CENTRALNA
BANKA
CRNE GORE

GUVERNERKA

CRNA GORA
SKUPŠTINA CRNE GORE
PRIMLJENO: 30.06. 2025 GOD.
11 KLASIFIKACIONI BROJ: 00-72/25-69
VEZA:
EPA: 584 XXVIII
SKRAĆENICA: PRILOG:

Broj: 0102-5297-1/2025
Podgorica, 30.06.2025.godine

SKUPŠTINA CRNE GORE

Uvaženi,

U prilogu Vam dostavljamo:

- Godišnji izvještaj o radu Centralne banke Crne Gore u 2024. godini koji se, u skladu sa članom 39 stav 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list CG", br. 40/10, 6/13, 70/17 i 125/23), dostavlja Skupštini Crne Gore na razmatranje;

- Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema za 2024. godinu i Izvještaj o stabilnosti cijena za 2024. godinu koji se, u skladu sa članom 39 stav 3 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, dostavljaju Skupštini Crne Gore radi informisanja;

- Godišnji finansijski izvještaj Centralne banke Crne Gore za 2024. godinu, sa mišljenjem nezavisnog eksternog revizora koji se, skladu sa članom 71 stav 6 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, dostavlja Skupštini Crne Gore radi upoznavanja.

S poštovanjem,

GUVERNERKA

dr Irena Radović

CENTRALNA BANKA CRNE GORE 1 PODGORICA

Bul. Sv. Petra Cetinjskog br.6, 81000 Podgorica, Crna Gora
tel. 020 664 269, 664 997, fax: 020 664 576
kabinet@cbcg.me www.cbcg.me

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O RADU
2024. GODINA

Podgorica, 2025. godine

IZDAVAČ
Centralna banka Crne Gore
Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 6
81000 Podgorica
telefon +382 20/664-997, 664-269

INTERNET STRANICA
http://www.cbcg.me

SAVJET CENTRALNE BANKE
dr Irena Radović, guvernerka
dr Nikola Fabris, viceguverner
dr Zorica Kalezić, viceguvernerka
dr Milorad Jovović
Ruždija Tuzović

GRAFIČKA PRIPREMA
Nikola Nikolić

LEKTURA
Jasna Rakočević

ŠTAMPA
„AP Print" DOO Podgorica

TIRAŽ
100 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

AD	Akcionarsko društvo
AIM II	*Accession to Internal Market II* (Pristupanje unutrašnjem tržištu, II Komponenta)
ATM	*Automatic teller machine* (bankomat)
BCBS	*The Basel Committee on Banking Supervision* (Bazelski odbor za nadzor banaka)
BDP	Bruto domaći proizvod
BIMES	Bečki Institut za međunarodne ekonomske studije
BPR	*Bank Perfomance Report* (Izvještaj o poslovanju banke)
BRRD	*Bank Recovery and Resolution Directive* (Direktiva o oporavku i sanaciji banaka)
BRS	Bankarski regulatori i supervizori
BSCEE	*Banking Supervisors Council from Central and Eastern Europe* (Sekretarijat bankarskih supervizora Centralne i Istočne Evrope)
CBCG	Centralna banka Crne Gore
CDS	*Credit Default Swap* (svop kreditnog neizvršenja)
CDIS	*Coordinated Direct Investment Survey* (koordinisana anketa MMF-a za strane direktne investicije)
CEBS	*Committee of European Banking Supervisors* (Odbor evropskih bankarskih kontrolora)
CEF	*Center of Excellence in Finance* (Centar za izvrsnost u finansijama, Ljubljana)
CEFTA	*Central European Free Trade Agreement* (Sporazum o slobodnoj trgovini)
CIRT	*Computer Incident Response Team* (Tim za odgovor na sajber incidente)
CNAC	*Coin National Analysis Center* (Nacionalni centar za analizu kovanog novca)
COFER	*Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves* (Valutna struktura zvaničnih deviznih rezervi)
COVID-19	*Coronavirus infectious disease* (Bolest izazvana koronavirusom)
CPF	*Country Partnership Framework* (Partnerski okvir za Crnu Goru)
CRD IV	*Capital Requirements Directive IV* (Četvrta direktiva o kapitalnim zahtjevima)
CRD V	*Capital Requirements Directive V* (Peta direktiva o kapitalnim zahtjevima)
CRPS	Centralni registar privrednih subjekata
CRR II	*Capital Requirements Regulation II* (Druga verzija Uredbe o kapitalnim zahtjevima)
CRR III	*Capital Requirements Regulation III* (Treća verzija Uredbe o kapitalnim zahtjevima)
DG FISMA	*Directorate General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union* (Generalni direktorat za finansijsku stabilnost, finansijske usluge i uniju tržišta kapitala)
DG NEAR	*Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations* (Generalni direktorat za susjedstvo i pregovore o proširenju)
DM	Njemačka marka
DNS	*Deferred Net Settlement* (izvršavanje međubankarskih platnih transakcija po neto principu u odloženom vremenu)
DOO	Društvo s ograničenom odgovornošću
DSTI	*Debt service to income* (odnos godišnjeg troška otplate duga i godišnjeg prihoda)
DTI	*Debt to income* (odnos duga po kreditima i godišnjeg prihoda)
EBA	Evropska agencija za bankarstvo
EBRD	*European Bank for Reconstruction and Development* (Evropska banka za obnovu i razvoj)
ECB	Evropska centralna banka
ECL	*Expected credit losses* (očekivani kreditni gubici)
EDAMIS	*Eurostat's data transmission program* (Eurostatov program prenosa podataka)
EDP	*Excessive deficit procedure (*procedura prekomjernog deficita)
EK	Evropska komisija
EMU	Ekonomska i monetarna unija
EPC	*The European Payment Council* (Evropski savjet za plaćanja)
ESA 2010	*European system of national and regional accounts* (Evropski sistem nacionalnih i regionalnih računa)
ESCB	Evropski sistem centralnih banaka
ESG	*Environmental, Social and Governance* (životna sredina, društvo i upravljanje)
€STR	*Euro Short-Term Rate* (kratkoročna stopa u eurima)
EU	Evropska unija
EUIF	*Integration Facility* (instrument za integraciju u EU)
EURIBOR	*Euro Interbank Offered Rate* (međubankarska ponuđena kamatna stopa u eurima)
EUROSTAT	Statistička služba Evropske unije
FAS	*Financial Access Survey* (anketa o finansijskoj dostupnosti)
FINTECH	Finansijska tehnologija
FinSAC	*Financial Sector Advisory Center* (Savjetodavni centar Svjetske banke za finansijski sektor)
GBP	Britanska funta
GDPR	*General Data Protection Regulation* (Opšta uredba Evropske unije o zaštiti podataka)
GFI	Godišnji finansijski iskazi
HNB	Hrvatska narodna banka
HOV	Hartije od vrijednosti
HSBA	*Hamburg School of Business Administration* (Hamburška škola poslovne administracije)
IBNS	*Intelligent Banknote Neutralisation System* (Inteligentni sistem za neutralizaciju novčanica)
IEC	*International Electrotechnical Commission* (Međunarodna elektrotehnička komisija)
IFC	*International Finance Corporation* (Međunarodna finansijska korporacija)

ILAAP	*Internal Liquidity Adequacy Assessment Process* (proces procjene adekvatnosti unutrašnje likvidnosti)
IPA	*Instrument for Pre-Accession Assistance* (Instrument za pretpristupnu pomoć namijenjen pružanju podrške zemljama kandidatima, kao i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU)
IRF	Investiciono-razvojni fond Crne Gore
IRRBB	*Interest Rate Risk in The Banking Book* (Supervizorsko praćenje rizika kamatne stope u bankarskim knjigama)
ISO	*International Organisation for Standardization* (Međunarodna organizacija za standardizaciju)
KD	Komanditno društvo
KNF	Komisija za finansijski nadzor Poljske
LCR	*Liquidity Coverage Ratio* (Koeficijent likvidnosti ukupnog kapitala)
LSTI	*Loan service to income* (Odnos godišnjeg troška otplate kredita ukupnog godišnjeg prihoda dužnika)
LTI	*Loan to income* (Odnos iznosa odobrenog kredita i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika)
LTV	*Loan to value* (odnos iznosa odobrenog kredita i procijenjene vrijednosti kolaterala)
MFI	Mikrokreditna finansijska institucija
MIP	Međunarodna investiciona pozicija
MMF	Međunarodni monetarni fond
MONEX, MNSE10	Indeksi Montenegroberze
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
MONTEB	*Academic Program in Business and Economics* (Akademski program za biznis i ekonomiju Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore)
MONEYVAL	Komitet eksperata Savjeta Evrope za sprečavanje pranja novca
MREL	*Minimum Requirements for Own Funds and Eligible Liabilities* (Minimalni zahtjev za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama)
MSFI 9	Međunarodni standard finansijskog izvještavanja
NAC	*National Analysis Center* (Nacionalni centar za analizu novčanica)
NCC	*National Counterfeit Center* (Nacionalni centar za borbu protiv falsifikovanja)
NGFS	*Network for Greening the Financial System* (Mreža za ozelenjavanje finansijskog sistema)
NPL	*Non-performing loans* (Nekvalitetni krediti)
NSFR	Neto stabilni izvori finansiranja
NVO	Nevladina organizacija
OD	Ortačko društvo
OECD	*The Organisation for Economic Co-operation and Development* (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj)
O/N	*Prekonoćna* (sredstva na računima)
OMFIF	*Official Monetary and Financial Institutions Forum (Zvanični forum za monetarne i finansijske institucije)*
OSV	Ostale sistemski važne (odnosi se na kreditne institucije)
PER	Program ekonomskih reformi
PFMI	*Principles for Financial Market Infrastructure* (Načela za infrastrukturu finansijskog tržišta)
POS	*Point of sale* (Terminal koji omogućava plaćanje robe i usluga putem platne kartice)
PPEKS	Prosječno ponderisana efektivna kamatna stopa
PPNKS	Prosječno ponderisana nominalna kamatna stopa
pp	Procentni poen
PRGT	*Poverty Reduction and Growth Trust* (Fond za smanjenje siromaštva i rast)
PSD2	*Payment Services Directive 2* (Direktiva o platnim uslugama na unutrašnjem tržištu)
RBCG	Razvojna banka Crne Gore
RCC	*Regional Cooperation Council* (Savjet za regionalnu saradnju)
RDT	*Reserve Data Template* (obrazac za izvještavanje o deviznim rezervama)
ROA	*Return on assets* (agregatni povraćaj na aktivu)
ROE	*Return on equity* (agregatni povraćaj na prosječni kapital)
RTGS	*Real Time Gross Settlement* (platni sistem u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između učesnika po bruto principu u realnom vremenu)
SAD	Sjedinjene Američke Države
SAFE	*Security Action for Europe* (Sigurnosna akcija za Evropu)
SBFN	*The Sustainable Banking and Finance Network* (Mreža održivog bankarstva i finansija)
SDI	Strane direktne investicije
SDMX	*Statistical Data and Metadata Exchange* (Razmjena statističkih podataka i metapodataka)
SDR	*Special drawing rights* (Specijalna prava vučenja)
SEPA	*Single Euro Payments Area* (Jedinstveno područje plaćanja u eurima)
SPNFT	Sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma
SRB	*Single Resolution Board* (Jednistveni odbor za sanaciju)
SREP	Sveobuhvatna supervizorska procjena poslovanja
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SWIFT	*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication* (Društvo za svjetsku međubankarsku financijsku telekomunikaciju)
TAIEX	*Technical Assistance and Information Exchange* (Instrument tehničke pomoći Evropske komisije)
TE	Termoelektrana
TIPS	*Target Instant Payment Settlement* (platforma Eurosistema za momentalno poravnanje plaćanja)
TCR	*Transparency Code Review* (Pregled kodeksa transparentnosti)
UFEU	Ugovor o funkcionisanju Evropske unije
USA	*United States of America* (Sjedinjene Američke Države)
USD	Američki dolar
VaR	*Value at Risk* (Vrijednost pri riziku)

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ GUVERNERKE 7

PRAVNI STATUS CENTRALNE BANKE CRNE GORE 11

KRATAK PREGLED POSLOVANJA 14

1. EKONOMSKA KRETANJA 16

ODABRANA TEMA I
Smanjenje kamatnih stopa na bankarske kredite namijenjene građanima 43

2. MANDAT, UPRAVLJANJE I POLITIKA CENTRALNE BANKE 45

ODABRANA TEMA II
Strateški plan Centralne banke za period 2025–2028 55

3. FINANSIJSKA STABILNOST I MAKROPRUDENCIJALNA POLITIKA 58

4. SUPERVIZIJA KREDITNIH INSTITUCIJA I PRUŽALACA DRUGIH FINANSIJSKIH USLUGA 64

5. SPREČAVANJE PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA 79

6. ZAŠTITA KORISNIKA FINANSIJSKIH USLUGA 86

7. SANACIJA KREDITNIH INSTITUCIJA 92

8. PLATNI PROMET 95

ODABRANA TEMA III
Implementacija članstva Crne Gore u SEPA 114

9. POSLOVANJE TREZORA 117

10. STATISTIKA I ISTRAŽIVANJA 124

11. FINANSIJSKA EDUKACIJA 130

ODABRANA TEMA IV
Ekonomsko i finansijsko osnaživanje žena 135

12. SARADNJA SA EVROPSKOM UNIJOM I MEĐUNARODNIM FINANSIJSKIM INSTITUCIJAMA 138

13. UPRAVLJANJE MEĐUNARODNIM REZERVAMA 147

ODABRANA TEMA V
Zelena tranzicija Centralne banke 157

14. UPRAVLJANJE OPERATIVNIM RIZICIMA, BEZBJEDNOŠĆU INFORMACIJA I KONTINUITETOM POSLOVANJA 160

15. JAVNOST RADA I TRANSPARENTNOST 165

ODABRANA TEMA VI
Centralna banka kao društveno odgovorna institucija 169

16. LJUDSKI RESURSI 171

17. FINANSIJSKO POSLOVANJE U 2024. GODINI 176

18. MAKROEKONOMSKE PROGNOZE ZA 2025. GODINU 186

19. PRILOZI 190

UVODNA RIJEČ GUVERNERKE

Godina za nama protekla je u znaku umjerenog oporavka i prilagođavanja novim globalnim okolnostima. Nakon višegodišnjeg perioda obilježenog pandemijom, geopolitičkim tenzijama, inflatornim pritiscima i rastućim troškovima finansiranja, 2024. godinu obilježila je stabilizacija inflacije i makroekonomskih kretanja, kako na globalnom, tako i na evropskom nivou. Inflacija je, iako i dalje prisutna, zabilježila silazni trend, dok su centralne banke u razvijenim ekonomijama - uključujući Evropsku centralnu banku - započele postepeno ublažavanje monetarne politike.

U takvom okruženju, izazovi za male, visoko otvorene ekonomije, kakva je i crnogorska, ostali su brojni i složeni. Usporavanje ekonomskog rasta u Evropskoj uniji (EU), reflektovalo se i na domaće makroekonomske tokove, posebno na sektore ključne za Crnu Goru poput turizma. Uprkos globalnim neizvjesnostima, crnogorska ekonomija pokazala je otpornost, uz stabilan finansijski sistem, rast kreditne aktivnosti i opadajuću inflaciju.

U tom kontekstu, Centralna banka Crne Gore (Centralna banka) nastavila je da dosljedno sprovodi svoje zakonske nadležnosti, oslanjajući se na profesionalnost, institucionalnu nezavisnost i jasan strateški pravac.

Pred vama je *Godišnji izvještaj o radu Centralne banke za 2024. godinu*, koji odražava ključne aktivnosti, postignuća i reformske iskorake u službi očuvanja finansijske stabilnosti, zaštite potrošača - korisnika finansijskih usluga, te daljeg usklađivanja sa evropskim i međunarodnim standardima.

Tokom 2024. godine, pod vođstvom Centralne banke, i uz aktivan i snažan doprinos Vlade i Skupštine, Crna Gora je postala prva zemlja Zapadnog Balkana koja je pristupila Jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA). Pristupanjem SEPA, Crna Gora je postala dio finansijskog ekosistema EU, što predstavlja važan iskorak ka modernizaciji nacionalne platne infrastrukture i jačanju ukupne finansijske povezanosti sa zemljama članicama EU.

Članstvo u SEPA donosi konkretne koristi za građane i privredu: omogućava brže, sigurnije i jeftinije platne transakcije unutar SEPA područja, veću digitalizaciju i finansijsku inkluziju, povećava kon-

kurentnost domaćih finansijskih institucija i privrede, te stvara povoljniji ambijent za smanjenje sive ekonomije i privlačenje stranih investicija.

Na temeljima koje je Crna Gora uspostavila članstvom u SEPA, započet je i ambiciozan projekat uspostavljanja nacionalnog sistema instant plaćanja, razvijen u partnerstvu sa Centralnom bankom Italije i uz podršku Svjetske banke. Novi sistem, zasnovan na TIPS okviru Evropske centralne banke, omogućiće izvršavanje transakcija u realnom vremenu, 24 sata dnevno, sedam dana u nedjelji, čime će se dodatno uskladiti crnogorska platna infrastruktura sa standardima EU.

Ovi strateški iskoraci pozicioniraju Crnu Goru kao regionalnog lidera u domenu platnih inovacija i potvrđuju njenu proaktivnost i punu spremnost da bude dio jedinstvenog finansijskog prostora EU. Modernizacija platne infrastrukture nije samo tehnički napredak - to je konkretan dokaz da se proces evropskih integracija sprovodi kroz unaprijeđene standarde, interoperabilnost i stvarnu povezanost sa Eurozonom.

U okviru procesa pristupanja Crne Gore EU, ostvaren je značajan napredak u usklađivanju regulative sa pravnom tekovinom EU, posebno u pregovaračkim poglavljima 4 i 9, koja se odnose na slobodu kretanja kapitala i finansijske usluge. U saradnji sa Komisijom za tržište kapitala (KTK) i Agencijom za nadzor osiguranja (ANO), tokom prethodne godine pripremljeno je i upućeno na dalju proceduru šesnaest sistemskih zakona, koji predstavljaju ključne korake ka ispunjenju završnih mjerila u ovim pregovaračkim poglavljima. Za šest zakona iz svoje neposredne nadležnosti, Centralna banka je donijela i podzakonsku regulativu, kojom se detaljno uređuju ključni aspekti funkcionisanja finansijskog sektora u skladu sa EU standardima. Dodatno, Centralna banka je proaktivnim pristupom i posvećenošću dala značajan doprinos u radu na devet pregovaračkih poglavlja.

Kroz Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, u čijoj pripremi je Centralna banka dala ključni doprinos, omogućeno je otklanjanje nedostataka utvrđenih u izvještaju MONEYVAL-a iz 2023. godine i ispunjavanje jednog od ključnih regulatornih preduslova za pristupanje Crne Gore SEPA sistemu.

U oblasti supervizije, sprovedene mjere bile su usmjerene na očuvanje stabilnosti i integriteta finansijskog sistema, zaštitu korisnika finansijskih usluga i jačanje borbe protiv pranja novca. Po prvi put od osnivanja Centralne banke, uz nalaganje korektivnih mjera, prema bankama su, u skladu sa stepenom utvrđenih nepravilnosti u poslovanju, primijenjena zakonska ovlašćenja za utvrđivanje maksimalnih novčanih kazni u iznosu do 0,5% regulatornog kapitala. Time je potvrđena odlučnost i **posvećenost dosljednoj primjeni regulatornog okvira i jačanju integriteta finansijskog sistema Crne Gore**.

Zahvaljujući dosljednom nadzoru i kontinuiranom regulatornom usklađivanju, bankarski sektor Crne Gore očuvao je stabilnost, zabilježio rast i ostvario snažne performanse. Ukupna aktiva banaka premašila je 7 milijardi eura, dok je kapital ostvario rast od 8,61%. Kreditna aktivnost je povećana za 13,3%, a nivo nekvalitetnih kredita sveden je na 3,51%, što predstavlja najniži nivo u posljednjih 15 godina.

Trend smanjenja aktivnih kamatnih stopa dodatno je podstaknut inicijativom za snižavanje kamata na kredite odobrene stanovništvu, u okviru koje je odobreno 25.500 kredita u ukupnoj vrijednosti od 337 miliona eura. Prosječna efektivna aktivna kamatna stopa na ove kredite smanjena je sa 8,79% u

martu 2024. godine na 6,97% u maju 2025. godine, što je značajno unaprijedilo dostupnost finansiranja i olakšalo uslove kreditiranja za građane.

U cilju povećanja dostupnosti finansijskih usluga i pospješivanja digitalizacije, razvijena je mobilna aplikacija za upoređivanje ponuda potrošačkih kredita, dok unaprijeđeni Kreditni registar sada omogućava pravnim i fizičkim licima neprekidan i sigurniji elektronski pristup podacima o zaduženosti, što dodatno ubrzava i pojednostavljuje kreditne procedure.

U partnerstvu sa Ministarstvom finansija, uz podršku Evropskog fonda za Jugoistočnu Evropu, izrađena je Strategija za razvoj *FinTech* sektora za period 2025–2029, sa fokusom na unapređenje pristupa finansijama, podsticanje inovacija i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema.

Paralelno su sprovedene aktivnosti na modernizaciji nacionalne platne infrastrukture i usklađivanje sa međunarodnim standardom ISO 20022, čime je omogućena znatno brža, sigurnija i interoperabilna obrada finansijskih transakcija.

Takođe, u cilju smanjenja finansijskih rizika i povećanja prinosa, unaprijeđeno je upravljanje međunarodnim rezervama donošenjem novih Smjernica o investicionoj strategiji za upravljanje međunarodnim rezervama, čime je stvoren dodatni prostor za smanjenje kreditnog rizika uz istovremeno uvećanje prinosa. Istovremeno, unaprijeđen je i nadzor nad nefinansijskim rizicima.

U oblasti održivog razvoja, Centralna banka je nastavila, još snažnije, sa implementacijom Politike o izazovima klimatskih promjena, te preuzela koordinaciju izrade nacionalne Mape puta finansijskog sektora ka održivim finansijama, kao prvog strateškog dokumenta ove vrste. Tokom 2024. godine Centralna banka je postala punopravna članica Mreže za održivo bankarstvo i finansiranje (SBFN), što predstavlja važan korak ka jačanju regulatornog i supervizorskog okvira **posvećenog klimatskim rizicima i promociji održivih finansija u skladu sa globalnim standardima**.

Kroz Program razvoja finansijske edukacije 2023–2027, realizovan je niz ciljanih edukativnih aktivnosti, za potrošače, korisnike finansijskih usluga, sa posebnim usmjerenjem na edukaciju mladih, uz saradnju sa obrazovnim institucijama, koja je kontinuirano jačana kroz zajedničke projekte i sadržajniji dijalog.

Vodeći se principima društvene odgovornosti, Centralna banka je za mlade i talentovane pojedince, pokrenula program stipendiranja „PriZnanjeZaZnanje“, osmišljen s ciljem prepoznavanja i podrške izvrsnim studentima, i nastavila da aktivno doprinosi razvoju naučne i stručne misli nagrađivanjem najboljih studentskih, magistarskih i doktorskih radova iz oblasti bankarstva, monetarne politike i teorije.

Poseban akcenat stavljen je na finansijsku inkluziju i održivi ekonomski razvoj na bazi promocije profesionalne izvrsnosti i odgovornog upravljanja, kroz realizaciju međunarodnih inicijativa *WE Finance Code* i *Women on Boards Montenegro*, usmjerenih na unapređenje dostupnosti pristupa finansijama i snaženje upravljačkih praksi i kvaliteta odlučivanja u crnogorskoj ekonomiji.

Vidljivost, otvorenost i odgovornost Centralne banke prema javnosti značajno su unaprijeđeni. Transparentnost rada dodatno je potvrđena pozitivnom nezavisnom ocjenom Međunarodnog monetarnog

fonda (MMF), koja je prepoznala konkretne napretke u sprovođenju jasnih, konzistentnih i proaktivnih komunikacionih politika.

Politika ljudskih resursa bila je usmjerena na privlačenje i razvoj stručnog kadra kroz transparentne konkurse, unaprijeđene procedure zapošljavanja i programe stipendiranja, uz poseban fokus na osnaživanje talenata i kontinuirano usavršavanje zaposlenih.

Kao institucija koja se samostalno finansira iz sopstvenih prihoda, Centralna banka Crne Gore je u 2024. godini ostvarila dobit od 12,24 miliona eura, pri čemu je 4,91 milion prenesen u državni budžet, u skladu sa Zakonom.

Prvi put od osnivanja, Centralna banka je usvojila Strateški plan za period 2025–2028, usmjeren na jačanje finansijske stabilnosti, dublju integraciju u evropski finansijski okvir, digitalnu transformaciju i razvoj ljudskih resursa. Ovaj dokument definiše jasan pravac daljeg razvoja institucije **kao moderne, odgovorne i inovativne centralne banke, koja primjenom najviših standarda u oblasti finansija predstavlja jedan od ključnih stubova održivog ekonomskog sistema Crne Gore i njene potpune integracije u evropski finansijski okvir i Evropski sistem centralnih banaka (ESCB)**.

Na samom kraju, izražavam iskrenu zahvalnost članovima Savjeta i svim zaposlenima Centralne banke na profesionalnosti, posvećenosti i zajedničkom doprinosu razvoju institucije i ostvarenim rezultatima.

Ponosna sam na tim koji zajedno gradimo, na kulturu povjerenja i uzajamne podrške koja nas nosi kroz izazove. Vjerujem da ćemo, kao i do sada, udruženim snagama nastaviti da jačamo ugled i stabilnost Centralne banke - u službi svih građana i održivog razvoja crnogorske ekonomije.

dr Irena Radović

Guvernerka

PRAVNI STATUS CENTRALNE BANKE CRNE GORE

Ustavnim određenjem, Centralna banka Crne Gore je samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema, kojom upravlja Savjet Centralne banke, a rukovodi guverner Centralne banke.

Na osnovu ustavnog određenja, a u skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, **do pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, ciljevi Centralne banke** su: podsticanje i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema, uključujući podsticanje i održavanje zdravog bankarskog sistema, sigurnog i efikasnog platnog prometa, kao i doprinos postizanju i održavanju stabilnosti cijena. Za ostvarivanje ovih ciljeva, funkcije Centralne banke su da:

- nadzire održavanje stabilnosti finansijskog sistema kao cjeline, donosi propise i mjere iz ove oblasti i vrši identifikaciju, analizu i procjenu uticaja određenih faktora na stabilnost finansijskog sistema kao cjeline;
- uređuje poslovanje kreditnih institucija, pružalaca finansijskih usluga, platnih institucija i institucija za elektronski novac, izdaje dozvole i odobrenja za njihov rad i vrši kontrolu njihovog poslovanja;
- uređuje i obavlja poslove u vezi sa sanacijom, stečajem i likvidacijom banaka u skladu sa zakonom;
- uređuje i obavlja platni promet u skladu sa zakonom;
- može biti vlasnik i operater platnog sistema i učesnik u drugom platnom sistemu, izdaje dozvolu za rad platnog sistema čiji nije operater, vrši kontrolu i nadgledanje rada platnih sistema;
- upravlja međunarodnim rezervama;
- vrši makroekonomska i finansijska istraživanja, prognoze i analize, uključujući monetarne, fiskalne i platnobilansne analize i može davati preporuke Vladi u oblasti ekonomske politike;
- prikuplja i statistički obrađuje i objavljuje podatke i informacije od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke;
- obavlja poslove zaštite prava i interesa klijenata i korisnika usluga subjekata koje kontroliše;
- djeluje kao platni i/ili fiskalni agent prema određenim međunarodnim finansijskim institucijama i može biti predstavnik Crne Gore u međunarodnim finansijskim institucijama;
- otvara i vodi račune i prima depozite kreditnih institucija, državnih organa i organizacija i drugih lica u skladu sa propisima;
- obavlja i druge poslove utvrđene zakonima.

Nakon pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, osnovni cilj Centralne banke biće održavanje stabilnosti cijena, što je u skladu sa odredbama članova 127 stav 1 i 282 stav 2 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije i članom 2 Statuta Evropskog sistema centralnih banaka i Evropske centralne banke. U skladu sa tim ciljem, Centralna banka će biti ovlašćena da, kao dio Evropskog sistema centralnih banaka, obavlja sljedeće osnovne zadatke, odnosno funkcije:

- učestvuje u utvrđivanju i sprovođenju monetarne politike Evropske unije;
- izvršava devizne poslove u skladu sa članom 219 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije;
- drži i upravlja međunarodnim rezervama koje se ne prenesu Evropskoj centralnoj banci i
- podstiče nesmetano funkcionisanje platnog prometa.

Centralnom bankom upravlja Savjet Centralne banke, koji ima osam članova: guverner i tri viceguvernera, koji su zaposleni u Centralnoj banci i obavljaju funkciju člana Savjeta profesionalno, i četiri člana Savjeta koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci.

Članove Savjeta, u skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, imenuje Skupština Crne Gore, i to: guvernera na predlog Predsjednika Crne Gore, viceguvernere na predlog guvernera, a članove Savjeta koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci na predlog radnog tijela Skupštine nadležnog za finansije.

Kao organ upravljanja, Savjet utvrđuje politiku za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke, odlučuje o upotrebi instrumenata i drugih mjera monetarne politike, donosi propise i druge akte za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke na osnovu ovlašćenja utvrđenih ovim i drugim zakonima.

Centralnom bankom rukovodi guverner, koji predstavlja i zastupa Centralnu banku, organizuje njen rad i stara se o izvršavanju politike Centralne banke i odluka Savjeta.

U ostvarivanju svojih ustavnih i zakonskih funkcija, Centralna banka dosljedno primjenjuje najbolje evropske i međunarodne prakse, implementirajući standarde koje definišu Evropska centralna banka i Evropski sistem centralnih banaka. Kao centralna banka zemlje koja koristi euro kao zakonsko sredstvo plaćanja, iako nije članica Eurozone, Centralna banka ima posebnu odgovornost da, u uslovima ograničenih monetarnih instrumenata, očuva stabilnost i integritet nacionalnog finansijskog sistema.

Centralna banka je nezavisna u ostvarivanju ciljeva i izvršavanju svojih funkcija u skladu sa principom nezavisnosti centralnih banaka, koji je implementiran Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, i u potpunosti usklađen sa pravnom tekovinom Evropske unije, uključujući odredbe o nezavisnosti centralne banke sadržane u Ugovoru o funkcionisanju EU i Statutu ESCB-a i ECB-a.

U skladu sa tim Zakonom, Centralna banka Crne Gore samostalno donosi odluke u okviru svojih nadležnosti, a članovi njenih organa i zaposleni ne smiju primati, niti tražiti uputstva od državnih i drugih organa, organizacija ili drugih lica. Državni i drugi organi, organizacije i lica ne smiju vršiti uticaj na rad i odlučivanje članova organa Centralne banke i ne smiju odobravati, poništavati, ukidati ili na bilo koji drugi način uticati na odluke Centralne banke iz njene nadležnosti. Ovako utvrđenim zakonskim određenjima garantuje se personalna, institucionalna i operativna nezavisnost Centralne

banke, neophodna naročito u vršenju nadzora nad finansijskim sistemom, donošenju regulatornih akata, upravljanju platnim sistemima, ali i u obavljanju ostalih funkcija.

Centralna banka se, saglasno principu finansijske nezavisnosti, ne finansira iz državnog budžeta već, u skladu sa Zakonom, samostalno donosi finansijski plan i ostvaruje sopstvene prihode iz kojih pokriva troškove poslovanja. Od dobiti koju ostvari, Centralna banka raspoređuje 50% u opšte rezerve, do 10% u specijalne rezerve, a preostali dio prenosi u budžet Crne Gore. Od svog osnivanja Centralna banka je, od ukupno ostvarene dobiti, u državni budžet uplatila skoro 48 miliona eura, dok je ostatak shodno zakonu usmjeren za obezbjeđivanje nedostajućeg, zakonom propisanog, osnovnog kapitala i rezervi.

Uz sve navedeno, nezavisnost Centralne banke dobija dodatnu težinu, jer predstavlja ključni preduslov za njeno profesionalno, nepristrasno i stručno djelovanje u funkciji dugoročne finansijske stabilnosti i ispunjavanju kriterijuma za zatvaranje pregovaračkih poglavlja 9 - Finansijske usluge i 17 - Ekonomska i monetarna unija, stvarajući time osnov za uspješno pristupanje Evropskoj uniji i buduće članstvo u Ekonomskoj i monetarnoj uniji (EMU).

KRATAK PREGLED POSLOVANJA

CENTRALNA BANKA CRNE GORE

Centralna monetarna ustanova Crne Gore, osnovana u martu 2001. godine na osnovu Zakona o Centralnoj banci Crne Gore iz 2000. godine, kao samostalna institucija države Crne Gore, odgovorna je za monetarnu politiku, uspostavljanje i održavanje zdravog bankarskog sistema i efikasnog platnog prometa u državi. Nezavisna je u okviru ovlašćenja utvrđenih Zakonom, uključujući i finansijski, nema emisionu funkciju, a njen mandat i politika određeni su režimom jednostrane eurizacije koji se primjenjuje u Crnoj Gori. Centralna banka ima svojstvo pravnog lica i pravo da nezavisno upravlja svojom imovinom. Reviziju finansijskih izvještaja Centralne banke vrši međunarodno priznati nezavisni revizor.

KLJUČNE OBLASTI RADA I ZADACI

MANDAT I MONETARNA POLITIKA

Primarni cilj je podsticanje i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema

3,3% prosječna inflacija u 2024. godini, mjerena indeksom potrošačkih cijena (CPI) (pad sa 8,6%)

€1.671,4 miliona višak likvidnosti bankarskog sistema na kraju 2024. godine

4,5% i 5,5% stope obavezne rezerve na depozite ročnosti do godinu dana i na depozite po viđenju

prekonoćni krediti za likvidnost i operacije na otvorenom tržištu nijesu korišteni

MAKROPRUDENCIJALNA POLITIKA

Identifikujemo, pratimo i ocjenjujemo sistemski rizik po finansijsku stabilnost i preduzimamo mjere za njegovo limitiranje i jačanje otpornosti bankarskog sistema na rizike

17,2% snažan godišnji rast kredita stanovništva i nefinansijskog sektora

20,4% prosječan godišnji rast cijena novogradnje na nivou države i povećanje cijena nekretnina na istorijski najviši nivo

pogoršanje ročne neusklađenosti depozita i kredita

na 0,5% i na 1,0% Povećana stopa kontracikličnog bafera od 1. 4. 2025. i od 1. 1. 2026. i produženo važenje makroprudencijalnih mjera za bankarske kredite fizičkim licima.

PLAĆANJA I INFRASTRUKTURA

Centralna banka je odgovorna za realizaciju plaćanja u Platnom sistemu Cetralne banke i međunarodnih plaćanja za korisnike usluga Centralne banke

14.614.125 transakcija u vrijednosti od €24,8 mlrd. realizovano u Platnom sistemu Centralne banke

292 transakcije međunarodnih plaćanja u vrijednosti od 1,9 mlrd. eura realizovane za korisnike usluga Centralne banke

UPRAVLJANJE MEĐUNARODNIM REZERVAMA

Centralna banka je odgovorna za upravljanje međunarodnim rezervama Crne Gore

1,62 milijardi eura stanje ukupnih sredstava međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu na dan 31. 12. 2024. godine (rast od 15,6%)

Struktura portfolija: 44,8% likvidni, 5,4% operativni, 36,8% investicioni, 9,4% na računima kod MMF-a i 3,6% ostala sredstva

79% zaposlenih CBCG
ima kvalifikacije VSS

20 procentnih poena
smanjeno učešće troškova poslovanja u ukupnim troškovima

14,8 miliona transakcija
izvršeno za korisnike usluga Centralne banke

CENTRALNE BANKE CRNE GORE

MIKROPRUDENCIJALNI NADZOR

Vršimo regulaciju i kontrolu rada kreditnih institucija, pružalaca drugih finansijskih usluga (DFU), Razvojne banke Crne Gore i platnih institucija

Kontrola banaka i pružalaca DFU (11+16):
- 13 ciljnih i 6 vanrednih neposrednih kontrola
- 2 tematske i 3 vanredne posredne kontrole
- 5 kontrola pružalaca DFU
- 3 kontrole primjene međunarodnih restriktivnih mjera
- 6 supervizorskih mjera izrečeno i izdato 40 prekršajnih naloga

Kontrola banaka i platnih institucija, u oblasti platnog prometa (11+6):
- 11 kontrola banaka i 2 kontrole platnih institucija
- 6 supervizorskih mjera izrečeno (upozorenja)
- 6 banaka kod kojih su pokrenuti prekršajni postupci
- 8 zaključaka o otklanjanju nepravilnosti

Kontrola sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma:
- 6 neposrednih kontrola
- 11 kontrola provjere ispunjenosti izrečenih supervizorskih mjera
- 3 posredne tematske ciljne kontrole
- 16 supervizorskih mjera izrečeno

Nadzor nad potrošačkim kreditiranjem:
- 8 neposrednih kontrola izvršeno
- 464 ugovora o potrošačkom kreditu kontrolisana
- 5 kreditora pisano upozoreno

PLATNI SISTEM CENTRALNE BANKE

Centralna banka je vlasnik i operater Platnog sistema za izvršavanje nacionalnih platnih transakcija

Crna Gora je postala 37 država članica SEPA od 21. novembra 2024. godine:
- višestruko jeftinije, brže i jednostavnije platne transakcije
- snaženje konkurentosti crnogorskih preduzeća
- jačanje finansijske inkluzije

Implementirana najveća promjena od uvođenja platnog prometa 2005. godine:
- implementacija ISO 20022 međunarodnog standarda
- implementacija PSD2 Direktive EU
- preciznija, fleksibilnija i brža obrada transakcija

Pripreman projekat TIPS Clone za uspostavljanje sistema Instant plaćanja za Crnu Goru:
- brže i sigurnije plaćanje u realnom vremenu
- povećana dostupnost za korisnike i veća efikasnost
- lako i brzo povezivanje Crne Gore sa TIPS sistemom EU

Nastavak projekta Modernizacije plaćanja na Zapadnom Balkanu (*Western Balkans Payment Modernization*):
- brži i efikasniji tokovi novca na regionalnom tržištu
- povezivanje finansijskih sistema država Zapadnog Balkana radi podrške ekonomskom rastu

ZAŠTITA OD FALSIFIKOVANJA NOVCA

U okviru osnovnih funkcija Centralna banka se bavi sprečavanjem pojave falsifikata novca i praćenjem standarda u radu sa novcem

35,48% povećan broj zahtjeva za vršenje tehničke analize novca

1.009 izvještaja pripremljeno o izvršenoj tehničkoj analizi novca (rast za 25%)

89% utvrđeno kao falsifikat od 23.567 tehnički analiziranih komada sumnjivog novca (rast za 9,2%)

01 EKONOMSKA KRETANJA

Stabilizacija globalne ekonomije i inflacije dovela je do smanjenja referentnih kamatnih stopa od strane vodećih centralnih banaka, uključujući ECB. Ipak, ekonomska aktivnost u EU ostala je slaba, usljed strukturnih problema, što se na crnogorsku ekonomiju reflektovalo kroz pad turističkih dolazaka i pogoršanu spoljnotrgovinsku razmjenu. Ovo pogoršanje, potencirano padom izvoza električne energije, obojenih metala i usluga, kao i povećanje odliva po osnovu isplaćenih dividendi, uticalo je na rast deficita platnog bilansa. S druge strane, zabilježen je porast priliva stranih direktnih investicija, naročito kroz interkompanijski dug. Glavni pokretač rasta crnogorske ekonomije bila je domaća tražnja, podstaknuta većom zaposlenošću, zaradama, penzijama i kreditiranjem. Uprkos rastu tražnje, inflacija u Crnoj Gori znatno je smanjena, međutim, bazna inflacija ostala je viša od ukupne. Bankarski sektor zabilježio je stabilno i profitabilno poslovanje, uz poboljšanje kvaliteta aktive i pad nekvalitetnih kredita (non-performing loans - NPL) na petnaestogodišnji minimum. Kamatne stope na bankarske depozite bile su u porastu, dok su kamate na kredite imale opadajući trend.

1.1. Globalna ekonomija

Nakon serije nepovoljnih kretanja u prethodnom periodu, svjetska ekonomija se relativno stabilizovala u 2024. godini, potvrđujući rast od 3,3%, identičan onom u prethodnoj godini, ali uz značajne geografske razlike. Ostvareni rast svjetske ekonomije i dalje je bio 0,3 pp ispod prosjeka iz perioda 2013–2019. godine. Najveći pozitivan doprinos stopi rasta svjetske ekonomije dao je snažan ekonomski rast u SAD, koji je nadmašio očekivanja, a podstaknut je snažnom potrošnjom roba i usluga. Nasuprot tome, ekonomski rezultati u najvećim ekonomijama Evrope i Azije, u drugoj polovini godine, bili su ispod očekivanih. Evropa se suočila sa značajnim izazovima, posebno zbog kontinuiranih poteškoća u Njemačkoj, koja je decenijama bila njen ekonomski pokretač. Evropski ekonomski rezultati ostali su slabi, odražavajući uticaj dugotrajne recesije u Njemačkoj, a konkurentnost evropskog kontinenta nastavila je opadajući trend u odnosu na druge glavne globalne igrače, poput SAD i Kine. Kina je nastavila rasti tempom snažnijim od svjetskog prosjeka, ali se istovremeno suočila sa slabljenjem tražnje, posebno sa Zapada, dok očekivani pomak ka jačoj domaćoj tražnji u Kini nije u potpunosti ostvaren.

Globalna inflacija u 2024. godini nastavila je da se smanjuje, iako je taj proces bio vrlo neujednačen među vodećim ekonomijama svijeta. Smanjenju inflacije doprinijelo je više faktora, a ključnu ulogu imalo je značajno zatezanje monetarne politike vodećih centralnih banaka u prethodnom dvogodišnjem periodu. Izbjegnut je spiralni rast cijena i zarada, a nastavljen je i oporavak tržišta rada, koje se vratilo na pozicije prije izbijanja pandemije COVID-19. U SAD-u i Evropi ciljna stopa inflacije od 2% još nije postignuta, ali su cijene ostale pod kontrolom, što je centralnim bankama omogućilo ublažavanje monetarne politike. U Kini je inflacija ostala slaba, tek nešto iznad 0%, dok su izraženiji postali rizici od deflacije, uprkos uvođenju stimulativnih mjera za podsticanje domaće potrošnje i ulaganja.

Sredinom 2024. godine najveće centralne banke ekonomski razvijenih država pristupile su smanjenju referentnih kamatnih stopa, što je pozitivno uticalo na troškove finansiranja javnog duga. Za razliku od prethodnog perioda, drugu polovinu godine obilježila je neusaglašenost pravca i/ili brzine monetarnog popuštanja, kako među ovim državama, tako i u odnosu na zemlje u razvoju i usponu.

Smanjenje referentnih kamatnih stopa pozitivno je uticalo na globalne finansijske uslove, prvenstveno na zemlje u razvoju i usponu. Pad referentnih kamatnih stopa pružio je određeno fiskalno „olakšanje“ putem smanjenja troškova finansiranja javnog duga, dok su valute zemalja u razvoju i usponu ojačale u odnosu na dolar, smanjujući uvozne inflatorne pritiske i olakšavajući put ka smanjenju inflacije u tim zemljama.

Uprkos brojnim tenzijama na Bliskom istoku, kao i poremećajima proizvodnje i kanala snabdijevanja, obim globalne trgovine u 2024. godini bio je znatno veći nego prethodne godine. Globalna trgovina pokazala je otpornost, uprkos dramatičnim šokovima prethodnih godina. Za razliku od 2023.

godine, kada su poremećaji u lancima snabdijevanja bili podstaknuti eksplozijom tražnje, u 2024. godini bili su izazvani geopolitičkim napetostima i događajima povezanim sa klimatskim promjenama. Napadi pobunjenika u Crvenom moru prisilili su brodarske kompanije da preusmjere brodove oko Rta dobre nade, privremeno remeteći logističke puteve i modele i značajno uvećavajući troškove prevoza između istočne Azije i sjeverne Europe. Istovremeno, nepovoljni klimatski uslovi nastavili su da remete rad glavnih morskih luka, aerodroma i drugih logističkih centara. Uprkos tome, obim globalne trgovine povećan je zahvaljujući rastu trgovine uslugama, kao i rastu trgovine u zemljama u razvoju.

Najveći rizik za globalnu ekonomiju u 2025. godini predstavljaće intenziviranje protekcionističkih politika i odgovarajućih kontramjera. To je navelo MMF da značajno obori globalne ekonomske izglede za 2025. godinu sa 3,3% na 2,8% navodeći da bi ove politike mogle poremetiti trgovinske tokove i lance snabdijevanja i uticati na smanjenje globalnih investicija i uopšte efikasnost tržišta. Neizvjesno je i koliko će protekcionističke politike uticati na inflatorna kretanja, što bi moglo stvoriti uslove za donošenje oprečnih monetarnih politika.

Rizici bi mogli doći i iz nekoliko drugih pravaca. Prema ocjeni MMF-a produženje pooštrene monetarne politike i moguća volatilnost na finansijskim tržištima mogli bi se negativno odraziti na zaduženja zemalja. Na globalnu ekonomiju mogli bi uticati i rizici koji su već prepoznati u prethodnom periodu kao što su prilagođavanja u energetskom sektoru u ekonomijama Evrope i problemi u sektoru nekretnina u Kini. Nastavak regionalnih sukoba, prvenstveno na Bliskom istoku i u Ukrajini, mogao bi, u slučaju pogoršanja, direktno (negativno) uticati na trgovinske puteve, kao i cijene hrane i energenata.

1.2. Evropska unija i Eurozona

Realna i cjenovna kretanja

Grafikon 1.1

Godišnja stopa inflacije u Eurozoni po komponentama, u %

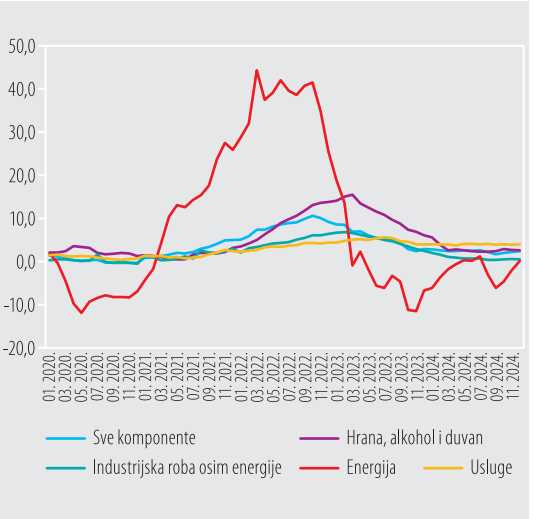

Izvor: EUROSTAT

Stagnacija ekonomske aktivnosti u Eurozoni bila je evidentna i u 2024. godini, iako je stopa rasta bila viša (0,9%) nego u prethodnoj godini (0,4%). Ključni uzroci stagnacije bili su strukturne prirode i odražavali su se kroz pad (1,7%) industrijske proizvodnje i nisku stopu investicija, a lošijoj ekonomskoj poziciji doprinijele su i povišene cijene energenata. Pad industrijske proizvodnje bio je veoma izražen u najvećoj ekonomiji Eurozone, Saveznoj Republici Njemačkoj, gdje je industrijska proizvodnja u značajnom padu u odnosu na najviši nivo aktivnosti, zabilježen u periodu 2017–2018. godine. Rast realnih zarada i ukupno bolja situacija na tržištu rada u Eurozoni omogućili su da lična potrošnja ostvari blagi rast, što će prema Evropskoj centralnoj banci, uz povećanje produktivnosti rada ostati ključni faktor rasta BDP-a u narednom periodu.

Evropska centralna banka više puta je smanjivala prognozu rasta ekonomije Eurozone za 2025. godinu, koja je opala sa 1,5% (u martu 2024) na 0,9% (u martu 2025). Slabiji izgledi su uglavnom posljedica revidiranja izvoza i, u manjoj mjeri, investicija.

Restriktivna politika ECB-a, sprovođena tokom prethodne dvije godine, imala je snažan efekat na finansijske uslove i smanjenje tražnje, što je doprinijelo zaustavljanju inflacije, a potom i njenom oštrom padu sa 5,28% na 2,4% na kraju decembra (grafikon 1.1). Pad inflacije bio je u skladu sa planom uz određene oscilacije, a postepeni napredak je vidljiv i kod uslova finansiranja za stanovništvo i privredu. Evropska centralna banka očekuje da će stopa inflacije u 2025. godini iznositi 2,3%, odnosno 1,9% u 2026. godini[1].

Monetarna politika i finansijska tržišta

Evropska centralna banka je u junu 2024, na osnovu ocjene izgleda i dinamike kretanja inflacije, kao i procjene efektivnosti sprovođenja monetarne politike u prethodnom periodu, otpočela proces ublažavanja monetarne politike[2]. Od juna su sprovedena četiri smanjenja referentnih kamatnih stopa, a na kraju godine stopa na prekonoćne depozite iznosila je 3%. Evropska centralna banka nastavila je sa politikom monetarnog popuštanja i početkom 2025. godine, smanjujući svoju referentnu stopu još tri puta od po 0,25 pp.[3] Većina mjera koje ECB koristi ukazuje na to da će inflacija dostići ciljani nivo od 2% u srednjem roku, a odluke o kamatnoj stopi će biti donošene kontinuiranim ocjenjivanjem situacije, bez određivanja ciljane putanje kamatnih stopa.

Kratkoročne tržišne referentne kamatne stope pratile su monetarne politike. Stopa €STR pratila je svako smanjenje kamatnih stopa ECB-a, dok je pad tromjesečnog EURIBOR-a započet već početkom 2024. godine (grafikon 1.2).

Povećani prinosi na njemački dug, koji predstavljaju referentne prinose za ostale države Eurozone, uticali su na poskupljenje njihovih zaduživanja, sa širim reperkusijama. Prinosi na desetogodišnje njemačke državne hartije od vrijednosti bilježili su blagi rast tokom 2024. godine, dok su prinosi na dvogodišnji i tromjesečni dug opadali, čime se normalizovao odnos dugova sa kraćim i dužim ročnostima, tj. razlike su preokrenute u pozitivne. Prema posljednjim raspoloživim podacima, tržišta hartija od vrijednosti (HOV) već su reagovala na najavljenu obimnu potrošnju njemačke vlade na infrastrukturne i odbrambene projekte (500 mlrd. eura), zbog čega će se srednjeročno zadržati postojeća situacija sa povišenim prinosima. Rast prinosa je prisutan uprkos snižavanju referentne kamatne stope od strane ECB-a i nižim prognozama rasta. S obzirom na to da cijena njemačkog duga predstavlja referentnu cijenu i ostalim državama Eurozone, rast prinosa nužno se prenio i na ostatak Eurozone, pa i šire, čime su zaduženja ostalih država poskupjela. To će se neminovno odraziti i na Crnu Goru u kontekstu finansiranja javnog duga preko međunarodnih finansijskih tržišta.

---

[1] Prognoze ECB-a, mart 2025. godina.

[2] Početkom 2024. godine, ECB je izmijenila operativni okvir za sprovođenje monetarne politike, preusmjeravajući fokus na prilagođavanje kamatne stope na prekonoćne depozite.

[3] Posljednji raspoloživi podaci.

Grafikon 1.2

Kratkoročne tržišne kamatne stope i referentne kamatne stope ECB-a, 2021–2024, u %

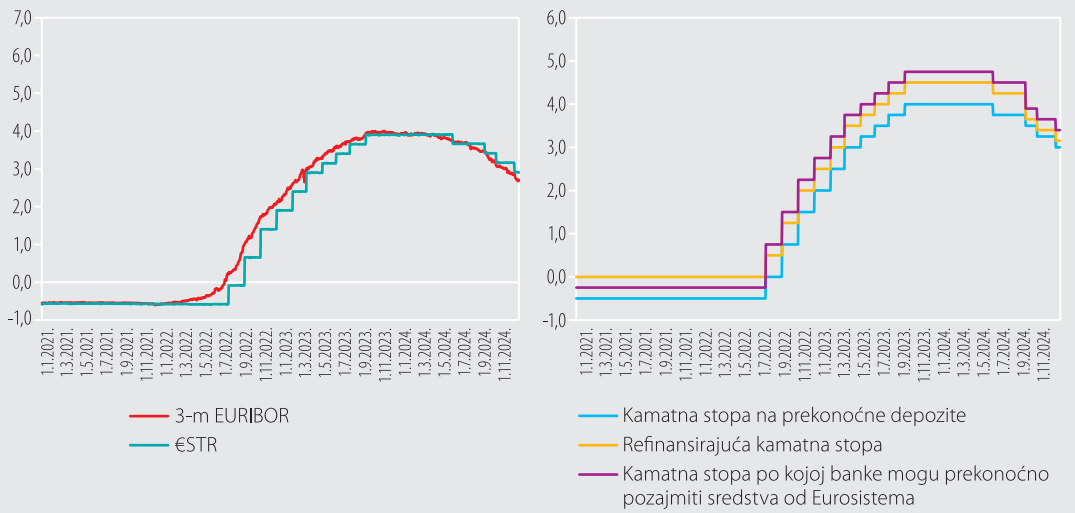

Izvor: Blumberg

1.3. Crna Gora

Realna kretanja

Tokom 2024. godine došlo je do usporavanja rasta crnogorske privrede. Nakon značajnog oporavka ekonomije od krize izazvane pandemijom COVID-19, sa prosječnim rastom od 8,6% u periodu 2021–2023. godine[4] zabilježen je realni rast BDP-a od 3,0%[5] (grafikon 1.3). Rast je ostvaren u svim kvartalima i to: u prvom 4,4%, u drugom 2,7%, u trećem 2,6% i u četvrtom 2,9%, u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Posmatrajući komponente potrošne strane BDP-a (grafikon 1.4), najveći doprinos rastu dala je domaća potrošnja, podstaknuta rastom broja zaposlenih i zarada, minimalnih penzija i kredita, a zabilježen je i oporavak investicija u osnovna sredstva. Pad izvoza električne energije i obojenih metala, kao i slabiji rezultati u turizmu nakon rekorda ostvarenog u prethodnoj godini, doprinijeli su padu komponente izvoza roba i usluga, dok je uvoz roba i usluga porastao.

QR1

Osnovni kratkoročni statistički pokazatelji ukazuju na pozitivne trendove u sektorima unutrašnje trgovine, saobraćaja, građevinarstva, nekretnina, kao i u prerađivačkoj industriji i vađenju rude i kamena, dok je u sektoru snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom, turizmu i šumarstvu zabilježen pad[QR1].

[4] U Prilogu 19.3 prikazani su pokazatelji realnog sektora dobijeni obradom godišnjih finansijskih iskaza privrednih subjekata za 2023. godinu.

[5] Preliminarni podaci na osnovu kvartalnih procjena BDP-a. Konačne podatke o BDP-u MONSTAT objavljuje u septembru tekuće za prethodnu godinu, pa će, shodno tome, podaci za 2024. godinu biti objavljeni u septembru 2025. godine

Grafikon 1.3

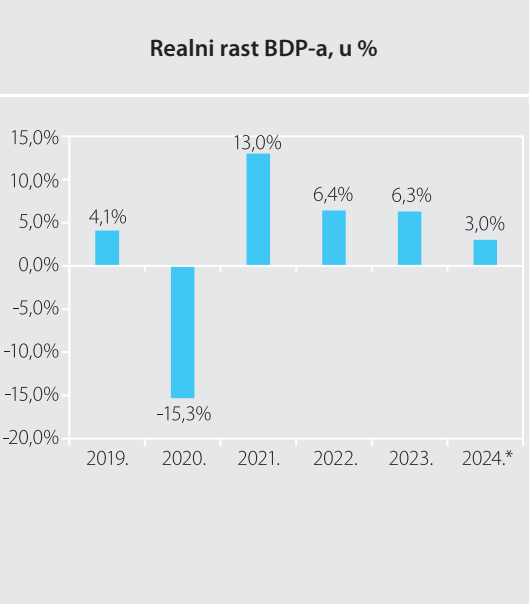

Izvor: MONSTAT,
* preliminarni podatak shodno kvartalnim procjenama

Grafikon 1.4

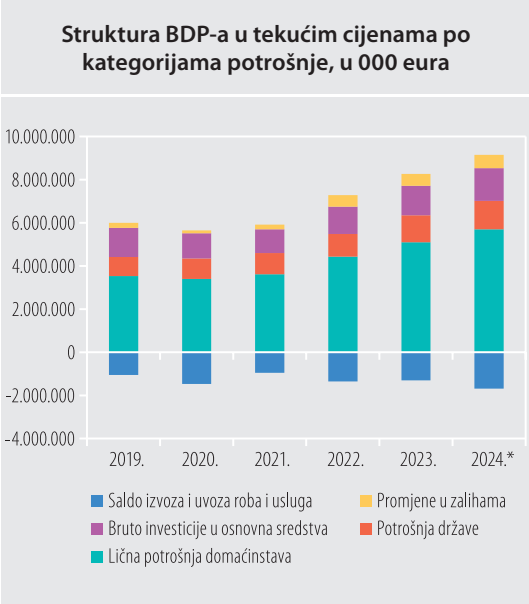

Izvor: MONSTAT,
* preliminarni podatak shodno kvartalnim procjenama

U unutrašnjoj trgovini na malo (koja zajedno sa trgovinom na veliko ima najveći udio u proizvodnji crnogorskog BDP-a, od oko 14%), ostvaren je rast od 8%, u stalnim, odnosno od 10,6% u tekućim cijenama, značajno veći od godišnjeg rasta inflacije, što ukazuje na objektivni rast platežno sposobne tražnje. Rastu tražnje doprinijele su mjere iz Fiskalne strategije Crne Gore za period 2024-2027, posebno povećanje minimalne zarade sa 450 na 600, odnosno 800 eura, kao i smanjenja doprinosa zaposlenih za penzijsko osiguranje sa 15% na 10%.[6] Ove promjene doprinijele su i rastu kreditne sposobnosti građana, što se odrazilo na njihovo veće zaduživanje kod crnogorskih banaka, čime je tražnja dodatno povećana.

Ukupna industrijska proizvodnja zabilježila je u 2024. godini, prema podacima MONSTAT-a, blagi godišnji rast od 0,2%, najvećim dijelom usljed rasta proizvodnje u prerađivačkoj industriji od 11,9% i u sektoru vađenje ruda i kamena od 8,9%.

Sektor snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom zabilježio je godišnji pad proizvodnje od 15,1%, shodno podacima MONSTAT-a. Ovaj pad bio je rezultat visoke baze iz prethodne godine (u kojoj je zabilježen i rekordan izvoz električne energije), ali takođe i slabije proizvodnje u hidroelektranama, kao odraz klimatskih prilika.[7]

U sektoru šumarstva zabilježen je pad proizvodnje, dok je prodaja i otkup proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva povećana za 1,3% u odnosu na prethodnu godinu. U 2024. godini proizvedeno je ukupno 217.678 m^3, šumskih sortimenata u državnim šumama što je za 38,0% manje na godišnjem nivou, usljed visoke baze iz prethodne godine u kojoj je zabilježena najviša proizvodnja u poslednjih devet godina.

[6] Takođe, ukinuti su i doprinosi poslodavaca.

[7] HE Perućica je proizvela 855 GWh (prethodne godine 1.038,96 GWh), pri čemu je proizvodnja iz dotoka bila značajno smanjena – svega 494 GWh ili 68% od plana, dok je HE Piva je proizvela 746 GWh (prethodne godine 932,55 GWh).

Grafikon 1.5

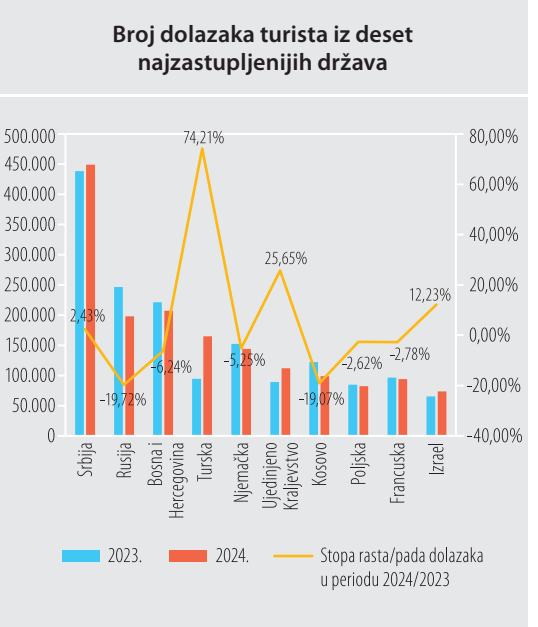

Izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

Grafikon 1.6

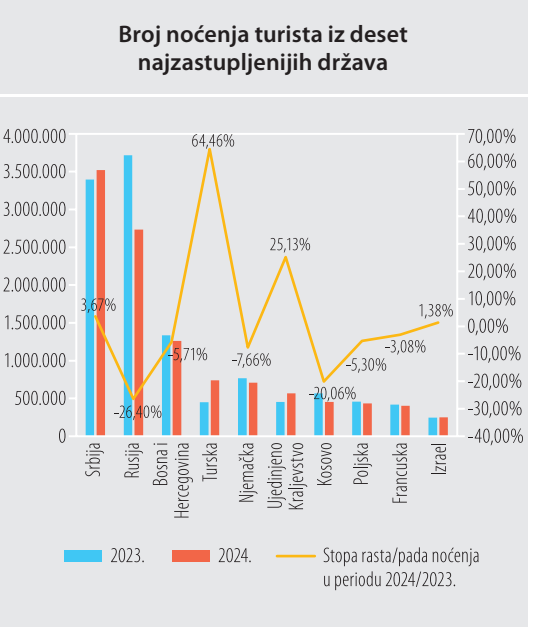

Izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

U turizmu podaci ukazuju na pad aktivnosti. Prema podacima MONSTAT-a, Crnu Goru je tokom 2024. godine posjetilo 2,61 milion turista, što je blago smanjenje za 0,25% u odnosu na prethodnu godinu, usljed pada u individualnom smještaju, dok je u kolektivnom zabilježen blagi rast. Ukupan broj noćenja (15,59 miliona) takođe je smanjen, za 4,85%, uglavnom kao posljedica pada u individualnom smještaju, za 7,73%, dok je u kolektivnom zabilježen rast od 1,48%. Posmatrano prema rezidentnosti gostiju, veći pad broja noćenja zabilježen je kod stranih turista (5,02%), koji imaju dominantno učešće u ukupnom broju noćenja (96,1%), nego kod domaćih (0,60%). Broj noćenja stranih turista iz deset najzastupljenijih država smanjen je za 6,22%, iako je broj njihovih dolazaka povećan za 0,8%, uz značajne razlike u promjenama broja dolazaka i noćenja zabilježene između ovih država (grafikoni 1.5 i 1.6).

U saobraćaju je, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, zabilježen godišnji rast kod gotovo svih vidova transporta, s najvećim porastom u avio-saobraćaju. U ovoj vrsti saobraćaja ostvaren je rekordan broj prevezenih putnika (2,87 miliona), koji bilježi godišnji rast od 15,18%, dok je prevoz robe povećan za 16,42%. U drumskom saobraćaju rast je ostvaren i u putničkom (za 11,55%) i u robnom (za 6,04%), dok je u željezničkom putnički prevoz porastao za 1,29%, a robni je smanjen za 10,23%. Ukupni promet robe u lukama iznosio je 2,46 miliona tona (rast od 2,27%).

Vrijednost izvršenih građevinskih radova porasla je za 2,40%, dok je broj efektivnih časova rada ostvarenih na gradilištima povećan za 1,60% na godišnjem nivou. U narednom periodu može se očekivati dalji rast ovog sektora, s obzirom na to da su Zakonom o budžetu Crne Gore za 2025. godinu, opredijeljena značajna sredstva za infrastrukturne projekte. Takođe, očekuje se da značajna sredstva za realizaciju infrastrukturnih projekata budu iskorišćena i iz opredijeljenog fonda u okviru Plana rasta za Zapadni Balkan.

Iako specifični podaci za tržište nekretnina nijesu dostupni, posredni parametri ukazuju na rast aktivnosti u ovom sektoru. Prosječan broj zaposlenih u ovoj oblasti povećan je 2024. godine na godišnjem nivou za 11,4%, što je više od prosječnog rasta zaposlenosti u Crnoj Gori u tom periodu (5,3%). Neto zarade povećane su za 12,9%, dok su na nivou države povećane za 10,6%. Prosječne tržišne cijene stanova u novogradnji u Crnoj Gori (1.844 eura) porasle su za 20,4% na godišnjem nivou. Tržište nekretnina pokreću, u najvećoj mjeri, strane direktne investicije, koje su u periodu 2022–2024. godine iznosile 1,37 mlrd. eura, ili prosječno 6,8% nominalnog BDP-a godišnje. Pored stranih direktnih investicija, na rast cijena nekretnina uticao je i rast stambenih kredita fizičkim licima. Tokom posljednje tri godine, novoodobreni stambeni krediti fizičkim licima iznosili su 400,8 miliona eura, od čega 173,7 miliona eura u 2024. godini.

U 2025. godini, prema prognozama referentnih međunarodnih institucija, objavljenim u aprilu i maju, očekuje se rast BDP-a u Crnoj Gori u rasponu od 2,6% do 3,4%[8] (tabela 1.1). Prema posljednjem izvještaju Evropske komisije iz maja 2025. godine, očekuje se da će rast crnogorske privrede u 2025. godini ostati na nivou prošlogodišnjeg, kao rezultat stabilizovanja privatne potrošnje i spore realizacije investicija u infrastrukturne projekte, odnosno pada izvoza roba (usljed remonta TE Pljevlja) i usporenog rasta prihoda od turizma. Slično, u izvještaju EBRD-a iz maja 2025. godine, predviđa se niži rast BDP-a u odnosu na prethodnu godinu, jer bi više cijene u turističkom sektoru (podstaknute velikim rastom zarada) mogle ograničiti potražnju, dok će rekonstrukcija TE Pljevlja uticati na značajan rast uvoza električne energije. S druge strane, rast zarada bi mogao podstaći brži rast potrošnje. Preliminarne projekcije Centralne banke ukazuju da bi stopa BDP-a u 2025. godini trebalo da iznosi 3,2%9, podstaknuta domaćom potrošnjom i investicijama. Prema prognozama Ministarstva finansija iz januara 2025. godine[10], u narednom trogodišnjem periodu (2025–2027. godine), crnogorska ekonomija će, prema osnovnom scenariju, godišnje rasti prosječno po realnoj stopi od 3,7%. Prema tim prognozama, domaća potražnja će i dalje biti nosilac rasta, podstaknuta rastom zarada, kao i očekivanim rastom zaposlenosti, ekspanzije kreditne aktivnosti, očekivanog rasta doznaka iz inostranstva i daljeg povećanja prosječne penzije.

Tabela 1.1

Prognozirane stope rasta BDP-a Crne Gore u 2025. godini, u %[11]

Institucija	EBRD	MMF	BIMES[12]	Evropska komisija	Svjetska banka
2025.	2,6	3,2	3,4	3,0	3,0

Izvor: Sajtovi navedenih institucija

[8] MMF - *World Economic Outlook*, april 2025. godine
EK - *European commission, Spring 2025 forecast*, maj 2024. godine
Svjetska banka - *Western Balkans Regular Economic Report, No. 27 - Spring 2025*, april 2025. godine
EBRD - *Regional economic prospects*, februar 2025. godine
BIMES - Bečki institut za međunarodne studije

[9] Detaljnije u Poglavlju 18. Makroekonomske prognoze za 2025. godinu.

[10] Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2025–2027. godine, januar 2025. godine.

[11] Prognoze raspoložive u trenutku pisanja Izvještaja.

[12] BIMES

Rastu ekonomije u srednjem roku i bržoj konvergenciji ka prosjeku evropskih država članica mogu doprinijeti značajna sredstva iz nove inicijative Evropske unije - Plan rasta za Zapadni Balkan. Vlada Crne Gore usvojila je u septembru Reformsku agendu Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast, kao ključni dokument koji ima za cilj ubrzanje ekonomske konvergencije Crne Gore prema prosjeku Evropske unije i sprovođenje neophodnih reformi kako bi se ubrzala integracija u EU[13]. Prema konačnim podacima iz decembra 2024. godine bruto domaći proizvod po stanovniku prema standardu kupovne moći u Crnoj Gori u 2023. godini iznosio je 51% prosjeka EU.

Tržište rada

Osnovni indikatori na tržištu rada tokom 2024. ukazuju na nastavak pozitivnog trenda iz prethodne godine[14]. Broj zaposlenih, prema podacima MONSTAT-a, povećan je na godišnjem nivou za 5,28% i iznosio je u prosjeku 257.390. Posmatrano po djelatnostima najviše zaposlenih bilo je u sektoru trgovina na veliko i trgovina na malo, popravka motornih vozila i motocikala (19,58%). Povećanje zaposlenosti zabilježeno je u skoro svim od deset sektora sa najvećim učešćem u ukupnom broju zaposlenih (grafikon 1.7). Među ostalima, značajan rast zabilježili su i sektor poslovanje s nekretninama, za 11,40%, i sektor snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija, za 8,91%.

Grafikon 1.7

Broj zaposlenih u sektorima sa najvećim učešćem u ukupnom broju zaposlenih (lijeva skala) i godišnja stopa rasta zaposlenosti po sektorima, u % (desna skala)

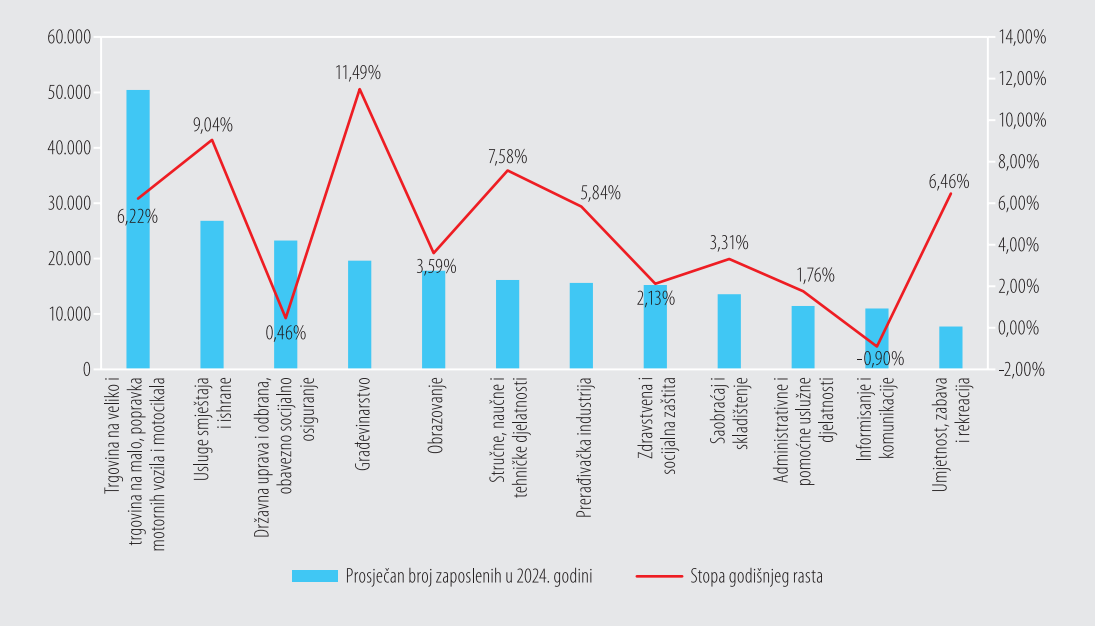

Izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

[13] Izvor: 50. Sjednica Vlade Crne Gore, 26. septembar 2024. godine.

[14] Od 1. januara 2009. godine u ukupan broj zaposlenih u Crnoj Gori ulaze i zaposleni stranci na osnovu čl.1 Zakona o zapošljavanju i radu stranaca („Službeni list Crne Gore“, broj 22/08). Podaci o godišnjem i mjesečnom broju zaposlenih dobijaju se na osnovu evidencija koje su regulisane Zakonom o evidencijama u oblasti rada i zapošljavanja (“Službeni list Republike Crne Gore”, broj 69/03 i „Službeni list Crne Gore“, brojevi 73/10, 40/11 i 45/12), a vode se u Centralnom registru Poreske uprave, koje Uprava za statistiku redovno preuzima iz tog Registra.

U istom periodu, prosječan broj registrovanih nezaposlenih lica, prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, smanjen je na godišnjem nivou za 15,14% i iznosio je 34.760. Stopa registrovane nezaposlenosti na kraju decembra 2024. godine smanjena je za 2,59 pp u odnosu na isti mjesec prethodne godine i iznosila je 11,36%. Istovremeno, anketna stopa nezaposlenosti prosječno smanjena je za 1,7 pp i iznosila 11,4%.

Prema podacima MONSTAT-a, nastavljen je i trend rasta zarada, koji je od oktobra 2024. godine podstaknut sprovođenjem mjera iz Fiskalne strategije Crne Gore za period 2024-2027. Prosječna bruto zarada u Crnoj Gori iznosila je 1.083 eura, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila 876 eura, i bilježe godišnji rast od 9,73%, odnosno 10,61%. Prosječna neto zarada je u decembru po prvi put prešla nivo iznad 1.000 eura (1.012 eura, što je rast od 24,32% na godišnjem nivou) (grafikon 1.8). Najveće prosječne zarade bez poreza i doprinosa u 2024. godini zabilježene su u sektoru finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (1.417 eura) i snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (1.262 eura), dok najmanju zaradu bilježe zaposleni u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti i u sektoru prerađivačke industrije (od po 709 eura).

Grafikon 1.8

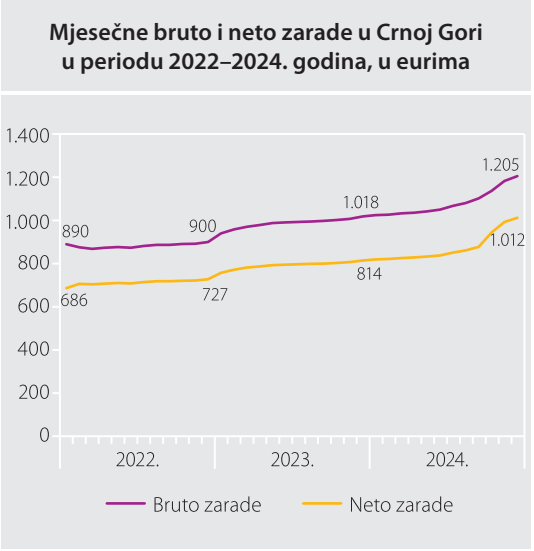

Izvor: MONSTAT

Najveći rast zarada bez poreza i doprinosa zabilježen je u sektoru snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti od 21,80%, zatim u sektoru stručne, naučne i tehničke djelatnosti od 19,32%, sektoru ostale uslužne djelatnosti od 16,69%, sektoru trgovina na veliko i malo, opravka motornih vozila i motocikala od 15,88%, dok su najmanje porasle zarade u sektoru vađenje ruda i kamena od 2,01%.

Cjenovna kretanja

U 2024. godini zabilježeno je značajno usporavanje rasta potrošačkih cijena, koje su u decembru bile na nivou nižem od zabilježenog u EU. Nakon što je u novembru 2022. godine zabilježena najveća godišnja stopa inflacije od sticanja nezavisnosti (17,5%), došlo je do značajnog usporavanja rasta potrošačkih cijena tokom 2023. i 2024. godine. Prosječna godišnja stopa inflacije, mjerena indeksom potrošačkih cijena, smanjena je sa 8,6% u 2023. na 3,3% u 2024. godini. Potrošačke cijene u decembru, u odnosu na isti mjesec prethodne godine, bile su više za 2,1% (grafikon 1.9),

Grafikon 1.9

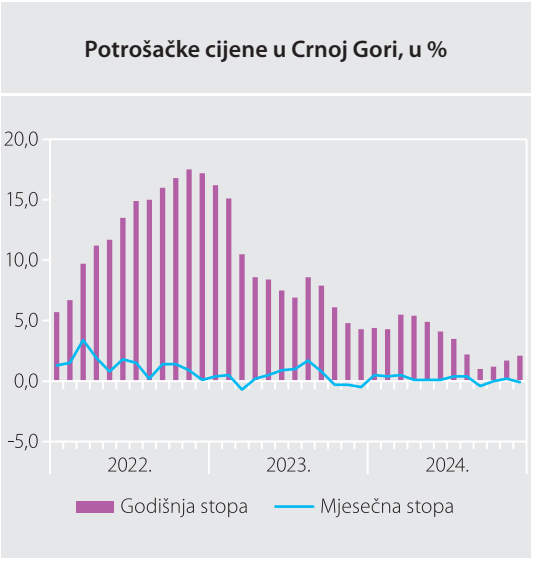

Izvor: MONSTAT

dok je godišnja stopa mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena iznosila 2,6%, što je ispod nivoa godišnje inflacije zabilježene u istom periodu u EU (2,7%).

Najveći doprinos rastu godišnje stope inflacije u decembru 2024. godine dale su cijene iz kategorija *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* 0,55 pp, *restorani i hoteli* 0,35 pp i *komunikacije* 0,32 pp (grafikon 1.10). Rast cijena u kategoriji *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* bio je u najvećoj mjeri rezultat povećanja cijena održavanja i popravke stanova, snabdijevanja vodom, cijena čvrstih goriva i cijena električne energije. Odlukom Elektroprivrede Crne Gore, došlo je do usklađivanja cijena električne energije naviše za domaće potrošače od januara 2024. godine, dok je primjenom novog cjenovnika, izrađenog po Metodologiji za utvrđivanje cijena regulisanih komunalnih djelatnosti koju je propisala Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti, povećana cijena vode u januaru 2024. godine.

Grafikon 1.10

Komponente potrošačkih cijena u Crnoj Gori, doprinos godišnjoj stopi u periodu 2022–2024. godina

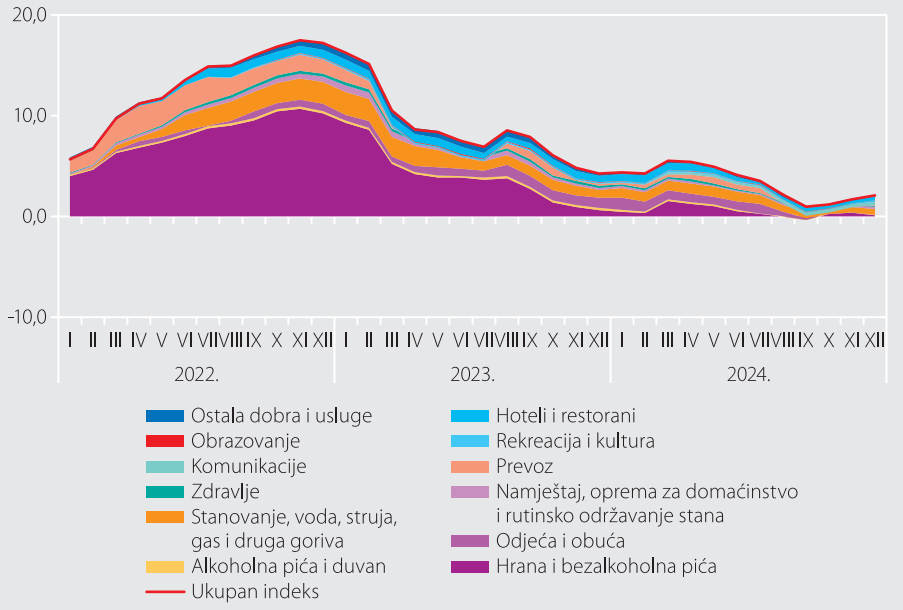

Izvor: MONSTAT

U cilju smanjenja inflacije u određenim kategorijama i zaštite ranjivih kategorija kupaca, sa nižim primanjima, krajem marta Vlada Crne Gore je donijela Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o privremenim mjerama za ograničavanje cijena proizvoda od posebnog značaja za život i zdravlje ljudi i listi proizvoda[15]. Odluka je podrazumijevala ograničavanje trgovačke marže za 43 proizvoda trgovcima na veliko i na malo od 5% do 15% (preko 500 artikala, kada se imaju u vidu različite gramaže i proizvođači) i važila je do 31. maja, nakon čega je produženo njeno važenje do kraja juna.

[15] „Službeni list Crne Gore", broj 26/24 od 25. marta 2024. godine.

Zbog rasta cijena osnovnih prehrambenih proizvoda, krajem jula je ponovo donijeta nova odluka[16], kojom su ograničene maksimalne marže u iznosima do 5% u veleprodaji i do 7% u maloprodaji za pšenično brašno (tip 400 i 500), šećer, suncokretovo ulje i kuhinjsku so. Krajem avgusta Odluka je dopunjena[17], uz ograničenje marži na 66 proizvoda (oko 1.000 artikala), sa izuzetkom malih trgovina.

Uprkos usporavanju, bazna inflacija (inflacija koja isključuje sezonske prehrambene proizvode, administrativno regulisane proizvode, naftu i naftne derivate i sl.)[18] okom cijele godine bila je viša od ukupne inflacije. Godišnja stopa bazne inflacije[QR2] u decembru iznosila je 3,4% i bila je viša za 1,3 pp od ukupne godišnje stope inflacije. Najveći raspon između ukupne godišnje i bazne inflacije evidentiran je u septembru, usljed promjena cijena određenih proizvoda koji se uključuju u obračun ukupne godišnje, ali se ne uključuju u obračun bazne inflacije (npr. cijene pojedinih poljoprivrednih proizvoda, električne energije, duvana, goriva i maziva, vode i sl.).

QR2

Ekonomski odnosi sa inostranstvom

Bilans ekonomskih odnosa Crne Gore sa inostranstvom pogoršan je tokom 2024. godine, usljed povećanja deficita u robnoj razmjeni, smanjenja suficita na računu usluga i zabilježenog deficita na računu primarnog dohotka. Kao rezultat ovih kretanja, deficit tekućeg računa povećan je na godišnjem nivou za 65,27% i iznosio je 1.307,81 milion eura, odnosno 17,53% BDP-a (grafikon 1.11, tabela 1.2). Ključni uzrok ovog povećanja bio je rast deficita na računu roba od 10,56%.

Rastu deficita robne razmjene najviše je doprinio pad izvoza električne energije za 44,57%, kao rezultat nepovoljnih klimatskih uslova, i pad izvoza aluminijuma za 45,98%, kao i povećanje uvoza drumskih vozila, za 15,96%. Smanjena domaća proizvodnja električne energije morala je biti nadoknađena uvozom (rast za 52,85%), međutim, i pored toga, Crna Gora je u 2024. godini bila neto izvoznik električne energije (grafikoni 1.12 i 1.13).

Deficit u robnoj razmjeni djelimično je ublažen suficitom na računu usluga, koji je 2024. godine bio nešto manje izdašan jer je u okviru tog računa prihod od turizma smanjen za 3,07%. I pored tog smanjenja, prihodi od turizma imali su značajnu ulogu u crnogorskoj ekonomiji, čineći 19,59% procijenjenog BDP-a.

Grafikon 1.11

Godišnja struktura tekućeg računa platnog bilansa Crne Gore, u % BDP–a

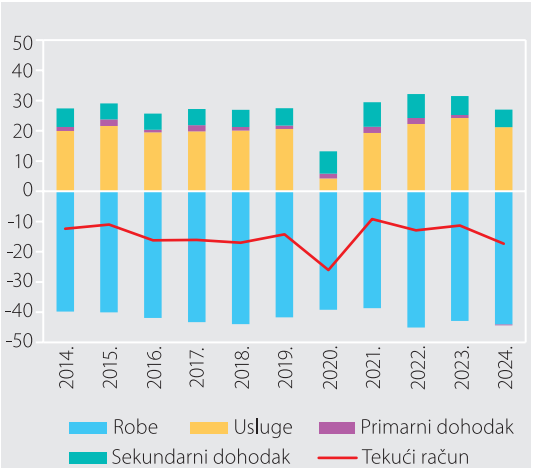

Izvor: CBCG

[16] „Službeni list Crne Gore“, broj 70/24 od 22. jula 2024. godine.

[17] „Službeni list Crne Gore“, broj 83/24 od 29. avgusta 2024. godine.

[18] Bazna inflacija koristi se kao indikator trenda dugoročne ili buduće stope inflacije odnosno omogućava razlikovanje između privremenih cjenovnih šokova i dugoročne inflacije. Ukupna godišnja inflacija je pokazatelj prosječne promjene cijena svih proizvoda i usluga koje domaćinstva koriste u svrhu potrošnje. Opširnije u okviru metodologije.

Grafikon 1.12

Deset vrsta roba najzastupljenijih u izvozu Crne Gore u 2023. i 2024. godini, u mil. eura

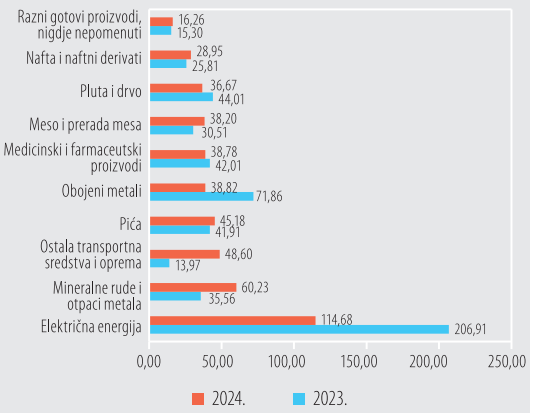

Izvor: MONSTAT

Grafikon 1.13

Deset vrsta roba najzastupljenijih u uvozu Crne Gore u 2023. i 2024. godini, u mil. eura

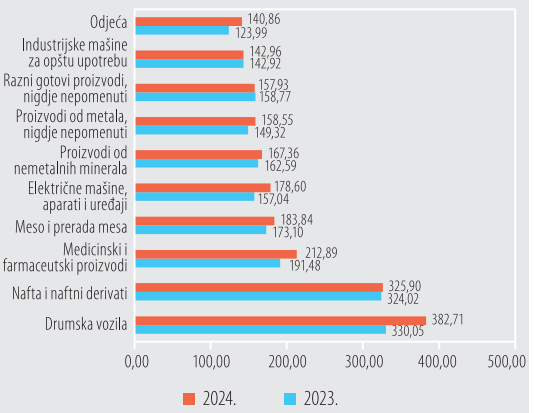

Izvor: MONSTAT

Uprkos rastu priliva od doznaka, deficit na računu primarnog dohotka i smanjen suficit na računu sekundarnog dohotka nijesu doprinijeli ublažavanju deficita tekućeg računa. Pored suficita na računu usluga, ključnu ulogu u smanjenju deficita tekućeg računa ima priliv doznaka iz inostranstva (koje čine osnovni izvor prihoda na računu primarnog i sekundarnog dohotka) koji je u 2024. godini povećan na godišnjem nivou za 6,48% i iznosio je 11,31% BDP-a. Međutim, zbog rasta rashoda po osnovu isplaćenih dividendi na računu primarnog dohotka zabilježen je deficit od 21,19 miliona eura, dok je na računu sekundarnog dohotka usljed pada priliva po osnovu tekuće međunarodne saradnje države došlo do neznatnog pada suficita od 1,68%.

Na finansijskom računu zabilježena su divergentna kretanja, među kojima se pozitivna odnose na strane direktne investicije (SDI). Na finansijskom računu je zabilježen godišnji rast neto priliva stranih direktnih investicija od 13,29%, na nivo od 491,23 miliona eura, što čini 6,59% procijenjenog BDP-a za 2024. godinu. Ovakvo kretanje ishod je prvenstveno rasta priliva SDI (3,34%), koji je rezultat većih ulaganja po osnovu interkompanijskog duga (10,27%) i investicija u kompanije i banke (19,60%). Ulaganja u nekretnine zabilježila su pad 1,72%, ali uprkos tome su činila najveći dio (51,10%) ukupnog priliva SDI na kraju 2024. godine. Rastu neto priliva SDI doprinio je i pad odliva od 6,73% na godišnjem nivou, do iznosa od 399,89 miliona eura.

Računi portfolio investicija i ostalih investicija bilježe neto priliv, ali on je zabilježen po osnovu porasta zaduženja kako države, tako i banaka. Na računu portfolio i ostalih investicija zabilježen je neto priliv od 328,85 miliona eura, odnosno 547,31 milion eura. Pozitivnom neto rezultatu na računu portfolio investicija najviše je doprinijela emisija državnih obveznica na međunarodnom tržištu kapitala. Povećanje neto priliva na računu ostalih investicija rezultat je rasta kreditnog zaduženja banaka i države, dok su ostali sektori smanjili svoje zaduženje u inostranstvu u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 1.2

Platni bilans Crne Gore, u mil. eura[19]

R.br.	Naziv stavke	2023.	2024.	Promjena u %[20]	u % BDP-a
1	TEKUĆI RAČUN	**-791,31**	**-1.307,81**	**65,27**	**-17,53**
1.A	SALDO ROBA I USLUGA	**-1.297,04**	**-1.717,61**	**32,43**	**-23,03**
1.A.a	Robe[21]	-2.985,72	-3.301,13	10,56	-44,26
1.A.a.1	Izvoz, f.o.b.	716,40	660,02	-7,87	8,85
1.A.a.2	Uvoz, f.o.b.	3.702,12	3.961,14	7,00	53,10
1.A.b	Usluge	1.688,68	1.583,51	-6,23	21,23
1.A.b.1	Prihodi	2.763,52	2.684,06	-2,88	35,98
1.A.b.2	Rashodi	1.074,84	1.100,55	2,39	14,75
1.B	Primarni dohodak	67,39	-21,19		-0,28
1.B.1	Prihodi	418,20	479,04	14,55	6,42
1.B.2	Rashodi	350,81	500,23	42,59	6,71
1.C	Sekundarni dohodak	438,33	430,99	-1,68	5,78
1.C.1	Prihodi	556,20	571,76	2,80	7,67
1.C.2	Rashodi	117,87	140,77	19,43	1,89
2	KAPITALNI RAČUN	**-0,04**	**-0,54**	**1134,30**	**-0,01**
2.A	Prihodi	0,00	0,00		0,00
2.B	Rashodi	0,04	0,54	1134,30	0,01
	SALDO TEKUĆEG I KAPITALNOG RAČUNA	**-791,35**	**-1.308,36**	**65,33**	**-17,54**
3	FINANSIJSKI RAČUN, neto[22]	**-768,11**	**-1.151,18**	**49,87**	**-15,43**
3.A	Neto povećanje finansijske aktive	-567,61	8,80		0,12
3.B	Neto povećanje obaveza	200,50	1.159,99	478,56	15,55
3.1	Direktne investicije, neto	-433,61	-491,23	13,29	-6,59
3.1.1	Neto povećanje finansijske aktive	53,07	62,59	17,94	0,84
3.1.2	Neto povećanje obaveza	486,68	553,82	13,80	7,42
3.2	Portfolio investicije, neto	446,01	-328,85		-4,41
3.2.1	Neto povećanje finansijske aktive	450,33	296,82	-34,09	3,98
3.2.2	Neto povećanje obaveza	4,32	625,67	14375,47	8,39
3.3	Finansijski derivati, neto	-66,32	-26,62	-59,86	-0,36
3.3.1	Neto povećanje finansijske aktive	-66,19	-11,14	-83,17	-0,15
3.3.2	Neto povećanje obaveza	0,13	15,48	11770,53	0,21
3.4	Ostale investicije, neto	-231,02	-547,31	136,90	-7,34
3.4.1	Neto povećanje finansijske aktive	-521,66	-582,28	11,62	-7,81
3.4.2	Neto povećanje obaveza	-290,63	-34,98	-87,97	-0,47
3.5	Rezerve CBCG (promjene)	-483,17	242,82		3,26
4	NETO GREŠKE I OMAŠKE (3-2-1)	**23,24**	**157,17**	**576,24**	**2,11**
5	Iznos BDP-a u milionima eura[23]		**7.459,21**		

Izvor: CBCG

[19] Podaci platnog bilansa Crne Gore u skladu sa novom, revidiranom metodologijom MMF-a (Priručnik za platni bilans, šesto izdanje-BPM6, 2009).

[20] Eventualne razlike između prikazanih procentualnih udjela i stopa rasta i onih koji se dobijaju iz nominalnih brojeva na koje se ti procenti odnose posljedica su zaokruživanja nominalnih brojeva na dvije decimale.

[21] Podaci o spoljnoj trgovini u platnom bilansu Crne Gore prikazani su po specijalnom sistemu trgovine. Centralna banka vrši prilagođavanje podataka dobijenih od MONSTAT-a za potrebe izrade platnog bilansa. Podaci o izvozu i uvozu robe su prikazani po f.o.b. osnovi.

[22] Finansijski račun je prikazan po principu neto povećanja aktive i obaveza. Povećanje aktive/obaveza prikazuje se sa predznakom plus (+), dok se smanjenje prikazuje sa predznakom minus (-). Neto vrijednost se dobija kao razlika između neto aktive i neto obaveza.

[23] MONSTAT, preliminarni podaci za 2024. godinu

Rast zaduženja odrazio se na povećanje ukupnog spoljnog duga. Ukupan spoljni dug Crne Gore povećan je na godišnjem nivou za 609,01 miliona eura, usljed povećanja duga zabilježenog kod javnog sektora i na kraju 2024. godine je iznosio 9.669,76 miliona eura (129,64% BDP-a). U strukturi spoljnog duga Crne Gore na kraju 2024. godine 44,35% ili 4.288,65 miliona eura odnosilo se na dug javnog sektora, dok se 55,65% ili 5.381,11 miliona eura odnosilo na dug privatnog sektora.

Shodno rastu zaduženja, preliminarni podaci pokazuju da je došlo do pogoršanja neto međunarodne investicione pozicije (MIP)[24]. Na kraju 2024. godine ona je iznosila -7.987,24 miliona eura (107,08% BDP-a), pri čemu su ukupna potraživanja rezidenata prema inostranstvu iznosila 5.829,17 miliona eura, dok su obaveze iznosile 13.816,41 miliona eura. U poređenju sa krajem prethodne godine, negativna neto međunarodna investiciona pozicija povećana je za 607,02 miliona eura, zbog značajnijeg povećanja finansijskih obaveza (za 1.279,32 miliona eura). Posmatrajući neto pozicije po investicionim instrumentima (sredstva minus obaveze), preliminarni podaci pokazuju da je u odnosu na isti period prethodne godine zabilježeno povećanje kod portfolio investicija za 389,35 milion eura, stranih direktnih investicija za 567,93 miliona eura kao i kod ostalih investicija za 106,43 miliona eura.

Državni budžet i javni dug

Ostvareni budžet Crne Gore za 2024. godinu, prema podacima Ministarstva finansija, karakteriše rast i prihoda i rashoda, uz slabiji saldo u odnosu na prethodnu godinu, jer je prema preliminarnim podacima zabilježen budžetski deficit od 3,10% BDP-a. Povećanje poreskih prihoda rezultat je rasta ekonomske aktivnosti, raspoloživog dohotka građana i efikasnije naplate poreza i akciza, dok su rashodi porasli zbog većih izdvajanja za penzije i socijalna davanja. Istovremeno, javni dug je povećan, prvenstveno zbog emisije euroobveznica.

Rast prihoda ostvaren je prvenstveno po osnovu povećanja prihoda od poreza i akciza. Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, ukupni primici[25] budžeta, sa državnim fondovima, u 2024. godini iznosili su 3,51 milijardu eura ili 47,06% procijenjenog BDP-a, od čega se na izvorne prihode odnosilo 78,48% (2,76 milijardi eura). Izvorni prihodi bili su viši za 7,35% u odnosu na prethodnu godinu, što je, prevashodno, rezultat povećanja prihoda po osnovu poreza na dodatu vrijednost. Takođe, značajno povećanje je ostvareno kod poreza na dobit pravnih lica i akciza.

Povećanje rashoda budžeta najvećim dijelom je rezultat uvećanih izdvajanja za prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja. Ukupni izdaci budžeta[26] iznosili su 3,49 milijardi eura ili 46,83% procijenjenog BDP-a. Konsolidovani rashodi budžeta iznosili su 2,99 milijardi eura, što čini 40,03%

---

[24] Međunarodna investiciona pozicija (MIP) predstavlja bilans stanja spoljnih finansijskih sredstava i obaveza zemlje na kraju perioda. Finansijska sredstva koja rezidenti potražuju od nerezidenata prikazana su na strani sredstava, dok su na strani obaveza prikazane obaveze prema nerezidentima. Razlika između spoljnih finansijskih sredstava i obaveza zemlje predstavlja neto međunarodnu investicionu poziciju. Kada je neto međunarodna investiciona pozicija negativna, znači da zemlja ima veći priliv kapitala iz inostranstva (uglavnom u obliku kapitalnih investicija ili duga) nego što investira u inostranstvu.

[25] Shodno Zakonu o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, primici uključuju izvorne prihode (direktne i indirektne poreze i neporeske prihode), pozajmice i kredite iz domaćih i inostranih izvora, primitke od prodaje imovine i primitke od otplate kredita. Iz izvornih prihoda su isključeni primici od otplate kredita i sada su dio transakcija finansiranja.

[26] Shodno Zakonu o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, ukupne izdatke budžeta čine: konsolidovani izdaci, otplata hartija od vrijednosti i kredita rezidentima i nerezidentima, izdaci za kupovinu hartija od vrijednosti i izdaci po osnovu datih pozajmica i kredita.

BDP-a i zabilježili su neznatan pad u odnosu na planirane, dok su u odnosu na prethodnu godinu bili viši za 16,84%. Najveći rast rashoda (176,60 miliona eura ili 31,89%) u odnosu na prethodnu godinu zabilježen je kod prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, usljed povećanja minimalne penzije, te redovnog usklađivanja penzija i povećanja broja penzionera.

Pored budžetskog, zabilježen je i deficit javne potrošnje, prema podacima Ministarstva finansija. Deficit budžeta[27] Crne Gore procijenjen je na 230,92 miliona eura ili 3,10% BDP-a, dok je u prethodnoj godini evidentiran gotovinski suficit od 10,94 miliona eura ili 0,16% BDP-a (grafikon 1.14). Takođe, u 2024. godini evidentiran je i gotovinski deficit javne potrošnje, u iznosu od 234,73 miliona eura ili 3,15% BDP-a.

Povećan je i javni dug, dok je njegov udio u procijenjenom BDP-u smanjen. Na kraju decembra 2024. godine, bruto javni dug Crne Gore iznosio je 4,57 milijardi eura ili 61,32% procijenjenog BDP-a, što predstavlja godišnje povećanje u nominalnom iznosu od 10,83%, usljed rasta spoljnjeg duga, po osnovu emisije euroobveznica. Neto javni dug Crne Gore, na kraju decembra 2024. godine, iznosio je 4,19 milijardi eura ili 56,15% procijenjenog BDP-a za 2024. godinu, što predstavlja godišnje smanjenje od 0,92 pp. U odnosu na kraj prethodne godine, neto javni dug zabilježio je povećanje od 5,39%. U strukturi spoljnog državnog duga najveći udio, od 58,27%, pripada dugu po osnovu emisije euroobveznica (2,44 milijardi eura), dok je najveći pojedinačni povjerilac kineska Exim banka sa učešćem od 15,14%.

Ostvarenje budžeta i rast javnog duga ukazuju na potrebu vođenja odgovorne budžetske politike usmjerene na održivost javnih finansija, smanjenje sive ekonomije i podsticanje investicija koje bi mogle generisati dugoročan ekonomski rast.

Grafikon 1.14

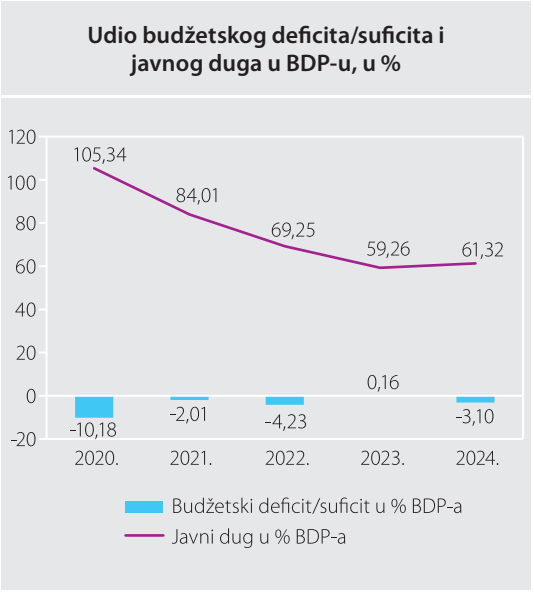

Izvor: Ministarstvo finansija

Bankarski sektor

Na kraju 2024. godine u Crnoj Gori je poslovalo 11 banaka, a poslovanje cjelokupnog bankarskog sektora karakterisali su stabilnost, dobra kapitalizovanost, visoka likvidnost i profitabilnost.

U jednogodišnjem uporednom periodu sve ključne bilansne pozicije u crnogorskom bankarskom sektoru ostvarile su rast. Ukupna aktiva banaka povećana je za 7,67%, ukupni krediti (bruto krediti i potraživanja od banaka i klijenata) za 13,30%, ukupni depoziti banaka (sa sredstvima na escrow računima) za 6,68%, dok ukupni kapital bilježi rast od 8,61%.

[27] Deficit/suficit budžeta definiše se kao razlika između izvornih prihoda i konsolidovanih rashoda.

Kvalitet aktive je poboljšan, pri čemu je učešće nekvalitetnih kredita i potraživanja u ukupnim kreditima i potraživanjima dostiglo istorijski najniži nivo tokom prethodnih 15 godina, a smanjen je i nivo bruto kredita i potraživanja koji kasne sa otplatom, kao i nivo restrukturiranih kredita. Na dan 31. 12. 2024. godine učešće nekvalitetnih kredita i potraživanja u ukupnim kreditima i potraživanjima iznosilo je 3,51%, što predstavlja godišnji pad učešća za 1,51 pp (grafikon 1.15), dok je najviši nivo NPL, od početka njegovog praćenja, zabilježen 2010. godine. Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 30 dana, odnosno preko 90 dana bilježe značajno godišnje smanjenje (tabela 1.3). Dodatni indikator, koji ukazuje na poboljšanje kvaliteta aktive predstavlja i godišnje smanjenje ukupnih restrukturiranih kredita, za 23 miliona eura. Oni su na kraju godine iznosili 130,3 miliona eura, a smanjeno je i njihovo učešće u bruto kreditima, za 1,05 pp na 3,31%.

Tabela 1.3

Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 30 dana, odnosno preko 90 dana				
	2023.	2024.	Udio u ukupnim kreditima u 2024.	Godišnja stopa promjene 2024/2023.
	u mil. eura			
Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 30 dana	115	94,1	2,03%	-18,2%
Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 90 dana	91.5	74,5	1,61%	-18,54%

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Grafikon 1.15

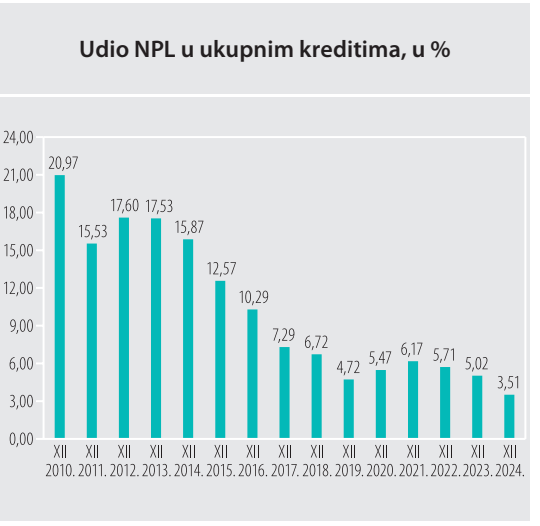

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

U ukupnoj aktivi povećan je udio bruto kredita i potraživanja banaka bez kamata i vremenskih razgraničenja; činili su 63,99% ukupne aktive i bilježe rast učešća u odnosu na kraj prethodne godine za 3,18 pp.

Ukupni krediti bilježe značajan godišnji rast. Kao i prethodne godine, u ročnoj strukturi učešće dugoročnih kredita je blago smanjeno (tabela 1.4), dok je najveći dio kredita bio odobren stanovništvu. Kreditna aktivnost banaka povećana je za 355 miliona eura ili 23,37% i iznosila je 1.874 miliona eura. Značajno je istaći da su u novoodobrenim kreditima 55,63% činili krediti odobreni pravnim licima, dok su u pogledu ročnosti dominantni bili dugoročni krediti (80,10%), kako kod pravnih (78,53%), tako i kod fizičkih lica (82,07%).

Ipak, u ukupnim kreditima dominantno učešće su imali krediti odobreni stanovništvu (43,70%), privredi (33,30%) i bankama-nerezidentima (14,03%), što čini 91,03% ukupnih kredita i odgovara prošlogodišnjoj strukturi. Krediti stanovništva iznosili su 2.027,5 miliona eura (rast za 293,8 miliona eura), privrede 1.544,9 miliona eura (rast za 235,8 miliona eura), a banaka-nerezidenata 651 miliona eura (rast za 111,6 miliona eura).

Tabela 1.4

Ročna struktura ukupno odobrenih kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja u 2023. i 2024. godini

Ročna struktura	2023.		2024.		Nominalna promjena 2024/2023.	Promjena relativne strukture 2024/2023.
	U 000 eura	U %	U 000 eura	U %	U 000 eura	U pp
Ukupni krediti i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja	4.095.206	100%	4.639.715	100%	544.509	
Kratkoročni	798.191	19,49%	947.327	20,42%	149.136	0,93
Dugoročni	3.297.015	80,51%	3.692.388	79,58%	395.373	-0,93
Od čega: sa rokom otplate od jedne do tri godine	369.158	11,20%	400.461	10,85%	31.303	-0,35
Od čega: sa rokom otplate preko tri godine	2.927.857	88,80%	3.291.927	89,15%	364.070	0,35

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Posmatrano po namjeni, najveće učešće imali su gotovinski nenamjenski krediti (grafikon 1.16), koji bilježe najveći nominalni godišnji rast, od 172,3 miliona eura. U odnosu na kraj prethodne godine najveće procentualno povećanje zabilježeno je kod kategorije prekoračenje po računu (*overdraft*) od 22,28%. Stambeni krediti, koji su imali značajan udio u ukupnim kreditima, bilježe godišnji rast od svega 0,69 pp, dok krediti za likvidnost bilježe godišnji pad od 2,25 pp, krediti za refinansiranje obaveza pad od 0,33 pp i krediti za nabavku osnovnih sredstava pad od 0,18 pp.

Ukupna vanbilansna izloženost banaka na koju se izdvajaju rezervacije za potencijalne gubitke je povećana, što ukazuje na širenje izvora prihoda banaka pružanjem većeg spektra usluga njihovim klijentima. Na kraju 2024. godine van-bilansna izloženost banaka iznosila je 903,4 miliona eura i bilježi godišnji rast od 128,8 miliona eura (16,63%). Rast je ostvaren najvećim dijelom po osnovu datih garancija, na koje se odnosilo 503,4 miliona eura (rast od 17,16%), dok je vrijednost kreditnih obligacija iznosila 397 miliona eura (rast od 15,80%). Preostali iznos od 3,8 miliona eura odnosio se na akreditive.

Ukupni depoziti bilježe godišnji rast, čemu je najviše doprinijelo povećanje depozita stanovništva. Ukupni depoziti (sa sredstvima na escrow računima) u bankama bilježe godišnji rast od 6,68% i na kraju 2024. godine su iznosili 5.838,8 miliona eura. Depoziti fizičkih lica povećani su za 251,1 milion eura i iznosili su 2.981 milion eura, dok depoziti pravnih lica bilježe povećanje za 114,5 miliona eura i iznosili su 2.857,8 miliona eura.

Grafikon 1.16

Struktura bruto kredita po namjeni na 31. 12. 2024. godine, u %

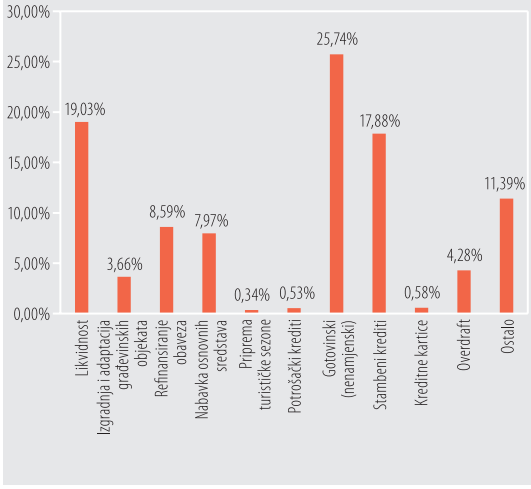

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Grafikon 1.17

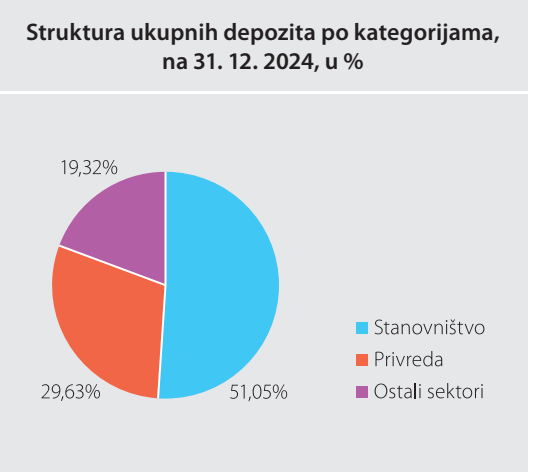

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

U strukturi ukupnih depozita, dominirao je sektor stanovništva, u ročnoj strukturi depoziti po viđenju, a u valutnoj depoziti u eurima, dok je udio depozita nerezidenata smanjen, uprkos njihovom nominalnom rastu. Nakon stanovništva, drugi najznačajniji sektor u strukturi depozita bila je privreda (grafikon 1.17). Udio depozita po viđenju dodatno je povećan u odnosu na prethodnu godinu (tabela 1.5). Depoziti u ostalim valutama predstavljali su svega 4,76% ukupnih depozita. Depoziti nerezidenata (pravnih i fizičkih lica sa escrow računima) iznosili su 1.308,6 miliona eura i na godišnjem nivou bilježe rast od 18,5 miliona eura, ali je njihovo učešće u ukupnim depozitima smanjeno za 1,16 pp i iznosilo je 22,41%.

Tabela 1.5

Ročna struktura ukupnih depozita na 31. 12. 2024, u %		
	Struktura ukupnih depozita, u %	Promjena učešća u strukturi, u pp
Depoziti po viđenju	85,28	2,61
Oročeni depoziti	14,23	-0,81
Depoziti na escrow računima	0,49	-1,80

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Depoziti značajno premašuju nivo kredita, a koeficijent krediti/depoziti iznosio je 0,79. Na kraju 2024. godine, ukupni depoziti u bankama bili su za 1.199,1 miliona eura viši od ukupno odobrenih krediti banaka. Ipak, posmatrana u smislu izvora sredstava potencijalnog kreditnog rasta, ročna struktura depozita ostaje i dalje nepovoljna, s obzirom na dominaciju depozita po viđenju u ukupnim depozitima.

Struktura najznačajnijih neto-štediša, među rezidentnim pravnim licima, na kraju 2024. godine donekle je promijenjena u odnosu na kraj prethodne godine, dok je najznačajniji neto-korisnik kredita i dalje djelatnost pružanja usluga smještaja i ishrane. Posmatrano po djelatnostima najznačajniji neto štediša bila je djelatnost informisanje i komunikacije (prethodne godine na drugom mjestu, dok je tada najveći udio imala djelatnost snabdijevanja električnom energijom), zatim stručna, naučna i tehnička djelatnost, državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje, kao i finansijska djelatnost i djelatnost osiguranja (tabela 1.6). S druge strane, najznačajniji neto korisnici sredstava bila su, kao i godinu dana ranije, pravna lica rezidenti koji pripadaju djelatnosti pružanje usluga smještaja i ishrane, zatim trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla, kao i sektor građevinarstva.

Tabela 1.6

Krediti i depoziti kod crnogorskih banaka po djelatnostima, na 31. 12. 2024. godine, u 000 eura i u %*

DJELATNOST	Krediti i potraživanja	%	Ukupno depoziti sa escrow računima	%	Razlika
I Pravna lica - rezidenti	1.834.721	39,54	2.410.099	41,28	575.378
1. Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	15.527	0,85	7.844	0,33	-7.683
2. Vađenje rude i kamena	12.557	0,68	12.260	0,51	-297
3. Prerađivačka industrija	116.642	6,36	99.653	4,13	-16.989
4. Snabdijevanje električnom energijom	83.550	4,55	172.010	7,14	88.460
5. Snabdijevanje vodom	9.075	0,49	17.254	0,72	8.179
6. Građevinarstvo	247.178	13,47	210.000	8,71	-37.178
7. Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla	438.835	23,92	397.350	16,49	-41.485
8. Saobraćaj i skladištenje	75.890	4,14	142.009	5,89	66.119
9. Usluge pružanja smještaja i ishrane	281.700	15,35	143.687	5,96	-138.013
10. Informisanje i komunikacije	45.311	2,47	180.110	7,47	134.799
11. Fin. djelatnosti i djelatnosti osiguranja	59.141	3,22	170.436	7,07	111.295
12. Poslovanje nekretninama	75.035	4,09	87.423	3,63	12.388
13. Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	44.411	2,42	164.546	6,83	120.135
14. Administ. i pomoćne uslužne djelatnosti	33.374	1,82	57.760	2,40	24.386
15. Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	222.291	12,12	336.500	13,96	114.209
16. Obrazovanje	1.273	0,07	43.977	1,82	42.704
17. Zdravstvo i socijalna zastita	14.363	0,78	24.777	1,03	10.414
18. Umjet., zabavne i rekreativne djelatnosti	40.521	2,21	55.682	2,31	15.161
19. Ostale uslužne djelatnosti	18.047	0,98	84.405	3,50	66.358
20. Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca	0	0,00	596	0,02	596
21. Djelatnosti ekst. organizacija i tijela	0	0,00	1820	0,08	1.820
II Fizička lica - rezidenti	1.964.861	42,35	2.120.114	36,31	155.253
III Nerezidenti	840.135	18,11	1.308.627	22,41	468.492
Ukupno (I+II+III)	**4.639.715**	**100,00**	**5.838.840**	**100,00**	**1.199.125**

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

* Procenti koji se odnose na pravna lica prikazuju učešće svake pojedinačne djelatnosti u ukupnom iznosu kredita i potraživanja, odnosno u ukupnom iznosu depozita sa escrow računima pravnih lica.

Likvidna aktiva banaka je povećana. Likvidnost banaka je tokom godine bila visoka, a ukupna likvidna aktiva banaka povećana je za 73,9 miliona eura na godišnjem nivou (4,62%) i iznosila je 1.671,4 miliona eura. Učešće likvidne aktive u ukupnoj aktivi na nivou sektora blago je smanjeno (za 0,67 pp), ali je i dalje na visokom nivou od 23,05%, a dnevni i dekadni pokazatelji likvidnosti banaka bili su iznad propisanog minimuma.

Ukupne pozajmice, bez obaveza za kamate i vremenskih razgraničenja, bilježe povećanje. Na kraju 2024. godine pozajmice su povećane za 53,9 miliona eura (24,94%), iznosile su 269,96 miliona eura i činile 4,25% ukupnih obaveza kreditnih institucija. Kreditne institucije su dominantno povećale za-

Grafikon 1.18

Kretanje regulatornog kapitala i ukupnog iznosa izloženosti riziku (lijeva skala) i koeficijenta adekvatnosti kapitala (desna skala), na kvartalnom nivou, u % i 000 eura

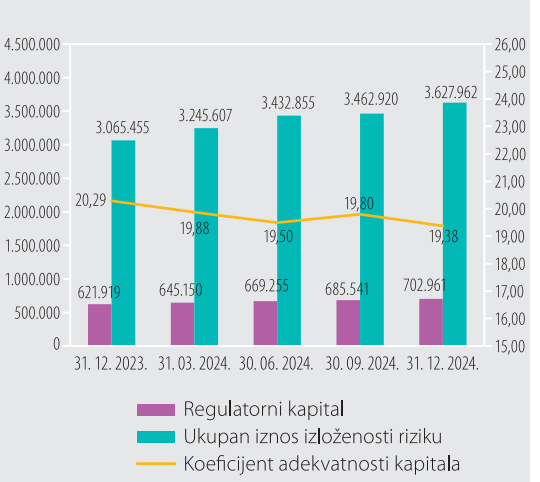

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Grafikon 1.19

Ključni indikatori bankarskog sektora na 31. 12. 2024. godine (u %)

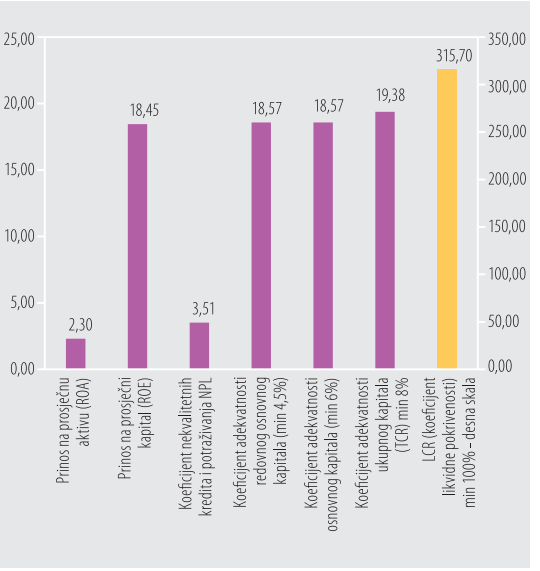

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

duženje prema matičnim bankama i drugim članovima bankarske grupe za ukupno 64,2 miliona eura (126,29%), dok su pozajmice od drugih banaka povećane za samo 5,1 milion eura (13,10%), a iz ostalih izvora su smanjene.

Finansijski rezultat na nivou sektora bilježi povećanje. Banke su u 2024. godini ostvarile dobit u ukupnom iznosu od 157,6 miliona eura, što predstavlja godišnji rast od 7,97%.

Ukupan kapital banaka bilježi godišnji rast, a koeficijent adekvatnosti kapitala bio je na nivou značajno višem od zakonskog minimuma. Ukupan kapital banaka povećan je za 70,6 miliona eura (8,61%) i na kraju 2024. godine iznosio je 890,9 miliona eura. Koeficijent adekvatnosti kapitala na agregatnom nivou iznosio je 19,38% (20,29% na kraju prethodne godine), što je značajno iznad zakonom propisanog minimuma od 8%. Regulatorni kapital banaka iznosio je 703 miliona eura (grafikon 1.18).

Ključni indikatori bankarskog sektora Crne Gore na dan 31. 12. 2024. godine ukazuju na visoku profitabilnost, poboljšanje kvaliteta aktive na godišnjem nivou i visoku kapitalizovanost (grafikon 1.19). Agregatni povraćaj na prosječnu aktivu (ROA) na kraju 2024. godine iznosio je 2,30%, dok je agregatni povraćaj na prosječni kapital (ROE) banaka iznosio 18,45%. Svi parametri kvaliteta aktive bilježe poboljšanje u jednogodišnjem uporednom periodu. Koeficijent likvidne pokrivenosti – LCR (Liquidity Coverage Ratio iznosi) 315,70% i na godišnjem nivou bilježi rast od 5,02 pp. Minimalna vrijednost ovog koeficijenta je 100%.

Pružaoci drugih finansijskih usluga i Investiciono-razvojni fond Crne Gore, sada Razvojna banka Crne Gore[28]

Kod pružalaca drugih finansijskih usluga, čije poslovanje kontroliše Centralna banka, na godišnjem nivou došlo je do povećanja ukupne aktive za 3,11% ili 18,07 miliona eura (tabela 1.7).

Kvalitet aktive je blago poboljšan. Nekvalitetna aktiva smanjena je za 20,20% ili 9,65 miliona eura. Tome je doprinijelo smanjenje nekvalitetne aktive kod IRF-a (10,36 miliona eura ili 29%), dok je kod pružalaca drugih finansijskih usluga nekvalitetna aktiva blago porasla.

Ukupna potraživanja i obaveze su povećani, dok je profitabilnost i dalje visoka, iako je na godišnjem nivou blago pogoršana. Ukupna potraživanja porasla su za 3,80%, dok su ukupne obaveze takođe blago povećane, za 1,82%. Profitabilnost je na godišnjem nivou blago pogoršana – za 13,21% ili 2,15 miliona eura. Ukupno ostvarena dobit iznosila je 14,12 miliona eura.

Tabela 1.7

Najvažniji parametri poslovanja IRF-a i pružalaca finansijskih usluga, stanje na kraju 2024 godine, u 000 eura i % promjena na godišnjem nivou

	Ukupna aktiva			Ukupna potraživanja			Nekvalitetna aktiva			Ukupne obaveze			Finansijski rezultat		
	2023.	2024.	%	2023.	2024.	%	2023.	2024.	%	2023.	2024.	%	2023.	2024.	%
IRF	433.713	419.485	-3,28	369.621	347.551	-5,97	35.723	25.362	-29,00	329.311	310.094	-5,84	9.899	8.046	-18,72
MFI	90.170	111.071	23,18	85.289	111.429	30,65	5.360	5.621	4,87	50.999	70.691	38,61	4.322	3.636	-15,87
Lizing društva	40.537	48.753	20,27	35.180	42.071	19,59	39	50	28,21	39.057	44.797	14,70	798	476	-40,35
Faktoring društva	8.102	11.377	40,42	7.506	9.520	26,83	140	317	126,43	6.588	9.208	39,77	446	655	46,86
Društva za otkup potraživanja	8.284	8.194	-1,09	78.923	87.830	11,29	6.481	6.748	4,12	3.821	2.791	-6,96	806	1309	62,41
Ukupno:	580.806	598.880	3,11	576.519	598.401	3,80	47.743	38.098	-20,20	429.776	437.581	1,82	16.271	14.122	-13,21

Izvor: Kvartalni podaci IRF-a i pružalaca drugih finansijskih usluga dostavljeni Centralnoj banci

Kretanja u ostalim djelovima finansijskog sektora

Tržište osiguranja

Na crnogorskom tržištu osiguranja, tokom 2024. godine, poslovalo je devet društava za osiguranje i to pet društava koja se bave samo poslovima neživotnog osiguranja i četiri koja se bave poslovima životnog osiguranja. Ukupna bruto premija iznosila je 134,19 miliona eura, što predstavlja godišnji rast od 14,74 miliona eura ili 12,34%. U njenoj strukturi dominiraju premije neživotnog osiguranja (79,31%), dok se ostatak odnosi na fakturisane premije životnog osiguranja (20,69%).

Tržište kapitala

Ostvareni promet na crnogorskom tržištu kapitala, tokom 2024. godine, iznosio je 9.67 miliona eura, što predstavlja godišnje smanjenje od 21,17%. Tržišna kapitalizacija na dan 31. 12. 2024. godine izno-

[28] Investiciono-razvojni fond poslovao je sve do kraja 2024. godine, na koju se odnosi ovaj izvještaj. Na dan 1. januara 2025. godine IRF je izbrisan iz Centralnog registra i upisana je Razvojna banka Crne Gore.

sila je 3.826,41 miliona eura, što predstavlja godišnji rast od 5,68%. Ukupan promet realizovan je kroz 1,612 transakcija. U strukturi ostvarenog prometa najveće učešće bilježi promet akcijama kompanija (93,81%), zatim raznim vrstama obveznica (5,93%), dok je najmanji promet realizovan akcijama investicionih fondova (0,24%).

Berzanski indeks MONEX, čija je vrijednost na kraju decembra 2024. godine bila 16.433,46 indeksnih poena, ostvaruje rast od 5,46% na godišnjem nivou. Indeks MNSE10 iznosio je 1.085,52 indeksnih poena i u istom periodu bilježi rast od 2,09%.

Kamatne stope banaka

Slijedeći pad Euribora, kao referentne kamatne stope, koji je reflektovao postepeno smanjenje osnovnih stopa ECB-a, tokom godine smanjene su i aktivne kamatne stope crnogorskih banaka, dok su pasivne kamatne stope blago povećane, kao rezultat povećanja konkurencije banaka u privlačenju klijenata čija kreditna sposobnost je tokom godine rasla. Naročito je bio izražen pad prosječne ponderisane efektivne kamatne stope **(PPEKS) na novoodobrene kredite tokom 2024. godine**.

Aktivne kamatne stope banaka

Tokom 2024. godine zabilježen je pad nominalnih i efektivnih aktivnih kamatnih stopa crnogorskih banaka. Prosječna ponderisana nominalna kamatna stopa (PPNKS) na ukupne aktivne kredite banaka smanjena je za 0,12 pp na godišnjem nivou i na kraju 2024. godine je iznosila 5,99%, dok je PPEKS smanjena za 0,09 pp i iznosila je 6,50% (tabela 1.8).[29]

Tabela 1.8

PPNKS i PPEKS na stanje aktivnih kredita banaka na kraju kvartala, u %

OPIS	Prosječne ponderisane kamatne stope na godišnjem nivou u %									
	31.12.2023.		31.3.2024.		30.6.2024.		30.9.2024.		31.12.2024.	
	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS
1. Ponderisane kamatne stope na kratkoročne kredite	4,69	5,23	4,75	5,34	4,61	5,17	4,52	5,06	4,54	5,06
1.1. Preduzeća u većinskom privatnom vlasništvu	4,80	5,34	4,73	5,29	4,61	5,18	4,47	5,01	4,59	5,14
1.2. Građani	4,87	7,09	4,83	7,01	4,88	6,89	4,76	6,65	4,81	6,47
2. Ponderisane kamatne stope na dugoročne kredite	6,18	6,66	6,25	6,71	6,21	6,70	6,17	6,67	6,06	6,57
2.1. Preduzeća u većinskom privatnom vlasništvu	5,24	5,50	5,34	5,59	5,32	5,63	5,28	5,61	5,17	5,53
2.2. Građani	6,82	7,53	6,87	7,56	6,87	7,56	6,83	7,53	6,76	7,43
2.3. Krediti za kupovinu stanova i adaptacija	5,14	5,67	5,14	5,63	5,09	5,58	5,07	5,58	5,05	5,56
3. Ponderisane kamatne stope na ukupne kredite	6,11	6,59	6,16	6,63	6,12	6,61	6,09	6,59	5,99	6,50

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

[29] Prosječne ponderisane nominalne (PPNKS) i efektivne kamatne stope (PPEKS) banaka na stanje ukupnih kredita dobijene su iz Kreditnog registra na osnovu podataka o stanju nedospjelog duga po pojedinačnim aktivnim kreditima banaka i pripadajućim stopama po svakom pojedinačnom kreditu, o kojima su izvijestile banke na posljednji dan izvještajnog mjeseca.

Uticaj smanjenja Euribora, s jedne strane, kao i poboljšanja domaćih faktora koji utiču na formiranje kamata na kredite crnogorskih banaka (kako je opisano u nastavku) najbolje je vidljiv kroz opadajući trend PPEKS na novoodobrene kredite (grafikon 1.20), koji je iznosio gotovo 1 pp.

Najveći uticaj na formiranje PPEKS na ukupne kredite imale su kamatne stope na kredite odobrene privatnim preduzećima i stanovništvu (koji su na kraju 2024. godine činili 86% ukupnih kredita). Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na kratkoročne kredite privatnim preduzećima od 5,14% i građanima od 6,47% na kraju 2024. godine bilježe godišnji pad od 0,20 pp, odnosno 0,62 pp. Godišnji pad zabilježila je i PPEKS na dugoročne kredite građanima, za 0,10 pp i iznosila je 7,43%, dok je pad PPEKS na dugoročne kredite banaka za kupovinu i adaptaciju stanova iznosio 0,11 pp.

Grafikon 1.20

PPEKS na stanje ukupnih kredita banaka i na novoodobrene kredite banaka, u %

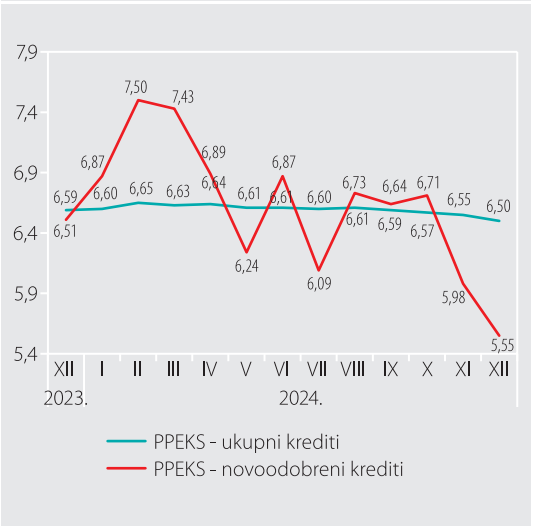

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

Kamatne stope na kredite odobrene privatnim preduzećima počele su da bilježe pad u drugoj polovini godine (grafikon 1.21). Na rast nominalnih kamatnih stopa, shodno izvještajima o rezultatima ankete o kreditnoj aktivnosti banaka[QR3], u prvom kvartalu 2024. godine uticalo je pogoršanje kreditnih standarda, uzrokovano rastom troškova izvora sredstava, povećanjem nenaplativih potraživanja, kao i rizika zahtijevanog kolaterala, te smanjenjem spremnosti banaka za preuzimanje rizika u ovim uslovima. Povećanju cijene bankarskih kredita doprinijelo je i pooštravanje kreditnih uslova, odnosno rast provizija i naknada, kao i kamatnih marži. Takođe, smanjeni su i maksimalni iznosi kredita koje su banke bile voljne da odobre, skraćena je ročnost i povećani zahtjevi u pogledu kolaterala. Ove okolnosti reflektovale su se i na povećanje broja odbijenih kreditnih zahtjeva mikro, malim i srednjim preduzećima. Povećana tražnja za kreditima, u ovom periodu, upravljana potrebama ulaganja u obrtna i osnovna sredstva (s druge strane, potreba za finansiranjem restrukturiranja duga bila je smanjena), izvršila je dodatni pritisak na rast cijene bankarskih kredita.

QR3

Ublažavanje kreditnih uslova za privatna preduzeća, započeto u drugom kvartalu, nastavilo se i u trećem, u kojem je došlo i do smanjenja provizija i naknada. Tome, su, u četvrtom kvartalu, dodatno doprinijeli i produženje ročnosti i povećanje maksimalnih iznosa kredita. U tom periodu, uprkos daljem rastu tražnje privatnih preduzeća za kreditima, smanjenju kamatnih stopa na kredite doprinijelo je ublažavanje kreditnih standarda usljed smanjenja troškova izvora sredstava i poboljšanja ekonomske situacije. To se reflektovalo na povećanu sklonost banaka ka preuzimanju rizika, a samim tim i na rast konkurencije među njima, premda su istovremeno pooštreni zahtjevi u pogledu kolaterala. Kao rezultat poboljšanih kreditnih standarda i uslova, nominalne kamatne stope na kredite, na kraju decembra 2024. godine, zabilježile su godišnji pad od 0,07 pp, dok su efektivne zabilježile rast od 0,03 pp.

Grafikon 1.21

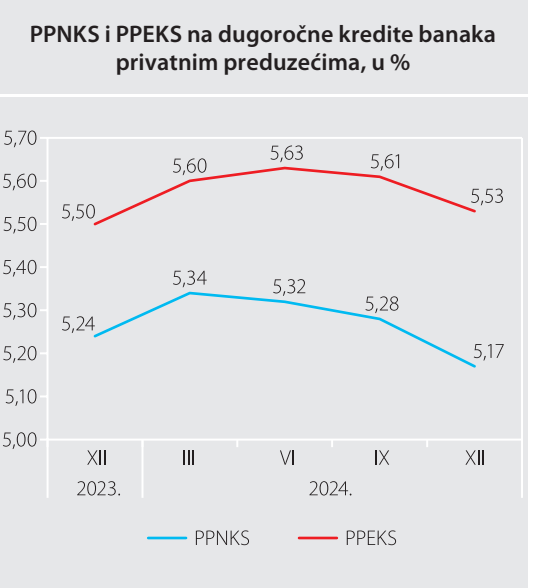

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

Grafikon 1.22

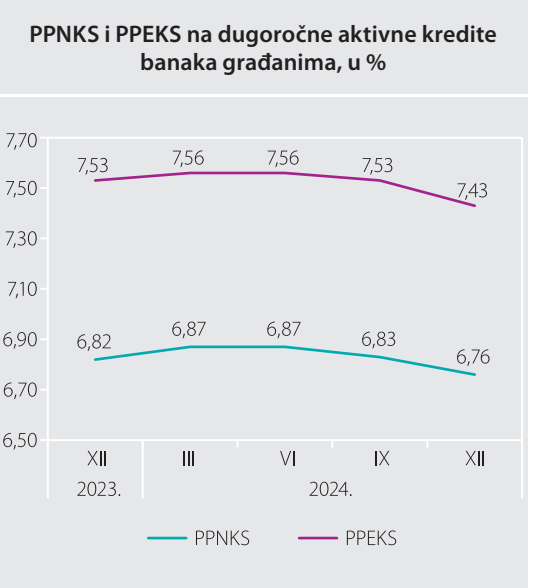

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

Kamatne stope na kredite stanovništvu imale su sličan trend, bilježeći smanjenje u drugoj polovini godine (grafikon 1.22). Uprkos ublažavanju kreditnih standarda i uslova u prvoj polovini godine (na stambene kredite u prvom, a za potrošačke i ostale kredite u drugom kvartalu), kamatne stope na kredite stanovništvu bilježile su rast tokom prvog kvartala, prevashodno usljed povećanja tražnje za kreditima. Ovaj rast tražnje bio je podržan rastom zaposlenosti, ali i zarada i penzija. To je omogućilo mnogim klijentima, koji prethodno nijesu ispunjavali uslove za kredit da postanu kreditno sposobni. Ovo je, već u drugom kvartalu, doprinijelo smanjenju broja odbijenih kreditnih zahtjeva, čemu je, svakako, doprinijela i povećana konkurencija među bankama. Padu kamatnih stopa na kredite stanovništvu pogodovalo je i ublažavanje kreditnih standarda, koje je za stambene kredite započelo još u prvom kvartalu, a za potrošačke i ostale kredite započelo i nastavilo se od drugog kvartala.

Na pad kamatnih stopa na kredite stanovništvu uticalo je poboljšanje ekonomskih izgleda u državi, kao i akcija smanjenja kamatnih stopa, koju su na inicijativu Centralne banke prihvatile sve banke. Poboljšanje ekonomskih izgleda sredinom godine rezultiralo je povećanjem spremnosti banaka za preuzimanje rizika, ali i produženjem ročnosti i grejs perioda prilikom odobravanja kredita, odnosno ublažavanjem kreditnih uslova. To ublažavanje bilo je vidljivo i kroz smanjenje kamatnih marži, provizija i naknada na kredite odobrene stanovništvu, naročito na potrošačke i ostale kredite. Tome je dodatno doprinijela i akcija za smanjenje kamatnih stopa na bankarske kredite stanovništvu, započeta krajem marta (više o tome u Odabranoj temi I).

Za prvi kvartal 2025. godine banke u Crnoj Gori su, shodno rezultatima Ankete o kreditnoj aktivnosti banaka IV kvartal 2024. godine, predvidjele dalje ublažavanje kreditnih standarda i kreditnih uslova, kako za kredite privatnih preduzeća, tako i privrede, osim zahtjeva u pogledu kolaterala, za koje su ocijenile da će biti pooštreni za obje kategorije kredita.

Pasivne kamatne stope banaka

Pasivne kamatne stope banaka na nivou sektora zabilježile su godišnji rast, kao rezultat povećanja konkurencije među bankama. Povećanje minimalnih penzija početkom godine, kao i rast zarada kasnije u toku godine, te povećanje zaposlenosti, poboljšali su kreditnu sposobnost stanovništva, dok je rast ekonomske aktivnosti u državi povećao kreditnu sposobnost pravnih lica, što je otvorilo nove mogućnosti za rast kredita i podstaklo konkurenciju među bankama u privlačenju deponenata. To je rezultiralo umjerenim rastom pasivnih kamatnih stopa, ali one i dalje ostaju na relativno niskom nivou. Na ukupne depozite PPEKS je iznosila 0,25%, na depozite fizičkih lica 0,30%, dok je na depozite pravnih lica iznosila 0,19% (tabela 1.9 i grafikon 1.23), što predstavlja godišnje povećanje od 0,04 pp, 0,04 pp i 0,02 pp.

Grafikon 1.23

Prosječne ponderisane pasivne kamatne stope na depozite u periodu od 31. 12. 2023. do 31. 12. 2024. godine, u %

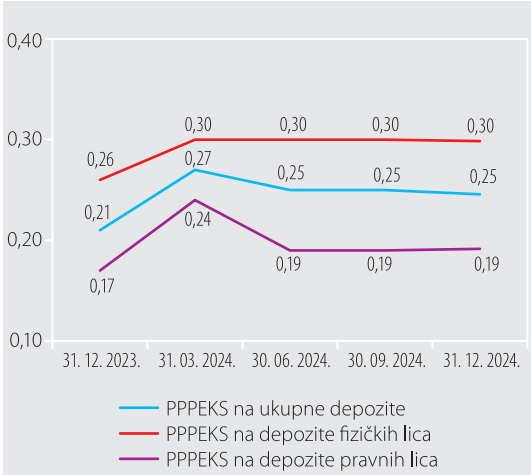

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Tabela 1.9

Prosječne ponderisane pasivne kamatne stope na ukupne depozite, stanje na 31. 12. 2024. godine, u %

OPIS	Depoziti po viđenju	Do 3 mjeseca	Do 1 godine	Do 3 godine	Do 5 godina	Preko 5 godina	Ukupno
PPEKS na ukupne depozite pravnih lica	0,004	1,75	1,76	1,75	1,23	2,05	0,19
PPEKS na ukupne depozite fizičkih lica	0,02	0,45	1,27	1,65	1,59	2,63	0,30
PPEKS na ukupne depozite banaka	0,01	1,50	1,43	1,68	1,53	2,33	0,25

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Kretanje kamatnih stopa Investiciono-razvojnog fonda (sada Razvojne banke Crne Gore) u 2024. godini

Aktivne kamatne stope na stanje kredita Investiciono-razvojnog fonda (IRF) imale su trend blagog rasta. Na kraju 2024. godine PPEKS na ukupne kredite zabilježila je godišnji rast od 0,19 pp i iznosila je 3,66%. Na kredite odobrene pravnim licima PPEKS je iznosila 3,66%. Najviša EKS odobrena ovoj kategoriji korisnika iznosila je 12,30%, dok je na kredite odobrene pravnim licima u vlasništvu žena PPEKS iznosila 4,22%. Prosječna ponderisana kamatna stopa IRF na kredite odobrene za realizaciju investicionih programa bila je niža u odnosu na stope na kredite za likvidnost (3,63%, nasuprot 4,38%) (grafikon 1.24). Blago opadajući trend PPEKS u 2024. godini bio je prisutan i kod novoodobrenih kredita (grafikon 1.25).

Grafikon 1.24

Izvor: Kvartalni izvještaji IRF

Grafikon 1.25

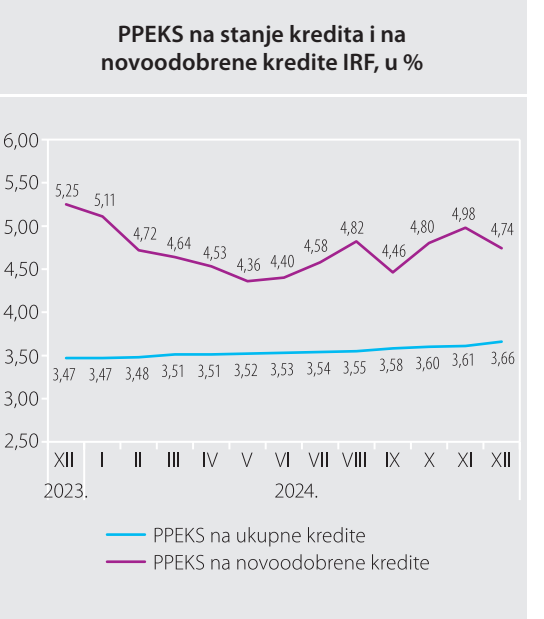

Izvor: Kvartalni izvještaji IRF

Grafikon 1.26

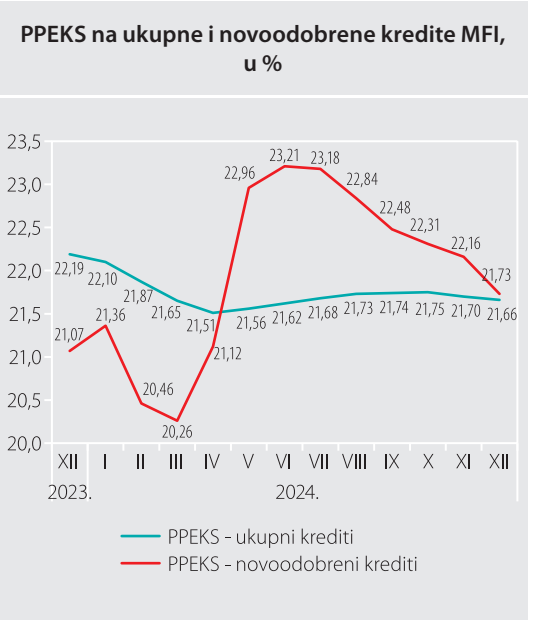

Izvor: Kvartalni izvještaji MFI

Kretanje kamatnih stopa MFI

Tokom 2024. godine PPEKS na ukupne kredite mikrokreditnih finansijskih institucija (MFI) imala je blagi trend smanjenja. Na kraju 2024. godine PPEKS je zabilježila godišnji pad od 0,53 pp i iznosila je 21,66% (grafikon 1.26). Istovremeno, PPEKS na novoodobrene kredite MFI u toku decembra 2024. godine bila je za 0,66 pp veća od iste stope na novoodobrene kredite iz uporednog perioda prethodne godine i iznosila je 21,73%. Ove stope varirale su tokom 2024. godine u zavisnosti od iznosa i ročnosti novoodobrenih kredita po mjesecima, ali nakon juna bilježe trend konstantnog pada. Ocjenjujući da su kamatne stope na kredite MFI visoke, i pored trenda smanjenja, Centralna banka je u pripremi Predloga zakona o potrošačkim kreditima, pored ostalog inicirala i da se utvrde najviše dozvoljene efektivne kamatne stope na potrošačke kredite.

ODABRANA TEMA I
Smanjenje kamatnih stopa na bankarske kredite namijenjene građanima

Rast kamatnih stopa u Crnoj Gori bio je prisutan od sredine 2022. godine, i trajao je do marta 2024. godine. U tom periodu, kamatne stope u Crnoj Gori rasle su dominantno kao posljedica pogoršavanja uslova na međunarodnim finansijskim tržištima, usljed nepovoljnih globalnih ekonomskih i finansijskih kretanja. Popuštanje ovih pritisaka početkom 2024. godine rezultiralo je smanjenjem kamatnih stopa ECB-a, odnosno Euribora, kao referentne kamatne stope koju koriste crnogorske banke.

Usljed povoljnijih kretanja na međunarodnim finansijskim tržištima i u Crnoj Gori su stvoreni uslovi za pokretanje akcije sniženja kamatnih stopa na bankarske kredite odobrene stanovništvu. Na inicijativu Centralne banke akciju su, na dobrovoljnoj osnovi, podržale sve banke u sistemu, ponudivši stanovništvu snižene kamatne stope na najtraženije vrste kredita.

Akcija sniženja kamatnih stopa na kredite odobrene fizičkim licima pokazala se kao izuzetno uspješna, na što ukazuje konstantan rast učešća akcijskih u novoodobrenim kreditima, koje je na kraju godine iznosilo oko 51%. Akcija je zvanično počela 25. marta 2024. godine i zaključno sa 31. decembrom 2024. godine banke su odobrile ukupno 25,5 hiljada akcijskih kredita u ukupnom iznosu od 337 miliona eura (grafikon I-1). U istom periodu ukupno odobrenje novih kredita fizičkim licima iznosilo je 666 miliona eura, što znači da je oko 50% novih kredita datih fizičkim licima odobreno po akcijskim - sniženim kamatnim stopama.

Grafikon I–1

Broj (lijeva skala) i iznosi (desna skala) akcijskih kredita crnogorskih banaka u periodu april – decembar 2024. godine

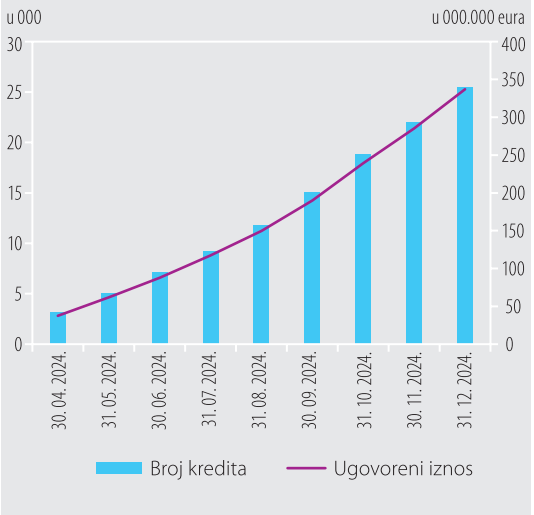

Izvor: Kreditni registar CBCG i izvještaji banaka

Grafikon I–2

Kretanje PPEKS na novoodobrene kredite stanovništva od 2011. godine, stanje na kraju godine, i za prvih pet mjeseci 2025. godine

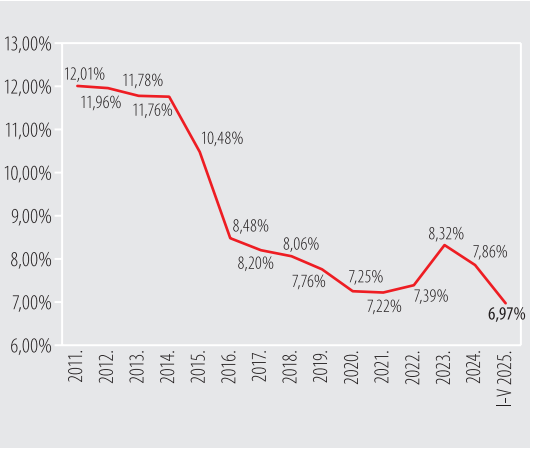

Izvor: Kreditni registar CBCG

Visok udio akcijskih kredita, odobrenih po sniženim kamatnim stopama, snažno je uticao na nivo kamatnih stopa na ukupne novoodobrene kredite, a samim tim i na ukupne kredite. Posmatrano po namjeni odobrenih akcijskih kredita, najveći udio imali su gotovinski krediti 62% (koji imaju najviše kamatne stope), zatim stambeni 16%, penzionerski 14% i hipotekarni 8%. U odnosu na mart 2024. godine (mjesec koji je prethodio početku akcije), kada je prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na novoodobrene kredite fizičkih lica iznosila 8,79%, u decembru 2024. godine, ova kamatna stopa iznosila je 6,97%, tj. bila je niža za blizu dva procentna poena (grafikon I-2). Sa grafika se jasno vidi da su PPEKS na novoodobrene kredite stanovništvu, na kraju maja 2025. godine, bile na najnižem nivou u posljednjih 15 godina.

02 MANDAT, UPRAVLJANJE I POLITIKA CENTRALNE BANKE

Centralna banka nije emisiona centralna banka, već funkcioniše u okviru režima unilateralne euroizacije, što ograničava mogućnosti za vođenje samostalne monetarne politike. Stoga Centralna banka preuzima monetarnu politiku od Evropske centralne banke, pa se i kamatne stope u Crnoj Gori formiraju isključivo na tržištu, bez mogućnosti direktnog uticaja Centralne banke. Polazeći od toga, mandat Centralne banke, odnosno njena ustavna odgovornost, je podsticanje i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema.

Od instrumenata monetarne politike, kojima Centralna banka raspolaže, kredite za likvidnost tokom 2024. godine nije koristila nijedna banka koja posluje u Crnoj Gori, dok je stopa obavezne rezerve korišćena kao instrument za očuvanje finansijske stabilnosti.

Centralnom bankom upravlja Savjet Centralne banke (u daljem tekstu: Savjet), koji je tokom 2024. godine održao 24 sjednice, čime je omogućio nesmetan rad Centralne banke i obezbijedio blagovremeno i kvalitetno izvršenje zakonom povjerenih ovlašćenja. Savjet je kontinuirano pratio realizaciju postavljenih ciljeva za ostvarivanje funkcija Centralne banke definisanih Politikom Centralne banke Crne Gore u 2024. godini. Usvojio je više nacrta zakona koji su vezani za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke, utvrdio mišljenje na Predlog zakona o Razvojnoj banci Crne Gore i donio 26 podzakonskih akata iz svoje nadležnosti. Pored toga, Savjet je donio više pojedinačnih rješenja za kreditne institucije, izdao dozvole za rad tri mikrokreditne finansijske institucije i tri odobrenja za pružanje platnih usluga, dok je jednoj mikrokreditnoj finansijskoj instituciji oduzeo dozvolu za rad. Savjet je donio novi Statut Centralne banke Crne Gore, više unutrašnjih akata, kao i Strateški plan Centralne banke Crne Gore 2025–2028, kojim je po prvi put od postojanja institucije usvojen takav strateški dokument kojim se jasno trasira budući razvoj Centralne banke, uvažavajući savremene trendove i strateški cilj Crne Gore da postane punopravna članica Evropske unije do 2028. godine.

2.1. Mandat Centralne banke

QR4

Centralna banka nije emisiona centralna banka, već funkcioniše u okviru režima unilateralne euroizacije[QR4] koji se u Crnoj Gori primjenjuje nakon perioda korišćenja njemačke marke (DM), uvedene 1999. godine kao zakonsko sredstvo plaćanja. Specifičnost monetarnog režima i korišćenja eura kao zvanične valute u Crnoj Gori dio je pristupnih pregovora sa EU u okviru Poglavlja 17 "Ekonomska i monetarna politika".

Korišćenje eura kao jedinog zakonskog sredstva plaćanja ograničava mogućnosti za vođenje samostalne monetarne politike, pa se monetarna politika, u određenoj mjeri preuzima od ECB kao emisione banke eura. Pored toga, s obzirom na valutnu supstituciju, Centralna banka ne sprovodi politiku deviznog kursa, niti vodi politiku kamatnih stopa, što znači da ne određuje referentnu kamatnu stopu.

Zbog toga se kamatne stope u Crnoj Gori formiraju isključivo na tržištu, bez mogućnosti direktnog uticaja Centralne banke. Na formiranje kamatnih stopa u bankarskom sektoru utiču cijene izvora finansiranja, pri čemu ključnu ulogu imaju izvori sa evropskog finansijskog tržišta, koji su pod direktnim uticajem monetarne politike Evropske centralne banke. Dodatno, značajan uticaj imaju i domaći faktori poput rizika poslovanja dužnika, opštih ekonomskih izgleda u zemlji i nivoa likvidnosti banaka, kao faktora sa strane ponude.

QR5

Podaci o kretanju kamatnih stopa, ali i inflacije pokazuju da postoji kašnjenje u transmisiji monetarnih uticaja iz Eurozone, bilo da je riječ o monetarnom labavljenju ili zaoštravanju. Efekti prethodnog zaoštravanja monetarne politike ECB-a tokom 2022. i 2023. godine odrazili su se na kretanja kamatnih stopa i inflacije u Crnoj Gori sa određenim vremenskim kašnjenjem.

QR6

Instrumenti monetarne politike kojima Centralna banka raspolaže uključuju operacije na otvorenom tržištu[QR5] **(koje do sada nijesu korišćene u praksi), kredite za likvidnost i obaveznu rezervu**.

Kredite za likvidnost[QR6]**, koji su namijenjeni finansiranju kratkoročnih potreba banaka i premošćavanju izazova u upravljanju tekućom likvidnošću, tokom 2024. godine nije koristila nijedna banka**, što ukazuje na stabilno i adekvatno upravljanje likvidnošću u bankarskom sektoru.

QR7

Stopa obavezne rezerve[QR7] **iznosi 5,5% na ukupno stanje depozita po viđenju, dok je za oročene depozite sa rokom dužim od godinu dana ta stopa 4,5%**. Ona se, prije svega, koristi kao instrument za očuvanje finansijske stabilnosti. Takođe, koristi se i kao instrument za finansiranje kratkoročnih potreba za likvidnošću, jer je propisano da banke mogu koristiti do 50% obavezne rezerve za dnevne potrebe likvidnosti bez naknade, pod uslovom da sredstva budu vraćena istog dana.

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da je podsticanje i očuvanje finansijske stabilnosti osnovni cilj Centralne banke do ulaska Crne Gore u Evropsku uniju, uz doprinos postizanju i očuvanju stabilnosti cijena. Nakon pristupanja EU, osnovni cilj Centralne banke biće održavanje stabilnosti cijena u skladu sa Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije (UFEU) i Statutom Evropskog sistema centralnih banaka (ESCB) i Evropske centralne banke.

Dosadašnje iskustvo pokazuje da ovaj režim ima prednosti za Crnu Goru, uprkos postojećim ograničenjima. Najznačajnije koristi ogledaju se u smanjenju valutnog rizika, nižoj inflaciji, većem povjerenju investitora i rastu stranih direktnih investicija (SDI), kao i većoj transparentnosti fiskalne politike. Korišćenje eura doprinosi stabilnosti finansijskog sistema i podstiče ekonomski rast kroz jaču integraciju sa tržištem Evropske unije. Takođe, olakšava trgovinske i finansijske tokove sa inostranstvom, eliminišući troškove konverzije valuta i poboljšavajući pristup međunarodnim finansijskim tržištima.

Ipak, ovaj režim nosi i određene izazove vezane za odsustvo mogućnosti vođenja samostalne monetarne politike. Ograničenom kontrolom nad sopstvenom monetarnom politikom, Crna Gora ne može samostalno uticati na kamatne stope, niti na devizni kurs, što umanjuje fleksibilnost u odgovoru na ekonomske šokove. Oslanjanje na monetarnu politiku Eurozone može biti rizično u slučaju promjena koje nijesu u skladu sa specifičnostima crnogorske ekonomije. Kako Centralna banka nema mogućnost korišćenja klasičnih instrumenata monetarne politike u punom kapacitetu, to ograničava njenu sposobnost da odgovori na potencijalne ekonomske izazove. Dodatno, Centralna banka gubi i emisionu premiju (senjoražu) jer Crna Gora nema sopstvenu valutu.

Uprkos ovim izazovima aktivnosti Centralne banke u domenu regulatorne politike i supervizije, doprinijele su tome da je eurizacija, do sada, pokazala stabilizujući efekat na crnogorsku ekonomiju, odnosno kao racionalno rješenje za očuvanje makroekonomske stabilnosti i usmjerenosti ka punopravnom članstvu u EU.

2.2. Upravljanje Centralnom bankom

QR8

Centralnom bankom upravlja Savjet[QR8], koji čine guvernerka, tri viceguvernera i četiri člana koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci. Savjet je predano radio na ostvarivanju svojih funkcija i tokom 2024. godine održao 24 sjednice. Pored toga, članovi Savjeta su pružali punu podršku daljem razvoju međunarodne saradnje, kao i jačanju veza sa međunarodnim finansijskim institucijama i drugim centralnim bankama. Podrška je pružena naročito aktivnostima na saradnji sa evropskim institucijama i nacionalnim centralnim bankama Eurosistema u okviru evropskih integracija, u cilju dostizanja kompatibilnosti Centralne banke sa standardima Evropskog sistema centralnih banaka.

U skladu sa ovlašćenjima utvrđenim Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, Savjet je Politikom Centralne banke Crne Gore za 2024. godinu postavio ciljeve za ostvarivanje funkcija Centralne banke i pratio njihovu realizaciju. Kroz mjesečne izvještaje o poslovanju i sprovođenju politike Centralne banke i o stabilnosti finansijskog sistema, kontinuirano je pratio realizaciju postavljenih ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke. Savjet je, takođe, razmatrao i usvajao kvartalne makroekonomske izvještaje Centralne banke, izvještaje o kretanju cijena, izvještaje o poslovanju banaka i pružalaca finansijskih usluga u Crnoj Gori i pratio makroekonomska i finansijska kretanja. U skladu sa njihovim uticajem na finansijski sistem u cjelini, preduzimane su potrebne makroprudencijalne mjere radi održavanja stabilnosti finansijskog sistema.

Savjet je usvojio više nacrta zakona i mišljenja na predložene zakone koji su vezani za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke. U cilju neophodnog usklađivanja regulatornog okvira sa pravom Evropske unije, Savjet je usvojio Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, Nacrt zakona o izmjenama Zakona o kreditnim institucijama i Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, koji su nakon toga dostavljeni nadležnom ministarstvu radi stavljanja u proceduru usvajanja. Pored toga, Savjet je razmatrao Predlog zakona o Razvojnoj banci Crne Gore i utvrdio Mišljenje na Predlog zakona o Razvojnoj banci Crne Gore, koje je dostavljeno Ministarstvu finansija.

U okviru regulatorne funkcije Centralne banke, Savjet je donio 26 podzakonskih akata iz svoje nadležnosti. Donošenjem ovih akata, nastavljen je proces usklađivanja regulatornog okvira sa pravom Evropske unije. Pored donošenja seta odluka nakon usvajanja novih zakona kojima je Centralna banka ovlašćena za donošenje podzakonskih akata, Savjet je donio i više odluka kojima su važeća podzakonska akta poboljšana i usklađena sa regulativom Evropske unije. Sve donijete odluke su objavljene u „Službenom listu Crne Gore".

U okviru supervizorskih aktivnosti iz svoje nadležnosti, Savjet je donio više pojedinačnih rješenja za banke. Na osnovu Zakona o kreditnim institucijama, u skladu sa Odlukom o određivanju ostalih sistemski važnih kreditnih institucija i primjenom Metodologije za određivanje OSV kreditnih institucija, Savjet je donio devet rješenja za banke o utvrđivanju ostalih sistemski važnih kreditnih institucija. Pored toga, Savjet je u okviru aktivnosti za ostvarivanje sanacione funkcije Centralne banke, na osnovu planova sanacije, donio i pojedinačna rješenja za banke o minimalnim zahtjevima za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama.

U toku 2024. godine Savjet je izdao dozvole za rad tri mikrokreditne finansijske institucije i tri odobrenja za pružanje platnih usluga, dok je jednoj mikrokreditnoj finansijskoj instituciji oduzeo dozvolu za rad. Odlučujući po zahtjevima osnivača, nakon što je utvrđeno da su ispunjeni zakonom propisani uslovi, Savjet je donio rješenja o izdavanju dozvola za rad mikrokreditnim finansijskim institucijama: MFI „Partner Plus" AD – Podgorica, MFI „GO KREDIT" DOO – Podgorica i MFI „Mikrokreditiranje" DOO – Podgorica. Pored toga, donijeta su rješenja kojima su data odobrenja za pružanje platnih usluga platnoj instituciji „Alta Pay Group" DOO – Budva i pravnom licu „PrestoPay" DOO – Podgorica, a platnoj instituciji „Montenegro Transfers" DOO – Podgorica dato je odobrenje za pružanje dodatne platne usluge. Savjet je donio i rješenje kojim je oduzeta dozvola za rad MFI „Credit Plus" DOO – Podgorica.

Savjet je donio novi Statut Centralne banke Crne Gore, kao i više unutrašnjih akata. Pored Statuta Centralne banke Crne Gore, koji je donijet radi usklađivanja sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore[30] iz decembra 2023. godine i dodatnog unapređenja, Savjet je donio i: Politiku upravljanja operativnim rizikom Centralne banke Crne Gore, Politiku bezbjednosti informacija Centralne banke Crne Gore, Politiku upravljanja kontinuitetom poslovanja Centralne banke Crne Gore, Pravilnik o internoj reviziji Centralne banke, Povelju interne revizije Centralne banke Crne Gore i druge unutrašnje akte.

[30] „Službeni list Crne Gore", broj 125/23.

Usvajanjem Strateškog plana za period 2025–2028, Savjet je po prvi put jasno odredio smjer budućeg razvoja Centralne banke. Strateškim planom za period 2025–2028 utvrđene su smjernice za razvoj Centralne banke i definisane prioritetne oblasti djelovanja. Sprovođenjem intenzivnih aktivnosti na modernizaciji, unapređenju i jačanju svojih institucionalnih i stručnih kapaciteta, stvoriće se uslovi za brže i snažnije integracije u evropski finansijski ekosistem. Istovremeno, Centralna banka će, u očuvanju stabilnosti finansijskog sistema, raditi na njegovom daljem unapređenju i jačanju njegove otpornosti.

Savjet je u izvještajnom periodu razmatrao i odlučivao i o drugim pitanjima iz svoje nadležnosti. O održanim sjednicama i svim važnijim odlukama koje je Savjet donosio javnost je blagovremeno obavještavana putem medija, uključujući i internet stranicu Centralne banke.

Odbor za reviziju

QR9

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci, Odbor za reviziju[QR9] (u daljem tekstu: Odbor) predstavlja stalno tijelo Savjeta Centralne banke Crne Gore. Odbor ima tri člana, od kojih dva člana iz sastava Savjeta Centralne banke i jednog člana iz reda lica sa profesionalnim iskustvom u oblasti računovodstva i revizije. Odbor je tokom 2024. godine, u kontinuitetu, blagovremeno i pouzdano sprovodio aktivnosti u skladu sa ovlašćenjima definisanim zakonom.

Odbor je održao 13 sjednica, na kojima je razmatrao pitanja iz svoje nadležnosti:

- **nadgledao i ocjenjivao funkcionisanje sistema internih kontrola**; kroz razmatranje redovnih izvještaja o upravljanju operativnim rizicima, izvještaja o bezbjednosti informacija i izvještaja o realizaciji aktivnosti vezanih za kontinuitet poslovanja;
- **nadgledao i ocjenjivao finansijsko izvještavanje**; kroz razmatranje i analizu finansijskih iskaza za 2023. godinu sa predlogom Odluke o raspodjeli dobiti; izvršenju Plana investicija i Plana javnih nabavki; kvartalnih finansijskih izvještaja tokom 2024. godine, kao i predloga Finansijskog plana Centralne banke za 2025. godinu sa Planom investicija i Planom javnih nabavki;
- **dao mišljenje za izbor nezavisnog spoljnjeg revizora**, saglasno Smjernicama za uspostavljanje okvira za izbor nezavisnog spoljnog revizora finansijskih izvještaja Centralne banke Crne Gore kroz prihvatanje predloga Komisije za sprovođenje postupka javne nabavke;
- **nadgledao i ocjenjivao postupak revizije finansijskih izvještaja Centralne banke**, nadgledajući postupak revizije u fazi planiranja i na kraju procesa revizije i razmatrajući Izvještaj nezavisnog revizora finansijskih izvještaja Centralne banke za 2023. godinu;
- **pratio i analizirao usklađenost poslovanja Centralne banke sa zakonom, drugim propisima i opštim aktima**, razmatrajući Izvještaj o usklađenosti Centralne banke Crne Gore za 2023. godinu;
- **nadgledao djelotvornost i efikasnost rada interne revizije**, kroz razmatranje Izvještaja o radu interne revizije za 2023. godinu, predloga Pravilnika i Povelje interne revizije, usklađene sa Globalnim standardima interne revizije, Plana rada interne revizije za 2025.godinu, Programa obezbjeđenja i unapređenja kvaliteta rada interne revizije, kao i devet (9) izvještaja interne revizije, obavljanih u organizacionim jedinicama Centralne banke, uz praćenje realizacije aktivnosti na implementaciji preporuka;
- **obavljao i druge poslove iz svoje nadležnosti**.

Odbor je Savjetu Centralne banke u kontinuitetu upućivao stavove, mišljenja i predloge o razmatranim pitanjima, a podnio je i tromjesečne izvještaje o radu, kao i Godišnji Izvještaj o radu Odbora za 2023. godinu.

U cilju povećanja transparentnosti na internet stranici Centralne banke sredinom godine su objavljene ključne informacije o regulativi, nadležnosti i aktivnostima Odbora.

Savjetodavni odbor

QR10

Savjet Centralne banke Crne Gore formirao je Savjetodavni odbor[QR10] (u daljem tekstu: Savjetodavni odbor) kao svoje stalno radno tijelo, u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore iz decembra 2023. godine.

U skladu sa svojim nadležnostima, Savjetodavni odbor je razmatrao Nacrt fiskalne strategije Crne Gore za period 2024–2027. godine i dao predloge koji su u značajnoj mjeri inkorporirani u konačan tekst mišljenja koji je pripremala Centralna banka.

Savjetodavni odbor je razmatrao i Predlog strateškog plana Centralne banke Crne Gore za period 2025–2028 i Predlog politike Centralne banke Crne Gore u 2025. godini, kao dokumenta od strateškog značaja za rad Centralne banke. Pored podrške za usvajanje ovih dokumenata, dati su i konstruktivni predlozi za njihovo poboljšanje i implementaciju.

2.3. Politika Centralne banke u 2024. godini

QR11

Politiku Centralne banke Crne Gore u 2024. godini[QR11] utvrdio je Savjet na sjednici održanoj 30. novembra 2023. godine.[31] Njom su definisane osnovne aktivnosti za ostvarenje ciljeva i izvršenje funkcija u 2024. godini.

Ciljevi Centralne banke, usmjereni na ostvarivanje njenih zakonom definisanih funkcija, uključuju:

1. vođenje politike očuvanja monetarne i finansijske stabilnosti, uz primjenu instrumenata i mjera iz nadležnosti Centralne banke i praćenje njihovih efekata;
2. unapređivanje indikatora za ocjenu stanja finansijske stabilnosti i prevenciju pojave sistemskih rizika, sprovođenje makroekonomskih i finansijskih istraživanja i prognoza, uz kontinuirani razvoj strukturnog makroekonomskog modela;
3. usklađivanje regulative sa evropskom pravnom tekovinom u oblasti supervizije kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga, kao i sprovođenje njihovog nadzora, te unapređenje kreditnog registra;
4. unapređenje planova sanacije kreditnih institucija, kao i sistema u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, te i dalje unapređenje zaštite prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga;

[31] Na osnovu člana 44 stav 2 tačka 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, brojevi 40/10,6/13 i 70/17) i člana 10 stav 1 Statuta Centralne banke Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, brojevi 83/17, 3/20 i 129/22).

5. intenziviranje aktivnosti na unapređenju i digitalizaciji Platnog sistema Centralne banke i platnog prometa, usklađivanju regulative sa zahtjevima za ulazak u Jedinstveno tržište plaćanja u eurima (SEPA) i dalji razvoj tržišta plaćanja kroz usaglašavanje sa novim tehnologijama (Fintech);
6. upravljanje međunarodnim rezervama, rukovođeno principima likvidnosti i sigurnosti ulaganja, poboljšanje odnosa rizika ulaganja i ostvarenog prinosa, kao i unapređenje kvaliteta obavljanja poslova platnog prometa sa inostranstvom, te obezbjeđenje kvalitetnog i efikasnog obavljanja poslova depozitara, bankara i fiskalnog agenta državnih organa i organizacija;
7. nastavak unapređenja statistike za koju je Centralna banka nadležna kao zvanični proizvođač statistike, uz implementaciju novog sistema izvještavanja kreditnih institucija prema Centralnoj banci za potrebe monetarne i finansijske statistike, nastavak razvoja statistike finansijskih računa, kao i unapređenje sistema direktnog izvještavanja vezanog za statistiku platnog bilansa, međunarodne investicione pozicije i spoljnog duga;
8. nastavak aktivnog učešća u daljoj harmonizaciji regulatornog okvira sa pravnom tekovinom EU i jačanju administrativnih i institucionalnih kapaciteta, vezano za ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz pregovaračkog procesa, kao i kontinuirane saradnje sa međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama;
9. pružanje podrške ostvarivanju ekonomske politike Vlade Crne Gore, kroz sprovođenje mjera i instrumenata u funkciji održavanja finansijske stabilnosti i podsticanja ekonomskog rasta i razvoja, ne dovodeći u pitanje ustavne odgovornosti, ostvarivanje ciljeva i nezavisnost Centralne banke.

U oblastima koje čine okosnicu rada Centralne banke, planirane su sljedeće konkretne aktivnosti:

Vođenje politike očuvanja monetarne i finansijske stabilnosti: planirano je uz primjenu instrumenata i mjera iz nadležnosti Centralne banke i praćenje njihovih efekata. Takođe, predviđeno je i unapređenje indikatora za ocjenu stanja finansijske stabilnosti i prevenciju pojave sistemskih rizika, zatim sprovođenje makroekonomskih i finansijskih istraživanja i prognoza, uz kontinuirani razvoj strukturnog makroekonomskog modela. Predviđeno je i pružanje podrške ostvarivanju ekonomske politike Vlade Crne Gore, kroz sprovođenje mjera i instrumenata u funkciji održavanja finansijske stabilnosti i podsticanja ekonomskog rasta i razvoja, pritom ne dovodeći u pitanje ustavne odgovornosti, ostvarivanje ciljeva i nezavisnost Centralne banke.

Supervizija institucija koje su pod nadležnošću Centralne banke: planirano je dalje usklađivanje regulative sa evropskom pravnom tekovinom u ovoj oblasti, uz praćenje implementacije Zakona o kreditnim institucijama i podzakonskih akata, kao i izmjena i dopuna Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima i prateće podzakonske regulative. Planirano je i sprovođenje neposrednih i posrednih kontrola kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga, kao i kontinuirano unapređenje Kreditnog registra. Nastavlja se primjena politike opreznog pristupa u postupcima izdavanja dozvola za rad kreditnim i ostalim institucijama u nadležnosti Centralne banke, kao i odlučivanja u postupcima po zahtjevima za izdavanje odobrenja na osnovu Zakona o kreditnim institucijama i Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima.

Sanacija kreditnih institucija: planiran je kontinuirani rad na unapređenju planova sanacije, obračunu minimalnog regulatornog kapitala i kvalifikovanih obaveza za kreditne institucije kao i intenziviranje saradnje sa organima za sanaciju matičnih kreditnih institucija i grupa kreditnih institucija iz drugih država, koje imaju zavisna pravna lica u Crnoj Gori, kao i sa Jedinstvenim odborom EU za sanaciju (*Single Resolution Board - SRB*).

Sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma: planirano je dalje unapređenje sistema u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, kroz razvoj i unapređenje primjene pristupa kontrola zasnovanih na procjeni rizika i na procjeni upravljanja rizicima od strane obveznika, zatim unapređenje regulatornog okvira i implementacije međunarodnih standarda, te aktivno učešće u radu delegacije Crne Gore pri Komitetu Savjeta Evrope – MONEYVAL-u.

Zaštita prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga: politikom je definisano preduzimanje svih aktivnosti i adekvatnih mjera u cilju daljeg unapređenja zaštite prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga i sprovođenje aktivnosti na edukaciji i kontroli kreditora u vezi sa implementacijom obaveza koji proizilaze iz Zakona o potrošačkim kreditima.

Platni sistem: predviđeno je intenziviranje aktivnosti na unapređenju Platnog sistema Centralne banke i platnog prometa uopšte, zatim na implementaciji Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu i Zakona o međubankarskim naknadama i posebnim pravilima poslovanja u vezi sa platnim karticama, kao i aktivnosti na usklađivanju regulative sa zahtjevima za ulazak u Jedinstveno tržište plaćanja u eurima (SEPA). Planiran je i nastavak aktivnosti na uvođenju sistema za instant plaćanja, čime će se olakšati i ubrzati transakcije, smanjiti troškovi i podstaći konkurentnost na tržištu. Definisan je i dalji razvoj tržišta plaćanja kroz usaglašavanje sa novim tehnologijama (Fintech), kao i unapređenje infrastrukturnog okvira i podrška razvoju digitalizacije u toj oblasti.

Upravljanje međunarodnim rezervama: planirano je u skladu sa definisanom investicionom politikom, rukovodeći se principima likvidnosti i sigurnosti ulaganja. Planirano je usklađivanje finansijskih instrumenata i investicione politike situaciji na međunarodnom finansijskom tržištu, kao i sprovođenje kontinuirane analize rizičnih profila kreditnih institucija i emitenata, te tržišnih uslova, s ciljem poboljšanja odnosa rizika ulaganja i ostvarenog prinosa. Planirano je i unapređenje kvaliteta obavljanja poslova platnog prometa sa inostranstvom, kao i obezbjeđenje kvalitetnog i efikasnog obavljanja poslova depozitara, bankara i fiskalnog agenta državnih organa i organizacija.

Trezorsko poslovanje: u okviru poslova Trezora Centralne banke definisane su aktivnosti sveobuhvatnog i efikasnog sagledavanja potreba i planiranje optimalne količine i apoenske strukture gotovog novca neophodnog za uredno i blagovremeno snabdijevanje kreditnih institucija i drugih klijenata Centralne banke, kao i aktivnosti na sprovođenju zaštite eura od falsifikovanja.

Statistika: planirane su kontinuirane aktivnosti na unapređenju statistike za koju je Centralna banka nadležna kao zvanični proizvođač statistike, uz primjenu međunarodnih metodologija. Planirana je implementacija novog sistema izvještavanja kreditnih institucija prema Centralnoj banci za potrebe monetarne i finansijske statistike i nastavak aktivnosti na razvoju statistike finansijskih računa, kao i unapređenje sistema direktnog izvještavanja u cilju podizanja kvaliteta statistike platnog bilansa, međunarodne investicione pozicije i spoljnog duga.

Saradnja sa EU i međunarodnim finansjskim institucijama: planiran je nastavak aktivnog učešća na daljoj harmonizaciji regulatornog okvira i jačanju administrativnih i institucionalnih kapaciteta, odnosno efikasnog i proaktivnog pristupa u ispunjavanju obaveza koji proizilaze iz pregovaračkog procesa, kao i kontinuirane saradnje sa međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama, poput Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke, Evropske banke za obnovu i razvoj, Evropske centralne banke, Evropskog bankarskog regulatora i drugim relevantnim organizacijama.

Upravljanje ljudskim resursima: planiran je dalji rad na razvoju zaposlenih, sa posebnim akcentom na učešće zaposlenih na seminarima i radionicama u organizaciji relevantnih međunarodnih institucija i organizacija.

Informacioni sistem i sistem za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija i kontinuiteta poslovanja: razvoj ovih sistema predstavlja kontinuiranu aktivnost.

Javnost rada Centralne banke: Politikom je definisana i obaveza blagovremenog pružanja pouzdanih i preciznih informacija o svim aspektima poslovanja, polazeći od najviših standarda transparentnosti, kao i realizacija projekata iz oblasti finansijske edukacije i finansijske pismenosti, poput „Nedjelje štednje“ i „Svjetske nedjelje novca“, kao i promocija Muzeja novca kao institucije od kulturno-istorijskog značaja.

Društvena odgovornost: u okviru svog poslovanja Centralna banka će se i dalje voditi principima društveno odgovorne institucije primjenjivati i promovisati načela u oblasti ljudskih prava, prava iz oblasti rada, zaštite životne sredine i borbe protiv korupcije. Nastaviće da podržava humanitarne akcije, akcije koje doprinose razvoju kulturnih, istorijskih i drugih vrijednosti društva.

Zelena tranzicija i ESG: kroz politiku aktivnog djelovanja planiran je rad na jačanju otpornosti finansijskog sistema na izazove klimatskih promjena i usklađivanje poslovanja sa ciljevima održivog razvoja i principima zelene ekonomije.

2.4. Monetarna politika

Tokom 2024. godine, monetarna politika bila je usmjerena na kontinuirano praćenje i preispitivanje politike obavezne rezerve, kao najznačajnijeg instrumenta monetarne politike Centralne banke.

Na osnovu kretanja nivoa depozita crnogorskih banaka u prvoj polovini 2024. godine, Savjet je u julu 2024. godine donio Odluku o izmjeni Odluke o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod Centralne banke Crne Gore[32], kojom je zadržan postojeći kurs monetarne politike.

Na dan 31. 12. 2024. godine, izdvojena obavezna rezerva iznosila je 308,50 miliona eura, što predstavlja rast od 17,87 miliona eura ili 6,15% na godišnjem nivou (tabela 2.1).

[32] „Službeni list Crne Gore“, broj 78/24.

Tabela 2.1

Kvartalno izdvojena obavezna rezerva, depoziti i pozajmice, u 000 eura								
Opis/period	2023.				2024.			
	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
Izdvojena obavezna rezerva	270.064	270.161	286.185	290.631	286.051	287.643	303.802	308.499
Ukupni depoziti	5.189.514	5.270.462	5.524.760	5.473.183	5.333.294	5.383.359	5.665.395	5.838.843
Ukupne pozajmice	286.917	277.062	229.045	216.080	239.142	253.366	195.934	269.963

Izvor: Centralna banka

Učešće izdvojene obavezne rezerve u ukupnim depozitima banaka iznosilo je 5,28%, što predstavlja smanjenje na godišnjem nivou od 0,03 pp (5,31% na kraju prethodne godine) (grafikon 2.1).

Struktura izdvojene obavezne rezerve blago je izmijenjena tokom 2024. godine u odnosu na prethodnu godinu, u korist obavezne rezerve na računu Centralne banke u zemlji. Na tom računu, na 31. 12. 2024. godine, bilo je izdvojeno 72,99%, dok je istovremeno na računu Centralne banke u inostranstvu bilo izdvojeno 27,01% sredstava obavezne rezerve (grafikon 2.2).

Grafikon 2.1

Mjesečni odnos obavezne rezerve i ukupnih depozita i pozajmica banaka, u %

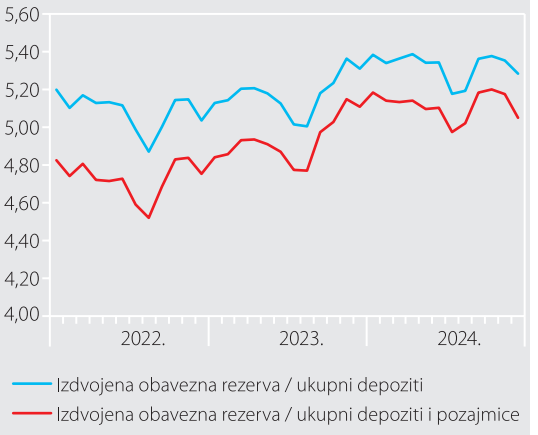

Izvor: Kalkulacije CBCG

Grafikon 2.2

Mjesečna struktura izdvojene obavezne rezerve, u periodu 2022–2024, u %

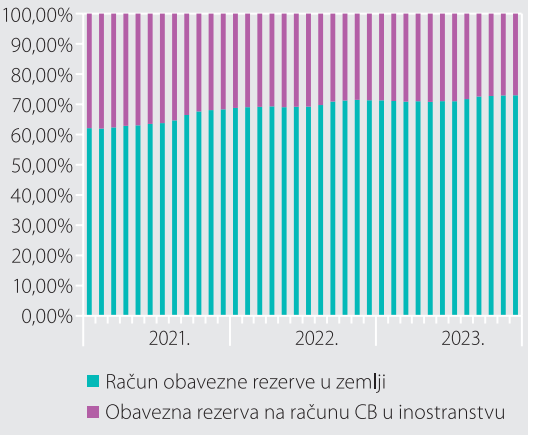

Izvor: Kalkulacije CBCG

ODABRANA TEMA II
Strateški plan Centralne banke za period 2025–2028

Centralna banka je 2024. godine donijela prvi sveobuhvatni Strateški plan za četvorogodišnji period od 2025. do 2028. godine, koji predstavlja sistemski odgovor na prepoznate savremene trendove i narastajuće globalne izazove. U svjetlu ubrzanih tehnoloških promjena, geoekonomskih nesigurnosti i klimatskih izazova, Centralna banka se suočava sa potrebom za strateškom reorganizacijom i unapređenjem svojih kapaciteta. Novi Strateški plan ne samo da prepoznaje ove globalne trendove, već i omogućava sistemski odgovor na njih, postavljajući ključne ciljeve koji će oblikovati instituciju u narednom periodu.

U tom smislu, uvažavajući strateški cilj Crne Gore da postane punopravna članica EU 2028. godine, ovaj dokument postavlja temelj za dalji institucionalni razvoj, usmjeravajući Centralnu banku ka poziciji modernizovane, proaktivne i efikasne institucije. Strateški plan je rezultat temeljne analize aktuelnih i budućih izazova, kao i posvećenog angažovanja svih organizacionih dijelova Centralne banke. Ovaj Plan u potpunosti odražava odgovor na dinamične okolnosti u globalnom finansijskom okruženju, kao i na izazove koje nosi ekonomska transformacija Crne Gore, uz poseban fokus na evropsku integraciju i zeleni rast.

Strateški plan usmjeren je u četiri ključna pravca; 1) jačanje finansijske stabilnosti i unapređenje platnih sistema; 2) integracija u EU i transformacija u organizaciju visoke efikasnosti; 3) digitalna transformacija i ESG principi; i 4) razvoj kadrova i promocija izvrsnosti.

Jačanje finansijske stabilnosti i unapređenje platnih sistema

Jedan od ključnih strateških ciljeva je jačanje sposobnosti Centralne banke za brzo prepoznavanje i efikasno reagovanje na rizike po finansijsku stabilnost. Ovaj cilj će se realizovati kroz unapređenje postojećeg regulatornog okvira za identifikaciju i evaluaciju rizika, uključujući sajber prijetnje, sistemske i klimatske rizike, kao i prijetnje po likvidnost i prijetnje usljed tržišne volatilnosti. U tom kontekstu, Centralna banka će implementirati nove metode za proaktivnu identifikaciju ključnih rizika, uključujući razvoj naprednih alata za mikro i makro stresno testiranje finansijskog sektora.

Uz to, Centralna banka će nastaviti modernizaciju platnog sistema, čime će omogućiti povećanje finansijske inkluzije prilikom pružanja sigurnih, efikasnih i inkluzivnih platnih transakcija. Implementacija novih tehnologija u platni promet biće ključna za obezbjeđivanje interoperabilnosti i veće dostupnosti finansijskih usluga za sve građane i preduzetnike. Ovaj proces modernizacije obuhvata i razvijanje sistema za instant plaćanja i unapređenje infrastrukture za bezgotovinske transakcije, što doprinosi finansijskoj inkluziji i olakšava pristup uslugama cijelom društvu.

Integracija u EU i transformacija u organizaciju visoke efikasnosti

U narednom periodu strateški cilj Centralne banke predstavlja i potpuna integracija u Evropsku uniju i Eurosistem. Pored punog usklađivanja sa evropskim regulativama i standardima, neophodno je izvršiti transformaciju Centralne banke u organizaciju visokog nivoa efikasnosti, proaktivnosti i inovativnosti. Da bi se ostvarila ova ambicija, Centralna banka će raditi na daljem usklađivanju zakonodavnog okvira s pravnim tekovinama EU, kao i na integraciji crnogorskog platnog sistema u Jedinstveno područje za plaćanja u eurima (*Single Euro Payments Area* – SEPA), čime će biti omogućeno jednostavnije i efikasnije poslovanje sa zemljama EU. Pored toga, Centralna banka planira unapređenje saradnje sa Evropskom centralnom bankom, kako bi se osigurao usklađeni pristup u primjeni monetarnih politika i uslova za pristupanje Ekonomskoj i monetarnoj uniji (EMU).

Centralna banka će kotinuirano raditi na razvoju neophodnih institucionalnih kapaciteta, kroz usvajanje evropskog organizacionog modela, koji podrazumijeva jačanje institucionalnih procesa i upravljanje ljudskim resursima. Modernizacija unutrašnjih organizacionih struktura omogućiće veću agilnost i bržu reakciju na nove izazove, a usklađivanje sa EU standardima biće ključ za neometanu integraciju Crne Gore u evropski ekonomski i finansijski prostor.

Digitalna transformacija i ESG principi: ključne tačke Strateškog plana

U središtu novog Strateškog plana nalazi se i snažan fokus na digitalnu transformaciju Centralne banke, koja obuhvata implementaciju vještačke inteligencije, mašinskog učenja i analitike velikih podataka. Uvođenjem ovih tehnologija, Centralna banka će biti u mogućnosti da unaprijedi donošenje odluka u realnom vremenu, poveća operativnu efikasnost i smanji administrativne troškove, što će omogućiti brže i tačnije procjene ekonomskih i finansijskih kretanja. Takođe, digitalizacija će omogućiti unapređenje unutrašnjih procesa i poboljšanje korisničkog iskustva, čineći Centralnu banku dinamičnijom i prilagodljivijom savremenim izazovima.

U istom kontekstu, Strateški plan stavlja poseban naglasak na ESG (ekološke, društvene i upravljačke) principe. Centralna banka je tokom prethodne dvije godine sprovodila svoju Politiku u vezi sa izazovima klimatskih promjena, kao i Akcioni plan 2023–2025, koji uključuje konkretne mjere za smanjenje negativnih uticaja klimatskih rizika na finansijski sektor, kao i za podsticanje odgovornog poslovanja. U tom smislu, Centralna banka je aktivno uključena u regionalne inicijative, kao što je izrada nacionalne taksonomije za zelena ulaganja, koja će omogućiti pravilnu klasifikaciju i prepoznavanje zelenih projekata u skladu sa evropskim standardima.

Pored toga, Centralna banka će u narednom periodu jačati međunarodnu saradnju kroz članstvo u globalnim mrežama za ozelenjavanje finansijskog sistema, kao što su Mreža za ozelenjavanje finansijskog sistema (NGFS) i Mreža za održivo bankarstvo i finansiranje (SFBN), čime će imati

pristup najnovijim regulatornim praksama i razmjeni iskustava sa najrazvijenijim finansijskim sistemima na svijetu. Ovaj međunarodni angažman omogućiće implementaciju najboljih praksi u oblasti zelene ekonomije i održivih finansija, što će doprinijeti daljoj modernizaciji crnogorskog finansijskog sistema.

Uloga zaposlenih i promocija izvrsnosti

Upravljanje ljudskim resursima predstavlja jedan od temelja uspješne implementacije Strateškog plana. Centralna banka će uložiti značajne napore u razvoj kadrova i promociju izvrsnosti kroz usvajanje modernih sistema za ocjenjivanje učinka i razvoj karijere. Transparentnost u zapošljavanju, kao i promocija meritokratije, omogućiće angažovanje najkvalitetnijih kadrova koji će biti ključni za sprovođenje planiranih reformi. Dodatno, Centralna banka planira unapređenje internih komunikacionih kanala, što će omogućiti jaču povezanost između različitih osnovnih organizacionih djelova i poboljšanje njihove saradnje.

Zaposleni će biti uključeni u kreiranje i sprovođenje strateških ciljeva kroz redovan dijalog i prilagodljive sisteme podrške. Ovaj proces biće podržan i kroz uvođenje programa za stalno stručno usavršavanje i obuku, s ciljem izgradnje stručnosti i proaktivnosti zaposlenih, što je presudno za uspjeh u dinamičnom finansijskom okruženju.

03 FINANSIJSKA STABILNOST I MAKROPRUDENCIJALNA POLITIKA

Na kraju 2024. godine izloženost bankarskog sektora sistemskim rizicima bila je umjerena. Kretanja u međunarodnom okruženju tokom godine bila su relativno povoljna, s tim da u narednom periodu postoje izraženi rizici, usljed zaokreta carinske politike nove američke administracije prema ključnim trgovinskim partnerima, kao i dalje prisutne neizvjesnosti uzrokovane geopolitičkim napetostma. Kretanja u domaćem okruženju bila su uglavnom podržavajuća za finansijsku stabilnost, uprkos nešto nižem nivou ekonomske aktivnosti u odnosu na prethodnu godinu. Bankarski sektor zadržao je visok nivo likvidnosti, solventnosti i profitabilnosti. Ipak, postoji porast akumulacije cikličnih sistemskih rizika, na šta je Centralna banka odgovorila povećanjem stope kontracikličnog bafera kapitala dva puta - prvi put krajem marta sa 0% na 0,5% i primjenom od 1. aprila 2025. godine, a potom i krajem decembra sa 0,5% na 1%, sa primjenom od 1. januara 2026. godine. U primjeni su i dalje bile makroprudencijalne mjere koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima, čije je važenje produženo i u 2025. godini.

3.1. Opšta ocjena glavnih rizika i izazova za finansijsku stabilnost

Na kraju 2024. godine, izloženost bankarskog sektora sistemskim rizicima bila je na umjerenom nivou, sličnom kao i prethodne godine. Ekonomska pozicija stanovništva blago je osnažena, imajući u vidu nastavak rasta realnih zarada i pad nezaposlenosti, dok je pozicija nefinansijskog sektora donekle oslabila, u kontekstu umjerenog rasta. Stanje javnih finansija bilo je relativno stabilno, a emisijom euroobveznica s kraja marta 2025. godine obezbijeđena su sredstva za refinansiranje euroobveznica do 2027. godine. Bankarski sektor zadržao je visok nivo stabilnosti, mada uz porast akumulacije cikličnih sistemskih rizika, na šta je Centralna banka odgovorila povećanjem stope kontracikličnog bafera kapitala.

Kretanja u međunarodnom ekonomskom i finansijskom okruženju uglavnom su bila povoljna za finansijsku stabilnost, budući da su eurske kamatne stope bile u padu, ključni berzanski indeksi u porastu, dok je Eurozona ostvarila ubrzanje rasta, a globalna stopa rasta ostala na sličnom nivou kao i u 2023. godini.

U domaćem okruženju kretanja su bila uglavnom povoljna za finansijsku stabilnost, zahvaljujući stabilizaciji rasta cijena. Veći broj ključnih grana privrede ostvario je rast, posebno trgovina na malo, ali je zabilježen pad turističke aktivnosti. Povoljnu okolnost predstavljala je i stabilizacija rasta cijena u drugoj polovini 2024. godine, nakon nekoliko godina visoke ili povišene stope inflacije.

Pozicija stanovništva je generalno poboljšana, ali je povećana njegova zaduženost kod banaka, koja nije bila u istoj mjeri praćena rastom depozita ove kategorije deponenata. Poboljšanje pozicije stanovništva obilježili su nastavak rasta realnih zarada i pad stope nezaposlenosti, premda ova stopa i dalje ima izraženu strukturnu komponentu. Međutim, u odnosu sa bankama, stanovništvo bilježi rast zaduženosti, vođen rastom gotovinskih i stambenih kredita, pri čemu rast depozita stanovništva nije uspio da isprati rast kredita. Poslovne banke gotovo da nijesu odobravale kredite sa varijabilnom kamatnom stopom stanovništvu ni u ovoj godini, tako da je učešće ove vrste kredita u ukupnim kreditima na kraju godine bilo neznatno.

Raspoloživi podaci o poziciji nefinansijskog sektora uglavnom ukazuju na određeno pogoršanje tokom godine, dok povoljnu okolnost predstavlja neznatno učešće novoodobrenih kredita sa varijabilnom kamatnom stopom i kod ovog sektora. Pogoršanje pozicije, u kontekstu umjerenog ekonomskog rasta, ogleda se u porastu broja blokiranih privrednih subjekata, kao i u porastu iznosa duga blokade. U odnosu sa bankama, nefinansijski sektor je postao zaduženiji, pritom uz blagi pad depozita toga sektora.

Stanje u javnim finansijama bilo je relativno stabilno. Nakon suficita u 2023, u 2024. godini zabilježen je deficit od 3,1% BDP-a i blagi rast javnog duga na 61,32% BDP-a. U avgustu je kreditni rejting

poboljšan prvi put nakon nekoliko godina, na B+, što, međutim, i dalje ne predstavlja investicioni kreditni rejting. Prognoze Ministarstva finansija za 2025. godinu ukazuju na porast budžetskog deficita na 3,49%, ali uz blagi pad javnog duga u odnosu na BDP, nakon čega se na srednji rok očekuje njegov rast. S obzirom na ograničenu mogućnost vođenja monetarne politike, usljed unilateralne eurizacije, upravljanje javnim finansijama i dalje je jedna od ključnih karika makroekonomske i finansijske stabilnosti u Crnoj Gori.

Bankarski sektor u Crnoj Gori zadržao je visok nivo stabilnosti, premda je likvidna aktiva - konzervativno definisana (isključujući hartije od vrijednosti), generalno bilježila pad. Nekvalitetni krediti su dodatno opali, profitabilnost banaka bila je na rekordnom nivou, dok je koeficijent adekvatnosti kapitala blago opao. Pri tome, likvidna aktiva je u padu, iako je, izuzetno, u decembru ostvarila rast na godišnjem nivou, da bi nakon toga nastavila sa padom. Ipak, ona je i dalje na visokom nivou, a takođe treba imati u vidu i konzervativnu definiciju likvidne aktive Centralne banke, koja u potpunosti isključuje hartije od vrijednosti.

Likvidna aktiva opadala je uglavnom zbog intenzivnog kreditnog rasta, koji je, zajedno s rastom cijena nekretnina, bio glavni pokazatelj akumulacije cikličnih sistemskih rizika. Kreditni rast bio je vođen rastom kredita stanovništva i domaćeg nefinansijskog sektora, koji se tokom godine ubrzavao, tako da je u decembru iznosio 17,19% (godišnja stopa rasta zbira kredita dva pomenuta sektora). Uz to, godinu je obilježio nastavak rasta cijena nekretnina, koje su dostigle istorijski najviše vrijednosti (u 2024. godini cijene stanova u novogradnji su prosječno porasle 20,37%). Stoga su kreditni rast i rast cijena nekretnina bili glavni pokazatelji akumulacije cikličnih sistemskih rizika. Kao odgovor na ta kretanja, Centralna banka je prvo povećala stopu kontracikličnog bafera kapitala na 0,5% sa primjenom od 1. aprila 2025, a potom i na 1% sa primjenom od 1. januara 2026. godine. Ujedno, važenje makroprudencijalnih mjera koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima[QR12] produženo je do kraja 2025. godine, budući da je akumulacija rizika u tom kreditnom segmentu i dalje bila prisutna. Primjera radi, godišnja stopa rasta kredita stanovništva i nefinansijskog sektora u decembru je iznosila 17,19%.

QR12

Izazovi koji ostaju u bankarskom sektoru odnose se na rijetke „džepove ranjivosti" po pitanju nekvalitetnih kredita, kao i na povećanje ročne neusklađenosti između sve kratkoročnijih depozita i sve dugoročnijih kredita. Rizici po pitanju izloženosti banaka prema državi bitno su smanjeni tokom godine, s obzirom na osjetan pad učešća te izloženosti u ukupnoj aktivi.

Među nefinansijskim rizicima, sve više na značaju dobijaju sajber rizici i rizici klimatskih promjena. Iako do sada u bankarskom sistemu Crne Gore nije bilo značajnijih slučajeva materijalizacije sajber rizika, zahvaljujući naporima Centralne banke, ali i samih banaka, u pravcu smanjenja ovih rizika, Centralna banka radi na poboljšanju kako sopstvene, tako i na poboljšanju sajber bezbjednosti bankarskog sektora, kroz regulatorne i supervizorske aktivnosti. Rizici klimatskih promjena ostaće dugoročno prisutni, sa očekivanim negativnim dejstvom i na ekonomski rast i potencijalno na finansijsku stabilnost. Na umanjenju tog dejstva, sprovođenjem odgovarajućih politika i ulaganja, Centralna banka već radi.

U narednom periodu, najveći rizici iz međunarodnog okruženja odnose se na postojeće ratne sukobe (Ukrajina, Bliski istok), narastanje geopolitičkih tenzija, kao i na negativan uticaj na globalna ekonomska kretanja zbog zaokreta u carinskoj politici nove američke administracije prema najvažnijim trgovinskim partnerima SAD-a. Protekcionističke mjere uvedene su početkom 2025. godi-

ne (nakon izvještajnog perioda) u većem broju razvijenih država i zasigurno će se odraziti na globalni rast i globalnu inflaciju, što će uticati i na Crnu Goru. Aktuelne prognoze kretanja u Eurozoni ukazuju na nastavak blagog ubrzanja ekonomskog rasta, iako manjeg intenziteta nego što se prethodno očekivalo. U državama EU podršku ekonomskom rastu bi, pored ostalog, mogao predstavljati i početak realizacije programa SAFE (*Security Action for Europe)*, očekivane vrijednosti 800 mlrd. eura, predloženog početkom 2025. godine sa ciljem podrške zajedničkoj nabavci odbrambenog naoružanja među državama članicama EU. Ipak, u kratkom do srednjem periodu njegova realizacija bi mogala izazvati i pritiske na javne finansije. U ovim okolnostima, većina međunarodnih institucija, kako je prethodno navedeno, smanjila je prognoziranu stopu ekonomskog rasta, kako na globalnom nivou, tako i u Crnoj Gori u 2025. godini.

3.2. Makroprudencijalne aktivnosti Centralne banke u 2024. godini

Makroprudencijalna analiza proučava snagu, otpornost i osjetljivosti finansijskog sistema radi utvrđivanja sistemskih rizika i po potrebi njihovog otklanjanja primjenom tzv. makroprudencijalnih instrumenata.[33]

QR13

Najkarakterističnije makroprudencijalne instrumente[QR13] **predstavljaju kapitalni baferi, koje je Centralna banka primjenjivala i tokom 2024. godine.** Nakon preispitivanja kontracikličnog bafera kapitala u prvom, i kasnije u četvrtom kvartalu 2024. godine, usljed porasta cikličnih rizika vezanih za kreditni rast i rast cijena nekretnina, kako je već navedeno, stopa bafera povećana je prvo na 0,5% s početkom primjene od 1. aprila 2025. godine, pa onda na 1%, s početkom primjene od 1. januara 2026. godine. Pored navedenog, stopa kontracikličnog bafera kapitala tokom 2024. godine održavana je na nivou od 0%, u skladu sa ranijim odlukama Centralne banke. Krajem marta 2024. godine utvrđeno je da osam od 11 kreditnih institucija predstavlja tzv. ostale sistemski važne (OSV) kreditne institucije, sa stopama OSV bafera od 1,25%-2%. U primjeni je, takođe, bio i bafer za očuvanje kapitala, čija je stopa iznosila 1,875%, a od 1. januara 2025. godine je povećana i iznosi 2,5%. Time se zahtjev za kombinovani bafer kapitala kretao u rasponu od 3,375% do 3,875% (zanemarujući specifičnu stopu kontracikličnog bafera kapitala). Pored bafera kapitala, u primjeni su i dalje bile makroprudencijalne mjere koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima, čije je važenje produženo i u 2025. godini.

U 2024. godini stopa bafera za strukturni sistemski rizik iznosila je 1,5%, bez sprovedenog preispitivanja tokom godine, a naredno preispitivanje tog bafera planirano je krajem 2025. godine. I tokom 2024. godine kreditne institucije bile su dužne da, između toga bafera i bafera za ostale sistemski važne kreditne institucije, primjenjuju samo onaj bafer koji je za njih veći, a ne oba.

Krajem marta 2024. godine izvršeno je redovno godišnje preispitivanje određivanja ostalih sistemski važnih (OSV) kreditnih institucija, kao i stopa OSV bafera. Preispitivanje OSV kreditnih institu-

[33] Makroprudencijalni instrumenti su instrumenti za očuvanje stabilnosti finansijskog sistema kao cjeline, koji su postali posebno strukturirani Bazelom III odnosno regulatornim paketom CRD IV / CRR u EU – koji je u Crnoj Gori implementiran Zakonom o kreditnim institucijama. Od 20. marta 2025. godine u Crnoj Gori je implementiran i novi regulatorni paket CRD V / CRR II, s tim da kreditne institucije imaju devet mjeseci za usklađivanje svog poslovanja sa odredbama zakona kojim je implementacija tog paketa sprovedena. Baferi kapitala su dodatni kapitalni zahtjevi - zaštitni slojevi kapitala, kojima Centralna banka podiže otpornost kreditnih institucija na različite tipove sistemskih rizika kojima su one u poslovanju izložene.

cija i određivanje stope OSV bafera izvršeno je na osnovu Odluke o određivanju ostalih sistemski važnih kreditnih institucija, koja je u skladu sa Smjernicama Evropskog bankarskog regulatora (EBA) za određivanje OSV kreditnih institucija. Zbog relativno velike disperzije tržišnog učešća pojedinačnih kreditnih institucija, preispitivanjem je utvrđeno da osam od 11 kreditnih institucija predstavlja OSV kreditne institucije. U povezanom procesu, za OSV kreditne institucije su, nakon toga, određene stope OSV bafera, u rasponu od 1,25%-2%, u zavisnosti od njihovog sistemskog značaja. Pritom, u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, za kreditne institucije koje su supsidijari bankarskih grupa iz EU, i u situaciji kada je relevantno nadležno tijelo za grupu primijenilo OSV bafer na konsolidovanom nivou, tada u Crnoj Gori stopa OSV bafera koja se primjenjuje za takve supsidijare ne može preći vrijednost veću od 1% i stope OSV bafera na nivou grupe[34].

Pored tri pomenuta bafera, bio je u primjeni i bafer za očuvanje kapitala, čija je visina određena Zakonom o kreditnim institucijama. U 2024. godini, stopa ovog bafera iznosila je 1,875%, dok počevši od 2025. godine iznosi 2,5%, čime se dostiže gornja granica bafera definisana Zakonom o kreditnim institucijama.

Imajući u vidu navedeni međuodnos bafera za strukturni sistemski rizik, kao i implikacije na OSV bafer u slučaju kada je kreditna institucija supsidijar grupe iz EU, zahtjev za kombinovani bafer kapitala (zbir svih primjenjivih bafera kapitala zajedno) tokom 2024. godine za kreditne institucije kretao se u rasponu od 3,375% do 3,875% (bez stope kontracikličnog bafera kapitala). Treba napomenuti i da održavanje zahtjeva za kombinovani bafer za kreditnu instituciju nije obavezno na način na koji je obavezno održavanje osnovnih kapitalnih zahtjeva (8%) i kapitalnih zahtjeva u skladu sa tzv. stubom II, ali ograničava mogućnost raspodjele sredstava kreditne institucije (dividende, bonusi itd.) u zavisnosti od toga u kojoj mjeri ona ne ispunjava kombinovani zahtjev.

Pored bafera kapitala, u primjeni su bile i makroprudencijalne mjere koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima. Ove mjere su u primjeni od 2020. godine, i utvrđene su sa ciljem uspostavljanja održivosti kreditiranja fizičkih lica, radi očuvanja finansijske stabilnosti. Mjerama se ročnost gotovinskih kredita fizičkih lica, koji nemaju kvalitetno sredstvo obezbjeđenja, limitira na deset, odnosno na osam ili šest godina, u zavisnosti od veličine i kvaliteta portfolija tih kredita za svaku pojedinačnu kreditnu instituciju. Važenje Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima produženo je do kraja 2025. godine, s obzirom na to da su gotovinski krediti fizičkih lica imali dinamičan rast i u 2024. godini; prema podacima iz Kreditnog registra, odobren je rekordan iznos gotovinskih kredita fizičkih lica, 492,08 miliona eura (godišnji rast od 55,91%), od čega je 73,54% njih odobreno uz ročnost od pet ili više godina.

Sa ciljem adekvatne analize zaduženja stanovništva, Centralna banka je uvela prikupljanje podataka od kreditnih institucija o pokazateljima zaduženosti fizičkih lica. Naime, prema Odluci o kriterijumima i načinu klasifikacije aktive i obračunavanju rezervacija za potencijalne kreditne gubitke kreditne institucije[35], kreditne institucije su za potrebe ocjene zaduženosti dužnika koji je fizičko lice

[34] Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o kreditnim institucijama („Službeni list Crne Gore“, broj 24/25), izmijenjene su odredbe za bafer za OSV kreditne institucije koje su supsidijari bankarskih grupa iz EU, kao i odredbe o međuodnosu bafera za strukturni sistemski rizik i bafera za OSV kreditne institucije. Zakon je stupio na snagu 20. marta 2025. godine, a kreditne institucije su dužne da usklade svoje poslovanje sa zakonom u roku od devet mjeseci.

[35] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 127/20, 140/21.

dužne da izračunavaju racija LTI, DTI, LSTI, DSTI i LTV[36], kao i da na osnovu tih racija interno utvrđuju prihvatljiv nivo zaduženosti pri odobravanju kredita fizičkim licima. Od sredine godine, banke su počele da mjesečno dostavljaju izvještavaje Centralnoj banci o izračunatim racijima za sva pojedinačna novoodobrena potraživanja na koja računaju pomenuta racija, što u pojedinim slučajevima uključuje i potraživanja po osnovu lizinga, overdraftova i kreditnih kartica. Na srednji rok, uspostaviće se strukturirani način izvještavanja o zaduženosti dužnika koji su fizička lica, što će uključivati i jednoobrazne detaljnije definicije sastavnih komponenenti pomenutih racija. Sve to će činiti kvalitetnu statističku osnovu da Centralna banka, ukoliko bude cijenila da je neophodno, u budućnosti propiše limite, tj. maksimalne nivoe pojedinih racija.

Centralna banka će nastaviti da preispituje bafere kapitala, a po potrebi i druge makroprudencijalne instrumente, s ciljem ublažavanja sistemskih rizika i jačanja stabilnosti bankarskog sistema.

[36] LTI (*loan-to-income*), odnos iznosa odobrenog kredita i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika; DTI (*debt-to-income*), odnos ukupnog duga po osnovu kredita i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika; LSTI (*loan-service-to-income*), odnos godišnjeg troška otplate kredita i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika; DSTI (*debt-service-to-income*), koji predstavlja odnos godišnjeg troška otplate ukupnog duga po kreditima i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika i LTV (*loan-to-value*), odnos iznosa odobrenog kredita i procijenjene vrijednosti kolaterala.

04 SUPERVIZIJA KREDITNIH INSTITUCIJA I PRUŽALACA DRUGIH FINANSIJSKIH USLUGA

Centralna banka je tokom 2024. godine značajno intenzivirala regulatorne aktivnosti u oblasti supervizije kreditnih institucija, prije svega one koje su ključne za ispunjavanje završnih mjerila za privremeno zatvaranje poglavlja 9 – Finansijske usluge. U vezi sa tim, pripremljeni su nacrti Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kreditnim institucijama i Zakona o finansijskim konglomeratima, kao i podzakonski akti za sprovođenje ovih zakona. Takođe, u okviru redovnih regulatornih aktivnosti koje proizilaze iz nadležnosti utvrđenih Zakonom o kreditnim institucijama, Savjet Centralne banke je donio osam odluka. Po osnovu zahtjeva za izdavanje odobrenja, odnosno saglasnosti iz Zakona o kreditnim institucijama, donesena su ukupno 82 akta. U oblasti posrednih kontrola kreditnih institucija izvršena su dva ciklusa sveobuhvatne supervizorske procjene poslovanja svih kreditnih institucija (tzv. SREP procjena). Planirano je i izvršeno 12 ciljnih neposrednih kontrola kreditnih institucija, pet vanrednih kontrola i jedna tematska kontrola gotovinskih nenamjenskih kredita svih banaka u sistemu.

U oblasti regulisanja rada pružalaca drugih finansijskih usluga nastavljena je sveobuhvatna procjena efektivnosti regulatornog okvira za poslovanje pružalaca drugih finansijskih usluga, u cilju unapređenja i jačanja nadzora, kao i povećanja sigurnosti poslovanja u ovom sektoru, u kojem su se odvijale intenzivne osnivačke aktivnosti, te upravljačke i druge promjene vezane za poslovanje pružalaca drugih finansijskih usluga. Tokom godine, broj mjera naloženih pružaocima drugih finansijskih usluga, odnosno izdatih prekršajnih naloga bio je relativno mali, što ukazuje na visok nivo usklađenosti poslovanja ovih finansijskih institucija sa regulativom kojom se uređuje njihovo poslovanje. Centralna banka će vršiti regulaciju i kontrolu rada i Razvojne banke Crne Gore u skladu sa Zakonom o Razvojnoj banci Crne Gore.

QR14

Centralna banka vrši regulisanje i kontrolu poslovanja kreditnih institucija shodno Zakonu o Centralnoj banci Crne Gore[QR14] i Zakonu o kreditnim institucijama[QR15].

4.1. Regulativa koja uređuje poslovanje kreditnih institucija

QR15

Centralna banka je tokom 2024. godine značajno intenzivirala regulatorne aktivnosti u oblasti supervizije kreditnih institucija, prije svega onih koje su ključne za ispunjavanje završnih mjerila za privremeno zatvaranje poglavlja 9 – Finansijske usluge.

U tom cilju su, i prije predviđenih rokova, pripremljeni i upućeni u dalju proceduru nacrti dva važna zakona:

1. Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kreditnim institucijama, kojim se u potpunosti vrši implementacija paketa CRD5/CRR2; i
2. Nacrt zakona o finansijskim konglomeratima, koji je usklađen sa Direktivom 2002/87/EZ o dodatnom nadzoru kreditnih institucija, društava za osiguranje i investicionih društava u finansijskom konglomeratu i Direktivom 2011/89/EU Evropskog parlamenta i Savjeta o izmjeni direktiva 98/78/EZ, 2002/87/EZ, 2006/48/EZ i 2009/138/EZ, u dijelu koji se odnosi na dodatni nadzor finansijskih subjekata u finansijskom konglomeratu.

Pored toga, pripremljeni su novi podzakonski akti i vršeno je neophodno prilagođavanje važećih podzakonskih propisa koji proizilaze iz navedenih zakona, sa planom za njihovo donošenje nakon usvajanja pomenutih zakona (u prvom kvartalu 2025. godine).

U okviru redovnih regulatornih aktivnosti, Savjet je u toku 2024. godine, u oblasti regulacije poslovanja kreditnih institucija, donio više značajnih odluka, od kojih treba istaći:

- ***Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o minimalnim standardima za ulaganja kreditnih institucija u nepokretnosti i osnovna sredstva***[37] kojom je promijenjen tretman bilansnih pozicija koje nijesu prihodonosne i koje su mogle imati negativne efekte na kapital kreditnih institucija, a u cilju stimulisanja prudentnog ponašanja i stavljanja navedenih sredstava u funkciju poslovanja kreditne institucije ;
- ***Odluku o povećanju stope kontracikličnog bafera kapitala***[38] kojom je, nakon utvrđene akumulacije cikličnih sistemskih rizika, usljed rasta kredita stanovništva, rasta cijena nekretnina, kao i nestabilnih geopolitičkih okolnosti, kreditnim institucijama naloženo izdvajanje dodatnog

[37] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 126/20 i 20/24.

[38] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 27/24 i 125/24.

kapitala, s tim da se povećanje stope kontracikličnog bafera kapitala za 0,50 pp (i iznosi 0,5% ukupnog iznosa izloženosti riziku) primjenjuje od 1. aprila 2025. godine, a ***dopunom ove Odluke*** propisano je dodatno povećanje stope kontracikličnog bafera kapitala za još 0,50 pp, odnosno 1% ukupnog iznosa izloženosti riziku, koje će se primjenjivati od 1. januara 2026. godine;

- ***Odluku o izmjeni Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima***[39], kojom je produžena primjena makroprudencijalnih mjera za još jednu godinu (do kraja 2025. godine) jer je ocijenjeno da bi njihov prestanak važenja mogao dovesti do veće ekspanzije gotovinskih neobezbijeđenih kredita, što bi na srednji i duži rok moglo uticati na povećanje nivoa NPLa i negativno se odrazilo na finansijsku stabilnost u cjelini;
- ***Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija***[40] kojom je redefinisan prudencijalni tretman prilikom obračuna nedostajućih rezervi, počev od 31. 12. 2024. godine, u sklopu obezbjeđivanja potpune regulatorne usklađenosti s pravnim okvirom EU, ali i sa dobrim bankarskim i supervizorskim praksama EU;
- ***Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u kreditnim institucijama***[41], kojom je postignuto potpuno usaglašavanje sa najnovijim paketom propisa EU kojim se propisuju standardi za upravljanje rizicima koji proizilaze iz izloženosti kamatnom riziku po osnovu pozicija kojima se ne trguje i sa rizikom kreditnog spreda koji proizilazi iz pozicija kojima se ne trguje (*Interest Rate Risk in The Banking Book – IRRBB i Credit Spread Risk in the Banking Book - CSRBB*). Implementacija ovih standarda spada u jedne od zahtjevnijih, a primjena ove odluke otpočinje 1. jula 2025. godine;
- ***Odluku o prestanku važenja Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem***[42], koja je donijeta jer je prestala potreba za primjenom ovih mjera.

Nastavak unapređenja regulatornog okvira i prilagođavanje novim tržišnim uslovima ostaju prioriteti Centralne banke u obezbjeđivanju stabilnosti i otpornosti finansijskog sektora i u narednom periodu. U tom smislu, početkom 2025. godine započete su aktivnosti na pripremi daljih izmjena regulatornog okvira u skladu sa konačnim standardima CRR III/CRD VI. Planirano je da se ovo usklađivanje u potpunosti sprovede donošenjem novih izmjena i dopuna Zakona o kreditnim institucijama i Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija, ali i drugih relevantnih podzakonskih akata, do kraja 2025. godine, odnosno početka 2026. godine.

4.2. Kontrola poslovanja kreditnih institucija

Centralna banka, u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, izdaje dozvole, odnosno odobrenja za rad kreditnih institucija, uređuje i vrši kontrolu njihovog poslovanja, i izriče mjere za utvrđene nepravilnosti u njihovom radu.

[39] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 138/21, 144/22, 120/23 i 125/24.

[40] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 128/20, 140/21, 144/22 i 52/24.

[41] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 134/21 i 62/24.

[42] „Službeni list Crne Gore“, broj 35/24.

Izdavanje dozvola za rad, odobrenja i saglasnosti

Po osnovu zahtjeva za izdavanje odobrenja, odnosno saglasnosti, tokom 2024. godine doneseno je ukupno 82 akta (tabela 4.1).

Tabela 4.1

Izdavanje dozvola, odobrenja i saglasnosti u 2024. godini, u vezi sa poslovanjem kreditnih institucija		
		Broj izdatih dozvola, odobrenja i saglasnosti
Zahtjevi za izdavanje dozvola za rad kreditne institucije		
	Rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje dozvole za rad kreditne institucije	2
Zahtjev za izdavanje odobrenja za sticanje kvalifikovanog učešća u akcijskom kapitalu kreditne institucije		
	Rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za sticanje kvalifikovanog učešća u akcijskom kapitalu kreditne institucije	2
Odobrenja za promjene strukture kapitala kreditnih institucija		
	Rješenje o izdavanju odobrenja za raspoređivanje instrumenata kapitala u redovni ili dopunski osnovni kapital kreditne institucije	2
	Rješenja o izdavanju odobrenja za uključivanje dobiti tekuće godine ostvarene tokom ili na kraju poslovne godine u redovni osnovni kapital kreditne institucije	3
Odobrenja za izbor predloženih lica za članove upravnih organa kreditnih institucija		
	Rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženih kandidata za obavljanje funkcije člana Nadzornog odbora	12
	Rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženih kandidata za obavljanje funkcije člana Upravnog odbora	14
	Rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženog kandidata za obavljanje funkcije predsjednika Upravnog odbora	5
	Rješenje o odbijanju izdavanja odobrenja za izbor predloženog kandidata za obavljanje funkcije člana Upravnog odbora	1
	Rješenje o odbijanju izdavanja odobrenja za izbor predloženog kandidata za obavljanje funkcije predsjednika Upravnog odbora	1
	Rješenje o oduzimanju odobrenja za obavljanje funkcije člana Nadzornog odbora	1
	Rješenje o oduzimanju odobrenja za obavljanje funkcije člana Upravnog odbora	7
	Rješenje o oduzimanju odobrenja za obavljanje funkcije predsjednika Upravnog odbora	3
	Rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za obavljanje funkcije člana Upravnog odbora	2
	Rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za obavljanje funkcije člana Nadzornog odbora	3
Odobrenje za izbor društava za reviziju		
	Rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih društava za reviziju godišnjih finansijskih izvještaja banaka	11
Saglasnosti za stavljanje na uvid izvještaja o kontroli i rješenja o supervizorskim mjerama		
	Rješenje kojim je kreditnim institucijama dozvoljeno da mogu staviti na uvid Izvještaj o kontroli društvima za reviziju	11
	Rješenje kojim je kreditnoj instituciji dozvoljeno da može staviti na uvid akcionaru banke Rješenje Centralne banke kojim su izrečene supervizorske mjere prema banci	1
	Rješenje kojim je kreditnoj instituciji dozvoljeno da može staviti na uvid društvu za reviziju Rješenje Centralne banke kojim su izrečene supervizorske mjere prema banci	1

QR16

QR17

Kontrola kreditnih institucija

Centralna banka vrši kontrolu kreditnih institucija, i to posrednom i neposrednom kontrolom. Posredna kontrola[43] vrši se kontinuirano, na osnovu podataka, informacija i izvještaja koje su kreditne institucije dužne da dostave Centralnoj banci[QR16]. Neposredna kontrola vrši se direktnim uvidom u poslovne knjige i drugu dokumentaciju kreditnih institucija, kao i svih učesnika u poslu koji je predmet kontrole, shodno Zakonu o kreditnim institucijama[QR17]. Neposredne kontrole mogu biti redovne, kada se vrše na osnovu godišnjih planova Centralne banke, i vanredne, u slučaju nastanka određenih okolnosti ili događaja, ili kada Centralna banka, prilikom vršenja posredne kontrole, ocijeni da postoji potreba za sprovođenjem neposredne kontrole kreditne institucije.

Posredne kontrole

Kroz posredne kontrole u kontinuitetu se prati poslovanje kreditnih institucija uvidom u izvještaje koje kreditne institucije dostavljaju Centralnoj banci, u skladu sa propisom Centralne banke. Kao dio aktivnosti posredne kontrole, kreditne institucije Centralnoj banci redovno dostavljaju dnevne, desetodnevne, mjesečne, kvartalne, polugodišnje i godišnje izvještaje. Ovi izvještaji kreirani su tako da sadrže kontrole provjere međusobne usaglašenosti podataka, pa je mogućnost greške značajno smanjena. Preliminarno dostavljeni izvještaji podliježu logičkim kontrolama Centralne banke, gdje se nakon uočavanja greške izvještaji vraćaju kreditnoj instituciji na ispravku, nakon čega se unose u bazu podataka kao tačni i validni. Nakon smještanja izvještaja u bazu podataka, oni postaju predmet detaljnih analiza. Ukoliko se prilikom analize podataka utvrde nepravilnosti u poslovanju kreditnih institucija sačinjava se izvještaj o kontroli koji se dostavlja kreditnoj instituciji.

Kao rezultat permanentnog praćenja kreditnih institucija, izvršene su dvije posredne kontrole tačnosti izvještavanja o danima kašnjenja, jedna posredna kontrola primjene Odluke o primanjima u kreditnim institucijama, kao i jedna posredna kontrola postupanja kreditne institucije po Odluci o sadržaju i načinu vođenja Registra kreditnih institucija. Kao rezultat utvrđenih nepravilnosti konstatovanih u izvještajima pokrenuti su prekršajni postupci protiv kreditnih institucija i odgovornih lica u tim kreditnim institucijama, odnosno izdati su prekršajni nalazi. Imajući u vidu značaj utvrđenih nepravilnosti, prema jednoj kreditnoj instituciji izrečena je supervizorska mjera Sporazumom o otklanjanju nepravilnosti.

Na osnovu podataka koje dostavljaju kreditne institucije izrađuju se redovni mjesečni i kvartalni izvještaji o poslovanju pojedinačnih kreditnih institucija, odnosno bankarskog sistema kao cjeline, zatim analize osjetljivosti za sve kreditne institucije, te ad hoc analize pojedinih segmenata poslovanja kreditnih institucija, kao što su analize ulaganja u hartije od vrijednosti, profitabilnosti, likvidnosti i sl, a pripremaju se i simulacije uticaja pojedinih faktora na poslovanje pojedinih kreditnih institucija.

Tokom 2024. godine izvršena je sveobuhvatna supervizorska procjena poslovanja svih kreditnih institucija (tzv. SREP procjena), koja je imala za cilj da se utvrdi ocjena održivosti njihovog ukupnog poslovanja, nivo zahtjeva za kapitalom shodno njihovom poslovnom modelu, internom

[43] Struktura i sadržaj izvještaja za potrebe supervizije, pravila za sastavljanje izvještaja, te način popunjavanja i dostavljanja izvještaja, banke su u obavezi da dostavljaju u skladu sa Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore, a uređeni su Uputstvom za sastavljanje i dostavljanje izvještaja za potrebe supervizije.

upravljanju i kontrolama, ocjeni rizika koji utiču na kapital, ocjeni adekvatnosti internog kapitala, ocjeni upravljanja rizikom likvidnosti i izvora finansiranja. Ovom sveobuhvatnom supervizorskom procjenom izvršena je ocjena zdravlja kreditne institucije, odnosno njene otpornosti na nivo preuzetih rizika na osnovu čega je utvrđena potreba za povećanjem iznosa regulatornog kapitala kreditnih institucija za pokriće tih rizika.

Drugi ciklus SREP procjene svih kreditnih institucija izvršen je uzimajući u obzir stanje na dan 31. 12. 2023. godine, kao i sve materijalno značajne informacije i događaje do i nakon tog datuma, vezane za materijalne rizike kojima su kreditne institucije izložene u svom poslovanju. Sagledavani su parametri poslovanja kreditne institucije, adekvatnost njenog uspostavljenog sistema upravljanja rizicima, značajnost rizika kojima je izložena ili bi mogla biti izložena u svom poslovanju i njihov uticaj na kapital, sklonost ka preuzimanju rizika, zatim organizacija i funkcionisanje sistema internih kontrola, kao i nepravilnosti u poslovanju koje su utvrđene u prethodnom periodu tokom vršenja posrednih i neposrednih kontrola. Analiza parametara poslovanja kreditne institucije sagledana je u odnosu na supervizorske referentne vrijednosti definisane za najznačajnije rizike kojima su kreditne institucije izložene u svom poslovanju, zatim upoređivanjem parametara poslovanja kreditne institucije sa parametrima drugih kreditnih institucija u okviru iste kategorije kreditnih institucija, kao i parametrima za sistem kao cjeline.

Kao rezultat izvršenih procjena, sačinjeni su izvještaji o kontrolama za sve kreditne institucije i izdata rješenja o dodatnom zahtjevu za kapital po osnovu izloženosti rizicima čiji obračun nije propisan Odlukom o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija (kreditni rizik, operativni rizik i tržišni rizik). Kao rezultat SREP procjena u dijelu koji se odnosi na rizik informacionog sistema (IS), sačinjen je jedan izvještaj o posrednoj kontroli u kojem su konstatovane nepravilnosti i date preporuke za smanjenje tog rizika.

Neposredne kontrole

U vršenju neposrednih kontrola, Centralna banka prati i primjenjuje supervizorske prakse država članica EU, u kojima se fokus kontrole bankarskog sektora sve više usmjerava ka neposrednim kontrolama usmjerenim na pojedine rizike (kreditni rizik, rizik likvidnosti, operativni rizik i sl.), odnosno tzv. ciljnim kontrolama.

Drugi aspekt kontrola na koji se takođe stavlja fokus su tematske horizontalne kontrole pojedinih procesa upravljanja rizicima (npr. proces odobravanja kredita, naplata kredita) i poslovanja uopšte. Cilj promjene fokusa kontrola je unapređenje efikasnosti kontrole i razvoj koncepta supervizije zasnovane na riziku.

Na ovim osnovama, Centralna banka je tokom 2024. godine planirala i izvršila 12 ciljnih neposrednih kontrola kreditnih institucija, pet vanrednih kontrola i jednu tematsku kontrolu. Predmet ciljnih neposrednih kontrola uglavnom su bili ocjena adekvatnosti kapitala, kreditnog rizika, rizika likvidnosti, operativnog rizika i ocjena adekvatnosti informacionog sistema. U pojedinim kreditnim institucijama predmet kontrole bili su i ocjena korporativnog upravljanja, postupanje po mjerama i ocjena usklađenosti sa propisima i postupanje po restriktivnim mjerama. Pored toga, izvršeno je i pet vanrednih kontrola kreditnih institucija. Izvršena je i tematska kontrola postupanja po Odluci o ma-

kroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima[44] i ocjeni tačnosti izvještavanja po ovoj odluci.

Koncept sveobuhvatnih neposrednih kontrola je napušten, u skladu sa EU praksama. Centralna banka je, u cilju optimizacije resursa i proaktivnog djelovanja, prešla sa koncepta sveobuhvatnih kontrola na koncept ciljnih kontrola u kojima se fokusira na oblasti koje su tokom kontinuiranog posrednog praćenja identifikovane da budu predmet posebne pažnje neposredne kontrole. U tom smislu, ključni segment praćenja kreditnih institucija postaje posredno praćenje, a uveden je i koncept sveobuhvatne supervizorske procjene, tzv. SREP proces, koji ima za cilj davanje ocjene održivosti ukupnog poslovanja kreditnih institucija.

Kao rezultat izvršenih kontrola, prema kontrolisanim institucijama profilišu se mjere za otklanjanje nepravilnosti koje se prate putem akcionih planova i izvještaja kreditnih institucija o otklanjanju utvrđenih nepravilnosti.

Prilikom definisanja supervizorskih ciljeva za narednu godinu, uzima se u obzir rizični profil kreditnih institucija, njihova veličina, značaj i uticaj na finansijsku stabilnost sistema kao cjeline, stepen utvrđenih nepravilnosti u prethodno izvršenim neposrednim kontrolama, rezultati posrednih kontrola, uključujući i SREP procjene, kao i smjernice i aktivnosti ECB-a, u smislu praćenja trendova u EU. Na osnovu prethodno navedenog sačinjava se godišnji plan supervizorskih aktivnosti koji obuhvata godišnji plan neposrednih kontrola, horizontalnih tematskih kontrola i plan aktivnosti tokom SREP procesa.

Kontrola specifičnih vrsta rizika

Kontrola operativnih rizika

Operativni rizik predstavlja rizik ostvarivanja gubitaka za kreditnu instituciju, koji proizilaze iz neadekvatnih ili neuspjelih internih procesa, ljudi i sistema, ili spoljnih događaja, uključujući pravni rizik.

QR18

Kontrola upravljanja operativnim rizikom u kreditnim institucijama je, tokom 2024. godine, vršena u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, Odlukom[45] o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u kreditnim institucijama[QR18] i Odlukom[46] o upravljanju rizicima koji su povezani sa eksternalizacijom[QR19].

QR19

Prilikom vršenja kontrole i davanja preporuka, pored regulative, kontrola se oslanjala i na dokumente BCBS/EBA/CEBS, kao i na standard ISO 22301.

Izvršeno je ukupno pet neposrednih kontrola, pri čemu su četiri bile redovne, u skladu sa godišnjim planom, dok je jedna bila vanredna.

---

[44] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 138/21, 144/22 i 120/23.

[45] „Službeni list Crne Gore“, broj 134/21.

[46] „Službeni list Crne Gore“, broj 127/20.

Redovne kontrole vršene su radi ocjene:

- da li je kreditna institucija uspostavila adekvatan i efikasan okvir za upravljanje operativnim rizikom koji obuhvata sve propisane elemente i koji je usklađen sa regulativom i sa dobrom praksom;
- da li kreditna institucija adekvatno upravlja kontinuitetom poslovanja u svakom segmentu, osim u dijelu koji se odnosi na oporavak informacionog sistema.

Vanredna kontrola je izvršena sa ciljem utvrđivanja okolnosti koje su dovele do prevarnih radnji i gubitka po osnovu zloupotreba novčanih sredstava kontrolisane kreditne institucije. Kontrola operativnog rizika je predstavljala glavni segment sprovedene kontrole kreditne institucije, koja je uključivala analizu okolnosti koje su dovele do zloupotrebe, uspostavljenog sistema internih kontrola, kao i aktivnosti koje kreditna institucija sprovodi na otklanjanju negativnih posljedica i na unapređenju sistema internih kontrola, koje bi trebalo da obezbijede sprečavanje sličnih zloupotreba u budućnosti.

Kontrolisane kreditne institucije su, u skladu sa preporukama kontrole, pripremile akcione planove za realizaciju preporuka i otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.

Osim sprovođenja neposrednih kontrola, Centralna banka je davala mišljenje kreditnim institucijama u vezi sa njihovim planiranim eksternalizacijama poslovnih aktivnosti.

Kontrola informacionih sistema

Radi podsticanja i očuvanja stabilnosti finansijskog sistema, Centralna banka u kontinuitetu sprovodi supervizorske aktivnosti u oblasti informacionih sistema (IS), kojima su obuhvaćene sve institucije u njenoj nadležnosti (kreditne institucije, platne institucije, institucije za elektronski novac i pružaoci nebankarskih finansijskih usluga).

Ove aktivnosti obuhvataju procjenu organizacione, tehničke i proceduralne IT osposobljenosti lica koja su Centralnoj banci podnijela zahtjev za dobijanje dozvole za rad ili odobrenja za pružanje usluga, neposrednu i posrednu kontrolu upravljanja informacionim sistemom i povezanim rizicima kod kontrolisanih subjekata, kao i izricanje i praćenje realizacije supervizorskih mjera.

Navedene aktivnosti se obavljaju u skladu sa relevantnom zakonskom regulativom: Zakonom o kreditnim institucijama, Zakonom o platnom prometu, Zakonom o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, Zakonom o Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore[47], odnosno Zakonom o Razvojnoj banci Crne Gore i podzakonskim aktima donešenim na osnovu tih zakona.

Tokom 2024. godine izvršeno je 11 sveobuhvatnih posrednih kontrola IS, kojima su bile obuhvaćene sve banke u Crnoj Gori. Njima je utvrđena ukupna ocjena izloženosti banaka riziku informacionog sistema, što predstavlja osnov za sprovođenje ostalih supervizorskih aktivnosti.

[47] Zakon o Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore prestao je da važi danom stupanja na snagu Zakona o Razvojnoj banci Crne Gore (23. 10. 2024. godine)

Početkom 2024. godine sačinjena su i dva izvještaja o neposrednoj kontroli IS banaka, u vezi kontrole informacionog sistema čiji je neposredni dio završen krajem 2023. godine.

U toku 2024. godine završene su četiri neposredne kontrole IS, od kojih jedna sveobuhvatna kontrola IS banke, dvije ciljne kontrole IS banaka i jedna kontrola postupanja po supervizorskim mjerama utvrđenim prema jednoj mikrokreditnoj finansijskoj instituciji. Sveobuhvatna neposredna kontrola IS banke, pored ostalog, obuhvatila je i provjeru njenog postupanja prema utvrđenim supervizorskim mjerama. Dodatno, tokom 2024. godine sačinjen je i izvještaj o posrednoj kontroli jedne banke.

Supervizorske aktivnosti u oblasti IS tokom 2024. godine rezultirale su izricanjem mjera prema jednoj banci.

Tokom 2024. godine izvršena je provjera organizacione, tehničke i proceduralne osposobljenosti, u dijelu koji se odnosi na upravljanje informacionim sistemom i povezanim rizicima, za više pravnih lica koja su podnijela zahtjeve za izdavanje odobrenja za osnivanje, odnosno pružanje usluga ili dozvole za rad; za dva pravna lica koja su podnijela zahtjev za osnivanje kreditne institucije (u međuvremenu su oba zahtjeva povučena), dva pravna lica koja su podnijela zahtjev za izdavanje odobrenja za pružanje platnih usluga, dvije platne institucije koja su podnijele zahtjev za izdavanje odobrenja za pružanje dodatnih platnih usluga, tri pravna lica koja su podnijela zahtjev za izdavanje dozvole za obavljanje poslova mikrokreditiranja i jednog pravnog lica koje je podnijelo zahtjev za izdavanje dozvole za rad društva za otkup potraživanja. Izvršena je provjera za više od 100 agenata pružaoca platnih usluga sa aspekta ispunjavanja tehničko-tehnoloških uslova prije izdavanja rješenja o njihovom upisu u odgovarajući registar.

Centralna banka u kontinuitetu obavlja korespondenciju sa kontrolisanim institucijama i daje mišljenja u oblasti informacionih sistema. To se u 2024. godini odnosilo prije svega na pitanja u vezi sa povjeravanjem IT poslova trećoj strani, tumačenjem propisa, promjenom pružalaca usluga kritičnih i značajnih poslova, obavljanja IT poslova po principu računarstva u oblaku i primjenom programa sajber sigurnosti korisnika SWIFT mreže.

Kontrola kreditnog rizika

Kreditni rizik definisan je Zakonom o kreditnim institucijama kao rizik ostvarivanja gubitaka u poslovanju kreditne institucije, zbog dužnikovog neizmirenja obaveza prema kreditnoj instituciji.

Posredna kontrola kreditnih institucija, realizovana tokom 2024. godine, ukazala je na netačno izvještavanje od strane tri kreditne institucije o gotovinskim nenamjenskim kreditima, prema Centralnoj banci. U okviru sprovođenja posrednih kontrola tokom 2024. godine, kontrolisana je ispravnost izvještavanja kreditnih institucija o gotovinskim nenamjenskim kreditima koji ne zadovoljavaju uslove propisane Odlukom o makroprudencijalnim mjerama, a koji se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima. Kontrolom je utvrđeno da tri kreditne institucije nijesu tačno izvijestile Centralnu banku o iznosu nekvalitetnih kredita sa rokom dospijeća dužim od šest godina, koji nijesu obezbijeđeni kolateralom utvrđenim navedenom odlukom, dok po pitanju ročnosti prilikom odobravanja kredita nijesu utvrđene nepravilnosti.

Tokom 2024. godine u okviru neposrednih kontrola ocijenjen je kreditni rizik kod sedam banaka i dva pružaoca finansijskih usluga, uključujući ocjenu metodologija za klasifikaciju, mjerenje i umanjenje vrijednosti finansijske aktive u skladu sa Međunarodnim standardom finansijskog izvještavanja MSFI 9 - Finansijski instrumenti. Kontrola ocjene prihoda vršena je za jednu banku i dva pružaoca finansijskih usluga, dok je kontrola postupanja po izdatim mjerama vršena kod tri pružaoca finansijskih usluga.

Na osnovu neposrednih kontrola konstatovano je da metodologije šest banaka i jednog pružaoca finansijskih usluga zahtijevaju poboljšanje, u smislu usaglašavanja sa zahtjevima MSFI 9 (teorijski aspekt posmatranja) i u odnosu na najbolju tržišnu praksu. U tom smislu, tim bankama i jednom pružaocu usluga naloženo je da koriguju metodologije, shodno nepravilnostima konstatovanim u svakoj od njih pojedinačno.

Na osnovu izvršenih neposrednih kontrola kreditni rizik kod dvije od sedam banaka koje su bile predmet ovih kontrola ocijenjen je kao visok. Na osnovu izvještaja o kontroli, Centralna banka je tim bankama naložila supervizorske mjere, čija realizacija se prati na mjesečnom nivou.

Kontrola rizika likvidnosti

Rizik likvidnosti definisan je Zakonom o kreditnim institucijama, kao rizik da kreditna institucija neće moći da obezbijedi dovoljno novčanih sredstava za izmirenje obaveza u trenutku njihove dospjelosti ili rizik da će kreditna institucija za izmirivanje dospjelih obaveza morati da pribavi novčana sredstva uz značajne troškove. Ovaj rizik, ukoliko je prisutan, može ugroziti operativnu i finansijsku stabilnost kreditnih institucija.

Posredne kontrole rizika likvidnosti u kreditnim institucijama, vršene tokom 2024. godine, nijesu ukazale na značajne nepravilnosti. Centralna banka je vršila kontrolu rizika likvidnosti kroz posredne kontrole svih kreditnih institucija, na dnevnoj osnovi, na osnovu izvještaja koje kreditne institucije dostavljaju Centralnoj banci u vezi pokazatelja likvidnosti i kretanja depozita, te o iznosu sredstava kod ino kreditnih institucija i prijevremenom razročenju depozita. Na nedjeljnom nivou praćeno je kretanje eksterne aktive kreditnih institucija, kao i iznos depozita nerezidenata. Tokom posrednog praćenja kreditnih institucija u dijelu upravljanja rizikom likvidnosti nijesu identifikovane značajne nepravilnosti.

Tokom neposrednih kontrola adekvatnosti upravljanja rizikom likvidnosti, izvršenih kod dvije kreditne institucije, identifikovane su nepravilnosti u obračunu pokazatelja likvidne pokrivenosti (LCR), kao i određene nepravilnosti u vezi sa poslovanjem sa povezanim licima po povoljnim uslovima. U skladu sa navedenim, jednoj kreditnoj instituciji naložena je mjera sa ciljem otklanjanja utvrđenih nepravilnosti u vezi poslovanja sa povezanim licima po povoljnim uslovima.

Centralna banka je sprovela kvantitativnu studiju uticaja primjene obračuna pokazatelja neto stabilnih izvora finansiranja (NSFR), sa stanjem na dan 30. 06. 2024. godine. Rezultati su pokazali da sve kreditne institucije ispunjavaju regulatorni zahtjev za neto stabilnim izvorima finansiranja, odnosno da im je pokazatelj NSFR iznad propisanog minimuma od 100%.

Kontrola tržišnih rizika

Tržišni rizik definisan je Zakonom o kreditnim institucijama kao rizik ostvarivanja gubitaka po finansijskim instrumentima evidentiranim u bilansu i vanbilansu kreditne institucije, uzrokovanih negativnim kretanjima tržišnih cijena.

U bankarskom sistemu Crne Gore tržišni rizici nijesu izraženi. Naime, Izvještaj o riziku kamatne stope na agregatnom nivou pokazuje da su kumulativni gapovi negativni do godinu dana. Kumulativni gap predstavlja razliku između kamatno osjetljive aktive i kamatno osjetljive pasive u određenim vremenskim intervalima. Najveći negativni kumulativni gap je do 30 dana i iznosi 1.098 miliona eura.

Izvještaj o poziciji u drugim valutama, koji pokazuje stanje finansijskih pozicija izraženih u stranim valutama, na dan 31. 12. 2024. godine pokazuje da, na agregatnom nivou, sve devizne pozicije imaju neto otvorenu dugu poziciju. To znači da kreditne institucije imaju višak sredstava u stranim valutama, u odnosu na njihove obaveze. Najveća neto duga pozicija bila je u USD valuti u iznosu od 869 hiljada eura, zatim u GBP valuti u iznosu od 465 hiljada eura. Kumulativno stanje u svim stranim valutama je pozitivno i iznosi 1.987 hiljada eura (što čini 0,29% osnovnog kapitala, odnosno 0,28% regulatornog kapitala).

Mjere prema kreditnim institucijama

Ukoliko utvrdi nepravilnosti u poslovanju kreditne institucije, Centralna banka kreditnoj instituciji izriče mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti (boks 4.1).[48]

Tokom 2024. godine utvrđene su nepravilnosti u poslovanju kod tri kreditne institucije, a svim kreditnim institucijama u Crnoj Gori su naložene mjere u vezi sa adekvatnošću internog kapitala. Centralna banka je, zbog utvrđenih nepravilnosti u poslovanju, donijela odluke o mjerama za njihovo otklanjanje u tri kreditne institucije, u formi četiri rješenja o nalaganju mjera za otklanjanje nepravilnosti i u jednoj kreditnoj instituciji u formi pisanog upozorenja. Takođe, kao rezultat sveobuhvatne supervizorske procjene adekvatnosti internog kapitala naložene su dodatne mjere svim kreditnim institucijama u Crnoj Gori.

Takođe, Centralna banka je, u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, izdala 18 prekršajnih naloga prema šest kreditnih institucija i 18 prekršajnih naloga prema odgovornim licima u tim kreditnim institucijama.

[48] U skladu sa odredbama čl. 271 i 272 Zakona o kreditnim institucijama, „Službeni list Crne Gore“, brojevi 72/19 i 8/21.

Boks 4.1 – Način utvrđivanja supervizorskih mjera prema kreditnim institucijama

Supervizorske mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti u poslovanju kreditne institucije utvrđuju se:

1. pisanim upozorenjem kojim se zahtijeva od kreditne institucije da preduzme jednu ili više aktivnosti za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti;
2. pisanim sporazumom koji se zaključuje između Centralne banke i kreditne institucije, kojim se kreditna institucija obavezuje da u određenom roku otkloni utvrđene nepravilnosti u poslovanju; i rješenjem o nalaganju mjera za otklanjanje nepravilnosti koje su propisane Zakonom o kreditnim institucijama;
3. rješenjem o nalaganju mjera za otklanjanje nepravilnosti.

Pisano upozorenje upućuje se kreditnoj instituciji u čijem su poslovanju utvrđene nepravilnosti koje nijesu direktno uticale na njeno finansijsko stanje, ali bi mogle imati takav uticaj ukoliko ne bi bile otklonjene.

Centralna banka može da sa kreditnom institucijom zaključi sporazum o otklanjanju utvrđenih nepravilnosti, u čijem su poslovanju utvrđene nepravilnosti koje nijesu od značajnog uticaja na finansijsko stanje.

Centralna banka će rješenjem naložiti kreditnoj instituciji mjere iz zakona ako u okviru svojih ovlašćenja utvrdi da:

1. je kreditna institucija svojim radnjama ili propuštanjem određenih radnji postupila suprotno ovom zakonu ili drugim propisima kojima se uređuje poslovanje kreditnih institucija;
2. se, prema podacima kojima raspolaže Centralna banka, opravdano može očekivati da će u narednih 12 mjeseci doći do kršenja odredbi ovog zakona ili drugih propisa kojima se uređuje poslovanje kreditnih institucija, ili
3. postoje slabosti ili nedostaci u poslovanju kreditne institucije koji ne predstavljaju kršenja propisa, ali je potrebno da kreditna institucija preduzme radnje i postupke za poboljšanje poslovanja.

Saradnja sa međunarodnim partnerima u oblasti kontrole

Tokom 2024. godine nastavljena je saradnja sa supervizorskim tijelima matičnih kreditnih institucija, koja je prvenstveno bila usmjerena na razmjenu informacija o poslovanju kontrolisanih subjekata na pojedinačnom i na konsolidovanom nivou, odnosno na nivou grupe.

Sastanci su održani sa supervizorima OTP Grupe i NLB Grupe. Narodna banka Mađarske je u Budimpešti organizovala dvodnevni sastanak supervizora zemalja u kojima OTP Grupa ima svoje kreditne institucije, supsidijare, vezano za ocjenu rizika poslovanja kreditnih institucija članica OTP Grupe i OTP Grupe kao cjeline, kojoj pripada Crnogorska komercijalna banka AD Podgorica, članica OTP Grupe. Istim povodom, Evropska centralna banka je održala dvodnevni sastanak u Frankfurtu, sa supervizorima za NLB Grupu, kojoj pripada NLB banka AD Podgorica. Na sastancima supervizora razmijenjene su informacije o modelu poslovanja obje ove grupe i njihovih članova, izloženosti rizicima svake pojedinačne članice i grupa kao cjelina. Takođe, informacije su razmijenjene i o specifično-

stima poslovanja kreditnih institucija, nepravilnostima konstatovanim tokom posrednih i neposrednih kontrola, zatim o izazovima sa kojima se suočavaju kreditne institucije u svom poslovanju u doba digitalizacije, te zahtjevima koje nameće regulativa.

Komunikacija sa ostalim supervizorima iz Centralne i Istočne Evrope vršena je posredstvom BSCEE Sekretarijata (*Banking Supervisors from Central and Eastern Europe*), razmjenom informacija i odgovaranjem na upitnike pojedinih članova, u cilju razumijevanja najboljih praksi supervizora. Praksa održavanja godišnjih sastanaka BSCEE Sekretarijata, koja je prekinuta zbog pandemije COVID-19, nastavljena je organizovanjem sastanka u Budimpešti.

Center of Excellence in Finance (CEF) iz Ljubljane organizovao je online sastanak sa bankarskim regulatorima i supervizorima (BRS) iz zemalja Jugoistočne Evrope sa ciljem razmjene znanja i jačanja kapaciteta, odnosno razmatranja ključnih izazova iz oblasti otvorenog bankarstva i primjene Akta o digitalnoj operativnoj otpornosti (*Digital Operational Resilience Act*), a na ovu temu održana je i konferencija u Ljubljani.

4.3. Regulisanje i kontrola IRF-a (aktuelne Razvojne banke Crne Gore) i pružalaca drugih finansijskih usluga

Centralna banka je ovlašćena za izdavanje dozvola za rad i odobrenja pružaocima finansijskih usluga, u skladu sa Zakonom o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima[49] kao i za kontrolu njihovog poslovanja, te za donošenje podzakonskih akata kojima se bliže reguliše poslovanje ovih subjekata. Takođe, Centralna banka je u 2024. godini bila nadležna i za regulisanje i kontrolu Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore (IRF), odnosno sada Razvojne banke Crne Gore.

Tokom 2023. godine započeta je i nastavljena tokom 2024. godine sveobuhvatna procjena efektivnosti regulatornog okvira za poslovanje pružaoca finansijskih usluga, uključujući lizing društva, faktoring društva i mikrokreditne finansijske institucije (MFI). Inicijalnom procjenom identifikovana je potreba za određenim izmjenama Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, kao i pripadajućih podzakonskih propisa.

Cilj ovog procesa je unapređenje i jačanje nadzora i povećanje sigurnosti poslovanja u ovom sektoru. U skladu s najboljim praksama, kako bi se postigla veća transparentnost i stabilnost tržišta, Centralna banka je sredinom septembra 2024. godine pripremila predlog izmjena ovog zakona i uputila ga nadležnom ministarstvu na dalju proceduru. Centralna banka je nastavila da radi na prilagođavanju postojećeg podzakonskog okvira u skladu sa predloženim izmjenama zakona, koji će biti usvojen po donošenju zakona.

Centralna banka vrši regulaciju i kontrolu rada Razvojne banke Crne Gore u skladu sa Zakonom o Razvojnoj banci Crne Gore[50]. Shodno ovom Zakonu Centralna banka vrši kontrolu poslovanja Razvojne banke Crne Gore i u zakonom utvrđenom roku će donijeti podzakonske akte kojima će se bliže

[49] „Službeni list Crne Gore“, broj 73/17 od 3.11.2017. godine.

[50] „Službeni list Crne Gore“, broj 99/24 od 15.10.2024. godine.

urediti klasifikacija aktive, minimalni standardi za upravljanje rizicima, adekvatnost kapitala, velike izloženosti i izvještavanje Centralne banke od strane Razvojne banke Crne Gore.

Izdavanje dozvola za rad, odobrenja i saglasnosti

Tokom 2024. godine realizovane su brojne aktivnosti u vezi sa izdavanjem dozvola za rad, odnosno odobrenja vezanih za poslovanje pružalaca drugih finansijskih usluga. Po osnovu zahtjeva za izdavanje dozvole za rad i odobrenja iz Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, tokom 2024. godine doneseno je ukupno 18 akata (tabela 4.2).

Tabela 4.2

Dozvole, odobrenja i saglasnosti iz oblasti poslovanja pružalaca drugih finansijskih usluga u 2024. godini	
	Broj
Dozvole za rad MFI i sticanje kvalifikovanog učešća u u kapitalu MFI	
1. Rješenje kojim se izdaje dozvola za rad MFI	3
2. Rješenje kojim se oduzima dozvola za rad MFI	1
3. Rješenje o izdavanju odobrenja za sticanje kvalifikovanog učešća u kapitalu lizing društva	1
Odobrenja za izbor predloženih lica za članove upravnih organa	
4. Rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženih lica za članove Odbora direktora u MFI	3
5. Rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženog lica za člana Odbora direktora u lizing društvu	1
6. Rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženog lica za izvršnog direktora u faktoring društvu	1
7. Rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženog lica za izvršnog direktora u društvu za otkup potraživanja	1
8. Rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za izbor predloženog lica za člana Odbora direktora u MFI	1
9. Rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za izbor predloženog lica za člana Odbora direktora u društvu za otkup potraživanja	1
Saglasnosti za stavljanje na uvid zapisnika o kontroli i rješenja o supervizorskim mjerama	
10. Rješenje kojim je dozvoljeno MFI da može staviti na uvid društvu za reviziju Zapisnike o kontroli	3
11. Rješenje kojim je dozvoljeno MFI da može staviti na uvid društvu za reviziju Rješenje Centralne banke kojim su izrečene supervizorske mjere prema mikrokreditnoj finansijskoj instituciji	1
12. Rješenje kojim je dozvoljeno Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore A.D. da može staviti na uvid društvu za reviziju Zapisnike o kontroli	1

Izvor: CBCG

Kontrola pružalaca drugih finansijskih usluga

Centralna banka vrši kontrolu pružalaca drugih finansijskih usluga posrednim i neposrednim kontrolama. Posredna kontrola sprovodi se kontinuiranim praćenjem i analizom finansijskog stanja i pokazatelja poslovanja pružalaca drugih finansijskih usluga. Pored toga, tokom 2024. godine izvršeno je pet redovnih, ciljnih, neposrednih kontrola, kojima su bili obuhvaćeni: dvije mikrokreditne finansijske institucije, dva društva za otkup potraživanja i jedno faktoring društvo. Predmet neposrednih kontrola bili su: ocjena adekvatnosti kapitala, kreditnog rizika, rizika likvidnosti, prihoda i korporativno upravljanje.

Mjere prema pružaocima drugih finansijskih usluga

Ukoliko prilikom vršenja kontrola Centralna banka utvrdi nepravilnosti u radu pružalaca drugih finansijskih usluga, izriče mjere za njihovo otklanjanje i to: pisanim upozorenjem, pisanim sporazumom o otklanjanju utvrđenih nepravilnosti ili rješenjem.

Mali broj mjera naloženih u 2024. godini pružaocima drugih finansijskih usluga, odnosno izdatih prekršajnih naloga, ukazuje na visok nivo usklađenosti poslovanja ovih finansijskih institucija sa regulativom njihovog poslovanja, ali i na uspješno vršenje posredne kontrole od strane Centralne banke. Centralna banka je zbog utvrđenih nepravilnosti u poslovanju preduzela mjere za otklanjanje nepravilnosti u radu, u formi rješenja o nalaganju mjera, prema jednom društvu za otkup potraživanja. Centralna banka je izdala dva prekršajna naloga prema jednoj MFI i dva prekršajna naloga prema odgovornim licima u jednoj MFI.

05 SPREČAVANJE PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA

Centralna banka je dala značajan doprinos u sprovođenju preporuka MONEYVAL-a[51], kako učešćem u izradi Zakona o izmjenama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, tako i u njegovoj implementaciji. Novinama u zakonskoj regulativi unaprijeđen je regulatorni mehanizam primjene adekvatnih, odvraćajućih mjera, neophodnih za efikasnije postupanje nadzornih organa. Novim zakonskim rješenjima je, pored ostalog, u slučaju utvrđenih ozbiljnih, sistemskih i nepravilnosti koje se ponavljaju u poslovanju kreditnih institucija u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, propisano ovlašćenje nadzornim organima, uključujući i Centralnu banku, da utvrde iznos novčanih sredstava koje je obveznik dužan da uplati nadzornom organu, što predstavlja značajan korak u jačanju politike odgovornosti. Centralna banka je za nepravilnosti utvrđene kod dijela kontrolisanih institucija, uz izrečene mjere, naložila i adekvatne kaznene iznose u skladu sa zakonom. Ovim postupcima demonstrirana je snažna posvećenost Centralne banke snaženju integriteta finansijskog sistema u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Sprovedene kontrole potvrdile su kontinuirano unapređivanje sistema za upravljanje rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma od strane kreditnih institucija i pružalaca drugih finansijskih usluga u Crnoj Gori.

[51] Komitet stručnjaka za evaluaciju mjera protiv pranja novca i finansiranja terorizma - MONEYVAL je stalno nadzorno tijelo Savjeta Evrope, zaduženo za procjenu usklađenosti s ključnim međunarodnim standardima za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma i efikasnosti njihove primjene, kao i za davanje preporuka nadležnim nacionalnim organima u pogledu potrebnih poboljšanja njihovih sistema.

QR20

Snažna posvećenost Centralne banke očuvanju integriteta finansijskog sistema ogleda se i u sprovođenju intenzivnih aktivnosti na sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma[QR20] (u daljem tekstu: SPNFT), koje imaju za cilj obezbjeđenje sigurnosti finansijskog sistema i povećanje njegove transparentnosti. Ove aktivnosti sprovode se kroz kontinuirano unapređivanje i implementaciju najboljih praksi, što predstavlja osnovu Politike Centralne banke u ovoj oblasti. Njeni ključni principi u oblasti SPNFT uključuju kontinuirano usaglašavanje sa zakonodavnim okvirima EU, propisima i dobrim međunarodnim standardima.

Unapređivanje stalnog dijaloga i saradnje sa nacionalnim i naročito međunarodnim tijelima, sa centralnim bankama EU sistema i drugim relevantnim institucijama, takođe predstavlja značajan aspekt kreiranja i sprovođenja Politike Centralne banke u ovoj oblasti, usmjeren ka poboljšanju efikasnosti sistema za SPNFT i osiguranju stabilnosti finansijskog tržišta.

Na ovim osnovama Centralna banka kontinuirano unapređuje svoje politike i procedure. Proaktivnost u identifikaciji, prevenciji i borbi protiv pranja novca čini Centralnu banku jednim od ključnih partnera u zaštiti finansijskog sistema na nacionalnom i globalnom nivou.

Centralna banka, kao jedan od supervizora u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, sprovodi sveobuhvatne kontrole obveznika kojima izdaje dozvolu, odnosno odobrenje za rad (kreditne institucije, MFI, platne institucije, lizing društva, faktoring društva, društva za otkup potraživanja, institucije za elektronski novac). Ovim kontrolama provjerava se usklađenost poslovanja obveznika sa obavezama propisanim Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Provjere usklađenosti odnose se prvenstveno na funkcionalnost i efikasnost uspostavljenih mehanizama internih kontrola na planu upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma kod kreditnih i drugih finansijskih institucija koje su pod nadzorom Centralne banke.

U tom kontekstu, u skladu sa Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Centralna banka vrši i kontrolu primjene Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, kao najvažnijeg strateškog dokumenta u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, koji utvrđuje Vlada Crne Gore.

Sistem sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma koji je uspostavljen u Crnoj Gori baziran je na saradnji više državnih institucija, u skladu sa zakonom utvrđenim nadležnostima i obavezama (tabela 5.1)

Tabela 5.1

Nadležnost institucija u sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma	
Institucija	Oblast za koju je nadležna
CBCG	kreditne institucije i filijale stranih kreditnih institucija; subjekti koji vrše: - poslove otkupa potraživanja, - poslove finansijskog lizinga, - poslove iznajmljivanja sefova, - poslove faktoringa, - poslove izdavanja garancija i drugih jemstava, - poslove odobravanja kredita i kreditnog posredovanja, - mjenjačke poslove; platne institucije i institucije za elektronski novac
Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost	Pošta Crne Gore
Komisija za tržište kapitala Crne Gore	- društva za upravljanje investicionim fondovima, - društva za upravljanje penzionim fondovima, - investiciona društva čije je poslovanje uređeno zakonom kojim se uređuje tržište kapitala, - pružaoci usluga povezanih s kriptoimovinom,
Agencija za nadzor osiguranja	- društva za životno osiguranje, - društva za posredovanje, društva za zastupanje i preduzetnici - zastupnici u osiguranju, u dijelu koji se odnosi na životno osiguranje,
Uprava za igre na sreću	priređivači igara na sreću;
Poreska uprava	Zalagaonice
Ministarstvo unutrašnjih poslova	Pravna lica, privredna društva, preduzetnici i fizička lica koja obavljaju djelatnost, odnosno poslove: - forfetinga, - revizije, ovlašćenog revizora, računovodstva i pružanja usluga poreskog savjetovanja ili koje se obavezuje da će direktno ili preko drugih povezanih lica pružiti materijalnu ili drugu pomoć ili savjete o poreskim pitanjima, - pružanja usluga prilikom osnivanja pravnih lica i drugih privrednih društava, kao i poslovnih ili fiducijarnih usluga, - upravljanja imovinom za treća lica, - iznajmljivanja i posredovanja u iznajmljivanju nepokretnosti u transakcijama u kojima mjesečni zakup iznosi 10.000 eura ili više ili ekvivalente ove vrijednosti, - izgradnje stambeno-poslovnih objekata izgradnje ili montaže montažnih stambeno-poslovnih objekata, - izdavanja i upravljanja platnim instrumentima (npr. čekovi, putnički čekovi, kreditne kartice, bankarske mjenice, novčani nalozi, debitne kartice) koji se ne smatraju platnim instrumentima u skladu sa zakonom kojim se uređuje platni promet, - davanja zajmova i posredovanja prilikom ugovaranja poslova davanja zajmova, - investiranja, prometa i posredovanja u prometu nepokretnosti, - prometa motornih vozila ako se plaćanja vrše ili primaju u iznosu od 10.000 eura ili više, bez obzira da li se radi o jednoj ili više povezanih transakcija, - prometa plovnih i vazduhoplovnih objekata, kao i uslužnih djelatnosti u vezi sa njima, ako se plaćanja vrše ili primaju u iznosu od 10.000 eura ili više, bez obzira da li se radi o jednoj ili više povezanih transakcija, - prometa ili posredovanja u prometu, uključujući organizovanje i sprovođenje licitacija umjetničkih predmeta, dragocjenih metala i dragog kamenja i proizvoda od dragocjenih metala i dragog kamenja, ako se plaćanja vrše ili primaju u iznosu od 10.000 eura ili više, bez obzira da li se radi o jednoj ili više povezanih transakcija - skladištenja i čuvanja umjetničkih predmeta ili prometa ili posredovanja u prometu umjetničkim predmetima, kad se ti poslovi vrše u lukama, slobodnoj zoni ili skladištu, ako se plaćanja vrše ili primaju u iznosu od 10.000 eura ili više, bez obzira da li se radi o jednoj ili više povezanih transakcija, - osnivači, operateri, korisnici zone i skladišta koji obavljaju djelatnost u slobodnoj zoni
Ministarstvo pravde	Advokati (obveznici) i notari

Regulacija u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma

U sklopu usaglašavanja regulative sa pravnom tekovinom EU, Centralna banka je u intenzivnoj i kontinuiranoj saradnji s nadležnim institucijama radila i na unapređenju nacionalnog okvira za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

U 2024. godini, Centralna banka je dala značajan doprinos kako bi se u kratkom roku pripremile potrebne izmjene i dopune Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Time je Crna Gora izvršila izuzetno važno usklađivanje zakonskog okvira u cilju otklanjanja nedostataka koje je, nakon završenog procesa evaluacije sistema sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, u Izvještaju o evaluaciji iz decembra 2023. godine konstatovao tim MONEYVAL. Dodatno, donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma[52] ispunjen je i jedan od ključnih uslova za pristupanje SEPA, koji se odnosi na punu usklađenost regulatornog okvira u ovoj oblasti. Ovim zakonom izvršena je harmonizacija s relevantnim EU Direktivama, kroz regulatorno unapređenje ključnih segmenata zakona koji propisuju obaveze preduzimanja mjera od strane obveznika ovog zakona.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma obezbijeđeno je i značajno dodatno snaženje mehanizma primjene adekvatnih, efikasnih i odvraćajućih mjera koje su sada na raspolaganju nadzornim organima. S tim u vezi, Centralnoj banci je data mogućnost da, u slučaju utvrđenih ozbiljnih, sistemskih ili nepravilnosti koje se ponavljaju, u poslovanju kreditnih institucija utvrdi iznos novčanih sredstava koje je obveznik dužan da uplati nadzornom organu u iznosu do 5 miliona eura. To se direktno odrazilo na pooštravanje politika i mjera nadzora u periodu nakon usvajanja ovog Zakona, a istovremeno i na postupanje obveznika u cilju unapređenja njihovih sistema.

U okviru aktivnosti na implementaciji pomenutog Zakona Centralna banka je, kroz kontinuiranu saradnju sa Centralnom bankom Holandije, unaprijedila sistem upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma i uvela dodatne mehanizme. U skladu sa relevantnom međunarodnom praksom izrađeno je Uputstvo za primjenu administrativnih mjera u oblasti supervizije, sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, a za obveznike zakona je izrađeno i objavljeno Uputstvo za identifikaciju stvarnog vlasnika za obveznike nad kojima sprovodi nadzor.

Na osnovu Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma[53], donijeta je Odluka o utvrđivanju smjernica za analizu rizika i smjernice za uspostavljanje sistema upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma kod obveznika koje nadzire Centralna banka Crne Gore.[54]

Smjernicama se, primjenom pristupa zasnovanog na procjeni rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, bliže uređuje izrada analize rizika, od strane obveznika kojima Centralna banka izdaje dozvolu, odnosno odobrenje za rad i nad kojima vrši nadzor. Na osnovu takve analize obveznici dodatno utvrđuju procjenu rizičnosti pojedinog klijenta, grupe klijenata, države ili geografskog područja, poslovnog odnosa, transakcije ili proizvoda, usluga i distributivnih kanala, po osnovu fak-

[52] „Službeni list Crne Gore“, broj 065/24 od 05.07.2024.

[53] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 110/23, 65/24, 24/25.

[54] „Službeni list Crne Gore“, broj 55/24 od 12.06.2024

tora rizika od pranja novca i finansiranja terorizma i rezultata nacionalne procjene rizika. Takođe, na osnovu ove analize obveznici uspostavljaju sisteme upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma.

Uputstvo za identifikaciju stvarnog vlasnika ima za cilj da pomogne obveznicima u ispunjavanju obaveza iz Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma tako što će im omogućiti da efikasno identifikuju i provjere stvarne vlasnike svojih klijenata. Za obveznike je ključno da znaju ko su stvarni vlasnici njihovih klijenata kako bi mogli da adekvatno procijene nivo rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, povezanih sa njihovim klijentima i primijene pristup zasnovan na riziku.

Nadzor u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma

Centralna banka je ovlašćena da vrši nadzor u odnosu na obveznike kojima izdaje dozvolu, odnosno odobrenje za rad; kreditne institucije i pružaoce drugih finansijskih usluga (lizing društva, faktoring društva, društva za otkup potraživanja, mikrokreditne finansijske institucije, kreditno-garantni fondovi, platne institucije i institucije za elektronski novac) i ocjenjuje usklađenost njihovog poslovanja sa odredbama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma[QR21] **i podzakonskih akata donijetih na osnovu tog zakona**. Nadzor nad primjenom ovog Zakona vrši se posrednom, odnosno neposrednom kontrolom, primjenom pristupa zasnovanog na procjeni rizika od pranja novca i finansiranja terorizma.

QR21

Centralna banka je u 2024. godini u oblasti SPNFT u cjelosti uspješno sprovela planirane redovne i brojne vanredne aktivnosti. Izvršeno je šest neposrednih ciljnih kontrola usklađenosti poslovanja sa propisima iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, u tri kreditne institucije, jednoj mikrokreditnoj finansijskoj instituciji, jednom lizing društvu i jednoj platnoj instituciji. Sprovedeno je i 11 kontrola provjere ispunjenosti izrečenih supervizorskih mjera (10 kontrola banaka i jedna kontrola platne institucije). Završene su tri tematske ciljne horizontalne posredne kontrole i to: Ocjena sistema upravljanja rizikom u okolnostima značajnog porasta depozita nerezidenata (6 banaka), Ocjena kvaliteta izvještaja o sumnjivim klijentima i transakcijama i analize neuobičajenih transakcija (11 banaka), Ocjena usklađenosti poslovnih procesa vezanih za sprovođenje ATM transakcija (2 banke).

Iako su sprovedene kontrole potvrdile posvećenost institucija u primjeni mjera propisanih Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i unapređenju sistema za upravljanje rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma, kod određenog broja institucija utvrđene su nepravilnosti u sprovođenju propisa iz ovih oblasti.

Mjere koje je Centralna banka nalagala u 2024. godini u vezi sa utvrđenim nepravilnostima u primjeni propisa iz oblasti SPNFT tokom poslovanja obveznika, jasno ukazuju na odlučnost Centralne banke da očuva integritet finansijskog sistema. Za nepravilnosti u sprovođenju Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, koje su utvrđene tokom vršenja posrednih i neposrednih kontrola, izrečene su mjere kojima je obveznicima naloženo njihovo otklanjanje. U vezi sa slabostima sistema, utvrđenim posredstvom nadzora tokom 2024. godine, naloženo je ukupno 16 supervizorskih mjera, (osam rješenja za šest banaka, sedam upozorenja za šest banaka i jednu MFI, i utvrđen jedan sporazum sa jednom bankom). Rješenjima je, pored brojnih mjera koje su obveznici bili dužni da implementiraju u cilju unapređenja sistema, utvrđen i iznos sredstava, u rasponu od 0,1% do 0,5% regu-

latornog kapitala, shodno članu 276 Zakona o kreditnim institucijama. Ukupna vrijednost izrečenih novčanih iznosa koje su obveznici bili dužni da uplate tokom 2024. godine iznosila je 830.703,00 EUR. Ovim je Centralna banka napravila značajan korak ka jačanju preventivne i korektivne uloge u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, što ukazuje na njenu pojačanu odlučnost u sprovođenju mjera sa ciljem odvraćanja obveznika od kršenja propisa iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

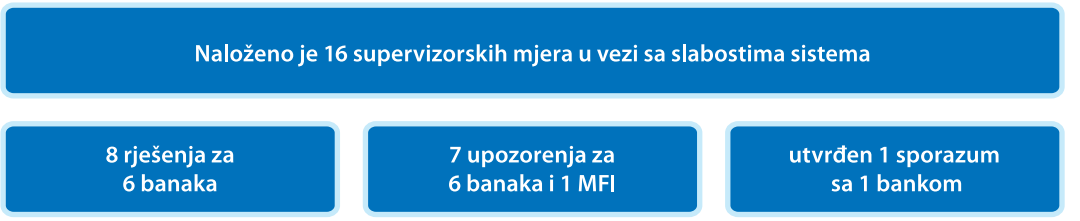

Kao dio redovnih aktivnosti realizovana je saradnja i sa drugim institucijama, koje imaju nadležnost za sprovođenje Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. U okviru intenzivne međuinstitucionalne saradnje, Centralna banka je izvještaje o sumnjivim klijentima i transakcijama, u okviru izvršenih kontrola ili kroz posebna obavještenja, kontinuirano prosljeđivala na dalje postupanje Sektoru za finansijsko-obavještajne poslove Uprave policije.

Pored toga, u okviru aktivnosti SPNFT, realizovana je redovna i kontinuirana saradnja sa obveznicima sprovođenja Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, u okviru koje je Centralna banka davala preporuke i jasne smjernice vezano za ispunjenje obaveza i realizovala aktivnosti predviđene u okviru izrečenih mjera. Takođe, organizovane su i dvije redovne interaktivne obuke sa ovlašćenim licima za SPNFT sa fokusom na bankarski sektor i druge finansijske institucije pod nadzorom Centralne banke.

U cilju obezbjeđenja adekvatnih znanja i sposobnosti u oblasti SPNFT, ažuriranih u skladu s najnovijim propisima i praksama, Centralna banka je vršila unapređivanje programa obuke i edukacije svojih zaposlenih.

Razvoj i unapređenje sistema SPNFT, zasnovanog na procjeni rizika u superviziji, i to kako za definisanje planova posrednih i neposrednih kontrola, tako i za obim i metodologiju samih procesa kontrole obveznika, predstavlja kontinuiranu aktivnost Centralne banke u oblasti SPNFT.

Međuinstitucionalna i međunarodna saradnja na unapređenju SPNFT

Centralna banka je u dijelu koji se odnosi na SPNFT, u okviru svojih nadležnosti, aktivno učestvovala u sprovođenju aktivnosti na pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji u okviru Pregovaračkog poglavlja 4 – Sloboda kretanja kapitala.

Pružen je značajan doprinos unapređenju cjelokupnog sistema SPNFT, kroz učešće u Stalnom koordinacionom tijelu za izradu Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma. Nastavljene su i aktivnosti na izradi III Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, uključujući koordinaciju dvije radne grupe, zadužene za procjenu ranjivosti kod finansijskih

institucija pod nadzorom Centralne banke. Pružen je i značajan doprinos sprovođenju Akcionog plana za realizaciju preporuka iz izvještaja MONEYVAL-a.

Saradnja u oblasti SPNFT realizovana je takođe sa nadzornim tijelima Austrije, Belgije i Holandije, i to s Nadzornim tijelom finansijskog tržišta Austrije (*FMA-Austrian Financial Market Authority*), Narodnom bankom Belgije i Bankom Holandije u dijelu supervizije banaka, u okviru koje je ostvarena i zajednička aktivnost neposredne kontrole jedne kreditne institucije.

06 ZAŠTITA KORISNIKA FINANSIJSKIH USLUGA

Polazeći od stanovišta da stabilan i efikasan finansijski sistem počiva na povjerenju klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga, kao i na njihovom sigurnom korišćenju finansijskih usluga i proizvoda, s fokusom na ranjive kategorije potrošača, zaštita njihovih prava predstavlja jednu od važnih funkcija Centralne banke. Stoga je Centralna banka, u skladu sa najboljim praksama država članica EU, prilikom donošenja novog Zakona o potrošačkim kreditima, inicirala utvrđivanje najviše dozvoljene efektivne kamatne stope na potrošačke kredite, kao i povećanje visine novčanih kazni za kreditore i kreditne posrednike u slučaju povrede prava potrošača propisanih zakonom. Kroz izmjenu podzakonske regulative dodatno je unapređen okvir za informisanost korisnika potrošačkih kredita utvrđivanjem sadržaja informativne liste ponude potrošačkih kredita, koju Centralna banka objavljuje na svojoj internet stranici. Takođe, kreirana je i mobilna aplikacija mCBCG koja omogućava korisnicima da se na jednom mjestu informišu o ponudi potrošačkih kredita svih kreditnih institucija u Crnoj Gori. Kao rezultat sprovođenja preventivnih mjera Centralne banke kod dijela kreditora znatno su sniženi iznosi, odnosno ukinute njihove naknade za obradu kredita. Sprovedeno je tematsko ispitivanje procedura za ranu identifikaciju koje će poslužiti Centralnoj banci za kreiranje efikasnije zaštite potrošača koji se suočavaju sa finansijskim poteškoćama.

Regulatorne aktivnosti

QR22

Regulisanje i nadzor u oblasti zaštite prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga[QR22] Centralna banka vrši shodno Zakonu o potrošačkim kreditima i drugim propisima kojim se uređuje zaštita potrošača.

Centralna banka je učestvovala u izradi novog Zakona o potrošačkim kreditima. Ovim Zakonom, koji je pripreman tokom 2024. godine, u cilju daljeg unapređenja prava potrošača, izvršena su usklađivanja regulatornog okvira iz ove oblasti sa Direktivom 2014/17/EU Evropskog parlamenta i Savjeta. U saradnji sa nadležnim organima, a uz tehničku podršku IPA 2014 projekta AIM II, Centralna banka je učestvovala u izradi predloga ovog Zakona. Njegovim donošenjem i izradom odgovarajuće podzakonske regulative, uz kontinuiran nadzor nad njihovom primjenom od strane Centralne banke, biće obezbijeđen veći stepen zaštite potrošačima koji zaključuju ugovore o potrošačkim kreditima.

Prilikom izrade ovog Zakona, u cilju zaštite potrošača od ekstremno visokih kamatnih stopa, a u skladu s najboljim praksama država članica Evropske unije, Centralna banka je inicirala utvrđivanje najviše dozvoljene efektivne kamatne stope na potrošačke kredite i troškova kredita. Razlog za to bila je tendencija rasta kamatnih stopa na kredite, uključujući i potrošačke kredite, uočena prilikom analize sprovedene u februaru 2024. godine, uz istovremenu ocjenu da nije došlo do pogoršanja sistemskih uslova koje bi moglo opravdati ovaj rast. Na ovaj način obezbjeđuje se zaštita potrošača od ekstremno visokih kamatnih stopa, a posebno najranjivije kategorije potrošača koja se uglavnom zaduživala po ekstremno visokim kamatnim stopama.

Procjenjujući da je potrebno u većoj mjeri destimulisati kršenje prava potrošača u ovoj oblasti, te obezbijediti njihovu bolju zaštitu, kao i odgovornije poslovanje kreditora i kreditnih posrednika, Centralna banka je inicirala povećanje iznosa novčanih kazni. Nakon izvršene analize prekršaja i predloženih iznosa novčanih kazni u Predlogu zakona o potrošačkim kreditima ocijenjeno je da predloženi iznosi nijesu predstavljali dovoljno destimulišuću sankciju kreditorima i kreditnim posrednicima u slučaju da izvrše povredu prava potrošača propisanih novim zakonom. U skladu sa predloženom inicijativom Centralne banke, Zakonom o potrošačkim kreditima značajno su povećani iznosi novčanih kazni za povredu prava potrošača, što je doprinijelo unapređenju regulatornog okvira i jačanju mehanizma zaštite prava potrošača.

Pored toga, Centralna banka je, kroz izmjenu podzakonske regulative izvršila dodatno unapređenje okvira za informisanost korisnika potrošačkih kredita. Odlukom o izmjeni odluke o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite[55], koju je Savjet Centralne banke donio u

[55] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 138/21 i 27/24.

aprilu, utvrđen je sadržaj informativne liste ponude potrošačkih kredita, koju Centralna banka objavljuje na svojoj internet stranici.

Kako bi osigurala pravilnu primjenu propisa koji uređuju oblast potrošačkog kreditiranja, Centralna banka je pružala potrebna pojašnjenja i tumačenja, te davala preporuke u vezi sa pojedinim odredbama propisa kojima se reguliše zaštita potrošača iz nadležnosti Centralne banke.

Nadzorne aktivnosti

Funkciju nadzora nad potrošačkim kreditiranjem, Centralna banka je tokom 2024. godine realizovala vršeći ocjenu ostvarenog nivoa usklađenosti poslovanja kreditora sa propisima kojima se uređuje potrošačko kreditiranje i zaštita potrošača – korisnika finansijskih usluga. Nadzor je vršen putem posrednih i neposrednih kontrola kreditnih institucija i pružalaca drugih finansijskih usluga čije poslovanje kontroliše Centralna banka. Posredne kontrole vrše se prikupljanjem i analizom izvještaja, informacija i drugih podataka koje kreditori dostavljaju u skladu sa zakonom i propisima i/ili na zahtjev Centralne banke i drugih podataka o poslovanju kreditora kojima Centralna banka raspolaže. Neposredne kontrole vrše se u skladu sa godišnjim planom kontrola Centralne banke.

Neposrednom kontrolom osam kreditora, uvidom u sadržinu 464 ugovora o potrošačkom kreditu, te u poslovne knjige i drugu odgovarajuću dokumentaciju i podatke, utvrđeno je da je neophodno usklađivanje poslovanja ovih kreditora sa propisima kojima se uređuje potrošačko kreditiranje, i to u dijelu:

- oglašavanja potrošačkih kredita, u smislu pružanja potrošačima svih zakonom propisanih informacija;
- predugovornog informisanja potrošača o glavnim karakteristikama kreditnog proizvoda, ukupnim troškovima kredita i ostalim važnim pravnim aspektima značajnim za potrošača;
- definisanja svih bitnih elemenata ugovora o potrošačkim kreditima propisanih zakonom;
- sadržine izvještaja o stanju i prometu na računu po osnovu dozvoljenog prekoračenja;
- primjene uniformne metodologije obračuna efektivne kamatne stope, bliže uređene Odlukom o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite;
- ugovaranja supsidijarne odgovornosti kreditora za nadoknadu štete potrošaču, prilikom zaključivanja povezanih ugovora;
- odgovaranja na prigovore potrošača u zakonom propisanim rokovima;
- predugovornog informisanje drugih učesnika u kreditnom odnosu o svim bitnim uslovima iz ugovora koji se odnose na njihova prava i obaveze;
- isticanja na vidnom mjestu obavještenje o načinu i mjestu podnošenja prigovora;
- dostavljanja Kreditnom registru koji vodi Centralna banka, podatke i informacije o svim odobrenim potrošačkim kreditima.

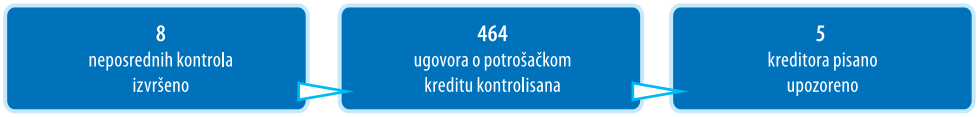

Pored toga, dato je pisano upozorenje za otklanjanje nepravilnosti i kontrola postupanja kreditora po izrečenim mjerama, a određeni broj kreditora pristupio je otklanjanju neusklađenosti odmah po prezentovanju nalaza kontrole. Pisano je upozoreno pet kreditora nalaganjem otklanjanja nepravilnosti, utvrđenih u sprovedenim postupcima neposrednih kontrola kreditora. Protiv jednog kreditora i odgovornog lica pokrenut je prekršajni postupak pred nadležnim sudom za prekršaje. Tri kreditora, kod kojih su u okviru postupaka neposrednih kontrola identifikovane neusklađenosti, izradili su i realizovali detaljne akcione planove i u definisanim rokovima otklonili identifikovane neusklađenosti. Sprovedeno je devet kontrola postupanja kreditora po izrečenim mjerama, u kojim je utvrđeno da su kreditori otklonili nepravilnosti u poslovanju, na način i u rokovima naloženim mjerama Centralne banke.

Pored korektivnih mjera, u okviru redovnih aktivnosti, Centralna banka je sprovodila i preventivno postupanje, što je rezultiralo značajnim snižavanjem iznosa, odnosno ukidanjem naknada na obradu kredita kod kreditora prema kojima su sprovedene preventivne mjere. Centralna banka je preventivno djelovala prema 22 kreditora[56] pisanim upozorenjima kojima je ukazano na obavezu da naknade na obradu kredita definišu na način da odgovaraju stvarno pruženim uslugama i nastalim troškovima. Postupajući po ovim upozorenjima, kreditne institucije, mikrokreditne finansijske institucije i davaoci lizinga, izradile su metodologije za obračun naknada na obradu kredita, što je rezultiralo značajnim snižavanjem iznosa naknada na obradu kredita. Pored toga, nakon što je Centralna banka uputila Preventivno upozorenje, deset kreditora donijelo je odluku da ukine naknade na obradu potrošačkih kredita.

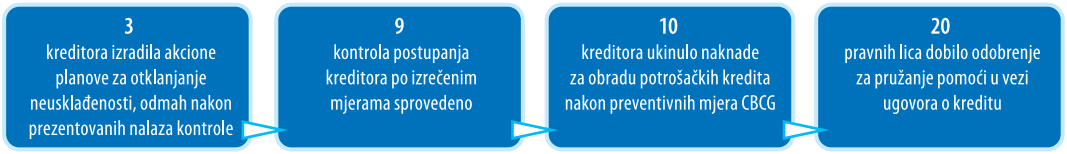

Sprovedeno je tematsko ispitivanje postojećih procedura i praksi u vezi sa ranom identifikacijom i pružanjem podrške potrošačima koji se suočavaju sa finansijskim poteškoćama, koje će Centralnoj banci poslužiti za kreiranje daljih unapređenja u cilju pravovremene intervencije i efikasnija zaštita potrošača. Ovo ispitivanje sprovedeno je kod svih banaka u skladu sa politikom zaštite potrošača, koja je usmjerena na jačanje njihovog poverenja u finansijski sektor, sa fokusom na rizične kategorije potrošača. Rezultati sprovedene analize pokazali su da je broj potrošača sa poteškoćama u plaćanju koji su prepoznati u ranoj fazi i kojima je pružena odgovarajuća podrška izuzetno mali. Shodno tome, s namjerom da se preveniraju dalje negativne finansijske posljedice po potrošače, a u cilju pravovremene intervencije i efikasnije zaštita potrošača, Centralna banka će preduzeti odgovarajuće mjere i inicijative za poboljšanje sistema ranog upozoravanja i podrške.

[56] Preventivna upozorenja upućena su sljedećim kreditorima: 11 kreditnih institucija, 10 MFI i jednom lizing društvu, koji se u kontekstu člana 3 stav 2 Zakona opotrošačkim kreditima tretiraju kao kreditori.

Zaštita prava potrošača, kroz preventivno djelovanje putem savjetodavnih usluga, dodatno je unapređena izdavanjem odobrenja za 20 pravnih lica, u okviru njihove poslovne djelatnosti ili zanimanja uz naknadu u novcu ili u drugom dogovorenom finansijskom obliku, da predstavljaju ili nude ugovore o kreditu potrošačima, pomažu potrošačima preduzimanjem pripremnih radnji u vezi sa ugovorima o kreditu ili zaključuju ugovore o kreditu sa potrošačima u ime kreditora.

Prigovori klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga

Postupajući po obraćanju, zahtjevima i žalbama nezadovoljnih klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga, Centralna banka je sprovela posredne kontrole kreditnih institucija, odnosno ukazala podnosiocima obraćanja na njihova zakonom propisana prava. Centralna banka je razmotrila 198 dostavljenih obraćanja klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga, nezadovoljnih postupanjem banaka i pružalaca finansijskih usluga. Postupajući po ovim prigovorima, sprovedena je 61 posredna kontrola kreditora, dok je ostalim podnosiocima prigovora ukazano na zakonska određenja i njihova prava. Od ukupnog broja obraćanja, 57% se odnosilo na pružanje platnih usluga, 37% na pružanje usluga u vezi sa potrošačkim kreditiranjem, a 6% na kvalitet pruženih usluga.

Informisanje klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga

U cilju povećanja transparentnosti i zaštite potrošača, značajno je unaprijeđena internet stranica Centralne banke, čime je korisnicima omogućen lakši i brži pristup ključnim informacijama vezanim za njihova prava i obaveze prilikom potrošačkog kreditiranja. Jedna od najvažnijih novina odnosi se na objavljivanje Informativne liste ponude potrošačkih kredita koja pruža potrošačima informacije o ponudi svih banaka za osam najčešćih vrsta potrošačkih kredita, neophodne prilikom donošenja odluke o izboru kredita. Takođe, ova lista pruža mogućnost da potrošači na brz i jednostavan način i na jednom mjestu vrše poređenje kamatnih stopa svih banaka u Crnoj Gori i dobiju informaciju o najpovoljnijoj ponudi koja je prilagođena potrebama i finansijskom stanju.

Pored ostalog, dodat je segment koji potrošačima omogućava donošenje informisanih odluka o potrošačkim kreditima, na način da im pruža detaljne informacije o tome šta treba da znaju prije i nakon zaključivanja ugovora o potrošačkom kreditu, uz jasno razumijevanje svih aspekata potrošačkog kreditiranja, uključujući obaveze, prava i moguće rizike.

Internet stranici Centralne banke dodat je i segment koji informiše potrošače o aktivnostima koje Centralna banka preduzima u cilju zaštite i unapređenja prava potrošača, a sadrži statistiku o izvršenim kontrolama, razmotrenim prigovorima i izrečenim mjerama. Time se doprinosi većoj odgovornosti i transparentnosti u radu kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga. Dodatno, internet stranica pruža informacije o aktivnostima koje Centralna banka sprovodi kako bi unaprijedila zaštitu prava potrošača, kao i o izvještajima kreditnih institucija o podnijetim prigovorima potrošača.

Centralna banka je kreirala i mobilnu aplikaciju mCBCG koja omogućava korisnicima da se na jednom mjestu informišu o ponudi potrošačkih kredita svih kreditnih institucija u Crnoj Gori. Aplikacija je dostupna za preuzimanje na *Google Play Store platformi*.

U cilju daljeg unapređenja informisanosti i zaštite potrošača, pripremljan je i distribuiran informativno-edukativni materijal koji sadrži ključne informacije o pravima potrošača, kao i postupcima zaštite tih prava.

Međuinstitucionalna saradnja

Centralna banka je učestvovala u radu pregovaračkih struktura za vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za Pregovaračko poglavlje 28 - *Zaštita potrošača i zdravlja*, u skladu sa utvrđenom metodologijom i prioritetima definisanim Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Pored toga, dat je doprinos sistemskom rješavanju problematike zaštite potrošača na državnom nivou i jačanju institucija koje rade na unapređenju položaja potrošača u Crnoj Gori učešćem u radu Savjeta za zaštitu potrošača, u izradi godišnjeg Izvještaja o realizaciji Nacionalnog programa zaštite potrošača (2022-2024), kao i godišnjeg Akcionog plana za njegovu realizaciju iz domena svojih nadležnosti.

07 SANACIJA KREDITNIH INSTITUCIJA

Centralna banka je tokom 2024. godine realizovala niz važnih aktivnosti shodno ovlašćenjima koja proizlaze iz Zakona o sanaciji kreditnih institucija. Izvršeno je dodatno usaglašavanje ovog, kao i Zakona o stečaju i likvidaciji banaka, sa relevantnim EU direktivama u oblasti sanacije kreditnih institucija i sa BRRD II okvirom. U susret usvajanju ova dva zakona pripremana je i relevantna podzakonska regulativa, koja je donijeta tokom 2025. godine, a kojom regulativom je obezbijeđeno potpuno usaglašavanje sa BRRD II okvirom. Takođe, shodno zakonskoj obavezi, za sve kreditne institucije izvršeno je godišnje ažuriranje planova sanacije i utvrđen je minimalni zahtjev za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama (MREL). Obračunati su i redovni doprinosi za Sanacioni fond kojim, shodno zakonskoj obavezi, upravlja Centralna banka, a sve kreditne institucije izvršile su godišnju uplatu redovnih doprinosa za 2024. godinu u roku koji je propisan Zakonom.

Tokom 2024. godine, Centralna banka je intenzivno radila na usaglašavanju zakonske i podzakonske regulative sa evropskim regulatornim okvirom za sanaciju kreditnih institucija[QR23].

QR23

S tim u vezi, realizovane su aktivnosti na dodatnom usaglašavanju Zakona o sanaciji kreditnih institucija sa Direktivom 2019/879/EU o izmjeni Direktive 2014/59/EU, vezano za kapacitete pokrivanja gubitaka i dokapitalizacije kreditnih institucija i investicionih društava, kao i sa Direktivom 98/26/EZ (BRRD II), vezano za poboljšanje operativnog izvršenja sanacije kreditnih institucija i jačanje nadležnosti organa za sanaciju. Skupština Crne Gore donijela je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sanaciji kreditnih institucija u novembru 2024. godine.

U svrhu usklađivanja sa važećim EU propisima iz oblasti stečaja i sanacije kreditnih institucija Centralna banka je intenzivno radila i na pripremi Zakona o izmjeni i dopuni Zakona o stečaju i likvidaciji banaka.[57] Ovim Zakonom vrši se usklađivanje sa Direktivom 2017/2399/EU, vezano za rangiranje neobezbijeđenih dužničkih instrumenata u hijerarhiji stečajnog postupka, čime se dodatno uređuje redosljed prioriteta u stečajnom postupku. Detaljnijim uređenjem ove oblasti direktno se utiče na poboljšanje mogućnosti sanacije kreditnih institucija. Naime, uređenjem redosljeda prioriteta oni se u potpunosti usaglašavaju sa BRRD direktivom i izmjenama i dopunama Zakona o sanaciji kreditnih institucija čime se omogućava puna primjena tog Zakona u slučaju implementacije ovlašćenja i instrumenata sanacije. Ovim izmjenama se, usljed detaljnijeg propisivanja stečajnih redova u pogledu neobezbijeđenih obaveza, obezbjeđuje dodatna transparentnost prilikom identifikacije rizika investicije, čime se utiče na povećanje pravne sigurnosti investitora i na jačanje finansijskog sistema.

Usvajanjem ovih zakona osnažen je okvir za sanaciju kreditnih institucija, obezbijeđena bolja zaštita finansijskog sistema, kao i sredstava državnog budžeta, od negativnog uticaja eventualnih postupaka sanacija, i to kroz:

- unapređenje regulatornog okvira iz oblasti sanacije kreditnih institucija u pravcu njegovog dodatnog usklađivanja sa propisima EU;
- podizanje nivoa kapaciteta za pokrivanje gubitaka i dokapitalizacije od strane kreditnih institucija kroz izmjenu kriterijuma za kvalifikovane obaveze koje se koriste za ispunjavanje minimalnog zahtjeva za regulatorni kapital i kvalifikovanim obavezama;
- sprečavanje širenja negativnih uticaja na finansijski sistem, uključujući i na tržišnu infrastrukturu i održavanje tržišne discipline, kroz implementaciju MREL standarda u zakonodavstvo Crne Gore, odnosno harmonizaciju sa zakonodavstvom Evropske unije, koje zahtijeva od sistemski važnih institucija kontinuirano održavanje dovoljnog iznosa obaveza za pokriće gubitaka i dokapitalizaciju kreditne institucije u sanaciji;

[57] Skupština Crne Gore usvojila je ovaj Zakon, kao i Zakon o izmjenama i dopunama zakona o sanaciji kreditnih institucija, u novembru 2024. godine - oba su objavljena u „Službenom listu Crne Gore“, broj 113/24 od 27.11.2024. godine.

- povećanje zaštite budžetskih i drugih javnih sredstava, na način da se korišćenje vanredne javne finansijske pomoći pri sanaciji kreditnih institucija svodi na najmanju moguću mjeru;
- povećanje pravne sigurnosti za investitore.

Takođe, u susret usvajanju ova dva zakona pripremana je i relevantna podzakonska regulativa, čijim donošenjem u 2025. godini je izvršeno potpuno usaglašavanje sa BRRD II okvirom.

Pored toga, Centralna banka je u toku 2024. godine, u skladu sa zakonskim ovlašćenjima, izvršila godišnje ažuriranje planova sanacije za sve banke iz svoje nadležnosti. Plan sanacije predstavlja sveobuhvatan dokument koji detaljno opisuje karakteristike svake pojedinačne kreditne institucije, te za nju adekvatnu i preferiranu strategiju i instrument sanacije. Svrha plana sanacije je utvrđivanje ključnih funkcija kreditnih institucija, prepoznavanje i otklanjanje svih prepreka za mogućnost sprovođenja sanacije, kao i priprema za moguću sanaciju kreditnih institucija.

Centralna banka je kreditnim institucijama, u skladu sa odredbama Zakona o sanaciji kreditnih institucija, u toku 2024. godine utvrdila minimalni zahtjev za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama (MREL), koji je dovoljan za mogući otpis ili konverziju iznosa regulatornog kapitala i kvalifikovanih obaveza, minimalno u visini zbira iznosa pokrića gubitaka i iznosa dokapitalizacije.

Centralna banka je obračunala i redovne doprinose za Sanacioni fond, a sve kreditne institucije izvršile su godišnju uplatu redovnih doprinosa za 2024. godinu u roku koji je propisan Zakonom. Shodno zakonskim ovlašćenjima, Centralna banka upravlja Sanacionim fondom koji obezbjeđuje sredstava za primjenu instrumenata sanacije i sanacionih ovlašćenja utvrđenih Zakonom o sanaciji kreditnih institucija, a novčana sredstva Sanacionog fonda vode se na posebnom računu Centralne banke. U skladu s ovim Zakonom, sredstva Sanacionog fonda moraju, najkasnije do 31. jula 2031. godine, dostići nivo od najmanje 1% iznosa garantovanih depozita svih kreditnih institucija kojima je Centralna banka izdala dozvolu za rad (obračunato prema njihovim revidiranim finansijskim izvještajima za prethodnu godinu). Prvu uplatu redovnog godišnjeg doprinosa za Sanacioni fond kreditne institucije izvršile su do kraja jula 2022. godine, odnosno do 30. juna za 2023. godinu.

08 PLATNI PROMET

Tokom 2024. godine Platni sistem Centralne banke, kao i platni promet u Crnoj Gori, funkcionisali su sigurno i efikasno, uz visok nivo pouzdanosti, čime je obezbijeđeno pružanje kvalitetnih i efikasnih usluga korisnicima platnih usluga Centralne banke. U sklopu procjene usklađenosti regulatornog i pravnog okvira sa zahtjevima Jedinstvenog područja plaćanja u eurima (Single European Payment Area – SEPA), i naknadno pripreme aplikacije za proširenje geografskog opsega SEPA na Crnu Goru, pripremljen je Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu. Sprovođena je modernizacija platnog sistema kroz tri ključne aktivnosti, od kojih se prva i najvažnija odnosila na implementaciju projekta nadogradnje postojećeg CBCG Platnog sistema, koji predstavlja najznačajniju promjenu Platnog sistema od njegovog puštanja u rad 2005. godine. Pored toga, vršene su pripreme i analiza izvodljivosti projekta TIPS Clone, a nastavljene su i aktivnosti na sprovođenju projekta Modernizacija platnih sistema u zemljama Zapadnog Balkana. Na kraju 2024. godine, u odnosu na prethodnu, povećani su obim i vrijednost ukupno realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke, kao i broj korisnika mobilnog i internet bankarstva, broj platnih kartica, broj uređaja za prihvatanje platnih kartica, zatim broj i vrijednosti kartičnih transakcija, kao i transakcija izvršenih elektronskim novcem. Takođe, povećan je broj platnih institucija i broj agenata-pružalaca platnih usluga.

8.1. Regulativa platnog prometa

Tokom 2024. godine, Centralna banka je intenzivno radila na implementaciji Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu,[58] u cilju usklađivanja sa Direktivom PSD2 i jačanja pravnog okvira platnog prometa.

Pored toga, tokom 2024. godine, sproveden je i niz značajnih regulatornih aktivnosti, u oblasti platnog prometa, uključujući donošenje tri podzakonska akta:

1. Odluku o Centralnom registru transakcionih računa, depozita i sefova[59],
2. Odluku o zahtjevima za izvršavanje kreditnih transfera i direktnih zaduženja u eurima unutar Jedinstvenog područja plaćanja u eurima (SEPA),[60]
3. Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o obezbjeđivanju pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničkim i sigurnim otvorenim standardima komunikacije.[61]

Ovim odlukama:

- Proširen je obim informacija koje se dostavljaju o transakcionim računima pravnih i fizičkih lica, uvedena obaveza dostavljanja podataka o depozitima i sefovima koje pravna i fizička lica drže kod kreditnih institucija;
- Definisani su tehnički zahtjevi za izvršavanje kreditnih transfera i direktnih zaduženja u okviru SEPA platnih šema, što je bilo neophodno u kontekstu pristupanja Crne Gore ovom jedinstvenom platnom području;
- Izmijenjeni su uslovi pod kojima pružalac platnih usluga nije dužan da primijeni pouzdanu provjeru autentičnosti klijenta, kada korisnik platnih usluga pristupa svom računu za plaćanje uz online povezivanje direktno i definisan način pouzdane provjere autentičnosti kada se pristupa informacijama o računu za plaćanje preko pružaoca usluge informacija o računu.

Tokom 2024. godine Centralna banka je sprovela detaljnu tehničku analizu usklađenosti Zakona o platnom prometu sa Direktivom PSD2, a u sklopu procjene usklađenosti regulatornog i pravnog okvira sa zahtjevima Jedinstvenog područja plaćanja u eurima (SEPA), kao i pripreme aplikacije za proširenje geografskog opsega SEPA na Crnu Goru.

---

[58] „Službeni list Crne Gore“, broj 111/22, od 07. 10. 2022. godine.

[59] „Službeni list Crne Gore“, broj 78/24, od 07. 8. 2024. godine

[60] „Službeni list Crne Gore“, broj 44/24, od 15. 5. 2024. godine

[61] „Službeni list Crne Gore“, broj 78/24, od 07. 8. 2024. godine

U vezi sa tim, Centralna banka je pripremila Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, kojim su implementirane preporuke dobijene od poljskog regulatora „Komisije za nadzor finansijskog sistema Poljske" (KNF), angažovanog kroz TAIEX program početkom 2023. godine, kao i preliminarnog mišljenja EK – DG FISMA iz 2024. godine. Izmjene su se odnosile na postizanje tehničke usklađenosti sa odredbama PSD2, naročito u pogledu članova koji definišu obaveze crnogorskih banaka kao budućih učesnika u SEPA platnim šemama, postupka i rokova za podnošenje prigovora, zatim povećanja transparentnosti u domenu licenciranja platnih institucija kroz donošenje posebnog podzakonskog akta i mjere u postupku kontrole, kao i na pooštravanje kaznenih mjera, odnosno prekršajne odgovornosti svih kategorija pružalaca platnih usluga. Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu Vlada Crne Gore usvojila je 13. 12. 2024. godine, a Skupština Crne Gore donijela na sjednici od 13. 2. 2025. godine.[62]

8.2. Modernizacija platnog sistema

U oblasti modernizacije platnog sistema Centralna banka je realizovala tri ključne aktivnosti.

U sklopu sveobuhvatnog programa Modernizacije platnog sistema u 2024. godini, započete su aktivnosti na implementaciji projekta *Nadogradnja postojećeg* CBCG Platnog sistema, što predstavlja najznačajniju promjenu Platnog sistema od njegovog puštanja u rad 2005. godine. Glavni cilj ovih aktivnosti jeste usklađivanje sa globalnim trendovima i novim međunarodnim finansijskim standardom ISO 20022. Najnovija verzija aplikativne komponente Platnog sistema Centralne banke donijeće i nove, kao i poboljšanje postojećih funkcionalnosti. Takođe, planirano je i unapređenje ukupnog korisničkog interfejsa sa boljim uvidom u trenutni status transakcija i poboljšanim planiranjem likvidnosti. U ovom procesu, pored Centralne banke, aktivno učestvuju i komercijalne banke, kao i državni organi, koji su direktni učesnici Platnog sistema.

Pored toga, u toku 2024. godine sprovedene su aktivnosti na pripremi i analizi izvodljivosti projekta *TIPS Clone*, koji se odnosi na uspostavljanje savremenog sistema Instant plaćanja za Crnu Goru, u potpunosti usklađenog sa funkcionalnostima i operativnim načinom rada evropskog TIPS-a (*Target Instant Payment Settlement*). Projekat će biti realizovan u saradnji sa Bankom Italije.

Takođe, nastavljene su i aktivnosti na projektu „Modernizacija platnih sistema u zemaljama Zapadnog Balkana" (*Western Balkans Payment Modernization)*, u okviru Radne grupe za razvoj modernog okvira platnog sistema kojima rukovodi Savjet za regionalnu saradnju (RCC) u bliskoj saradnji sa Evropskom komisijom, Svjetskom bankom i Sekretarijatom CEFTA. Glavni fokus, u prethodnom periodu, bio je stavljen na regionalnu saradnju u oblastima standardizacije QR koda za plaćanje, kao i na analizu izvodljivosti usklađivanja uslova za licenciranje nebankarskih pružaoca platnih usluga u regionu.

[62] Zakon o izmjenama i dopunama zakona o platnom prometu objavljen je u „Službenom listu Crne Gore", broj 015/25.

8.3. Pokazatelji platnog prometa

8.3.1. Platni sistemi u Crnoj Gori

QR24

U skladu sa Zakonom o platnom prometu, platni sistem u Crnoj Gori mogu osnovati operateri definisani članom 131 ovog zakona i najmanje jedan učesnik pružalac platnih usluga koji je odobrenje za pružanje platnih usluga dobio od Centralne banke. Trenutno, u Crnoj Gori funkcioniše samo jedan platni sistem[QR24] za izvršavanje nacionalnih platnih transakcija, čiji je operater i vlasnik Centralna banka.

Platni sistem Centralne banke Crne Gore - RTGS sistem i DNS sistem

QR25

Centralna banka je vlasnik i operater Platnog sistema Centralne banke, RTGS sistema i DNS sistema, koji omogućavaju nesmetano i pouzdano izvršavanje nacionalnih platnih transakcija. Zahvaljujući ovim sistemima, građani i pravna lica mogu brzo i sigurno izvršavati međubankarske platne transakcije. RTGS sistem[QR25] je platni sistem u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između učesnika u sistemu, po bruto principu u realnom vremenu. DNS sistem[QR26] je platni sistem u kojem se međubankarske platne transakcije, koje glase na iznos manji od 1.000,00 eura, utvrđene propisom Centralne banke, izvršavaju po neto principu u odloženom vremenu.

QR26

U Platnom sistemu dozvoljeno je samo direktno učešće, pri čemu agent u platnom prometu nije učesnik u Platnom sistemu. Učesnici moraju biti usklađeni s regulatornim okvirom kojim se uređuje rad Platnog sistema, a koji se tiču kadrovskih, organizacionih i tehničkih kriterijuma koje definiše Centralna banka. Učešće u Platnom sistemu zasniva se na ugovornoj osnovi.

Platni sistem Centralne banke je u 2024. godini obezbijedio visoku raspoloživost i pouzdanost, kao i brzinu izvršavanja platnih transakcija. Raspoloživost Platnog sistema Centralne banke u 2024. godini, iskazana kao odnos između ukupnog i efektivno ostvarenog radnog vremena iznosila je 99,94%.

Platni promet realizovan u Platnom sistemu Centralne banke[63]

Posredstvom Platnog sistema Centralne banke, u 2024. godini u RTGS sistemu realizovano je 5,66 miliona naloga čija vrijednost iznosi 23,33 milijarde eura, dok je u DNS sistemu realizovano 8,95 miliona naloga, ukupne vrijednosti 1,45 milijardi eura (grafikon 8.1) Odnos broja naloga realizovanih u RTGS sistemu i DNS sistemu iznosio je 38,73% : 61,27%. Odnos vrijednosti realizovanih naloga u RTGS sistemu i DNS sistemu iznosio je 94,16% : 5,84%.

QR27

U 2024. godini došlo je do povećanja obima i vrijednosti realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke na godišnjem nivou[QR27] (grafikon 8.2).

[63] Izvor podataka je Centralna banka.

Grafikon 8.1

Broj i vrijednost platnih transakcija realizovanih u RTGS sistemu i DNS sistemu, u 2024. godini

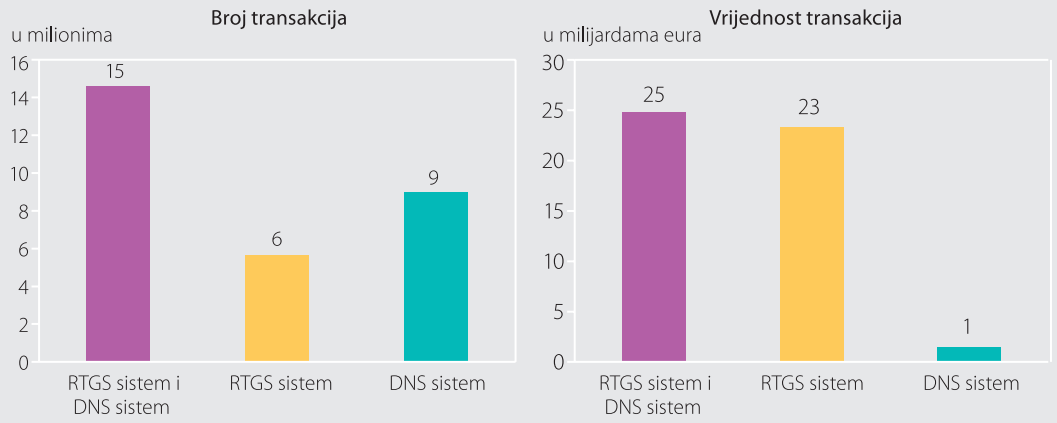

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Grafikon 8.2

Indeks promjene broja i vrijednosti RTGS i DNS transakcija (naloga) realizovanih u 2024. godini, u odnosu na 2023. godinu

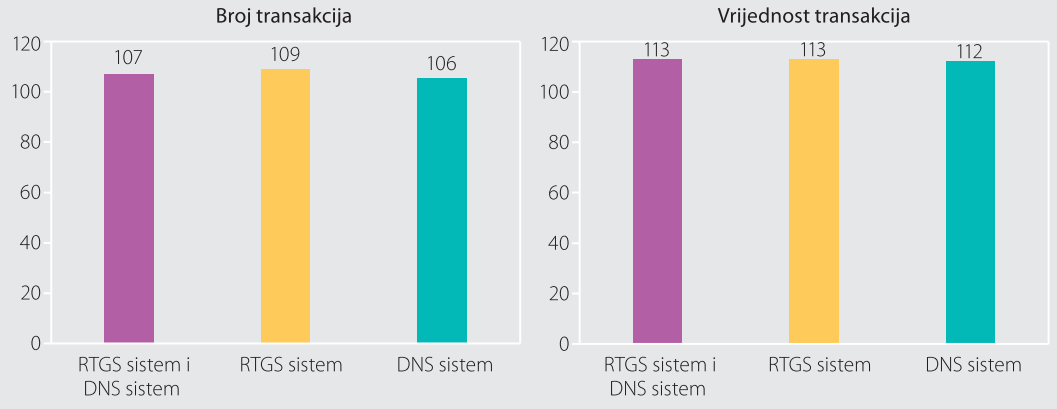

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Obim i vrijednost ukupno realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke (RTGS sistem i DNS sistem) u 2024. godini povećani su u odnosu na prethodnu godinu. Obim je iznosio 14.614.125 naloga ili 7% više u odnosu na prethodnu godinu (tabela 8.1), dok je ukupna vrijednost iznosila 24,78 milijardi eura ili 13% više u odnosu na prethodnu godinu (tabela 8.2).

Tabela 8.1

Pokazatelji obima ukupno realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke

Opis	Broj transakcija			Indeks	
	2022.	2023.	2024.	2024./2023.	2024./2022.
1. RTGS i DNS sistem	12.549.563	13.663.170	14.614.125	107	116
1.1. RTGS sistem	4.622.233	5.185.032	5.659.486	109	122
1.2. DNS sistem	7.927.330	8.478.138	8.954.639	106	113

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Tabela 8.2

Pokazatelji vrijednosti ukupno realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke, u eurima

Opis	Vrijednost			Indeks	
	2022.	2023.	2024.	2024./2023.	2024./2022.
1. RTGS i DNS sistem	18.270.262.214	21.946.114.359	24.777.948.405	113	136
1.1. RTGS sistem	17.151.135.885	20.656.487.019	23.331.379.088	113	136
1.2. DNS sistem	1.119.126.329	1.289.627.340	1.446.569.318	112	129

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Posmatrano na mjesečnom nivou, u prosjeku je realizovano 1,22 miliona naloga, od čega je 471,62 hiljada naloga realizovano u RTGS sistemu, a 746,22 hiljada naloga u DNS sistemu. Posmatrano po vrijednosti naloga, mjesečno su, u prosjeku, realizovana plaćanja u iznosu od 2,06 milijardi eura, od kojih se 1,94 milijarde eura odnosilo na RTGS plaćanja, a 120,55 miliona eura na DNS plaćanja (grafikon 8.3).

Grafikon 8.3

Mjesečno kretanje ukupnog broja i vrijednosti transakcija realizovanih u RTGS sistemu i DNS sistemu Platnog sistema Centralne banke Crne Gore tokom 2024. godine

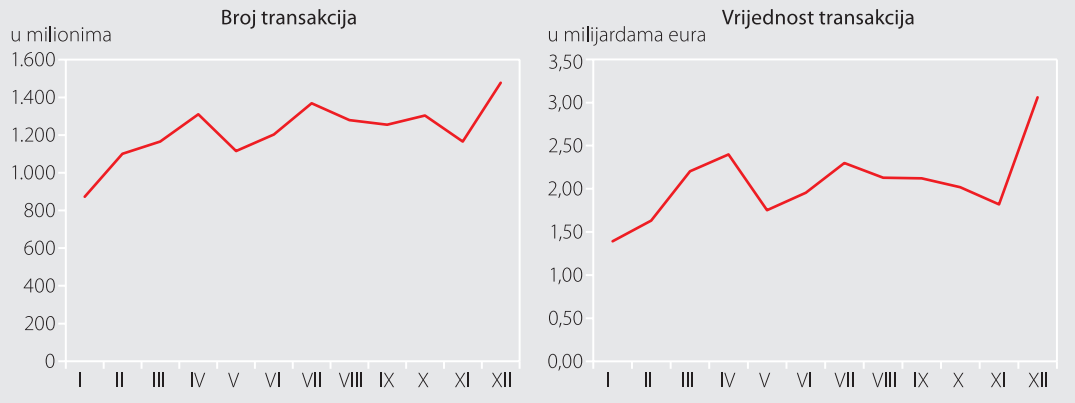

Izvor: Platni sistem Centralne banke

8.3.2. Statistički podaci o platnom prometu iz izvještaja pružalaca platnih usluga

QR28

QR29

Obveznici, sadržaj, način i rokovi izvještavanja o platnim uslugama propisani su Zakonom o platnom prometu[64], a obuhvat i metodologija izvještavanja regulisani su relevantnom podzakonskom regulativom ovog Zakona - Odlukom[QR28] o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore o platnom prometu[65]. Na osnovu ove Odluke prikupljaju se statistički podaci o platnim uslugama od pružalaca platnih usluga. U skladu s Metodologijom, prikupljeni podaci obrađuju se, agregiraju i kvartalno objavljuju na internet stranici Centralne banke Crne Gore[QR29]. Izvještajni obveznici po ovoj Odluci, čiji su podaci upotrijebljeni pri izradi agregiranih statističkih prikaza u nastavku, su pružaoci platnih usluga, odnosno banke (kreditne institucije) i platne institucije koje su od Centralne banke dobile odobrenje za rad, odnosno odobrenje za pružanje platnih usluga.

Pokazatelji o broju korisnika po vrstama određenih platnih usluga

Tokom 2024. godine zabilježen je godišnji rast broja korisnika mobilnog i internet bankarstva. Navike korisnika platnih usluga kreću se u pravcu kontinuiranog rasta broja i vrijednosti bezgotovinskih plaćanja. Tokom posljednjih nekoliko godina tome doprinosi razvoj mobilnog bankarstva, kao i korišćenje internet bankarstva i kartičnog poslovanja. Broj korisnika usluge mobilnog plaćanja na tržištu Crne Gore, na 31. 12. 2024. godine, povećan je za 45% na godišnjem nivou i iznosio je 258.691 korisnik, dok je broj korisnika usluge internet plaćanja povećan za 33% i iznosio je 286.485 (tabela 8.3). Povećanje broja korisnika, premda značajno manje u relativnim terminima, zabilježeno je i kod trajnih naloga, platnih kartica i direktnog zaduženja, a smanjeno je samo kod transakcionih računa. Smanjenje broja korisnika transakcionih računa, kao i ukidanje transakcionih računa rezultat je usklađivanja sa regulativom.

Tabela 8.3

Broj korisnika po vrstama platnih usluga, u periodu 2022 – 2024. godine

	Broj korisnika			Indeks 2024/2023.
	Stanje na kraju 2022.	Stanje na kraju 2023.	Stanje na kraju 2024.	
1. Internet plaćanje[66]	169.608	215.210	286.485	133
2. Mobilno plaćanje[67]	140.935	178.220	258.691	145
3. Trajni nalog	75.658	82.911	88.844	107
4. Platne kartice[68]	425.984	434.961	461.394	106
5. Transakcioni račun	1.179.751	1.154.241	1.137.438	99
5. Direktno zaduženje	3.605	2.930	3.209	110

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

[64] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 062/13 od 31. 12. 2013, 006/14 od 04. 2. 2014, 111/22 od 07. 10. 2022, 007/23 od 20. 1. 2023, 015/25 od 20. 2. 2025.

[65] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 82/17 i 107/20.

[66] Broj korisnika koji je sa pružaocem platnih usluga (bankom) zaključio ugovor o korišćenju aplikativnog softvera zasnovanog na internet tehnologiji ili ugovorio uslugu internet plaćanja.

[67] Broj korisnika koji je sa pružaocem platnih usluga (bankom) zaključio ugovor o korišćenju aplikacije instalirane na mobilnom telefonu.

[68] Ako jedan korisnik ima više platnih kartica, prikazana je samo jedna kartica.

Grafikon 8.4

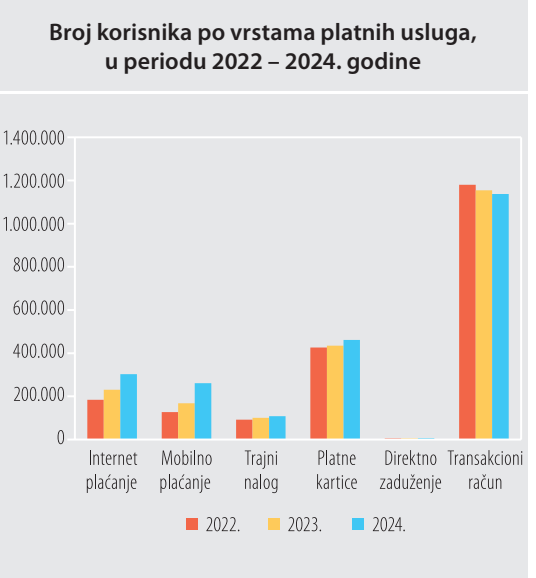

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

Na kraju 2024. godine, fizička lica dominirala su među korisnicima aplikativnih softvera zasnovanih na internet tehnologiji, korisnicima internet plaćanja i mobilnog plaćanja, kao i među korisnicima platnih kartica. Od ukupnog broja korisnika koji su sa pružaocem platnih usluga zaključili ugovor o korišćenju aplikativnog softvera zasnovanog na internet tehnologiji ili ugovorili uslugu internet plaćanja (286,485), njih 215,196 (75,12%) bili su fizička lica, 70,313 (24,54%) bili su pravna lica, dok su njih 976 (0,34%) bili preduzetnici (tabela 8.4). U istom periodu, od ukupnog broja korisnika koji su sa pružaocem platnih usluga ugovorili uslugu mobilnog plaćanja (258.691), njih 205.545 (79,46%) bili su fizička lica, 52.405 (20,26%) bili su pravna lica, dok su 741 ili 0,28% bili preduzetnici. U ukupnom broju korisnika kojima je pružalac platnih usluga izdao platnu karticu (461.394) dominantno učešće od 98% imala su fizička lica.

Tabela 8.4

Broj korisnika i računa po vrstama platnih usluga, stanje na kraju 2024. godine

	Broj korisnika/računa			
	Pravno lice (1)	Preduzetnik (2)	Fizičko lice (3)	Ukupno (4)= (1+2+3)
Internet plaćanje	70.313	976	215.196	286.485
Mobilno plaćanje	52.405	741	205.545	258.691
Trajni nalog	2.066	256	86.522	88.844
Platne kartice	9.905	990	450.499	461.394
Direktno zaduženje	96	1	3.112	3.209
Transakcioni račun	101.790	10.842	1.024.806	1.137.438
Rezident	98.714	10.842	906.551	1.016.107
Nerezident	3.076	0	118.255	121.331
Ukupan broj transakcionih računa[69]	182.357	13.863	1.409.936	1.606.156
Rezident	175.892	13.863	1.232.291	1.422.046
Nerezident	6.465	0	177.645	184.110

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

[69] Ukupan broj otvorenih transakcionih računa koje korisnici imaju kod banaka.

Pokazatelji platnih transakcija prema vrsti platne usluge (bezgotovinske platne transakcije u Crnoj Gori)

Posmatrano prema vrsti platne usluge, najveći broj i najveću vrijednost imali su kreditni transferi, pri čemu su, u ukupnom broju transfera, shodno načinu njihovog iniciranja, po prvi put dominantno učešće imali transferi inicirani u elektronskoj formi. Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, došlo je do povećanja broja kreditnih transfera (transfera novca s jednog računa na drugi) za 4% na 28,26 miliona, a njihove vrijednosti za 14%, na 34,73 milijarde eura (tabela 8.5). Od kreditnih transfera, 26,16% bilo je inicirano u papirnoj formi (godišnji pad od 3%), dok je 73,84% bilo inicirano elektronski (rast od 12%). U 2024. godini, po prvi put od 2018. godine, odnosno otkako Centralna banka prati statistiku broja platnih transakcija prema načinu njihovog iniciranja, najveći broj transakcija iniciran je u elektronskoj formi (od 2018. godine na ovamo najveći broj bio je iniciran u papirnoj formi, odnosno na šalterima pružaoca platnih usluga).

Tabela 8.5

Ukupan broj i vrijednost platnih transakcija prema vrsti platne usluge, u periodu 2023–2024. godina

Vrsta platne usluge	Platne transakcije						broj	Vrijednost
	2023. godina		2024. godina				indeks 2024/2023.	
	broj	vrijednost u 000 000 eura	Broj	%	vrijednost u 000 000 eura	%		
1. Kreditni transferi	27.142.354	30.578,53	28.259.619		34.733,76		104	114
1.1. Inicirani u papirnoj formi	14.198.066	9.386,45	13.766.551	48,71%	9.087,72	26,16%	97	97
1.2. Inicirani elektronski	12.944.288	21.192,08	14.493.068	51,29%	25.646,04	73,84%	112	121
1.2.1. Internet plaćanje	5.189.005	15.100,64	5.929.957	40,92%	16.329,23	63,67%	114	108
1.2.2. Mobilno plaćanje	3.771.717	4.896,82	4.413.182	30,45%	7.935,92	30,94%	117	162
1.2.3. Trajni nalog	895.432	103,23	994.520	6,86%	121,14	0,47%	111	117
1.2.4. Preko bankomata	1.614.409	283,96	1.694.667	11,69%	330,49	1,29%	105	116
1.2.5. Ostalo	1.473.725	807,43	1.460.742	10,08%	929,26	3,62%	99	115
Od ukupno kreditnih transfera:								
Unutar istog pružaoca platnih usluga	10.131.918	12.086,98	10.513.411	37,20%	12.792,05	36,83%	104	106
2. Direktno zaduženje	253.831	30,10	337.083		45,05		133	150
Od ukupno direktnog zaduženja:								
2.1. Unutar istog pružaoca platnih usluga	243.720	26,48	268.686	79,71%	39,84	88,44%	110	150
3. Novčane doznake - poslate	73.822	27,52	82.533		30,46		112	111
3.1. Nacionalne	491	0,09	674	0,82%	0,12	0,39%	137	133
3.2.Međunarodne	73.331	27,44	81.859	99,18%	30,34	99,61%	112	111
4. Međunarodne novčane doznake - primljene	296.250	114,96	298.020		122,37		101	106
5. Ostale platne usluge	103.186	725,47	108.317		711,22		105	98
Od ukupno ostalih platnih usluga:								
5.1. Unutar istog pružaoca platnih usluga	36.835	620.53	41.410	38,23%	598,62	84,17%	112	96

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

Zbir svih bezgotovinskih platnih transakcija - kreditnih transfera, direktnih zaduženja, novčanih doznaka - poslate nacionalne doznake i ostalih platnih usluga u 2024. godini - ukazuje na godišnje povećanje broja nacionalnih bezgotovinskih platnih transakcija za 4,38%, a vrijednosti za 13,26%.

U ukupnom broju i vrijednosti realizovanih platnih transakcija najveći udio imali su kreditni transferi koji bilježe rast, dok je broj ovih transfera iniciran elektronski po prvi put tokom nekoliko godina zabilježio veći udio u odnosu na naloge inicirane u papirnoj formi. Posmatrano prema broju i vrijednosti realizovanih platnih transakcija, najveći udio od 98,45%, odnosno 97,87% odnosio se na transakcije kreditnih transfera (grafikon 8.4). Ukupan broj kreditnih transfera povećan je na godišnjem nivou za 4% i iznosio je 28,26 miliona, dok je njihova ukupna vrijednost povećana za 14% i iznosila je 34,73 milijarde eura. Od ukupnog broja kreditnih transfera je 48,71% bilo je inicirano u papirnoj formi, dok je 51,29% bilo inicirano elektronski. Broj naloga iniciranih elektronski povećan je za 12% u odnosu na prethodnu godinu, što je doprinijelo njihovom preovladavanju u odnosu na broj naloga iniciranih u papirnoj formi, koji je pri tome i smanjen na godišnjem nivou (tabela 8.5). Od ukupnog broja kreditnih transfera koji su inicirani elektronski, najveći udio od 40,92% imaju internet plaćanja (godišnji rast od 14%), dok je učešće mobilnih plaćanja bilo 30,45% (godišnji rast od 17%) (grafikon 8.5).

Broj i vrijednost platnih transakcija iniciranih direktnim zaduženjem bilježe značajan godišnji rast, dok je rast novčanih doznaka i međunarodnih primljenih novčanih doznaka bio manje izražen. Direktnim zaduženjem[70] u 2024. godini inicirano je 337.083 platnih transakcija (rast od 33%), čija je ukupna vrijednost iznosila 45,05 miliona eura (rast od 50%) (tabela 8.5). U istom periodu ukupno je poslato 82.533 novčanih doznaka u vrijednosti od 30,46 miliona eura (rast od 12%), od čega 674 nacionalnih novčanih doznaka u vrijednosti od 0,12 miliona eura i 81.859 međunarodnih novčanih doznaka čija je vrijednost 30,34 miliona eura. Broj međunarodnih primljenih novčanih doznaka u 2024. godini iznosio je 298.020 (rast od 1%) u vrijednosti od 122,37 miliona eura.

Grafikon 8.5

Struktura broja i vrijednosti kreditnih transfera, iniciranih elektronski, u 2024. godini

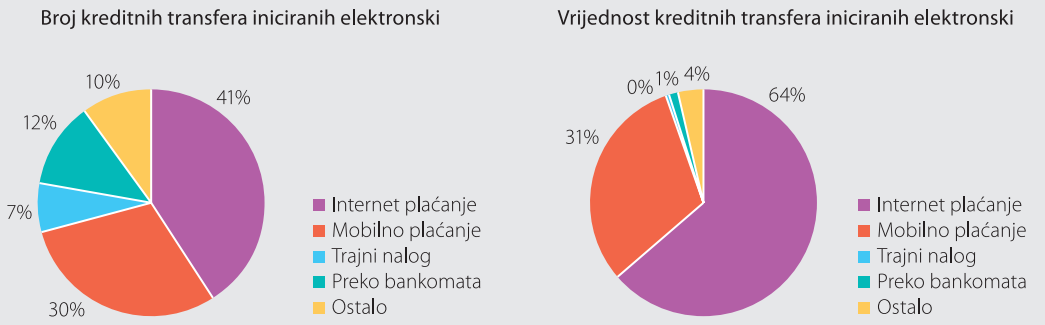

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

[70] Direktno zaduženje je platna usluga za zaduženje računa za plaćanje platioca, pri čemu je platna transakcija inicirana od strane primaoca plaćanja na osnovu saglasnosti platioca date primaocu plaćanja, pružaocu platnih usluga primaoca plaćanja ili pružaocu platnih usluga

Ostalim platnim uslugama[71] u 2024. godini inicirane su 108.317 platne transakcije (rast od 5%), u vrijednosti od 711,22 miliona eura (pad od 2%).

Prosječno mjesečno, u 2024. godini realizovano je 2,35 miliona kreditnih transfera, direktnih zaduženja 28,09 hiljada, a novčanih doznaka - poslate (nacionalne i međunarodne) 6,87 hiljada dok je međunarodnih primljenih novčanih doznaka realizovano 24,83 hiljade.

Pokazatelji gotovinskih platnih transakcija - uplata i isplata gotovog novca

U 2024. godini zabilježeno je smanjenje broja gotovinskih platnih transakcija, ali je njihova vrijednost povećana, kako kod gotovinskih uplata, tako i kod isplata. Ukupan broj realizovanih gotovinskih transakcija iznosio je 5,89 miliona, od čega se 3,83 miliona odnosilo na platne transakcije uplate gotovog novca, a 2,05 miliona na platne transakcije isplate gotovog novca (grafikon 8.6). Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, broj platnih transakcija gotovinskih uplata i gotovinskih isplata bio je manji za 2%, odnosno za 4%.

Ukupna vrijednost realizovanih gotovinskih platnih transakcija (uplate i isplate gotovog novca) iznosila je 6,06 milijardi eura, od čega je vrijednost uplata gotovog novca iznosila 3,93 milijarde eura, a vrijednost isplata gotovog novca 2,13 milijardi eura (grafikon 8.7). Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, vrijednost platnih transakcija uplate gotovog novca i isplate gotovog novca bila je veća za 4%, odnosno za 5%.

Grafikon 8.6

Broj platnih transakcija uplata i isplata gotovog novca, u periodu 2022–2024. godine

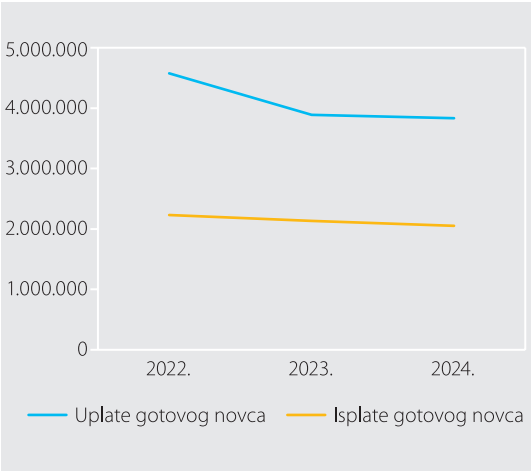

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

Grafikon 8.7

Vrijednost platnih transakcija uplata isplata gotovog novca, u periodu 2022–2024. godine, u 000 000 eura

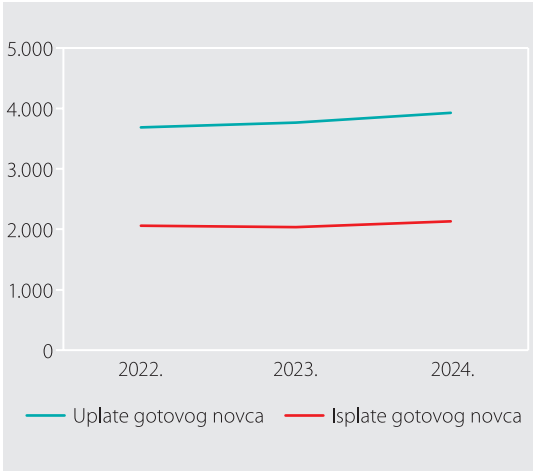

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

[71] Ostale platne usluge odnose se na platne usluge definisane članom 2 Zakona o platnom prometu, koje nisu posebno definisane Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci o platnom prometu.

Platne kartice, uređaji za prihvatanje platnih kartica i kartične transakcije

Pokazatelji upotrebe platnih kartica

Broj platnih kartica na kraju 2024. godine bilježi godišnji rast. Na kraju godine, na području Crne Gore bilo je evidentirano ukupno 529.551[72] izdatih platnih kartica (plastike) koje su izdali pružaoci platnih usluga, nezavisno od broja funkcija na kartici. Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, broj izdatih platnih kartica bio je veći za 8% (grafikon 8.8). Posmatrano u trogodišnjem periodu, karakterističan je pad ukupnog broja izdatih platnih kartica u 2023. godini, što je rezultat povlačenja kartica jednog brenda kao poslovne odluke jednog pružaoca platnih usluga, banke.

Grafikon 8.8

Broj ukupno izdatih platnih kartica (plastike), nezavisno od broja funkcija na kartici

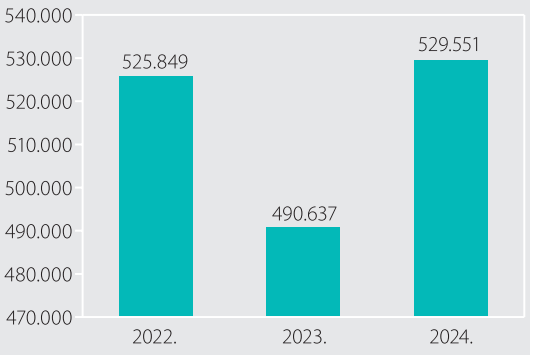

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Posmatrano prema funkciji, dominirale su kartice s funkcijom gotovog novca, dok je najveći broj kartica bio izdat fizičkim licima. Posmatrano prema funkciji, na kraju 2024. godine bilo je najviše platnih kartica s funkcijom gotovog novca (uplate/isplate) i to 522.140, zatim kartica s funkcijom plaćanja 521.262, dok je kartica s funkcijom elektronskog novca bilo 7.095 (tabela 8.6). Posmatrano prema učešću broja izdatih platnih kartica fizičkim licima, odnosno pravnim licima i preduzetnicima, u ukupno izdatim platnim karticama nezavisno od broja funkcije na kartici, njih 510.997 ili 96,50% je izdato fizičkim licima, dok je 18.554 ili 3,50% izdato pravnim licima i preduzetnicima. Učešće fizičkih lica dominantno je kod svih izdatih platnih kartica i kreće se u rasponu između 93% i 99,9%.

[72] Ukupan broj kartica (broj plastike) – broj kartica koje su izdali pružaoci platnih usluga nezavisno od broja funkcija.

Tabela 8.6

Broj i struktura izdatih platnih kartica u Crnoj Gori				
Platne kartice	Stanje na kraju 2022.	Stanje na kraju 2023.	Stanje na kraju 2024.	Index 2024/2023.
1. Kartice s funkcijom gotovog novca (uplate/isplate)	520.495	483.643	522.140	108
2. Kartice s funkcijom plaćanja	519.711	482.615	521.262	108
2.1. Debitne kartice	477.638	430.919	467.100	108
2.1.1. Visa	193.982	229.325	247.776	108
2.1.2. Master card	283.178	201.086	218.076	108
2.1.4. Ostale	478	508	1.248	246
2.2. Kartice s odloženom naplatom (*delayed debit*)	15.770	17.174	18.152	106
2.2.1. Visa	144	122	150	123
2.2.2. Master card	15.283	16.752	17.817	106
2.2.3. Ostale	343	300	185	62
2.3. Kreditne kartice	30.789	36.019	36.633	102
2.3.1. Visa	11.151	22.980	26.562	116
2.3.2. Master card	19.476	12.930	9.986	77
2.3.3. American Express	162	109	85	78
2.4. Kreditne kartice i/ili s funkcijom odložene naplate	7.824	8.606	8.312	97
2.4.1. Visa	7.253	8.009	7.751	97
2.4.2. Master card	571	597	561	94
3. Kartice s funkcijom elektronskog novca	4.880	6.565	7.095	108
4. Ukupan broj kartica (nezavisno od broja funkcija na kartici)	525.849	490.637[73]	529.551	108

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Uređaji za prihvatanje platnih kartica

Na tržištu Crne Gore na dan 31. 12. 2024. godine zabilježen je rast broja uređaja za prihvatanje platnih kartica. Na kraju godine bilo je ukupno 626 bankomata (ATM), 18.775 POS terminala i 3.990 terminala za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca (tabela 8.7). Posmatrano u odnosu na kraj prethodne godine, broj bankomata (ATM) u 2024. godini bio je veći za 23%, broj POS terminala bio je veći za 15% i terminala za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca bio je veći za 4% (tabela 8.7).

Tabela 8.7

Broj uređaja za prihvatanje platnih kartica u Crnoj Gori u periodu 2022 – 2024, stanje na kraju godine				
Uređaji za prihvatanje platnih kartica	Broj			Indeks 2024/2023.
	Stanje na kraju 2022.	Stanje na kraju 2023.	Stanje na kraju 2024.	
1. Bankomati (ATM)	500	508	626	123
2. POS terminali	14.814	16.310	18.775	115
3. Terminali za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca	3.484	3.823	3.990	104

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

[73] Glavni razlog pada broja kartica u 2023. godini bio je povlačenje kartica jednog kartičnog brenda od strane jednog pružaoca platnih usluga/banke.

Kartične transakcije

U 2024. godini zabilježen je godišnji rast broja i vrijednosti kartičnih transakcija, kao i transakcija izvršenih elektronskim novcem u Crnoj Gori. Ukupan broj platnih transakcija izvršenih karticama s funkcijom plaćanja povećan je za 15% i iznosio je 55,81 milion, dok je vrijednost transakcija povećana za 16% i iznosila je 1,18 milijardi eura. Od ukupnog broja platnih transakcija s funkcijom plaćanja, 45,81 milion ili 82,08% inicirano je na fizičkom POS terminalu, dok je 10 miliona ili 17,92% inicirano daljinski, putem interneta i mobilnog telefona (tabela 8.8). Takođe, i broj platnih transakcija izvršenih elektronskim novcem koji iznosi 101,35 hiljade, bilježi rast od 19% u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 8.8

Broj i vrijednost platnih transakcija izvršenih u Crnoj Gori

	Platne transakcije izvršene u Crnoj Gori								Broj	Vrijednost
	Broj		Vrijednost u 000 000 eura		Broj	%	Vrijednost 000 000 eura	%	indeks 2024/2023.	
	2022.	2023.	2022.	2023.	2024.		2024.			
1. Platnim karticama s funkcijom plaćanja (1.1+1.2.+1.3.+1.4.+1.5)	**39.839.849**	**48.398.494**	**913,64**	**1,019,94**	**55.806.484**		**1,179,59**		**115**	**116**
1.1 Debitnim karticama	36.114.431	43.834.085	817,35	900,88	50.645.971	90,75%	1,041,91	88,33%	116	116
1.2 Karticama s funkcijom odložene naplate	2.764.870	3.416.817	60,03	76,73	3.863.652	6,92%	88,93	7,54%	113	116
1.3 Kreditnim karticama	954.050	1.125.717	35,84	40,33	1.247.687	2,24%	44,46	3,77%	111	110
1.4 Kreditnim karticama i/ili s funkcijom odložene naplate	6.498	8.568	0,42	0,49	9.705	0,02%	0,52	0,05%	113	106
1.5 Debitnim karticama i/ili s funkcijom odložene naplate	0	13.307	0,00	1,52	39.469	0,07%	3,77	0,32%	297	248
Od izvršenih platnih karticama s funkcijom plaćanja (1=1.01 + 1.02)										
1.01. Inicirano na fizičkom POSu	34.927.894	40.219.112	769,98	785,76	45.805.148	82,08%	879,71	74,58%	114	112
1.02. Inicirano daljinski (1.021. +1.022)	4.911.955	8.179.382	143,66	234,18	10.001.336	17,92%	299,88	25,42%	122	128
1.02.1. Preko interneta	4.911.127	8.178.432	143,54	234,03	10.000.349	99,99%	299,72	99,95%	122	128
1.02.2. Upotrebom mobilnih telefona	828	950	0,11	0,15	987	0,01%	0,16	0,05%	104	107
2. Elektronskim novcem	**44.201**	**85.387**	**1,03**	**1,39**	**101.347**		**1,70**		**119**	**122**
2.1. Karticama na koje se direktno pohranjuje elektronski novac	42.580	78.450	0,99	1,30	101.322	99,98%	1,70	99,95%	129	131
2.2. Sa računa elektronskog novca	1.621	6.937	0,04	0,09	25	0,02%	0,01	0,05%	0	9

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Takođe, povećani su broj i vrijednost platnih transakcija izvršenih van Crne Gore karticama s funkcijom plaćanja. Ukupan broj platnih transakcija izvršenih van Crne Gore karticama s funkcijom plaćanja iznosio je 12,26 miliona, dok je vrijednost transakcija iznosila 528,50 miliona eura, što je više za 27%, odnosno za 20% u odnosu na prethodnu godinu (tabela 8.9). Od ukupnog broja platnih transakcija s funkcijom plaćanja, 8,91 milion ili 72,64% je inicirano na fizičkom POS terminalu, dok je 3,35 miliona ili 27,36% inicirano daljinski - putem interneta i mobilnog telefona (tabela 8.9) u čemu su dominantno učešće od 96,81% imale transakcije inicirane preko interneta, dok je 3,19% inicirano upotrebom mobilnog telefona (tabela 8.9).

Posmatrano prema strukturi, odnos broja platnih transakcija izvršenih platnim karticama s funkcijom plaćanja u Crnoj Gori i van Crne Gore, bio je 82% : 18%, dok je odnos vrijednosti platnih transakcija bio 69% : 31%.

Tabela 8.9

Broj i vrijednost platnih transakcija izvšenih van Crne Gore

	Platne transakcije izvršene van Crne Gore								Broj/Vrijednost	
	Broj		Vrijednost u 000 000 eura		Broj	%	Vrijednost u 000 000 eura	%	indeks 2024/2023.	
	2022.	2023.	2022.	2023.	2024.		2024.			
1. Platnim karticama s funkcijom plaćanja	7.251.774	9.651.983	326,58	442,04	12.262.201		528,50		127	120
1.1. Inicirano na fizičkom POSu	5.969.026	7.415.988	254,38	313,32	8.907.737	72,64%	359,38	69,05%	120	115
1.2. Inicirano daljinski	1.282.748	2.235.995	72,20	128,72	3.354.464	27,36%	169,12	32,49%	150	131
1.2.1. Preko interneta	1.218.120	2.127.439	70,06	126,02	3.247.450	96,81%	165,96	98,13%	153	132
1.2.2. Upotrebom mobilnih telefona	64.628	108.556	2,14	2,70	107.014	3,19%	3,16	1,87%	99	117
2. Elektronskim novcem	75.795	96.341	1,98	2,40	123.744		2,97		128	124

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Posmatrano prema lokaciji terminala i izdavaoca platne kartice, u 2024. godini je, na terminalima u Crnoj Gori, karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore, realizovano ukupno 59,77 miliona platnih transakcija, što je 16% više u odnosu na prethodnu godinu, dok je platnim karticama koje je izdao pružalac van Crne Gore realizovano 20,14 miliona platnih transakcija, što je posmatrano u odnosu na prethodnu godinu više za 25%. Na terminalima van Crne Gore, izvršeno je 11,82 miliona platnih transakcija karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore, što je za 26% više u odnosu na prethodnu godinu (tabela 8.10).

Tabela 8.10

Platne transakcije izvršene prema lokaciji terminala i izdavaoca platne kartice

	Platne transakcije								Broj vrijednost	
	Broj		Vrijednost		Broj	%	Vrijednost	%	indeks 2024/2023.	
	2022.	2023.	2022.	2023.	2024.		2024.			
1. Na terminalima pružaoca platnih usluga, platnim karticama koje je izdao pružaoc platnih usluga iz Crne Gore	42.048.106	51.637.221	1.596.225.151	1.960.764.432	59.767.724		2.328.975.622		116	119
1.1. Uplata gotovine na bankomatima	141.860	189.606	51.849.846	69.097.942	288.495	0,48%	113.884.868	4,89%	152	165
1.2. Isplata gotovine na bankomatima	6.429.022	7.008.822	877.475.580	1.016.573.218	7.708.044	12,90%	1.165.465.785	50,04%	110	115
1.3. POS transakcije	35.453.627	44.398.879	666.508.662	872.813.911	51.722.107	86,54%	1.046.899.409	44,95%	116	120
1.4. Transakcije punjenja i pražnjenja el. novca pohranjenog na kartici elektronskog novca	8.400	15.384	156.848	1.808.755	22.198	0,04%	2.305.984	0,10%	144	127
1.5. Platne transakcije izvršene sa karticama s fun. el. novca	15.197	24.530	234.215	470.606	26.880	0,04%	419.576	0,02%	110	89
2. Na terminalima pružaoca platnih usluga, platnim karticama koje je izdao pružaoc platnih usluga Van Crne Gore	10.533.916	16.164.643	794.338.201	1.046.372.069	20.142.943		1.121.983.871		125	107
2.1. Isplata gotovine na bankomatima	1.075.739	1.237.211	331.968.670	405.728.531	993.904	4,93%	321.604.023	28,66%	80	79
2.2. POS transakcije	9.458.177	14.927.432	462.369.531	640.643.538	19.149.039	95,07%	800.379.848	71,34%	128	125
3. Na terminalima van Crne Gore, platnim karticama koje je izdao pružaoc platnih usluga iz Crne Gore	7.057.402	9.410.919	327.038.393	444.483.521	11.820.884		538.077.767		126	121
3.1. Isplata gotovine na bankomatima	200.110	202.570	42.878.294	47.392.677	209.902	1,78%	51.701.160	9,61%	104	109
3.2. POS transakcije	6.855.607	9.208.202	284.129.283	397.089.160	11.610.980	98,22%	486.376.535	90,39%	126	122
3.3. Transakcije izvršene karticama s fun. elektronskog novca	1.685	147	30.816	1.684	2	0,00%	72	0,00%	1	4

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

8.4. Platne institucije, institucije za elektronski novac i agenti pružalaca platnih usluga

U skladu sa Zakonom o platnom prometu (u daljem tekstu ovog dijela: Zakon), Centralna banka izdaje i oduzima platnim institucijama odobrenje za pružanje platnih usluga, a institucijama za elektronski novac odobrenje za izdavanje elektronskog novca i pružanje platnih usluga. Pored toga, Centralna banka vrši i kontrolu nad pružanjem platnih usluga i izdavanjem elektronskog novca, te upis i brisanje platnih institucija, institucija za elektronski novac i agenata pružalaca platnih usluga u odgovarajuće registre. Kontrole pružalaca platnih usluga se vrše posredno, uvidom u poslovne knjige, izvještaje i druge informacije koje dostave pružaoci platnih usluga, kojima je Centralna banka izdala odobrenje za pružanje platnih usluga odnosno odobrenja za rad, dok se neposredna kontrola vrši neposrednom provjerom poslovanja i dokumentacije u prostorijama pružaoca platnih usluga.

QR30

Sve informacije o platnim institucijama i njihovim agentima, kojima je Centralna banka izdala odobrenje za pružanje platnih usluga, javno su dostupne na internet stranici Centralne banke[QR30].

Tokom 2024. godine povećan je broj platnih institucija. Na kraju godine u Crnoj Gori je poslovalo šest platnih institucija, od kojih su dvije dobile odobrenje Centralne banke za pružanje platnih usluga tokom 2024. godine. Jedna od ove dvije nove platne institucije postala je prvi pružalac usluga iniciranja plaćanja i pružanja informacija o računu iz člana 2 stav 1 tač. 7 i 8 Zakona. Pored toga, započeti su postupci licenciranja jedne hibridne platne institucije, koja namjerava da pruža platne usluge iz člana 2 stav 1 tačka 7 i 8 Zakona i jedne institucije za elektronski novac. Dodatno, tokom 2024. godine Centralna banka je okončala postupak i izdala jedno odobrenje za pružanje dodatne platne usluge iz člana 2 stav 1 tačka 3 Zakona, a po drugom zahtjevu donijeto je rješenje o obustavi postupka, jer je podnosilac zahtjeva tokom postupka povukao predmetni zahtjev.

Takođe, povećan je i broj agenata - pružalaca platnih usluga. Na kraju 2024. godine platne usluge u Crnoj Gori pružao je 101 agent, što je za 74 više nego na kraju prethodne godine. Naime, po osnovu zahtjeva platnih institucija, tokom 2024. godine doneseno je 75 rješenja o upisu agenata u registar platnih institucija. Povećanje broja agenata pružalaca platnih usluga u Crnoj Gori tokom 2024. godine rezultat je intenziviranja konkurencije među novolicenciranim platnim institucijama, koje su, u nastojanju da prošire svoju tržišnu prisutnost i unaprijede dostupnost usluga, angažovale veći broj agenata. Ovaj trend je dodatno podstaknut implementacijom Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, kojim se, u skladu sa direktivom PSD2 Evropske unije, promoviše konkurentnost i inovacije u oblasti platnih usluga. Takođe, donijeto je i jedno rješenje o brisanju agenta iz registra. Brisanje jednog agenta iz registra posljedica je raskida ugovora između platne institucije i tog agenta.

8.5. Kontrola pružalaca platnih usluga

U 2024. godini sprovođeni su i postupci koji se odnose na izdavanje odobrenja za sticanje indirektnog kvalifikovanog učešća u platnoj instituciji. Centralna banka je okončala postupak i izdala jedno odobrenje za sticanje 100% indirektnog kvalifikovanog učešća u platnoj instituciji, a zaprimila je još jedan zahtjev za sticanje 100% indirektnog kvalifikovanog učešća u platnoj instituciji, po kojem je postupak u toku.

U dijelu kontrole platnog prometa u kreditnim institucijama i kontrole poslovanja drugih pružalaca platnih usluga, Centralna banka je u 2024. godini započela 13 kontrola (posrednih i neposrednih) od čega se 11 odnosilo na kontrolu platnog prometa u kreditnim institucijama, u cilju provjere usklađenosti poslovanja sa propisima iz oblasti platnog prometa, od čega je za osam sačinjen izvještaj o kontroli (za jednu kontrolu izvještaj nije sačinjen). Dvije kontrole odnosile su se na ciljane aspekte poslovanja platnih institucija.

Na osnovu sprovedenih kontrola Centralna banka je izrekla odgovarajuće mjere. Donijeto je šest upozorenja (dva za kontrole otpočete u 2023. i četiri za kontrole otpočete u 2024. godini) i pokrenuto šest prekršajnih postupaka (jedan za kontrolu otpočetu u 2023. i pet za kontrole otpočete u 2024. godini). Takođe, donijeto je i osam zaključaka o otklanjanju nepravilnosti (šest za kontrole otpočete u 2023. i dva za kontrole otpočete u 2024. godini).

Shodno Zakonu o platnom prometu, kontrola platnih institucija i institucija za elektronski novac kontinuirano se obavlja i na posredan način, odnosno, na osnovu podataka, informacija i izvještaja koje su dužne da dostave Centralnoj banci. Najveći značaj imaju kvartalni izvještaji o regulatornom kapitalu i izvještaji o minimalnim zahtjevima za regulatornim kapitalom i drugi izvještaji i informacije koje su platne institucije obavezne da dostave shodno navedenom Zakonu.

8.6. Sprovođenje prinudne naplate

QR31

U toku 2024. godine nastavljeno je efikasno obavljanje i dalje unapređenje poslova prinudne naplate koje Centralna banka, u skladu sa odredbama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju. U okviru tih aktivnosti, Centralna banka omogućava pretragu dužnika u prinudnoj naplati putem servisa dostupnog na njenoj internet stranici, čime se dodatno unapređuje efikasnost sprovođenja postupka prinudne naplate. [Pretraga dužnika u prinudnoj naplati - CBCG[QR31]]

QR32

Donošenjem Odluke o Centralnom registru transakcionih računa i depozita i sefova, iz 2024. godine unaprijeđen je Centralni registar transakcionih računa dopunom podacima o depozitima i sefovima. Ovaj registar, koji u skladu sa Zakonom o platnom prometu vodi Centralna banka, sada predstavlja jedinstvenu elektronsku bazu podataka o transakcionim računima, depozitima i sefovima fizičkih i pravnih lica, čime se dodatno unapređuje sistem praćenja i jača borba protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Podaci o transakcionim računima pravnih lica i preduzetnika dostupni su putem servisa na internet stranici Centralne banke. [Centralni registar transakcionih računa pravnih lica i preduzetnika - CBCG[QR32]]

Broj transakcionih računa pravnih lica i preduzetnika u blokadi, kao i iznosi blokiranih sredstava, povećani su tokom 2024. godine u odnosu na prethodnu. Na osnovu podataka iz Centralnog registra transakcionih računa, na 31. decembar 2024. godine, od ukupno evidentiranih 97.182 pravnih lica i preduzetnika (rast za 4,59% na godišnjem nivou) bilo je u blokadi 20.906 (rast za 4,75% na godišnjem nivou) sa iznosom blokiranih sredstava od 1,355 milijardi eura (rast od 168,55 miliona) (prilozi, tabela 19.1).

U 2024. godini u bazu podataka prinudne naplate unijeto je 35.379 osnova za prinudnu naplatu, ili 17,72% više u odnosu na 2023. godinu (prilozi, tabela 19.2).

8.7. *FinTech Hub* i *FinTech* strategija

Pojam Fintech obično podrazumijeva primjena tehnologije u različitim oblastima finansijskog sektora, koja kao rezultat donosi transformaciju tradicionalnih poslovnih procesa, uz digitalizaciju i nove servise. Tehnološke inovacije donose rješenja koja teže da povećaju efikasnost, bezbjednost, omoguće jednostavniji pristup tržištu finansijskih usluga, istovremeno smanjujući troškove i unapređujući korisničko iskustvo.

U skladu s zakonskim nadležnostima, Centralna banka je nastavila da promoviše i podstiče inovacije u domenu digitalnih bankarskih i platnih usluga, kao i s finansijskom edukacijom u oblasti digitalnih bankarskih i platnih servisa.

Nastavljen je rad *CBCG FinTech Hub*-a, namijenjenog svim poslovnim subjektima koji razvijaju ili su već razvili tehnološku inovaciju u pružanju bankarskih ili platnih usluga. *FinTech Hub* predstavlja otvorenu platformu za dijalog gdje fintech sektor na efikasan i neposredan način predstavlja svoje inovacije i dobija mišljenje i tumačenje Centralne banke o regulatornim pitanjima koja su u njenoj nadležnosti, a vezana su za inovacije iz oblasti bankarskih i platnih usluga.

U pravcu daljeg podsticanja inovacija, ali i ekonomske inkluzije, zaštite potrošača i rasta domaćih *fintech* kompanija, u saradnji sa Ministarstvom finansija, a uz podršku Evropskog fonda za Jugoistočnu Evropu, krajem godine je usvojena *Strategija finansijskih tehnologija (FINTECH) za Crnu Goru za period od 2025–2029. godine*. Opšti cilj Strategije je definisan kao: „Bolji pristup finansijama, jačanje finansijske stabilnosti za ubrzaniji ekonomski rast i održivi razvoj, a njegovo ostvarenje je planirano kroz čitav niz različitih aktivnosti koje su sadržane u Akcionom planu. *Fintech* strategija je mehanizam koji okuplja predstavnike javnog i privatnog sektora u *Fintech* ekosistemu oko zajedničkog cilja: da osiguraju koordinisano djelovanje u pravcu razvoja *Fintech* sektora i digitalnih finansijskih usluga.

Takođe, zaposleni Centralne banke su tokom 2024. godine učestvovali na više konferencija i okruglih stolova, koje su za temu imale primjenu novih tehnologija u oblasti finansija, kao i odgovarajuću regulativu koja je usvojena u Crnoj Gori.

8.8. Nadgledanje platnih sistema

QR33

Ključne aktivnosti funkcije nadgledanja platnih sistema[QR33] u 2024. godini odnosile su se na dvije ocjene u vezi sa Platnim sistemom Centralne banke, koje se realizuju uz konsultantsku podršku Svjetske banke, a biće okončane 2025. godine. Ove aktivnosti uključivale su rad na ocjeni Platnog sistema Centralne banke u odnosu na Principe za infrastrukture finansijskog tržišta (*PFMIs*) – međunarodne standarde za platne sisteme, kao i na ocjeni odgovornosti (*Responsibilities*) Centralne banke za platne sisteme – međunarodne standarde za nadležnosti centralnih banaka za platne sisteme. Rad na ovim ocjenama, realizovan uz konsultantsku podršku Svjetske banke u okviru projekta „Modernizacija platnih sistema u zemljama Zapadnog Balkana“, biće okončan u 2025. godini, kada se očekuje da će biti objavljen i tzv. okvir za objelodanjivanje (*Disclosure framework*) za Platni sistem Centralne banke.

Platni sistem Centralne banke, koji čine RTGS sistem i DNS sistem, u 2024. godini radio je gotovo neometano, i u skladu sa terminskim rasporedom rada sistema tokom sva 253 radna dana. Tokom 2024. godine za 253 radna dana u Platnom sistemu Centralne banke, odnosno od 137.885 minuta pro-

dukcije, bilo je 84 minuta zastoja (27 minuta u martu, sedam minuta u maju i 50 minuta u junu), pa je raspoloživost sistema iznosila visokih 99,94%.

Broj i vrijednost izvršenih plaćanja u platnom sistemu Centralne banke povećani su u odnosu na prethodnu godinu, uz zadržavanje sličnog učešća RTGS, odnosno DNS sistema u ukupnom broju, odnosno vrijednosti izvršenih plaćanja. Ukupno je bilo izvršeno 14,61 milion plaćanja, vrijednosti 24,78 mlrd. eura, što je 6,96% odnosno 12,9% više nego u 2023. godini. Pri tome, 38,73% ukupnog broja plaćanja je bilo realizovano u RTGS sistemu, čiji je udio u ukupnoj vrijednosti plaćanja iznosio 94,16%. Sa druge strane, u DNS sistemu je bilo realizovano 61,27% ukupnog broja plaćanja, ili 5,84% ukupne vrijednosti plaćanja. Ovakav odnos RTGS i DNS sistema u ukupnom broju i vrijednosti plaćanja sličan je kao i tokom prethodne godine, s tim da je ostvaren nešto izraženiji porast učešća RTGS sistema u broju ukupnih plaćanja.

Relativno mali broj odbijenih plaćanja i plaćanja stavljenih na čekanje ukazuje na to da je likvidnost učesnika u sistemu bila odlična, a da su razlozi za stavljanje plaćanja na čekanje, odnosno razlozi za odbijanje plaćanja, prije svega bili tehničko-operativne prirode. Usljed nedostatka sredstava na računu, na čekanje je bilo stavljeno 48 plaćanja (sva u RTGS sistemu), od čega je njih 46 izvršeno po prilivu sredstava u toku dana, dok jedno plaćanje nije realizovano usljed nedostatka sredstava na računu do kraja dana, a jedno je otkazano od strane operatera uz saglasnost učesnika. Posmatrajući intradnevnu likvidnost banaka, može se reći da su početna stanja na RTGS računima banaka bila više nego dovoljna da pokriju njihova odlazna plaćanja, uz određene varijacije po bankama koje su bile bez uticaja na rizik likvidnosti.

Pored toga, u okviru realizacije funkcije nadgledanja platnih sistema sproveden je aktivan monitoring Platnog sistema Centralne banke. Dodatno, praćena je implementacija preporuka datih u okviru posljednje ocjene Platnog sistema Centralne banke, a praćene su i regulatorne i druge aktivnosti u vezi sa nadgledanjem platnih sistema u zemlji, ali i u EU.

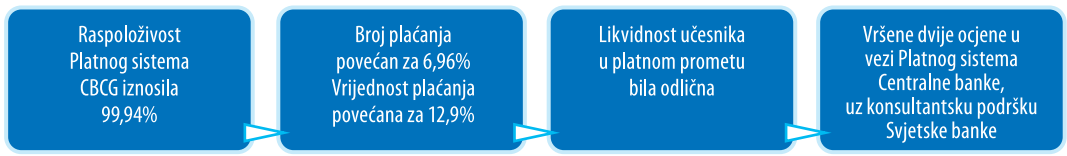

ODABRANA TEMA III
Implementacija članstva Crne Gore u SEPA

Prethodna godina bila je obilježena jednim od najznačajnijih događaja u oblasti platnih usluga – prijem Crne Gore u geografski opseg Jedinstvenog područja plaćanja u eurima (SEPA).

Nakon opsežnih priprema i procesa usklađivanja regulatornog okvira, za potrebe jednakog funkcionisanja sa ostalim državama članicama, Crna Gora je 21. novembra 2024. godine zvanično postala dio SEPA područja. Time su stvoreni uslovi da plaćanja u eurima van granica Crne Gore, u/iz drugih država SEPA, postanu brža, sigurnija i značajno povoljnija.

Tokom procesa pripreme aplikacije za proširenje SEPA geografskog područja, imajući u vidu sveobuhvatnost područja koje pokriva aplikacija, Centralna banka je kontinuirano sarađivala sa svim nadležnim institucijama sistema, kako bi osigurala da aplikacija adekvatno prikaže sve mehanizme uspostavljene u Crnoj Gori, kojima se osigurava izvršavanje platnih transakcija u skladu sa standardima Evropske unije.

Trenutno je u toku proces pripreme banaka za priključenje SEPA platnim šemama, pri čemu je najveće interesovanje za SEPA kreditne transfere, direktna zaduženja i instant kreditne transfere.

Evropski savjet za plaćanja (EPC) je odredio 5. oktobar 2025. godine kao datum operativne spremnosti (*Adherence Day*), do kada će biti spremna infrastruktura evropskih banaka i EPC za prijem transakcija iz Crne Gore, a crnogorske banke biti osposobljene za punu funkcionalnost u SEPA sistemu. Od tog datuma, građani i privreda Crne Gore moći će koristiti sve pogodnosti SEPA sistema, uključujući brža, sigurnija i jeftinija prekogranična plaćanja.

Važno je napomenuti da SEPA transakcije podrazumijevaju isti nivo provjere podataka, pa će se i dalje vršiti obavezne provjere platnih transakcija, posebno u vezi sa sprečavanjem pranja novca i finansiranja terorizma.

Boks 1 – Koristi od članstva u SEPA za građane i privredu

Trenutno, za transfer od 100 eura crnogorski građani plaćaju proviziju koja se kreće između 10 i 20 eura, dok za transfer od 1.000 eura provizija može iznositi i do 50 eura, u zavisnosti od banke. Osim toga, ovakvi transferi često traju 2 do 3 radna dana, što dodatno otežava brzo poslovanje i finansijske transakcije.

Sa SEPA plaćanjima, provizije će biti značajno niže, a vrijeme realizacije znatno kraće. Standardna SEPA plaćanja biće izvršena u roku od jednog radnog dana, dok *SEPA Instant Credit Transfer* daje mogućnost realizacije transakcija u roku od samo nekoliko sekundi, 24/7, uključujući vikende i praznike.

Da bi SEPA plaćanja počela da funkcionišu, crnogorske poslovne banke moraju završiti tehničku pripremu i sertifikaciju kako bi ispunile sve zahtjeve SEPA standarda. Istovremeno, zemlje članice SEPA i njihovi pružaoci platnih usluga takođe moraju izvršiti pripreme kako bi uključili crnogorske banke u svoje sisteme.

Ovaj proces zahtijeva ažuriranje infrastrukture i softverskih rješenja, a crnogorske banke moraju proći i poseban proces pripreme aplikacija prema Evropskom savjetu za plaćanja (EPC) u sklopu kojeg treba da:

1. Tehnički prilagode svoje sisteme kako bi uskladile poslovanje sa SEPA standardima, uključujući primjenu formata ISO 20022 i osiguranje puna dostupnost (*full reachability*) kapaciteta, što omogućava nesmetan prijem i slanje SEPA transakcija.
2. Sprovedu interne testove i validacije kako bi osigurale da njihovi sistemi rade u skladu sa SEPA pravilima i da mogu pružati usluge klijentima bez poteškoća.
3. Adekvatno obuče zaposlene.

Banke su već opredijelile sredstva za ovaj projekat, imajući u vidu da takve investicije donose dugoročnu korist i klijentima i samim bankama, a Centralna banka je osigurala ekspertsku podršku za pripremu aplikacije banaka. Takođe, Centralna banka je formirala poseban tim koji u periodu od dvije nedjelje aktivno prati realizaciju projektnih planova i rješava potencijalna odstupanja od rokova, a sve u cilju pravovremenog i efikasnog ispunjavanja cilja integracije.

Takođe, banke će biti dužne da izmijene i svoja pravila rada u dijelu pružanja platnih usluga, o čemu će morati da obavijeste svoje korisnike platnih usluga u skladu sa Zakonom o platnom prometu, odnosno najkasnije dva mjeseca prije stupanja na snagu namjeravane izmjene.

U saradnji sa ekspertima Svjetske banke, Centralna banka je u februaru i septembru 2024. godine održala edukativne radionice namijenjene kako zaposlenima Centralne banke, tako i komercijalnim bankama i drugim pružaocima platnih usluga, na kojima se diskutovalo o aktuelnim temama vezano za pristup SEPA području, priključenju SEPA platnim šemama i neophodnim promjenama koje će te aktivnosti nositi.

Od kraja 2024. godine Centralna banka održava intenzivnu komunikaciju sa bankama kako bi pospješila njihove napore u priključivanju na SEPA platne šeme, odgovorila na sva potencijalna pitanja vezano za primjenu propisa u ovom domenu i obezbijedila tehničku pomoć u okvirima svojih nadležnosti. Centralna banka kontinuirano pokazuje posvećenost unapređenju, povećanju efikasnosti i modernizaciji pružanja platnih usluga, što je u konačnom interesu građana i privrede Crne Gore.

Sve banke iz Crne Gore uspješno su podnijele aplikacije Evropskom savjetu za platne usluge (EPC) za pridruživanje SEPA SCT šemi. EPC je pozitivno odgovorio na sve aplikacije, a banke će biti zvanično registrovane u EPC registru 13. juna 2025. godine.

09 POSLOVANJE TREZORA

Centralna banka obezbjeđuje odgovarajuću količinu i apoensku strukturu novčanica i kovanog novca u eurima za potrebe svojih klijenata. Ukupne potrebe za gotovim novcem u 2024. godini povećane su u odnosu na prethodnu godinu. To je uticalo na povećanje prometa gotovog novca sa klijentima Centralne banke, kao i na povećano unošenje gotovine iz inostranstva. Ukupan promet gotovog novca sa inostranstvom bio je niži u odnosu na prethodnu godinu, usljed smanjenja iznošenja gotovine. Broj zahtjeva za vršenje tehničke analize novca, kao i broj obrađenih falsifikata eura, koji preovladavaju u valutnoj strukturi ukupno obrađenog falsifikovanog novca, bilježi povećanje u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj obrađenih falsifikovanih novčanica bilježi značajan godišnji rast, dok je povećanje ukupnog broja obrađenog kovanog novca bilo relativno malo.

Jedan od osnovnih zadataka Centralne banke je obezbjeđivanje odgovarajuće količine i apoenske strukture novčanica i kovanog novca u eurima za potrebe efikasnog poslovanja klijenata Centralne banke. U skladu s tim, za potrebe efikasnog poslovanja klijenata Centralne banke, a na osnovu iskazanih potreba za gotovim novcem dostavljenim od strane klijenata u 2024. godini, na mjesečnom nivou, izrađivani su planovi potreba za gotovim novcem. Tokom 2024. godine realno stanje i tokovi gotovog novca kontinuirano su praćeni, na osnovu čega su vršene procjene potreba za gotovim novcem, a samim tim i po potrebi korekcije mjesečnih planova.

Ukupne ostvarene potrebe za gotovim novcem u 2024. godini bile su za 29,68 miliona eura manje od planiranih i iznosile su 213,82 miliona eura. Na mjesečnom nivou, ostvarene potrebe kretale su se od 7,17 miliona eura do 30,19 miliona eura (grafikon 9.1). Mjesečna dinamika ostvarenih potreba u značajnoj mjeri je odstupala od onih u 2022. i 2023. godini, izuzev marta i avgusta 2022. godine (grafikon 9.2).

Grafikon 9.1

Planirane i ostvarene mjesečne potrebe za gotovim novcem u 2024. godini, u 000 eura

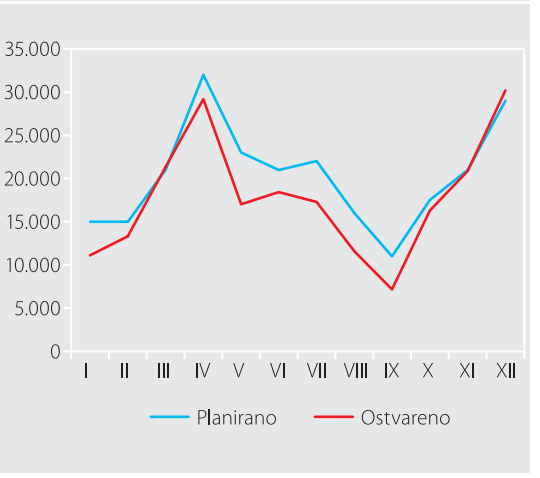

Izvor: Centralna banka

Grafikon 9.2

Ostvarene mjesečne potrebe za gotovim novcem u periodu 2022–2024. godina, u 000 eura

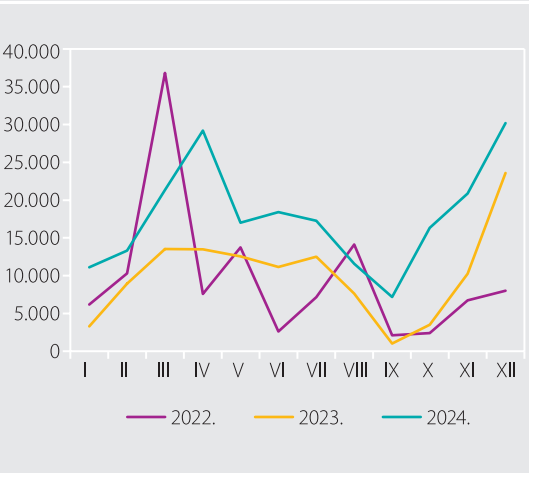

Izvor: Centralna banka

Promet gotovog novca sa inostranstvom

Ukupan promet gotovog novca sa inostranstvom u 2024. godini bio je za 86,08 miliona eura (17,22%) manji u odnosu na prethodnu godinu i iznosio je 413,75 miliona eura. Unošenje gotovog novca iz inostranstva bilježi godišnji rast od 22,92 miliona eura (265,59%), kao rezultat povećane potrebe klijenata za gotovinom i iznosilo je 31,55 miliona eura. Iz istog razloga, odnosno zbog povećanih potreba banaka za gotovinom, iznošenje gotovog novca bilježi godišnji pad od 109 miliona eura (22,19%) i iznosilo je 382,20 miliona eura.

U 2024. godini, ostvareni promet gotovog novca u eurima sa klijentima Centralne banke povećan je u odnosu na prethodnu godinu za 146,14 miliona eura (21,79%) i iznosio je 816,93 miliona eura. Isplate su povećane za 92,43 miliona eura (76,14%) i iznosile su 213,82 miliona eura, dok su uplate porasle za 53,71 milion eura (9,78%) i iznosile su 603,12 miliona eura (grafikoni 9.3 i 9.4).

Grafikon 9.3

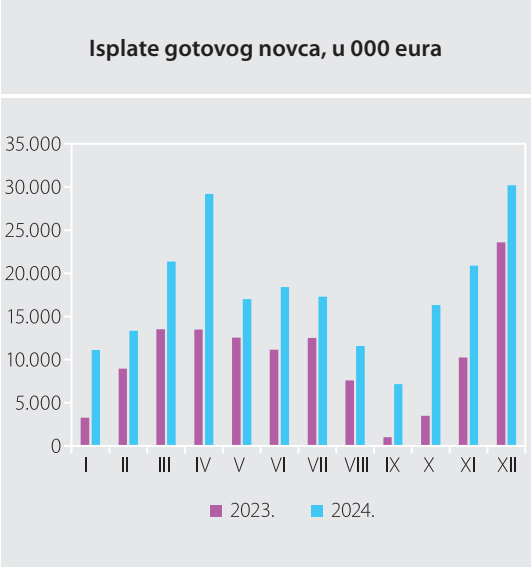

Izvor: Centralna banka

Grafikon 9.4

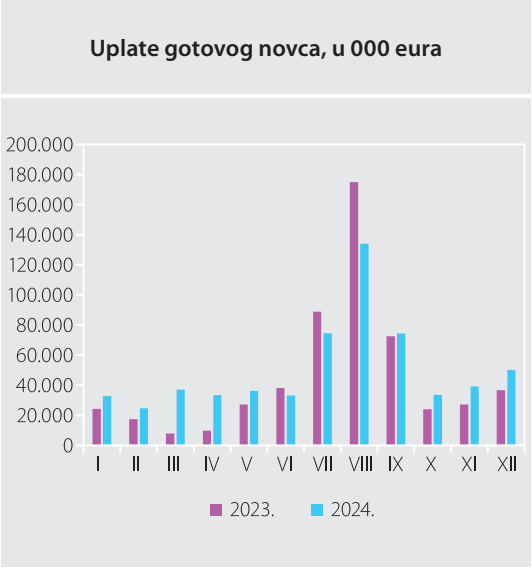

Izvor: Centralna banka

Zaštita od falsifikovanja novčanica i kovanog novca

Centralna banka se, u okviru svojih osnovnih funkcija, bavi i sprečavanjem pojave falsifikata novca i praćenjem standarda u radu sa novcem. Usklađenost Centralne banke sa relevantnim standardima Evropske centralne banke (ECB) i EU ponovo je potvrđena sa najviših instanci Evropske komisije. U njenom izvještaju za 2024. godinu ponovljena je ocjena: "Crnogorsko zakonodavstvo o zaštiti eura od falsifikovanja u skladu je sa pravnom tekovinom EU. Centralna banka Crne Gore sprovodila je aktivnosti u skladu sa standardima Evropske centralne banke (ECB) i EU standardima koji regulišu integritet eura i standarde rukovanja gotovinom, uključujući obuke i razmjenu informacija".

Grafikon 9.5

Broj dostavljenih zahtjeva za tehničku analizu novca, po mjesecima 2023. i 2024. godine

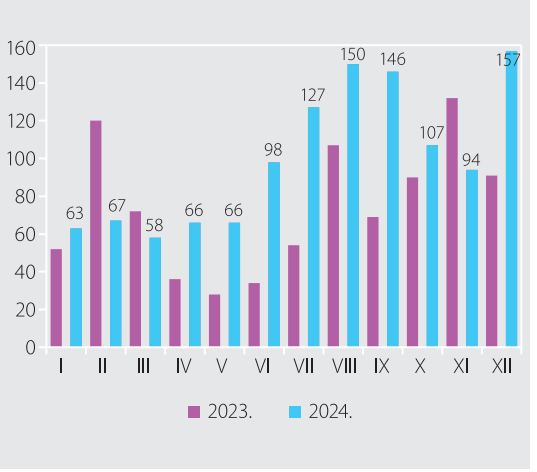

Izvor: Centralna banka

Poslovima sprečavanja pojave falsifikata novca i praćenja standarda u radu sa novcem u Centralnoj banci bave se nacionalni centri - Nacionalni centar za analizu novčanica (NAC), Nacionalni centar za analizu kovanog novca (CNAC) i Nacionalni centar za borbu protiv falsifikovanja (NCC).

Ukupan broj zahtjeva za vršenje tehničke analize novca, dostavljenih u 2024. godini, povećan je u odnosu na prethodnu za 35,48%, pri čemu je broj zahtjeva dostavljenih u drugoj polovini godine bio veći u odnosu na prvu polovinu, za 86,84% (grafikon 9.5). Usljed toga povećan je i broj izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi novca za 24,57%, izrađeno je ukupno 1.009 izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi novca, od čega se 865 odnosilo na analizu novčanica, a 144 na analizu kovanog novca.

U toku 2024. godine izvršena je tehnička analiza 23.567 komada sumnjivog novca, od čega je analizom ustanovljeno da se 20.888 komada odnosilo na falsifikovani, dok se 2.679 komada odnosilo na autentični novac (tabela 9.1).

Tabela 9.1

Statistika izvršenih tehničkih analiza novca tokom 2024. godine			
Nalaz analiza		Broj	Ukupna vrijednost
Falsifikovani novac	Novčanica eura	848 komada	71.660,00 €
	Novčanica američkih dolara	3 komada	300,00 $
	Novčanica srpskih dinara	1 komad	1.000,00 RSD
	Novčanica njemačkih maraka	1 komad	1.000,00 DEM
	Kovanog novca eura	20.034 komada	39.949,00 €
	Kovanog novca njemačkih maraka	1 komad	5,00 DEM
Autentični novac	Novčanica eura	1.381 komada	110.930,00 €
	Novčanica američkih dolara	42 komada	4.200,00 $
	Kovanog novca eura	1.256 komada	2.503,00 €

Izvor: Centralna banka

Posmatrano prema valutnoj strukturi, euro je predstavljao 99,97% ukupno obrađenog falsifikovanog novca. Posmatrano po broju komada obrađeni falsifikati eura bilježe povećanje u odnosu na prethodnu godinu za 3,76%, dok po nominalnoj vrijednosti bilježe povećanje za 22,43% (grafikoni 9.6 i 9.7).

Grafikon 9.6

Broj komada falsifikovanog novca eura, 2023. i 2024. godina

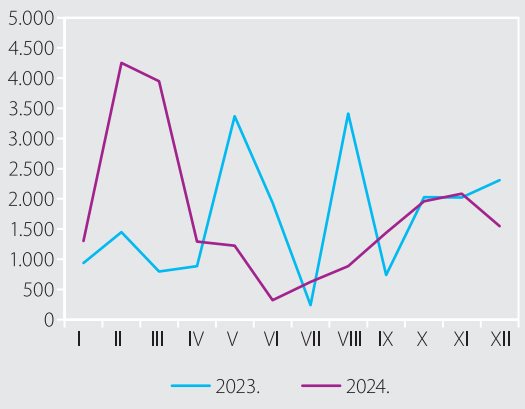

Izvor: Centralna banka

Grafikon 9.7

Nominalna vrijednost falsifikovanog novca eura, 2023. i 2024. godina, u eurima

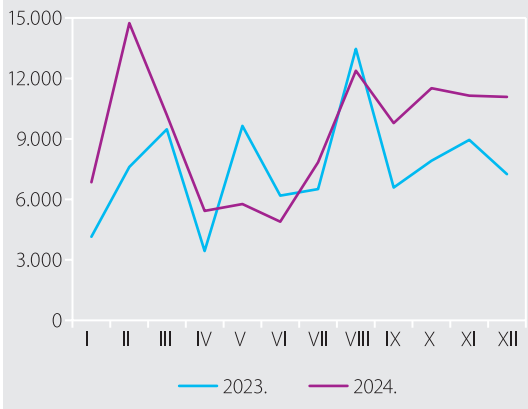

Izvor: Centralna banka

U strukturi ukupno obrađenog falsifikovanog novca eura u 2024. godini, posmatrano po broju komada, najveći dio ili 95,94% odnosio se na kovani novac eura, dok se na novčanice eura odnosilo svega 4,06% (tabela 9.2). Najveće učešće (od 95,37%) u ukupnom broju obrađenih falsifikata eura (kovanica i novčanica) imali su falsifikati u apoenu od 2 eura, kojih je ukupno bilo 19.915 komada ili 2,85% više u odnosu na prethodnu godinu. Posljedično, ovi apoeni imali su i najveće vrijednosno učešće u falsifikatima eura, u iznosu od 39.830,00 eura ili 35,69%. U poređenju sa prethodnom godinom

falsifikati u apoenu od 200, 100, 50, 20, 5 i 2 eura bilježe rast, dok falsifikovani novac u apoenima 500, 10, 1 i 0,50 eura bilježi pad.

Tabela 9.2

Broj komada i vrijednost falsifikovanog novca eura obrađenog u 2024. godini, po apoenima

Apoeni	500	200	100	50	20	10	5	2	1	Ukupno
Komadi	35	39	237	402	122	11	2	19.915	119	**20.882**
Učešće u %	0,17	0,19	1,13	1,93	0,58	0,05	0,01	95,37	0,57	**100**
Vrijednost	17.500,00	7.800,00	23.700,00	20.100,00	2.440,00	110,00	10,00	39.830,00	119,00	**111.609,00**
Učešće u %	15,68	6,99	21,23	18,01	2,19	0,10	0,01	35,69	0,11	**100,00**

Izvor: Centralna banka

U dijelu analize falsifikovanih novčanica eura, ukupan broj izuzetih komada u 2024. godini (848) bio je veći u odnosu na prethodnu godinu za 324, i to u centralnoj regiji za 117, u južnoj za 173 komada, a u sjevernoj regiji za 34 komada. Najveći broj falsifikovanih novčanica eura izuzet je u centralnoj regiji Crne Gore, 419 komada ili 49,41% (grafikon 9.8). Posmatrano prema kvalitetu izrade, 75,24% falsifikovanih novčanica eura se odnosilo na falsifikate veoma dobre izrade i dobre izrade, 23,58% na falsifikate osrednje do dobre izrade i osrednje izrade, a 1,18% na falsifikate loše do osrednje izrade i loše izrade (grafikon 9.9).

U skladu sa standardima u radu sa novcem i zaštitom eura od falsifikovanja, pripremljeno je i realizovano 19 obuka za rukovaoce gotovinom. Izvršena su 23 testiranja uređaja za rad sa gotovim novcem i u skladu s rezultatima, inicirano je objavljivanje, na sajtu Centralne banke, novih lista uspješno testiranih uređaja. Tokom 2024. godine nastavljene su aktivnosti kontrole rukovaoca gotovinom.

Grafikon 9.8

Otkrivene falsifikovane novčanice eura po regijama Crne Gore

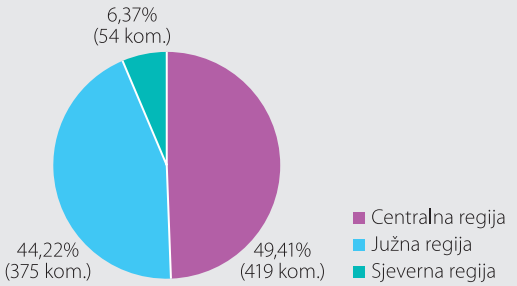

Izvor: Centralna banka

Grafikon 9.9

Falsifikovane novčanice eura po kvaliteti izrade, u komadima

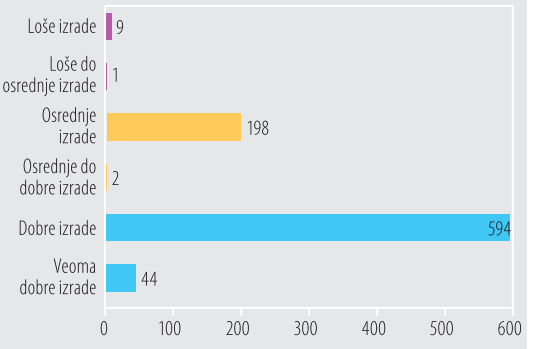

Izvor: Centralna banka

Centralna banka je intenzivirala saradnju sa Bankom Španije i Hrvatskom narodnom bankom vezano za tehničke aspekte i razmjenu iskustava u sprečavanju falsifikata kovanog novca eura. Pored toga, inicirana je i organizovana saradnja sa predstavnicima ECB-a vezano za detekciju novčanica tretiranih sa Inteligentnim sistemom za neutralizaciju novčanica (IBNS). Radi se o najpouzdanijem uređaju za rad sa kovanim novcem, koji u cjelosti (100%) odbacuje sve falsifikate. Centralna banka je izvršila nabavku ovog uređaja za potrebe sprečavanja falsifikovanja kovanog novca.

Ostale aktivnosti Trezora Centralne banke

Prodaja jubilarnog kovanog novca u 2024. godini smanjena je za 53,85% u odnosu na prethodnu godinu i iznosila je 60.519,00 eura. Istovremeno, prodaja mjeničnih blanketa povećana je na osnovu povećane potražnje klijenata. Prodato je 241.000 komada ukupne vrijednosti 457.900,00 eura, što je za 21.700 komada mjeničnih blanketa, odnosno 41.230,00 eura više nego u prethodnoj godini.

Za potrebe Ministarstva finansija, Centralna banka je i u 2024. godini obavljala poslove isplate obveznica konvertovane devizne štednje. Izvršene su 33 isplate, ukupne vrijednosti 87,54 hiljade eura odnosno 30,29% manje nego u prethodnoj godini.

10 STATISTIKA I ISTRAŽIVANJA

Proizvodnjom statistike, kao i objavljivanjem publikacija iz njene nadležnosti, Centralna banka je u 2024. godini nastavila je da pruža važne informacije iz oblasti finansijskog sistema i makroekonomije, relevantnim institucijama, domaćim i međunarodnim, kao i široj javnosti, doprinoseći time većoj transparentnosti. Aktivnim učešćem u radu pregovaračkog poglavlja 18 – Statistika, Centralna banka doprinosi ispunjenju mjerila za njegovo zatvaranje, dok je učešćem u drugim relevantnim radnim grupama pružila doprinos unapređenju statističkog okvira u skladu sa evropskim standardima. Poseban fokus bio je stavljen na poboljšanje kvaliteta podataka i proširenje dostupnosti statističkih informacija, pa je, u skladu sa evropskim regulativama za bilansnu statistiku i statistiku kamatnih stopa u domenu monetarne i finansijske statistike, implementiran novi granularni sistem izvještavanja kreditnih institucija prema Centralnoj banci po matričnom modelu izvještavanja. Ovim sistemom osnažena je, pored ostalog, i proizvodnja podataka po kriterijumu polne strukture u oblasti dostupnosti finansija.

Ostvaren je izuzetan napredak proizvodnjom statistike godišnjih finansijskih računa u skladu sa ESA 2010 metodologijom, za period od 2013–2023. godine. U oblasti statistike eksternog sektora ostvaren je značajan napredak uz pomoć tehničke misije MMF-a, a izvršeno je i usklađivanje sa izvještajnim zahtjevima Eurostata.

Istraživanja Centralne banke u 2024. godini bila su usmjerena na analizu makroekonomskih kretanja i prognozu inflacije i BDP-a, te analizu finansijske stabilnosti i stabilnosti bankarskog sektora, sa posebnim fokusom na uticaj klimatskih rizika i zaštitu potrošača - korisnika potrošačkih kredita, kao i drugih tema od značaja za kreiranje politika Centralne banke i adekvatnih mjera za njihovo sprovođenje.

10.1. Statistika

Centralna banka obavlja poslove izrade monetarne i finansijske statistike, zatim statistike bilansa plaćanja, statistike plaćanja sa inostranstvom i statistike privatnog spoljnjeg duga, kao i statistike koja je od značaja za ostvarivanje njenih funkcija, u skladu sa zakonskim odredbama, petogodišnjim planom zvanične statistike i godišnjim planovima[74].

QR34

Kao jedan od glavnih proizvođača statistike u statističkom sistemu Crne Gore, Centralna banka kao strateški cilj svog mandata ima integraciju u EU i Eurosistem i posvećena je punoj usklađenosti sa standardima EU, posebno u pogledu primjene ESA 2010[QR34] metodologije[75]. Centralna banka svoju ulogu vidi u obezbjeđivanju i pružanju kvalitetnih i uporedivih podataka koji su usklađeni sa standardima i praksama EU, s ciljem integracije crnogorskih statistika u širi okvir evropskog statističkog sistema. Time se osigurava da statistički podaci Centralne banke budu međunarodno uporedivi i visoko relevantni za vođenje nacionalne ekonomske politike i ekonomsko planiranje. Ovo je odraz stalnih napora Centralne banke da unaprijedi statističke kapacitete, omogući informisano donošenje odluka i formulisanje politika u skladu s ciljevima EU integracija, ali i da aktivno doprinese uporedivosti i međusobnoj povezanosti svih statistika u Crnoj Gori, u cilju unapređenja transparentnosti i integriteta svih zvaničnih proizvođača podataka.

U 2024. godini Centralna banka je redovno sprovodila 15 statističkih istraživanja planiranih Godišnjim planom zvanične statistike za 2024. godinu, za čije sprovođenje je odgovorna, kao proizvođač zvanične statistike, shodno Zakonu o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike, kao i četiri redovne ankete. Redovno je vršena obrada statističkih podataka, kao i izrada mjesečnih, kvartalnih i godišnjih publikacija. Dodatno, sprovedene su četiri redovne ankete: kvartalna anketa o kreditnoj aktivnosti banaka, kvartalna anketa o inflacionim očekivanjima banaka i inflacionim očekivanjima preduzeća, polugodišnja anketa o kretanju cijena nekretnina u Podgorici, kao i anketa o inflacionim očekivanjima banaka i preduzeća. Ankete se spovode za potrebe izrade Izvještaja o rezultatima ankete, Hedoničkog modela nekretnina koji mjeri uticaj kvalitativnih karakteristika stambenog objekta na njegovu cijenu, kao i Izvještaja o kretanju cijena.

---

[74] Član 10 Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike („Službeni list Crne Gore", brojevi 18/12, 47/19, 023/25), član 14 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list Crne Gore", brojevi 40/10, 46/10, 6/13, 70/17 i 125/23), Program zvanične statistike 2024-2028. godina („Službeni list Crne Gore", broj 122/23), Godišnji plan zvanične statistike za 2024. godinu („Službeni list Crne Gore", broj 122/23).

[75] Evropski sistem nacionalnih i regionalnih računa (ESA 2010) je međunarodno kompatibilan računovodstveni okvir Evropske unije za sistematski i detaljan opis ekonomije. Njegova struktura je usklađena sa međunarodnim smjernicama za nacionalno računovodstvo, kako je navedeno u Sistemu nacionalnih računa (SNA 2008).

Boks 10.1 – Redovna kvartalna anketa o kreditnoj aktivnosti banaka

QR34

Ova anketa ima za cilj sticanje uvida u ključne determinante ponude i tražnje za kreditima privrede i stanovništva, kao osnove za kreiranje politika Centralne banke u ovoj oblasti, ali i informisanje šire poslovne javnosti i građana. U anketi, koja je usklađena sa međunarodnom praksom i metodologijom, učestvuju sve banke. Prema ocjeni banaka, prezentovanoj u **Izvještaju o rezultatima ankete o kreditnoj aktivnosti banaka za četvrti kvartal 2024. godine**[QR35], kreditni standardi i uslovi za stanovništvo i privredu su ublaženi u odnosu na prethodni kvartal. Očekivanja banaka su da će se i u prvom kvartalu 2025. godine nastaviti ublažavanje kreditnih standarda i uslova za oba sektora, na šta će, po njihovoj ocijeni, uticati povećana konkurencija, povoljna ekonomska situacija, manja nenaplativost potraživanja i smanjenje kamatnih marži.

Rezultate redovnih statističkih istraživanja (i redovnih anketa) Centralna banka objavljuje na internet stranici i u redovnim publikacijama – mjesečnom Biltenu, kvartalnom/godišnjem Makroekonomskom izvještaju, Izvještaju o poslovanju i sprovođenju politike Centralne banke, Izvještaju o kretanju cijena, Izvještaju o rezultatima ankete i Godišnjem izvještaju o radu Centralne banke. Osim toga, ovi podaci dostupni su i na internet stranici MONSTAT-a, kao i na internet stranicama međunarodnih finansijskih i statističkih institucija (MMF-a, Eurostat-a i Svjetske banke).

Redovnim izvještavanjem i ažuriranjem ključnih statističkih pokazatelja i publikacija iz njene nadležnosti, Centralna banka je nastavila s pružanjem važnih informacija relevantnim institucijama, domaćim i međunarodnim, kao i široj javnosti, doprinoseći time boljoj informisanosti i transparentnosti u zemlji. Poseban fokus stavljen je na poboljšanje kvaliteta podataka i proširenje dostupnosti statističkih informacija kako bi se obezbijedilo stvaranje što kompletnije slike o ekonomiji i finansijskom sektoru.

Takođe, Centralna banka je na mjesečnom, kvartalnom i godišnjem nivou vršila redovnu diseminaciju podataka domaćim i međunarodnim institucijama. U domenu monetarne i finansijske statistike za 2024. godinu vršena je redovna mjesečna transmisija bilansne statistike Centralne banke i komercijalnih banaka, kao i redovna kvartalna statistika COFER izvještaja (*Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserve*), te redovna godišnja transmisija FAS izvještaja (*Financial Access Survey*) prema MMF-u. U domenu statistike eksternog sektora, MMF-u su redovno dostavljani kvartalni podaci o ukupnom spoljnom dugu, međunarodnoj investicionoj poziciji, platnom bilansu, kao i godišnje CDIS tabele o stranim direktnim investicijama (*Coordinated Direct Investment Survey*). Ovi podaci dostavljaju se u skladu sa metodologijama MMF-a za proizvodnju navedenih statistika.

Centralna banka je intenzivirala aktivnosti na harmonizaciji sa EU standardima i najboljim praksama u cilju unapređenja kvaliteta i dostupnosti statističkih podataka iz njene nadležnosti.

QR36

U 2024. godini, u domenu monetarne i finansijske statistike, implementiran je novi granularni (detaljni) sistem izvještavanja kreditnih institucija prema Centralnoj banci[QR36] koji je razvijen tokom 2022. i 2023. godine, u skladu sa evropskim regulativama za bilansnu statistiku i statistiku kamatnih stopa. Takođe, nastavljen je i rad na pripremi izvještajnih tabela u oblasti monetarne i finansijske statistike za potrebe izvještavanja Evropske centralne banke.

Granularnost ovakvog sistema omogućava upotrebu podataka za kompilaciju ne samo bilansne statistike i statistike kamatnih stopa za ECB izvještavanje, već i za kompilaciju statistike finansijskih računa, kao i za druge forme izvještavanja, vezano, pored ostalog, i za polnu strukturu u oblasti dostupnosti finansija. U vezi s implementacijom ovog novog sistema, Centralna banka je učestvovala u MMF-ovom FAS pilot projektu, proizvodnjom i dostavljanjem podataka koji obuhvata indikatore po polnoj pripadnosti za Izvještaj MMF-a o istraživanju dostupnosti finansijskih usluga, koji je dostupan na internet stranici MMF-a[76]. Dodatno, na bazi granularnog sistema razvijena je statistika polno razvrstanih podataka bankarskog sektora. Takođe, Centralna banka je uzela učešće u desetom izdanju publikacije „Žene i muškarci u Crnoj Gori", objavljenoj u decembru 2024. godine na internet stranici Uprave za statistiku Crne Gore.

U domenu statistike finansijskih računa, tokom 2024. godine ostvaren je značajan napredak kompletiranjem rada, započetog u prethodnom periodu, na proizvodnji statistike godišnjih finansijskih računa za period od 2013–2023. godine, u skladu sa ESA 2010 metodologijom. Sprovedena je konačna harmonizacija podataka obradom njihovih primarnih izvora u modelu razvijenom za statistiku finansijskih računa (uz tehničku saradnju sa Hrvatskom narodnom bankom kroz IPA regionalni projekat). Statistika finansijskih računa sadrži prikaz finansijske aktive i pasive ekonomije Crne Gore, kroz četiri dimenzije: stanje, transakcije, revaluacije i ostale promjene, po ključnim sektorima domaće ekonomije i sektoru nerezidenata.

Planiranom prvom transmisijom podataka prema Eurostatu, iz oblasti statistike finansijskih računa u prvom kvartalu 2025. godine Centralna banka će doprinijeti ispunjavanju mjerila za zatvaranje pregovaračkog poglavlja 18 – Statistika iz svoje nadležnosti i pružiti dodatni doprinos razvoju zvanične statistike u skladu sa evropskim standardima. Centralna banka je aktivni član ovog poglavlja, kojim rukovodi Uprava za statistiku Crne Gore, od momenta obrazovanja Radne grupe za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na statistiku.

U cilju širenja obuhvata i unapređenja monetarne statistike i statistike finansijskih računa finansijskog sektora, dodatno je unaprijeđen regulatorni okvir i potpisani sporazumi sa druga dva regulatora finansijskog tržišta u Crnoj Gori - Komisijom za tržište kapitala i Agencijom za nadzor osiguranja. Usvojena je Odluka o statističkim podacima i informacijama koje investicioni fondovi, društva za upravljanje investicionim fondovima i društva za osiguranje dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore[77], gdje je razmjena podataka uređena potpisanim sporazumima sa nadležnim regulatorima. Proizvodnjom statistike finansijskih institucija, koje nisu pod nadzorom Centralne banke, biće dodatno unapređen obuhvat podataka za potrebe kompilacije kako monetarne statistike za potrebe proizvodnje statistike finansijskih računa (finansijskog sektora), tako i za potrebe izvještavanja prema MMF-u.

QR37

U oblasti statistike eksternog sektora realizovan je značajan broj aktivnosti usmjerenih na unapređenje metodološkog okvira i povećanje usklađenosti sa međunarodnim statističkim standardima (statistika eksternog sektora obuhvata platni bilans, međunarodnu investicionu poziciju i ukupni spoljni dug Crne Gore). Poseban akcenat stavljen je na usklađivanje sa izvještajnim zahtjevima Eurostata, definisanim kroz BOP Vademecum[QR37], kao i sa metodološkim principima MMF-a, sadržanim u

[76] *Financial access survey 2024 highlights: Marking 15 Years of Supporting Financial Inclusion*.

[77] „Službeni list Crne Gore", broj 78/24.

šestom izdanju Priručnika za platni bilans i međunarodnu investicionu poziciju (BPM6) i Priručnika za statistiku spoljnog duga (*External Debt Statistics Guide*).

U skladu sa obavezama koje proističu iz statusa zemlje kandidata za članstvo u EU, nastavljeno je redovno izvještavanje Eurostata putem EDAMIS portala, u SDMX formatu, o svim relevantnim statističkim oblastima eksternog sektora: platnom bilansu, stranim direktnim investicijama (SDI), međunarodnoj investicionoj poziciji i međunarodnoj trgovini uslugama (ITSS). Izvještavanje se sprovodi u skladu sa predviđenim rokovima iz BOP Vademecum[78] kalendara, počev od 2013. godine.

U oblasti statistike eksternog sektora ostvaren je značajan napredak nakon implementacije preporuka tehničke misije MMF-a. Kao jedan od ključnih rezultata misije izvršena je revizija podataka platnog bilansa unazad, počevši od 2020. godine, čime je pozicija neto greške i omaške smanjena na nivo ispod 2% bruto domaćeg proizvoda.

QR38

Takođe, u saradnji s Ministarstvom finansija postignut je napredak u razvoju statistike za potrebe izvještavanja o zvaničnim deviznim rezervama putem RDT (*Reserve Data Template*), čime su dodatno ojačani kapaciteti za ispunjavanje zahtjeva Specijalnog standarda za diseminaciju podataka (SDDS) MMF-a[QR38].

Pored toga, u svrhu daljeg unapređenja implementacije ESA 2010 metodologije, Centralna banka je tokom 2024. godine, uz Upravu za statistiku Crne Gore i Ministarstvo finansija, uzela učešće kao koaplikant u višekorisničkom IPA 2022 projektu Uprave za statistiku Crne Gore unutar komponente SP 1.1 - Statistika državnih finansija i EDP, u okviru kojeg se razvija statistika sektora države u skladu sa ESA 2010 metodologijom, a gdje Centralna banka daje podršku zvaničnim proizvođačima ove statistike.

Pored redovnih aktivnosti, Centralna banka je nastavila da učestvuje u međunarodnim statističkim inicijativama, uključujući saradnju sa Evropskom centralnom bankom, Eurostatom i drugim relevantnim međunarodnim organizacijama. Ove aktivnosti dodatno su doprinijele razmjeni najboljih praksi i unapređenju statističke metodologije. Centralna banka je, takođe, imala dobru saradnju sa svim statističkim tijelima u Crnoj Gori, te svojim aktivnim učešćem u više radnih grupa doprinosila unapređenju statističkog okvira u skladu sa evropskim standardima.

U narednom periodu Centralna banka će nastaviti s daljim razvojem infrastrukture za efikasno prikupljanje i analizu podataka, u cilju unapređenja osnove za izvještavanje o makroekonomskim i finansijskim pokazateljima. Kontinuiranim radom na prikupljanju, obradi i analizi podataka, Centralna banka doprinosi stvaranju pouzdanih, uporedivih i tačnih statističkih podataka koji su neophodni za izradu makroekonomskih analiza, ekonomsko planiranje i formulaciju odgovarajućih politika. Kroz ove aktivnosti, Centralna banka doprinosi stabilnosti i transparentnosti finansijskog sistema Crne Gore, što je ključno za njen ekonomski razvoj.

[78] *BOP Vademecum* odnosi se na referentni dokument Eurostata za prenos podataka kojim su precizirani zahtjevi Eurostata u oblasti statistike eksternog sektora u skladu sa regulativama EU.

10.2. Istraživanja

Istraživanje o praksama kreditnih institucija vezanim za klimatske i ekološke rizike, koje Centralna banka sprovodi od 2021. godine, u 2024. godini je uključilo i pitanja vezana za ESG principe, a polazeći od značaja ove teme organizovan je i okrugli sto. Istraživanje iz 2024. godine uključilo je i pitanja o integrisanju ESG principa u strategije i upravljanje, politike i procedure, organizaciju i izvještavanje kreditnih institucija. Prepoznajući značaj ove teme, a polazeći od analize rezultata istraživanja koje je sprovedeno krajem 2024. godine i dobre prakse koje sprovode pojedine kreditne institucije, Centralna banka je organizovala okrugli sto na temu „Integrisanje ESG principa u strategije i politike kreditnih institucija“[QR39]. Učesnici su ukazali na značaj praćenja i razmjene iskustava u praćenju ESG standarda, jačanja saradnje regulatora, privrednika i kreditnih institucija na polju održivih finansija koja može doprinijeti bržoj tranziciji finansijskog sektora ka održivom poslovanju.

QR39

Pored toga, Centralna banka je u 2024. godini sprovela i istraživanje o zahtjevima Evropske unije za izvještavanjem o održivosti[QR40] u kojem je razmatran značaj i obaveza objelodanjivanja nefinansijskih informacija i informacija o održivosti, u skladu sa regulativom i standardima EU. U studiji su predstavljena iskustva odabranih centralnih banaka u ovoj oblasti i date preporuke za djelovanje Centralne banke.

QR40

Centralna banka je nastavila s objavljivanjem naučno-stručnog časopisa na engleskom jeziku *Journal of Central Banking, Theory and Practice*, koji ima zavidnu reputaciju i karakter međunarodnog časopisa indeksiranog u preko 30 međunarodnih baza. Prema rangiranju Scopusa za 2024. godinu, našao se među 25 odsto najboljih časopisa u svijetu u oblasti Opšte ekonomije, ekonometrije i finansija (*General Economics, Econometrics and Finance*), sa indeksom citiranosti od 3,7. Časopis objavljuje originalne naučne radove iz oblasti teorijskih i praktičnih aspekata centralnog bankarstva, monetarne politike, uključujući pitanja i problematiku supervizije, bankarstva i upravljanja u centralnim bankama. U redakciji časopisa su istaknuti profesori i ugledni poslenici centralnih banaka iz 16 zemalja sa svih kontinenata.

11 FINANSIJSKA EDUKACIJA

Centralna banka kontinuirano ulaže napore u unapređenje finansijske pismenosti građana, prepoznajući je kao jedan od temelja odgovornog upravljanja ličnim finansijama i dugoročne stabilnosti ekonomskog sistema. Na osnovu potrebe za povećanjem finansijske pismenosti u Crnoj Gori, prepoznate u okviru sprovedenih istraživanja tokom prethodnih pet godina, Centralna banka je inicirala izradu strateškog dokumenta usmjerenog ka podizanju nivoa finansijske pismenosti u zemlji, pod nazivom Program razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027 (Program). Kao koordinator Programa razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027, Centralna banka predvodi inicijative usmjerene na jačanje finansijskih znanja i vještina građana s ciljem povećanja njihove finansijske otpornosti i ukupne dobrobiti. Sprovođenjem programa poput Svjetske nedjelje novca i Nedjelje štednje, decenijama i godinama unazad, Centralna banka doprinosi podizanju finansijske pismenosti među djecom i mladima. Iniciranjem i realizacijom edukativnih aktivnosti, Centralna banka je i tokom 2024. godine doprinosila izgradnji finansijski odgovorne zajednice, stvarajući čvrste temelje za stabilan, održiv i inkluzivan ekonomski razvoj Crne Gore.

Rezultati istraživanja o nivou finansijske pismenosti odraslih u Crnoj Gori ukazali su na potrebu unapređenja finansijske pismenosti u državi. U posljednjih pet godina sprovedena su dva istraživanja na ovu temu: 2020. godine od strane Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) i 2024. godine od strane naučno-istraživačke ustanove Centar za finansije. Istraživanje iz prošle godine je pokazalo, kada je riječ konkretno o znanjima i stavovima u oblasti zaduživanja, da građani najbolje razumiju pojmove i proizvode koje koriste i koji su aktuelni, pa tako čak 95% ispitanika zna šta je kredit, 93% njih razumije termin kamata na pozajmicu, a 82% zna šta znači inflacija. Iako su ovi osnovni pojmovi građanima poznati, znanje prilično opada kada je riječ o npr. složenom kamatnom računu koji poznaje 32% ispitanika ili o razlici između rate i anuiteta koju razumije manje od petine ispitanika (19,8%).

U cilju obezbjeđenja sistemskog pristupa pitanju finansijskog opismenjavanja naših građana, Centralna banka je inicirala izradu strateškog dokumenta usmjerenog ka podizanju nivoa finansijske pismenosti u zemlji, pod nazivom Program razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027. Ovaj Program realizuje se kroz godišnje akcione planove kojima se precizira širok spektar aktivnosti na planu finansijske edukacije. U cilju osiguranja efikasne platforme za umrežavanje napora, razmjenu informacija i koordinaciju aktivnosti na planu unapređenja finansijske pismenosti, Centralna banka je inicirala potpisivanje Memoranduma o saradnji na implementaciji Programa razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027, koji su do sada potpisale 24 institucije iz javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Kao koordinator Programa, Centralna banka predvodi inicijative usmjerene na jačanje finansijskih znanja i vještina građana s ciljem povećanja njihove finansijske otpornosti i ukupne dobrobiti. Jedan od projekata na koji smo posebno ponosni i koji se bazira na strateškom partnerstvu Centralne banke, Ministarstva prosvjete, nauke i kulture i Fonda za inovacije, odnosi se na finansijsku edukaciju u školama uz inovativne metode. Kroz projekat "Robotika za najmlađe" obezbijeđeni su edukativni roboti za sve osnovne škole u Crnoj Gori. Plan je da djeca, kroz interaktivne aktivnosti učenja programiranja robota, usvajaju osnovna finansijska znanja i razvijaju potrebne finansijske vještine. Takođe, trenutno je aktuelan i projekat koji uz podršku Centralne banke realizuje NVO Centar za omladinsku edukaciju "Finansijska pismenost - put ka sigurnijoj budućnosti". Kroz radionice, online kurseve, podkaste, na način koji je zanimljiv mladima, obrađuju se teme poput upravljanja ličnim finansijama, sigurnosti online transakcija, preduzetništva itd.

Tokom 2024. godine, Centralna banka je sprovela i niz drugih aktivnosti usmjerenih na unapređenje finansijske pismenosti i jačanje svijesti građana o odgovornom upravljanju novcem. Ove aktivnosti odnosile su se na organizovanje tematskih radionica, predavanja i debata, pripremu i objavljivanje edukativnih materijala, te obilježavanje relevantnih domaćih i međunarodnih događaja. Sva predavanja i radionice održane su uživo kako bi bio osiguran veći obuhvat učesnika, interaktivna razmjena informacija i neposredna diskusija koja dodatno olakšava razumijevanje ključnih finansij-

QR41

skih tema i prilagođavanje sadržaja potrebama učesnika. Kroz direktne edukativne aktivnosti bilo je obuhvaćeno 1.294 učesnika (prethodne godine 751), uključujući studente, učenike, predstavnike finansijskog sektora i građane. Pored toga, Centralna banka je, u raznim prigodnim prilikama, dijelila edukativne materijale namijenjene unapređenju finansijske pismenosti.

U nastavku su navedene najznačajnije aktivnosti koje je Centralna banka realizovala tokom 2024. godine u oblasti finansijske edukacije[QR41].

Svjetska nedjelja novca

Centralna banka je u martu 2024. godine obilježila još jednu Svjetsku nedjelju novca, tradicionalnu kampanju koja za cilj ima razvijanje finansijske edukacije i pismenosti, te ekonomskih znanja i vještina među djecom i mladima. Edukativne aktivnosti odvijale su se pod sloganom *Čuvaj svoj novac, osiguraj budućnost!* sa fokusom na sigurno upravljanje novcem, važnost usvajanja odgovornog pristupa ličnim finansijama i jačanje svijesti o potencijalnim rizicima i potrebi zaštite sopstvenog novca, digitalna plaćanja i sigurnost prilikom online kupovine, kao i na ulogu i nadležnosti Centralne banke. Kampanja je sprovedena kroz organizovanje radionica i predavanja u svim regijama Crne Gore, kojima su bili obuhvaćeni mladi svih uzrasta, od predškolaca do studenata, uz prateći materijal sa osnovnim savjetima za bezbjednu online trgovinu.

U okviru Svjetske nedjelje novca, Centralna banka je takođe otvorila vrata za učenike podgoričke gimnazije „Slobodan Škerović“, koji su imali priliku da razgovaraju sa guvernerkom i zaposlenima u Centralnoj banci o njenim nadležnostima, o važnosti bankarskog sektora, zelenoj tranziciji, novim trendovima u oblasti finansijskih tehnologija, kao i o brojnim drugim ekonomskim temama.

Nedjelja štednje

Nizom aktivnosti i u saradnji sa svim poslovnim bankama obilježena je i „Nedjelja štednje“ od 31. oktobra do 6. novembra, pod sloganom „Prvi korak u sigurnu budućnost”, tokom koje je sprovedena tradicionalna akcija dodjele prve štednje bebama rođenim tokom ove sedmice. Tokom ove kampanje, održane 2024. godine, iznos prve štednje je u 2024. godini uvećan na 1.000 eura, od čega je 500 eura darovala Centralna banka, a 500 eura banka u kojoj roditelji otvore štedni račun za novorođenče. Pored toga, organizovan je niz zanimljivih edukativnih radionica i predavanja širom Crne Gore, u koje je bio uključen veliki broj djece i mladih. Prilikom posjeta predškolskim i školskim ustanovama, zaposleni Centralne banke su govorili o njenoj ulozi i nadležnostima, a djeca su učila i o osnovnim finansijskim pojmovima i dugoročnim prednostima štednje.

Organizovanje studentske debate

Centralna banka je 26. decembra 2024. godine organizovala studentsku debatu na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore na temu „Digitalna transformacija donosi kraj gotovinskom plaćanju“. Cilj debate bio je podsticanje studenata na kritičko promišljanje o savremenim ekonomskim trendovima, razmatranje prednosti i izazova digitalizacije finansijskih tokova, kao i promocija finansijske pismenosti kroz otvorenu diskusiju i razmjenu mišljenja među budućim ekonomistima. Učesnicima debate dodijeljene su simbolične nagrade i zahvalnice.

Priprema i distribucija edukativnih materijala

Pripremljen je niz edukativnih materijala s ciljem podizanja svijesti o ulozi i nadležnostima Centralne banke, kao i o finansijskoj sigurnosti i zaštiti prava. Poseban fokus stavljen je na digitalnu sigurnost, prepoznavanje prevara i zaštitu potrošača.

Među ključnim materijalima se izdvajaju:

- Video „Uloga i nadležnosti Centralne banke“ koji, na jednostavan način i uz korišćenje razumljivih termina, objašnjava osnovne funkcije Centralne banke i njen značaj za finansijski sistem;
- Video “Da li znaš kako da bezbjedno kupuješ onlajn?” u kojem su dati osnovni savjeti za sigurnu online kupovinu;
- Video “Kako da potrošač podnese prigovor na rad kreditnih institucija ili pružaoca finansijskih usluga?” u kojem su data uputstva za postupanje potrošača koji želi da podnese prigovor na postupanje kreditne institucije ili pružaoca finansijskih usluga;
- Flajer “Deset savjeta za bezbjednu online trgovinu”, koji je distribuiran u školama i na fakultetima kako bi mladi bili bolje informisani o sigurnosti online plaćanja;
- Flajer koji pojašnjava mobilnu aplikaciju mCBCG;
- Flajer “Zaštita klijenata i korisnika finansijskih institucija”, distribuiran na Info danu “Imamo potrošačka prava, koristimo ih!”.

Realizacija mini kviza na Instagram nalogu Centralne banke

Centralna banka je, tokom Nedjelje štednje, organizovala Instagram kviz sa simboličnim nagradama, s ciljem podsticanja interesovanja mladih za teme finansijske pismenosti. Ovaj interaktivni sadržaj omogućio je učesnicima da kroz zabavan format testiraju svoje znanje o štednji.

Izrada edukativnih TV priloga

U saradnji sa televizijskim kućama, Centralna banka je realizovala niz edukativnih priloga o ključnim finansijskim temama, kao što su sigurnost plaćanja, štednja, zelene investicije, prepoznavanje falsifikovanog novca i sl. Emitovanje ovakvih priloga doprinosi širenju finansijske pismenosti građana.

Međunarodna saradnja u oblasti finansijske edukacije

U Podgorici je od 24. do 26. septembra održan godišnji sastanak projekta tehničke pomoći u oblasti finansijske edukacije, u kojem je Centralna banka imala ulogu koorganizatora. Projekat je okupio više od 50 učesnika iz 10 zemalja učesnica ovog projekta, koji implementira Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), uz finansijsku podršku Ministarstva finansija Holandije. Projekat ima za cilj unapređenje finansijske pismenosti u zemljama učesnicama, kroz pružanje podrške u osmišljavanju i implementaciji nacionalnih strategija za finansijsku edukaciju.

Trodnevni događaj okupio je ključne aktere iz oblasti finansijske pismenosti koji su razmijenili iskustva, razgovarali o izazovima sa kojima se suočavaju pojedinačne zemlje i predstavili načine za prevazilaženje tih izazova. Održano je više sesija koje su pokrivale širok spektar tema, uključujući finansijsku edukaciju za mlade, unapređenje finansijske pismenosti ranjivih grupa, te strategije za zaštitu potrošača od finansijskih prevara, na kojima su učestvovali i predstavnici Centralne banke i predstavili aktivnosti i inicijative koje se sprovode na ovim poljima. Učesnici su predstavili i primjere uspješne saradnje između javnih i privatnih institucija u cilju podizanja nivoa finansijskog znanja.

Fotografije sa edukativnih događaja

ODABRANA TEMA IV
Ekonomsko i finansijsko osnaživanje žena

Rodni jaz u jednoj zemlji može se sagledavati u različitim kategorijama odstupanja, ali se najčešće odnosi na razliku između žena i muškaraca u pogledu pristupa resursima, mogućnostima i društvenim privilegijama. Ovaj jaz se manifestuje u nekoliko oblasti društvenog života, kao što su zapošljavanje, politika, zdravstvena zaštita, pristup finansijama, nivo plata i opšti socijalni status. Iako je Crna Gora postigla određeni napredak u smanjenju rodnog jaza, on je i dalje prisutan.

Zatvaranje rodnog jaza znači postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života i segmentima društva. To podrazumijeva implementaciju rodno neutralnih politika koje podstiču veću ravnopravnost u slučajevima neravnoteža. Zatvaranje ovog jaza doprinosi boljim ekonomskim rezultatima, jer omogućava veći angažman žena u radnoj snazi i korišćenje njihovog punog potencijala.

Pored ekonomskih koristi, smanjenje rodnog jaza ima i duboko društveno značenje, jer doprinosi stvaranju pravednijeg i inkluzivnijeg društva. Zatvaranje ovog jaza nije samo zadatak za žene, već i za čitavo društvo, jer ravnopravnost zavisi od zajedničkih napora, donošenja zakonodavnih rešenja i promjene društvenih stavova koji podržavaju rodne stereotipe.

Doprinos Centralne banke rodnoj inkluziji prisutan je kroz inicijative kao što su *WE Finance Code* i *Women on Boards*, koje predstavljaju važan korak ka rodnoj ravnoteži i većoj zastupljenosti žena na rukovodećim pozicijama. Ove inicijative pomažu u stvaranju inkluzivnog poslovnog okruženja, u kojem su uspjeh i rezultati važniji od roda, a žene imaju jednake šanse da oblikuju budućnost crnogorske ekonomije.

***WE Finance Code* Crna Gora je dio globalne inicijative usmjerene na osnaživanje ekonomskog potencijala žena**. Crna Gora jedna je od prvih zemalja koja se pridružila ovoj inicijativi, kroz koju, uz podršku Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), radi na poboljšanju pristupa finansiranju za crnogorska mikro, mala i srednja preduzeća koja su u vlasništvu žena ili kojima one rukovode (WMSME). Implementacija inicijative započela je u junu 2024. godine, kada su Centralna banka i EBRD u Londonu potpisali Memorandum o saradnji u vezi sa implementacijom Kodeksa u Crnoj Gori. Razlog za pokretanje ovog projekta bilo je razumijevanje da visok procenat radnih žena, u većini zemalja u razvoju,

pa i u Crnoj Gori, prepoznaje preduzetništvo kao način ekonomskog osnaživanja, ali se suočava sa institucionalnim preprekama, društvenim normama i ograničenim pristupom tržištima, finansijama, mrežama, tehnologijama i vještinama u poređenju sa muškarcima.

Projekat se sastoji od tri komponente: prva podrazumijeva formiranje snažne Nacionalne koalicije sa prepoznatim liderima koji će kroz javno obavezivanje podržati aktivnosti i time obezbijediti efikasnu implementaciju inicijative. Konkretne mjere i proizvodi su druga komponenta djelovanja, a treću predstavlja kreiranje statističke osnove koja će omogućiti donošenje mjera i razvoj novih finansijskih proizvoda zasnovanih na stvarnim podacima i prepoznatom stanju.

Očekivane koristi od implementacije inicijative za pružaoce finansijskih usluga (kreditne institucije/banke, mikrofinansijske institucije i ostali pružaoci finansijskih usluga) mogu se sistematizovati na sljedeći način:

- Bolje razumijevanje tržišnog pozicioniranja i tržišnih praznina;
- Poboljšanje poslovnih zahtjeva za kreditiranje WMSMEs, uz bolju evidenciju boniteta i granularnost podataka;
- Povećana profitabilnost pružalaca finansijskih usluga kroz bolje aktiviranje neiskorišćenog segmenta rasta;
- Korišćenje analitike za unapređenje proizvoda i usluga za WMSMEs;
- Povećana privlačnost za investitore koji koriste rodnu perspektivu, čime se povećava finansiranje za WMSMEs;
- Bolja usklađenost sa regulatornim ili investitorskim izvještajnim zahtjevima;
- Brendiranje kroz povećan fokus na rodnu inkluziju i ravnotežu na tržištu;
- Povećan profil lidera, posebno žena lidera, unutar organizacije;
- Jačanje reputacije i povjerenja klijenata kroz društveno odgovorno poslovanje;
- Pristup novim partnerstvima i inicijativama koje promovišu rodnu ravnopravnost i inkluzivni rast.

Koristi za regulatore i kreatore ekonomskih politika:

- Bolje razumijevanje ograničenja i troškova s kojima se suočavaju WMSMEs;
- Poboljšane finansijske usluge i rast za WMSMEs;
- Veći kvalitet izvještavanja i usklađenosti sa podacima o WMSMEs;
- Povećan profil lidera, posebno žena lidera, u državi;
- Efikasnije kreiranje politika zasnovanih na podacima (*evidence-based policymaking*);
- Jačanje međuinstitucionalne saradnje kroz zajednički pristup rješavanju rodno-osjetljivih izazova;
- Otvaranje potencijala rasta ekonomije;
- Globalno priznanje za nacionalni fokus na smanjenje razlika u podacima i finansiranju.

Prednosti za druge partnere ekosistema:

- Razvojni finansijeri i investitori sa socijalnim uticajem mogu sagledati povećani potencijal za ulaganje sa rodnom perspektivom;
- Strukovna udruženja i asocijacije dobijaju priliku da podrže svoje članove i povećati finansijsku inkluziju;
- Organizacije za postavljanje standarda dobiće bolje podatke za donošenje odluka i praćenje progresa implementiranih politika i procesa zbog simultanih sistemskih akcija;
- Istraživači i tehnički specijalisti dobijaju priliku da podrže ove aktivnosti;
- Civilno društvo i organizacije koje se bave pravima žena dobijaju jaču osnovu za zagovaranje politika koje podržavaju ravnopravnost i ekonomsko osnaživanje žena;
- Edukativne (obrazovne) institucije mogu razvijati programe koji doprinose jačanju kapaciteta WMSMEs;
- Tehnološki partneri mogu razvijati digitalna rješenja za olakšavanje pristupa finansijama i podrške WMSMEs sektoru.

***Women on Boards* je projekat usmjeren na osnaživanje ženskog liderskog potencijala u Crnoj Gori i pripremu poslovnog ambijenta za implementaciju EU Direktive o ravnomjernoj zastupljenosti polova na ključnim pozicijama ekonomskog odlučivanja kroz buduću primjenu novog Zakona o privrednim društvima**. Ključni cilj *Women on Boards* programa je jačanje uloge manje zastupljenog pola u poslovnom odlučivanju i njihovo aktivnije uključivanje u upravljačke strukture kompanija. Uz podršku EBRD-a, Centralna banka nastavlja ovaj trogodišnji projekat, pokrenut 2023. godine, s ciljem da crnogorske liderke svojim znanjem i sposobnostima daju snažan doprinos u upravljačkim strukturama velikih javnih i državnih kompanija. U četvrtom kvartalu započele su pripreme za realizaciju ovog programa, a planirano je da u 2025. godini bude osposobljena druga generacija polaznica iz privatnog i javnog sektora, koje će proći kroz više modula obuka sa ciljem unapređenja znanja i vještina potrebnih za preuzimanje najodgovornijih rukovodećih pozicija. Sastavni dio edukacija polaznica biće razvijanje ključnih kompetencija za strateško odlučivanje i liderstvo za buduće poslove.

EU Direktiva o ravnopravnoj zastupljenosti polova na ključnim pozicijama ekonomskog odlučivanja biće, od juna 2026. godine, obavezujuća za sve zemlje članice EU, kao i za privredna društva koja posluju ili sarađuju sa kompanijama iz EU.

Uspješna realizacija ovih inicijativa zahtijeva sinergiju između državnih institucija, poslovne zajednice, akademskog sektora i civilnog društva. Centralna banka Crne Gore, kroz svoje aktivnosti i lidersku poziciju, može biti primjer dobre prakse i značajan je akter u podsticanju promjena u ovoj oblasti u cilju obezbjeđivanja inkluzivnog i otpornog razvoja Crne Gore.

12 SARADNJA SA EVROPSKOM UNIJOM I MEĐUNARODNIM FINANSIJSKIM INSTITUCIJAMA

Centralna banka je u 2024. godini dala značajan doprinos napretku u evropskim integracijama, naročito u procesu finansijskih integracija sa EU, što je rezultiralo time da Crna Gora postane prva država Zapadnog Balkana koja je pristupila Jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA). Ovim su stvoreni uslovi za ostvarivanje vidljivih benefita od budućeg članstva u Evropskoj uniji za crnogorsko stanovništvo i privredu, u vidu višestruko jeftinijih, bržih i jednostavnijih platnih transakcija, snaženja konkurentnosti crnogorskih preduzeća i jačanja finansijske inkluzije. Pored toga, uspješno su realizovane i preuzete obaveze na usklađivanju regulatornog okvira s pravnom tekovinom EU u oblastima kapitala i finansija iz Pregovaračkih poglavlja 4 i 9, i u saradnji Komisijom za tržište kapitala i Agencijom za nadzor osiguranja pripremljeno je 16 zakona i upućeno na dalju proceduru prema Ministarstvu finansija.

MMF je, na zahtjev Centralne banke, sproveo Reviziju kodeksa transparentnosti centralne banke (TCR - Transparency Code Review) i pružio tehničku pomoć za usklađivanje sa izvještajnim zahtjevima Eurostata. Svjetska banka je podržala reformu platnih sistema kroz novi Partnerski okvir za 2025–2029. godinu, kao i kroz rukovođenje inicijativom Modernizacija platnih sistema u zemljama Zapadnog Balkana, kojom se nastavlja projekat modernizacije platnog prometa. Uz podršku Evropskog fonda za Jugoistočnu Evropu i u saradnji sa Ministarstvom finansija pripremljena je Strategija finansijskih tehnologija (FINTECH) za Crnu Goru za period od 2025–2029. godine, čiji je cilj bolji pristup finansijama, jačanje finansijske stabilnosti za ubrzaniji ekonomski rast i održivi razvoj.

12.1. Aktivnosti Centralne banke u procesu pristupanja EU

Centralna banka je tokom 2024. godine nastavila sa aktivnim učešćem u procesu evropskih integracija Crne Gore, preduzimajući intenzivne aktivnosti na usklađivanju svog regulatornog i institucionalnog okvira sa pravnom tekovinom Evropske unije i standardima Evropskog sistema centralnih banaka. Centralna banka je tokom 2024. godine bila u potpunosti posvećena ispunjavanju pretpristupnih obaveza u okviru devet pregovaračkih poglavlja u kojima aktivno učestvuje već 13 godina, od otvaranja pregovora sa Evropskom unijom. Posebno značajan doprinos ostvaren je u tri od četiri pregovaračka poglavlja kojima je Centralna banka rukovodila do kraja 2024. godine (u Poglavlju 4 - Sloboda kretanja kapitala, Poglavlju 9 - Finansijske usluge i Poglavlju 17 - Ekonomska i monetarna politika, gdje je, kao rezultat koordinisanog rada sa Ministarstvom finansija, Ministarstvom ekonomskog razvoja, Ministarstvom unutrašnjih poslova, Komisijom za tržište kapitala i Agencijom za nadzor osiguranja, pripremljeno i upućeno Vladi Crne Gore 16 zakona (tabela 12.1), koji uređuju ključna pitanja poslovanja finansijskog sektora. Paralelno s tim, izrađena je i sveobuhvatna podzakonska regulativa radi potpune i efikasne primjene zakonskih rješenja. Predstavnici Centralne banke dali su značajan doprinos napretku i u poglavljima 18 - Statistika i 32 - Finansijski nadzor, kroz aktivno učešće u radu radnih grupa, pripremu analiza i priloga i izradu strateških dokumenata. Pored pomenutih poglavlja, predstavnici Centralne banke bili su uključeni i u rad radnih grupa za poglavlja 16 - Porezi, 28 - Zaštita potrošača i zdravlja, 30 - Vanjski odnosi i 33 - Finansijske i budžetske odredbe, pružajući značajan doprinos njihovom radu.

S namjerom poboljšanja efikasnosti i koordinacije aktivnosti Centralne banke u procesu evropskih integracija, u aprilu je formirano Koordinaciono tijelo za praćenje pregovora sa EU iz djelokruga nadležnosti Centralne banke, što je rezultiralo uspješnim ispunjavanjem preuzetih obaveza za zatvaranje poglavlja iz nadležnosti Centralne banke. Ova inicijativa imala je posebno za cilj unapređenje internih i eksternih mehanizama koordinacije kako bi Centralna banka svoje obaveze u pregovaračkom procesu pravovremeno ispunila i osigurala uspješno pristupanje ESCB-u, uz punu usklađenost sa evropskim standardima. Shodno preuzetim obavezama, Centralna banka je, zahvaljujući visokom stepenu posvećenosti i stručnosti svojih zaposlenih, uspješno ispunila sve obaveze iz svoje nadležnosti potrebne za zatvaranje pregovaračkih poglavlja 4 – Sloboda kretanja kapitala, poglavlja 9 – Finansijske usluge i poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna politika.

Tabela 12.1

Zakoni koji regulišu poslovanje finansijskog sektora, pripremljeni za usvajanje tokom 2024. godine		
	Naziv zakona	Institucija – nosilac obaveze pripreme zakona
1.	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu	Centralna banka
2.	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sanaciji kreditnih institucija	Centralna banka
3.	Zakon o izmjenama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka	Centralna banka
4.	Zakon o finansijskim konglomeratima	Centralna banka
5.	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kreditnim institucijama	Centralna banka
6.	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima	Centralna banka
7.	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma	Ministarstvo unutrašnjih poslova i Centralna banka
8.	Zakon o potrošačkim kreditima	Ministarstvo ekonomskog razvoja i Centralna banka
9.	Zakon o osiguranju	Agencija za nadzor osiguranja
10.	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju	Agencija za nadzor osiguranja
11.	Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima	Komisija za tržište kapitala
12.	Zakon o alternativnim investicionim fondovima	Komisija za tržište kapitala
13.	Zakon o otvorenim investicionim fondovima sa javnom ponudom	Komisija za tržište kapitala
14.	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala	Komisija za tržište kapitala
15.	Zakon o sanaciji investicionih društava	Komisija za tržište kapitala
16.	Zakon o emisiji i nadzoru pokrivenih obveznica	Komisija za tržište kapitala

Izvor: CBCG

Posebno treba naglasiti da je, pod vođstvom Centralne banke, Crna Gora napravila značajan iskorak u procesu finansijskih integracija i 21. novembra 2024. godine postala prva država Zapadnog Balkana koja je pristupila SEPA geografskom području, ispunjavajući jedan od ključnih ciljeva na svom putu ka članstvu u EU. Učlanjenje u SEPA područje doprinijeće unapređenju ekonomskog ambijenta, olakšavanju prekogranične trgovine i privlačenju investicija. Takođe, ovaj korak će pružiti značajan doprinos povećanju transparentnosti, efikasnosti i sigurnosti u platni sistem Crne Gore, što je ključno za stabilnost finansijskog sektora i ukupnu ekonomsku stabilnost zemlje. U cilju pružanja podrške i praćenja procesa uvođenja SEPA šema, kao i obezbjeđivanja foruma za razmjenu iskustava u identifikaciji izazova za pristupanje i definisanju adekvatnih rješenja za njihovo prevazilaženje, Evropska komisija je početkom 2025. godine osnovala Upravljačku grupu (Steering Group). Ova grupa okuplja predstavnike centralnih banaka Zapadnog Balkana i Moldavije, Evropskog savjeta za plaćanja, Evropske centralne banke i Svjetske banke.

U sklopu aktivnosti za pripremu Crne Gore za članstvo u SEPA, u okviru Pregovaračkog poglavlja 4 – Sloboda kretanja kapitala, ostvaren je značajan napredak, koji je omogućio postizanje ključnog cilja - potpuno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva, koje je obuhvaćeno ovim poglavljem, sa pravnom tekovinom EU. Poseban iskorak postignut je u oblasti platnih sistema, gdje su u izuzetno kratkom roku sprovedene izmjene zakonske regulative. Time je regulatorni okvir zaokružen i osigurana potpuna usklađenost Zakona o platnom prometu sa PSD2 direktivom. Takođe, ispunjene su i obaveze u vezi sa mjerilom koje se odnosi na mogućnost implementacije EU regulativa 924/2009 i 260/2012 u ovoj oblasti.

Intenzivnim aktivnostima koje je Centralna banka preduzela na pripremi zakonskih rješenja, kao i aktiviranjem koordinacionog mehanizma u okviru Savjeta za finansijsku stabilnost, ostvaren je značajan napredak u harmonizaciji regulatornog okvira sa pravnom tekovinom EU, takođe i u pregovaračkom poglavlju 9 – Finansijske usluge. U okviru svojih obaveza, Centralna banka je pripremila sva zakonska rješenja koja su usklađena sa važećom pravnom tekovinom EU. Time su stvoreni preduslovi za ispunjenje mjerila koja se odnosi na usklađenosti s evropskim zakonodavstvom u oblasti bankarstva i finansijskih konglomerata, zaštite depozita, kao i reorganizacije i likvidacije kreditnih institucija.

Takođe, intenzivno su sprovođene aktivnosti na ispunjenju završnih mjerila za privremeno zatvaranje pregovaračkog poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna politika. Ključni korak u tom procesu ostvaren je donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore u decembru 2023. godine, čime je ispunjeno mjerilo koje se odnosi na obezbjeđivanje pune nezavisnosti centralne banke, zabranu monetarnog finansiranja javnog sektora i zabranu privilegovanog pristupa javnog sektora finansijskim institucijama. U kontekstu privremenog zatvaranja pregovaračkog Poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna politika, jedno od završnih mjerila predviđa uspostavljanje posebno prilagođenog okvira kojim će se definisati način primjene kriterijuma konvergencije na Crnu Goru. U tom pravcu, Centralna banka je tokom 2024. godine uložila napore da pokrene strukturiran i formalni dijalog sa Evropskom komisijom i ECB s ciljem definisanja odgovarajućeg rješenja koje će obezbijediti jasnoću u pogledu primjene pravnog okvira EU za usvajanje eura, kao i omogućiti pravovremenu institucionalnu i tehničku spremnost za ispunjavanje obaveza nakon pristupanja EU.

Centralna banka je nastavila i sa aktivnim učešćem u pregovaračkom procesu kroz pripremu ključnih strateških i planskih dokumenata. Jedan od tih dokumenta je Program ekonomskih reformi Crne Gore (PER) za period 2025–2027. godine, koji predstavlja najvažniji strateški dokument u ekonomskom dijalogu sa EK i državama EU. Ovaj dokument svaka zemlja sa statusom kandidata ili potencijalnog kandidata dostavlja Evropskoj komisiji jednom godišnje. Takođe, predstavnici Centralne banke učestvovali su u pripremi Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCG) za period od 2025–2026. godine, kojim se definišu obim i dinamika usklađivanja strateškog i zakonodavnog okvira Crne Gore sa pravnom tekovinom EU. Pored toga, Centralna banka je dala značajan doprinos u izradi Priloga za Izvještaj Evropske komisije o Crnoj Gori za 2024. godinu, koji služi kao osnov za procjenu jednogodišnjeg napretka zemlje u pregovaračkom procesu.

U procesu praćenja sprovođenja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), Centralna banka je učestvovala u pripremi priloga za sastanke Odbora za stabilizaciju i pridruživanje, Pododbora za unutrašnje tržište i konkurenciju i Pododbora za ekonomska i finansijska pitanja i statistiku, kao i na sastancima ovih tijela. Ovaj dijalog sa EK predstavlja važnu osnovu za kontinuirano praćenje sprovođenja preuzetih obaveza iz SSP-a.

Takođe, delegacija Centralne banke, predvođena guvernerkom, učestvovala je u maju 2024. godine na godišnjem Ministarskom dijalogu između Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana i Turske, u okviru Savjeta za ekonomska i finansijska pitanja, na kojem se usvajaju Zajednički zaključci ekonomskog i finansijskog dijaloga između EU i zemalja kandidata i potencijalnih kandidata. U Zajedničkim zaključcima za 2024. godinu konstatovano je da bankarski sistem u Crnoj Gori stabilan, likvidan, uz rast profitabilnosti, povećane kapitalne rezerve i smanjenje udjela nekvalitetnih kredita, te da usklađivanje zakonodavstva finansijskog sektora sa regulativom EU napreduje.

Nastavljen je i redovan dijalog sa EK i ECB povodom godišnje ocjene Programa ekonomskih reformi Crne Gore 2024–2026. (PER). Ova ocjena PER-a prati napredak zemalja kandidata i potencijalnih kandidata u sprovođenju ekonomskih reformi, kao i okvira srednjoročnih makroekonomskih i fiskalnih politika. Ekonomski i fiskalni nadzor tokom procesa pristupanja ima za cilj pripremu zemalja kandidata za učešće u multilateralnom nadzoru i koordiniranoj ekonomskoj politici.

Realizovan je značajan broj bilateralnih susreta sa visokim zvaničnicima EU, kao i sa zvaničnicima na nacionalnom nivou, koji su se odnosili na teme iz oblasti supervizije kreditnih institucija, platnih sistema, finansijske stabilnosti, kao i drugih ključnih pitanja za uspješnu integraciju Centralne banke u ESCB i Eurozonu. Sastanci su održani sa predstavnicima Direktorata za susjedstvo i pregovore o proširenju (DG NEAR), Direktorata za finansijsku stabilnost, finansijske usluge i uniju tržišta kapitala (DG FISMA), Evropskog savjeta za plaćanja, Evropskog bankarskog regulatora (EBA). Takođe, predstavnici Centralne banke su održali brojne bilateralne sastanake sa zvaničnicima na nacionalnom nivou, čiji je fokus bio na evropskim integracijama. Ovaj značajan napredak ostvaren tokom 2024. godine predstavlja čvrst temelj za nastavak intenzivnih aktivnosti Centralne banke ka postizanju potpune integracije u evropske finansijske i regulatorne okvire.

Saradnja sa ECB dodatno je intenzivirana, a posebno se izdvaja susret na najvišem nivou, kada je guvernerka Centralne banke posjetila ECB i sastala se sa predsjednicom ECB-a, *Kristin Lagard*, u Frankfurtu, u decembru 2024. godine. Ovaj sastanak bio je prilika da se naglasi važnost kontinuirane saradnje usmjerene na usklađivanje praksi centralnog bankarstva Crne Gore sa evropskim standardima. Takođe, sastanak je omogućio razmatranje šireg okvira obaveza Crne Gore u procesu pristupanja EU, sa posebnim fokusom na superviziju banaka, platne sisteme i reforme u oblasti finansijskog upravljanja.

12.2. Saradnja sa Međunarodnim monetarnim fondom i drugim međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama

Međunarodni monetarni fond

Uspješna i veoma konstruktivna saradnja sa MMF-om nastavljena je kroz redovan dijalog s njihovim predstavnicima u pravcu unapređenja makroekonomske situacije i očuvanja stabilnosti finansijskog sistema, kao i kroz realizaciju značajnih projekata tehničke pomoći koji su dodatno osnažili kapacitete Centralne banke.

Crna Gora je u MMF-u članica holandsko-belgijske konstituence, četvrte po veličini glasačkih prava u MMF-u, a čini je grupa od 16 zemalja, koju u Izvršnom odboru MMF-a naizmjenično predstavljaju Belgija i Holandija. Za Konstituencu, 2024. godina je bila izazovna imajući u vidu geopolitička zbivanja u čijem su fokusu neke njene članice, jer se njihovi efekti prelivaju i na ostale, posebno susjedne države.

U svojstvu predstavnika Crne Gore u MMF-u, fiskalnog agenta Crne Gore i depozitara u MMF-u, Centralna banka je u oktobru obavijestila MMF o aktivnostima Vlade Crne Gore u vezi povećanja kvote Crne Gore u MMF-u. Centralna banka predstavlja Crnu Goru u MMF-u, ima ulogu fiskalnog agenta Crne Gore i depozitara u MMF-u i ovlašćena je da u ime Crne Gore obavlja sve poslove i tran-

sakcije predviđene odredbama Statuta MMF-a. Kvota Crne Gore u MMF-u iznosi 60,5 miliona specijalnih prava vučenja (SPV) i na osnovu nje Crnoj Gori pripada 0,04% ukupnih glasačkih prava u MMF-u. Odbor guvernera MMF-a u decembru 2023. godine usvojio Odluku o 16. Opštoj reviziji kvota, koja se odnosi na povećanje kvota svih 190 zemalja članica u MMF-u za 50%. Nakon toga, Vlada Crne Gore je 17. oktobra 2024. usvojila Informaciju o neophodnim aktivnostima u vezi s aktuelnim prijedlogom za povećanje kvote Crne Gore u MMF-u sa 60,5 miliona SPV-a na 90,8 miliona SPV-a i ovlastila guvernerku Crne Gore u MMF-u, dr Irenu Radović, da o tome i formalno obavijesti Fond, što je i učinjeno 21. oktobra 2024. godine.

MMF je inicirao i aktivnosti za obezbjeđivanje dugoročne finansijske održivosti Fonda za smanjenje siromaštva i rast (PRGT), koncesionog instrumenta za kreditiranje MMF-a, kojem se od Crne Gore takođe očekuje da doprinese. Time je MMF nastojao obezbijediti dalji nastavak podržavanja članica s niskim prihodima u sprovođenju zdravih ekonomskih politika i jačanju institucija. Glavni element ovog plana je Okvir finansiranja za generisanje dodatnih subvencionih resursa za PRGT. U vezi s ovim Okvirom očekuje se spremnost članica, uključujući i Crnu Goru, da dodijele svoj dio ukupnog iznosa planirane distribucije kao novu subvenciju za PRGT ili da na drugi način omoguće nove subvencije u ekvivalentnom iznosu.

U okviru redovnih godišnjih konsultacija sa Crnom Gorom po članu IV Statuta MMF-a organizovanim u Podgorici od 29. januara do 12. februara, MMF je ocijenio da pokazatelji finansijske stabilnosti u cijelom sistemu izgledaju zdravi s obzirom na visoku likvidnost. Preporučen je „nastavak detaljne kontrole finansijskog sektora od strane snažne i nezavisne centralne banke“ radi upravljanja promjenljivim obimom rizika, kao i nastavak usklađivanja crnogorskih propisa i supervizorske prakse sa međunarodnim standardima.

Konstruktivna saradnja i razmjena mišljenja sa zvaničnicima i osobljem MMF-a tokom 2024. godine nastavljena je učešćem predstavnika Centralne banke na Proljećnim i Godišnjim sastancima MMF-a i Svjetske banke u Vašingtonu. Proljećni sastanci održani su u periodu od 17-21. aprila, kojom prilikom je naglašen značaj ostvarenih rezultata u sprovođenju regulatornih reformi i očuvanju stabilnosti bankarskog sistema, a posebno nezavisnosti Centralne banke. Za vrijeme Godišnjih sastanaka održanih u Vašingtonu, u periodu od 22-27. oktobra, sa zvaničnicima i predstavnicima MMF-a razmotrene su aktuelne reforme, ekonomska perspektiva i izazovi, stanje i izgledi finansijskog sektora.

Saradnju sa MMF-om obilježila je i revizija Kodeksa transparentnosti centralne banke, koja je realizovana na zahtjev Centralne banke i koja je pokazala njenu snažnu posvećenost uspostavljanju standarda i usklađivanju sa najboljom praksom na polju eksterne komunikacije. Kodeks MMF-a o transparentnosti centralnih banaka omogućava tim institucijama da mapiraju svoje prakse transparentnosti, s ciljem jačanja povjerenja javnosti, povećanja odgovornosti prema građanima i svim zainteresovanim stranama, te poboljšanja efikasnosti i vidljivosti svojih politika. Centralna banka je tražila reviziju kodeksa transparentnosti kako bi i na polju eksterne komunikacije, prvenstveno sa najznačajnijim međunarodnim partnerima i finansijskim institucijama, uspostavila standarde usklađene sa najboljom praksom. U preliminarnom izvještaju misije o primjeni Kodeksa transparentnosti centralnih banaka u Centralnoj banci Crne Gore ističe se da je transparentnost pravnog okvira, mandata, autonomije i procesa donošenja odluka značajno unaprijeđena tokom vremena, te da je centralna banka pokazala posvećenost usklađivanju s najboljim međunarodnim praksama, već implementirala niz preporuka MMF-a i nastavlja sa aktivnostima u tom pravcu.

Spremnost MMF-a da nastavi sa pružanjem podrške Crnoj Gori i Centralnoj banci u pravcu unapređenja makroekonomske situacije i očuvanja stabilnosti finansijskog sistema potvrdio je i zamjenik izvršnog direktora belgijsko-holandske konstituence u MMF-u, *Luk Drese*, prilikom posjete Centralnoj banci, u periodu od 5 do 7. februara.

Svjetska banka

Odbor izvršnih direktora Grupacije Svjetske banke usvojio je 12. septembra novi Partnerski okvir za Crnu Goru (*Country Partnership Framework* – CPF) za period od 2025–2029. godine, koji se fokusira na unapređenje fiskalnog upravljanja, povećanje konkurentnosti i podsticanje bolje integracije sa evropskim tržištima. Predviđeno je da Svjetska banka finansira aktivnosti planirane Partnerskim okvirom sa 350 miliona USD, kao i da ubrza ekonomsku integraciju i podstakne otporniju i održiviju budućnost zemlje u skladu sa EU aspiracijama. Svjetska banka je, u okviru ciljeva prvog stuba Partnerskog okvira za Crnu Goru, koji se odnosi na povećanu ekonomsku otpornost i inkluzivni rast, u dijelu fokusiranom na efikasnije i inkluzivnije javne usluge, uključila i reformu platnih sistema.

Ova podrška podrazumijeva i pomoć Centralnoj banci za dalje unapređenje sistema instant plaćanja, kreiranje nacionalne strategije za mala plaćanja, kreiranje nacionalnog QR koda i razvoj regulatornog sandboksa, kao i dodatne projekte. Jedan od njih, predviđen ovim Partnerskim okvirom, u sklopu prvog stuba, je podrška za unapređenje pristupa finansiranju za mikro i mala preduzeća, posebno za segmente koji su do sada bili slabije opsluživani. Takođe, planiran je nastavak podrške finansijskom sektoru u unapređenju pristupa finansiranju malih i srednjih preduzeća, uključujući preduzeća kojima rukovode žene. Podrška je usmjerena i na klimatske aktivnosti, očuvanje stabilnosti i za projekte ohrabrivanje i podršku stranih investicija u druge strateške sektore i projekte koji mogu uticati na zeleni razvoj.

Centralna banka je takođe intenzivirala saradnju i sa Međunarodnom finansijskom korporacijom (IFC), članicom Grupacije Svjetske banke, na polju održivog finansiranja u Crnoj Gori. U okviru ove saradnje je, u partnerstvu sa Ministarstvom finansija Austrije i Fondom za savjetodavne usluge o investicionoj klimi, u Podgorici 15. oktobra organizovana Radionica o razvoju održive finansijske strategije za finansijske institucije. Cilj skupa bio je unapređenje razumijevanja i implementacije strategija održivog finansiranja u privatnom sektoru, u skladu sa Mapom puta održivog finansiranja. Ovaj dokument predstavlja moćan instrument za objedinjavanje napora različitih institucija na stvaranju održivog finansijskog sistema.

Evropska banka za obnovu i razvoj

U okviru kontinuirane i uspješne saradnje sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD), Centralna banka je 10. juna u Londonu zaključila sa EBRD Memorandum o saradnji na planu realizacije *WE Finance Code* projekta u Crnoj Gori. Ovim projektom se konkretizuju dalji koraci ka aktiviranju ekonomskog potencijala žena, kroz unapređenje pristupa izvorima finansiranja za crnogorska mikro, mala i srednja preduzeća kojima rukovode žene ili su njihove vlasnice. Istovremeno, u okviru pomenutog sporazuma, dogovoren je i nastavak realizacije projekta *Women on Boards Montenegro*, čiji cilj je promocija rodne ravnopravnosti na najvišim nivoima odlučivanja. Treba naglasiti da je Centralna banka, prema indeksu rodne ravnoteže Zvaničnog foruma za monetarne i finansijske institucije

(OMFIF) za 2024. godinu, značajno napredovala - sa 112. na 12. mjesto od posmatranih 175 centralnih banaka, između ostalog i zahvaljujući imenovanju prve guvernerke u svojoj istoriji.

Ostale aktivnosti

Centralna banka je, nakon članstva u mreži za ozelenjavanje finansijskog sistema (*Network for Greening the Financial System*), koje datira od 2022. godine, u maju 2024. godine postala članica Mreže za održivo bankarstvo i finansiranje (SBFN). Riječ je o svjetskoj platformi za razmjenu znanja i izgradnju kapaciteta o održivom finansiranju za regulatore finansijskog sektora i granska udruženja tržišta u nastajanju i ekonomija u razvoju. Prihvatanjem principa održivog bankarstva, Centralna banka će dodatno jačati otpornost finansijskog sektora, istovremeno stvarajući temelje za dugoročan prosperitet i ekološki odgovornu budućnost.

12.3. Programi tehničke saradnje

U cilju jačanja i dalje izgradnje institucionalnih i administrativnih kapaciteta Centralne banke, realizovan je značajan broj programa tehničke saradnje sa centralnim bankama ESCB-a i međunarodnim institucijama i organizacijama. Programski ciljevi su prvenstveno bili usmjereni na ispunjavanje obaveza u okviru procesa evropskih integracija.

Pored brojnih bilateralnih programa, posebno su značajne aktivnosti sprovedene u okviru implementacije druge faze IPA regionalnog projekta pod nazivom „Program jačanja kapaciteta centralnih banaka Zapadnog Balkana sa ciljem njihove integracije u Evropski sistem centralnih banaka – Faza II“, koja je otpočela u septembru 2022. godine. Projektom rukovodi Bundesbanka, uz podršku ECB i još 19 centralnih banaka ESCB-a. Realizovano je više radionica koje su održali predstavici centralnih banaka ESCB-a, a na kojima su učestvovali predstavnici Centralne banke. Takođe, u okviru bilateralne komponente projekta, Centralna banka je ostvarila intenzivnu saradnju sa Hrvatskom narodnom bankom u oblasti monetarne statistike, Narodnom bankom Austrije u vezi sa implementacijom GDPR direktive i Bankom Italije na unapređenju informacionih sistema.

Nastavljene su aktivnosti na finalizaciji projektnog zadatka za potrebe Twinning projekta, usmjerenog ka daljem usklađivanju regulatornih, supervizorskih i administrativnih kapaciteta Centralne banke, u procesu EU integracija. Evropska komisija je prethodno odobrila prijedlog ovog projekta, koji je u završnoj fazi integracija i izuzetno značajan za Centralnu banku. Cilj projekta je nastavak rada na usklađivanju regulative u oblasti finansijskog sektora sa novousvojenom pravnom tekovinom EU, te jačanje supervizorskih i administrativnih kapaciteta Centralne banke za implementaciju i primjenu EU/ESCB standarda.

Takođe, projektni prijedlog Centralne banke za „Jačanje institucionalnih kapaciteta Centralne banke Crne Gore kroz nabavku opreme za rukovanje gotovinom“ podržan je iz sredstava Evropskog instrumenta za integracije (EUIF). Njegovom realizacijom u 2025. godini unaprijediće se institucionalni kapaciteti Centralne banke i usklađenost sa EU i ESCB standardima, čime će se doprinijeti ispunjavanju ključnih mjerila za zatvaranje pregovaračkih poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna politika i 32 – Finansijski nadzor.

Zahvaljujući podršci kroz dva TAEIX instrumenta, u saradnji sa ekspertima Hrvatske narodne banke, izvršena je analiza usklađenosti nacrta Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kreditnim institucijama sa EU regulativom. Takođe, predstavnici Hrvatske narodne banke pružili su podršku Centralnoj banci u vezi sa ispunjenjem kriterijuma za pristupanje SEPA sistemu.

Na polju tehničke saradnje sa MMF-om realizovana je tehnička pomoć Centralnoj banci za supervizorsko praćenje rizika kamatne stope u bankarskim knjigama (*Interest Rate Risk in the Banking Book*- IRRBB), kao i nastavak tehničke pomoći za statistiku platnog bilansa, od kojih je prva pružena u vidu petodnevne obuke zaposlenih od 8. do 12. aprila, a druga realizovana u periodu od 29. jula do 9. avgusta.

Od posebnog značaja bile su aktivnosti koje je sprovela Svjetska banka u okviru nastavka projekta "Modernizacija platnih sistema u zemljama Zapadnog Balkana", a koje su značajno doprinijele ubrzanju procesa pristupanja Crne Gore SEPA geografskom području i modernizaciji platnog sistema u cjelini. Ovaj projekat Svjetska banka sprovodi u saradnji sa Savjetom za regionalnu saradnju (RCC) i Sekretarijatom CEFTA (*Central European Free Trade Agreement*), uz finansiranje Evropske komisije. Ključne aktivnosti obuhvatile su organizaciju radionica o PSD2 regulativi i implementaciji sistema za brza plaćanja za bankarske i nebankarske pružaoce platnih usluga, nastavak procjene sajber bezbjednosti Centralne banke i nadgledanja platnog sistema u skladu sa principima za infrastrukture finansijskih tržišta (PFMI).

Značajnu podršku Centralnoj banci pružio je i Savjetodavni centar Svjetske banke za finansijski sektor (FinSAC) u pripremi regulatornog okvira za Proces procjene adekvatnosti unutrašnje likvidnosti (ILAAP).

13 UPRAVLJANJE MEĐUNARODNIM REZERVAMA

Centralna banka je uspješno upravljala portfolijom međunarodnih rezervi shodno njenoj investicionoj politici, stabilnim strateškim pristupom i uz poštovanje principa likvidnosti i sigurnosti. Stanje ukupnih sredstava međunarodnih rezervi, kojima upravlja Centralna banka, na računima u inostranstvu, na kraju 2024. godine uvećano je za oko 16% na godišnjem nivou. Na osnovu izvršene sveobuhvatne analize postojeće investicione strategije donijeli smo nove Smjernice o investicionoj strategiji za upravljanje međunarodnim rezervama koje su fokusirane na dospijeće i reinvestiranje sredstava u okviru investicionog portfolija do dospijeća. U valutnoj strukturi sredstava međunarodnih rezervi na kraju 2024. godine euro je učestvovao sa 86,67%, američki dolar 3,83%, na SDR se odnosilo 9,44%, a na ostale valute 0,06%.

QR42

Centralna banka upravlja međunarodnim rezervama[QR42] na način koji je usklađen sa monetarnom politikom i kojim se obezbjeđuje nesmetano ispunjenje obaveza Crne Gore prema inostranstvu, rukovodeći se, pri tome, zakonom utvrđenim načelima likvidnosti i sigurnosti ulaganja. Kao i prethodnih godina, Centralna banka je i tokom 2024. godine upravljala međunarodnim rezervama u saglasnosti sa definisanom investicionom strategijom, a u skladu sa aktuelnim tržišnim kretanjima. Pri tome, u cilju blagovremenog prilagođavanja aktuelnoj situaciji na tržištu, kontinuirano su praćeni najznačajniji rizici vezani za portfolio međunarodnih rezervi. Sve dospjele obaveze prema inostranstvu blagovremeno su realizovane, a korespondentski odnosi sa inostranim partnerima u kontinuitetu su unapređivani.

QR43

Osnovni podzakonski akti koji definišu upravljanje međunarodnim rezervama, što podrazumijeva i finansijske rizike, su Odluka o upravljanju međunarodnim rezervama[QR43] (Odluka) i Smjernice o investicionoj strategiji za upravljanje međunarodnim rezervama (Smjernice). Novom Odlukom utvrđeno je dodatno definisanje ovlašćenja i odgovornosti u procesu upravljanja međunarodnim rezervama, cilj i načela upravljanja, podjelu sredstava međunarodnih rezervi, kao i znatno detaljniji pristup upravljanju rizicima uz definisanje određenih limita. Smjernice se revidiraju jednom godišnje i predstavljaju strateški pristup upravljanju portfolijima usklađen sa tržišnim uslovima.

Radi obezbjeđivanja integriteta, ograničavanja rizika i efikasne kontrole pri upravljanju međunarodnim rezervama u Centralnoj banci uspostavljena je podjela odgovornosti po hijerarhijskoj organizacionoj strukturi koju čine:

- ***Savjet Centralne banke***, koji usvaja investicionu strategiju za upravljanje međunarodnim rezervama, gdje utvrđuje naročito: oblike u koje se mogu ulagati sredstva međunarodnih rezervi; nivo rizika koji Centralna banka može preuzeti u upravljanju međunarodnim rezervama; vrste portfolija; elemente pojedinih portfolija; valutnu strukturu portfolija i strateške benčmarke;
- ***Guvernerka***, koja daje bliže smjernice za preduzimanje pojedinih aktivnosti u upravljanju međunarodnim rezervama u okviru parametara utvrđenih investicionom strategijom;
- ***Investicioni komitet***, koji formira guvernerka, kao stručno-savjetodavno tijelo koje razmatra investicionu strategiju za upravljanje međunarodnim rezervama u okvirima odobrenim strategijom i predlaže taktički okvir za upravljanje međunarodnim rezervama; i
- ***Zaposleni iz nekoliko organizaciono razdvojenih dijelova***, preciznije iz Odjeljenja za upravljanje međunarodnim rezervama (*Front Office*), Odjeljenja za upravljanje rizicima međunarodnih rezervi (*Middle Office*) i Odjeljenja za platni promet sa inostranstvom i korespondentske odnose (*Back Office*), koji obavljaju dnevne aktivnosti upravljanja međunarodnim rezervama.

Ukupna sredstva međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu čine likvidni portfolio, operativni portfolio, investicioni portfolio, sredstva kod MMF-a i ostala sredstva.

Likvidni protfolio sadrži eurska disponibilna sredstva koja služe za održavanje dnevne likvidnosti, depozite ročnosti do šest mjeseci i hartije od vrijednosti originalnog roka dospijeća do godinu dana. Pored toga, likvidni portfolio čine i dolarska sredstva koja su plasirana kod *Banke federalnih rezervi Njujork* u skladu sa automatskim investicionim aranžmanom zaključenim sa ovom institucijom. Iznos sredstva ovog portfolija predmet je svakodnevnih analiza i zavisi od procjene potreba za likvidnošću u predstojećem periodu.

Operativni portfolio čine korporativne obveznice finansijskog sektora iz definisanog indeksa, čija je ročnost duža od ročnosti hartija od vrijednosti u likvidnom portfoliju, premda je predviđeno da se sredstva ovog portfolija, u krajnjem, mogu koristiti i za potrebe likvidnosti. Maksimalno dozvoljeno dospijeće hartija od vrijednosti u okviru ovog portfolija je pet godina. Kao i ranijih godina, ni tokom 2024. godine nije se ukazala potreba za prodajom ovih hartija za potrebe likvidnosti.

Investicioni portfolio većim dijelom čini portfolio raspoloživ za prodaju, a manjim dijelom portfolio do dospijeća. Sredstva investicionog portfolija plasirana su u hartije od vrijednosti država, supranacionalnih institucija, pokrajina, vladinih agencija i u njemačke pokrivene obveznice. Iznos ovog portfolija opredijeljen je na osnovu visine stabilnih izvora sredstava međunarodnih rezervi, a sa ciljem da se ulaganjima na duži rok ostvari nešto bolji odnos preuzetog rizika i prinosa. Maksimalno dozvoljeno dospijeće državnih hartija od vrijednosti u okviru ovog portfolija je sedam godina.

Sredstva kod MMF-a su sredstva koja se odnose na članstvo Crne Gore u MMF-u i njima se aktivno ne upravlja.

Ostala sredstva čine sredstva uplaćena u korist Uprave za imovinu, kojim se, takođe, ne upravlja aktivno, usljed specifične prirode tih sredstava.

U strukturi sredstava međunarodnih rezervi na kraju 2024. godine dominirala su likvidna sredstva. Na likvidni portfolio odnosilo se 44,8% sredstava međunarodnih rezervi, na operativni 5,4%, a na investicioni portfolio 36,8%. Na računima kod MMF-a nalazilo se 9,4% sredstava, dok su ostala sredstva imala učešće od 3,6% (grafikon 13.1).

Nakon emitovanja USD obveznice Ministarstva finansija, u martu, učešće likvidnog portfolija u ukupnim sredstvima je skočilo za 23 pp i iznosilo je maksimalnih 52,8%. Dok su se ostali portfoliji nalazili na približno istom nivou u apsolutnom iznosu, a učešće se mijenjalo onako kako se mijenjao iznos ukupnih sredstava, likvidni portfolio bio je uobičajeno najvolatilniji dio ukupnih sredstava.

Grafikon 13.1

Struktura sredstava međunarodnih rezervi po osnovnim oblicima ulaganja na dan 31. 12. 2024. godine, u %

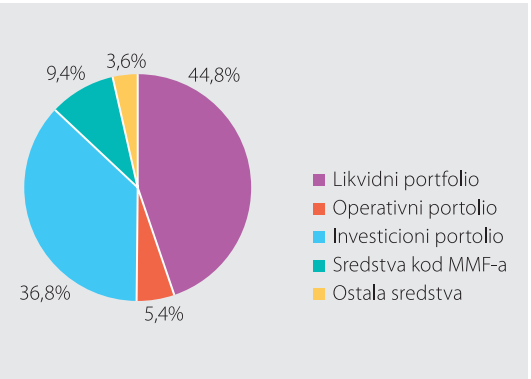

Izvor: Centralna banka

Stanje ukupnih sredstava međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu na dan 31. 12. 2024. godine iznosilo je 1,62 milijardi eura, što u odnosu na stanje sa kraja prethodne godine predstavlja uvećanje od oko 15,6%. Na računima u inostranstvu iznos sredstava zabilježio je maksimalan nivo krajem marta (1,78 mlrd. eura), a minimalan krajem februara (1,37. mlrd eura) (grafikon 13.2).

Grafikon 13.2

Kretanje ukupnog nivoa sredstava međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu tokom 2024. godine, u mil. eura

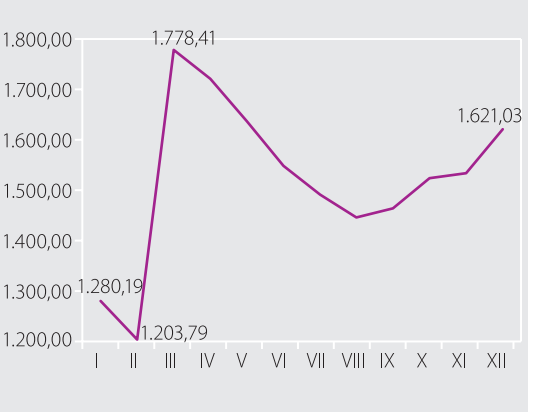

Izvor: Centralna banka

U valutnoj strukturi sredstava međunarodnih rezervi na kraju 2024. godine euro je učestvovao sa 86,67%, američki dolar 3,83%, na SDR se odnosilo 9,44%, a na ostale valute 0,06%.

ECB je tokom 2024. godine četiri puta smanjila ključne kamatne stope, a posljednje promjene su izvršene u decembru 2024. godine. Refinansirajuća kamatna stopa ECB-a iznosila je na kraju izvještajnog perioda 3,15%, depozitna stopa 3,00%, dok je stopa po kojoj banke mogu prekonoćno pozajmiti sredstva od Eurosistema iznosila 3,40%.

ECB je u junu okončala ciklus visokih ključnih kamatnih stopa koji je počeo u julu 2022. godine, nakon početka rata u Ukrajini i izbijanja energetske krize koji su "pogurali" inflaciju. Kamatne stope su na početku 2024. godine bile na nivou od 4,50%, 4,00% i 4,75%, a tada je ECB naglasila da će odluke zavisiti od dostupnih podataka, uz poseban fokus na zaradama - ključni faktor na koji treba obratiti pažnju prilikom odlučivanja o trenutku smanjenja kamatne stope. Rasprave o smanjenju stopa su u ovom periodu i dalje bile preuranjene. Na junskom sastanku je odlučeno da je, nakon devet mjeseci držanja ključnih stopa na rekordno visokom nivou, opravdan momenat da se otpočne sa snižavanjem kamatnih stopa, što je bilo i urađeno. Namjera ovog poteza bila je da se podstakne usporena ekonomija Eurozone, ohrabri zaduživanje, potrošnja i investicije. Na decembarskom sastanku predsjednica ECB-a, Kristin Lagard, rekla je da je dalji pravac kretanja stopa jasan (pad kamatnih stopa, čiji nastavak se očekuje i tokom 2025. godine), ali da će tempo biti definisan kao i do sada - od sastanka do sastanka i da će zavisiti od dostupnih podataka.

Kao orijentir za ulaganja u okviru likvidnog portfolija, kako zbog banaka sa kojima sarađuje, tako i zbog nivoa rizika koji je spremna da preuzme, za Centralnu banku su najrelevantnije ESTR stopa i Euribor stope do dvanaest mjeseci. Sve relevantne eurske kamatne stope na međunarodnom novčanom tržištu imale su trend pada u drugom dijelu 2024. godine. Kretanje stopa prikazano je na grafikonu 13.3.

Na grafikonu 13.4 može se uočiti da je tokom 2024. godine postojala pozitivna razlika između 3-mjesečnog Euribora i 3-mjesečnog ESTR swap-a; ovaj spred predstavlja koristan indikator stresa u bankarskom sistemu, odnosno ako je pozitivan to može ukazivati na viši rizik na tržištu i obratno. Najmanja razlika bila je zabilježena 16. januara i iznosila je 0bp, a najveća 22. novembra i iznosila je 21,1bp, s obzirom da je u ovom periodu došlo do velike političke nestabilnosti u Njemačkoj, a kasnije i Francuskoj (vladama je izglasano nepovjerenje). Prosječna razlika iznosila je 6,7bp[79].

[79] Spred euribor 3m – ESTR swap 3m pokazuje razliku između pozajmljivanja na 3 mjeseca i reinvestiranja gotovog novca prekonoćno tokom 3 mjeseca. Ako raste spred između ove dvije stope znači da raste rizik po viđenju tržišta.

Grafikon 13.3

Nivo tržišnih kamatnih stopa (ESTR, ECB Refinancing rate, Euribor - 1-nedeljni, 1-mjesečni, 3-mjesečni, 6-mjesečni i 12-mjesečni) od 01.01. do 31.12.2024. godine

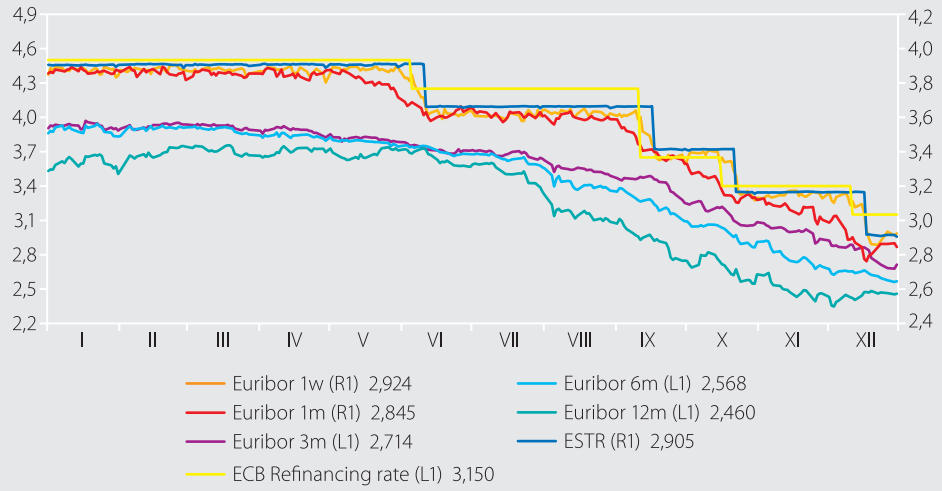

Izvor: Bloomberg

Grafikon 13.4

Spread između Euribor 3m - estr swap 3m u periodu od 01.01. do 31.12.2024. godine

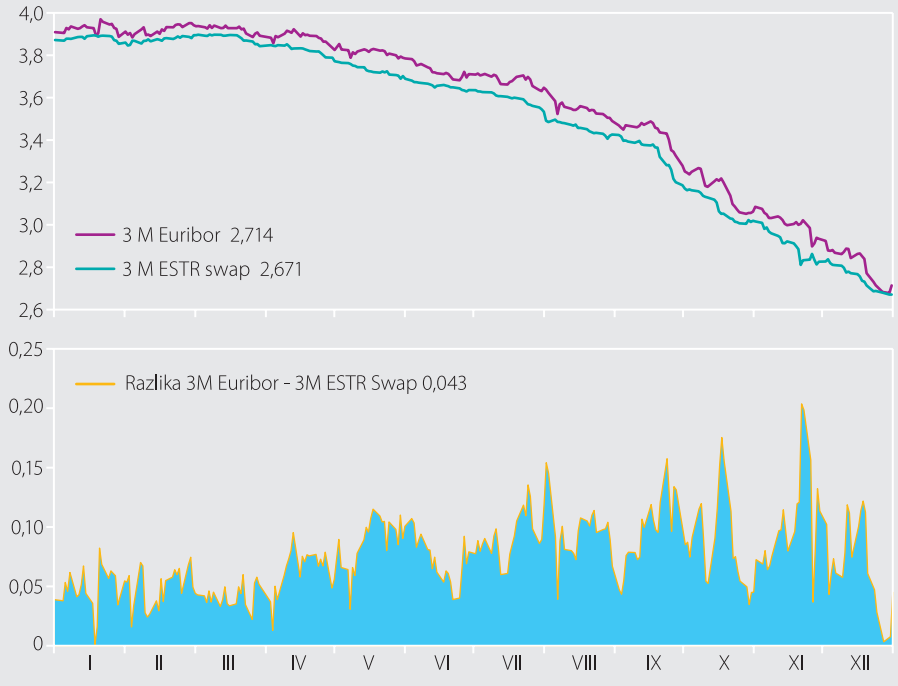

Izvor: Bloomberg

Ostvareni rezultati upravljanja međunarodnim rezervama

U tabeli 13.1 dat je pregled ostvarenih godišnjih prosječnih stopa prinosa na osnovne kategorije plasmana iz portfolija Centralne banke u proteklih pet godina, dok je u tabeli 13.2 istaknuto učešće tih kategorija u ukupnom portfoliju na kraju 2024. godine. Rast prinosa evidentan je kod depozita i kratkoročnih HoV, jer je veliki dio investiranja odrađen po relativno visokim kamatnim stopama sa „zaključavanjem" u duža dospijeća na najkraćem dijelu krive prinosa (6 mjeseci do godinu dana). Kretanja prinosa na kratkoročne hartije od vrijednosti i stopa na depozite je u potpunosti bilo usklađeno i sa kretanjem referentnih stopa na ovom dijelu tržišta. Naime, Smjernicama o investicionoj strategiji za upravljanje međunarodnim rezervama kao benčmarci[80] za Likvidni portfolio su određene stope ESTR, 1-mjesečni, 3-mjesečni i 6-mjesečni EURIBOR, i indeks eurskih kratkoročnih državnih obveznica. U izvještajnom periodu je na kratkoročne hartije od vrijednosti plasiranjem ostvarena prosječna stopa od 1,49%, dok je prethodne godine ova stopa iznosila 0,24%. Na depozite se plasiranjem u prosjeku ostvarivalo 3,83%, u odnosu na oko 3,24% koliko se ostvarivalo u prosjeku u 2023. godini.

Tabela 13.1

Ostvarene godišnje prosječne stope prinosa na osnovne kategorije plasmana iz portfolija tokom poslednjih pet godina

Kategorije	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.
HOV raspoložive za prodaju	1,02%	-0,85%	-10,14%	4,74%	3,13%
HOV do dospijeća	1,66%	1,63%	1,63%	1,63%	2,02%
Operativni portfolio	0,11%	0,11%	-5,00%	2,20%	4,57%
Kratkoročne HoV	-0,23%	-0,48%	-0,065%	0,24%	1,49%
SDR	0,04%	0,05%	1,299%	3,96%	3,71%
Depoziti (EUR)	-0,24%	-0,53%	0,0787%	3,24%	3,83%
Depoziti (USD)	0,26%	0,03%	1,646%	5,00%	5,45%
Prinos ukupno	**0,22%**	**-0,37%**	**-2,51%**	**3,12%**	**3,10%**

Izvor: CBCG

Tabela 13.2

Učešće osnovnih kategorija plasmana portfolija u ukupnom portoliju, na kraju 2024. godine

Kategorije	Učešće
HOV raspoložive za prodaju	27,83%
HOV do dospijeća	10,38%
Operativni portfolio	5,58%
Kratkoročne HoV	16,10%
SDR	9,78%
Depoziti (EUR)	29,99%
Depoziti (USD)	0,34%
Ukupno	**100%**

Izvor: CBCG

[80] Benčmarci predstavljaju standard ili referentnu tačku prema kojoj se vrše upoređenja. U kontekstu ove cjeline može se raditi o referentnom indeksu ili kamatnoh stopi.

Veliki dio HoV iz Operativnog portfolija dospio je tokom 2024. godine i reinvestiran je po značajno boljim stopama što je i rezultiralo rastom prinosa u odnosu na prethodnu godinu. Ovaj portfolio pokazao se kao veoma stabilan tokom proteklog perioda. Na kraju decembra 2023. godine, duracija[81] Operativnog portfolija bila je 1.00, a u 2024. godini veliki dio ovog portfolija bio je predmet reinvestiranja što je na kraju rezultiralo duracijom od 2.31. Investiranje je prevashodno bilo usmjereno ka optimizaciji tržišnog rizika, uz istovremeno poboljšanje profila kreditnog rizika čitavog portfolija.

Pad prinosa kod HoV raspoloživih za prodaju je rezultat situacije da je pad kamatnih stopa, odnosno rasta tržišne vrijednosti, bio najmanje izražen u segmentu ročnosti 3-5 godina gdje je najveći dio ovog portfolija koncentrisan (za razliku od prethodne godine, kada je trend rasta najviše bio izražen u toj korpi). Naime, tokom 2024. godine nastavljen je pravac investiranja i reinvestiranja čiji je cilj bilo stvaranje ukupnog portfolija koji je otporniji na tržišne rizike. Tako su sredstva reinvestirana uglavnom u korpu od 3 do 5 godina, koja je imala najmanju reakciju na tržišna dešavanja tokom izvještajne godine. Pad kamatnih stopa tokom druge polovine godine nije imao dramatičan efekat u smislu rasta vrijednosti portfolija, već je ovaj rast bio ujednačen tokom godine. Na ovo ukazuje i stopa povrata od 3,13% koju je ostvario Investicioni portfolio raspoloživ za prodaju, a koja je ispod stope na depozite i u skladu sa invertovanom eurskom krivom prinosa.

Prinos na Investicioni portfolio do dospijeća uvećan je na nivo od 202 bp, jer je sredinom decembra u ovaj portfolio investirano dodatnih 50 miliona eura, uz napomenu da 50 miliona eura iz ovog portfolija dospijeva u aprilu 2025. godine.

Smanjenje kamatnih stopa od strane ECB nije bilo jedini faktor koji je uticao na kretanje prinosa na HoV, već je uticaj imao i rezultat američkih predsjedničkih izbora, održanih krajem prethodne godine, kao i nastavak postepenog smanjenja kupovine sredstava na tržištu kapitala od strane ECB-a. Promjena u pristupu ECB-a rezultirala je uvećanjem količine obveznica na tržištu, što je smanjilo uticaj kretanja kamatnih stopa ECB-a na njihove prinose. Pored toga, povećana sklonost investitora prema riziku smanjila je tražnju za državnim obveznicama, zbog čega su prinosi porasli tokom septembra i oktobra. S druge strane, Trampov novi predsjednički mandat povećao je strahove u vezi protekcionističkih politika i samim tim neizvjesnost u vezi sa međunarodnim odnosima, što je uvećalo tražnju za sigurnim sredstvima, pa je u novembru uslijed toga došlo do pada prinosa. Na kraju godine opet je došlo do rasta prinosa usljed upozorenja predsjednice ECB, Kristin Lagard, na inflatorne rizike, što je uticalo da trgovci aktivom na finansijskim tržištima smanje očekivanja u pogledu broja smanjenja kamatnih stopa u 2025. godini.

Upravljanje rizicima međunarodnih rezervi

Politika vođenja ukupnog portfolija međunarodnih rezervi posebno je uslovljena obavezom Centralne banke da se u svojoj investicionoj politici rukovodi principima likvidnosti i sigurnosti, što je čini konzervativnim investitorom. Usljed toga, strateški pristup investiranju orijentisan je na rizike. Parametri rizika, benčmarci, kao i niz različitih limita koji se prate definisani su Smjernicama. Iako su benčmarci definisani, strategija Centralne banke nije pasivna već je usmjerena na poboljšano indeksiranje. Preciznije, to znači da je cilj pratiti benčmark u smislu rizika, ali se benčmark prilikom

[81] Duracija je mjera osjetljivosti cijene obveznice na promjenu kamatnih stopa (niža duracija podrazumijeva manju osjetljivost). Takođe se može posmatrati kao prosiječno vreme (izraženo u godinama) koje je potrebno da investitor povrati svoju investiciju.

investiranja ne replicira u potpunosti. Poboljšano indeksiranje je investiciona strategija koja kombinuje elemente pasivnog i aktivnog upravljanja, s ciljem da se postigne nešto bolji prinos od standardnog tržišnog indeksa, uz zadržavanje niskih troškova i diverzifikacije.

Dešavanja na međunarodnom finansijskom tržištu tokom 2024. godine vidno su doprinijela rastu ostvarenog profita, stvarajući prostor i za srednjoročno pozicioniranje u tom pogledu.

Izvršena je sveobuhvatna analiza postojeće investicione strategije, koja je ukazala na njenu usklađenost sa namjenom i principima upravljanja međunarodnim rezervama. Analiza postojeće investicione strategije izvršena je na osnovu petogodišnjih i desetogodišnjih istorijskih podataka, a sa aspekta ostvarivanja zakonom propisanih principa upravljanja međunarodnim rezervama. Rezultati su ukazali na to da je postojeća investiciona strategija usklađena sa principima upravljanja međunarodnim rezervama (likvidnost i sigurnost), dok su dozvoljena taktička odstupanja i utvrđeni limiti omogućili prilagođavanje dešavanjima na međunarodnom finansijskom tržištu. Preciznije, analiza je ukazala da su raspored obaveza i ročnost plasmana bili usklađeni sa obavezama u inostranstvu, uprkos izazovu koji predstavljaju kratkoročni, nestabilni izvori međunarodnih rezervi. Upravo ta usklađenost potvrđuje adekvatno upravljanje rizikom likvidnosti. Istovremeno, investiranje u kraće ročnosti od maksimalno dozvoljene u okviru pojedinih dijelova portfolija je nastalo uslijed praćenja kretanja kamatnih stopa i namjere kontrolisanog preuzimanja rizika koji proističu iz promjene kamatnih stopa (kamatni rizik i rizik promjene cijena). Takođe, prethodni period, tokom kojeg su dominirale visoke referentne stope ECB-a, bio je iskorišćen za reinvestiranja u HoV emitenata boljeg kreditnog rejtinga. Na prethodno opisane načine se smanjio preuzeti tržišni i kreditni rizik, odnosno dodatno pojačalo upravljanje sigurnošću međunarodnih rezervi.

Na osnovu izvršene analize kreirane su i usvojene nove Smjernice o investicionoj strategiji za upravljanje međunarodnim rezervama koje su fokusirane na dospijeće i reinvestiranje sredstava u okviru investicionog portfolija do dospijeća, na način da je kreiran dodatni prostor za smanjenje kreditnog rizika uz istovremeno uvećanje prinosa tog portfolija.

Za razumijevanje efekata na portfolio i reagovanje njegovih pojedinačnih djelova od izuzetne važnosti je razumjeti kretanja i vijesti na tržištu koje su reflektovale rizike koji su bili prisutni ili će biti prisutni. U procesu upravljanja međunarodnim rezervama u kontinuitetu se prate sljedeći rizici: tržišni, kreditni i rizik likvidnosti.

Usljed cjelokupne situacije na međunarodnom finansijskom tržištu, ali i strukture portfolija međunarodnih rezervi, prioritet u praćenju tržišnih rizika ima rizik kamatne stope. I dok su, u periodu naglog povećanja kamatnih stopa ECB-a, sredstva međunarodnih rezervi uložena u dugoročne HoV bila pod velikim pritiskom pada tržišne vrijednosti i rasta nerealizovanih gubitaka, u protekloj godini situacija se značajno stabilizovala. Kao što je naprijed pomenuto, ECB je tokom 2024. godine smanjila depozitnu kamatnu stopu sa 4% na 3% (četiri puta po 25bp), kako bi se prilagodila ciljnom nivou inflacije. Kada je riječ o portfoliju, duracija kao mjera osjetljivosti na promjenu kamatnih stopa za dugoročne hartije od vrijednosti je prirodno bila u padu, a dospjela sredstva su reinvestirana u hartije od vrijednosti značajno kraće ročnosti od maksimalno dozvoljene.

Kao opšteprihvaćena mjera tržišnog rizika koristi se i *Value at Risk* (VaR) koji mjeri maksimalni mogući gubitak uz vjerovatnoću 95%; smanjenje VaR-a portfolija Centralne banke tokom godine ukazuje na smanjenje ukupnog tržišnog rizika. Ovaj parametar prati se u kontinuitetu za ulaganja

u investicioni portfolio raspoloživ za prodaju. Posmatrano na nivou godine, mjesečni VaR je sa 1,41% pao na 1,02%. Ukoliko se ima u vidu da je mjesečni VaR na početku 2023. godine bio blizu 1,8%, jasno je da je kontinuirana politika smanjenja duracije investicionog portfolija raspoloživog za prodaju dovela do značajnog smanjenja ukupnog tržišnog rizika. Prilikom značajnog uvećanja ili velikih pojedinačnih reinvestiranja u okviru ovog portfolija postoji posebno definisani limit za VaR koji važi za te situacije. U ostalim situacijama VaR se mjeri, prati i iskazuje u okviru redovnih izvještaja.

Na nivou investicionog portfolija raspoloživog za prodaju vrši se mjerenje i *Tracking Error*, koji je na kraju 2024. godine bio u okviru dozvoljenog limita. Tracking error (TE) mjeri volatilnost razlike između prinosa koji je ostvaren na portfolio i prinosa benčmarka, odnosno koliko blisko portfolio prati benčmark. Preciznije, ovaj parametar pokazuje koliko je aktivno preuzetog rizika uslijed odluka koje predstavljaju odstupanje u odnosu na prosto praćenje/repliciranje benčmarka. Na kraju decembra 2024. godine tracking error je bio 0,355%, što je u okviru dozvoljenog limita. Nizak TE ukazuje da portoflio veoma blisko prati kretanje izabranih benčmarka.

U procesu upravljanja tržišnim rizicima od izuzetnog značaja su benčmarci koji predstavljaju tržište kojem je izložen portfolio međunarodnih rezervi. Prilikom revidiranja postojeće investicione strategije i/ili uvođenja novih sektora analiziraju se dostupni ICE benčmarci. Prednosti korišćenja eksternih benčmarka su veća transparentnost i diverzifikovanost.

Utvrđeni benčmarci se, generalno, smatraju uporednim portfolijom sa neutralnom pozicijom sa aspekta rizika. Kao takvi, benčmarci služe za mjerenje uspješnosti investiranja sredstava i oni su preduslov efikasne kontrole rizika.

Prilikom upravljanja rizicima međunarodnih rezervi, pored tržišnog, značajno se vodi računa i o kreditnom riziku. Kao najvažniji indikator kreditnog rizika prate se dugoročni i kratkoročni rejtinzi, a prilikom predlaganja i analize novih banaka/emitenata/hartija od vrijednosti prate se i prognoze promjene rejtinga (*Outlook* i *Credit Watch*). Podaci i izvještaji o kreditnim rejtinzima i *Outlook*-u preuzimaju se od rejting agencija *S&P, Moody's* i *Fitch*.

Zavisno od vrste poslova koji se s bankom obavljaju provjerava se dugoročni ili kratkoročni kreditni rejting. Osim kratkoročnih HoV kod kojih se provjerava i kratkoročni kreditni rejting, kod svih ostalih HoV relevantan je dugoročni rejting.

Uz poštovanje aktuelnih Smjernica, tokom prethodne godine sredstva iz portfolija bila su investirana u hartije od vrijednosti emitenata, kao i kod banaka, visokog kreditnog rejtinga. Sredstva su većinom oročavana kod odobrenih poslovnih banaka koje su imale kreditni rejting iz kategorije A (najvećim dijelom sa A i A+ rejtingom) i malim dijelom kod banaka iz AA kategorije rejtinga. Ukupna izloženost Likvidnog portfolija kratkoročnim hartijama od vrijednosti BBB+/BBB/BBB- rejtinga na kraju izvještajnog perioda iznosila je 15,59%. Operativni portfolio je portfolio korporativnih obveznica čiji emitenti su iz finansijskog sektora, a sredstva su u najvećoj mjeri bila investirana u obveznice emitenata kompozitnog kreditnog rejtinga AA/AA- (66,84%). Na dan 31. 12. 2024. godine najveći dio sredstava investicionog portfolija raspoloživog za prodaju bio je investiran u hartije od vrijednosti rejtinga AAA do AA- (60,02%). Izloženost BBB rejtingu (minimalno dozvoljeni kompozitni rejting) iznosila je 7,72%.

U cilju dodatne kontrole kreditnog rizika definisana je maksimalna izloženost sredstava prema jednoj banci, kao i maksimalni nivo svopova kreditnog neizvršenja (*Credit Default Swap*-CDS) banke. Pored toga, detaljno se prate i analiziraju svi fundamentalni makroekonomski indikatori država, kao i finansijski indikatori banaka, pa to može uticati na strožije podešavanje limita.

Rizik likvidnosti prati se permanentno, a politika investiranja u velikoj mjeri određena je percepcijom ovog rizika usljed karaktera izvora sredstava međunarodnih rezervi. S obzirom na izvore sredstava ovaj portfolio nema svoju maksimalnu vrijednost, već je njegova veličina ograničena veličinom drugih portfolija koji imaju svoje maksimalne vrijednosti definisane Smjernicama. U svrhu obezbjeđivanja dnevne likvidnosti definisana su disponibilna sredstva koja obuhvataju sva prekonoćna sredstva (O/N) na računima u inostranstvu, a prilikom definisanja operativnog portfolija naznačeno je da je isti namijenjen i obezbjeđivanju likvidnosti.

Realizaciji potreba likvidnosti u velikoj mjeri doprinosi i izbor instrumenata za investiranje, kao i reputacija banaka sa kojima se sarađuje. Utvrđena su ograničenja koja se odnose na minimalni nivo emisije hartija od vrijednosti, kao i na rejting emitenata koji obezbjeđuje odgovarajuću utrživost same hartije od vrijednosti, sa namjerom da se sredstva plasiraju u najutrživije instrumente.

ODABRANA TEMA V
Zelena tranzicija Centralne banke

U vremenu sve izraženijih izazova koje donose klimatske promjene i rastućih očekivanja od institucija da preuzmu odgovornu ulogu u oblikovanju održive budućnosti, Centralna banka je jasno definisala svoj strateški pravac djelovanja - posvećenost održivosti, transparentnosti i inovacijama.

Tokom 2024. godine, Centralna banka je nastavila razvoj institucionalnog okvira za integraciju principa održivog razvoja u finansijski sistem Crne Gore i u svoje poslovanje, aktivno promovišući ESG standarde (ekološke, društvene i upravljačke principe) u svim segmentima svog djelovanja. Usvajanjem Politike Centralne banke Crne Gore u vezi sa izazovima klimatskih promjena 2022. godine, Centralna banka je potvrdila svoju posvećenost jačanju otpornosti finansijskog sistema i smanjenju negativnih uticaja klimatskih rizika, ali i transformaciji ka zelenijem, inkluzivnijem i odgovornijem ekonomskom modelu. Ova politika je konkretizovana kroz Akcioni plan 2023–2025, koji precizno definiše mjere za podizanje kapaciteta bankarskog sektora i identifikaciju klimatskih i drugih ESG rizika, ali i za razvoj sopstvenih kapaciteta i interne transformacije.

Sa pravom se može reći da su najveća očekivanja u pogledu ESG transformacije usmjerena upravo od finansijskog sektora, koji već prednjači u implementaciji. To je ujedno i prirodno, jer je finansijski sektor poluga koja mora omogućiti cjelokupnoj ekonomiji ubrzani zaokret ka održivom i pravednom razvoju.

U tom kontekstu, Centralna banka je u 2024. godini aktivno radila na jačanju otpornosti finansijskog sektora na klimatske rizike kroz donošenje strateških politika kojima se ESG standardi integrišu u finansijsko odlučivanje i kroz razvoj alata za upravljanje rizicima. Takođe, Centralna banka je preuzela ulogu koordinatora međuinstitucionalnih aktivnosti na izradi Mape puta finansijskog sektora ka održivim finansijama[QR44], usvojene početkom 2025. godine. Dokument je izrađen zajedno sa partnerima iz finansijskog sektora, sa posebnim naglaskom na Ministarstvo finansija, Agenciju za nadzor osiguranja i Komisiju za tržište kapitala. Ovaj dokument usmjerava finansijski sektor ka snažnijoj primjeni ESG standarda, efikasnijem upravljanju klimatskim rizicima i podsticanju tokova finansija ka održivosti.

QR44

Centralna banka aktivno učestvuje i u regionalnoj inicijativi Savjeta za regionalnu saradnju, u okviru koje se razvijaju nacionalne taksonomije za zemlje Zapadnog Balkana – kao ključni alat za prepoznavanje i klasifikaciju zelenih ulaganja u skladu s evropskim standardima.

Pored toga, Centralna banka jača međunarodnu saradnju i kroz aktivno članstvo u Mreži za ozelenjavanje finansijskog sistema (NGFS) i Mreži za održivo bankarstvo i finansiranje (SBFN) koju koordinira Međunarodna finansijska korporacija (IFC) koja je dio grupacije Svjetske banke. To omogućava kontinuitet povezanosti sa savremenim globalnim tokovima i najboljim regulatornim praksama.

Prepoznajući značaj vlastitog primjera, Centralna banka je pokrenula niz aktivnosti usmjerenih na smanjenje njenog ekološkog otiska. U toku je proces sertifikacije u okviru međunarodne inicijative *Zero Waste Europe*, a kroz podršku inicijativi Odvoji i recikliraj dodatno je osnažena svijest zaposlenih o značaju očuvanja životne sredine. Tokom 2024. godine kreiran je i plan sprovođenja detaljnog energetskog pregleda glavne zgrade Centralne banke, kao ključni korak ka unapređenju energetske efikasnosti i smanjenju emisija CO_2 u svakodnevnom poslovanju institucije.

Centralna banka pokazuje sopstveni primjer i u dijelu odgovornog investiranja – od ukupnog portfolija investicija Centralne banke, 4,14% čine ESG hartije od vrijednosti, što potvrđuje strateško opredjeljenje institucije da svoje poslovanje uskladi s principima održivosti ne samo kroz regulaciju i nadzor, već i kroz upravljanje vlastitim finansijskim sredstvima.

Takođe, Centralna banka je započela izradu Smjernica o upravljanju ESG rizicima u kreditnoj instituciji, oslanjajući se na dokument Evropske agencije za bankarstvo (EBA) - *Final Report on Management and Supervision of ESG Risks for Credit Institutions and Investment Firms*. Cilj izrade ovih smjernica je stvaranje jasnog okvira za identifikaciju, mjerenje, praćenje i upravljanje ESG rizicima u kreditnim institucijama, u skladu sa najboljim evropskim praksama, uz poštovanje proporcionalnosti i specifičnosti domaćeg tržišta.

Sa svrhom dodatne profesionalizacije i ubrzanja ESG transformacije, u Kabinetu guvernerke ustanovljena je nova pozicija – Savjetnica za primjenu ESG standarda i inovacije. Ova funkcija direktan je rezultat razumijevanja i snažne podrške koju Centralna banka daje ovim procesima, čime potvrđuje posvećenost menadžmenta ESG temama, ali i inovacijama i digitalnoj transformaciji. Iskustva pokazuju da je upravo podrška najvišeg rukovodstva ključni preduslov za uspješnu implementaciju ovakvih promjena, jer otklanja mnoge prepreke koje se javljaju u praksi, što omogućava efikasniju institucionalnu transformaciju.

Takođe, s namjerom obezbjeđenja efikasnije koordinacije aktivnosti i sistemske implementacije ESG principa unutar institucije, formirana je Radna grupa za implementaciju ESG principa u aktivnosti Centralne banke Crne Gore. Ova radna grupa okuplja predstavnike relevantnih organizacionih jedinica i ima zadatak da prati realizaciju planiranih aktivnosti, identifikuje prepreke, predlaže unapređenja i obezbijedi horizontalno usklađivanje ESG inicijativa u okviru banke. Time se dodatno jača institucionalna spremnost za sprovođenje održivih politika i obezbjeđuje održivost samog procesa transformacije.

Centralna banka je posvećena i afirmaciji naučnog pristupa održivim finansijama i podsticanju odgovorne ekonomske misli. U tom kontekstu, Centralna banka je ustanovila Godišnju Zelenu nagradu za najbolji rad iz oblasti uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem. Time se šalje jasna poruka o značaju znanja, istraživanja i otvorenog dijaloga za dalji razvoj ove oblasti.

U cilju dobijanja uvida u postojeći stepen integracije ESG principa i identifikacije prostora za unapređenje, sprovedena je anketa među kreditnim institucijama. Analiza sprovedena na osnovu informacija prikupljenih ovom anketom omogućila je Centralnoj banci da ocijeni napredak bankarskog sektora u implementaciji ESG standarda i da identifikuje izazove s kojima se kreditne institucije suočavaju. Time se stvaraju temelji za ciljano planiranje regulatornih i edukativnih aktivnosti u narednom periodu.

Sve navedene aktivnosti u potpunosti su usklađene sa Strateškim planom Centralne banke, u okviru kojeg je jedan od pet ključnih ciljeva definisan kao: jačanje povjerenja u CBCG i stvaranje vrijednosti za društvo, sa posebnim fokusom na transparentnost i održivost. Kroz posvećeno sprovođenje ovog cilja, Centralna banka potvrđuje svoju ulogu ne samo kao čuvara finansijske stabilnosti, već i kao promotera odgovornog razvoja koji integriše ekološke, društvene i inovacione vrijednosti u svoje osnovno djelovanje.

Centralna banka ostaje čvrsto posvećena misiji da bude pokretač održivih promjena, primjer institucionalne odgovornosti i partner svima koji vjeruju u viziju pravednije, otpornije i održivije budućnosti.

14 UPRAVLJANJE OPERATIVNIM RIZICIMA, BEZBJEDNOŠĆU INFORMACIJA I KONTINUITETOM POSLOVANJA

U oblasti upravljanja rizicima izvršeno je više unapređenja. Strateški nivo upravljanja ključnim nefinansijskim rizicima dodatno je ojačan donošenjem odluka Savjeta Centralne banke o utvrđivanju Politike upravljanja operativnim rizikom Centralne banke, Politike bezbjednosti informacija Centralne banke i Politike upravljanja kontinuitetom poslovanja Centralne banke. U oblasti upravljanja bezbjednošću informacija izvršeno je unapređenje sistema za zaštitu podataka kroz implementaciju naprednih tehnoloških rješenja, a formiran je i Tim za odgovor na sajber incidente u Centralnoj banci. U cilju unapređenja ukupne sajber otpornosti Centralne banke, uspješno je sproveden ciklus radionica za sve zaposlene namijenjenih podizanju svjesnosti o značaju bezbjednosti informacija. Rad na implementaciji dodatnih unapređenja u domenu sajber bezbjednosti, preporučenih od strane ekspertskog tima Svjetske banke, predstavlja kontinuiranu aktivnost.

Aktivnosti interne revizije, koja predstavlja jedan od segmenata četiri linije odbrane u upravljanju operativnim rizicima, u 2024. godini, pored obavljanja revizorskih angažmana, bile su usmjerene na inoviranje regulatornog okvira i pripremu za primjenu novih Globalnih standarda interne revizije. U cilju usklađivanja sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore i u sklopu usklađivanja akata sa Globalnim standardima interne revizije, Savjet je donio Pravilnik o internoj reviziji Centralne banke Crne Gore i Povelju interne revizije.

Upravljanje rizicima u Centralnoj banci obuhvata upravljanje nefinansijskim, odnosno operativnim rizicima i upravljanje finansijskim rizicima, čiji značajan izvor u bilansu Centralne banke dolazi iz procesa upravljanja međunarodnim rezervama. Način upravljanja finansijskim rizicima, prilikom upravljanja međunarodnim rezervama u Centralnoj banci, kao i parametri koji se prate, te njihovi nivoi tokom i na kraju 2024. godine, detaljno su prikazani u cjelini 14. Upravljanje međunarodnim rezervama.

14.1. Upravljanje operativnim rizikom

QR45

Upravljanje operativnim rizikom u Centralnoj banci[QR45] **predstavlja važnu podršku upravljačkom sistemu i doprinosi efikasnom ostvarivanju osnovnih funkcija Centralne banke i njene politike**, prvenstveno pružanjem sveobuhvatnih informacija o nivou ovih rizika, te kako se njima može kontinuirano i aktivno upravljati. Upravljanje operativnim rizikom zasniva se na strukturisanom i sistematskom pristupu koji omogućava pravovremenu identifikaciju, procjenu i tretman rizika koji mogu ugroziti ostvarenje ciljeva institucije.

Savjet Centralne banke donio je u 2024. godini odluke o utvrđivanju Politike upravljanja operativnim rizikom Centralne banke, Politike bezbjednosti informacija Centralne banke i Politike upravljanja kontinuitetom poslovanja Centralne banke. Izmjenama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, Savjetu je utvrđena nadležnost za donošenje politika u oblasti upravljanja operativnim rizikom, bezbjednosti informacija i kontinuitetom poslovanja, čime je dodatno ojačan strateški nivo upravljanja ključnim nefinansijskim rizicima.

Sistem upravljanja operativnim rizicima u Centralnoj banci zasnovan je na modelu tri linije odbrane, u skladu sa standardima i najboljom praksom (grafikon 14.1). Prvu liniju odbrane čine organizacione jedinice, vlasnici procesa i ujedno vlasnici rizika, koje su odgovorne za identifikaciju i upravljanje operativnim rizicima u okviru svojih nadležnosti. Drugu liniju odbrane čine Direkcija za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija i kontinuitetom poslovanja i Komitet za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija i kontinuitetom poslovanja. Oni obezbjeđuju metodološku podršku, koordinaciju i nadzor nad sprovođenjem okvira upravljanja operativnim rizikom. Treću liniju odbrane čine Interna revizija i Odbor za reviziju, koji vrše nezavisnu procjenu efektivnosti sistema upravljanja operativnim rizicima i daju preporuke za njegovo unapređenje.

Upravljanje operativnim rizicima integrisano je u svakodnevno poslovanje Centralne banke i dio je odgovornosti svih zaposlenih. Polugodišnji izvještaji o upravljanju operativnim rizicima razmatraju se na sjednicama Komiteta za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija i kontinuitetom poslovanja, kao i Odbora za reviziju. Time se obezbjeđuje sveobuhvatan pregled i strateški nadzor nad rizicima, u cilju njihovog efikasnog tretmana i donošenja informisanih odluka od značaja za strateško usmjerenje Centralne banke.

Grafikon 14.1

Tri linije odbrane sistema upravljanja operativnim rizicima u Centralnoj banci

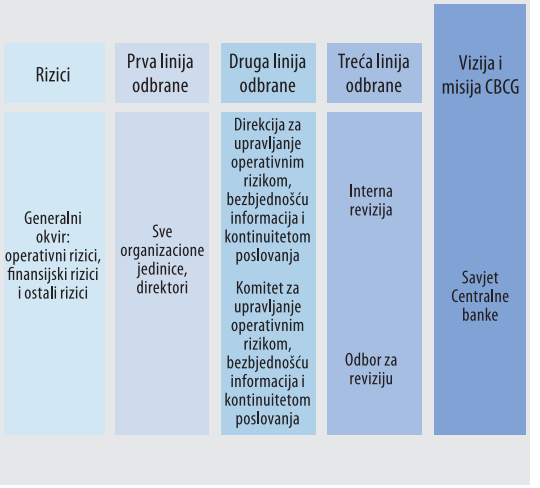

Izvor: Centralna banka

Grafikon 14.2

Raspodjela operativnih rizika prema zonama u 2024. godini

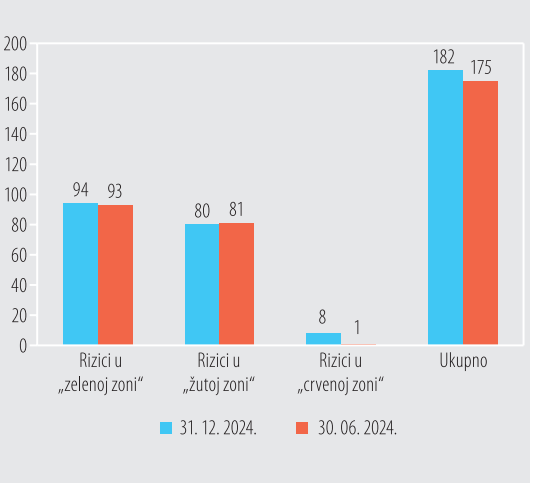

Izvor: Centralna banka

Upravljanje operativnim rizicima u Centralnoj banci vrši se shodno Politici za upravljanje operativnim rizikom Centralne banke i Metodologiji za upravljanje operativnim rizikom Centralne banke (Metodologija), usklađenim sa okvirom za upravljanje operativnim rizikom Eurosistema/ESCB i standardom ISO 31000.

U skladu sa politikom tolerancije rizika definiše se odgovarajući odgovor na operativni rizik, u zavisnosti od nivoa uticaja i vjerovatnoće rizika. Svi operativni rizici kategorisani su u tri grupe: rizici u „zelenoj zoni“ (apriori se prihvataju), rizici u „žutoj zoni“ (odgovor na rizik određuje rukovodilac organizacione jedinice) i rizici u „crvenoj zoni“ (odgovor na rizik odobrava nadležni rukovodilac – guvernerka, viceguverner/ka ili poslovni direktor), shodno definisanoj matrici tolerancije rizika. Raspodjela operativnih rizika po zonama, na kraju 2024. godine, ukazuje da je identifikovano osam rizika u „crvenoj zoni“, 80 rizika u „žutoj zoni“ i 94 rizika u „zelenoj zoni“, koji se prate u skladu sa relevantnim okvirom za upravljanje operativnim rizikom (grafikon 14.2).

QR46

U sklopu ovih aktivnosti, tokom 2024. godine redovno su praćeni i rizici vezani za bezbjednost informacija[QR46], na način propisan Politikom bezbjednosti informacija i relevantnim pravilima, te Metodologijom za upravljanje rizicima po bezbjednost informacija, usklađenim sa međunarodnim standardom ISO/IEC 27001 i dobrom praksom u centralnim bankama.

Takođe, kontinuirano su preduzimane aktivnosti u cilju podizanja svjesnosti zaposlenih o bezbjednosti informacija, što je između ostalog uključivalo organizovanje edukativnih prezentacija za zaposlene, kao i kvartalno kreiranje internog biltena sa aktuelnim temama iz oblasti bezbjednosti informacija.

S tim u vezi, u cilju unapređenja ukupne sajber otpornosti Centralne banke, uspješno je sproveden ciklus radionica za sve zaposlene. Obuke su se sastojale od table-top vježbi simulacije sajber napada, a tokom sesija je podsticana otvorena diskusija i interakcija svih učesnika, kroz razmjenu ideja, iskustava i znanja. Imajući u vidu da je, prema relevantnim istraživanjima, čak 95% uspješnih sajber napada prouzrokovano ljudskom greškom, kontinuirana edukacija zaposlenih je od neprocjenjivog značaja.

Imajući u vidu značajan trend rasta sajber rizika, formiran je Tim za odgovor na sajber incidente (CIRT), kao stalno stručno radno tijelo guvernerke, sa ciljem povećanja fokusiranosti na sajber izazove, preventivno djelovanje i razmjenu informacija o sajber prijetnjama.

Pored toga, preduzete su dodatne aktivnosti na unapređenju sistema za zaštitu podataka kroz implementaciju naprednih tehnoloških sistema, uključujući sistem za sajber odbranu koji koristi vještačku inteligenciju.

Takođe, kontinuirano su sprovođene aktivnosti na implementaciji preporuka Svjetske banke iz Izvještaja o procjeni sajber bezbjednosti (*Cyber Security Assessment Report*), kao i preporuka MMF-a iz izvještaja o ocjeni Kodeksa transparentnosti centralne banke. Nastavak podrške eksperata Svjetske banke planiran je i u 2025. godini, kroz pružanje pomoći za razvoj Strategije sajber bezbjednosti Centralne banke, kao i procjenu sposobnosti oporavka podataka nakon eventualnog sajber napada.

QR47

Centralna banka je tokom godine uspješno sprovodila i testiranja različitih scenarija Plana kontinuiteta poslovanja, u skladu sa Politikom i Metodologijom za upravljanje kontinuitetom poslovanja, usklađenim sa okvirom Eurosistema/ESCB i vodećim međunarodnim standardom ISO 22301[QR47].

Za 2025. godinu planirano je dalje jačanje sistema upravljanja operativnim rizicima kroz razvoj Strategije sajber otpornosti Centralne banke, unapređenje metodologija za identifikaciju i procjenu rizika, nastavak edukacije zaposlenih, kao i proširenje ukupnih kapaciteta Centralne banke za odgovor na sajber incidente. Pored toga, planirana su dodatna testiranja scenarija kontinuiteta poslovanja kako bi se osigurala pravovremena reakcija i otpornost u vanrednim situacijama.

14.2. Interna revizija

QR48

Interna revizija[QR48], **saglasno Zakonu o Centralnoj banci Crne Gore[82], vrši stalni i cjeloviti nadzor nad poslovanjem Centralne banke u skladu sa opštim aktom Centralne banke i poveljom interne revizije koje donosi Savjet, kao i međunarodno prihvaćenim standardima interne revizije.**

Svrha interne revizije je jačanje sposobnosti Centralne banke za kreiranje, zaštitu i održavanje vrijednosti pružanjem guvernerki Centralne banke i Savjetu Centralne banke nezavisnog, objektivnog i na riziku zasnovanog uvjeravanja, savjeta, uvida i predviđanja.

Interna revizija pomaže ostvarivanju ciljeva Centralne banke primjenom sistematičnog i disciplinarnog pristupa u ocjeni i unapređenju efektivnosti procesa upravljanja, sistema internih kontrola i upravljanja rizicima, pružanjem nezavisnog i razumnog uvjeravanja i dodavanjem vrijednosti poslovanja Centralne banke.

[82] „Službeni list Crne Gore“, brojevi 40/10, 6/13, 70/17 i 125/23.

Interna revizija pomaže unapređenju Centralne banke u smislu:

- uspješnog ostvarivanja ciljeva i izvršavanja funkcija Centralne banke;
- procesa upravljanja, upravljanja rizikom i internih kontrola;
- donošenja odluka u okviru Centralne banke;
- reputacije i kredibiliteta Centralne banke, i
- sposobnosti rada Centralne banke u javnom interesu.

Interna revizija direktno odgovara guvernerki Centralne banke (linija administrativnog izvještavanja), kao i Odboru za reviziju i Savjetu Centralne banke (linija funkcionalnog izvještavanja) i ovlašćena je da obavlja reviziju sistema, poslovnih procesa, projekata i aktivnosti u Centralnoj banci. U obavljanju poslova, interna revizija ima pravo na neograničen i slobodan pristup svim zaposlenima, podacima, informacijama, dokumentima, imovini i aplikacijama Centralne banke koji su joj potrebni za obavljanje revizije i drugih poslova iz svog djelokruga.

Tokom 2024. godine, aktivnosti interne revizije su bile usmjerene na obavljanje revizorskih angažmana, inoviranje regulatornog okvira i pripremu za primjenu novih Globalnih standarda interne revizije. U cilju usklađivanja sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, Savjet je 31. 5. 2024. godine donio Pravilnik o internoj reviziji Centralne banke Crne Gore i Povelju interne revizije. Dodatno, radi usklađivanja sa Globalnim standardima interne revizije (koji su stupili na snagu 9. 1. 2025. godine), Savjet je 27. 12. 2024. godine donio Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o internoj reviziji Centralne banke Crne Gore i Povelju interne revizije.

15 JAVNOST RADA I TRANSPARENTNOST

Centralna banka je u 2024. godini značajno unaprijedila transparentnost i otvorenost kroz intenzivnu, dvosmjernu komunikaciju sa javnošću i digitalnu transformaciju, što je doprinijelo unapređenju informisanosti građana o aktivnostima Centralne banke, ali i finansijske edukacije. Poseban akcenat stavljen je na promociju strateških inicijativa, održivog razvoja i zaštite potrošača, kao i na saradnju sa međunarodnim partnerima, akademskom i poslovnom zajednicom. U cilju jačanja kredibiliteta i transparentnosti, Centralna banka je inicirala MMF-ovu ocjenu Kodeksa transparentnosti centralnih banaka. Kroz aktivnosti Muzeja novca dodatno je osnažena edukativna misija Centralne banke, naročito među djecom i mladima, kao i misija očuvanja kulturne baštine i numizmatičkog nasljeđa Crne Gore.

15.1. Komunikacija s javnošću

Centralna banka je u 2024. godini značajno unaprijedila transparentnost svog rada kroz otvorenu, kontinuiranu, pravovremenu i dvosmjernu komunikaciju sa javnošću. U cilju jačanja povjerenja građana i boljeg razumijevanja ključnih nadležnosti Centralne banke, intenzivirane su informativne, edukativne i promotivne aktivnosti u odnosu na prethodni period.

Javnost je redovno informisana o svim važnim odlukama, analizama i statističkim podacima putem saopštenja za javnost, publikacija, konferencija za medije, intervjua, gostovanja i prisustva na relevantnim događajima. Poseban fokus bio je na pristupačnom tumačenju funkcija i nadležnosti Centralne banke, sa ciljem veće uključenosti i edukacije javnosti o pitanjima iz djelokruga njenog poslovanja.

Komunikacija sa javnošću bila je usmjerena i na jačanje dijaloga sa međunarodnim partnerima, poslovnom i akademskom zajednicom, čime je dodatno učvršćen kredibilitet Centralne banke kao otvorene i odgovorne institucije. Posebno značajna je saradnja sa MMF-om, koji je u periodu od 11. do 24. septembra, realizovao ocjene Kodeksa transparentnosti centralnih banaka Centralna banka je, kao prva institucija u regionu koja je inicirala ovu vrstu ocjene, TCR misiju zatražila sa ciljem daljeg jačanja transparentnosti i odgovornosti prema ključnim zainteresovanim stranama, kao i unapređenja efikasnosti i vidljivosti svojih politika. Prema izvještaju TCR misije MMF-a o primjeni Kodeksa transparentnosti centralnih banaka ocijenjeno je da je transparentnost pravnog okvira, mandata, autonomije i procesa donošenja odluka unaprijeđena tokom vremena u Centralnoj banci Crne Gore, koja pokazuje posvećenost daljem usklađivanju s najboljim međunarodnim praksama u ovoj oblasti.

Po prvi put sprovedena je anketa o poznavanju Centralne banke putem online upitnika koji je razvio MMF, s primarnim ciljem procjene nivoa znanja i razumijevanja javnosti o ulozi, značaju, ciljevima i uticaju Centralne banke. Sprovođenje ove ankete postaće redovna godišnja aktivnost, koja će omogućiti praćenje efekata komunikacionih aktivnosti i kontinuiranog unapređenja transparentnosti i javnog angažmana Centralne banke.

U saradnji sa MMF-om, Centralna banka je pokrenula izradu svoje prve Strategije komunikacije – pionirskog dokumenta koji će sistemski definisati pravce, principe i ciljeve institucionalne komunikacije. Ovaj strateški iskorak označava važan napredak u jačanju transparentnosti, izgradnji povjerenja javnosti i snažnijem pozicioniranju Centralne banke kao moderne, otvorene i odgovorne institucije.

U cilju jačanja institucionalne vidljivosti, značajno je unaprijeđena i digitalna komunikacija, uz redovno ažuriranje zvanične internet stranice, značajno povećanu aktivnost na društvenim mrežama i komunikaciju sa medijima i službama za odnose sa javnošću kreditnih institucija putem viber grupa. Na ovim kanalima kreiran je raznovrstan informativni, ali i edukativni sadržaj kojim je omogućen lakši pristup informacijama i otvoren dodatni prostor za komunikaciju s građanima, posebno mladima.

Na Instagramu je ostvareno 319.768 pregleda (80% organski), dok je Facebook nalog zabilježio 266.250 pregleda. Ukupan broj objava na društvenim mrežama **povećan je za 64,6%** u odnosu na prethodnu godinu. Uvedeni su i novi sadržaji sa ciljem daljeg razvoja svijesti o pravima klijenata banaka i korisnika finansijskih usluga, ali i unapređenja finansijske edukacije uopšte.

Posebna pažnja u 2024. godini posvećena je komunikaciji inicijativa od strateškog značaja, među kojima se posebno izdvajaju proces pristupanja Crne Gore SEPA sistemu i inicijativa za snižavanje kamatnih stopa na potrošačke kredite.

Direktna i indirektna komunikacija sa javnošću ostvarivana je kroz više kanala. Tokom 2024. godine, na internet stranici Centralne banke objavljeno je ukupno 145 saopštenja za javnost, 49,5% više u odnosu na prethodnu godinu. Odgovoreno je i na 101 upit medija, čime je obezbijeđeno pravovremeno i tačno informisanje novinara i javnosti.

Pored toga, Centralna banka bila je redovno prisutna na društvenim mrežama, koristeći ih kao alat za kontinuiranu i neposrednu komunikaciju. Javnosti su takođe pružane informacije putem info telefona i elektronske pošte, posredstvom kojih je građanima omogućena direktna komunikacija sa Centralnom bankom.

Interesovanje javnosti obuhvatalo je širok spektar tema – od pitanja vezanih za blokade računa, kreditni registar i dostavljanje izvještaja, do raznih zahtjeva za podršku projektima, što ukazuje na rastuću vidljivost i prepoznatljivost uloge Centralne banke u svakodnevnom životu građana.

Mediji su redovno prenosili saopštenja i izvještavali o publikacijama Centralne banke, a medijski upiti su se najčešće odnosili na kreditnu aktivnost, nivo depozita, pristupanje SEPA, visinu bankarskih naknada, rezultate poslovanja bankarskog sektora, statistiku stranih direktnih investicija, prihode od turizma, platni promet, falsifikovanje novca i zamjenu oštećenih novčanica.

U cilju unapređenja saradnje sa medijima, uspostavljena je efikasna komunikacija putem kreiranja viber grupe za komunikaciju sa predstavnicima svih medijskih kuća, te organizovan neformalni brifing sa novinarima radi boljeg informisanja, jačanja međusobnog povjerenja i obezbjeđivanja pravovremenog i tačnog prenosa informacija od javnog značaja.

Po prvi put je organizovana godišnja konferencija za medije, koja će postati redovna u cilju transparentnog informisanja javnosti o aktivnostima i rezultatima rada institucije.

Radi bolje preglednosti i lakšeg pristupa podacima redizajnirana je internet stranica Centralne banke. U cilju jačanja informisanosti građana na internet stranici je objavljena i Informativna lista ponude potrošačkih kredita pomoću koje građani imaju mogućnost da, na brz i jednostavan način i na jednom mjestu, vrše poređenje kamatnih stopa u svim kreditnim institucijama u Crnoj Gori i donesu odluku čije će usluge kreditiranja koristiti. Ista usluga dostupna je i kroz **mCBCG** aplikaciju, koja je kreirana sa ciljem lakog i brzog informisanja o ponudama potrošačkih kredita i sniženih kamatnih stopa. Uz to, aplikacija sadrži finansijski rječnik koji pomaže korisnicima da bolje razumiju finansijske termine.

QR49

Centralna banka nastavila je da objavljuje značajan broj redovnih i povremenih publikacija[QR49] u kojima su sadržane najvažnije informacije o ekonomskim kretanjima u državi, kao i u međunarodnoj ekonomiji.

Sve publikacije Centralne banke objavljene su na internet stranici, a godišnji izvještaji, *Journal of Central Banking, Theory and Practice*, kao i knjige u izdanju Centralne banke, dostupni su i u štampanoj verziji.

Kontinuirani rast komunikacionih aktivnosti potvrđuje posvećenost Centralne banke otvorenoj i dvosmjernoj komunikaciji, osnažujući povjerenje javnosti kroz dostupnost tačnih i ažurnih informacija.

15.2. Aktivnosti muzeja novca Centralne banke

QR50

Muzej novca Centralne banke[QR50] **imao je tokom 2024. godine ukupno 8.208 posjetilaca**, čime je potvrđeno interesovanje javnosti, naročito obrazovnih ustanova, djece i mladih, za sadržaje koje Muzej novca nudi kroz svoje postavke „Novac na tlu Crne Gore“ i „Novac kao nakit“.

Kao i prethodne godine, učenici sedmog razreda svih osnovnih škola u Crnoj Gori posjetili su Muzej novca u sklopu projekta „Cetinje – jedna priča – čas istorije u prijestonici“, koji realizuju Zavod za školstvo i JU „Odmaralište Lovćen – Bečići“ uz podršku Ministarstva prosvjete. Ova saradnja ima za cilj da učenicima na jednostavan i pristupačan način približi istoriju novca, kulturnu baštinu i značaj očuvanja numizmatičkog nasljeđa Crne Gore.

Povodom Međunarodnog dana muzeja, 18. maja, realizovana je jubilarna, deseta izložba po Konkursu za najbolji likovni rad koji Centralna banka zajednički realizuje sa Srednjom likovnom školom „Petar Lubarda“ sa Cetinja. Tema konkursa za 2024. godinu bila je „Eksponati crnogorskih muzeja kao motiv na novcu“, a tri najbolja rada nagrađena su novčanim iznosima od od 400, 300 i 200 eura, čime je dodatno podstaknuto kreativno izražavanje i interesovanje budućih umjetnika za oblasti koje spajaju umjetnost, istoriju i finansije.

U okviru obilježavanja Nedjelje štednje, realizovana je i izložba radova predškolaca iz JPU „Zagorka Ivanović“ sa Cetinja, pod nazivom „Štednja – mali korak za velike snove“. Izložba je imala za cilj da kroz likovni izraz najmlađih učesnika podstakne razvoj svijesti o važnosti odgovornog odnosa prema novcu od najranijeg uzrasta.

Kroz svoje aktivnosti, Muzej novca nastavio je da afirmiše svoju edukativnu i društveno-odgovornu ulogu, stvarajući prostor za dijalog, učenje i inspiraciju među posjetiocima svih generacija.

ODABRANA TEMA VI
Centralna banka kao društveno odgovorna institucija

QR51

Tokom 2024. godine značajna pažnja u oblasti društvene odgovornosti[QR51] bila je usmjerena na promociju aktivnosti Centralne banke vezanih za zaštitu potrošača, odnosno korisnika usluga finansijskih institucija. Kako bi akcija snižavanja kamatnih stopa sa Informativnom listom bila još dostupnija, kreirana je i mobilna aplikacija **mCBCG**, koja je promovisana u javnosti, posebno na društvenim mrežama.

U cilju povećanja aktivnog doprinosa stvaranju mogućnosti za mlade talente i njihovom profesionalnom razvoju, Centralna banka je u oktobru 2024. godine potpisala Memorandum o saradnji sa Univerzitetom Crne Gore. Ova saradnja potvrđuje posvećenost Centralne banke jačanju veza između akademske zajednice i finansijskog sektora, s ciljem podsticanja inovacija, znanja i stručnosti u oblasti ekonomije i bankarstva. Svjesni izazova koje donosi odliv mladih stručnjaka u inostranstvo, kroz ovu inicijativu nastojimo da podržimo atraktivan okvir za obrazovanje, stručno usavršavanje i profesionalni razvoj, pružajući mladim talentima motivaciju da svoju karijeru grade u Crnoj Gori. Pored formalizovane saradnje sa Univerzitetom Crne Gore, Centralna banka nastavlja i aktivnu saradnju sa drugim univerzitetima, omogućavajući studentima sticanje praktičnih znanja kroz stručne prakse. Zaposleni u Centralnoj banci participiraju u svojstvu predavača na univerzitetima, dijeleći svoja iskustva i ekspertizu sa studentima. Na taj način, doprinosimo osnaživanju budućih generacija ekonomista i bankara, jačanju domaćeg kadrovskog potencijala i ukupnom razvoju ekonomije Crne Gore.

S namjerom da podrži najtalentovanije studente u Crnoj Gori, Centralna banka je po prvi put realizovala program stipendiranja "PriZnanje za znanje", nastavljajući time svoju društveno-odgovornu misiju i naglašavajući značaj ulaganja u stručni kadar na kome počiva razvoj ne samo institucije, već i cijelog društva. Ovaj Program predstavlja značajan korak u podršci mladim talentima u Crnoj Gori, pružajući im ne samo finansijsku pomoć, već i prilike za sticanje profesionalnog iskustva i dalji razvoj karijere. Program je namijenjen studentima završnih godina osnovnih i master studija u oblastima ekonomije, prava, računarstva, matematike i informacione tehnologije koji studiraju na univerzitetima u Crnoj Gori. Konkurs za dodjelu stipendija objavljen je 9. maja 2024. godine i bio je otvoren za prijave do 20. jula 2024. godine. Program je predviđao dodjelu deset stipendija. Nakon sprovedenog postupka selekcije, odabrano je devet studenata koji su ostvarili pravo na stipendiju u iznosu od 550 eura mjesečno, u trajanju od jedne godine.

Dobitnicima stipendija omogućena je i stručna praksa u Centralnoj banci, što im omogućava dalje profesionalno usavršavanje i razvoj praktičnih vještina. Takođe, prema pokazanoj proaktivnosti i interesovanju, stipendisti će potencijalno imati priliku za radni angažman u Centralnoj banci, u skladu sa potrebama poslovanja. Planirano je da se ovaj program nastavi i u budućnosti, uz evaluaciju njegovih efekata i mogućnosti za unapređenje.

Centralna banka je i u 2024. godini nastavila sa nagrađivanjem najboljih akademskih radova iz oblasti bankarstva, monetarne politike i teorije, sa ciljem pružanja podrške naučnoj misli i mladim talentima. Povodom Dana Centralne banke, 11. aprila, dodijeljene su Godišnje nagrade Centralne banke za 2024. godinu, i to: Kristini Popović za najbolji diplomski rad pod nazivom "Asimetrične informacije u bankarstvu i osiguranju" (3.000 eura) i Milici Petković za najbolji master rad pod nazivom "Analiza likvidnosti bankarskog sistema Crne Gore u uslovima krize: uticaj pandemije COVID-19" (4.000 eura).

Centralna banka je pažnju posvetila takođe i promociji održivog razvoja i odgovornog odnosa prema životnoj sredini, uz pružanje podrške finansijskom sektoru u integraciji ESG (*Environmental, Social and Governance*) principa. Javnosti su predstavljene aktivnosti Radne grupe za izradu Mape puta finansijskog sektora ka održivim finansijama, kojom koordinira Centralna banka, na radionici o razvoju Strategije održivog finansiranja u finansijskom sektoru, organizovanoj za predstavnike poslovnih banaka. Takođe, realizovana je i akcija recikliranja plastične ambalaže.

Centralna banka je nastavila i sa sprovođenjem aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti o značaju zelene ekonomije i uticaju klimatskih promjena na finansijski sektor. U tom kontekstu, organizovan je konkurs za dodjelu Zelene nagrade Centralne banke, namijenjen najboljem akademskom radu iz oblasti uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem. Zelena nagrada Centralne banke za 2024. godinu uručena je mr Marini Marković za rad „Uloga centralne banke u borbi sa klimatskim promjenama i očuvanju finansijske stabilnosti" na Dan ekološke države Crne Gore, 20. septembar. Ova nagrada, u iznosu od 3.000 eura, ima za cilj da afirmiše istraživački rad u oblasti održivih finansija i podstakne razvoj ekonomske misli usmjerene na zelenu tranziciju.

Značajna pažnja posvećena je i ekonomskom i finansijskom osnaživanju žena, učešćem u inicijativama što su „We Finance Code" i „Women on Boards", usmjerenim ka uspostavljanju rodne ravnoteže i većoj zastupljenosti žena na rukovodećim pozicijama (više o ovome u okviru *Odabrane teme IV Ekonomsko i finansijsko osnaživanje žena*).

U sklopu obilježavanja Dana Centralne banke, njeni zaposleni su tradicionalno učestvovali u akciji davanja krvi.

16 LJUDSKI RESURSI

Centralna banka u kontinuitetu polaže veliku pažnju razvoju svojih zaposlenih, polazeći od razumijevanja da na njima počiva integritet i kontinuitet institucije, odnosno uspješno realizovanje sve kompleksnijih zadataka na usklađivanju sa zahtjevima EU integracija, odnosno funkcionisanja u međunarodnom finansijskom sistemu. U skladu s tim ciljevima, tokom 2024. godine povećan je broj organizatora programa stručnog usavršavanja, kao i broj zaposlenih koji su na njima učestvovali i unaprijeđen proces oglašavanja slobodnih radnih mjesta. Posvećena je posebna pažnja unapređenju korporativne kulture i beneficija zaposlenih. Takođe, proširena je saradnja s akademskom zajednicom u cilju podsticanja inovacija, znanja i stručnosti u oblasti ekonomije i bankarstva. Podrška obrazovanju i profesionalnom usavršavanju studenata obezbijeđena je kroz programe stručne prakse i edukativne posjete. Takođe, pokrenut je i program stipendiranja "PriZnanje za znanje", namijenjen studentima završnih godina osnovnih i master studija u oblastima ekonomije, prava, računarstva, matematike i informacione tehnologije koji studiraju na univerzitetima u Crnoj Gori.

Struktura zaposlenih

Broj zaposlenih na kraju 2024. godine smanjen je u odnosu na kraj prethodne godine, dok u polnoj strukturi zaposlenih, kao i na rukovodećim položajima prednjače žene, a u strukturi obrazovanja visoko obrazovani zaposleni. Na kraju 2024. godine Centralna banka je imala 378 zaposlenih. U strukturi zaposlenih prema nivou obrazovanja (tabela 16.1), bilo je najviše zaposlenih sa visokim obrazovanjem, uključujući nivoe magistrature i doktorata - 298, što je 78,82% od ukupnog broja zaposlenih. Pri tome, 50,52% zaposlenih ima visoko obrazovanje, 25,13% ima akademski nivo magistra/mastera nauka, a 3,17% zaposlenih ima akademski nivo doktora nauka. Prosječni ukupni radni staž svih zaposlenih bio je 19 godina, dok je prosječni radni staž u Centralnoj banci bio 14 godina.

Tabela 16.1

Struktura zaposlenih u Centralnoj banci prema nivou obrazovanja u 2024. godini

Obrazovni nivo	Ukupno	%	M	Ž
Doktorat	12	3,17	4	8
Magistratura	95	25,13	30	66
Visoko obrazovanje	191	50,52	70	120
Više obrazovanje	3	0,79	2	1
Srednje obrazovanje	68	17,98	38	30
Osnovno i niže stručno obrazovanje	9	2,38	5	4
UKUPNO	378	100,00	149	229
%			39,41	60,59

Izvor: CBCG

Grafikon 16.1

Struktura zaposlenih u Centralnoj banci prema nivou obrazovanja u 2024/2023 godini

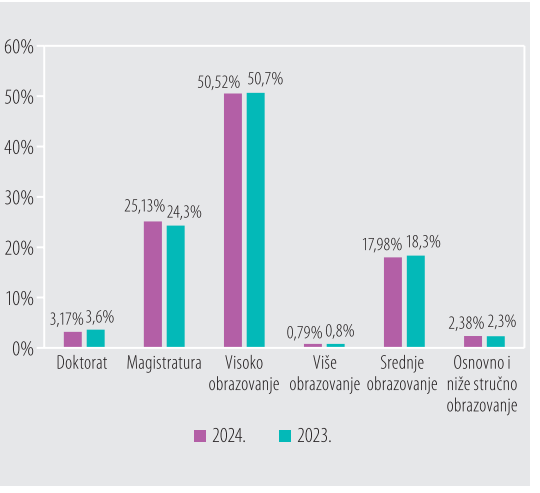

Izvor: CBCG

Uporedni podaci (grafikon 16.1) pokazuju da je u nivou doktora nauka zabilježen pad na godišnjem nivou sa 3,6% na 3,17%, dok je u kategoriji magistrature zabilježen porast sa 24,3% na 25,13%.

Prosječna starost zaposlenih bila je 45 godina, polna struktura izjednačena je u starosnim grupama do 35 godina, dok u starijim grupama je više žena nego muškaraca. U strukturi zaposlenih prema starosti najviše zaposlenih u 2024. godini bilo je u starosnoj grupi od 35 do 45 godina tj. oko 36,24 %, a najmanje zaposlenih je bilo u starosnoj grupu ispod 25 godina – 0,53% (tabela 16.2). U polnoj strukturi zaposlenih prema starosnim grupama, izjednačen je broj muškaraca i žena u grupi ispod 25 godina i grupi od 25 do 35 godina, dok u je ostalim starosnim grupama više žena nego muškaraca.

Starosne grupe od 35 do 45 godina bilježe rast, dok udio grupa ispod 35 i iznad 55 godina opada. Uporedni podaci za 2023. godinu (grafikon 16.2) pokazuju smanjenje broja mlađih zaposlenih – udio zaposlenih ispod 25 godina opao je sa 0,76% na 0,53%, dok se i udio onih od 25 do 35 godina smanjio sa 16,96% na 14,82%. Najveći rast je u grupi od 35 do 45 godina - sa 34,94% na 36,24% i starosnoj grupi 45 do 55 godina - sa 24,30% na 25,66%. Blagi pad broja zaposlenih u grupi iznad 55 godina – sa 23,04% na 22,75% posljedica je prirodnog odliva zaposlenih, zbog ostvarivanja prava na penziju tokom 2024. godine.

Grafikon 16.2

Struktura zaposlenih u Centralnoj banci prema starosti u 2024/2023. godini

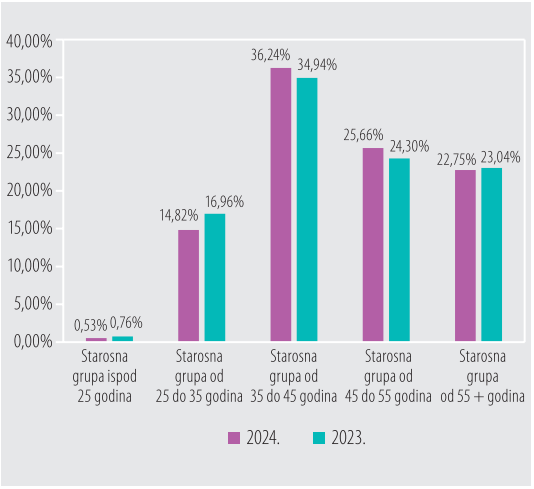

Izvor: CBCG

Tabela 16.2

Struktura zaposlenih u Centralnoj banci prema starosti u 2024. godini

Starosne grupe	Ukupno	%	M	Ž
Starosna grupa ispod 25 godina	2	0,53%	1	1
Starosna grupa od 25 do 35 godina	56	14,82%	28	28
Starosna grupa od 35 do 45 godina	137	36,24%	53	84
Starosna grupa od 45 do 55 godina	97	25,66%	33	64
Starosna grupa od 55 + godina	86	22,75%	34	52
UKUPNO	378		149	229
%			39,41	60,59

Izvor: CBCG

Stručno usavršavanje

Unapređenje znanja zaposlenih kroz realizaciju stručnog osposobljavanja i usavršavanja, shodno Politici Centralne banke Crne Gore za 2024. godinu, intenzivirano je kroz značajno povećanje broja programa i povećano učešće zaposlenih u njima. Realizovan je 131 program stručnog usavršavanja koji je pohađalo 124 zaposlena, dok je broj pojedinačnih učešća na programima bio 196, jer su pojedini zaposleni pohađali više programa. Mogućnost za stručno usavršavanje je iskoristilo 32,45% od ukupnog broja zaposlenih, što je u odnosu na 2023. godinu više za 4,69 pp. Ukupan broj organizatora programa usavršavanja na kojima su zaposleni učestvovali bio je 99, što je gotovo više u odnosu na prethodnu godinu.

Najznačajniji partneri Centralne banke u oblasti stručnog usavršavanja prema broju realizovanih programa bili su JVI (*Joint Vienna Institute*), IMF (*International Monetary Fund*), Banka Njemačke, CEF (*Center of Excellence in Finance*), Banka Francuske, Narodna banka Mađarske, Svjetska banka, Banka Italije, EBA (*European Banking Authority*) i dr. U tabeli 16.3 je dat pregled broja zaposlenih i broja realizovanih programa stručnog osposobljavanja i usavršavanja po organizacionim jedinicama.

Tabela 16.3

Pregled broja zaposlenih i broja realizovanih programa stručnog osposobljavanja i usavršavanja po organizacionim jedinicama

Organizaciona jedinica	Broj programa	Broj zaposlenih
Sektor za finansijsku stabilnost, istraživanja i statistiku	25	20
Sektor za informacione tehnologije	22	18
Sektor za kontrolu	17	17
Interna revizija	15	7
Sektor za finansijske i bankarske operacije	11	10
Sektor za platni promet	9	10
Direkcija za finansije, računovodstvo i kontroling	6	6
Direkcija za nadzor u oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma i zaštite korisnika finansijskih usluga	6	5
Direkcija za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednosti informacija i kontinuitetom poslovanja	5	5
Direkcija za pravne poslove	5	5
Trezor	4	5
Centar za makroekonomska i finansijska istraživanja i prognoze	4	4
Direkcija za sanaciju kreditnih institucija	4	4
Savjetnik izvršnog direktora	4	2
Kabinet guvernera	4	1
Direkcija za komunikacije	3	3
Direkcija za ljudske resurse	2	2

Izvor: CBCG

* Broj programa prikazan u tabeli veći je od ukupnog broja realizovanih programa iz razloga što su zaposleni iz različitih organizacionih jedinica pohađali iste programe

Zapošljavanje

U 2024. godini, značajno je unaprijeđen proces oglašavanja slobodnih radnih mjesta, kako bi se osigurala veća vidljivost oglasa, privukli kvalitetni kandidati i povećala transparentnost u procesu zapošljavanja. Slobodna radna mjesta u Centralnoj banci oglašavaju se i popunjavaju u skladu sa planiranom dinamikom i potrebama institucije, u cilju blagovremenog i kvalitetnog izvršavanja radnih procesa. U skladu sa najboljim savremenim praksama zapošljavanja, pored obaveznog javnog oglašavanja putem Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, uvedene su dodatne aktivnosti za proširenje dometa i povećanje dostupnosti informacija o slobodnim radnim mjestima. Ključna unapređenja odnose se na objavljivanje oglasa na društvenim mrežama i portalima za zapošljavanje, uz detaljan opis posla, čime je povećana vidljivost oglasa i unaprijeđen proces privlačenja i uključivanja potencijalnih kandidata u proces regrutacije i selekcije. Ovim pristupom kandidatima je omogućeno bolje razumijevanje očekivanja i zahtjeva radnog mjesta, što doprinosi efikasnijem procesu selekcije. Tokom 2024. godine,

objavljeni su oglasi za 13 slobodnih radnih mjesta. Takođe, objavljeni su oglasi i za šest pripravnika, radi osposobljavanja za samostalno obavljanje poslova i radnih zadataka.

Korporativna kultura

U cilju definisanja i jačanja korporativnih vrijednosti Centralne banke u četvrtom kvartalu 2024. godine održan je set radionica za ključne donosioce odluka unutar institucije. Na radionicama su, kroz interaktivne diskusije i analizu najboljih praksi drugih evropskih centralnih banaka, definisani vizija i vrijednosti Centralne banke u skladu sa njenim mandatom. Ovaj proces je od suštinskog značaja za jačanje kapaciteta institucije i njenu transformaciju u savremenu, transparentnu i efikasnu organizaciju koja posluje po najvišim međunarodnim standardima.

Saradnja sa akademskom zajednicom

Centralna banka je tokom godine nastavila da pruža podršku obrazovanju i profesionalnom usavršavanju studenata kroz programe stručne prakse i edukativne posjete. U okviru individualne stručne prakse ukupno 11 studenata imalo je priliku da stekne praktična znanja i iskustvo u oblasti centralnog bankarstva. Među njima su bila četiri studenta Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore, koji su praksu pohađali u trajanju od mjesec dana, zatim šest studenata magistarskih studija iz oblasti STATISTIKE – EMOS sa Fakulteta za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis Univerziteta Donja Gorica, koji su obavili praksu u trajanju od 40 sati, kao i jedan student Fakulteta za matematiku i računarske nauke, sa renomiranog Univerziteta Bocconi, koji je takođe proveo mjesec dana na stručnoj praksi.

Osim individualnih praksi, Centralna banka je organizovala i jednodnevne grupne posjete za studente, pružajući im priliku da se kroz predavanja upoznaju sa principima centralnog bankarstva, monetarnom politikom i finansijskim sistemom. U okviru ovih aktivnosti, Centralnu banku posjetilo je 19 studenata osnovnih studija sa *Hamburg School of Business Administration* (HSBA), kao i osam studenata Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore koji pohađaju program na engleskom jeziku – *Academic Program in Business and Economics* (MONTEB).

17 FINANSIJSKO POSLOVANJE U 2024. GODINI

Centralna banka je finansijski nezavisna institucija koja sve svoje troškove pokriva iz sopstvenih prihoda koje ostvaruje pružajući usluge i servise bankarskom i finansijskom sektoru. Rezultati prikazani u finansijskim izvještajima Centralne banke odražavaju finansijske efekte sprovođenja njenih zadataka i ciljeva. Centralna banka je 2024. godinu završila sa uspješnim rezultatima finansijskog poslovanja. Ostvarena je neto dobit u iznosu od 12,24 miliona eura, uz nepromjenjenu cjenovnu politiku za usluge koje Centralna banka pruža bankama i drugim učesnicima u platnom sistemu. Ukupno ostvareni prihodi iznosili su 53,04 miliona eura, što je za 26,19% više nego u 2023. godini, čemu je doprinio rast finansijskih prihoda, kao i prihoda poslovanja i drugih prihoda. Ukupno realizovani rashodi iznosili su 40,80 miliona eura, pri čemu su troškovi poslovanja bili na nivou planiranih veličina, kao rezultat, pored ostalog, i dobrih rezultata na planu interne ekonomije. Ukupna bilansna suma na dan 31. 12. 2024. godine iznosila je 1,81 milijardu eura. Ukupni kapital na kraju 2024. godine povećan je za 22,43% u odnosu na kraj prethodne godine i iznosio je 83,74 miliona eura. Međunarodno priznati nezavisni revizor finansijskih izvještaja izdao je pozitivno mišljenje na finansijske izvještaje Centralne banke Crne Gore za 2024. godinu i nije izdao nijednu preporuku na finansijsko poslovanje ove institucije već četvrtu godinu zaredom.

17.1. Bilans uspjeha Centralne banke za 2024. godinu

Centralna banka je u 2024. godini poslovala uspješno, ostvarivši pozitivan finansijski rezultat. Kao rezultat efikasnog upravljanja imovinom Centralne banke neto dobit je iznosila 12,24 miliona eura.

Prihodi Centralne banke

Ukupni prihodi[83] **za 2024. godinu ostvareni su u iznosu od 53,04 miliona eura i veći su za 21,94% u odnosu na prihode planirane za tu godinu, dok su za 26,19% povećani na godišnjem nivou** (Prilozi, tabela 19.12). Ostvareni rast rezultat je većeg ostvarenja prihoda od kamata na depozite i hartije od vrijednosti, kao i prihoda poslovanja i drugih prihoda. Struktura ukupnih prihoda Centralne banke za 2024. godinu prikazana je na grafikonu 17.1.

Finansijski prihodi (prihodi od kamata na hartije od vrijednosti i prihodi od kamata na depozite) iznose 34,37 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 23,02%, a za 33,02% u odnosu na prethodnu godinu.

Najznačajnija stavka finansijskih prihoda - prihodi od kamata, iznosili su 34,00 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 21,78%, a za 33,34% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini. Ostvareni rast dominantno je rezultat ostvarivanja većih prihoda od kamata na depozite, usljed rasta kamatnih stopa u proteklom periodu na međunarodnim finansijskim tržištima i rasta nivoa raspoloživih sredstava za investiranje.

Dobici od ukidanja rezervisanja - dobici po osnovu umanjenja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke[84] za 2024. godinu iznose 336,87

Grafikon 17.1

Struktura ukupnih prihoda Centralne banke za 2024. godinu, u 000 eura

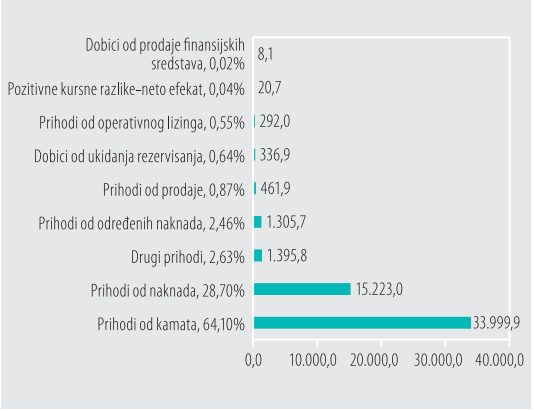

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke za 2024. godinu

[83] Ukupni prihodi Centralne banke kategorišu se u dvije osnovne grupe: finansijski prihodi (64,79%) i prihodi poslovanja i drugi prihodi (35,21%).

[84] Saglasno MSFI 9, Centralna banka vrši procjenu umanjenja vrijednosti finansijskih sredstava tzv. obezvređenje na osnovu modela očekivanih kreditnih gubitaka (Expected credit losses, ECL) u cilju predviđanja budućih gubitaka. Dobitak ili gubitak od umanjenja vrijednosti se evidentiraju u računu dobitka i gubitka u iznosu očekivanih kreditnih gubitaka (ili poništenja istog) što je potrebno kako bi se rezervacije za umanjenje vrijednosti na datum izvještavanja uskladile sa iznosom koji je potrebno priznati.

hiljada eura. Gubici po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke su iznosili 433,25 hiljada eura, pa je stoga ostvaren negativan neto efekat od 96,38 hiljada eura, na teret rashoda.

Pozitivan neto efekat kursnih razlika (inoračun, računi MMF-a kod Centralne banke i gotovina u trezoru) iznosio je 20,73 hiljada eura.

Prihodi poslovanja i drugi prihodi[85] u 2024. godini ostvareni su u iznosu od 18,68 miliona eura i veći su za 19,88% u odnosu na plan, a za 15,29% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini, uz nepromijenjenu cjenovnu politiku za usluge i servise koje Centralna banka pruža svojim klijentima.

Prihodi od naknada[86] u 2024. godini ostvareni su u iznosu od 15,22 miliona eura i veći su za 9,20% u odnosu na plan, a za 12,08% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini.

Prihodi od naknada za usluge platnog prometa su ostvareni u iznosu od 7,43 miliona eura i za 13,79% su veći od plana, a za 15,78% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini.

Prihodi od naknada za usluge od operacija sa gotovim novcem ostvareni su u iznosu od 915,58 hiljada eura i veći su za 48,87% u odnosu na planirane, a za 22,72% su veći u odnosu na prethodnu godinu. Razlog povećanja ovih prihoda najvećim dijelom je rezultat više ostvarenih prihoda od naknada za gotovinske uplate i isplate na/sa računa klijenata. S obzirom na to da na kraju 2024. godine troškovi po osnovu unošenja i iznošenja efektive iznose 210,30 hiljada eura proizlazi da je cjelokupni neto efekat pozitivan u iznosu od 705,28 hiljada eura.

Prihodi od naknada za sprovođenje prinudne naplate ostvareni su u iznosu od 592,65 hiljada eura i manji su za 0,31% u odnosu na plan, a za 5,60% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini, usljed manjih prihoda od izvršavanja naloga za prinudnu naplatu i manjih prihoda od kamata po izvršenim naslovima.

Prihodi od naknada za poslove fiskalnog agenta (koji se odnose na naknade za servisiranje ino duga) ostvareni su u iznosu od 857,43 hiljade eura i za 14,32% su veći u odnosu na planirane, a za 9,73% u odnosu na ostvarenje za prethodnu godinu.

Naknada za kontrolu poslovanja, dozvole i odobrenja iznosi 4,61 miliona eura, što je 2,48% manje u odnosu na plan, dok je za 6,47% veća u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini, zbog rasta aktive banaka kao osnove za obračun naknade.

Prihodi od naknada za usluge pretrage kreditnog registra ostvareni su u iznosu od 733,24 hiljade eura, što predstavlja povećanje u odnosu na plan za 4,61%, a za 11,69% u odnosu na prethodnu godinu, zbog većeg broja izvršenih pretraga u ovom registru.

---

[85] Prihode od poslovanja čine: prihodi od naknada, prihodi od određenih naknada, prihodi od davanja u zakup, prihodi od prodaje i drugi prihodi.

[86] Prihode od naknada čine: prihodi od naknada za usluge platnog prometa, naknade za usluge od operacija sa gotovim novcem, naknade za sprovođenje prinudne naplate, naknade za poslove fiskalnog agenta, naknade za kontrolu poslovanja, dozvole i odobrenja, naknade za usluge pretrage kreditnog registra i naknade za kontrolu platnog sistema i platnih institucija.

Prihodi od naknada za kontrolu platnog sistema i platnih institucija[87] ostvareni su u iznosu od 84,25 hiljada eura, dok su u prethodnoj godini iznosili 22,83 hiljada eura. Povećanje ovih prihoda rezultat je većeg broja zahtjeva platnih institucija za izdavanje odobrenja za pružanje dodatnih platnih usluga i upisa u registar.

Prihodi od određenih naknada ostvareni su u iznosu od 1,31 miliona eura i odnose se na naknade za transfere preko računa Centralne banke u inostranstvu po osnovu transakcija koje su predmet razmjene[88]. Na ovaj način, Centralna banka omogućava finansijske transakcije koje se odnose na međunarodne platne tokove, kao i uslugu međubankarskih transfera.

Prihodi od davanja u zakup ostvareni su u iznosu 291,98 hiljada eura i čine ih prihodi koje Centralna banka ostvaruje po osnovu operativnog lizinga poslovnog prostora (investicione nekretnine).

Prihodi od prodaje ostvareni su u iznosu od 461,91 hiljada eura i veći su za 26,55% u odnosu na planirane, kao rezultat većeg ostvarenja prihoda od prodaje plemenitih metala i prihoda od prodaje mjeničnih blanketa.

Drugi prihodi ostvareni su u iznosu od 1,40 miliona eura. Ovi prihodi odnose se na prihode od supervizorskih mjera, naknada za davanje mišljenja, naknadno utvrđene prihode iz ranijih godina, prihode od muzejske aktivnosti, kao i ostale prihode. Ostali prihodi najvećim dijelom se odnose na prihode ostvarene po osnovu naplate potraživanja za troškove koji se refundiraju od korisnika prostora Centralne banke, kao i prihoda ostvarenog po osnovu naplate potraživanja iz stečajne mase, a po osnovu tarifa iz platnog prometa.

Rashodi Centralne banke

Ukupni rashodi[89] **za 2024. godinu izvršeni su u iznosu od 40,80 miliona eura i za 28,90% su veći od planiranih, a za 58,35% u odnosu na ukupno izvršene rashode u prethodnoj godini (Prilozi, tabela 19.13).** Povećanje ukupnih rashoda u odnosu na prethodnu godinu dominantno je rezultat evidentiranja rashoda kamata javnom sektoru i drugim finansijskim institucijama na oročene depozite, kao i kamata bankama po osnovu obavezne rezerve. Struktura ukupnih rashoda Centralne banke za 2024. godinu prikazana je na grafikonu 17.2.

Grafikon 17.2

Struktura ukupnih rashoda Centralne banke za 2024. godinu, u 000 eura

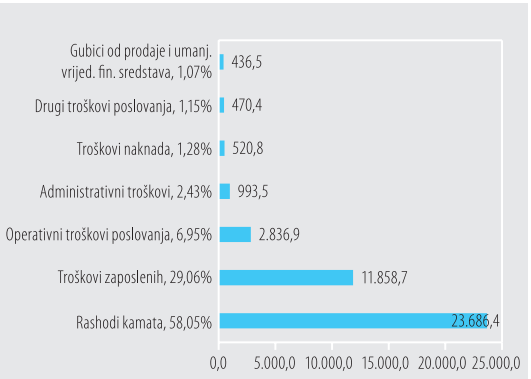

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke za 2024. godinu

[87] Ovi prihodi se odnose na prihode po osnovu godišnje naknade za kontrolu platnih institucija i naknade za odlučivanje po zahtjevima platnih institucija.

[88] Naknada za prenos sredstava na račun u inostranstvu u skladu s Ugovorom o razmjeni sredstava sa bankama.

[89] Ukupni rashodi Centralne banke se kategorišu u dvije osnovne grupe: finansijski rashodi (59,12%) i troškovi poslovanja (40,88%).

Sprovođenjem aktivnosti kontrolinga izvršena je optimalna moguća racionalizacija troškova poslovanja do nivoa koji u svakom trenutku obezbjeđuje efikasno i kvalitetno poslovanje i takođe pruža osnov za realizaciju planiranih postupaka javnih nabavki. Iz tog razloga, troškovi poslovanja su u 2024. godini na nivou planiranih veličina.

Finansijski rashodi se odnose na rashode kamata, gubitke od prodaje i umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava, kursne razlike i druge finansijske rashode.

Ukupni finansijski rashodi za 2024. godinu iznose 24,12 miliona eura i veći su za 60,82% u odnosu na planirane veličine, a za 137,91% u odnosu na izvršene finansijske rashode u prethodnoj godini. Ovo povećanje rezultat je većih rashoda za kamate javnom sektoru i drugim finansijskim institucijama po osnovu ugovorenih depozita, usljed visokih kamatnih stopa vezanih za referentne stope ECB-a. Rashodi za kamate za 2024. godinu iznose 23,69 miliona eura i odnose se najvećim dijelom na rashode za kamate na depozite javnom sektoru tj. Ministarstvu finansija u iznosu od 15,53 miliona eura[90]. Takođe, rashodi za kamate uključuju i rashode kamata na depozite drugim finansijskim institucijama (Fondu za zaštitu depozita) koji iznose 4,77 miliona eura, kao i rashode kamata plaćene bankama na izdvojena sredstva obavezne rezerve koji iznose 3,39 miliona eura.[91]

Gubici od prodaje i umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava za 2024. godinu iznose 436,45 hiljada eura, a odnose se na gubitke od prodaje HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat u iznosu od 3,2 hiljade eura, gubitke po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijsku aktivu koja se mjeri po amortizovanom trošku u iznosu od 213,91 hiljada eura, kao i gubitke po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za hartije od vrijednosti koje se mjere kroz ostali ukupan rezultat u iznosu od 219,34 hiljada eura.

Grafikon 17.3

Učešće troškova poslovanja u ukupnim rashodima Centralne banke u periodu od 2020–2024. godine, u %

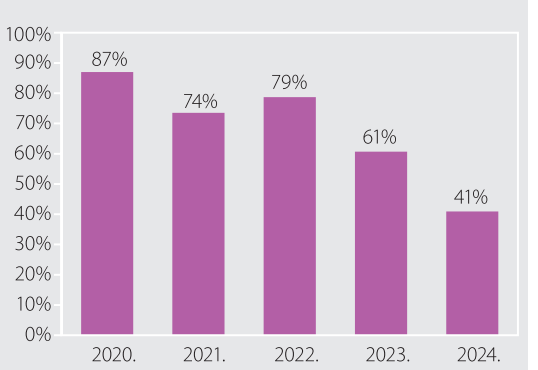

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke

Troškovi poslovanja[92] Centralne banke rezultat su realizacije njenih zadataka utvrđenih zakonom. Ovi troškovi za 2024. godinu iznose 16,68 miliona eura i na nivou su planiranih, a za 6,73% su veći u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini. Povećanje u odnosu na prethodnu godinu rezultat je većih rashoda po osnovu naknada za manipulaciju gotovinom usljed povećanih zahtjeva za snabdijevanjem gotovim novcem i njegovom distribucijom, kao i rasta administrativnih i operativnih troškova zbog rasta cijena roba, usluga, radova i energenata.

[90] Na osnovu odgovarajućih odredbi Ugovora o obavljanju poslova bankara, depozitara i fiskalnog agenta sa Ministarstvom finansija, obračunavaju se kamatne stope na sredstva položena kod Centralne banke u eurskim i dolarskim iznosima.

[91] Shodno izmjeni Odluke o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod Centralne banke Crne Gore, od 15. avgusta 2024. godine, na 50% sredstava obavezne rezerve obračunava se naknada po stopi od 0 (nula).

[92] Troškovi poslovanja obuhvataju: troškove naknada, troškove zaposlenih, administrativne troškove, operativne troškove poslovanja i druge troškove poslovanja.

Kontinuirane aktivnosti na praćenju, analiziranju i kontrolingu nad svim pojedinačnim kategorijama troškova poslovanja održavaju ove troškove na optimalnom nivou. Učešće troškova poslovanja u ukupnim rashodima bilježi pad za 20 pp u odnosu na 2023. godinu, odnosno 46 pp u odnosu na 2020. godinu (grafikon 17.3).

Troškovi naknada izvršeni su u iznosu od 520,76 hiljada eura što predstavlja povećanje od 22,19% u odnosu na planirane i rezultat je većih rashoda po osnovu naknada bankama za iznošenje efektive, kao i troškova po osnovu osiguranja novca u trezorima. Takođe, rast troškova zabilježen je i kod ostalih određenih naknada povezanih sa korišćenjem usluga manipulacije gotovim novcem, uključujući transport i skladištenje, usljed potrebe za kontinuiranim održavanjem efikasnosti gotovinskog poslovanja i upravljanja novčanim tokovima.

Troškovi zaposlenih[93] iznose 11,86 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 1,43%, a za 3,04% u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini. Učešće troškova zaposlenih u ukupnim rashodima bilježi pad za 16 pp u odnosu na 2023. godinu, odnosno 33 pp u odnosu na 2020. godinu (grafikon 17.4).

Administrativni troškovi[94] za 2024. godinu iznosili su 993,5 hiljada eura i manji su za 19,63% od plana, dok su u odnosu na prethodnu godinu veći za 37,21%. Sve vrste administrativnih troškova realizovane su ispod planiranih veličina, dok je povećanje u odnosu na prethodnu godinu rezultat rasta troškova kancelarijskog materijala, komunalnih i nematerijalnih usluga i povećanja troškova naknada drugim fizičkim licima zbog obaveznosti primjene odredbi pojedinih zakonskih rješenja. Učešće administrativnih troškova u ukupnim rashodima iznosi 2% i bilježi pad u odnosu na 2023. godinu, kao i u odnosu na 2020. godinu (grafikon 17.5).

Grafikon 17.4

Učešće troškova zaposlenih u ukupnim rashodima Centralne banke u periodu od 2020–2024. godine, u %

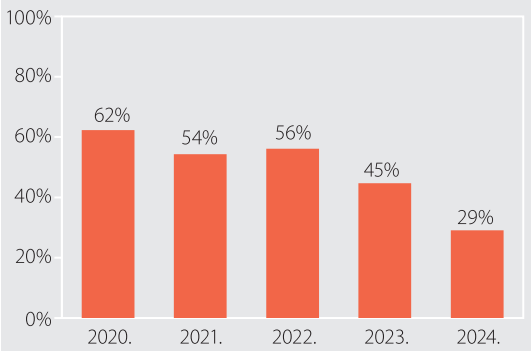

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke

Grafikon 17.5

Učešće administrativnih troškova u ukupnim rashodima Centralne banke u periodu od 2020–2024. godine, u %

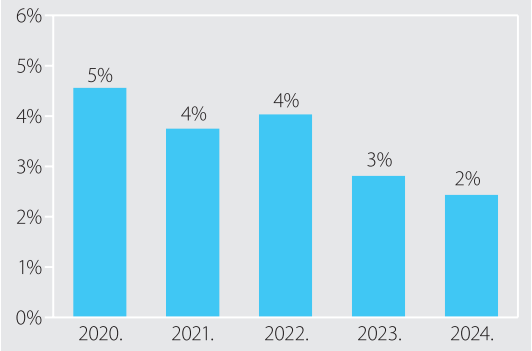

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke

[93] Troškove zaposlenih čine: bruto zarade, druga primanja, naknade povećanih troškova zaposlenih, ostali troškovi zaposlenih.

[94] Administrativne troškove čine troškovi kancelarijskog materijala, troškovi energije, troškovi komunalnih usluga, nematerijalnih usluga i naknade drugim fizičkim licima.

Operativni troškovi poslovanja[95] za 2024. godinu izvršeni su u iznosu od 2,84 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 2,54%, a za 23,45% u odnosu na prethodnu godinu, zbog većih troškova po osnovu održavanja osnovnih sredstava i opreme, plaćenih poreza, ugovora o poslovnoj saradnji i troškova amortizacije. Učešće operativnih troškova u ukupnim rashodima iznosi 7% i bilježi pad u odnosu na prethodnu godinu, kao i u odnosu na početak posmatranog perioda (grafikon 17.6).

Drugi troškovi poslovanja[96] izvršeni su u iznosu od 470,4 hiljada eura i za 12,08% su manji u odnosu na plan, a za 18,24% u odnosu na prethodnu godinu. Smanjenje u odnosu na prethodnu godinu rezultat je nižih troškova reprezentacije, konferencija i seminara, rashoda rezervisanja i naknadno utvrđenih rashoda. Učešće drugih troškova poslovanja u ukupnim rashodima iznosi 1% i bilježi pad u odnosu na prethodnu godinu, kao i u odnosu na početak posmatranog perioda (grafikon 17.7).

Grafikon 17.6

Učešće operativnih troškova u ukupnim rashodima Centralne banke u periodu od 2020–2024. godine, u %

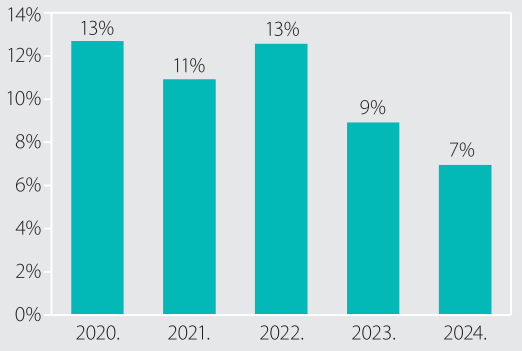

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke

Grafikon 17.7

Učešće drugih troškova u ukupnim rashodima Centralne banke, u periodu od 2020–2024. godine, u %

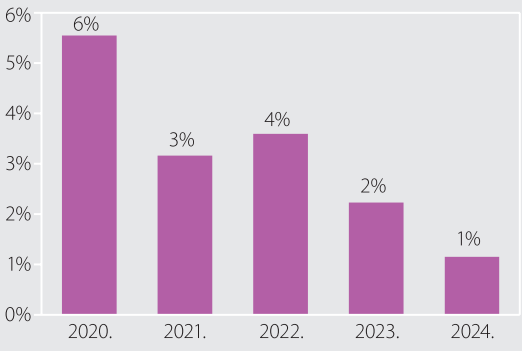

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke

Neto dobit

Neto dobitak Centralne banke, utvrđen u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja, za 2024. godinu ostvaren je u iznosu od 12,24 miliona eura. Ostvareni neto dobitak veći je od planiranog neto dobitka za 3,35%, dok je od realizovane neto dobiti za prethodnu godinu manji za 24,75%, zbog povećanja troškova po osnovu kamata na deponovana sredstva kod Centralne banke.[97] Ukupan iznos neto dobitka Centralne banke za period od posljednjih pet godina je na nivou od 42,21 miliona eura, dok u periodu od 2010–2024. godine ovaj iznos premašuje 59,94 miliona eura.

[95] Operativne troškove poslovanja čine troškovi održavanja osnovnih sredstava i opreme, troškovi literature, troškovi telekomunikacionih usluga, troškovi poreza, taksi i drugih dažbina, troškovi naknada po ugovorima o poslovnoj saradnji i troškovi amortizacije.

[96] Druge troškove poslovanja čine humanitarne aktivnosti, troškovi reprezentacije, troškovi konferencija i seminara, rashodi rezervisanja i naknadno utvrđeni rashodi.

[97] Kao što je prethodno pojašnjeno, troškovi kamata na deponovana sredstva kod Centralne banke odnose se na kamate na depozite Ministarstva finansija i Fonda za zaštitu depozita.

Pregled rasta neto dobiti, od 2010. godine, prikazan je na grafikonu 17.8.

Shodno zakonskom rješenju koje definiše raspodjelu dobiti Centralne banke, pripadajući dio ostvarene dobiti prenijet u Budžet Crne Gore za posljednjih pet godina iznosi oko 19 miliona eura. Na ovaj način, Centralna banka u kontinuitetu doprinosi stabilnosti državnog budžeta uz očuvanje finansijske nezavisnosti.

Grafikon 17.8

Pregled ostvarene neto dobiti Centralne banke po godinama za period 2010–2024. godine, u 000 eura

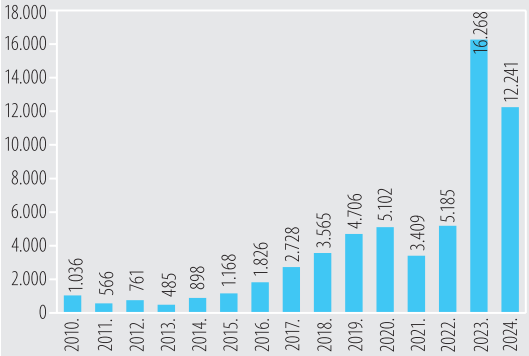

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke

17.2. Bilans Stanja Centralne banke na dan 31. 12. 2024. godine

Ukupna bilansna suma na 31. 12. 2024. godine iznosila je 1,81 milijardi eura i veća je za 15,59% od stanja na dan 31. 12. 2023. godine, usljed povećanja salda na računima Vlade i drugih državnih organizacija zbog priliva sredstava po osnovu emisije crnogorskog Eurobonda. Ukupna bilansna suma je dva puta veća u odnosu na bilansnu sumu u 2016. godini, a skoro četiri puta veća u odnosu na 2010. godinu (grafikon 17.9).

Struktura ukupne aktive i pasive prikazana je na grafikonu 17.10, odnosno 17.11.

Grafikon 17.9

Ukupna bilansna suma Centralne banke u periodu od 2010–2024. godine, u 000 eura

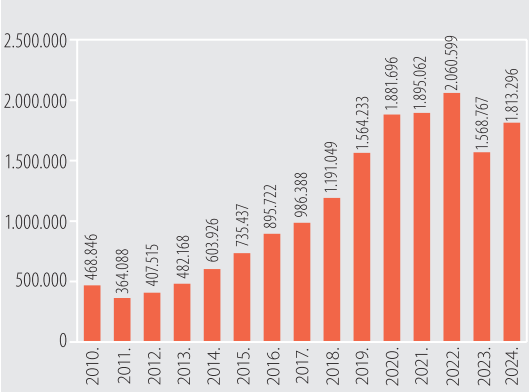

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke

Grafikon 17.10

Struktura aktive bilansa stanja Centralne banke na 31. 12. 2024. godine, u 000 eura

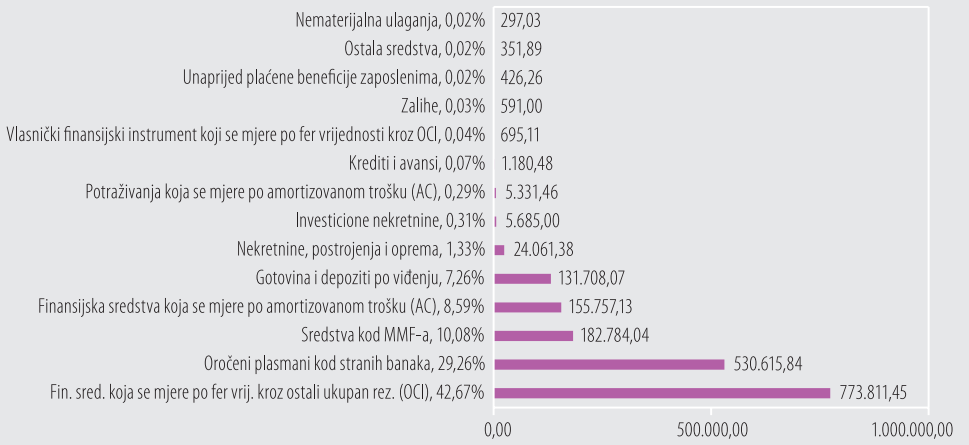

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke za 2024. godinu

Pasiva bilansa stanja na dan 31. 12. 2024. godine povećana je u odnosu na prethodnu godinu usljed povećanja obaveza po osnovu računa Vlade i drugih državnih organizacija. Ukupne obaveze na dan 31. 12. 2024. godine iznosile su 1,73 milijardi eura i bilježe povećanje od 15,28% u odnosu na stanje na dan 31.12. 2023. godine.

Grafikon 17.11

Struktura pasive bilansa stanja Centralne banke na 31. 12. 2024. godine, u 000 eura

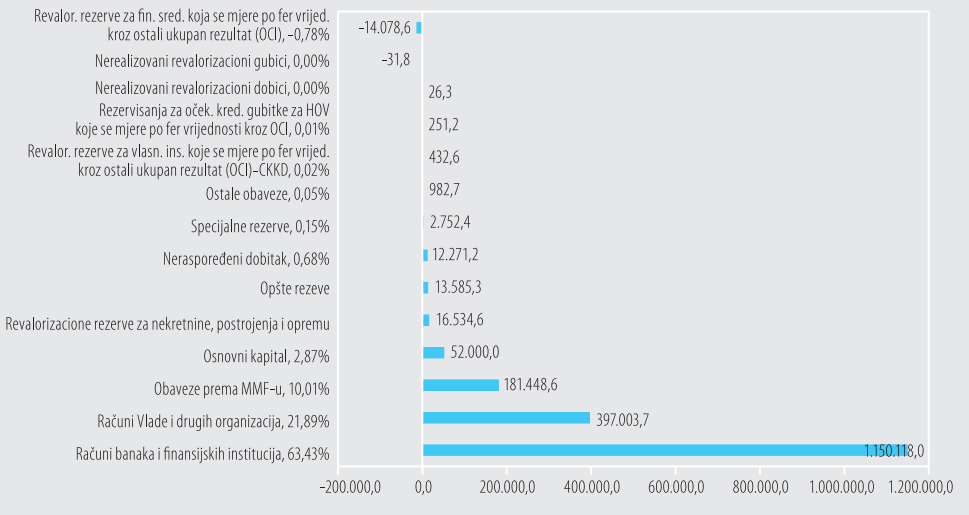

Izvor: Finansijski iskazi Centralne banke za 2024. godinu

17.3. Iskaz o promjenama na kapitalu Centralne banke na 31. 12. 2024. godine

Ukupni kapital na dan 31. 12. 2024. godine iznosio je 83,74 miliona eura, što predstavlja povećanje od 22,43% u odnosu na kraj prethodne godine. Razlog ovog povećanja je rast opštih i specijalnih rezervi, odnosno smanjenje negativnog trenda kretanja vrijednosti revalorizacionih rezervi za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat.

Osnovni kapital na dan 31. 12. 2024. godine iznosio je 52,00 miliona eura i na nivou je stanja na kraju prethodne godine. Opšte rezerve iznosile su 13,59 miliona eura, dok su specijalne rezerve iznosile 2,75 miliona eura. Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu iznosile su 16,53 miliona eura.

Nezavisni spoljni revizor, „HLB Mont Audit" d.o.o. Podgorica & „Grant Thornton" d.o.o. Banja Luka, izrazio je pozitivno mišljenje na finansijske izvještaje Centralne banke uz isticanje da „priloženi finansijski iskazi istinito i objektivno prikazuju, u svim materijalnim značajnim aspektima, finansijski položaj Centralne banke na dan 31. decembar 2024. godine, rezultate njenog poslovanja i novčane tokove za godinu koja se završava na navedeni datum, u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja".

Neraspoređeni dobitak na 31. 12. 2024. godine iznosi 12,27 miliona eura i sastoji se od ostvarenog neto dobitka za 2024. godinu u iznosu od 12,24 miliona eura i iznosa od 30,3 hiljade eura koji se odnosi na otpisanu revalorizacionu rezervu za osnovna sredstva.

Dobit za raspodjelu, utvrđena saglasno odredbama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, raspoređena je na sljedeći način: 50% ostvarene dobiti u opšte rezerve, 10% u specijalne rezerve, dok preostali iznos čini prihod budžeta Crne Gore. Pripadajuća sredstva iz dobiti Centralne banke za 2024. godinu u iznosu od 4.908.474,36€, prenijeta su državnom budžetu dana 16. 4. 2025. godine.

U prilogu 19.4 ovog izvještaja nalazi se Mišljenje nezavisnog revizora koji je obavio reviziju finansijskih iskaza Centralne banke Crne Gore za 2024. godinu, finansijski iskazi i pregled Prihoda i rashoda za 2024. godinu.

18 MAKROEKONOMSKE PROGNOZE ZA 2025. GODINU

18.1. Projekcija kretanja inflacije za 2025. godinu

Prosječna godišnja inflacija u Crnoj Gori u 2024. godini bila je viša, dok je na kraju godine ipak bila niža nego u eurozoni. Uticaj spoljnih faktora bio je dominantan i opredjeljivao je kretanje i nivo inflacije, dok su unutrašnji faktori imali manji značaj. Prosječna godišnja inflacija u Crnoj Gori iznosila je 3,3%, što je za 0,9 pp bilo više od prosjeka eurozone. Najveći doprinos rastu cijena imale su kategorije: stanovanje i energenti (23,5%), odjeća i obuća (17,5%), hrana i bezalkoholna pića (13,9%) te hoteli i restorani (13,5%). Zbog euroizovane ekonomije, spoljašnji faktori (npr. rast cijena energije i hrane na svjetskom tržištu, geopolitičke nestabilnosti) imali su dominantan uticaj na formiranje inflatornih trendova, dok su domaći faktori ostali prigušeni. Globalni faktori, uključujući stabilizaciju lanaca snabdijevanja i restriktivnu monetarnu politiku ECB-a, doprinijeli su padu inflacije. Na kraju 2024. godine godišnja inflacija u Crnoj Gori bila je 2,1%, dok je u eurozoni iznosila 2,4%.

Za 2025. godinu, shodno projekcijama vršenim korišćenjem Fen grafikon inflacije sa vjerovatnoćom od 90%, očekuje se inflacija u rasponu od 1,2% do 3,3%, sa centralnom tendencijom od 2,3% (grafikon 18.1).

Ekspertska procjena inflacije koju izrađuje Centralna banka vrlo je slična projekciji vršenoj korišćenjem Fen grafikona. Projekcija inflacije za 2025. godinu zasniva se na očekivanom padu inflacije u eurozoni, blažoj monetarnoj politici ECB-a, nižim cijenama hrane i sirovina, ali uz rizike povezane s rastom domaće tražnje, usporavanjem globalnog ekonomskog rasta i geopolitičkim šokovima. Ekspertska procjena Centralne banke ukazuje da će inflacija u Crnoj Gori na kraju 2025. godine iznositi između 1,6% i 3,6%, sa centralnom vrijednošću od 2,6%. Ove prognoze su zasnovane na trenutnim makroekonomskim pretpostavkama, pri čemu bi promjene u globalnim trendovima zahtijevale reviziju projekcija.

Glavni inflatorni rizici u 2025. godini, u obje projekcije, uključuju i rast domaće tražnje, ali će dominantno ostati pod uticajem spoljašnjih faktora. Glavni spoljašnji inflatorni rizici odnose se na: volatilnost cijena sirovina, geopolitičke nestabilnosti, uvođenje SAD carina na proizvode i, posljedično, mjere reciprociteta ugroženih zemalja i regija izvoznica (posebno EU), fragmentaciju trgovine i veća izdvajanja za odbranu koja podstiču neizvjesnost daljeg smanjenja ključnih kamatnih stopa ECB-a.

Grafikon 18.1

Projekcija indeksa potrošačkih cijena Crne Gore za 2025. godinu

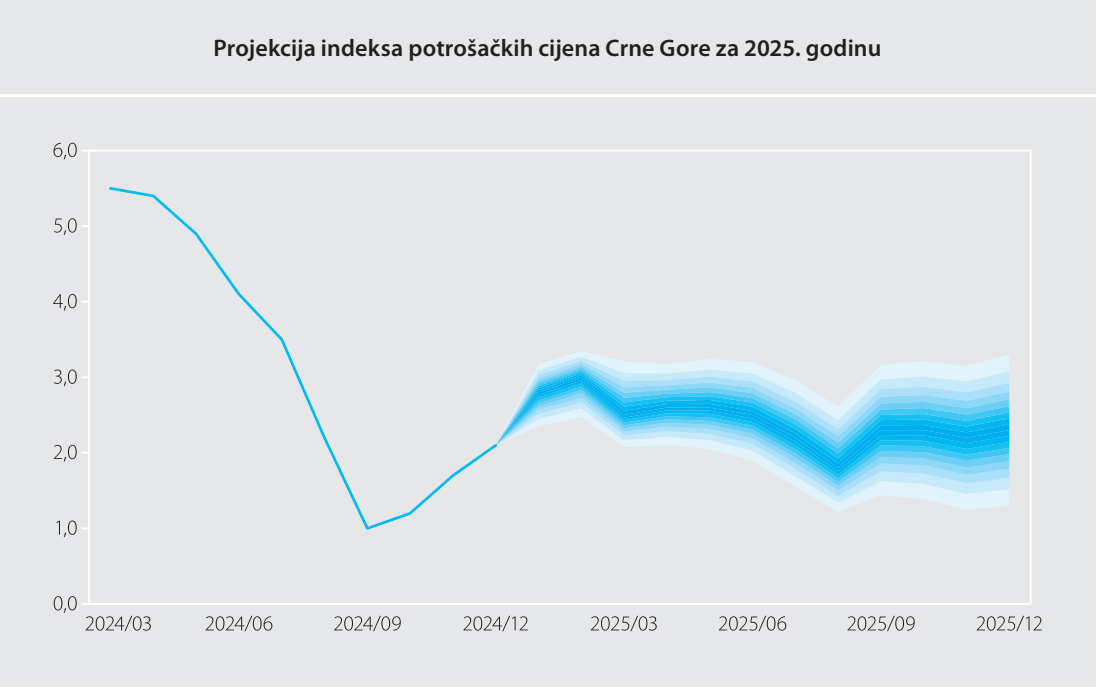

Izvor: Centralna banka, 2025. godine

18.2. Projekcija bruto domaćeg proizvoda Crne Gore za 2025. godinu

Za 2025. godinu, međunarodne institucije, pored slabljenja inflacije očekuju umjereni rast ekonomske aktivnosti u Crnoj Gori, prevashodno usljed rasta geopolitičke neizvjesnosti i tržišnih fragmentacija. Prema podacima MONSTAT-a, crnogorski BDP u 2024. godini iznosio je 7.175 miliona eura (u stalnim cijenama), uz procijenjeni realni rast od 3,0% u odnosu na prethodnu godinu. Za 2025. godinu, međunarodne institucije prognoziraju rast crnogorskog BDP-a između 2,6% i 3,2%. Očekuje se umjereni rast ekonomske aktivnosti, slabljenje inflacije i usporavanje globalne ekonomije usljed rasta geopolitičke neizvjesnosti i tržišnih fragmentacija. Odluke vodećih centralnih banaka i globalni ekonomski faktori mogu uticati na buduće revizije projekcija.

U 2025. godini Centralna banka očekuje rast BDP-a od 3,2%, vođen privatnom potrošnjom, od investicija se očekuje relativno nizak doprinos, dok doprinos neto izvoza ostaje negativan. Očekivani doprinos privatne potrošnje rastu BDP-a u 2025. godini je 7,3 pp, zahvaljujući rastu zarada i penzija, zaposlenosti i prihoda od turizma (tabela 18.1). Očekuje se rast državne potrošnje od 2,3%, uz doprinos rastu BDP-a od svega 0,4 pp, dok se za investicije, podstaknute infrastrukturnim projektima, očekuje rast od 10,0%, uz doprinos od 1,9 pp. Neto izvoz ostaje negativan, sa doprinosom od -6,4 pp, jer će rast uvoza (6,8%) nadmašiti pad izvoza (3,4%) zbog smanjenih izvoznih kapaciteta.

Pad izvoza roba, usljed privremenog smanjenja izvoznih kapaciteta zbog rekonstrukcije TE Pljevlja, dodatno će uticati na umjeren rast BDP-a. Ovi faktori, zajedno s globalnim ekonomskim kretanjima, mogli

bi uticati na dinamiku privrednog rasta u narednom periodu. Uprkos tome, domaća tražnja i investicije u infrastrukturne projekte, podstaknute i prilivom sredstava po osnovu početka fazne implementacije Plana rasta Evropske unije za Zapadni Balkan, i dalje će ostati ključni pokretači ekonomskog rasta.

Tabela 18.1

Projekcija BDP-a Crne Gore za 2025. godinu		
	Stope rasta	Doprinos
Lična potrošnja	9,5	7,3
Potrošnja države	2,3	0,4
Bruto investicije	10,0	1,9
Izvoz roba i usluga	-3,4	-1,6
Uvoz roba i usluga	6,8	4,8
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD		3,2

Izvor: Centralna banka, 2025. godine

18.3. Tržište nekretnina

Prosječne realne cijene novogradnje u Crnoj Gori, u 2024. godini, zabilježile su značajan rast zahvaljujući postojanoj inostranoj tražnji, ali i povećanju domaće, usljed rasta neto zarada, koji je uticao na povećanu potražnju za stambenim prostorom i kreditima. Tržište nekretnina u Crnoj Gori u 2024. godini bilo je pod uticajem makroekonomskih i strukturnih faktora, pri čemu su oscilacije u sektoru stanogradnje bile izražene na kvartalnom nivou. Dok su prilivi stranih direktnih investicija (SDI) u nekretnine ostali visoki, njihov udio u ukupnim SDI opao je sa 53,7% u 2023. na 51,2% u 2024. godini. Realne cijene novogradnje u Podgorici dostigle su 1.755 eura/m2 uz rast od 7,8% na godišnjem nivou. Na nivou Crne Gore, prosječna realna cijena novogradnje iznosila je 1.774[98] eura/m^2, uz rast od 13,9% na godišnjem nivou. Kreditna aktivnost u ovom tržišnom segmentu se intenzivirala, sa rastom stambenih kredita fizičkih lica od 18,3% u 2024. godini, a poboljšanje odnosa neto zarada (koje su dominantno porasle zahvaljujući rastu minimalnih zarada, kao jedne od osnovnih mjera iz Fiskalne strategije Crne Gore za period od 2024–2027. godine i cijena novogradnje (19,3% u četvrtom kvartalu) uticao je na povećanu potražnju za stambenim prostorom i kreditima. Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, građevinarstvo je u 2024. godini zabilježilo rast vrijednosti izvršenih građevinskih radova od 2,4%, i rast efektivnih časova rada od 1,6% u odnosu na prethodnu godinu.

Predviđanja za 2025. godinu ukazuju na mogući nastavak rasta cijena nekretnina u Crnoj Gori, pri čemu se očekuje povećana volatilnost zbog globalnih ekonomskih trendova, makroekonomskih faktora i tržišnih očekivanja (grafikon 18.2). Modeli pokazuju visoku usklađenost subjektivnih procjena vlasnika nekretnina i realnih tržišnih cijena, ali razlike među njima sugerišu značajan uticaj investicionih očekivanja. Ključni faktori koji mogu uticati na valorizaciju nekretnina uključuju kretanja kamatnih stopa, inflatorne pritiske i globalne ekonomske trendove. Stoga, tržište nekretnina će zavisiti od eksternih ekonomskih faktora i investicione klime, pri čemu će njegov dalji razvoj zavisiti od dinamike ponude i tražnje, kao i ekonomske stabilnosti u regionu.

[98] Realna cijena dobijena je primjenom godišnje stope rasta BDP-a kao deflatora na nivo nominanih cijena novogradnje na kraju 2024. godine, koji je iznosio 1.842 eura/m^2 (izvor podataka o nominalnim cijenama: MONSTAT).

Grafikon 18.2

Kretanje cijena novogradnje po metru kvadratnom u Crnoj Gori, u eurima[99]

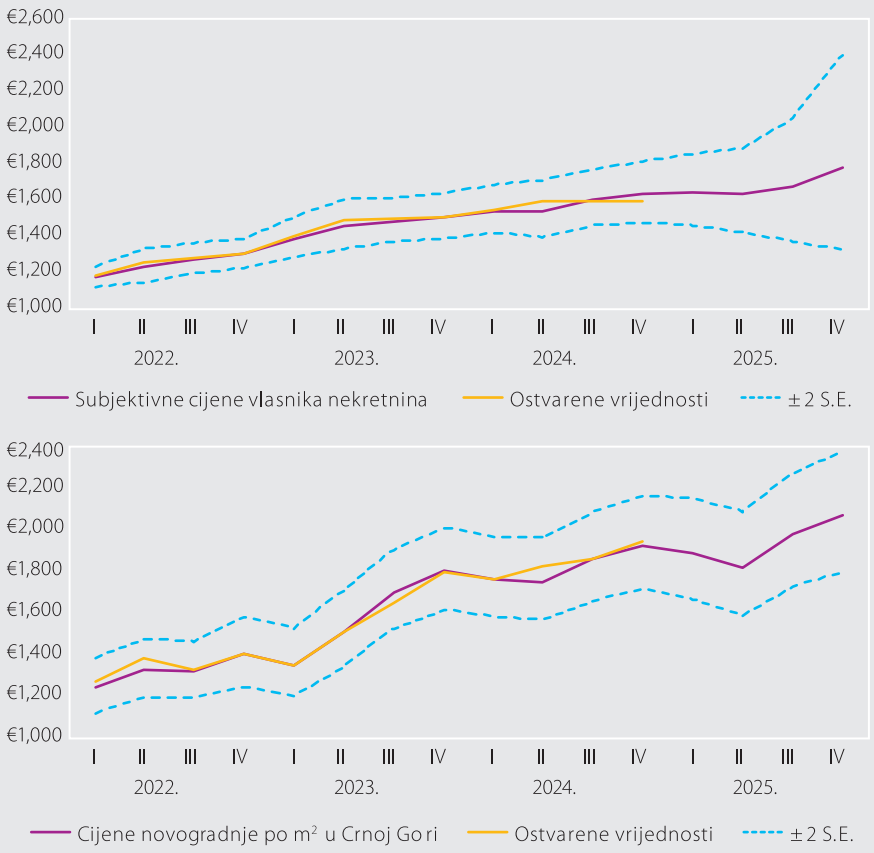

Izvor: Centralna banka, 2025. godine

[99] Napomena: ±2 S.E. označava interval pouzdanosti od dvije standardne greške oko srednje vrijednosti procjene, koji obuhvata približno 95% vjerovatnoće da će se stvarna vrijednost nalaziti unutar tog raspona.

19 PRILOZI

19.1. Organizaciona šema Centralne banke

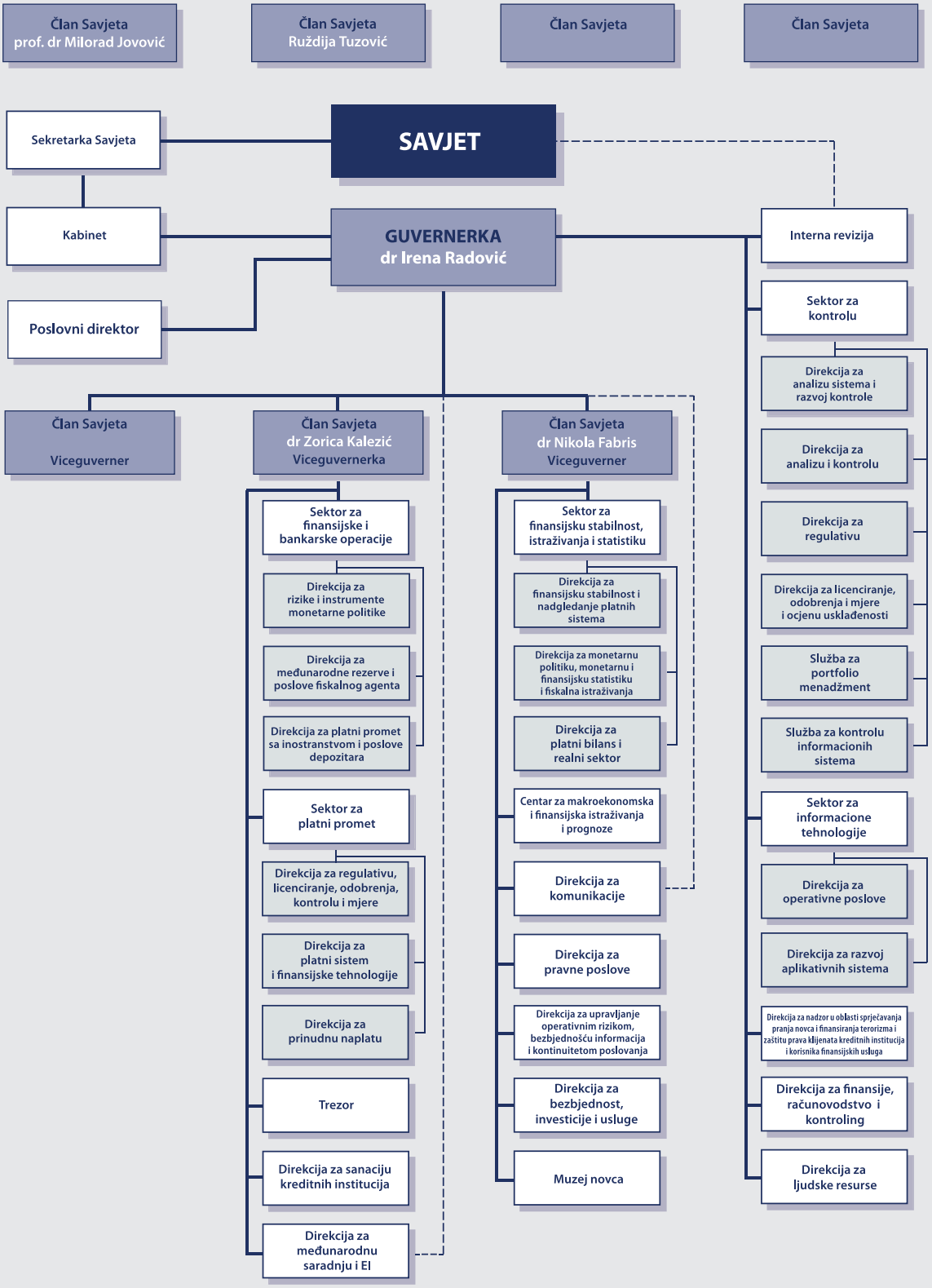

19.2. Statistika platnog prometa i prinudne naplate

Tabela 19.1: Broj i struktura pravnih lica i preduzetnika prema stanju blokade računa u periodu decembar 2021 – decembar 2024. godine

Datum	Ukupan broj pravnih lica i preduzetnika	Broj pravnih lica i preduzetnika koji nisu u blokadi	%	Broj pravnih lica i preduzetnika koji su u blokadi	%
31.12. 2021.	82.089	62.698	76,38%	19.391	23,62%
31.12. 2022.	86.462	66.912	77,39%	19.550	22,61%
31.12.2023.	92.915	72.958	78,52%	19.957	21,48%
2024.					
31. 1.	93.037	72.979	78,44%	20.058	21,56%
28. 2.	93.275	72.959	78,22%	20.316	21,78%
31. 3.	93.746	73.256	78,14%	20.490	21,86%
30. 4.	94.169	73.590	78,15%	20.579	21,85%
31. 5.	94.578	73.978	78,22%	20.600	21,78%
30. 6.	95.125	74.504	78,32%	20.625	21,68%
31. 7.	95.665	75.039	78,44%	20.626	21,56%
31. 8.	96.091	75.378	78,44%	20.713	21,55%
30. 9.	96.243	75.453	78,40%	20.790	21,60%
31.10.	96.523	75.623	78,35%	20.900	21,65%
30. 11.	96.795	75.844	78,36%	20.951	21,64%
31. 12.	97.182	76.276	78,49%	20.906	21,51%

Tabela 19.2: Pokazatelji broja unijetih osnova za prinudnu naplatu, u periodu od 2021 – 2024. godine

Period	Ukupan broj unijetih osnova u program blokade	Radni dani
Ukupno 2021.	33.948	256
Ukupno 2022.	33.912	255
Ukupno 2023.	30.054	251
2024.		
I	5.893	21
II	3.233	21
III	3.029	21
IV	3.250	22
V	2.630	19
VI	2.314	20
VII	2.621	22
VIII	2.463	22
IX	2.468	21
X	2.550	23
XI	2.277	19
XII	2.651	22
Ukupno 2024.	35.379	253

19.3. Pokazatelji realnog sektora dobijeni obradom godišnjih finansijskih iskaza privrednih subjekata za 2023. godinu

Centralna banka je realizovala obradu i makroagregiranje bilansnih podataka iz godišnjih finansijskih iskaza (GFI)[100] za 2023. godinu, koje je 41.271 privredni subjekat[101] Crne Gore dostavio Poreskoj upravi Crne Gore, do 30. juna 2024. godine.[102] Poreska uprava je, elektronskim putem, Centralnoj banci dostavila 41.103 iskaza o ukupnom rezultatu (bilansa uspjeha) i 40.980 iskaza o finansijskoj poziciji (bilansa stanja) privrednih subjekata iz Crne Gore. Ukupan broj preuzetih GFI od Poreske uprave povećan je za 14,06% u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, imajući u vidu da je ukupan broj preuzetih GFI, kao i ranijih godina, manji u odnosu na ukupan broj privrednih subjekata registrovanih u Centralnom registru privrednih subjekata (CRPS), koji su obveznici za dostavljanje GFI, to se bilansni makroagregati privrednih subjekata Crne Gore dobijeni na osnovu obrade GFI za 2023. godinu, mogu smatrati samo uslovno reprezentativnim za crnogorsku ekonomiju.

Makroagregiranjem godišnjih finansijskih iskaza (GFI) za 2023. godinu za 41.271 privredni subjekat dobijeni su rezultati koji ukazuju na godišnji rast od 26,89%, pozitivnog neto sveobuhvatnog rezultata (dobitka), koji je iznosio 717,21 milion eura (Pozitivan neto sveobuhvatni rezultat iskazalo je 16.277 privrednih subjekata u iznosu od 1,37 milijardi eura, 23.290 je iskazalo negativan neto sveobuhvatni rezultat (gubitak) u iznosu od 655,10 miliona eura, dok je neto sveobuhvatni rezultat kod 1.536 privrednih subjekata bio nula). Ostvaren je pozitivan poslovni bruto rezultat (dobitak) u iznosu od 1.099,56 miliona eura, što je 40,88% više nego prethodne godine. Finansijski rezultat bio je negativan (gubitak) u iznosu od 176,90 miliona eura, što je za 47,49% više u odnosu na prethodnu godinu. Posmatrano po sektorima, pozitivan neto sveobuhvatni rezultat ostvaren je kod 14 sektora (od ukupno 21).

Obradom i agregiranjem bilansnih podataka iz GFI dobijeni su kumulativni podaci na nivou Crne Gore, opština, sektora[103], oblasti, grana i grupa, kao i drugi bilansni makroagregati za 2023. godinu.

---

[100] Projekat obade GFI za 2023. godinu realizovan je u skladu sa "Memorandumom o saradnji" br: 12-2041/1 od 08. 04. 2014. godine potpisanim između Centralne banke Crne Gore i Poreske uprave.

[101] Pod ovim se podrazumijevaju: AD, DOO, OD, KD, preduzetnici, dio stranog društva, NVO i ostali oblici privrednih subjekata koji obavljaju privrednu djelatnost.

[102] Makroagregirani podaci za 2024. godinu biće raspoloživi u Godišnjem izvještaju o radu za 2025. godinu.

[103] Neki privredni subjekti prilikom predaje GFI dostavljaju šifre djelatnosti koje nijesu usklađene sa izvornom registarskom bazom, što može uticati na agregate pojedinih sektora. Za analizu je korištena baza CRPS-a sa šiframa djelatnosti na kraju 2023. godine, imajući u vidu da se dešava da neki privredni subjekti mijenjaju djelatnost tokom godine.

Tabela 19.3: Pokazatelji iz Iskaza o ukupnom rezultatu (Bilans uspjeha) privrede Crne Gore u 2023. godini, u mil. eura

	Tekuća godina	Prethodna godina	%
UKUPNI PRIHODI	14,776.30	13,167.03	12,22
Poslovni prihodi	14,641.53	12,986.69	12,74
Finansijski prihodi	134.77	180.34	-25,27
UKUPNI RASHODI	13,853.64	12,506.45	10,77
Poslovni rashodi	13,541.97	12,206.17	10,94
Finansijski rashodi	311.67	300.28	3,79
Poslovni rezultat	1,099.56	780.52	40,88
Finansijski rezultat	-176.90	-119.94	47,49
Poreski rashod perioda	153.54	130.43	17,72
Dobitak nakon oporezivanja	769.03	529.88	45,13
Bruto rezultat drugih stavki rezultata / povezanih sa kapitalom /	-42.44	37.40	-213,49
Neto sveobuhvatni rezultat	717.21	565.20	26.89

Tabela 19.4: Poslovni rezultat* na nivou sektora u 2023. godini, u mil. eura

Oznaka sektora	Sektor	Poslovni rezultat	
		Tekuća godina	Prethodna godina
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	-3,18	-13,73
B	Vađenje ruda i kamena	18,49	3,82
C	Prerađivačka industrija	61,50	75,39
D	Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	148,50	18,45
E	Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	-1,59	4,79
F	Građevinarstvo	38,94	33,10
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala	410,03	301,93
H	Saobraćaj i skladištenje	75,47	65,96
I	Usluge smještaja i ishrane	105,71	65,14
J	Informisanje i komunikacije	93,84	87,78
K	Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	18,00	9,79
L	Poslovanje nekretninama	-12,41	-9,12
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	70,47	73,81
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	18,89	9,55
O	Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	2,70	1,35
P	Obrazovanje	3,00	3,31
Q	Zdravstvena i socijalna zaštita	2,32	2,87
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	48,09	48,07
S	Ostale uslužne djelatnosti	0,88	-1,59
T	Djelatnost domaćinstva kao poslodavca; djelatnost domaćinstava koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	0,00	0,00
U	Djelatnost eksteritorijalnih organizacija i tijela	-0,11	-0,16
	Ukupno	1.099,56	780,52

* Pozicija 221 iz agregata Iskaza o ukupnom rezultatu (Bilans uspjeha) za 2023. godinu

Tabela 19.5: Dobitak ili gubitak nakon oporezivanja*, na nivou sektora u 2023. godini, u mil. eura

Oznaka sektora	Sektor	Dobitak ili gubitak nakon oporezivanja	
		Tekuća godina	Prethodna godina
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	-6,51	-19,24
B	Vađenje ruda i kamena	12,83	-7,39
C	Prerađivačka industrija	38,99	59,82
D	Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	109,87	22,81
E	Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	-6,38	0,07
F	Građevinarstvo	-4,19	-10,18
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala	338,76	238,61
H	Saobraćaj i skladištenje	56,24	41,72
I	Usluge smještaja i ishrane	62,01	24,28
J	Informisanje i komunikacije	72,07	64,75
K	Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	14,70	7,47
L	Poslovanje nekretninama	-42,30	1,93
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	62,68	52,70
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	13,36	6,76
O	Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	2,53	1,32
P	Obrazovanje	2,95	3,05
Q	Zdravstvena i socijalna zaštita	0,77	1,44
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	38,32	39,28
S	Ostale uslužne djelatnosti	2,43	0,84
T	Djelatnost domaćinstva kao poslodavca; djelatnost domaćinstava koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	0,00	0,00
U	Djelatnost eksteritorijalnih organizacija i tijela	-0,11	-0,16
	Ukupno	**769,03**	**529,88**

* Pozicija 248 iz agregata Iskaza o ukupnom rezultatu (Bilans uspjeha) za 2023. godinu

Tabela 19.6: Neto sveobuhvatni rezultat* na nivou sektora u 2023. godini, u mil. eura

Oznaka sektora	Naziv sektora	Neto sveobuhvatni rezultat	
		Tekuća godina	Prethodna godina
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	-5,16	-17,89
B	Vađenje ruda i kamena	12,83	-7,39
C	Prerađivačka industrija	41,44	69,95
D	Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	110,70	22,41
E	Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	-5,76	0,09
F	Građevinarstvo	3,89	6,78
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala	340,99	242,66
H	Saobraćaj i skladištenje	58,65	61,60
I	Usluge smještaja i ishrane	-12,59	-27,81
J	Informisanje i komunikacije	72,56	65,24
K	Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	19,48	11,94
L	Poslovanje nekretninama	-59,25	-9,65
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	78,00	67,55
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	13,37	6,77
O	Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	2,53	1,32
P	Obrazovanje	2,95	3,05
Q	Zdravstvena i socijalna zaštita	-0,07	0,38
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	38,12	65,42
S	Ostale uslužne djelatnosti	4,66	2,95
T	Djelatnost domaćinstva kao poslodavca; djelatnost domaćinstava koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	0,00	0,00
U	Djelatnost eksteritorijalnih organizacija i tijela	-0,11	-0,16
	Ukupno	**717,21**	**565,20**

* Pozicija 260 iz agregata Iskaza o ukupnom rezultatu (Bilans uspjeha) za 2023. godinu

19.4. Finansijsko poslovanje Centralne banke

Slika 19.1: Mišljenje nezavisnog revizora (strana 1)

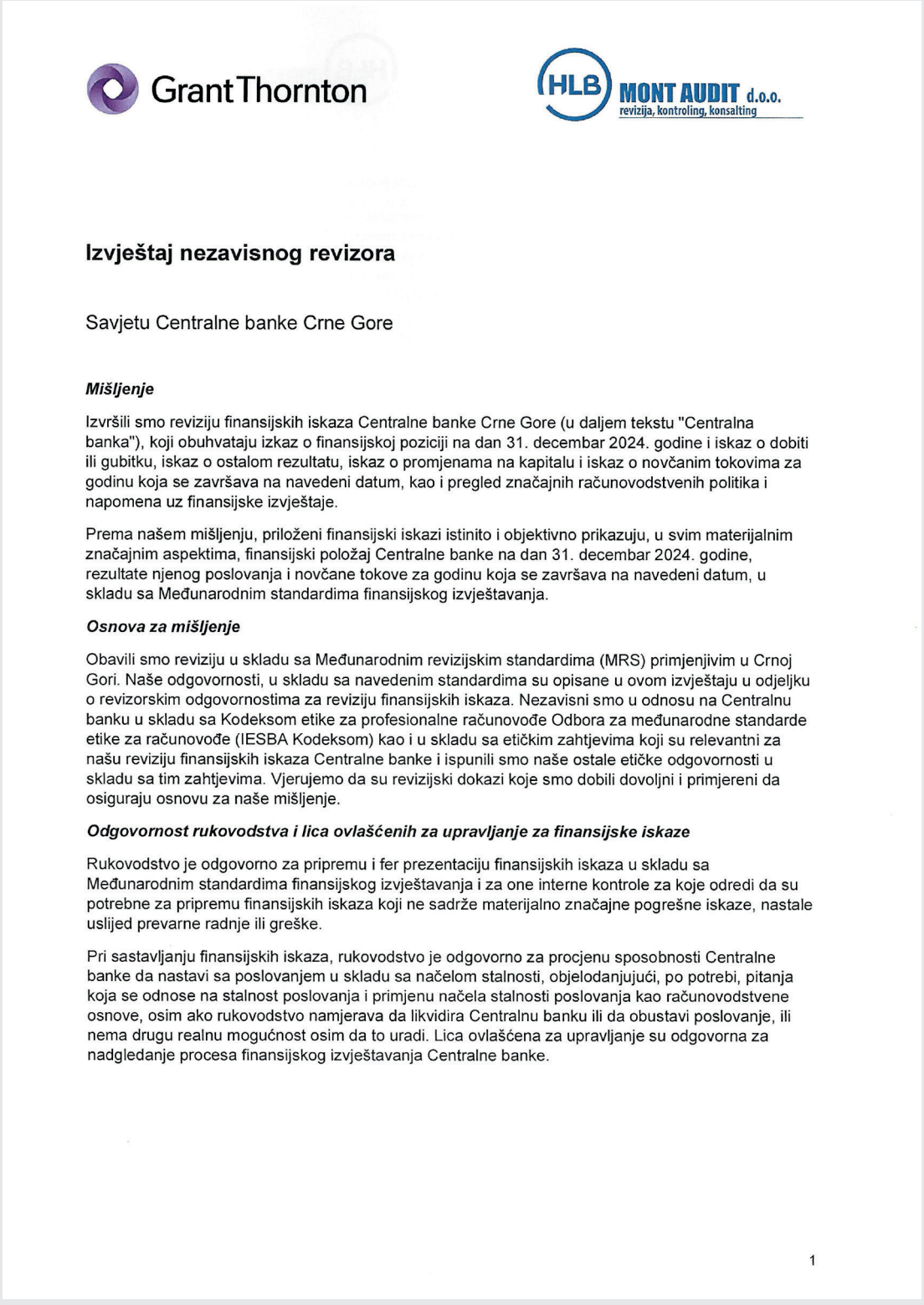

Grant Thornton

HLB MONT AUDIT d.o.o.
revizija, kontroling, konsalting

Izvještaj nezavisnog revizora

Savjetu Centralne banke Crne Gore

Mišljenje

Izvršili smo reviziju finansijskih iskaza Centralne banke Crne Gore (u daljem tekstu "Centralna banka"), koji obuhvataju izkaz o finansijskoj poziciji na dan 31. decembar 2024. godine i iskaz o dobiti ili gubitku, iskaz o ostalom rezultatu, iskaz o promjenama na kapitalu i iskaz o novčanim tokovima za godinu koja se završava na navedeni datum, kao i pregled značajnih računovodstvenih politika i napomena uz finansijske izvještaje.

Prema našem mišljenju, priloženi finansijski iskazi istinito i objektivno prikazuju, u svim materijalnim značajnim aspektima, finansijski položaj Centralne banke na dan 31. decembar 2024. godine, rezultate njenog poslovanja i novčane tokove za godinu koja se završava na navedeni datum, u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

Osnova za mišljenje

Obavili smo reviziju u skladu sa Međunarodnim revizijskim standardima (MRS) primjenjivim u Crnoj Gori. Naše odgovornosti, u skladu sa navedenim standardima su opisane u ovom izvještaju u odjeljku o revizorskim odgovornostima za reviziju finansijskih iskaza. Nezavisni smo u odnosu na Centralnu banku u skladu sa Kodeksom etike za profesionalne računovođe Odbora za međunarodne standarde etike za računovođe (IESBA Kodeksom) kao i u skladu sa etičkim zahtjevima koji su relevantni za našu reviziju finansijskih iskaza Centralne banke i ispunili smo naše ostale etičke odgovornosti u skladu sa tim zahtjevima. Vjerujemo da su revizijski dokazi koje smo dobili dovoljni i primjereni da osiguraju osnovu za naše mišljenje.

Odgovornost rukovodstva i lica ovlašćenih za upravljanje za finansijske iskaze

Rukovodstvo je odgovorno za pripremu i fer prezentaciju finansijskih iskaza u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja i za one interne kontrole za koje odredi da su potrebne za pripremu finansijskih iskaza koji ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze, nastale uslijed prevarne radnje ili greške.

Pri sastavljanju finansijskih iskaza, rukovodstvo je odgovorno za procjenu sposobnosti Centralne banke da nastavi sa poslovanjem u skladu sa načelom stalnosti, objelodanjujući, po potrebi, pitanja koja se odnose na stalnost poslovanja i primjenu načela stalnosti poslovanja kao računovodstvene osnove, osim ako rukovodstvo namjerava da likvidira Centralnu banku ili da obustavi poslovanje, ili nema drugu realnu mogućnost osim da to uradi. Lica ovlašćena za upravljanje su odgovorna za nadgledanje procesa finansijskog izvještavanja Centralne banke.

1

Slika 19.2: Mišljenje nezavisnog revizora (strana 2)

Grant Thornton

HLB MONT AUDIT d.o.o.
revizija, kontroling, konsalting

Odgovornosti revizora za reviziju finansijskih iskaza

Naš cilj je sticanje uvjeravanja u razumnoj mjeri o tome da finansijski iskazi, uzeti u cjelini, ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze, nastale uslijed prevarne radnje ili greške; i izdavanje izvještaja revizora koji sadrži naše mišljenje. Uvjeravanje u razumnoj mjeri označava visok nivo uvjeravanja, ali ne predstavlja garanciju da će revizija sprovedena u skladu sa standardima revizije primjenljivim u Crnoj Gori uvijek otkriti materijalno pogrešne iskaze ako takvi iskazi postoje. Pogrešni iskazi mogu da nastanu uslijed prevarne radnje ili greške i smatraju se materijalno značajnim ako je razumno očekivati da će oni, pojedinačno ili zbirno, uticati na ekonomske odluke korisnika donijete na osnovu ovih finansijskih iskaza.

Kao dio revizije u skladu sa Međunarodnim standardima revizije, Zakonom o reviziji Crne Gore i Zakonom o računovodstvu Crne Gore, mi primjenjujemo profesionalno prosuđivanje i održavamo profesionalni skepticizam tokom revizije. Isto tako, mi:

- Vršimo identifikaciju i procjenu rizika od materijalno značajnih pogrešnih iskaza u finansijskim iskazima, nastalih uslijed prevarne radnje ili greške; osmišljavanje i obavljanje revizorskih postupaka koji su prikladni za te rizike; i pribavljanje dovoljno adekvatnih revizorskih dokaza da obezbijede osnovu za mišljenje revizora. Rizik da neće biti identifikovani materijalno značajni pogrešni iskazi koji su rezultat prevarne radnje je veći nego za pogrešne iskaze nastale uslijed greške, zato što prevarna radnja može da uključi udruživanje, falsifikovanje, namjerne propuste, lažno predstavljanje ili zaobilaženje interne kontrole.

- Stičemo razumijevanje o internim kontrolama koje su relevantne za reviziju radi osmišljavanja revizorskih postupaka koji su prikladni u datim okolnostima, ali ne u cilju izražavanja mišljenja o efikasnosti sistema interne kontrole Centralne banke.

- Vršimo procjenu primijenjenih računovodstvenih politika i u kojoj mjeri su razumne računovodstvene procjene i povezana objelodanjivanja koje je izvršilo rukovodstvo.

- Donosimo zaključak o prikladnosti primjene načela stalnosti kao računovodstvene osnove od strane rukovodstva i, na osnovu prikupljenih revizorskih dokaza, da li postoji materijalna neizvjesnost u vezi sa događajima ili uslovima koji mogu da izazovu značajnu sumnju u pogledu sposobnosti entiteta da nastavi sa poslovanjem u skladu sa načelom stalnosti. Ako zaključimo da postoji materijalna neizvjesnost, dužni smo da u svom izvještaju skrenemo pažnju na povezana objelodanjivanja u finansijskim iskazima ili, ako takva objelodanjivanja nisu adekvatna, da modifikujemo svoje mišljenje. Naši zaključci se zasnivaju na revizorskim dokazima prikupljenim do datuma izvještaja revizora. Međutim, budući događaji ili uslovi mogu za posljedicu da imaju da Centralna banka prestane da posluje u skladu sa načelom stalnosti.

- Vršimo procjenu ukupne prezentacije, strukture i sadržaja finansijskih iskaza, uključujući objelodanjivanja, i da li su u finansijskim iskazima prikazane osnovne transakcije i događaji na takav način da se postigne fer prezentacija

Slika 19.3: Mišljenje nezavisnog revizora (strana 2)

Grant Thornton

HLB MONT AUDIT d.o.o.
revizija, kontroling, konsalting

Saopštavamo licima ovlašćenim za upravljanje, između ostalog, planirani obim i vrijeme revizije i značajne revizorske nalaze, uključujući sve značajne nedostatke interne kontrole koje smo identifikovali tokom revizije.

Rukovodeći Partner za reviziju koja je rezultirala Izvještajem Nezavisnog revizora je Aleksandar Džombić.

Datum, 14. mart 2025. godine

Aleksandar Džombić, ovlašćeni revizor
Grant Thornton d.o.o. Banja Luka
Vase Pelagića 2/4
78000 Banja Luka

Slavko Rakočević, ovlašćeni revizor
HLB MONT AUDIT d.o.o. Podgorica
Ulica Aerodromska 2/j-23, p.fah 247
81000 Podgorica

3

Tabela 19.7: Iskaz o dobitku i gubitku Centralne banke, u periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine

	31. 12. 2024.	31. 12. 2023.
Prihodi od kamata	33.999.924	25.498.618
Rashodi kamata	(23.686.432)	(9.623.357)
Neto prihodi od kamata	10.313.492	15.875.261
Prihodi od naknada	16.528.641	15.251.812
Rashodi naknada	(520.764)	(522.472)
Neto prihodi od naknada	16.007.877	14.729.340
NETO PRIHODI OD KAMATA I NAKNADA	**26.321.369**	**30.604.601**
Ostali prihodi i dobici	2.149.652	948.775
Drugi finansijski rashodi i prihodi, neto	-	(161.357)
Kursne razlike, neto	20.733	(15.721)
Dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	(48.796)	(56.817)
Neto dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trošku	(42.648)	54.842
Troškovi zaposlenih	(11.858.705)	(11.509.199)
Ostali troškovi poslovanja	(4.300.750)	(3.597.421)
Neto dobitak	**12.240.855**	**16.267.704**

Tabela 19.8: Iskaz o ostalom rezultatu Centralne banke, u periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine

	31. 12. 2024.	31. 12. 2023
Neto dobitak	**12.240.855**	**16.267.704**
Komponente ostalog rezultata koje mogu biti reklasifikovane u dobitak ili gubitak		
Promjena fer vrijednosti dužničkih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	12.192.203	21.892.059
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koji mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	53.731	(68.933)
Komponente ostalog rezultata koje ne mogu biti reklasifikovane u dobitak ili gubitak		
Promjena fer vrijednosti vlasničkih instrumenata koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	7.959
Prenos sa revalorizacionih rezervi na neraspoređeni dobitak	**(30.331)**	**(1.440)**
Ostali rezultat	12.215.603	21.829.645
Ukupan rezultat perioda	**24.456.458**	**38.097.349**

Tabela 19.9: Iskaz o finansijskoj poziciji Centralne banke, na dan 31. 12. 2024. godine

	31. 12. 2024.	31. 12. 2023.
AKTIVA		
Gotovina i depoziti po viđenju	131.708.071,04	170.853.547,73
Oročeni plasmani kod stranih banaka	530.615.844,65	333.454.383,76
Finansijska sredstva koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	773.811.879,75	702.335.832,57
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	155.757.130,43	106.884.063,12
Vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	695.112,71	695.112,71
Sredstva kod Međunarodnog monetarnog fonda	182.764.038,92	216.302.908,61
Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.180.476,57	1.257.801,83
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	5.331.460,39	5.359.421,92
Zalihe	590.997,47	639.394,57
Investicione nekretnine	5.685.000,00	5.685.000,00
Nematerijalna ulaganja	297.034,13	296.092,50
Nekretnine, postrojenja i oprema	24.061.383,89	24.120.061,72
Unaprijed plaćena beneficija zaposlenima	426.258,73	536.104,65
Ostala sredstva	351.889,10	347.675,30
Ukupno aktiva	**1.813.296.152,84**	**1.568.767.390,99**
PASIVA		
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	1.150.117.965,77	1.104.868.954,76
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	397.003.717,26	181.701.641,28
Obaveze prema Međunarodnom monetarnom fondu	181.448.564,24	212.864.992,96
Ostale obaveze i rezervisanja	982.734,58	933.129,15
Ukupno obaveze	**1.729.552.981,85**	**1.500.368.718,15**
KAPITAL		
Osnovni kapital	52.000.000,00	52.000.000,00
Opšte rezerve	13.585.300,02	2.829.855,64
Specijalne rezerve	2.752.440,90	1.123.049.53
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	16.534.604,34	16.575.596,68
Rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	(14.078.644,55)	(26.270.847,31)
Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	432.612,90	432.612,90
Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijske instrumente koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	251.248,10	197.516,63
Nerealizovani revalorizacioni dobici	26.259,62	31.462,59
Nerealizovani revalorizacioni gubici	(31.836,24)	(41.348,11)
Neraspoređena dobit	12.271.185,90	21.520.774,29
Ukupno kapital	**83.743.170,99**	**68.398.672,84**
Ukupno pasiva	**1.813.296.152,84**	**1.568.767.390,99**

Tabela 19.10: Iskaz o promjenama na kapitalu Centralne banke, u periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine (u hiljadama eura)

	Osnovni kapital	Opšte rezerve	Specijalne rezerve	Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	Rezerve fer vrijednosti	Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po FV kroz OCI	Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	Nerealizovani revalorizacioni gubici/ dobici	Neraspoređena dobit/(gubitak)	Ukupno
Stanje na dan 1. januar 2023. godine	52.000	2.830	1.123	16.577	(48.163)	266	425	(35)	5.252	30.275
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	-	-	-	21.892	-	-	-	-	21.892
Promjena fer vrijednosti za vlasničke instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat-CKKD	-	-	-	-	-	-	8	-	-	8
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	(69)	-	-	-	(69)
Prenos rev.rezerve nekretnina, postrojenja i opreme	-	-	-	(1)	-	-	-	-	1	-
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	-	-	31	-	31
Nerealizovani revalorizacioni gubici	-	-	-	-	-	-	-	(6)	-	(6)
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	16.268	16.268
Stanje na dan 31. decembar 2023. godine	52.000	2.830	1.123	16.576	(26.271)	197	433	(10)	21.521	68.399

Tabela 19.10: Iskaz o promjenama na kapitalu Centralne banke, u periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine (u hiljadama eura) - nastavak tabele

	Osnovni kapital	Opšte rezerve	Specijalne rezerve	Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	Rezerve fer vrijednosti	Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Nerealizovani revalorizacioni gubici/dobici	Neraspoređena dobit/(gubitak)	Ukupno
Stanje na dan 1. januar 2024. godine	52.000	2.830	1.123	16.576	(26.271)	197	433	(10)	21.521	68.399
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	12.192	-	-	-	-	12.192
Raspodjela dobiti u skladu sa Odlukom o raspodjeli dobiti za 2022. godinu i Protokolom o načinu izmirivanja međusobnih obaveza	-	2.608	-	-	-	-	-	-	(5.217)	(2.609)
Raspodjela dobiti u skladu sa Odlukom o raspodjeli dobiti za 2023. godinu i Protokolom o načinu izmirivanja međusobnih obaveza	-	8.147	1.630	-	-	-	-	-	(16.294)	(6.517)
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	54	-	-	-	54
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	-	-	(5)	25	20
Nerealizovani revalorizacioni gubici	-	-	-	-	-	-	-	9	(35)	(26)
Prenos rev.rezervi nekretnine, postrojenja i opreme na neraspoređenu dobit	-	-	-	(41)	-	-	-	-	30	(11)
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	12.241	12.241
Stanje na dan 31. decembar 2024. godine	52.000	13.585	2.753	16.535	(14.079)	251	433	(6)	12.271	83.743

Tabela 19.11: Iskaz o novčanim tokovima Centralne banke, u periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine, u hilj. eura

	31. 12. 2024.	31. 12. 2023.
Tokovi gotovine iz poslovnih aktivnosti		
Primljene kamate	27.327	21.566
Primljene naknade	17.480	14.763
Ostali prilivi	1.129	1.070
Plaćene naknade	(453)	(439)
Plaćene negativne kamate	(3.867)	(4.055)
Odlivi po osnovu troškova zarada	(11.895)	(11.813)
Odlivi po osnovu troškova poslovanja	(3.539)	(3.276)
Neto priliv po osnovu kredita i avansa	130	142
Neto (odliv)/priliv po osnovu finansijskih sredstava koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	(51.628)	208.653
Neto priliv/(odliv) po osnovu finansijskih sredstava koje se mjere po amortizovanom trošku (AC)	(47.081)	3.125
Neto (odliv)/priliv po osnovu ostalih sredstava	6	52
Neto (odliv)/priliv po osnovu računa banaka i drugih finansijskih institucija	24.953	(528.860)
Neto (odliv)/priliv po osnovu računa Vlade i drugih državnih organizacija	215.310	19.957
Neto priliv/(odliv) gotovine iz poslovnih aktivnosti	167.872	(279.115)
Tokovi gotovine iz aktivnosti investiranja		
Odliv za nabavku osnovnih sredstava	(720)	(554)
Nabavka materijalnih ulaganja	(105)	(119)
Prodaja osnovnih sredstva	-	212
Neto odliv gotovine iz aktivnosti investiranja	(825)	(461)
Tokovi gotovine iz aktivnosti finansiranja		
Isplata raspoređenog rezultata-prenos budžetu Crne Gore	(9.052)	-
Neto odliv gotovine iz aktivnosti finansiranja	(9.052)	-
Efekat kursnih razlika	21	(16)
Neto povećanje/ (smanjenje) u gotovini i gotovinskim ekvivalentima	**158.016**	**(279.592)**
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na početku godine	**504.308**	**783.900**
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na kraju godine	**662.324**	**504.308**

Tabela 19.12: Ukupni prihodi Centralne banke Crne Gore u 2024. godini

	NAZIV	Plan 2024.	Ostvarenje prihoda za 2023. godinu	Ostvarenje prihoda za 2024. godinu	Učešće prihoda za 2024. godinu (%)	Indeks 2024/plan	Indeks 2024/2023.
1	**Finansijski prihodi**	**27.918.000,00**	**25.835.596,75**	**34.365.663,46**	**64,79**	**123,09**	**133,02**
1.1.	Prihodi od kamata	27.918.000,00	25.498.618,27	33.999.923,58	64,10	121,78	133,34
1.1.1.	Prihodi od kamata na OR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.1.2.	Prihodi od kamata na HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	10.700.000,00	8.540.330,50	10.907.989,52	20,56	101,94	127,72
1.1.3.	Prihodi od kamate na HOV- koje se mjere po amortizovanom trošku (AC)	1.818.000,00	1.776.190,75	1.811.976,51	3,42	99,67	102,01
1.1.4.	Prihodi od kamata na HOV-operativni portfolio koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	2.200.000,00	836.775,26	2.118.635,27	3,99	96,30	253,19
1.1.5.	Prihodi od kamata na depozite	13.200.000,00	14.345.321,76	19.161.322,28	36,12	145,16	133,57
1.2.	Dobici po osnovu umanjenja rezervisanja	**0,00**	**336.978,48**	**336.868,47**	**0,64**	**0,00**	**99,97**
1.3.	Dobici od prodaje finansijskih sredstava	**0,00**	**0,00**	**8.138,73**	**0,02**	**0,00**	**0,00**
1.4.	Pozitivne kursne razlike	**0,00**	**0,00**	**20.732,68**	**0,04**	**0,00**	**0,00**
2	**Prihodi poslovanja i drugi prihodi**	**15.580.900,00**	**16.200.587,66**	**18.678.293,92**	**35,21**	**119,88**	**115,29**
2.1.	Prihodi od naknada	13.940.600,00	13.581.876,18	15.222.958,60	28,70	109,20	112,08
2.1.1.	Prihodi od naknada za usluge platnog prometa	6.527.200,00	6.414.789,27	7.427.043,36	14,00	113,79	115,78
2.1.2.	Naknade za usluge sa gotovim novcem	615.000,00	746.069,79	915.577,61	1,73	148,87	122,72
2.1.3.	Naknade za sprovođenje prinudne naplate	594.500,00	627.783,11	592.651,88	1,12	99,69	94,40
2.1.4.	Naknade za poslove fiskalnog agenta	750.000,00	781.371,84	857.426,79	1,62	114,32	109,73
2.1.5.	Naknade za kontrolu poslovanja banaka, dozvole i odobrenja	4.730.000,00	4.332.525,17	4.612.764,96	8,70	97,52	106,47
2.1.6.	Naknade za usluge pretrage Kreditnog registra	700.900,00	656.512,00	733.244,00	1,38	104,61	111,69
2.1.7.	Naknada za kontrolu platnih sistema i platnih institucija	23.000,00	22.825,00	84.250,00	0,16	366,30	369,11
2.2.	Prihodi od određenih naknada	**806.800,00**	**1.669.935,99**	**1.305.682,94**	**2,46**	**161,83**	**78,19**
2.3.	Prihodi od operativnog lizinga	**262.000,00**	**236.495,64**	**291.981,44**	**0,55**	**111,44**	**123,46**
2.4.	Prihodi od prodaje	**365.000,00**	**586.787,20**	**461.913,12**	**0,87**	**126,55**	**78,72**
2.5.	Drugi prihodi	**206.500,00**	**125.492,65**	**1.395.757,82**	**2,63**	**675,91**	**1.112,22**
	UKUPNO PRIHODI	**43.498.900,00**	**42.036.184,41**	**53.043.957,38**	**100,00**	**121,94**	**126,19**

Tabela 19.13: Ukupni rashodi Centralne banke Crne Gore u 2024. godini

	NAZIV	Plan 2024	Izvršenje rashoda za 2023. godinu	Izvršenje rashoda za 2024. godinu	Učešće rashoda za 2024. godinu (%)	Index 2024/plan	Index 2024/2023.
1	**Finansijski rashodi**	**15.000.000,00**	**10.139.387,26**	**24.122.883,06**	**59,12**	**160,82**	**237,91**
1.1.	Rashodi kamata	15.000.000,00	9.623.356,88	23.686.431,98	58,05	157,91	246,13
1.2.	Gubici od prodaje i umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava	0,00	338.952,04	436.451,08	1,07	0,00	128,76
1.3.	Kursne razlike-neto efekat	0,00	15.721,16	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4.	Drugi finansijski rashodi	0,00	161.357,18	0,00	0,00	0,00	0,00
2	**Troškovi poslovanja**	**16.654.900,00**	**15.629.092,86**	**16.680.219,51**	**40,88**	**100,15**	**106,73**
2.1.	Troškovi naknada	426.200,00	522.472,44	520.764,40	1,28	122,19	99,67
2.2.	Troškovi zaposlenih	11.691.000,00	11.509.199,11	11.858.704,71	29,06	101,43	103,04
2.2.1.	Bruto zarade	10.547.000,00	10.215.878,00	10.655.753,85	26,12	101,03	104,31
2.2.2.	Druga primanja	668.000,00	1.011.937,48	680.342,05	1,67	101,85	67,23
2.2.3.	Naknada povećanih troškova	476.000,00	270.672,60	351.190,67	0,86	73,78	129,75
2.2.4.	Ostali troškovi zaposlenih	0,00	10.711,03	171.418,14	0,42	0,00	1.600,39
2.3.	Administrativni troškovi	**1.236.200,00**	**724.081,09**	**993.498,95**	**2,43**	**80,37**	**137,21**
2.4.	Operativni troškovi poslovanja	**2.766.500,00**	**2.298.003,58**	**2.836.852,83**	**6,95**	**102,54**	**123,45**
2.5.	Drugi troškovi poslovanja	**535.000,00**	**575.336,64**	**470.398,62**	**1,15**	**87,92**	**81,76**
	UKUPNO RASHODI	**31.654.900,00**	**25.768.480,12**	**40.803.102,57**	**100,00**	**128,90**	**158,35**
	NETO DOBITAK	**11.844.000,00**	**16.267.704,29**	**12.240.854,81**		**103,35**	**75,25**

19.5. Podzakonska akta Centralne banke donijeta tokom 2024. godine

1. Odluka o utvrđivanju stope zatezne kamate za period od 1. januara do 30. juna 2024. godine („Službeni list Crne Gore“, broj 01/24);
2. Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o minimalnim standardima za ulaganja kreditnih institucija u nepokretnosti i osnovna sredstva („Službeni list Crne Gore“, broj 20/24);
3. Odluka o izmjeni Odluke o primanjima u kreditnim institucijama („Službeni list Crne Gore“, broj 27/24);
4. Odluka o povećanju stope kontracikličnog bafera kapitala („Službeni list Crne Gore“, broj 27/24);
5. Odluka o stopi kontracikličnog bafera kapitala za drugi kvartal 2024. godine („Službeni list Crne Gore“, broj 27/24);
6. Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite („Službeni list Crne Gore“, broj 27/24);
7. Odluka o izmjeni Odluke o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite („Službeni list Crne Gore“, broj 35/24);
8. Odluka o bližim uslovima i načinu davanja kredita kreditnim institucijama u slučaju potreba za likvidnošću („Službeni list Crne Gore“, broj 35/24);
9. Odluka o prestanku važenja Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Službeni list Crne Gore“, broj 35/24);
10. Odluka o zahtjevima za izvršavanje kreditnih transfera i direktnih zaduženja u eurima unutar Jedinstvenog područja plaćanja u eurima (SEPA) („Službeni list Crne Gore“, broj 44/24);
11. Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija („Službeni list Crne Gore“, broj 52/24);
12. Odluka o utvrđivanju smjernica za analizu rizika i smjernica za uspostavljanje sistema upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma kod obveznika koje nadzire Centralna banka Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, broj 55/24);
13. Odluka o stopi kontracikličnog bafera kapitala za treći kvartal 2024. godine (Službeni list Crne Gore“, broj 55/24);
14. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u kreditnim institucijama („Službeni list Crne Gore“, broj 62/24);
15. Odluka o utvrđivanju stope zatezne kamate za period od 1. jula do 31. decembra 2024. godine („Službeni list Crne Gore“, broj 65/24)[104];
16. Statut Centralne banke Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, broj 78/24);
17. Odluka o izmjeni Odluke o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod Centralne banke Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, broj 78/24);
18. Odluka o provjeri podobnosti i autentičnosti novčanica i kovanog novca („Službeni list Crne Gore“, broj 78/24);

[104] Odluka se donosi polugodišnje.

19. Odluka o Centralnom registru transakcionih računa i depozita i sefova („Službeni list Crne Gore“, broj 78/24);
20. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o obezbjeđivanju pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničkim i sigurnim otvorenim standardima komunikacije („Službeni list Crne Gore“, broj 78/24);
21. Odluka o statističkim podacima i informacijama koje investicioni fondovi, društva za upravljanje investicionim fondovima i društva za osiguranje dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, broj 78/24);
22. Odluka o stopi kontracikličnog bafera kapitala za četvrti kvartal 2024. godine („Službeni list Crne Gore“, broj 94/24);
23. Odluka o upravljanju međunarodnim rezervama („Službeni list Crne Gore“, broj 116/24);
24. Odluka o stopi kontracikličnog bafera kapitala za prvi kvartal 2025. („Službeni list Crne Gore“, broj 125/24)[105];
25. Odluka o dopunama Odluke o povećanju stope kontracikličnog bafera kapitala („Službeni list Crne Gore“, broj 125/24);
26. Odluka o izmjeni Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima („Službeni list Crne Gore“, broj 125/24).

[105] Odluka se donosi kvartalno.

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

336.711(497.16)

GODIŠNJI izvještaj o radu : 2024. godina. - 2003- . - Podgorica (Bulevar Sv. Petra Cetinjskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2025 (Podgorica: AP Print, d.o.o.). - 28 cm

Godišnje
ISSN 1800-6604 = Godišnji izvještaj o radu (Podgorica)
COBISS.CG-ID 11832080

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

IZVJEŠTAJ O STABILNOSTI FINANSIJSKOG SISTEMA 2024. GODINA

Podgorica, 2025. godine

IZDAVAČ Centralna banka Crne Gore
Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 6
81000 Podgorica
telefon +382 20/664-997, 664-269
fax +382 20/664-576

INTERNET STRANICA http://www.cbcg.me

SAVJET CENTRALNE BANKE dr Irena Radović, guvernerka
dr Nikola Fabris, viceguverner
dr Zorica Kalezić, viceguvernerka
dr Milorad Jovović
Ruždija Tuzović

GRAFIČKA PRIPREMA Nikola Nikolić

LEKTURA Jasna Rakočević

ŠTAMPA „AP Print" DOO Podgorica

TIRAŽ 100 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

BDP	Bruto domaći proizvod
CBCG	Centralna banka Crne Gore
CKDD	Centralno kliriško depozitarno društvo
DNS	*Deferred Net Settlement* – neto poravnanje u odloženom vremenu
d.s.	Desna skala
ECB	Evropska centralna banka
€STR	*Euro Short-term Rate* – eurska kratkoročna kamatna stopa
EU	Evropska unija
EUREP	*Eurosystem repo facility for central banks*
EURIBOR	*Euro Interbank Offered Rate* – eurska međubankarska stopa
FED	Federalne rezerve
FSIs	*Financial Soundness Indicators* – indikatori finansijske stabilnosti
HH	Hiršman-Herfindal
HP	Hodrik-Preskot
LIBOR	*London Interbank Offered Rate* – londonska međubankarska stopa
mil.	Milion
mlrd.	Milijarda
MMF	Međunarodni monetarni fond
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
MRS	Međunarodni računovodstveni standard
MSFI	Međunarodni standard finansijskog izvještavanja
NPL	*Non-performing loans* - nekvalitetni krediti
pp	Procentni poen
PPAKS	Prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa
ROAA	*Return On Average Assets* – povraćaj na prosječnu aktivu
ROAE	*Return On Average Equity* – povraćaj na prosječni kapital
RTGS	*Real Time Gross Settlement* – bruto poravnanje u realnom vremenu
SAD	Sjedinjene Američke Države
SDI	Strane direktne investicije
SOFR	*Secured Overnight Financing Rate*
VIX	*Volatility index* – indeks volatilnosti

SADRŽAJ

REZIME 7

UVODNE NAPOMENE 9

1. ANALIZA I OCJENA SISTEMSKIH RIZIKA 11

2. MEĐUNARODNO EKONOMSKO I FINANSIJSKO OKRUŽENJE 15
2.1. Globalna ekonomska kretanja 15
2.2. Globalna finansijska kretanja 17

3. DOMAĆE EKONOMSKO OKRUŽENJE 21
3.1. Opšta makroekonomska kretanja 21
3.2. Pozicija nefinansijskih institucija 23
3.3. Pozicija stanovništva 24
3.4. Državne finansije 26

4. FINANSIJSKI SISTEM 28
4.1. Struktura bilansa stanja banaka 29
4.2. Kreditni rast i nekvalitetni krediti 31
4.3. Likvidnost 34
4.4. Solventnost 35
4.5. Profitabilnost i kamatne stope 36
4.6. Analiza osjetljivosti 39
4.7. Makrostresno testiranje 41
4.8. Tržište nekretnina 44
4.9. Tržište kapitala 50
4.10. Platni sistemi 50
4.11. Makroprudencijalna politika 51
4.12. Pokazatelji zaduženosti dužnika koji su fizička lica 54

5. ZAKLJUČAK 58

DODATAK 60

REZIME

Sistemski rizici na kraju 2024. godine bili su umjereni. Kao četiri glavna sistemska rizika identifikovani su: rast cijena na tržištu nekretnina i snažan kreditni rast (nizak nivo, rastući smjer), mogući trgovinski rat između vodećih industrijalizovanih zemalja i geopolitički konflikti (srednji nivo, rastući smjer), rizici vezani za nivo javnog duga i otplate duga (srednji nivo, nepromijenjen smjer) i izloženost banaka prema državi (nizak nivo, opadajući smjer).

Bankarski sektor je likvidan, solventan i profitabilan. Međutim, prisutna je određena akumulacija cikličnih rizika u vidu rasta cijena nekretnina i intenziviranog kreditnog rasta. Cijene nekretnina su dostigle istorijski maksimum, uz određenu precijenjenost, dok su godišnje stope rasta kredita premašile dvocifrene vrijednosti. Stoga je Centralna banka Crne Gore tokom 2024. godine podigla stopu kontracikličnog bafera kapitala dva puta - prvi put krajem marta sa 0% na 0,5%, sa primjenom od 1. aprila 2025. godine, a potom i krajem decembra sa 0,5% na 1%, sa primjenom od 1. januara 2026. godine.

Moguća eskalacija globalnog carinskog/trgovinskog rata bila je glavni razlog za revidiranje naniže globalnih prognoza rasta MMF-a iz aprila 2025. godine. Iako Crna Gora ima relativno nizak nivo direktnih ekonomskih veza sa zemljama koje bi bile direktno pogođene, indirektni efekti mogu imati značajan uticaj na ekonomski rast i na nivo cijena u zemlji.

Rizici vezani za održivost javnih finansija i dalje su prisutni, iako je javni dug trenutno neznatno veći od 60% BDP-a. Krajem marta 2025. godine država je emitovala euroobveznice, čime je, između ostalog, obezbijedila sredstva za otplatu emisije euroobveznica od 500 miliona eura, koja je dospijevala u aprilu 2025. godine. U pitanju je umjeren rizik, koji zahtijeva pažljivo praćenje, naročito imajući u vidu rizik od pojave geopolitičkih šokova.

Konačno, izloženost banaka prema državi je u padu, s obzirom na to da su banke posljednjih godina više ulagale u hartije od vrijednosti država članica Eurozone, kao i da su intenzivirale kreditiranje privatnog sektora. Ipak, odnos izloženosti prema državi i ukupne aktive banaka je i dalje značajan, tako da je u tom dijelu i dalje potreban određeni oprez.

UVODNE NAPOMENE

Osnovni cilj Centralne banke Crne Gore (CBCG) je očuvanje finansijske stabilnosti.

Na podsticanje i očuvanje finansijske stabilnosti, CBCG u prvom redu djeluje kroz mikroprudencijalnu regulativu i superviziju. Međutim, kako je ovaj pristup primarno usmjeren na stabilnost pojedinačnih banaka, CBCG po potrebi djeluje i makroprudencijalno, preko instrumenata čije djelovanje utiče na sistem kao cjelinu. Time se pažnja poklanja kompleksnom odnosu između banaka i ostalih ekonomskih subjekata, kako bi se na adekvatan način sagledale potencijalne ranjivosti cijelog sistema. Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema je jedan od načina kojim CBCG doprinosi finansijskoj stabilnosti – podizanjem svijesti o izvorima rizika za finansijsku stabilnost, i to među drugim donosiocima ekonomskih i finansijskih politika, u samom finansijskom sistemu i kod javnosti uopšte.

U Izvještaju o stabilnosti finansijskog sistema, CBCG analizira kretanja rizika za koje se smatra da imaju ili mogu imati sistemski karakter – tzv. sistemskih rizika. U osnovi, sistemski rizik može nastati kao posljedica određenih internih neravnoteža i ranjivosti samog finansijskog sistema/bankarskog sektora, a može nastati i kao posljedica spoljnih šokova koji mogu pogoditi privredu, šire gledano, ili direktno finansijski sistem.

Izvještaj sadrži četiri dijela. U prvom dijelu izvršena je sinteza, tj. dat je pregled kretanja i ocjena sistemskih rizika. U drugom dijelu prikazana su kretanja i očekivanja u međunarodnom ekonomskom i finansijskom okruženju, što je važno s obzirom na povezanost crnogorske ekonomije sa međunarodnim ekonomskim i finansijskim tokovima. U trećem dijelu sažeto su izložena opšta domaća makroekonomska kretanja i platnobilansna kretanja, kao pregled odnosa između Crne Gore i inostranstva, a potom i rizici i ranjivosti u domaćem privatnom realnom sektoru i sektoru opšte vlade, prema kojima su crnogorske banke izložene. U četvrtom dijelu dat je prikaz kretanja i rizika u bankarskom sektoru i drugim relevantnim segmentima finansijskog sistema. U ovom dijelu se korišćenjem brojnih indikatora finansijskog „zdravlja" i drugih makroprudencijalnih indikatora, sagledava stanje stabilnosti samog bankarskog sektora, kao rezultat djelovanja, kako faktora razmatranih u drugom i trećem dijelu ovog izvještaja, tako i faktora koji dolaze iz samog bankarskog sektora.

1. ANALIZA I OCJENA SISTEMSKIH RIZIKA

Sistemski rizici na kraju 2024. godine bili su umjereni.

Nakon snažnog ekonomskog rasta u 2023. godini i potpunog oporavka od uticaja pandemije koronavirusa, crnogorska privredna aktivnost zabilježila je nižu stopu rasta od 3%. Nešto lošiji parametri zabilježeni su u sektoru turizma, što se primarno ogleda u manjem broju noćenja domaćih i stranih gostiju, za 4,9% manje u odnosu na prethodnu godinu. Ključni pokretač rasta privredne aktivnosti ostala je privatna potrošnja. Dalji rast zarada, poboljšana situacija na tržištu rada i stabilno kreditiranje dodatno su podstakli ekonomski rast. Visoka inflacija u prethodnom periodu bilježila je pad, a u 2024. godini stopa inflacije bila je najniža još od 2021. godine.

Kada je riječ o nefinansijskom segmentu privrede, treba istaći da je stanje duga rezidentnih nefinansijskih institucija i stanovništva prema bankama poraslo u nominalnom iznosu, kao i u odnosu na BDP, usljed snažnog kreditnog rasta.

Zaduženost nefinansijskih institucija prema bankama porasla je tokom 2024. godine za 18%, dosegnuvši 1,5 mlrd. eura. U odnosu na BDP, dug nefinansijskih institucija povećan je sa 18,8% na 20,7% BDP-a, čime je prekinut višegodišnji trend opadanja ovog pokazatelja, a ovaj rast djelimično je rezultat sporijeg od očekivanog rasta BDP-a u 2024. godini. Likvidnost realnog sektora i dalje je zabrinjavajuća. U vrijednosnom smislu, blokirani iznos računa privrednih subjekata dostigao je 1,33 mlrd. eura, što je 14,5% više nego na kraju 2023. godine. Privredni subjekti koji su bili u blokadi na kraju 2024. godine činili su preko četvrtine aktivnih privrednih subjekata (26,6%), a njihov broj porastao je 5,6% za godinu dana.

Zaduženost stanovništva prema bankama uvećana je za 16,6% tokom 2024. godine, dosegnuvši 1,97 mlrd. eura, čime je nastavljen trend započet još 2013. godine i dostignut istorijski najviši nivo zaduženosti u nominalnom iznosu. U odnosu na BDP, dug stanovništva povećan je za 2,1 pp, dostižući 26,4% BDP-a. Realni prihodi stanovništva, gledano kroz prosječne zarade, ukazuju na poboljšanje finansijske pozicije sektora stanovništva. Naime, prosječne neto zarade porasle su za 2,3% u 2023. godini, dok je u 2024. godini rast iznosio 6,9%.

Stanje u državnim finansijama bilo je relativno stabilno, imajući u vidu uglavnom uravnoteženu potrošnju u periodu 2023-2024. godine, nivo javnog duga, i blago poboljšanje kreditnog rejtinga, na B+, krajem avgusta 2024. godine. U pitanju je prvi porast rejtinga još od 2007. godine, mada se i dalje radi o rejtingu koji je daleko od investicionog (BBB-). Javni dug se tokom godine povećao za 2,1 pp BDP-a, a razlog tome su nova zaduženja, od čega se najveće zaduženje odnosilo na emisiju obveznica na međunarodnom tržištu, pa je javni dug na kraju godine iznosio 4,57 mlrd. eura ili 61,3% BDP-a.

Najizraženiji rizici kod javnih finansija odnose se na značajne otplate starih dugova i finansiranje kapitalnog budžeta, tako da naredni period može biti posebno izazovan imajući u vidu pripadajući rejting i pogoršanje uslova kreditiranja na međunarodnom tržištu početkom marta 2025. godine.

Bankarski sektor je ostao solventan, likvidan i profitabilan. Nastavljen je stabilan rast depozita, koje banke u posljednje vrijeme više preusmjeravaju u kredite, nego u likvidnu aktivu ili u hartije od vrijednosti. Likvidna aktiva, prema veoma konzervativnoj definiciji CBCG, generalno bilježi pad, ali je i dalje na vrlo visokom nivou. Stabilnost bankarskog sistema u značajnoj mjeri ogleda se u stabilnosti depozita, koji su na kraju 2024. godine iznosili rekordnih 5,84 mlrd. eura, čineći ubjedljivo najveći dio pasive banaka (80,5%). U odnosu na kraj 2023. godine, depoziti su bili veći za 6,7% ili 365,7 mil. eura.

Situacija po pitanju loših kredita znatno je poboljšana u 2024. godini, jer je učešće loših kredita opalo sa 5% na 3,5%. Na kraju 2024. godine, sve banke imale su niže učešće nekvalitetnih kredita nego na kraju 2023. Takođe, nekvalitetni krediti su opali gledano i u nominalnom iznosu.

Izloženost banaka prema državi smanjena je tokom 2024. godine, a iznosila je 11,6% ukupne aktive (841,7 mil. eura) ili 3,1 pp manje u odnosu na kraj 2023. Država je u 2024. godini značajno manje koristila mogućnost novog kreditnog zaduživanja kod banaka nego što je to bio slučaj prethodne godine, pa je dug opšte vlade po kreditima smanjen za 28,1% na 224,3 mil. eura.

Banke su zabilježile rekordnu profitabilnost zahvaljujući rastućoj kreditnoj aktivnosti pri datoj kamatnoj marži, ali i rastućim nekamatnim prihodima. Neto dobit banaka u 2024. godini iznosila je 157,6 mil. eura, što je za 8% više u odnosu na uporedni period. Četiri najveće banke, koje pojedinačno prelaze 10% tržišnog učešća prema aktivi, imale su ukupnu dobit od 123,8 mil. eura. Jedna banka u sistemu poslovala je sa gubitkom. U skladu sa poboljšanim finansijskim rezultatom, povraćaj na prosječnu aktivu iznosio je 2,3% u 2024, naspram 2,2% u 2023. Povraćaj na prosječni kapital bio je nešto manji i iznosio je 18,5%, naspram 20,1% u prethodnoj godini.

U cilju očuvanja otpornosti bankarskog sektora na moguću materijalizaciju cikličnih sistemskih rizika, CBCG je dva puta povećala stopu kontracikličnog kapitalnog bafera tokom 2024, isprva na 0,5% a potom na 1%. Određeni pokazatelji ukazivali su na akumulaciju cikličnih rizika, prije svega u domenu kreditnog rasta i daljeg rasta cijena nekretnina. Intenzivan kreditni rast bio je posebno izražen kod stanovništva, što je dijelom rezultat povećanja zarada u prethodnom periodu. Gotovinski i stambeni krediti stanovništva su prednjačili, a kreditna ekspanzija bila je evidentna i kroz rekordan obim novoodobrenih kredita. Cijene stanova u novogradnji dostigle su novi istorijski maksimum, doprinoseći cikličnim ranjivostima. Vodeći faktor rasta cijena nekretnina bile su strane direktne investicije u nekretnine, koje su u periodu 2022-2024. godine iznosile 1,37 mlrd. eura, ili prosječno 6,8% nominalnog BDP-a godišnje, što je bitno više nego u višegodišnjem periodu prije toga. Pored stranih direktnih investicija, na rast cijena nekretnina uticao je i gore pomenuti rast stambenih kredita. Za posljednje tri godine, novoodobreni stambeni krediti su iznosili 400,8 mil. eura, od čega 173,7 mil. eura u 2024. godini.

Ostali finansijski intermedijatori, prije svega zbog svoje ograničene veličine i značaja na crnogorskom finansijskom tržištu, a potom i prirode aktivnosti koje obavljaju (nijesu depozitne institucije), kao i zbog solidne finansijske pozicije najvažnijih među njima – osiguravajućih društava, ne predstavljaju izvore sistemskog rizika.

Na Montenegroberzi ostvaren je promet od 9,7 mil. eura (0,1% BDP-a) u 2024. godini, što je još manje nego u 2023. godini kada je promet iznosio 12,3 mil. eura. Promet je pretežno odnosio na trgovinu akcijama. Berzanski indeksi Monex i MNSE10 ostvarili su rast od 5,5% odnosno 2,1%, s tim da je Monex i dalje bitno niži u odnosu na njegove maksimalne vrijednosti iz aprila 2007. godine.

Platni sistem CBCG i sistem za poravnanje hartija od vrijednosti čiji je operater Centralno klirinško depozitarno društvo (CKDD), kao ključne finansijske infrastrukture u Crnoj Gori, nastavile su neometan rad i tokom 2024. godine.

Shema 1.1

Ključni rizici za finansijsku stabilnost, 31. 12. 2024.	
Akumulacija cikličnih sistemskih rizika, u vezi sa tržištem nekretnina i snažnim kreditnim rastom	↑
Mogući trgovinski rat između SAD-a i pojedinih industrijalizovanih zemalja, uz druge geopolitičke konflikte	↑
Nivo javnog duga i buduće otplate duga, imajući u vidu globalna kretanja	→
Izloženost banaka prema državi, imajući u vidu izazove u državnim finansijama	↓

Objašnjenje

- Visok sistemski rizik
- Sistemski rizik umjerenog nivoa
- Nizak sistemski rizik

Boja označava nivo rizika kao kombinaciju vjerovatnoće materijalizacije i vjerovatnog uticaja u slučaju materijalizacije tokom sljedeće dvije godine, na osnovu ekspertske procjene CBCG. Strelica označava smjer promjene nivoa rizika u odnosu na prethodni Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema.

2. MEĐUNARODNO EKONOMSKO I FINANSIJSKO OKRUŽENJE

2.1. Globalna ekonomska kretanja

Svjetska ekonomija ostvarila je stabilan rast u 2024. godini (3,3%), a nešto niža stopa rasta nego prethodne godine (3,5%) uglavnom je bila ishod ekonomskih rezultata ispod očekivanih u drugoj polovini godine u najvećim ekonomijama Evrope i Azije. Snažan ekonomski rast u SAD, s druge strane, imao je najveći pozitivan doprinos stopi rasta svjetske ekonomije. Prema procjeni MMF-a, napredne ekonomije ostvarile su blago veću stopu rasta u odnosu na prethodnu godinu (1,8% naspram 1,7%), ali usljed značajnog porasta carinskih stopa između vodećih država i porasta neizvjesnosti u ekonomskom okruženju, MMF očekuje usporavanje rasta ekonomske aktivnosti u 2025. i 2026. godini na 1,4% odnosno 1,5%. Na tržištima u razvoju i usponu ekonomska aktivnost je usporila (4,3%) u odnosu na prethodnu godinu (4,7%), a MMF očekuje slabiju dinamiku i u 2025. godini (tabela 2.1).

Smanjenje globalne inflacije nastavljeno je u 2024. godini, čemu je doprinijelo više faktora, za šta je ključnu ulogu imalo prethodno zatezanje monetarne politike vodećih centralnih banaka, iako se taj proces odvijao vrlo neujednačenom brzinom. Ipak, izbjegnut je spiralni rast cijena i zarada, a nastavljen je oporavak tržišta rada. Stope rasta potrošačkih cijena su u prosjeku bile znatno niže u naprednim zemljama nego u zemljama u razvoju i usponu. Stope bazične inflacije širom svijeta bile su znatno bliže ciljanim stopama centralnih banaka, što je posebno bilo izraženo krajem 2024. godine.

Na rast cijena nafte uticali su ograničena ponuda u vidu manjeg obima proizvodnje zemalja članica OPEC+ grupe, i u vidu uspostavljanja donje cjenovne granice; brojne tenzije na Bliskom istoku, kao i poremećaji proizvodnje i kanala snabdijevanja. Faktori koji su pak obarali cijenu bili su veći obim proizvodnje zemalja koje nijesu članice OPEC+ grupe (predvođene SAD-om, Kanadom i Gvajanom), kao i negativno raspoloženje investitora zbog očekivanja o slabijoj tražnji u Kini i višku ponude nafte u 2025. godini, što je bilo posebno izraženo u posljednjem kvartalu. MMF predviđa pad cijene nafte u 2025. godini za 15,5%. S druge strane, cijene neenergenata u 2024. godini porasle su 3,7%, a MMF očekuje da će one u 2025. porasti za 4,4%.

Obim globalne trgovine ostvario je značajan rast u odnosu na 2023. godinu, a njena stopa rasta (3,8%) generalno je pratila stopu rasta globalnog BDP-a. Prognoza za sljedeće dvije godine je bitno niža, usljed neizvjesnosti oko trgovinskih politika.

U januaru 2025. ekonomski izgledi oko rasta globalne ekonomije za 2025. godinu bili su blago poboljšani s obzirom na to da je MMF u januarskim prognozama povećao prognozu rasta globalne ekono-

mije na 3,3%. Kao glavni rizici za rast svjetske ekonomije navedena su prilagođavanja u energetskom sektoru u Evropi i sektoru nekretnina u Kini, što su izazovi koji su poticali iz prethodnog perioda. Cijenilo se da novi rizici proizilaze iz intenziviranja protekcionističkih politika i odgovarajućih kontramjera, koje bi mogle poremetiti trgovinske tokove i lance snabdijevanja i uticati na smanjenje globalnih investicija i uopšte efikasnost tržišta. U prognozama iz aprila 2025. godine upravo rizici u vezi sa protekcionističkim politikama su kulminirali, imajući u vidu da su (najavljene) efektivne carinske stope SAD-a porasle na najviši nivo u preko stotinu godina. Trgovinski rast mogao bi dodatno uticati na niži rast, što bi se zajedno za neizvjesnošću ekonomskih politika moglo negativno odraziti na globalne finansijske tokove i finansijsku stabilnost, sa negativnim uticajem na javne finansije u ekonomijama u usponu i razvoju, a posebno u zemljama sa niskim nivoom dohotka.

Tabela 2.1

Pregled odabranih globalnih indikatora, %

Indikator	2023.	Procjena za 2024.	Prognoze		Razlike u odnosu na prognoze iz oktobra 2024, pp	
			2025.	2026.	2025.	2026.
Realni rast BDP-a						
Svijet	**3,5**	**3,3**	**2,8**	**3,0**	**-0,4**	**-0,3**
Napredne ekonomije	**1,7**	**1,8**	**1,4**	**1,5**	**-0,4**	**-0,3**
SAD	2,9	2,8	1,8	1,7	-0,4	-0,3
Eurozona	0,4	0,9	0,8	1,2	-0,4	-0,3
Japan	1,5	0,1	0,6	0,6	-0,5	-0,2
Ekonomije u razvoju i usponu	**4,7**	**4,3**	**3,7**	**3,9**	**-0,5**	**-0,3**
Kina	5,4	5,0	4,0	4,0	-0,5	-0,1
Indija	9,2	6,5	6,2	6,3	-0,3	-0,2
Rusija	4,1	4,1	1,5	0,9	0,2	-0,3
Evropske ekonomije u razvoju i usponu	3,6	3,4	2,1	2,1	-0,1	-0,4
Obim globalne trgovine (robe i usluge)	**1,0**	**3,8**	**1,7**	**2,5**	**-1,7**	**-0,9**
Cijene berzanskih roba, prosječna stopa						
Nafta	-16,4	-1,8	-15,5	-6,8	-5,1	-3,2
Neenergenti	-5,7	3,7	4,4	0,2	4,6	-0,6
Potrošačke cijene, prosječna stopa						
Napredne ekonomije	4,6	2,6	2,5	2,2	0,5	0,2
Ekonomije u razvoju i usponu	8,0	7,7	5,5	4,6	-0,4	-0,1

Izvor: MMF, april 2025. godine

Stagnacija ekonomske aktivnosti u Eurozoni bila je evidentna i u 2024. godini, iako je stopa rasta bila viša (0,9%) nego u prethodnoj godini (0,4%). Ključni faktori su strukturne prirode, i odražavaju se kroz pad (1,7%) industrijske proizvodnje i niske stope investicija, a lošijoj ekonomskoj poziciji doprinijele su i povišene cijene energenata. Pad industrijske proizvodnje bio je veoma izražen u najvećoj ekonomiji Eurozone, Njemačkoj, gde je industrijska proizvodnja u značajnom padu u odnosu na vrhunac aktivnosti iz perioda 2017-2018. Rast realnih zarada i ukupno bolja situacija na tržištu rada omogućili su da lična potrošnja ostvari blagi rast, što će prema ECB-u ostati ključni faktor rasta BDP-a u narednom periodu. ECB je više puta smanjivala svoju prognozu rasta ekonomije Eurozone za 2025.

godinu, koja je opala sa 1,5% (mart 2024) na 0,9% (mart 2025). Slabiji izgledi su uglavnom posljedica revidiranja izgleda za izvoz i, u manjoj mjeri, za investicije.

Za SAD, MMF je u januaru 2025. očekivao nastavak visoke tražnje u 2025. godini, potpomognute povoljnijim finansijskim uslovima i „labavijom" monetarnom politikom. Prognozirana stopa rasta za 2025. tada je iznosila 2,7%, i bila znatno revidirana naviše u odnosu na prognozu iz oktobra 2024. godine (2,2%), usljed stabilne situacije na tržištu rada i većih investicija. Međutim, u aprilu 2025. godine MMF je prognozu oborio na 1,8%.

Prema preliminarnim podacima, ekonomija Kine u 2024. godini ostvarila je stopu rasta (5%) iznad tržišnih očekivanja, što je povezano sa većom industrijskom proizvodnjom, odnosno većom trgovinskom razmjenom u očekivanju uvoznih restrikcija u SAD-u. Indeks potrošačkih cijena bio je izuzetno nizak, dok je indeks proizvođačkih cijena negativan već više od dvije godine. Centralna banka Kine najavila je popuštanje monetarne politike, a kineska vlada je već preduzela stimulativne mjere. MMF je u aprilu 2025. godine prognozirao osjetan pad kineske stope rasta u narednom periodu, pri čemu projektovana stopa rasta za 2025. godinu iznosi 4%.

2.2. Globalna finansijska kretanja

Sredinom 2024. godine, najveće centralne banke u naprednim zemljama pristupile su smanjenju svojih referentnih kamatnih stopa. Međutim, za razliku od prethodnog perioda vrlo usaglašenih monetarnih politika, trenutno postoji određeno nepodudaranje sa zemljama u razvoju i usponu u smislu pravca ili brzine popuštanja monetarne politike, čak i među zemljama koje su započele popuštanje. Smanjenje kamatnih stopa uticalo je na globalne finansijske uslove, prvenstveno na zemlje u razvoju i usponu, s obzirom na to da pad referentnih kamatnih stopa pruža određeno fiskalno „olakšanje" putem smanjenja troškova finansiranja javnog duga, i da valute zemalja u razvoju i usponu jačaju u odnosu na dolar, smanjujući uvozne inflatorne pritiske i olakšavajući put ka smanjenju inflacije u tim zemljama.

Restriktivna politika ECB-a, sprovođena u posljednjih par godina, imala je snažan efekat na finansijske uslove i smanjenje tražnje, pa je inflacija uspješno zaustavljena, a potom i zabilježila oštar pad. Međutim, ECB je u junu, na osnovu ocjene o izgledima i dinamici kretanja inflacije, te efektivnosti sprovođenja monetarne politike u prethodnom periodu, otpočela sa ublažavanjem monetarne politike[1]. Od juna su sprovedena četiri smanjenja referentnih kamatnih stopa, a na kraju godine je stopa na prekonoćne depozite iznosila 3%. ECB je nastavila i u prvom kvartalu 2025. godine smanjujući svoju referentnu stopu još dva puta od po 0,25 pp. Pad inflacije je bio u skladu sa planom uz određene oscilacije, a postepeni napredak je vidljiv i kod uslova finansiranja za stanovništvo i privredu. Prognoza inflacije je 2,3% za 2025. godinu odnosno 1,9% za 2026. godinu[2]. Većina pokazatelja koje ECB koristi ukazuju na to da će inflacija dostići ciljani nivo od 2% u srednjem roku, a odluke o kamatnoj stopi će biti donošene kontinuiranim ocjenjivanjem situacije, bez određivanja ciljane putanje kamatnih stopa.

[1] Početkom 2024. godine, ECB je izmijenila operativni okvir za sprovođenje monetarne politike, preusmjeravajući fokus na prilagođavanje kamatne stope na prekonoćne depozite.

[2] Prognoze ECB, mart 2025. godina.

Prema Anketi profesionalnih prognozera ECB-a, iz prvog kvartala 2025, očekivanja o stopi inflacije za 2025. godinu revidirana su naviše u odnosu na prethodni kvartal sa 1,9% na 2,1%; stopa rasta BDP-a revidirana je naniže sa 1,2% na 1%; a stopa nezaposlenosti je ostala 6,5%. Kada je riječ o referentnoj kamatnoj stopi, prognozeri očekuju njen pad prema 2% do trećeg kvartala 2025. godine, što je nivo na kom će se stopa zadržati u 2026. i 2027. godini.

FED je tokom 2024. godine sproveo tri smanjenja referentne kamatne stope, čime je ona opala na nivo od 4,25–4,5%. Prema analizama FED-a, ekonomija SAD-a nastavila je da raste solidnim tempom, dok su se tržište rada i stopa nezaposlenosti generalno stabilizovali, a inflacija je blago povišena. Prognoze iz marta 2025. godine ukazuju na nešto drugačiju poziciju ekonomije s obzirom na to da je prognoza rasta BDP-a za 2025. snižena sa 2,1% u decembru na 1,7%, stopa nezaposlenosti blago povećana sa 4,3% na 4,4%, a prognoza inflacije (PCE) povećana sa 2,5% na 2,7%. FED se trenutno suočava sa pritiskom predsjednika SAD-a da smanji kamatne stope kako bi podstakao ekonomski rast, dok je predsjednik FED-a istakao da će sačekati sa smanjenjem kamatnih stopa dok posljedice američke carinske politike ne budu jasnije.

Grafikon 2.1

Prinosi na desetogodišnji državni dug u Eurozoni, 2021–2024, %

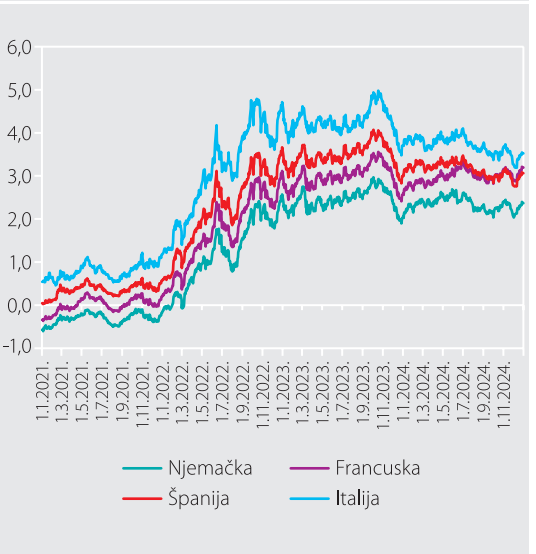

Izvor: Blumberg

Prinosi na desetogodišnje njemačke državne hartije od vrijednosti bilježili su blagi rast tokom 2024. godine, dok su prinosi na dvogodišnji i tromjesečni dug opadali, čime je odnos između prinosa na dug sa kraćim i dužim ročnostima postao uobičajeniji (grafikon 2.1). Prema posljednjim raspoloživim podacima, tržišta hartija od vrijednosti su već odreagovala na najavljenu obimnu potrošnju njemačke vlade na infrastrukturne i odbrambene projekte (500 mlrd. eura), zbog čega se očekuje da će se srednjoročno zadržati postojeća situacija sa povišenim prinosima, uprkos snižavanju referentne kamatne stope od strane ECB-a. S obzirom na to da prinosi na njemački dug predstavljaju uobičajeni benčmark za prinose na dug drugih država Eurozone, rast prinosa na njemački dug odrazio se i na ostale države Eurozone.

Kratkoročne tržišne referentne kamatne stope pratile su referentne kamatne stope centralnih banaka (grafikon 2.2). Tako je stopa €STR pratila svako smanjenje kamatnih stopa ECB-a, dok je pad tromjesečnog EURIBOR-a počeo još početkom 2024. godine. Na kraju 2024. godine tromjesečni *EURIBOR* i *€STR*[3] iznosili su 2,71% odno-

[3] Eurska kratkoročna kamatna stopa (*euro short-term rate*, €STR) koja odražava trošak prekonoćnog zaduživanja u Eurozoni.

sno 2,91% i bili su 1,2 pp odnosno 0,98 pp manji na godišnjem nivou. Stopa *SOFR* na kraju godine iznosila je 4,49% i na godišnjem nivou bila je niža 0,89 pp[4].

Nestabilnost na finansijskim tržištima, mjerena očekivanom volatilnošću cijena američkih akcija - indeksom VIX[5], bila je niža nego 2023. godine i kretala se u okviru istorijskog prosjeka. Međutim, cijena zlata, kao specifičan indikator stresa i rizika u globalnoj ekonomiji i na finansijskim tržištima, kretala se uzlaznom putanjom, ostvarujući rekordne vrijednosti. Godišnji rast cijene zlata iznosio je 27,2%, a cijena je na kraju 2024. godine dostigla 2.624 $/oz. Početkom 2025. godine, cijena zlata je imala izraziti rast, koji se pripisuje geopolitičkim dešavanjima i najavljenim carinama, premašujući 3.000 $/oz.

Grafikon 2.2

Kratkoročne tržišne kamatne stope, 2021–2024, %

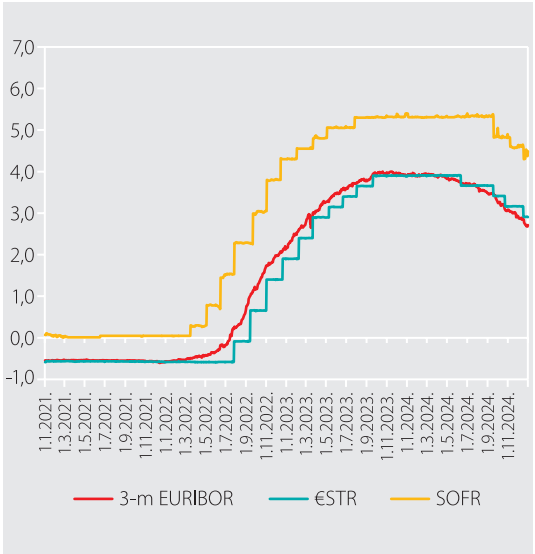

Izvor: Blumberg

[4] SOFR je referentna kamatna stopa na dolarske derivate i kredite koja je zamijenila LIBOR u junu 2023. godine, a zasniva se na prekonoćnim transakcijama koje su obezbijeđene državnim hartijama od vrijednosti.

[5] Indeks očekivane volatilnosti cijena akcija koji je baziran na opcijama na berzanski indeks S&P 500, a računa ga Berza opcija u Čikagu (*Chicago Board Options Exchange*).

3. DOMAĆE EKONOMSKO OKRUŽENJE

3.1. Opšta makroekonomska kretanja

Nakon snažnog ekonomskog rasta u 2023. godini, pozitivni makroekonomski trendovi u domaćem okruženju nastavljeni su i tokom 2024. godine, ali sa manjim intenzitetom, što je rezultiralo znatno sporijim rastom BDP-a u odnosu na prethodnu godinu, od 3%. Ključni pokretač rasta ostala je privatna potrošnja, zasnovana na rastu zarada, poboljšanoj situaciji na tržištu rada i stabilnom kreditiranju. Pored toga, značajan doprinos dale su i bruto investicije u osnovna sredstva, što ukazuje na oporavak investicione aktivnosti i povjerenje u ekonomsku stabilnost zemlje.

Kada je u pitanju doprinos pojedinih sektora rastu ekonomske aktivnosti u 2024. godini, značajan pozitivan uticaj imali su sektori saobraćaja i trgovine na malo (tabela 3.1). Međutim, uprkos pozitivnim opštim ekonomskim kretanjima, turistički sektor je zabilježio blagi pad, s obzirom na to da je broj noćenja domaćih i stranih gostiju u 2024. godini smanjen za 4,9% u odnosu na prethodnu godinu. Industrijska proizvodnja zabilježila je stopu rasta od svega 0,2%, što ukazuje na stagnaciju u ovom segmentu ekonomije.

Tabela 3.1

Stopa promjene ključnih djelatnosti, 2024/2023, u %	
Djelatnost	Godišnja stopa promjene
Turizam, svi tipovi smještaja, dolasci	-0,2
Turizam, svi tipovi smještaja, noćenja	-4,9
Putnički saobraćaj, drumski	11,6
Putnički saobraćaj, željeznički	1,3
Putnički saobraćaj, avio	15,2
Trgovina na malo, stalne cijene[6]	8,0
Industrijska proizvodnja	0,2
Građevinarstvo, vrijednost izvršenih radova	2,4
Građevinarstvo, efektivni časovi rada	1,6
Šumarstvo, proizvedeni sortimenti	-38,0

Izvor: MONSTAT

Prema prognozi CBCG, rast BDP-a za 2025. godinu iznosiće 3,2%. Prema prognozama Ministarstva finansija iz Programa ekonomskih reformi (PER) za period 2025-2027. godine, realna stopa rasta BDP-a

[6] Kao prosjek godišnjih stopa promjene za podatke o kvartalnom prometu.

za 2025. i 2026. godinu iznosiće 4,8% odnosno 3% po osnovnom scenariju, te 3,2% odnosno 2,4% po scenariju nižeg rasta. Makroekonomske projekcije za period od 2025. do 2027. godine nagovještavaju rast privatne potrošnje, koja će i dalje biti jedan od ključnih pokretača ekonomskog rasta. Ovaj trend će biti potpomognut planiranim rastom minimalnih i prosječnih plata, kao i penzija, sprovođenjem sveobuhvatnih reformi u oblasti poreske i fiskalne politike, te unapređenjem poslovnog okruženja. Srednjoročne makroekonomske prognoze Ministarstva finansija predviđaju intenziviranje investicione aktivnosti, naročito u strateškim sektorima, uz nastavak rasta turizma.

Prema prognozama referentnih međunarodnih institucija, u 2025. godini očekuje se slična stopa ekonomskog rasta Crne Gore kao i prethodne godine. MMF (april 2025) predviđa realnu stopu rasta BDP-a od 3,2%, dok Svjetska banka (april 2025) i Evropska komisija (maj 2025) prognoziraju rast od 3%.

Inflacija u Crnoj Gori značajno je usporila, pri čemu je godišnja stopa inflacije u prosjeku iznosila 3,4%, dok je na kraju 2024. opala na 2,1%. Time je nakon rekordnih dvocifrenih vrijednosti u prethodne dvije godine, dostigla najniži nivo od 2021. godine. CBCG na osnovu modelskih proračuna očekuje da će inflacija u 2025. godini iznositi 1,2%-3,3% sa vjerovatnoćom 90%, uz centralnu tendenciju od 2,3%, pri čemu i ekspertska procjena CBCG ukazuje na slična očekivanja za kretanje inflacije. Ministarstvo finansija, prema prognozama iz PER-a, za period 2025–2027. godine predviđa prosječnu stopu inflacije od 2,9%, ocjenjujući da će kretanje inflacije u 2025. godini u velikoj mjeri zavisiti od eksternih faktora, poput geopolitičkih dešavanja, cijena berzanskih roba i globalnih finansijskih uslova, ali i od domaće tražnje, posebno u kontekstu rasta zarada.

Deficit tekućeg računa u 2024. godini dostigao je 1,3 mlrd. eura, odnosno 17,5% BDP-a, što predstavlja povećanje od 6,2 pp u odnosu na 2023. godinu. Očekivano, glavni uzrok rasta deficita bio je negativan saldo na računu roba, koji je dodatno porastao i iznosio je 3,3 mlrd. eura (44,3% BDP-a). Uvoz roba nastavio je da raste, pri čemu su najveći doprinos dale kategorije „mašine i transportni uređaji“ te „prehrambeni proizvodi“. S druge strane, izvoz je smanjen zbog značajno manjeg izvoza električne energije i obojenih metala.

Grafikon 3.1

Komponente tekućeg računa, % BDP-a, 2010–2024.

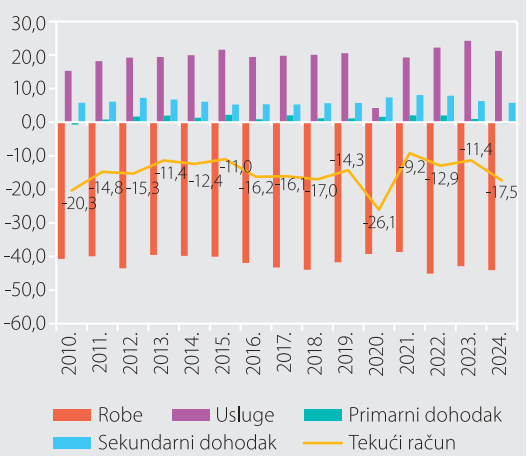

Izvor: Kalkulacije CBCG

Suficit na računu usluga ostao je izuzetno visok i na kraju 2024. godine iznosio je 1,6 mlrd. eura, odnosno 21,2% BDP-a. Ipak, procijenjeni prihodi od putovanja-turizma iznosili su 1,5 mlrd. eura, što predstavlja pad od 3,1% u odnosu na prethodnu godinu. Ovaj rezultat prvenstveno je posljedica smanjenja broja noćenja domaćih i stranih turista.

Na računu primarnih dohodaka zabilježen je deficit, dok je na računu sekundarnih dohodaka zabilježen pad suficita u odnosu na prethodnu godinu, usljed povećanja rashoda (grafikon 3.1)

Neto priliv stranih direktnih investicija (SDI) u 2024. godini iznosio je 491,2 mil. eura, odnosno 6,6% BDP-a, što predstavlja rast od 13,3% u od-

nosu na 2023. godinu. Ukupni priliv SDI porastao je za 3,3%, zahvaljujući blagom povećanju investicija u kompanije i banke, kao i rastu interkompanijskog duga. S druge strane, investicije u nekretnine su, po prvi put nakon tri godine, zabilježile blagi pad. Istovremeno, odliv SDI smanjen je za 6,7%.

3.2. Pozicija nefinansijskih institucija[7]

Zaduženost nefinansijskih institucija[8] prema bankama porasla je tokom 2024. godine za 18%, dosegnuvši 1,5 mlrd. eura. U odnosu na BDP, dug nefinansijskih institucija povećan je sa 18,8% na 20,7% BDP-a, čime je prekinut višegodišnji trend opadanja ovog pokazatelja, što je djelimično rezultat sporijeg od očekivanog rasta BDP-a u 2024. godini.

Bankarski sektor je i tokom 2024. godine pružao adekvatnu podršku potrebama privrede kroz nove kredite, koji su iznosili 974,3 mil. eura, što predstavlja rast od 29,3%. Gledano prema namjeni, novo zaduživanje u najvećem dijelu odnosilo se na kredite za likvidnost za obrtna sredstva, koji su činili 54,5% ukupnog zaduživanja. Ova vrsta kredita već godinama dominira kao najzastupljeniji tip kredita nefinansijskih institucija[9]. Refinansiranje obaveza prema drugim bankama i realizacija investicionih programa bili su sljedeći najveći tipovi zaduženja, sa učešćem od 13%, odnosno 12,6%, u novoodobrenim kreditima ovom sektoru.

U 2024. godini pozicija neto kreditora sektora nefinansijskih institucija bila je smanjena usljed povećanja kredita, i na kraju godine iznosila je 2,6% ukupne aktive.

Po pitanju inicijalne ročnosti duga nefinansijskih institucija prema bankama, i na kraju 2024. godine dominirao je dug s inicijalnom ročnošću dužom od tri godine, koji je činio 65,5% ukupnog duga. Dug s ročnošću dužom od jedne godine iznosio je 84,1% ukupnog duga. Što se tiče valutne strukture, gotovo cjelokupno zaduženje nefinansijskih institucija bilo je denominovano u eurima (99,8%), pri čemu se ovaj trend nije značajno mijenjao posljednjih godina.

Kreditni rizik, sudeći po kvalitetu duga nefinansijskih institucija prema bankama, nastavio je da opada i tokom 2024. godine, budući da je udio nekvalitetnog duga u ukupnom dugu nefinansijskih institucija opao na 6,2%. Ukupna suma nekvalitetnih kredita ovog sektora opala je za 23,9% u odnosu na kraj 2023. godine.

Prosječna kamatna stopa na stanje duga nefinansijskih institucija ostala je stabilna, iznoseći 5,44% na kraju 2024. godine, što je za 0,04 pp manje u odnosu na kraj 2023. godine (grafikon 3.2). Istovremeno, prosječna kamatna stopa na novoodobrene kredite smanjila se sa 5,64% u 2023. na 5,46% u 2024. godini, bilježeći pad od 0,19 pp.

---

[7] Kako Crna Gora nema statistiku finansijskih računa, tj. pregled finansijske aktive i obaveza po svim institucionalnim sektorima ekonomije, to se pozicija nefinansijskih institucija i stanovništva primarno prati kroz njihov odnos sa crnogorskim bankama, preko podataka koje banke dostavljaju CBCG.

[8] Nefinansijske institucije obuhvataju rezidentna privredna društva, u privatnom i državnom vlasništvu.

[9] Ovi podaci odnose se na sva pravna lica, ali su dovoljno reprezentativni jer se od ukupnog zaduženja po kreditima pravnih lica u 2024. godini 86,5% odnosilo na nefinansijske institucije.

Grafikon 3.2

Kamatne stope na dug nefinansijskih institucija, %, 2012–2024.

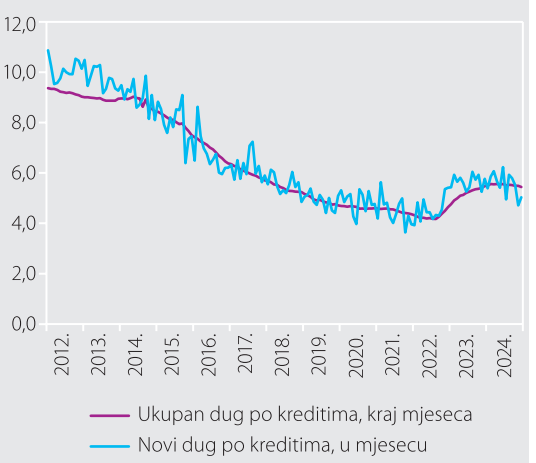

Izvor: CBCG

Podaci o blokiranim privrednim subjektima mogu poslužiti kao pokazatelj finansijske pozicije privrede. Privredni subjekti koji su bili u blokadi kroz sistem prinudne naplate CBCG na kraju 2024. godine činili su preko četvrtine aktivnih privrednih subjekata (26,6%), a njihov broj porastao je 5,6% za godinu dana. U vrijednosnom smislu, blokirani iznos računa privrednih subjekata dostigao je 1,33 mlrd. eura, što je 14,5% više nego na kraju 2023. godine. Duže od godinu dana bilo je blokirano 90,2% privrednih subjekata, sa vrijednošću duga od 98,2%. Najvećim dijelom, riječ je o gotovo nenaplativim obavezama iz prethodnih godina. Rast duga privrednih subjekata koji je u neprekidnoj blokadi preko godinu dana iznosio je 15,3%, u vrijednosti od 173,3 mil. eura.

3.3. Pozicija stanovništva

Grafikon 3.3

Bruto i neto zarade, 2015=100, 2003–2024.

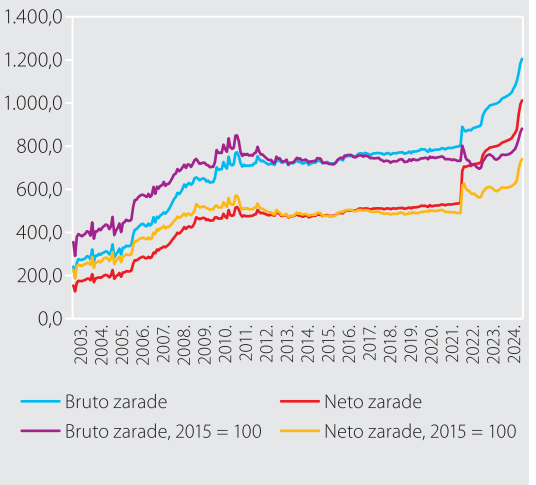

Izvor: CBCG

Tržište rada bilježi pozitivne trendove, podstaknute rastom privredne aktivnosti i smanjenjem sive ekonomije. Realni prihodi stanovništva, gledano kroz prosječne zarade, ukazuju na poboljšanje finansijske pozicije sektora stanovništva, uprkos inflatornim pritiscima. Prosječne neto zarade porasle su za 2,3% u 2023. godini, dok je u 2024. godini njihov rast iznosio 6,9% (grafikon 3.3). Ovom rastu dodatno je doprinijela implementacija programa „Evropa sad 2" u oktobru 2024. godine, kroz povećanje minimalnih zarada, kao i kroz smanjenje stope doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje.

Smanjenje nezaposlenosti dodatno je doprinijelo poboljšanju prihodne pozicije sektora stanovništva. Prema podacima iz ankete o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti u 2024. godini iznosila je 11,4%, što predstavlja pad od 1,7 pp na godišnjem nivou. Međutim, nezaposlenost u Crnoj Gori već godinama ima izražen strukturni karakter, što se između ostalog ogleda u relativno sporom padu stope nezaposlenosti, koja i dalje ostaje visoka u poređenju s ostalim evropskim zemljama. Prema projekcijama Ministarstva finansija iz PER-a, očekuje se da će stopa nezaposlenosti do kraja prognostičkog perioda (2027. godine) opasti na 9,2%.

Zaduženost stanovništva prema bankama uvećana je za 16,6% tokom 2024. godine, dosegnuvši 1,97 mlrd. eura, čime je nastavljen trend započet još 2013. godine, čime je dostignut istorijski najviši nivo zaduženosti u apsolutnom iznosu. U odnosu na BDP, dug stanovništva povećan je za 2,1 pp, dostižući 26,4% BDP-a.

Tokom 2024. godine, stanovništvo se po osnovu novih kredita zadužilo rekordnih 831,4 mil. eura. Gledano prema namjeni, najveći dio novog zaduživanja odnosio se na gotovinske (nenamjenske) kredite, koji su činili 59,1% ukupnih novih kredita. Ova vrsta zaduživanja i dalje je pod makroprudencijalnim mjerama CBCG, zbog rastućih rizika koji proizilaze iz nivoa tih kredita i disbalansa u njihovoj ročnosti. Mjera je za efekat, između ostalog, imala pad prosječne ročnosti gotovinskih kredita, s obzirom na to da su se banke počev od 2020. godine više usmjerile na odobravanje kredita sa ročnostima ispod 10 godina, budući da se na ročnost preko 10 godina mogu odobriti samo kvalitetno kolaterizovani krediti.

Posmatrano kroz finansiranje tražnje na tržištu nekretnina, banke imaju sve značajniju ulogu, budući da je druga najveća kategorija novoodobrenih kredita sektora stanovništva bila namijenjena kupovini stanova i adaptaciji. Ako se uzmu u obzir i krediti za izgradnju građevinskih objekata i adaptacije, ove dvije kategorije su kao i posljednjih godina zajedno činile blizu četvrtinu ukupnih novoodobrenih kredita stanovništvu. Takođe, sektor stanovništva pokazuje sve veću finansijsku informisanost, aktivno tražeći povoljnije uslove na bankarskom tržištu. U tom kontekstu, krediti za refinansiranje obaveza prema drugim bankama postaju sve značajniji, zauzimajući treće mjesto po veličini učešća među novoodobrenim kreditima.

Kvalitet duga stanovništva prema bankama nastavio je da se poboljšava. Iznos nekvalitetnog duga stanovništva smanjio se u 2024. godini za 17,2% na 47,3 mil. eura, dok je njegovo učešće u ukupnom dugu stanovništva opalo na 2,4%.

Usljed kontinuiranog rasta depozita, sektor stanovništva zadržao je poziciju neto kreditora, mada je ona blago opala (2,6% ukupne aktive banaka). Na kraju 2024. godine, depoziti stanovništva dostigli su istorijski maksimum, iznosivši 2,15 mlrd. eura.

Po pitanju inicijalne ročnosti duga stanovništva prema bankama, i na kraju 2024. godine dominirao je dug inicijalne ročnosti od preko tri godine, koji je činio 95,6% duga. Ovakva struktura je prvenstveno posljedica zaduženosti po osnovu gotovinskih i stambenih kredita. Dug ročnosti od preko jedne godine činio je 99,2% duga. Udio kredita stanovništva denominovanih u drugim stranim valutama ostao je zanemarljiv, čineći svega 0,1% ukupnih kredita stanovništva.

Zaduživanje sektora stanovništva generalno je skuplje u poređenju sa sektorom privrede. Na kraju 2024. godine, prosječna kamatna stopa na

Grafikon 3.4

Kamatne stope na dug stanovništva, %, 2012–2024.

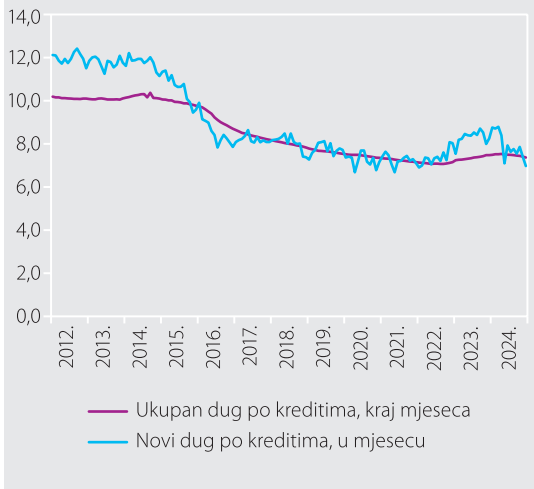

Izvor: CBCG

ukupni dug stanovništva iznosila je 7,4% (grafikon 3.4), pri čemu je kamatna stopa na novo zaduživanje blago smanjena sa 8,32% u 2023. na 7,86% u 2024. godini. Ovo smanjenje velikim dijelom je rezultat inicijative CBCG iz marta 2024. godine, kojom je bankama preporučeno sniženje kamatnih stopa na kredite fizičkim licima, ali i posljedica pada tržišnih referentnih stopa. Paralelno sa smanjenjem kamatne stope, iznos novog zaduženja stanovništva kontinuirano je rastao tokom cijele godine, te je ukupno povećan za čak 40,1% u odnosu na 2023.

3.4. Državne finansije

Stanje u državnim finansijama relativno je stabilno, imajući u vidu uglavnom uravnoteženu potrošnju u periodu 2023-2024. godine, nivo javnog duga, i blago poboljšanje kreditnog rejtinga, na B+, krajem avgusta. U pitanju je prvi porast rejtinga još od 2007. godine, mada se i dalje radi o rejtingu koji je daleko od investicionog (BBB-).

Prihodi budžeta bili su manji od planiranih (0,6%), ali veći od prošlogodišnjih prihoda (7,3%), i iznosili su 2.755,1 mil. eura. Realizacija budžeta prema ključnim prihodnim stavkama - porezima i doprinosima, uglavnom se odvijala prema planu. Ukupni budžetski prihodi iznosili su 36,9% BDP-a, što je generalno bilo u okviru desetogodišnjeg prosjeka.

Budžetski izdaci bili su manji od planiranih (0,8%), ali znatno veći od prošlogodišnjih izdataka (16,8%), i iznosili su 2.986 mil. eura. Najveće povećanje rashoda u odnosu na plan zabilježeno je kod kapitalnih izdataka. U odnosu na BDP, izdaci budžeta iznosili su 40%, i bili su manji u odnosu na desetogodišnji prosjek.

Grafikon 3.5

Projekcije budžetskog salda, % BDP-a, 2025–2027.

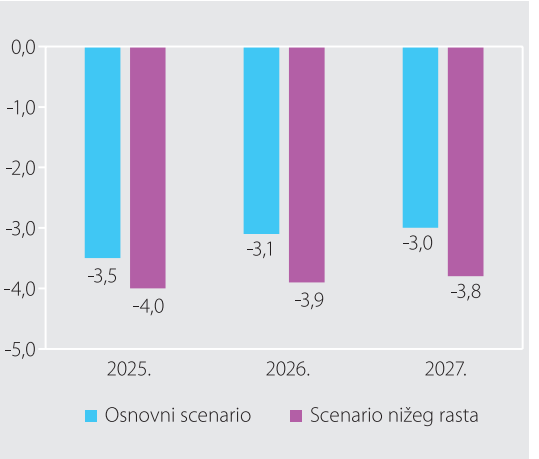

Izvor: Ministarstvo finansija

Državni budžet zabilježio je deficit u iznosu od 230,9 mil. eura (3,1% BDP-a). Za 2025. godinu takođe je projektovan budžetski deficit, u iznosu od 278,1 mil. eura ili 3,5% BDP-a[10] (grafikon 3.5).

Javni dug se tokom godine povećao za 2,1 pp BDP-a, a razlog tome su nova zaduženja, od čega je najveće emisija obveznica na međunarodnom tržištu[11], pa je javni dug na dan 31. 12. 2024. godine iznosio 4,57 mlrd. eura ili 61,3% BDP-a. Na spoljni dug odnosilo se 4,18 mlrd. eura, na unutrašnji 331,3 mil. eura, a na dug lokalnih samouprava 59,1 mil. eura.

Prema osnovnom prognostičkom scenariju Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2025–2027. godine, javni dug iznosiće 60,7% BDP-a na kraju 2025. godine dok će na kraju 2027. dostići 64,1% BDP-a.

[10] Program ekonomskih reformi (PER) za period 2025-2027. godine.

[11] 750 mil. dolara, odnosno 687,8 mil. eura nakon zaključenja hedžing aranžmana.

Državni dug na dan 31. 12. 2024. godine iznosio je 4,51 mlrd. eura ili 60,5% BDP-a (spoljni 56,1% BDP-a, unutrašnji 4,4% BDP-a). U okviru spoljnog državnog duga, najdominantnije mjesto zauzima dug po emitovanim euroobveznicama, 58,3%. Na kraju 2024. godine aktuelne/neotplaćene emisije bile su emisije iz 2018, 2019, 2020. i 2024. godine. U martu 2025. godine, izvršena je nova emisija euroobveznica u vrijednosti od 850 mil. eura i dospijećem u 2032. godini. U okviru unutrašnjeg duga, na kraju godine aktivna je bila jedna emisija obveznica na Montenegroberzi iz 2019. godine, koja dospijeva 2026. godine.

Tokom 2024. godine izvršena je otplata duga po osnovu glavnice (rezidentima i nerezidentima, uključujući i obaveze po osnovu stare devizne štednje i restitucije) u ukupnom iznosu od 495,7 mil. eura i otplata kamate u iznosu od 149,2 mil. eura.

Prema podacima iz Programa ekonomskih reformi, pred javnim finansijama je izazovan period, s obzirom da će u 2025. godini troškovi otplate duga iznositi 836,5 mil. eura ili 10,5% BDP-a. U 2026. godini, taj iznos će opasti na 368,6 mil. eura ili 4,4% BDP-a, dok će u 2027. ponovo porasti na 986,4 mil. eura ili 11,3% BDP-a. Najveće jednokratne otplate, čiji je uticaj na ukupan iznos otplate duga najznačajniji, odnose se na euroobveznice koje dospijevaju 2025. godine u iznosu od 500 mil. eura, domaće obveznice koje dospijevaju 2026. godine u iznosu od 50 mil. eura, kao i euroobveznice koje dospijevaju 2027. godine u iznosu od 750 mil. eura.

Najveći dio državnog duga otplaćuje se prema fiksnoj (83%), a ostatak po varijabilnoj kamatnoj stopi. Po pitanju valutne strukture, na kraju 2024. godine, situacija je značajno izmijenjena s obzirom na to da se gotovo cjelokupan dug efektivno otplaćuje u eurima (99,2%).

4. FINANSIJSKI SISTEM

Na kraju 2024. godine vrijednost aktive finansijskog sektora iznosila je 7,8 mlrd. eura, ili 104,8% BDP-a. Na godišnjem nivou aktiva finansijskog sektora je ostvarila rast od 8,2%, prevashodno zahvaljujući rastu aktive bankarskog sektora, koji i dalje zauzima dominantnu poziciju u aktivi finansijskog sektora (92,8%). Sektor osiguranja, kao i u prethodnom periodu, čini drugu najznačajniju grupu institucija (4,3%). Preostali segmenti finansijskog sistema – mikrokreditne finansijske institucije (MFI), lizing kompanije, faktoring društva, društva za otkup potraživanja i investicioni fondovi ostvaruju zbirno učešće od svega 2,9% u strukturi finansijskog sektora.

U sistemu je tokom 2024. poslovalo jedanaest banaka, od čega osam u većinskom stranom vlasništvu, čiji udio u aktivi je iznosio oko 85%.

Koncentracija bankarskog sektora mjerena Hiršman-Herfindalovim (HH) indeksom (grafikon 4.1) prema aktivi, bila je povećana sa 1.395 na 1.438 poena, čime je i dalje ostala u zoni relativno niskih vrijednosti. Mjereno istim pokazateljem, koncentracija tržišta kod kredita bila je izraženija (1.691 poena), dok je pomenuti indeks kod depozita iznosio 1.412 poena. Gledano prema aktivi, učešće tri najveće banke na tržištu iznosilo je 55,4%, dok je učešće pet najvećih banaka iznosilo 75,2%.

Grafikon 4.1

HH indeks, tržišna učešća (%), 2006–2024.

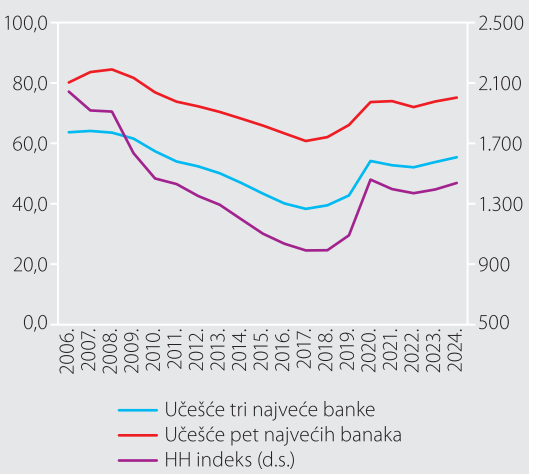

Izvor: CBCG

Na crnogorskom tržištu osiguranja u toku 2024. godine poslove osiguranja obavljalo je devet društava, od čega su četiri društva obavljala poslove životnih osiguranja, a pet društava poslove neživotnih osiguranja. Zbirno posmatrano, tržište osiguranja karakterisala je niska koncentracija gledano prema aktivi, dok je prema bruto premiji koncentracija tržišta bila umjerena. Međutim, pojedinačno posmatrano, životno[12] i neživotno[13] osiguranje karakterisala je visoka koncentracija tržišta, naročito segment životnog osiguranja. Učešće bruto fakturisane premije osiguranja u BDP-u iznosilo je 1,8%.

U 2024. godini poslovalo je 11 mikrokreditnih finansijskih institucija, jedno lizing društvo, dva faktoring društva i tri društva za otkup potraživanja i osam investicionih fondova.

[12] Vrijednost HH indeksa prema aktivi iznosila je 3.020 poena, a vrijednost prema bruto premiji 3.200 poena.

[13] Vrijednost HH indeksa prema aktivi iznosila je 2.919 poena, a vrijednost prema bruto premiji 2.830 poena.

4.1. Struktura bilansa stanja banaka

Tendencija rasta bilansne sume banaka nastavljena je u 2024. godini. Rast bilansne sume iznosio je 7,7%, a bio je vođen rastom depozita i kapitala (u pasivi), odnosno kredita (u aktivi).

Depoziti su ključni izvor finansiranja banaka već duži niz godina i činili su 80,5% pasive na kraju godine, a njihovo učešće u bilansnoj sumi smanjeno je za 0,7 pp na godišnjem nivou (grafikon 4.2). U 2024. godini depoziti su rasli svakog mjeseca, ostvarivši godišnji rast od 365,7 mil. eura ili 6,7%. Tako su na kraju godine ukupni depoziti bili na istorijskom maksimumu od 5,8 mlrd. eura, što nesumnjivo ukazuje na povjerenje u bankarski sektor.

Depoziti stanovništva iznosili su 2,2 mlrd. eura, i bili su veći za 13,4% na godišnjem nivou. Depoziti nefinansijskog sektora iznosili su 1,7 mlrd. eura i bili su 1,4% manji u odnosu na kraj 2023. godine. Depoziti stanovništva bili su na svom istorijskom maksimumu na kraju godine, dok su depoziti nefinansijskog sektora bili na svom istorijskom maksimumu u septembru. Depoziti nerezidenata zauzimaju značajan dio ukupnih depozita, i na kraju 2024. godine zabilježili su rast od 18,5 mil. eura ili 1,4%, dok je njihov udio opao sa 23,6% u 2023. godini na 22,4% u 2024. godini.

Pozajmice su bilježile pad tokom 2024. godine, da bi na kraju godine ostvarile značajan rast koji je iznosio 24,9%, ili 53,9 mil. eura. Ipak, njihov udio u ukupnoj pasivi iznosio je svega 3,7% i porastao je za 0,5 pp u odnosu na prethodnu godinu. Najveći udio u ukupnim pozajmicama činile su pozajmice od Vlade Crne Gore, 29,4%. Udio pozajmica od matičnih banaka i članica grupacije iznosio je 42,5%. Na kraju godine, udio kratkoročnih pozajmica matičnih banaka u ukupnim pozajmicama iznosio je 14,8%, dok su dugoročne pozajmice matičnih banaka imale udio od 1,9%.

Grafikon 4.2

Pasiva: struktura (lijevo) i iznos u mil. eura (desno), 2006–2024.

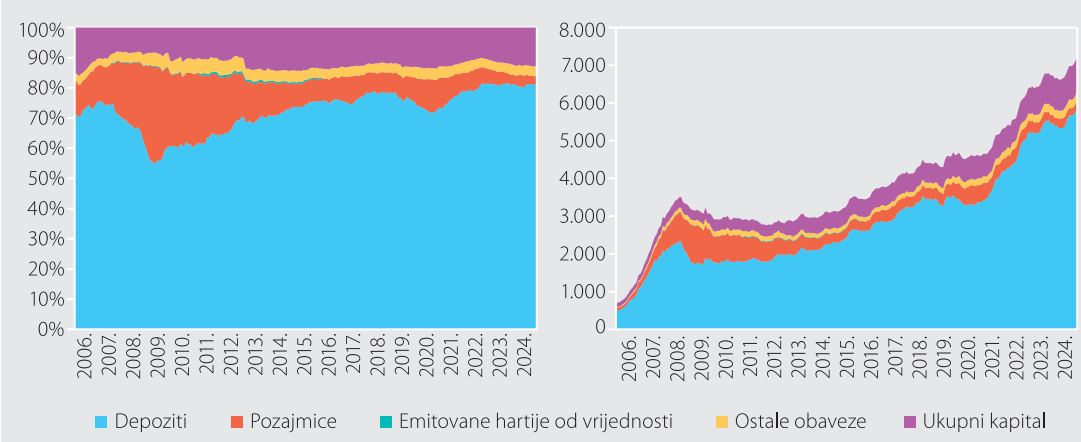

Izvor: CBCG

Grafikon 4.3

Aktiva: struktura (lijevo) i iznos u mil. eura (desno), 2006–2024.

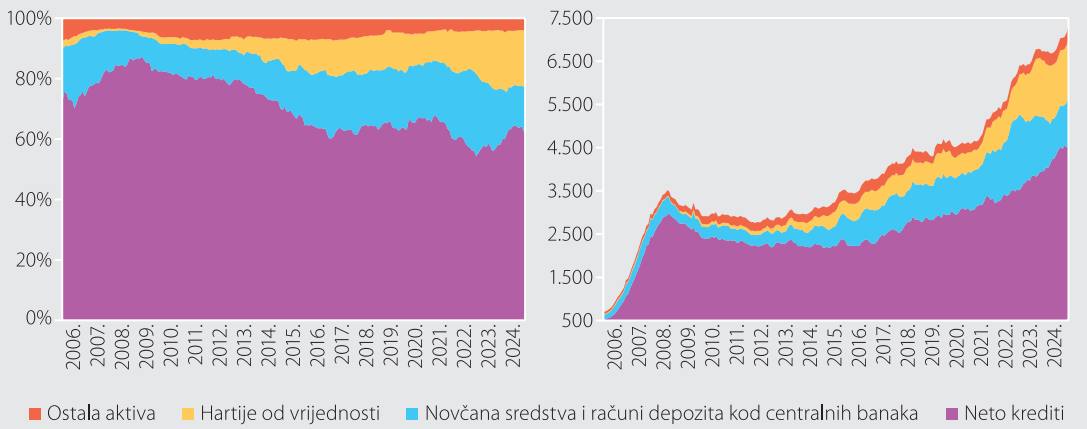

Izvor: CBCG

Nivo novčanih sredstava i depozita kod centralnih banaka bio je u konstantnom padu tokom cijele godine, a na kraju decembra 2024. iznosio je 1,2 mlrd, što predstavlja smanjenje od 2,9%, odnosno 36,6 mil. eura u odnosu na kraj prethodne godine. Na kraju godine udio novčanih sredstava i računa depozita kod centralnih banaka u bilansnoj sumi iznosio je 16,7%, što predstavlja smanjenje od 1,8 pp u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 4.3).

Hartije od vrijednosti bile su veće 0,5% na godišnjem nivou i iznosile su 1,3 mlrd. eura ili 18,2% bilansne sume. Istorijski gledano, najveći nivo (1,4 mlrd) i udio (19,9%) ovih instrumenata u bilansnoj sumi ostvaren je u oktobru prethodne godine.

Veći dio portfolija hartija od vrijednosti bio je usmjeren ka inostranstvu (714,5 mil. eura) i to uglavnom u kratkoročne dužničke hartije investicionog kreditnog rejtinga, emitovane od strane zemalja članica Eurozone. Udio inostranih hartija od vrijednosti u odnosu na prethodnu godinu smanjio se za 4,7 pp, s tim da su u novembru inostrane hartije od vrijednosti dostigle svoj istorijski maksimum (730,4 mil. eura). Bankama su privlačne investicije i u domaće državne hartije od vrijednosti, a u 2024. godini smanjen je portfolio državnih hartija od vrijednosti Crne Gore na 617,4 mil. eura[14] ili 8,9%. Ovi plasmani su za banke generalno investicije sa povoljnom kamatnom stopom u odnosu na rizike koje nose, što je bankama bilo posebno atraktivno posljednih godina. Takođe, regulatorni ponder rizika za taj oblik ulaganja je 0%, čime banke na taj dio aktive ostvaruju prihode, a nemaju regulatorni zahtjev za izdvajanje kapitala po tom osnovu.

Izloženost banaka prema državi na kraju 2024. godine iznosila je 11,6% ukupne aktive ili 3,1 pp manje u odnosu na kraj 2023. (grafikon 4.4) Izloženost prema državi u apsolutnom iznosu bila je 841,7 mil. eura[15].

[14] Vrijednost iskazana bez diskonta/premije.

[15] Izloženost se odnosi na državne hartije od vrijednosti i kredite date opštoj vladi. Opšta vlada obuhvata centralnu vladu, lokalne vlade (opštine) i fondove socijalne sigurnosti.

Država je u 2024. godini značajno manje koristila mogućnost novog kreditnog zaduživanja kod banaka (dva mil. eura) nego što je to bio slučaj prethodne godine (111,1 mil. eura), tako da je dug opšte vlade po kreditima smanjen za 28,1% na 224,3 mil. eura. U 2024. godini država je ponovo emitovala državne zapise, a na kraju godine vrijednost portfolija državnih zapisa u vlasništvu banaka iznosila je 40 mil. eura.

Potraživanja banaka od nerezidenata u vidu depozita na kraju 2024. bila su 20,8% veća nego na kraju prethodne godine. Na kraju 2024. godine ti depoziti iznosili su 647,6 mil. eura, i bili su uglavnom depoziti po viđenju kod nerezidentnih banaka.

Ukupna potraživanja banaka od nerezidenata na kraju 2024. godine iznosila su 1,8 mlrd. eura ili 24,8% aktive. Ukupne obaveze banaka prema nerezidentima iznosile su 1,5 mlrd. eura, odnosno 21,2% pasive (inodepoziti su najveći dio ovih obaveza, a na kraju godine iznosili su 1,3 mlrd. eura i veći su za 1,4% na godišnjem nivou). Visoka izloženost nerezidentnom sektoru po pitanju primljenih depozita ima implikacije na rizik likvidnosti, jer iako je ovaj izvor generalno stabilan, mogao bi izazvati nestabilnost u situacijama evenutalnog značajnog pada/povlačenja tih depozita. Neto strana aktiva banaka je na kraju 2024. godine iznosila 3,6% bilansne sume.

Grafikon 4.4

Izloženost banaka prema opštoj vladi, u mil. eura i % aktive, 2009–2024.

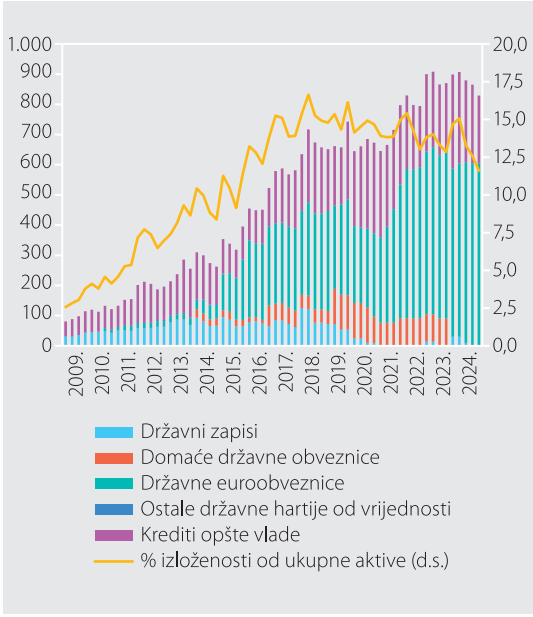

Izvor: CBCG

4.2. Kreditni rast i nekvalitetni krediti

Generalno posmatrano, 2024. godinu obilježilo je značajno ubrzavanje kreditne aktivnosti. Ukupni krediti bili su na istorijskom maksimumu na kraju oktobra 2024, dok su na kraju godine iznosili 4,6 mlrd. eura, ostvarivši godišnji rast od 13,3%, dok se učešće neto kredita u aktivi povećalo tokom godine sa 58,8% na 62,1%. Intenzivna kreditna aktivnost najbolje se ogleda u rekordnom obimu novoodobrenih kredita, koji su iznosili 1,9 mlrd. eura, a veći su 23,4% nego u prethodnoj godini.

Najveći udio kreditnog portfolija banaka odnosi se na kredite stanovništva (42,5%), koji od 2013. godine bilježe pozitivnu stopu rasta, što je u posljednje vrijeme intenzivirano, uglavnom usljed veće kreditne sposobnosti stanovništva zbog uvećanja dohotka. U 2024. godini ta stopa rasta iznosila je 16,6%. Obim novoodobrenih kredita usmjerenih ka fizičkim licima u 2024. godini bio je veći za 43,8% u odnosu na prethodnu godinu, a iznosio je 831,4 mil. eura. Fizička lica i dalje najviše koriste gotovinske kredite (59,1% novoodobrenih kredita fizičkim licima), s tim da je i udio stambenih kredita fizičkih lica u posljednje vrijeme postao značajan (20,9%).

Krediti rezidentnih nefinansijskih institucija činili su 33,3% ukupnih kredita na kraju 2024. godine, a na godišnjem nivou porasli su za 18%. Gledano prema novoodobrenim kreditima, ovo je i dalje sek-

tor koji banke najviše finansiraju. Ukupan iznos novoodobrenih kredita nefinansijskim institucijama iznosio je 974,3 mil. eura, što je 29,3% više nego 2023. godine i 24,9% više nego 2022. Kao i prethodnih godina, najveći dio novoodobrenih kredita pravnim licima odnosio se na kredite za likvidnost (obrtna sredstva). Udio kredita za likvidnost u novim kreditima pravnih lica opao je sa 63,4% u 2022. godini na 61,5% u 2023, da bi u 2024. dodatno opao na 54,5%.

Grafikon 4.5

Kvartalna stopa rasta nekvalitetnih kredita i učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima, %, 2010–2024.

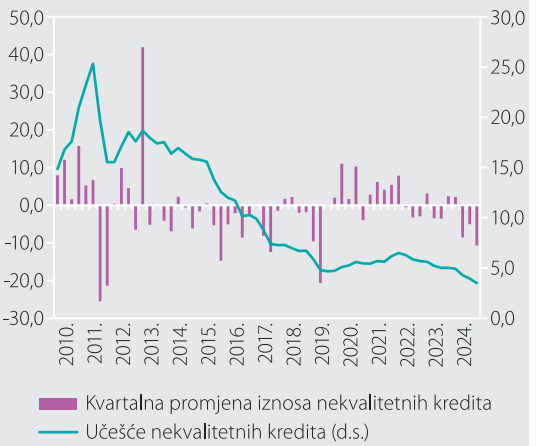

Izvor: CBCG

Grafikon 4.6

Distribucija učešća loših kredita i učešće na nivou sistema, %, 2013–2024[16]

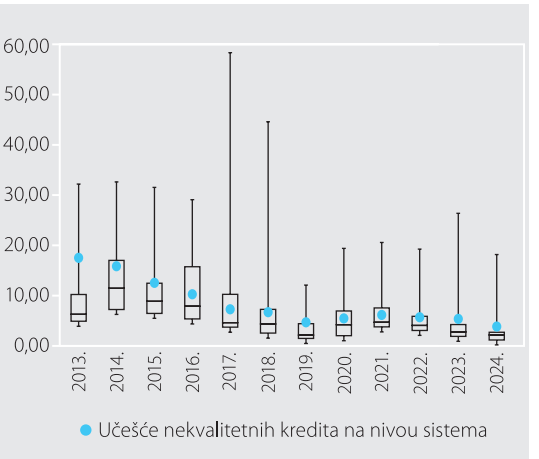

Izvor: CBCG

Sa aspekta deviznog rizika, odnosno devizno indukovanog kreditnog rizika, valutna struktura kredita je i dalje veoma povoljna. Zanemarljivi dio kredita bio je odobren u drugim stranim valutama, što je već duži period karakteristično za kreditna portfolija banaka.

U ročnoj strukturi kredita prema inicijalnoj ročnosti, dugoročni krediti činili su 79,6% kredita na kraju 2024. Ukoliko se posmatraju bruto krediti (krediti u užem smislu), onda su dugoročni krediti iznosili 92,8%.

Posmatrano prema nekvalitetnim kreditima, kreditni rizik bio je smanjen. Na agregatnom nivou, učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima opalo je za 1,5 pp na godišnjem nivou, pa je na kraju 2024. iznosilo 3,5% (grafikon 4.5). Na kraju 2024. godine, sve banke imale su niže učešće nekvalitetnih kredita nego na kraju 2023.

Suma nekvalitetnih kredita iznosila je 163,1 mil. eura i bila je manja 20,7%. Odnos sume nekvalitetnih kredita i BDP-a iznosio je 2,2% i smanjen je u odnosu na kraj prethodne godine (3%). Krediti koji kasne s otplatom preko 30 dana smanjili su se za godinu dana za 18,1% i činili su 2% ukupnih kredita.

Distribucija učešća loših kredita po bankama na kraju 2024. godine ukazuje na nešto drugačiju situaciju u odnosu na kraj 2023. (grafikon 4.6). Smanjen je raspon između najnižeg i najvišeg učešća, kao i raspon između prvog i trećeg kvartila, pri čemu su ostvarene manje vrijednosti za oba kvartila. Udjeli nekvalitetnih kredita svih velikih banaka u sistemu bili su ispod medijalne vrijednosti nekvalitetnih kredita od 3,9%.

[16] Odozdo prema gore, horizontalne linije grafikona za svaku pojedinačnu godinu označavaju minimum, prvi kvartil, drugi kvartil (medijanu), treći kvartil i maksimum.

Promjena u strukturi kredita po kategorijama kvaliteta ostvarena je kod kredita u kategoriji A, čije je učešće tokom godine poraslo sa 80% na 80,8% (grafikon 4.7). Učešće kredita u kategoriji B poraslo je sa 15% na 15,7%, dok je njihov godišnji rast iznosio 18,4%. Kod jedne banke sa velikim i jedne banke sa malim tržišnim učešćem, ova kategorija zauzima značajan dio portfolija. Učešće kredita iz kategorije C u ukupnim kreditima na kraju godine opalo je na 2%, dok je godišnji pad sume kredita kategorije C bio 24,1%. Kategorije D i E su daleko manjeg obima i činile su 0,1% odnosno 1,4% ukupnih kredita.

Stanje kreditnog rizika može se posmatrati i prema tome kako su banke percipirale kretanje rizika prema očekivanim kreditnim gubicima u skladu sa primjenom MSFI 9, koji u tom smislu dijeli potraživanja na tri nivoa/faze[17].

Krediti iz faze 1, koji i dalje predstavljaju ubjedljivo najveću kategoriju, ostvarili su godišnji rast tokom svakog kvartala godine, a njihov udio u ukupnim kreditima na kraju 2024. godine bio je 83,4%. Banke su tokom 2024. godine manje „izmještale" kredite iz faze 1 u fazu 2 u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 4.8). Na kraju godine, godišnji pad kredita iz faze 2 iznosio je 0,2%, a njihov udio u ukupnim kreditima tokom godine smanjen je sa 14,6% na 13%. Krediti u fazi 3 bilježili su godišnji pad tokom svih kvartala osim prvog (3,6% na kraju 2024. godine), a njihov udio se smanjio sa 5,1% na 3,6%.

Udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima nefinansijskih institucija iznosio je 6,2% na kraju 2024. godine, dok je na kraju 2023. bio 9,6%. Kreditni rizik bio je manje izražen kod sektora stanovništva. Suma nekvalitetnih kredita stanovništva opala je za 17,2%, a njihovo učešće u kreditima sektora stanovništva na kraju godine

Grafikon 4.7

Kretanje kategorija kredita, %, 2013–2024.

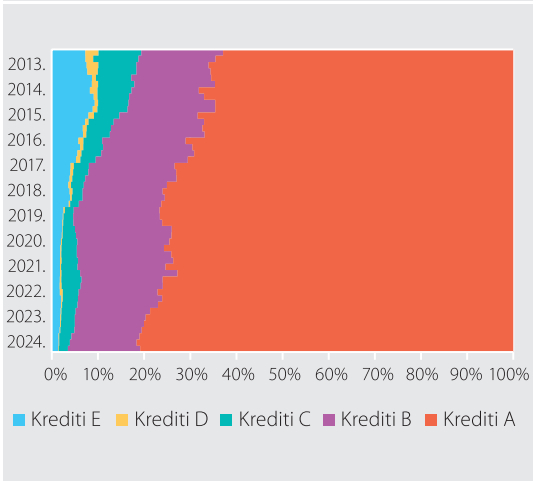

Izvor: CBCG

Grafikon 4.8

Mjesečne neto migracije kredita prema fazama kao % ukupnih kredita, 2023–2024.

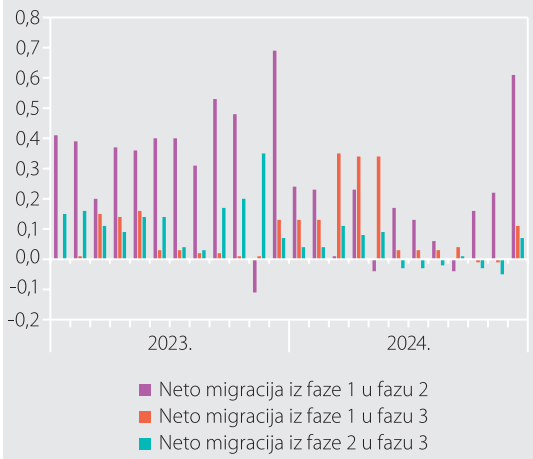

Izvor: CBCG

[17] U fazi 1 se nalaze finansijski instrumenti kod kojih nije došlo do značajnog pogoršanja kreditnog rizika ili imaju nizak kreditni rizik u momentu izvještavanja. U fazi 2 su finansijski instrumenti kod kojih je došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika, ali ne postoje objektivni dokazi o nastanku kreditnih gubitaka. U fazi 3 se nalaze finansijska sredstva kod kojih postoje objektivni dokazi o nastanku kreditnih gubitaka, što suštinski odgovara nekvalitetnim kreditima tj. zbiru klasifikacionih kategorija C, D i E.

iznosilo je 2,4%. Učešće kredita stanovništva koji kasne s otplatom duže od 30 dana u ukupnim kreditima stanovništva iznosilo je 2%.

Grafikon 4.9

Odabrani pokazatelji kreditnog rizika, %, 2013–2024.

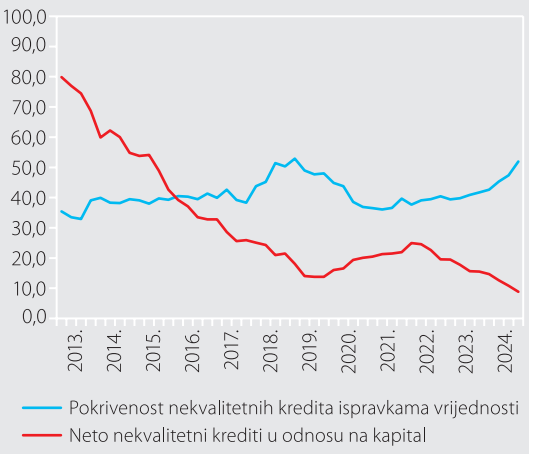

Izvor: CBCG

Na kraju godine pokrivenost nekvalitetnih kredita ispravkama vrijednosti (samo za nekvalitetne kredite) iznosila je 51,9%, dok je na kraju prethodne godine iznosila 44,4% (grafikon 4.9). Odnos neto („nepokrivenih") nekvalitetnih kredita i kapitala opao je na godišnjem nivou sa 13,9% na 8,8%.

Tokom 2024. godine banke su uglavnom nastavile sa odobravanjem kredita sa fiksnom kamatnom stopom, tako da je udio kredita sa varijabilnom kamatnom stopom opao na 7,6% (12,2% na kraju 2023). Trend pada tog učešća otpočeo je sredinom 2022. godine, s tim da su u drugoj polovini 2022. i tokom 2023. godine pored prelaska na odobravanje kredita sa fiksnom kamatnom stopom, na pad učešća djelovale i konverzije kamatnih stopa iz varijabilnih u fiksne kamatne stope, za ranije odobrene kredite (između ostalog kao rezultat inicijative CBCG, u periodu kada je ECB optočinjala povećanje svojih referentnih kamatnih stopa).

4.3. Likvidnost

Grafikon 4.10

Likvidna aktiva banaka prema tržišnom učešću, %, 31. 12. 2024.

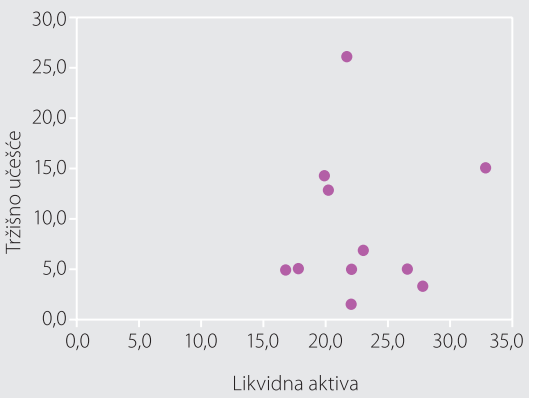

Izvor: CBCG

Likvidna aktiva banaka bila je u padu tokom cijele godine, osim u decembru 2024. godine kada je iznosila 1,7 mlrd. eura, ostvarivši godišnji rast od 4,6%, da bi nakon decembra ponovo opadala. I pored opadanja nivo likvidne aktive je i dalje izuzetno visok. Njeno učešće u ukupnoj aktivi iznosilo je 23,1%, što je pad za 0,7 pp u odnosu na kraj prethodne godine (grafikon 4.10 i grafikon 4.11).

Tokom cijele godine, banke su održavale dnevne i dekadne pokazatelje likvidnosti na zadovoljavajućem nivou, mada su ti pokazatelji generalno imali tendenciju opadanja. Za potrebe likvidnosti bankama su bila dostupna značajna sredstva i to u vrlo kratkom roku, a prije svega depoziti koje banke drže na računima za poravnanje kod CBCG (mimo obavezne rezerve), koji su na kraju 2024. godine iznosili 661,1 mil. eura ili 39,6% likvidnih sredstava. Banke drže značajna sredstva i kod finansijskih institucija u inostranstvu, koja

su najvećim dijelom u vidu depozita po viđenju. Ti depoziti su iznosili 593 mil. eura i činili su 35,5% likvidnih sredstava. Dodatno, banke su u svojim trezorima na kraju godine držale gotovinu u iznosu od 238,9 mil. eura.

Odnos kredita i depozita (79,5%) bilježi rast na godišnjem nivou, budući da je povećanje kredita (544,5 mil. eura) bilo oko 50% veće od povećanja depozita (365,7 mil. eura).

Depoziti po viđenju imaju izrazitu prevagu u strukturi depozita po ročnosti. Na kraju 2024. godine činili su 85,3% ukupnih depozita odnosno 2,6 pp više nego na kraju prethodne godine. Poređenja radi, na kraju 2013. godine njihovo učešće je iznosilo 42%. Ovakva tendencija se prvenstveno može objasniti opadanjem pasivnih kamatnih stopa, povećanim inflatornim očekivanjima u pojedinim periodima i povoljnijim odnosima prinosa i rizika na alternativne oblike investiranja, tako da je oročavanje depozita postalo manje atraktivno.

Odnos likvidne aktive i finansijskih obaveza do jedne godine iznosio je 28,7%, što je bilo 1,1 pp manje nego na kraju 2023. godine. Ako se posmatra odnos likvidne aktive i finansijskih obaveza do tri mjeseca, on je iznosio 31,1%.

U januaru 2025. godine ECB je donijela odluku da CBCG produži rok za korišćenje linije *EUREP*[18] do kraja januara 2027. Produženje roka linije od strane ECB-a predstavlja dodatnu sigurnost očuvanja stabilnosti finansijskog sistema zemlje, jer u slučaju potrebe, linija *EUREP* omogućava Crnoj Gori da dobije sredstva za podršku sistemskoj likvidnosti u iznosu do 250 mil. eura. CBCG do sada nije koristila liniju *EUREP*.

4.4. Solventnost

Gledano kroz kapitalne pokazatelje na agregatnom nivou, banke su bile adekvatno kapitalizovane. Na nivou sistema, koeficijent adekvatnosti ukupnog kapitala bio je 19,4% na kraju godine, dok je koeficijent adekvatnosti osnovnog kapitala iznosio 18,6%. Tokom godine, sve banke u siste-

Grafikon 4.11

Likvidna aktiva i odnos kredita i depozita, %, 2010–2024.

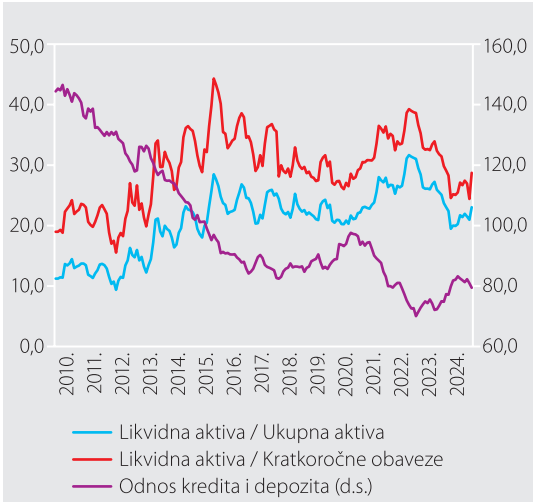

Izvor: CBCG

Grafikon 4.12

Koeficijent adekvatnosti kapitala, u %, 31. 12. 2024. (prema tržišnom učešću: veličina mjehura i godišnjoj promjeni: zeleno - rast, crveno - pad)

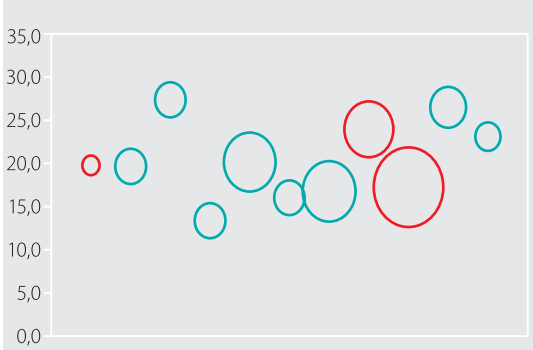

Izvor: CBCG

[18] EUREP - *Eurosystem repo facility for central banks.*

Grafikon 4.13

Odabrana kapitalna racija, %, 2013–2024.

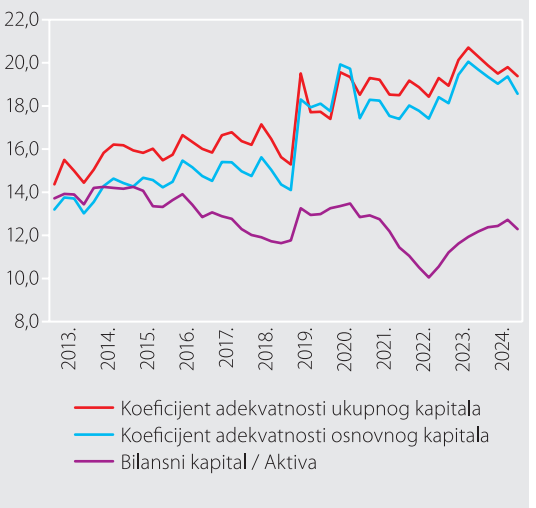

Izvor: CBCG

mu imale su kapitalne pokazatelje iznad osnovnih regulatornih minimuma, jednakih za sve banke (4,5%, 6% odnosno 8%). Kod četiri najveće banke, koeficijent adekvatnosti ukupnog kapitala bio je u rasponu od 16,8% do 23,9% (grafikon 4.12).

Tokom 2024. godine dokapitalizaciju je sprovela jedna mala banka, i to emisijom akcija po osnovu javne ponude.

Ukupni kapital banaka tokom 2024. godine ostvario je rast od 8,6% i iznosio je 890,9 mil. eura, prije svega zbog dobiti banaka ostvarene tokom godine. Učešće ukupnog kapitala u bilansnoj sumi je povećano je sa 12,2% u 2023. na 12,3% u 2024, dok je odnos osnovnog regulatornog kapitala i bilansne sume iznosio 9,3% (grafikon 4.13).

4.5. Profitabilnost i kamatne stope

Banke su zabilježile rekordnu profitabilnost zahvaljujući rastućoj kreditnoj aktivnosti pri datoj kamatnoj marži, ali i rastućim nekamatnim prihodima, pa je tako nastavljen rastući trend profita započet u prethodnoj godini. Krajem 2022. i tokom 2023. godine razlika između kamatnih stopa na kredite i na depozite zabilježila je osjetan rast, koji je u 2024. godini zaustavljen.

Grafikon 4.14

Odabrane komponente bilansa uspjeha, u 000 eura, 2013–2024.

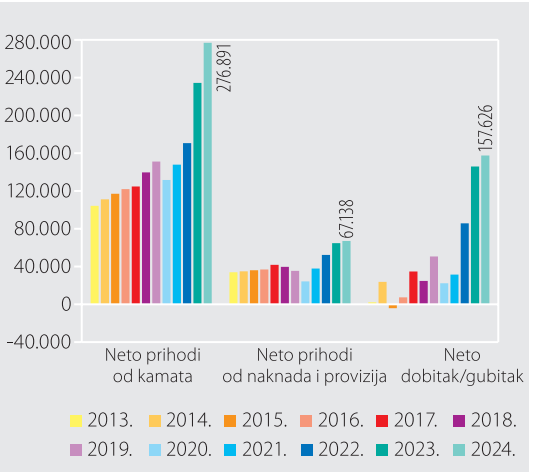

Izvor: CBCG

Neto dobit banaka u 2024. godini iznosila je 157,6 mil. eura, što je za 8% više u odnosu na uporedni period. Četiri najveće banke, koje pojedinačno prelaze 10% tržišnog učešća prema aktivi, imale su ukupnu dobit od 123,8 mil. eura. Jedna banka u sistemu poslovala je sa gubitkom.

Prihodi po osnovu kamata i sličnih prihoda na nivou sistema bili su viši za 17,6% u odnosu na prethodnu godinu. Posljednjih godina prihodi od naknada i provizija dobijali su na značaju, a u 2024. godini iznosili su 54,4% u odnosu na prihode od kamata. Nakon pada u 2020, ovi prihodi su rasli posljednje četiri godine, a u 2024. godini taj rast je iznosio 9%.

Neto prihodi od kamata su u 2024. bili veći za 18,1% nego u prethodnoj godini, dok su neto prihodi od naknada i provizija porasli za 3,6% (grafikon 4.14).

Troškovi obezvređenja su značajno porasli (sa -0,3 mil. eura u 2023. na 6,5 mil. eura), kao i troškovi rezervisanja (sa -0,5 mil. eura u 2023. na 1,7 mil. eura), mada njihov iznos nije bio toliki da je mogao bitnije uticati na profitabilnost banaka u 2024. godini.

U skladu sa boljim finansijskim rezultatom, povraćaj na prosječnu aktivu bio je veći i iznosio je 2,3% u 2024. godini, naspram 2,2% u 2023. S druge strane, povraćaj na prosječni kapital bio je manji i iznosio je 18,5%, naspram 20,1% u prethodnoj godini, zbog snažnog rasta prosječnog kapitala tokom godine (grafikon 4.15).

Dekompozicija povraćaja na prosječni kapital pokazuje da neto prihodi od kamata imaju najveći pozitivni doprinos (grafikon 4.16). S druge strane, redovni troškovi - troškovi zaposlenih i opšti i administrativni troškovi činili su najveći dio troškova banaka. Na nivou sistema, banke su za troškove zaposlenih izdvojile 13,7% više nego u prethodnoj godini. Takođe, troškovi rezervisanja i troškovi obezvređenja kao dio ostalih troškova dali su negativan doprinos rezultatu u 2024. godini, u odnosu na prethodnu godinu kada je njihov doprinos bio pozitivan.

Grafikon 4.15

Odabrana racija profitabilnosti, %, 2013–2024.[19]

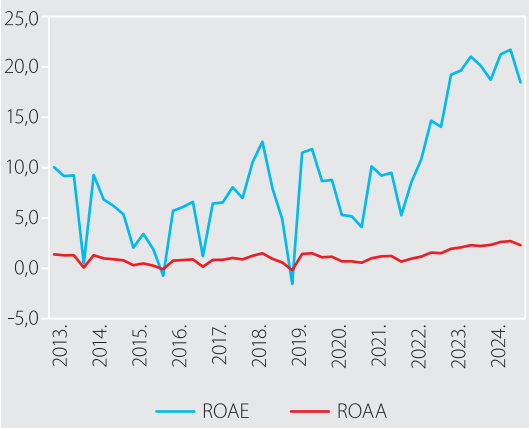

Izvor: CBCG

Grafikon 4.16

Komponente bilansa uspjeha banaka u 2024, učešće u ROAE, pp[20]

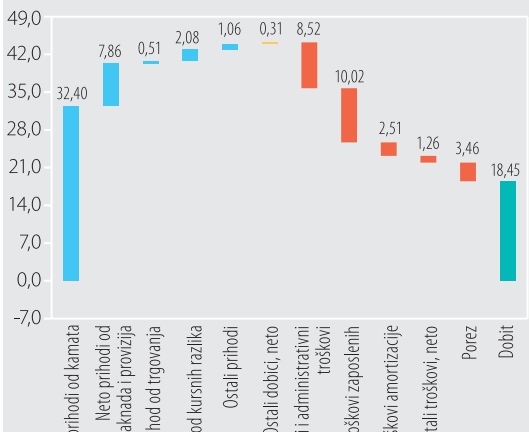

Izvor: CBCG

[19] Kvartalni podaci za prva tri kvartala se odnose na kumulative – na prva tri mjeseca, prvih šest mjeseci i na prvih devet mjeseci godine, a na godišnji uporedivi nivo su prebačeni množenjem sa četiri, dva odnosno 4/3.

[20] Sa grafikona iznad, neto dobitak/gubitak: 1) usljed prestanka priznavanja finansijskih instrumenata koji se ne vrednuju po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha; 2) od finansijskih instrumenata iskazanih po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha, a koji se ne drže radi trgovanja; 3) po osnovu obezvređenja finansijskih instrumenata koji se ne vrednuju po fer vrednosti kroz bilans uspjeha.

Grafikon 4.17

Prihodno-rashodni spred (pp) i njegove sastavne kategorije (%), 2013–2024.[21]

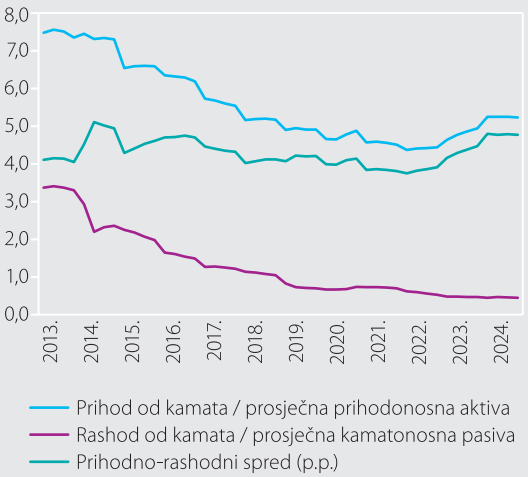

Izvor: CBCG

Razlika između prihoda od kamata u odnosu na prosječnu prihodonosnu aktivu i rashoda od kamata u odnosu na prosječnu kamatonosnu pasivu, na kraju 2024. godine bila je viša i iznosila je 4,8 pp (grafikon 4.17). Spred je po bankama bio vrlo neujednačen, krećući se od 2 pp do 6,6 pp. Prosječna prihodonosna aktiva bila je 10,2% veća nego 2023. godine, a činila je 83,7% prosječne aktive.

Ciklus rasta prosječne ponderisane aktivne kamatne stope (za cjelokupan kreditni portfolio banaka, tj. na neotplaćenu glavnicu/dug), započet sredinom 2022. godine, zaustavljen je sredinom 2024. godine i od tada bilježi blagi pad. Tokom godine, prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa ostvarila je pad od 0,09 pp (grafikon 4.18). Što se tiče prosječne ponderisane pasivne kamatne stope, njen godišnji rast iznosio je 0,03 pp. Na kraju 2024. godine prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa iznosila je 6,50%, dok je prosječna ponderisana pasivna kamatna stopa iznosila 0,25%. Kamatni spred na kraju godine time je iznosio 6,25 pp.

Grafikon 4.18

Odabrane kamatne stope, %, 2012–2024.

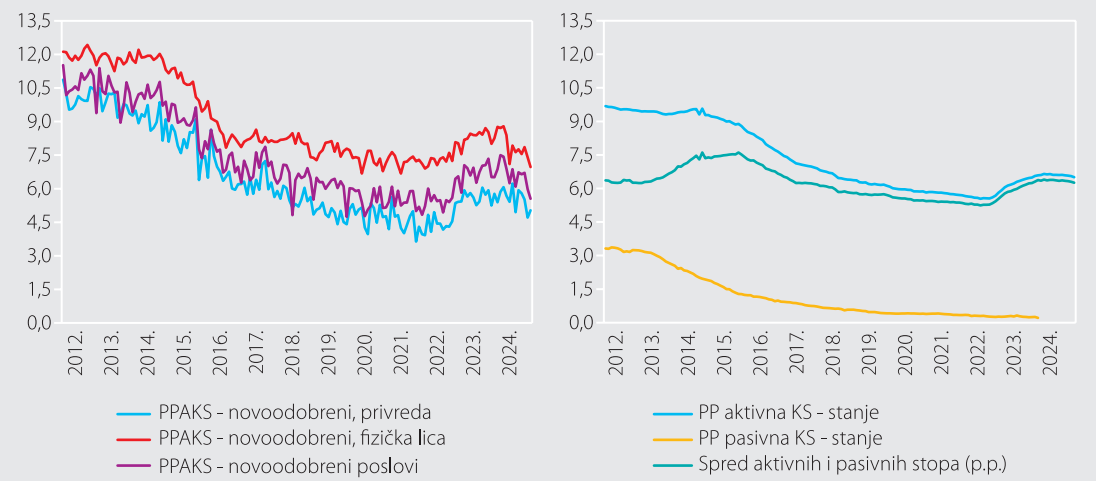

Izvor: CBCG

[21] Kvartalni podaci za prva tri kvartala odnose se na kumulativ – na prva tri mjeseca, prvih šest mjeseci odnosno na prvih devet mjeseci godine, a na godišnji uporedivi nivo su prebačeni množenjem sa četiri, dva odnosno 4/3.

Aktivna kamatna stopa na novoodobrene kredite u 2024. godini bila je niža za 0,17 pp u odnosu na 2023. godinu i iznosila je 6,52%. Njen pad je bio više vođen smanjenjem kamatnih stopa na novoodobrene kredite stanovništva, gdje su plasmani bili jeftiniji za 0,46 pp nego godinu ranije, dok su kamatne stope na novoodobrene kredite sektora privrede bile niže za 0,19 pp.

4.6. Analiza osjetljivosti

Testiranje osjetljivosti kroz četiri testa za kreditni rizik pokazalo je značajnu otpornost banaka, budući da je svaka banka prošla sve testove (tabela 4.1)[22].

Tabela 4.1

Analiza osjetljivosti kreditnog i tržišnih rizika, 31. 12. 2024.

Br.	Naziv testa	Koeficijent solventnosti poslije testa, %					Iznos nedostajućeg kapitala na nivou sektora, 000 eura	Broj banaka koje nijesu prošle test
		Min.	1. kvartil	3. kvartil	Maks.	Sistem		
		Koeficijent solventnosti prije testa, %						
		13,4	17,0	23,5	27,4	19,4		
Testiranje kreditnog rizika								
1.	Negativna prekompozicija strukture klasifikovanih kredita[23]	11,3	15,3	22,0	24,1	17,4	0	0
2.	Povećanje nekvalitetnih kredita za 30% i ispravki vrijednosti za 40%	11,0	16,6	23,0	26,5	18,8	0	0
3.	Bankrot velikog dužnika[24]	11,7	16,1	22,7	25,2	18,3	0	0
4.	Bankrot najvećeg dužnika	11,0	14,9	21,8	22,9	16,9	0	0
Testiranje tržišnih rizika								
1.	Povećanje kamatnih stopa za 2 pp, primjenom na kumulativni gep pozicija osjetljivih na promjenu kamatne stope, ročnosti 181–365 dana	11,3	16,7	22,9	29,3	18,9	0	0
2.	Korekcija neto otvorene devizne pozicije za 20%	13,5	17	23,5	27,4	19,4	0	0

Izvor: CBCG

Testiranja osjetljivosti na rizik promjene kamatne stope, kao i na rizik promjene deviznog kursa, očekivano su pokazala zanemarljivo negativan uticaj na koeficijent solventnosti, koji je na nivou sektora u prvom slučaju opao za 0,51 pp, na 18,9%, a u drugom slučaju ostao nepromijenjen (tabela 4.1).

[22] Posmatrano u odnosu na zakonski minimum za ukupni regulatorni kapital, koji iznosi 8% ukupnog iznosa izloženosti riziku, i jednak je za sve banke.

[23] Prekompozicija strukture kredita izvršena je na sljedeći način: 1) kategorija A – „dobra aktiva" obračunata je u iznosu od 90%, a za iznos kredita od 10% iz kategorije A uvećana je kategorija B; 2) kategorija B – „aktiva sa posebnom napomenom" obračunata je u iznosu od 95% uvećane kategorije B; 3) kategorija C – „supstandardna aktiva" obračunata je u iznosu od 5% iz kategorije B, a zadržano je 95% kategorije C; 4) kategorija D – „sumnjiva aktiva" obračunata je u iznosu od 5% iz kategorije C, dok je zadržano 95% iz D i 5) kategorija E – „gubitak", iznos je uvećan za 5% iznosa kategorije D.

[24] Medijalna vrijednost duga 20 najvećih dužnika banke.

Tabela 4.2

Analiza osjetljivosti rizika likvidnosti, 31. 12. 2024.

Br.	Naziv testa	Pokrivenost slobodnim likvidnim sredstvima, 000 eura (899.580 na 31. 12. 2024.)			Pokrivenost raspoloživim likvidnim sredstvima, 000 eura (1.053.829 na 31. 12. 2024.)		
		Nedostajući iznosi (-), sektor, 000 eura	Broj banaka koje nijesu prošle test	Nedostajući iznosi (-) za banke koje su pale na testu	Nedostajući iznosi (-), sektor, 000 eura	Broj banaka koje nijesu prošle test	Nedostajući iznosi (-) za banke koje su pale na testu
1.	Povlačenje 20% depozita	-268.188	8	-328.246	-113.939	8	-209.590
2.	Povlačenje 20% depozita po viđenju	-102.054	6	-211.177	52.195	6	-102.868
3.	Povlačenje 10% depozita po viđenju stanovništva i 30% depozita po viđenju pravnih lica	-112.933	7	-220.071	41.316	5	-112.914
4.	Povlačenje 20% oročenih depozita stanovništva i 30% oročenih depozita pravnih lica	703.510	0	0	857.759	0	0
5.	Povlačenje depozita najvećeg deponenta	577.728	1	-1.867	731.977	0	0
6.	Povlačenje 50% depozita deset najvećih deponenata	334.088	4	-78.545	488.337	4	-42.520
7.	Povlačenje 30% državnih depozita	662.686	0	0	816.935	0	0
8.	Povlačenje 50% državnih depozita	504.756	1	-1.602	659.005	0	0
9.	Povlačenje 30% depozita nerezidenata	506.992	3	-128.860	661.241	3	-100.303
10.	Povlačenje 30% depozita nerezidenata iz Ruske Federacije i Ukrajine	807.625	0	0	961.874	0	0
11.	Povlačenje 50% depozita nerezidenata iz Ruske Federacije i Ukrajine	746.322	1	-6.396	900.571	0	0

Izvor: CBCG

Testiranje osjetljivosti na rizik likvidnosti, zapravo testiran kao rizik odliva depozita, sprovedeno je kroz 11 ekstremno oštrih i malo vjerovatnih testova (tabela 4.2). U testovima je, uz najlikvidnija sredstva banaka u zemlji veoma konzervativno pretpostavljena mogućnost korišćenja još svega 50% obavezne rezerve[25]. S druge strane, nije pretpostavljena mogućnost korišćenja sredstava banaka u vidu depozita po viđenju u inostranstvu, koja su na kraju 2024. godine iznosila 593 mil. eura, niti preostalih 50% sredstava obavezne rezerve (154,2 mil. eura). Dodatno, nijesu uzete u obzir ni mogućnosti prodaje nenovčane aktive (npr. hartija od vrijednosti), niti uzimanja pozajmica od matičnih banaka, drugih učesnika na domaćem ili stranim tržištima, ili eventualno od CBCG ili države.

I pod tim rigoroznim pretpostavkama, testiranje je očekivano ukazalo na dobru likvidnost bankarskog sektora kao cjeline, pri čemu je najproblematičniji bio prvi test, gdje sektor kao cjelina ne bi mogao da odgovori na povlačenje depozita ni nakon korišćenja 50% sredstava obavezne rezerve. U ostalim testovima, neadekvatnost likvidnih sredstava za pokrivanje odliva depozita javila bi se kod pojedinih banaka, a najizraženija neadekvatnost i nakon korišćenja 50% sredstava obavezne rezerve javlja se kod trećeg testa, gdje pet banaka nije prošlo test, uz manjak od 112,9 mil. eura.

Međutim, uz korišćenje depozita koje banke imaju na računima u inostranstvu i uz kompletan iznos obavezne rezerve, svaka banka bi prošla gotovo sve testove (uz manje nedostatke u prvom testu). Opet,

[25] Raspoloživa likvidna sredstva predstavljaju slobodna likvidna sredstva uvećana za 50% obavezne rezerve. Prema Odluci o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod CBCG („Službeni list CG“, br. 19/22, br. 78/24), banka može koristiti do 50% obavezne rezerve bez naknade CBCG, ukoliko ta sredstva vrati do kraja radnog dana. Uz naknadu CBCG od 12% godišnje, banka može koristiti sredstva obavezne rezerve i nakon kraja dana.

treba imati u vidu da ni to ne uključuje neke od gore pomenutih dodatnih „slojeva“ likvidnosti, u vidu prodaje hartija od vrijednosti ili eventualnih pozajmica od drugih subjekata.

4.7. Makrostresno testiranje

Rezultati sprovedenog stresnog testiranja ukazuju na zadovoljavajuću otpornost bankarskog sistema Crne Gore na eventualnu materijalizaciju nepovoljnih makroekonomskih scenarija, usljed postojanja značajne akumulacije kapitala kreditnih institucija, koja je, prevashodno, rezultat kontinuiranog prudencijalnog supervizorskog djelovanja CBCG.

CBCG je, korišćenjem finansijskih informacija sa stanjem na dan 31. 12. 2023. godine, tokom 2024. godine sprovela redovno godišnje testiranje otpornosti na stres svih kreditnih institucija, sa ciljem utvrđivanja dodatnih potreba za kapitalom. Proces testiranja otpornosti na stres sprovodi se kroz tri faze:

I faza – tokom koje se vrši projekcija kretanja ključnih makroekonomskih varijabli u osnovnom scenariju i pesimističnom scenariju za 2024. i 2025. godinu i hipotetičkom scenariju za 2024. godinu;

II faza – tokom koje se vrši projekcija stope nekvalitetnih kredita za prethodno definisane scenarije (tri za 2024. godinu i dva za 2025. godinu);

III faza – tokom koje se vrši simulacija uticaja projektovane stope nekvalitetnih kredita na koeficijente adekvatnosti kapitala kreditnih institucija za svaki od scenarija.

Kao rezultat prve faze makrostresnog testiranja, kreirana su tri scenarija – osnovni, pesimistični i hipotetički scenario ekonomskih kretanja u 2024. i 2025. godini. Scenariji opisuju kretanje ključnih makroekonomskih varijabli: BDP-a, stope nezaposlenosti, inflacije, zarada, berzanskog indeksa i cijena nekretnina u periodu 2024–2025. godine. U tabeli 4.3 dat je pregled pretpostavki o kretanjima makroekonomskih indikatora za tri scenarija u 2024. i dva scenarija u 2025. godini.

Tabela 4.3

Pretpostavke kretanja makroekonomskih i finansijskih varijabli, 2024–2025.

Makroindikatori - godišnja promjena	Tri makrostresna scenarija				
	Osnovni		Pesimistični		Hipotetički
	2024.*	2025.	2024.	2025.	2024.
Realni rast BDP-a, %	3,60%	3,10%	2%	1,8%	-2,70%
Inflacija, %	5%	3%	7,1%	4,50%	13,0%
Stopa nezaposlenosti (u pp)	-2,2	-1	-1	-0,5	3%
Zarade (% promjene)**	7,6%	3%	4%	1,5%	-5%
Monex20 (% promjena)	2,1%	7,6%	1%	3,8%	-9%
Cijene nekretnina (% promjena)	7,7%	2%	2%	-7%	-15%

Napomene:

* Modelske i ekspertske projekcije CBCG koje su djelimično prezentirane u Izvještaju o radu CBCG za 2023. godinu, osim projekcija Monex20 koje su procjene Komisije za tržište kapitala.

** Nominalni rast zarada.

Osnovni scenario zasniva se na projekcijama CBCG o kretanjima datih pokazatelja u 2024. godini, kao i na procjenama CBCG o kretanju ovih pokazatelja u 2025. godini.

Ključna karakteristika pesimističkog scenarija je viša i perzistentnija inflacija, podstaknuta slabijim prenosom nižih cijena u Evropi kroz trgovačke lance vrijednosti, te slabijim padom cijena hrane na međunarodnom tržištu, kao i eventualnim povećanjem cijene električne energije na domaćem tržištu. Navedeno sa sobom povlači i negativne efekte na privatnu potrošnju. Ovaj scenario, takođe, predviđa da neki od važnih infrastrukturnih projekata neće biti realizovani u 2024. i 2025. godini, što će prouzrokovati i skromniji rast BDP od oko 2% u obje godine.

Hipotetički scenario kreiran je samo za 2024. godinu i, kao što i sama riječ implicira, nije realan sa aspekta dosadašnjih makroekonomskih i fiskalnih trendova i prognoza. Ovim scenarijom predviđa se ekonomska kriza izazvana stagflacijom, odnosno pojavom negativnog rasta i visoke inflacije istovremeno. Izabran je ovaj scenario jer je u periodu nakon ruske invazije na Ukrajinu postojala bojazan da će visoka inflacija prouzrokovati negativan rast.

Osim navedenih varijabli, u model za stresno testiranje uključen je i set dodatnih varijabli: index bankarske konkurencije (Hirshman-Herfindahl index), strane direktne investicije, nivo kamatnih stopa, kao i nivo kreditne aktivnosti banaka. Svi podaci prikupljeni su na kvartalnom nivou.

U drugoj fazi, primjenom adekvatnog ekonometrijskog modela na uzorku koji čini set makroekonomskih i bankarskih pokazatelja (nezavisne promjenljive) i učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima – NPL (zavisna promjenljiva), dobijaju se parametri koji najbolje opisuju zavisnost NPL-a i makroekonomskih i bankarskih indikatora.

Kao zavisna varijabla, odnosno mjera kreditnog rizika koristi se udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima (stopa NPL-a). Za svaku od jedanaest kreditnih institucija estimiran je poseban model za svaki scenario. Estimirano je više modela, u zavisnosti od dužine vremenskih serija, kao i pogodnosti tih serija za primjenu određenih modela. Korišćeni ekonometrijski model za estimaciju stope nekvalitetnih kredita (NPL) u svakoj od jedanaest kreditnih institucija jeste model ispravljanja grešaka (ECM), koji je predstavljen kao model (2) u tekstu.

Iako je model (1) teorijski postavljen kao osnovna specifikacija ARDL modela, u praktičnoj primjeni korišćena je njegova reparametrizacija u obliku ECM-a, što omogućava analizu i kratkoročnih i dugoročnih odnosa između varijabli:

$$npl_rate_t = \beta_0 + \beta_1 npl_{rate(t\text{-}1)} + \beta_2 X_{it} + \sum_{k=0}^{t} \beta_3 X_{it-k} + time_dummy + e_i \qquad (1)$$

U ovom modelu npl_rate_t predstavlja procenat nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima; $time_dummy$ je vektor vještačkih vremenskih varijabli koje kontrolišu strukturne prelome u nezavisnoj varijabili; *X* je vektor nezavisnih promjenjivih koje uključuju makroekonomske i bankarske pokazatelje, *e* je standardna greška u regresiji, dok su *β* parametri nezavisnih promjenjivih koje model estimira. Sve makroekonomske serije i bankarske varijable imaju svoju teoretsku i empirijsku pozadinu, što je i razlog njihovog inkorporiranja u model.

Model koristi raspoložive vremenske serije koje se odnose na period 2006 q1 – 2023 q4. Model je mogao izračunati NPL svih jedanaest banaka u sistemu. Svi dijagnostički testovi su se pokazali validnim.

Serije bruto zarada, inflacije i kredita su prilagođene, kako bi se uzela u obzir promjena definicija ovih varijabli. S obzirom na prirodu kvartalnih podatka, serije su korigovane u slučaju prisustva sezonskih varijacija.

Korišćen je model auto-regresivnog distribuiranog legovanja (ARDL), koji je posebno pogodan za stresno testiranje: a) ARDL modeliranje omogućava povezivanje mikroekonomskih varijabli (NPL – nekvalitetni krediti) sa makroekonomskim varijablama pod pretpostavkom da su one egzogene, b) ARDL model omogućava da se uzmu u obzir sve kratkoročne i dugoročne veze (kointegrišući odnosi) između ovih varijabli, c) ARDL modeliranje ne zahtijeva prethodno testiranje prisustva jediničnog korijena prilikom testiranja za kointegraciju, d) omogućava neutralnost u pogledu redosljeda integracije svih varijabli u modelu, koji mogu biti I(0) ili I(1), kointegrisani ili ne. ARDL model je reparametarizacija ECM modela (model ispravljanja grešaka). ARDL model se može posmatrati kao ECM model koji može da modelira kratkoročne i/ili dugoročne odnose između endogenih varijabli i skupa egzogenih varijabli: X određuje Y, ali Y ne određuje X.

Oblik ECM-a je:

$$\Delta y_t = \alpha - \psi(1)\underbrace{\left(y_{t-1} - \sum_{j=1}^{k}\frac{\beta_j(1)}{\psi(1)}x_{j,t-1}\right)}_{Dugoročna\ dinamika} + \underbrace{\tilde{\psi}^*(L)\Delta y_{t-1} + \sum_{j=1}^{k}\gamma_j(L)\Delta x_{j,t}}_{Kratkoročna\ dinamika} + \varepsilon_t \qquad (2)$$

Na osnovu parametara dobijenih modelom (2) koji je primijenjen na svaku kreditnu instituciju pojedinačno, i datih pretpostavki za 2024. i 2025. godinu, projektovana je stopa nekvalitetnih kredita u 2024. i 2025. godini. Najznačajniji uticaj na nivo nekvalitetnih kredita ima nivo inflacije, BDP-a i cijene nekretnina. Djelimičan uticaj, zavisno od kreditne institucije, imaju varijable berzanskog indeksa Monex20 i nezaposlenosti.

Treba uzeti u obzir da model ne može predvidjeti faktore u bankarskom sektoru u 2024. i 2025. godini koji se kvantitativno ne mogu obuhvatiti (npr. prodaja dijela nekvalitetne aktive, isknjižavanje kategorije „E“ u internu evidenciju, i sl.), a koji mogu u većoj ili manjoj mjeri da utiču na nivo NPL-a. Ipak, projekcije stopa nekvalitetnih kredita u proteklih nekoliko godina ukazuju da su, u najvećem broju slučajeva, veoma slične realizovanim stopama NPL-a.

Tokom treće faze testiranja otpornosti kreditnih institucija na stres vršena je simulacija uticaja projektovanog rasta NPL-a na koeficijente adekvatnosti kapitala (redovnog osnovnog, osnovnog i ukupnog kapitala) za 2024. i 2025. godinu. Kao polazna osnova uzeti su parametri poslovanja kreditnih institucija na 31. 12. 2023. godine, uz pretpostavku o statičkom bilansu stanja i bilansu uspjeha. To znači da je prilikom projekcije rasta ispravki vrijednosti, nedostajućih rezervi, odnosno rasta rizikom ponderisane vrijednosti, uzeta pretpostavka konstantne proporcije ovih parametara u ukupnim bruto nekvalitetnim kreditima, odnosno rizikom ponderisanoj aktivi za izloženosti koje su u statusu neispunjavanja obaveza.

U cilju utvrđivanja efekata projektovanog nivoa bruto nekvalitetnih kredita na adekvatnost kapitala kreditnih institucija, kao polazna osnova uzeto je stanje bruto kredita na dan 31. 12. 2023. godine, zatim iznos bruto nekvalitetnih kredita, njihovo učešće u bruto kreditima, pokrivenost nekvalitetnih kredita ispravkama, kao i nedostajuće rezerve izdvojene za nekvalitetne kredite.

Simulacija uticaja rasta NPL-a na koeficijente adekvatnosti kapitala izvršena je u tri koraka. U prvom koraku simulirano je povećanje iznosa ispravki vrijednosti i nedostajućih rezervi zbog projektovanog povećanja iznosa nekvalitetnih kredita. Imajući u vidu da povećanje ispravki vrijednosti dovodi do povećanja troškova obezvređenja koji umanjuju rezultat poslovanja, kvantifikovan je efekat na neto dobit testiranih kreditnih institucija. Istovremeno, kvantifikovan je uticaj rasta nedostajućih rezervi na iznos regulatornog kapitala koji je umanjen za povećanja odbitnih stavki.

U drugom koraku izvršena je simulacija rasta rizikom ponderisane aktive po osnovu migracije pojedinih kategorija izloženosti u kategoriju izloženosti sa statusom neispunjavanja obaveza. Naime, korišćenjem strukture izloženosti u statusu neispunjavanja obaveza koje su raspoređene prema kategorijama izloženosti u koje bi bile klasifikovane da nijesu u statusu neispunjavanja obaveza (nekvalitetni krediti) utvrđen je iznos izloženosti kojima je prethodno dodijeljen manji ponder rizika (0%, 20%, 35%, 50% i 75%) koji će, usljed rasta iznosa nekvalitetnih kredita, migrirati u kategoriju izloženosti kojoj se dodjeljuje ponder rizika 100%, nakon čega je kvantifikovan efekat migracije.

U trećem koraku sublimirani su rezultati simulacija iz prva dva koraka i izračunati su koeficijenti adekvatnosti kapitala (redovnog osnovnog, osnovnog i ukupnog kapitala).

Rezultati treće faze testiranja otpornosti na stres kreditnih institucija dali su očekivane rezultate, odnosno potvrdili su otpornost bankarskog sektora na šokove koji bi se manifestovali kroz rast nekvalitetnih kredita kreditnih institucija. U ovom momentu, može se zaključiti da generalno postoji značajna akumulacija kapitala kreditnih institucija koja je rezultat privremenih mjera CBCG tokom COVID-19 pandemije, kada je uvedena zabrana isplate dividende. Pored toga, prudencijalni supervizorski dijalog CBCG sa kreditnim institucijama, koji se ogleda u očekivanju od kreditnih institucija da vode opreznu politiku isplate dividendi, daje svoje rezultate, tako da su kreditne institucije obavezne da pokažu da su nakon isplate namjeravanog iznosa dividende u mogućnosti da u naredne tri godine ispunjavaju sve prudencijalne zahtjeve u slučaju realizacije scenarija otpornosti na stres koje je zasnovano na najmanje tri scenarija različitog stepena rigoroznosti speficifičnih za profil rizičnosti kreditne institucije.

CBCG, između ostalog, donošenjem makroprudencijalnih mjera i vršenjem supervizorske funkcije, prati poslovanje kreditnih institucija, ocjenjuje nivo kapitala kreditnih institucija, nivo rizika koje kreditne institucije preuzimaju u svom poslovanju, sagledava trendove na finansijskim tržištima te donosi odluke iz svoje nadležnosti u cilju očuvanja finansijske stabilnosti i održavanju povjerenja u bankarski sistem kao cjelinu.

4.8. Tržište nekretnina

Cijene nekretnina su važne za ocjenu finansijske stabilnosti imajući u vidu doprinos stambenih kredita na trenutni uzlazni kreditni ciklus, te činjenicu da su nekretnine jedan od najznačajnijih oblika kolaterala, kojim se obezbjeđuju kako stambeni tako i hipotekarni krediti. Disbalans u cijenama nekretnina povećava uticaj iznenadnih šokova koji se direktno ili indirektno mogu odraziti na bilanse banaka. Zbog toga je monitoring tržišta nekretnina neophodan, da bi se razvoj cikličnih rizika nastojao preduhitriti povećanjem otpornosti bankarskog sistema na iznenadne šokove. Takođe, CBCG ima mogućnost propisivanja mjera u vidu uslova zaduživanja, čime se može spriječiti nagomilavanje kreditnog rizika povezanog sa tržištem nekretnina.

Cijene stanova u novogradnji tokom 2024. godine dostigle su novi istorijski maksimum, iako je rast usporio u poređenju s prethodnom godinom. Na području Podgorice, tržišna vrijednost stanova u novogradnji dostigla je 1.938 eura po kvadratu, što predstavlja godišnji rast od 8,2% (26,1% u 2023. godini). Gotovo istu vrijednost imale su prosječne tržišne cijene stanova u novogradnji u cijeloj Crnoj Gori (1.943 eura[26]) uz istu godišnju stopu rasta. Prema rezultatima decembarske ankete CBCG o cijenama nekretnina, prosječna cijena svih stambenih nekretnina po kvadratnom metru u Podgorici iznosila je 1.586 eura, što predstavlja rast od 6% u odnosu na rezultate ankete rađene u decembru prethodne godine[27] (grafikon 4.19). Cijene dobijene ovim putem prate generalni trend rasta, ali usljed određenih manjkavosti ankete odnosno neblagovremene ili neadekvatne informisanosti ispitanika, bitno su niže od transakcionih cijena stanova u novogradnji (podaci MONSTAT-a).

Grafikon 4.19

Cijene stambenih objekata dobijene hedoničkim indeksom i cijene stambenih objekata u novogradnji, u eurima[28]

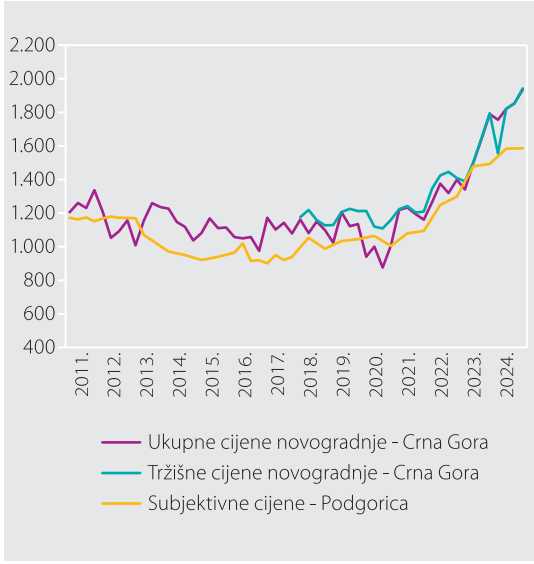

Izvor: CBCG i MONSTAT

CBCG je sprovela anketu i među agencijama za nekretnine[29], koja je pokazala da je rast prometa u 2024. godini ostvarilo 24% agencija, dok je kod 48% agencija promet bio niži. Većina agencija za nekretnine (64%) smatra da je cijena nekretnina po metru kvadratnom povećana. Većina agencija (64%) očekuje da će cijene ostati na istom nivou u 2025. godini, a polovina agencija (52%) smatra da će ukupna tražnja u narednoj godini biti ista. Na pitanje o rastu inotražnje, koja je značajna posljednje tri godine i generalno je ključna[30] za rast cijena, agencije su u ovoj anketi bile optimistične, s obzirom da njih 36% očekuje rast inotražnje, a 44% očekuje da će ostati nepromijenjena.

Stambeni krediti fizičkih lica predstavljaju značajnu determinantu tražnje na tržištu nekretnina, a njihovi bitni trendovi prikazani su u tabeli 4.4. Njihova stopa rasta u 2024. godini iznosila je 15,3%, a kumulativni rast u odnosu na kraj 2020. godine iznosio je oko 60% (prema podacima iz Kreditnog

[26] Važno je napomenuti da razlike u cijenama stanova u novogradnji u određenoj mjeri zavise od učešća stanova Crnogorskog fonda za solidarnu stambenu izgradnju, te ukoliko je učešće ovih stambenih objekata veće, cijene stanova u novogradnji su niže od tržišnih cijena i obrnuto. U 2024. godini prosječna cijena stanova solidarne stambene izgradnje iznosila je 589 eura.

[27] Prema indeksu dobijenom iz ankete koju sprovodi CBCG, gdje se cijene ne odnose na stvarne, realizovane cijene, već u osnovi predstavljaju subjektivne cijene vlasnika nekretnina, tj. cijene ispod kojih oni ne bi bili spremni da prodaju nekretnine koje posjeduju.

[28] Tržišna cijena kvadratnog metra stana u novogradnji obuhvata samo stanove prodate od strane privrednih društava, dok ukupna cijena novogradnje uključuje i stanove prodate od strane institucija solidarne stambene izgradnje.

[29] Za potrebe analize anketirano je 150 agencije za nekretnine, od kojih većina svoje aktivnosti realizuje u Podgorici i primorskom regionu Crne Gore. Odgovore je dostavilo 25 agencija.

[30] Strane direktne investicije u nekretnine u periodu 2022-2024. godine iznosile su 1,37 mlrd. eura ili prosječno 6,8% nominalnog BDP-a godišnje, što je bitno više nego u višegodišnjem periodu prije toga.

registra). Rast stambenih kredita fizičkih lica uočljiv je i kroz novoodobrene kredite, pa tako godišnji kumulativ novoodobrenih kredita ostvaruje ubrzani rast od 2022. godine, a naročito u 2024. godini (skoro 50%). Stambeni krediti fizičkih lica bilježe trend rasta u odnosu na kredite fizičkih lica, ukupne kredite i BDP, a njihov rast prati veći broj kreditnih partija i veći prosječni iznos kredita. Vrijednost u odnosu na BDP-u još uvijek je značajno niža od prosjeka koji je karakterističan za zemlje EU (preko trećine vrijednosti BDP-a), što može biti rezultat slabije kreditne sposobnosti građana, ali i manje povoljnih kreditnih uslova u odnosu na zemlje EU, istorijski gledano.

Tabela 4.4

Trend kretanja stambenih kredita, 2019–2024.

Godina	Stanje na kraju godine, u 000 eura	Godišnji rast, %	% BDP-a	% ukupnih kredita	Novoodobreni stambeni krediti, u 000 eura
2019.	391.493	6,3	7,9	12,8	84.512
2020.	415.154	6,0	9,9	13,1	67.214
2021.	439.929	6,0	8,9	13,1	84.182
2022.	535.123	21,6	9,0	14,6	111.209
2023.	575.217	7,5	8,3	14,1	115.961
2024.	663.203	15,3	8,9	14,3	173.659

Izvor: CBCG

Anketa o kreditnoj aktivnosti banaka ocijenila je tražnju stanovništva za stambenim kreditima kao rastuću, što je bilo posebno evidentno u drugoj polovini 2024. Takođe, banke su jasno iskazivale spremnost za finansiranjem kupovine stambenih objekata. U sve četiri ankete sprovedene u 2024. godini, banke su prijavile smanjenje odbijenih zahtjeva za stambenim kreditima za anketni period. Objašnjenje se može naći u ublaženim kreditnim standardima u svim kvartalima 2024, a navedeni razlozi bili su povećana spremnost na preuzimanje rizika, bolja percepcija rizika (bolja opšta ekonomska situacija i izgledi, manji kreditni rizik i sl) i znatno veća konkurencija od strane ostalih banaka. Dodatno, uslovi za stambene kredite bili su povoljniji, a kao razlozi navode se kamatna marža, zahtjevi u pogledu kolaterala, vrijednosti hipoteke i depozita, ročnosti, provizije i naknade.

Imajući u vidu važnost tržišta nekretnina za poslovni ciklus i finansijsku stabilnost, izvršena je i procjena rizika na ovom tržištu. Za datu procjenu korišćeno je osam indikatora, praćenih u periodu 2012–2024, koji aproksimiraju stvarnu (fundamentalnu) vrijednost nekretnina. Svako značajno odstupanje od izračunate stvarne vrijednosti nekretnina može biti signal uvećanog rizika na tržištu, koje, kao što je i finansijska kriza ukazala, mogu da utiču na finansijsku stabilnost. S obzirom na period visoke inflacije u 2022. i 2023. godini, pojedine varijable su deflacionirane, kako bi se eliminisao cjenovni efekat.

Dakle, za datu analizu korišćeno je osam serija, koje opisuju tržišnu vrijednost, domaću i inostranu tražnju, te ponudu na tržištu nekretnina. Cijene novogradnje u Crnoj Gori aproksimiraju tržišnu vrijednost nekretnina. Racio neto zarada i cijena novogradnje, kao i procentualni rast stambenih kredita u Crnoj Gori, aproksimiraju domaću tražnju za nekretninama kroz obuhvat platežne moći stanovništva i potražnje za eksternim izvorima finansiranja nekretnina. Udio stranih direktnih investicija (SDI) u nekretnine u ukupnim SDI aproksimiraju inostranu tražnju za nekretninama, što je veoma važno imajući u vidu da je Crna Gora prepoznata kao turistička destinacija, te da je imala visok priliv nere-

zidenata u proteklom periodu. Nivo ponude na tržištu nekretnina opisuje se kroz subjektivnu ocjenu vlasnika nekretnina o cijeni njihovih nekretnina i kroz udio građevinarstva u BDP-u. Takođe, u cilju unapređenja analize dodate su i dvije serije: a) broj izdatih građevinskih dozvola i prijava radova, i b) poslovanje nekretninama (jedan od agregata BDP-a).

Grafikon 4.20

Odstupanje od stvarne vrijednosti nekretnina, 2012–2024.

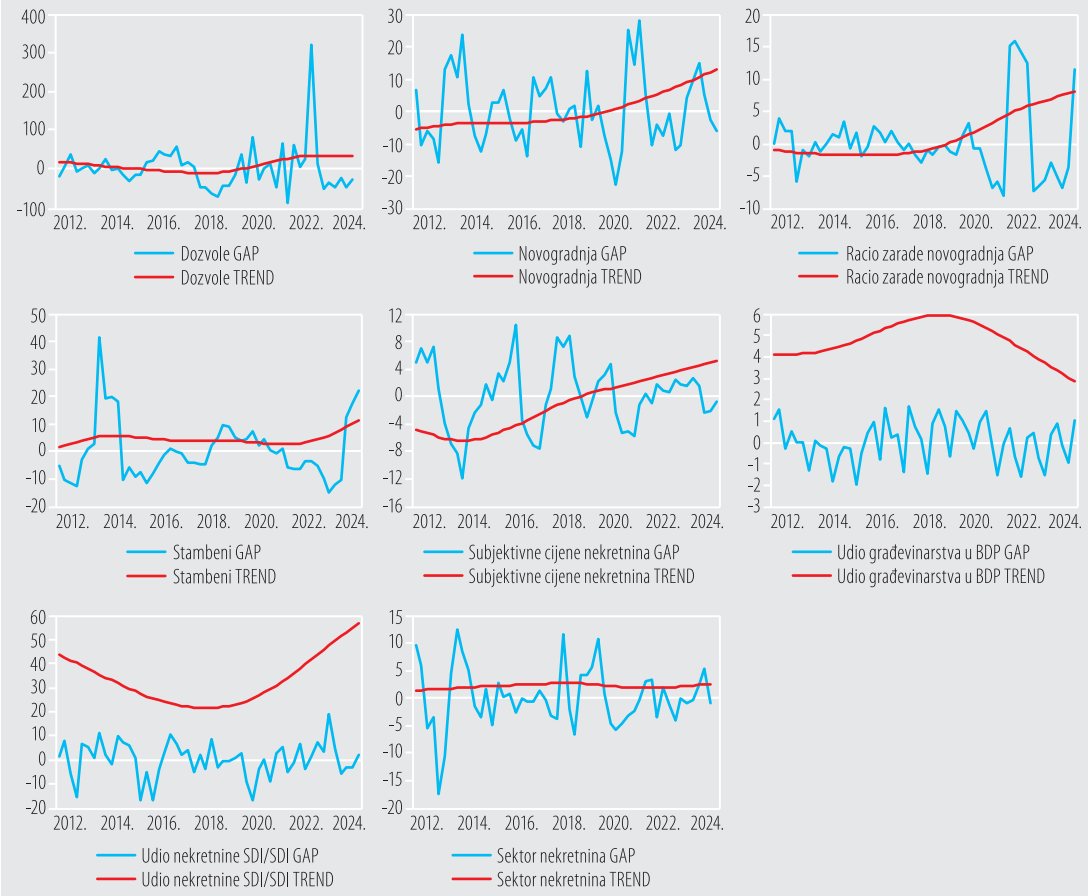

Izvor: CBCG

Realne vrijednosti ovih serija su raspoložive za period 2012–2024. godine, na kvartalnoj osnovi. Da bi se procijenilo odstupanje od stvarne vrijednosti nekretnina, izračunata su ciklična kretanja i trendovi putem HP filter metoda. Data ciklična kretanja i trendovi su prezentovana grafikonom 4.20.

a) **Novogradnja_GAP i Trend**: Cijene novogradnje bilježe kratkoročne oscilacije, uz izraženu volatilnost tokom pojedinih perioda, ali je uprkos tim fluktuacijama dugoročni trend jasan – od 2020. godine uočava se postepeni, a zatim i ubrzani rast. Ovaj uzlazni trend može biti posljedica rasta potražnje, porasta troškova gradnje, kao i inflatornih pritisaka u građevinskom sektoru.

Ovo može ukazivati na rast potražnje, povećane troškove gradnje, kao i efekat povećane inflacije u građevinskom sektoru. Iako postoje oscilacije oko trenda, dugoročni pravac kretanja sugeriše nastavak rasta cijena nekretnina.

b) **Racio zarade/Novogradnja_GAP i Trend**: Odnos između neto zarada i cijena novogradnje pokazuje oscilacije tokom analiziranog perioda, sa uočenim pogoršanjem pristupačnosti u fazama izraženog rasta cijena nekretnina. Ipak, prema podacima za 2024. godinu, uočeno je djelimično poboljšanje ovog odnosa – zahvaljujući značajnom rastu neto zarada, dominantno podstaknutih povećanjem zarada u okviru Programa „Evropa sad 2". Istovremeno, zabilježen je rast cijena novogradnje, ali uz nešto nižu dinamiku, što je doprinijelo privremenom ublažavanju nepovoljnog trenda pristupačnosti stanova.

   Poboljšanje omjera zarade i cijena novogradnje u četvrtom kvartalu 2024. godine (19,3%) doprinijelo je povećanoj potražnji za stambenim prostorom, što se dodatno reflektovalo kroz rast stambenih kredita fizičkih lica od 18,3% u toku iste godine. Ovaj razvoj je, uz rast aktivnosti u građevinskom sektoru – kako u vrijednosti izvršenih radova (+2,4%), tako i efektivnih časova rada (+1,6%) – indikator pozitivnih kratkoročnih kretanja na tržištu nekretnina. Ipak, sa aspekta dugoročnog trenda, ostaje važno pratiti održivost ovog poboljšanja, s obzirom na potencijalnu promjenjivost u kretanjima cijena i prihoda.

c) **Stambeni krediti_GAP i Trend**: Kretanje stambenih kredita obilježeno je oscilacijama, ali dugoročni trend jasno ukazuje na postepeni rast kreditne aktivnosti. Tokom 2024. godine zabilježen je značajan porast stambenih kredita fizičkih lica od 18,3%, što ukazuje na snažnu potražnju za eksternim finansiranjem u sektoru stanovanja. Ovo povećanje je djelimično povezano sa poboljšanjem odnosa između neto zarada i cijena novogradnje, kao i sa povoljnim kreditnim uslovima.

   Povećana dostupnost kredita, niske kamatne stope i mjere ekonomske politike – uključujući rast minimalnih zarada – dodatno su podstakle tražnju za stambenim prostorom, čime je osnažen uzlazni trend u kreditiranju. Iako ovakav razvoj može imati pozitivan uticaj na ekonomski rast i stanogradnju, istovremeno zahtijeva pažljivo praćenje potencijalnih rizika, naročito u slučaju promjene kamatnog okruženja ili pogoršanja makroekonomskih uslova.

d) **Udio nekretnine SDI/SDI_GAP i Trend**: Udio stranih direktnih investicija (SDI) u nekretnine bilježi određene oscilacije tokom posmatranog perioda, pri čemu se i dalje održava na relativno visokom nivou. Dugoročni trend ukazuje na kontinuiran interes stranih investitora za crnogorsko tržište nekretnina, što može biti posljedica atraktivnosti turističkih destinacija, povoljnog poreskog tretmana i stabilnog investicionog okruženja.

   Međutim, prema najnovijim podacima, udio SDI u nekretnine u ukupnim prilivima SDI je opao – sa 53,7% u 2023. na 51,2% u 2024. godini – što može ukazivati na blagu diverzifikaciju investicionih tokova ka drugim sektorima ekonomije. Iako ukupan nivo investicija u nekretnine ostaje visok, kratkoročne fluktuacije potvrđuju osjetljivost sektora na promjene globalnih ekonomskih i geopolitičkih faktora.

e) **Subjektivne cijene nekretnina_GAP i Trend**: Percepcija vlasnika nekretnina o tržišnoj vrijednosti njihovih objekata varira, s naglim padovima u kriznim periodima. Međutim, trend ukazuje na dugoročno pozitivnu putanju, što sugeriše stabilizaciju tržišnih očekivanja. Rast subjektivne pro-

cjene vrijednosti nekretnina može odražavati povećanu tražnju, poboljšanu ekonomsku situaciju ili rast optimizma među vlasnicima nekretnina.

f) **Udio građevinarstvo/BDP_GAP i Trend**: Indikator odstupanja (GAP) pokazuje izražene ciklične oscilacije tokom cijelog analiziranog perioda. Vidljive su sezonske fluktuacije, pri čemu su periodi povećane građevinske aktivnosti praćeni fazama smanjenja. Oscilacije su naročito izražene od 2014. godine, što može ukazivati na visok nivo osjetljivosti građevinskog sektora na makroekonomske uslove, uključujući investicione cikluse, promjene u potražnji i dostupnost finansiranja. U posljednjim godinama, iako je GAP još uvijek podložan varijacijama, prisutan je blagi oporavak u odnosu na prethodne periode stagnacije. Trend pokazuje postepeni rast učešća građevinskog sektora u BDP-u od 2012. do 2019. godine, pri čemu dostiže vrhunac u 2019. i 2020. godini. Nakon toga, trend počinje da opada, što može signalizirati smanjenje investicione aktivnosti u sektoru građevinarstva ili preraspodjelu ekonomske strukture u korist drugih sektora. Ovaj pad može biti rezultat ekonomskih posljedica pandemije COVID-19, povećanih troškova građevinskog materijala, smanjenja stranih investicija ili promjene regulatornog okvira. Iako je trend i dalje iznad početnog nivoa iz 2012. godine, nastavak negativne putanje može ukazivati na dugoročne izazove za sektor.

g) **Dozvole_GAP i Trend**: Broj izdatih građevinskih dozvola pokazuje snažne fluktuacije, posebno u periodima ekonomske nesigurnosti. Međutim, dugoročni trend ukazuje na postepeni rast broja izdatih građevinskih dozvola, što može značiti povećanu investicionu aktivnost i optimizam u sektoru nekretnina. Ovaj trend je pozitivan indikator budućeg rasta građevinske industrije, ali može ukazivati i na rastući investicioni ciklus koji može biti osjetljiv na eksternu ekonomsku dinamiku.

h) **Sektor nekretnina_GAP i Trend**: Poslovanje nekretninama pokazuje izražene oscilacije kroz analizirani period, sa cikličnim odstupanjima u zavisnosti od ekonomske situacije. Dugoročni trend ukazuje na postepeni rast sektora nekretnina, što može odražavati povećanu ekonomsku aktivnost, rast stranih investicija i poboljšanu tržišnu dinamiku. Ipak, prisutne oscilacije ukazuju na potrebu za opreznim upravljanjem rizicima kako bi se osigurala stabilnost tržišta.

Zaključno, dodavanje trendova omogućava dublju analizu dugoročnih kretanja na tržištu nekretnina u Crnoj Gori, pružajući jasniji uvid u fundamentalne promjene u sektoru. Većina analiziranih varijabli pokazuje tendenciju rasta, što sugeriše povećanu potražnju, intenzivniju kreditnu aktivnost i snažan investicioni interes, kako domaćih tako i stranih učesnika na tržištu. Istovremeno, iako su kratkoročne oscilacije prisutne, dugoročni trendovi ukazuju na stabilizaciju tržišta, uz napomenu da se odnos između zarada i cijena nekretnina u 2024. godini umjereno poboljšao – što je pozitivno uticalo na potražnju i kreditnu aktivnost. Ipak, sa stanovišta održivosti, važno je nastaviti pratiti ovaj odnos u srednjem i dugom roku, s obzirom na njegov ključni uticaj na pristupačnost stanovanja

Povećana uloga građevinarstva i sektora nekretnina u crnogorskoj ekonomiji jasno je vidljiva kroz rastući trend investicija, stranih direktnih ulaganja i kreditne aktivnosti. Međutim, određeni indikatori, poput udjela građevinarstva u BDP-u i subjektivnih procjena cijena nekretnina, pokazuju znake usporavanja nakon vrhunca zabilježenog u prethodnim godinama. Ovo može ukazivati na fazu tržišne zrelosti ili potencijalnu korekciju usljed vanjskih ekonomskih faktora, poput rasta troškova finansiranja, inflacije ili regulatornih promjena. Stoga je od ključne važnosti kontinuirano praćenje tržišnih indikatora kako bi se na vrijeme prepoznali potencijalni rizici.

Iako tržište pokazuje otpornost i tendenciju rasta, potrebna je pažljiva makroekonomska politika kako bi se obezbijedio balans između ponude i potražnje, izbjegle spekulativne aktivnosti i očuvala dugoročna stabilnost sektora. Osim toga, važno je posmatrati strukturne promjene u ekonomskoj aktivnosti, poput diverzifikacije investicija i povećanja pristupačnosti stambenih nekretnina. U tom kontekstu, praćenje trendova kroz indikatore omogućava pravovremene i ciljane ekonomske politike koje mogu doprinijeti održivom razvoju tržišta nekretnina u Crnoj Gori.

4.9. Tržište kapitala

Na Montenegroberzi ostvaren je promet od svega 9,7 mil. eura (0,1% BDP-a) u 2024. godini, još manje nego u 2023. godini kada je promet iznosio 12,3 mil. eura.

Trgovanje akcijama činilo je 93,8% ukupnog prometa, od čega se na trgovanje akcijama subjekata mimo investicionih fondova odnosilo 9,1 mil. eura, a na trgovanje akcijama investicionih fondova svega 23,5 hiljada eura. Trgovina obveznicama obavljena je u iznosu od 0,6 mil. eura, i gotovo u cjelosti se odnosila na trgovinu korporativnih obveznica. Ostatak ukupnog prometa odnosio se na primarni promet na berzi, koji je ostvaren u iznosu od 0,7 mil. eura.

Na kraju 2024. godine, berzanski indeksi Monex i MNSE10 bili su na nivou od 16.433,46 odnosno 1.085,52 poena, čime je indeks Monex zabilježio rast od 5,5%, a MNSE10 od 2,1%. Uprkos rastu ostvarenom u posljednjih nekoliko godina, vrijednost indeksa Monex je i dalje značajno niža u odnosu na period snažne ekspanzije iz 2007. godine, nakon kojeg je uslijedio oštar pad, a indeks se nikada nije vratio na te nivoe.

4.10. Platni sistemi

Platni sistem CBCG, koji čine RTGS sistem i DNS sistem, u 2024. godini radio je gotovo neometano, i u skladu sa terminskim rasporedom rada sistema tokom svih 253 radna dana. Tokom 2024. godine za 253 radna dana u Platnom sistemu CBCG, odnosno od 137.885 minuta produkcije, bilo je 84 minuta zastoja (27 minuta u martu, sedam minuta u maju i 50 minuta u junu), pa je raspoloživost sistema iznosila visokih 99,94%.

Ukupno je bilo izvršeno 14,6 mil. plaćanja, vrijednosti 24,8 mlrd. eura, što je 7% odnosno 12,9% više nego u 2023. godini. Pri tome, 38,7% ukupnog broja plaćanja je bilo realizovano u RTGS sistemu, čiji je udio u ukupnoj vrijednosti plaćanja iznosio 94,2%. Sa druge strane, u DNS sistemu je bilo realizovano 61,3% ukupnog broja plaćanja, ili 5,8% ukupne vrijednosti plaćanja.

Relativno mali broj odbijenih plaćanja i plaćanja stavljenih na čekanje ukazuje na to da je likvidnost učesnika u sistemu bila odlična, a da su razlozi za stavljanje plaćanja na čekanje, odnosno razlozi za odbijanje plaćanja, prije svega bili tehničko-operativne prirode. Usljed nedostatka sredstava na računu, na čekanje je bilo stavljeno 48 plaćanja (sva u RTGS sistemu), od čega je njih 46 izvršeno po prilivu sredstava u toku dana, dok jedno plaćanje nije realizovano usljed nedostatka sredstava na računu do kraja dana, a jedno je otkazano od strane operatera uz saglasnost učesnika. Posmatrajući intradnevnu likvidnost banaka, može se reći da su početna stanja na RTGS računima banaka bila više nego dovolj-

na da pokriju njihova odlazna plaćanja, uz određene varijacije po bankama koje su bile bez uticaja na rizik likvidnosti.

4.11. Makroprudencijalna politika

CBCG donosi makroprudencijalne mjere kao dio aktivnosti koje sprovodi u cilju očuvanja finansijske stabilnosti, a kojima targetira prevenciju ili ublažavanje pojedinih sistemskih rizika. Prije svega, CBCG koristi kapitalne bafere, kao zaštitne slojeve kapitala. Kapitalni baferi uvedeni su Zakonom o kreditnim institucijama, kojim su u crnogorski regulatorni sistem inicijalno transponovane odredbe paketa CRD IV/CRR[31], a kojima je Bazel III implementiran u EU. Od 20. marta 2025. godine u Crnoj Gori implementiran je paket CRD V / CRR II[32], s tim da kreditne institucije imaju devet mjeseci za usklađivanje svog poslovanja sa odredbama zakona kojim je implementacija tog paketa sprovedena.

U skladu sa svojim Okvirom za vođenje makroprudencijalne politike[33], CBCG može djelovati i drugim raspoloživim makroprudencijalnim mjerama. Dodatno, mimo makroprudencijalnih mjera u striktnom smislu riječi, CBCG može djelovati i drugim mjerama za očuvanje finansijske stabilnosti, kao što je bila praksa prije donošenja Zakona o kreditnim institucijama, i kao što i dalje čini.

Tokom 2024. godine, CBCG je aktivno koristila kapitalne bafere (tabela 4.5). Na kraju godine, zahtjev za kombinovani bafer kretao se u rasponu od 3,375% do 3,875%, odnosno do 3,885%, uzimajući u obzir specifičnu stopu kontracikličnog kapitalnog bafera.

Tabela 4.5

Važeći kapitalni baferi, u %, 31. 12. 2024.	
Vrsta bafera	Nivo bafera
Bafer za očuvanje kapitala[34]	1,875%
Bafer za strukturni sistemski rizik[35]	1,5%
Bafer za ostale sistemski važne kreditne institucije[36]	1,25–2%
Kontraciklični kapitalni bafer[37]	0%

Izvor: CBCG

[31] Direktiva 2013/36/EU i Regulativa 2013/575

[32] Direktiva 2019/878/EU i Regulativa 2019/876

[33] https://cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_naslovna/okvir_makroprudenciona_politika.pdf

[34] Član 138 Zakona o kreditnim institucijama („Sl. list Crne Gore" br. 72/19, 82/20, 8/21, 24/25) https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_brzi_linkovi/propisi/zakoni/zakon_o_kreditnim_institucijama_prec_tekst_24-25.pdf

[35] https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_fin_stabilnost/obavjestenje__bafer_strukturni_sistemski_rizik_01122023_mne.pdf

[36] https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_fin_stabilnost/obavjestenje_o_preispitivanju_utvrdjivanja_OSV_ki_i_stopama_bafera_za_OSV_ki_290324.pdf

[37] https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_fin_stabilnost/obavjestenje_stopa_kontrac_bafera_kapitala_cg_q4-2024_300924.pdf

Grafikon 4.21

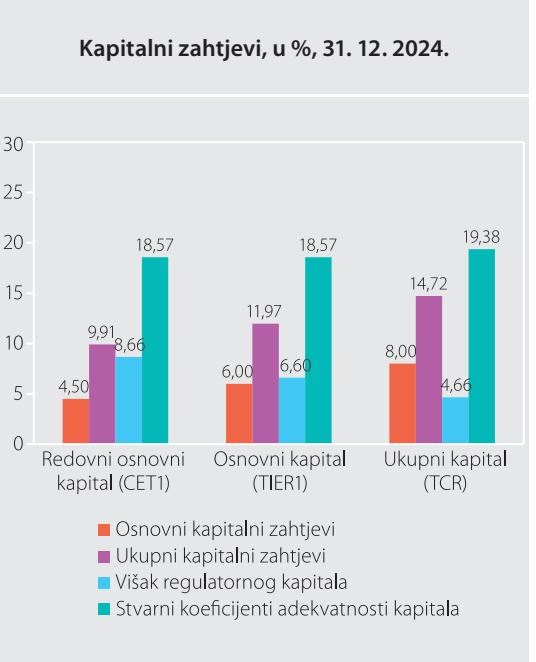

Izvor: CBCG

Pored makroprudencijalnih kapitalnih zahtjeva, na snazi su bili i dodatni individualni kapitalni zahtjevi u okviru Stuba II, kao i naravno, osnovni kapitalni zahtjevi, jednaki za sve banke. Shodno tome, na nivou sistema, minimalni zahtjev za redovni osnovni kapital (CET1) iznosio je 9,91%[38]. Minimalni zahtjev za osnovni kapital (TIER1) iznosio je 11,97%, a minimalni zahtjev za ukupni regulatorni kapital na nivou sistema iznosio je 14,72%. Međutim, mnoge banke izdvajale su viškove kapitala, čime je stvarni koeficijent kapitala iznosio 18,57% za redovni osnovni kapital i osnovni kapital, odnosno 19,38% za ukupni regulatorni kapital (grafikon 4.21).

Bafer za očuvanje kapitala određen je Zakonom o kreditnim institucijama, kojim je propisano postepeno uvođenje tj. povećanje ovog bafera[39]. U 2024. godini, stopa bafera za očuvanje kapitala iznosila je 1,875%. Od 1. januara 2025. godine stopa bafera iznosi 2,5% ukupnog iznosa izloženosti riziku, što je u skladu sa Bazelom III.

Bafer za strukturni sistemski rizik preispituje se dvogodišnje, a tokom posljednjeg preispitivanja sprovedenog krajem 2023. godine, procijenjeno je da mjere iz zakona i drugih važećih propisa ne bi bile dovoljne za rješavanje rizika za finansijski sistem. Strukturni sistemski rizici u Crnoj Gori većinom dolaze iz realne ekonomije, odnosno iz makroekonomskih neravnoteža različitog tipa, više nego iz finansijskog sistema. Stoga, CBCG je propisala stopu bafera za strukturni sistemski rizik na nivou od 1,5%, sa jednakom primjenom na sve izloženosti. Ovo posljednje uslovljava da se na datu kreditnu instituciju primjenjuje samo jedan i to – veći, bafer za strukturni sistemski rizik ili OSV bafer, a ne oba bafera. Ova odredba je izmijenjena transponovanjem paketa CRD V / CRR II u Zakon o kreditnim institucijama[40] u 2025. godini, prema kojem će se ovi baferi sabirati.

Bafer za ostale sistemski važne (OSV) kreditne institucije preispituje se godišnje[41]. CBCG je posljednji put odredila stope OSV bafera za period počev od 31. 03. 2024. godine, u rasponu od 1,25%–2%, u zavisnosti od stepena sistemskog značaja date kreditne institucije. Za postupak su uglavnom korišćeni podaci koje su kreditne institucije dostavile CBCG u redovnom procesu izvještavanja za četvrti kvartal 2023. godine. Ovom prilikom, CBCG je identifikovala osam ostalih sistemski važnih kreditnih institucija.

OSV kreditne institucije su one institucije čiji „poremećaj u poslovanju ili prestanak poslovanja može dovesti do sistemskog rizika u Crnoj Gori“. CBCG ih utvrđuje na osnovu Odluke o određivanju osta-

[38] Procenti u ovoj i narednoj rečenici se odnose na kapitalne zahtjeve po svim osnovama, uključujući dodatne individualne kapitalne zahtjeve u okviru stuba II i kapitalne bafere.

[39] Član 386 Zakona o kreditnim institucijama.

[40] Član 138 Zakona o kreditnim institucijama odnosno član 131 Direktive (EU) 2019/878.

[41] Odluka o određivanju ostalih sistemski važnih kreditnih institucija ("Službeni list Crne Gore", br. 127/20, 17/25).

lih sistemski važnih kreditnih institucija („Sl. list Crne Gore“ br. 127/20), odnosno metodologije koja čini sastavni dio te odluke. Metodologija je gotovo u potpunosti usklađena sa Smjernicama Evropskog bankarskog regulatora (EBA) za određivanje OSV kreditnih institucija (EBA/GL/2014/10), a bazira se na sljedeća četiri kriterijuma: 1) veličina; 2) značaj za privredu Crne Gore; 3) značaj prekograničnih aktivnosti; i 4) povezanost sa finansijskim sistemom.

Tabela 4.6

OSV kreditne institucije i stope bafera za OSV kreditne institucije utvrđene počev od 31. 03. 2024. godine

OSV kreditna institucija	Bodovi	Stopa bafera za OSV kreditnu instituciju, %
Crnogorska komercijalna banka AD Podgorica	2.162	2,00
NLB Banka AD Podgorica	1.876	2,00
Hipotekarna banka AD Podgorica	1.369	2,00
ERSTE Bank AD Podgorica	945	2,00
Zapad banka AD Podgorica	793	2,00
Adriatic Bank AD Podgorica	684	2,00
Lovćen banka AD Podgorica	589	1,25
Prva banka Crne Gore AD Podgorica	456	2,00

Izvor: CBCG

Kontraciklični kapitalni bafer - tokom preispitivanja primjerenosti stope sprovedenog u prvom kvartalu 2024. godine, u cilju očuvanja otpornosi bankarskog sektora na moguću materijalizaciju cikličnih sistemskih rizika, CBCG je donijela odluku o povećanju ove stope i time po prvi put uvela nenultu stopu kontracikličnog kapitalnog bafera (0,5%), sa datumom primjene od 1. aprila 2025. godine. U posljednjem kvartalu 2024. godine, CBCG je još jednom povećala stopu kontracikličnog kapitalnog bafera (1%) sa datumom primjene od 1. januara 2026. godine[42].

Naime, odabrani pokazatelji ukazivali su na akumulaciju cikličnih rizika, prije svega u domenu kreditnog rasta i daljeg rasta cijena nekretnina. Intenzivan kreditni rast bio je posebno izražen kod stanovništva, što je dijelom rezultat povećanja zarada u prethodnom periodu. Gotovinski i stambeni krediti su prednjačili, a kreditna ekspanzija bila je evidentna i kroz rekordan obim novoodobrenih kredita. Cijene stanova u novogradnji dostigle su novi istorijski maksimum, doprinoseći cikličnim ranjivostima.

Tokom 2024. godine stopa kontracikličnog bafera je održavana na nivou od 0%, u skladu sa ranijim odlukama CBCG po tom pitanju. Preciznije, stopa bafera za izloženosti u Crnoj Gori iznosila je 0%, s tim da je u slučaju inostranih izloženosti kreditna institucija generalno dužna da primjenjuje stope bafera koje su propisala nadležna tijela za bafer u drugim zemljama, ponderiše sve stope bafera učešćem izloženosti prema datoj zemlji u ukupnim izloženostima, i time na kraju izračunava tzv. stopu kontracikličnog bafera kapitala specifičnu za kreditnu instituciju. Tokom 2024. godine bilo je vrlo malo izdvajanja kapitala za kontraciklični bafer po osnovu izloženosti kreditnih institucija u inostranstvu, tj. stopa bafera specifična za kreditnu instituciju je tek rijetko iznosila nešto iznad 0%.

[42] Oba povećanja realizovana su Odlukom o povećanju stope kontracikličnog bafera kapitala („Sl. list Crne Gore“ br. 27/24, 125/24).

Pored kapitalnih bafera, u primjeni su bile i makroprudencijalne mjere koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima. Mjere su u primjeni počev od 2020. godine, a donešene su sa ciljem uspostavljanja održivosti kreditiranja fizičkih lica, a u kontekstu očuvanja finansijske stabilnosti od strane CBCG. Mjerama se ročnost gotovinskih kredita fizičkih lica koji nemaju kvalitetno sredstvo obezbjeđenja limitira na 10 godina, odnosno na osam ili šest godina, u zavisnosti od veličine i kvaliteta portfolija tih kredita za svaku pojedinačnu kreditnu instituciju. Gotovinski krediti fizičkih lica imali su dinamičan rast i u 2024. godini, pa je važenje Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima produženo do kraja 2025. godine. Primjera radi, prema Kreditnom registru, u 2024. odobren je rekordan iznos gotovinskih kredita fizičkih lica od 492,08 mil. eura, ili 55,91% više u odnosu na 2023. godinu, pri čemu je 73,54% njih odobreno uz ročnost od pet ili više godina.

4.12. Pokazatelji zaduženosti dužnika koji su fizička lica

Tokom 2024. godine, CBCG je otpočela prikupljanje podataka od kreditnih institucija o pokazateljima zaduženosti dužnika koji su fizička lica. Naime, prema Odluci o kriterijumima i načinu klasifikacije aktive i obračunavanju rezervacija za potencijalne kreditne gubitke kreditne institucije („Sl. list Crne Gore“ br. 127/20, 140/21), kreditne institucije su za potrebe ocjene zaduženosti dužnika koji je fizičko lice dužne da izračunavaju racija LTI, DTI, LSTI, DSTI i LTV[43], kao i da na osnovu tih racija interno utvrđuju prihvatljiv nivo zaduženosti pri odobravanju kredita fizičkim licima. Od sredine godine, banke su počele da na mjesečnom nivou izvještavaju CBCG o izračunatim racijima za sva pojedinačna novoodobrena potraživanja, što u pojedinim slučajevima uključuje i potraživanja po osnovu lizinga, overdraftova i kreditnih kartica. Na srednji rok, CBCG planira da uspostavi strukturirani način izvještavanja, najvjerovatnije kroz Kreditni registar, što će uključivati i jednoobrazne detaljnije definicije sastavnih komponenata pomenutih racija. Sve to će činiti kvalitetnu statističku osnovu da CBCG, ukoliko bude cijenila da je neophodno, u budućnosti propiše limite, tj. maksimalne nivoe pojedinih racija.

Postojeći sistem izvještavanja omogućava CBCG da prati rizike u segmentu kredita fizičkih lica u razumno dobroj mjeri, uključujući i mogućnost eventualnog uvođenja limita za pojedina racija. Paralelno, CBCG planira uvođenje strukturiranog sistema izvještavanja, što će podrazumijevati i odgovarajući pravni akt - bilo novu tematsku odluku, ili izmjene i dopune neke od podstojećih odluka CBCG.

Primjera radi, u decembru su banke izvijestile o 8.291 novom potraživanju na koje su izračunale bar jedan od gore navedenih racija prilikom odobravanja potraživanja, u ukupnom iznosu od 86,7 mil. eura[44]. Uglavnom se radilo o kreditima (97,6% iznosa), dok se ostatak odnosio na kreditne kartice, overdraftove i lizing. Svi krediti su bili odobreni u eurima, a uglavnom su bili odobreni rezidentnim fizičkim licima, sa fiksnom kamatnom stopom, mjesečnim načinom otplate i uglavnom su pripada-

[43] LTI (*loan-to-income*), odnos iznosa odobrenog kredita i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika; DTI (*debt-to-income*), odnos ukupnog duga po osnovu kredita i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika; LSTI (*loan-service-to-income*), odnos godišnjeg troška otplate kredita i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika; DSTI (*debt-service-to-income*), koji predstavlja odnos godišnjeg troška otplate ukupnog duga po kreditima i ukupnog godišnjeg prihoda dužnika i LTV (*loan-to-value*), odnos iznosa odobrenog kredita i procijenjene vrijednosti kolaterala.

[44] Podatke prezentovane u ovom dijelu teksta potrebno je tumačiti primarno u smislu prikaza aktivnosti koje CBCG preduzima na tom polju, i imajući u vidu da se radi o samo jednom dijelu situacije (potraživanja/krediti koji su odobreni samo u decembru 2024. godine), a u svakom slučaju potrebno ih je tumačiti sa određenom rezervom, jer ih CBCG nije prikupila kroz zvanično izvještavanje.

li kategoriji kvaliteta „A“. Od ukupnog iznosa odobrenih kredita, 93,2% odnosilo se na gotovinske (62,6%), stambene (22,1%) i kredite za refinansiranje (8,4%). Po pitanju ročnosti, svega 7,7% iznosa odnosilo se na kredite ročnosti do tri godine, 67,1% na kredite ročnosti od tri do 10 godina, a 25,2% na kredite ročnosti preko 10 godina.

U strukturi iznosa kredita prema DSTI (koji su banke izračunale za 6.908 kredita iznosa 84,1 mil. eura)[45], 35,6% se odnosilo na kredite odobrene uz DSTI u rasponu od 40%-50%, što je povišen nivo DSTI, a 44% kredita uz DSTI niži od 40% (grafikon 4.22). Uz DSTI od preko 50% odobreno je 20% iznosa kredita, što može biti problematično, iako se radilo o manjem broju kredita (935, ili 13,5% broja). Prosječni DSTI iznosio je 37,1%, a prosječni ponderisani DSTI iznosima kredita 40,3%.

DSTI iznad 50% podrazumijeva da dužniku nakon servisiranja duga po svim kreditima, uključujući i predmetni kredit, ostaje manje od 50% dohotka, što je posebno sporno za dužnike sa nižim nivoom dohotka. U Crnoj Gori, kod dužnika se ne može sprovoditi prinudna naplata na njegovim novčanim sredstvima u iznosu većem od 50% zarade, što uobičajeno čini glavninu redovnih primanja dužnika, što bi pomenutu situaciju moglo činiti još problematičnijom. Međutim, može biti da su prilikom odobravanja nekih od pomenutih kredita uzeti u obzir i drugi oblici dohotka (mimo zarade), a takođe, oko polovine iznosa kredita odobrenih uz DSTI od preko 50% odnosilo se na stambene kredite obezbijeđene nekretnitom, što čini da je akumulacija rizika manja nego što izgleda.

U strukturi iznosa kredita prema LTV (koji su banke izračunale za 344 kredita iznosa 25,4 mil. eura), 31,6% se odnosilo na kredite odobrene uz LTV u rasponu od 80%-90%, što je blago povišen nivo LTV, a 61,2% kredita uz DSTI niži od 80% (grafikon 4.23). Uz LTV od preko 90% odobreno je 7,3% iznosa kredita, (30 kredita, ili 8,7% broja). Prosječni LTV iznosio je 63,4%, a prosječni ponderisani LTV iznosima kredita 68,1%.

Grafikon 4.22

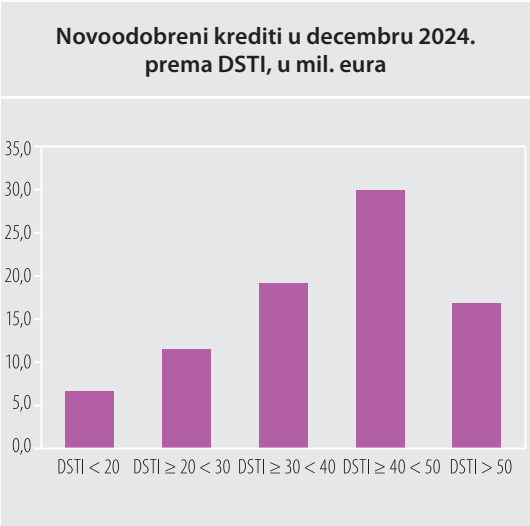

Izvor: mjesečni izvještaji banaka

Grafikon 4.23

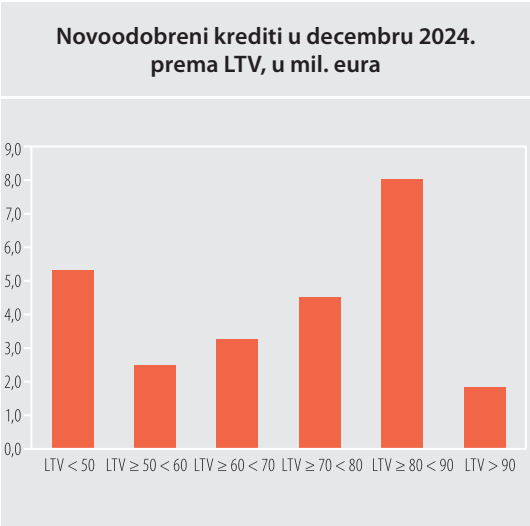

Izvor: mjesečni izvještaji banaka

[45] Iz obuhvata podataka koji se odnose na DSTI i LTV isključeni su krediti za koje banke nijesu prijavile izračunat DSTI/LTV, kao i određeni krediti sa previsokim, i time nepouzdanim vrijednostima DSTI/LTV.

U strukturi iznosa stambenih kredita prema DSTI i LTV, 34,1% stambenih kredita odobreno je uz DSTI iznad 40% i LTV iznad 80%, što može biti problematično, mada je uz DSTI iznad 50% i LTV iznad 90% odobreno svega 2,3% stambenih kredita.

Tabela 4.7

Novoodobreni stambeni krediti u decembru 2024. prema DSTI i LTV, %

	LTV < 50	LTV ≥ 50 < 60	LTV ≥ 60 < 70	LTV ≥ 70 < 80	LTV ≥ 80 < 90	LTV > 90	Ukupno
DSTI > 50	2,4	4,2	5,0	7,9	14,8	2,3	**36,5**
DSTI ≥ 40 < 50	2,4	2,2	3,8	3,2	11,5	5,5	**28,6**
DSTI ≥ 30 < 40	1,1	1,5	2,7	5,4	11,3	0,4	**22,4**
DSTI ≥ 20 < 30	3,1	0,3	1,2	1,4	2,1	0,5	**8,5**
DSTI < 20	1,8	0,7	0,0	0,8	0,9	0,0	**4,1**
Ukupno	**10,7**	**8,8**	**12,7**	**18,7**	**40,5**	**8,6**	100,0

Izvor: mjesečni izvještaji banaka

Kako je navedeno, ovo izvještavanje predstavlja statističku osnovu za eventualno uvođenje limita, tj. maksimalnih nivoa pojedinih racija, što spada u grupu „mjera baziranih na dužnicima" (eng. *borrower-based measures*, BBMs), tj. mjera usmjerenih na korisnike kredita. U pitanju su makroprudencijalne mjere kojima se direktno utiče na očuvanje finansijske pozicije dužnika, ograničavanjem nivoa njihove zaduženosti, a indirektno i na stabilnost banaka kao povjerilaca, smanjivanjem mogućnosti za nastajanje gubitaka. Uobičajeno, mjere se propisuju na novoodobrene kredite (ne na prethodno odobrene a neotplaćene kredite), pa je time potrebno da prođe određeno vrijeme da bi se potpunije osjetio njihov uticaj.

Posljednjih godina mjere usmjerene na korisnike kredita su postale prilično zastupljene u makroprudencijalnoj politici, a posebno u državama članicama EU, gdje su trenutno uvedene u 24 od 27 država (ne postoje u Danskoj, Italiji i Španiji)[46]. Ne postoje mjere tog tipa koje važe na nivou cijele EU, već nadležnost za njih pripada pojedinačnim zemljama članicama. Ograničenja se ponekad postavljaju i u vidu preporuka, koje u pojedinim slučajevima vremenom prelaze u mjere. Pored gore navedenih racija, u mjere usmjerene na korisnike kredita spadaju i one mjere koje se odnose na ročnost kredita ili na otplatu kredita, a koje se često kombinuju sa nekim od racija koji su predmet postavljanja limita. Uobičajeno, mjere se donose za dužnike koji su fizička lica, a vrlo rijetko i za pravna lica.

U našem okruženju, najkarakterističniji su primjeri Hrvatske, Sjeverne Makedonije i Slovenije. Hrvatska narodna banka je uvela limite na DSTI od 40% za kredite koji nijesu stambeni i 45% za stambene kredite, kao i limit na LTV za kredite koji su obezbijeđeni nekretninama, od 90%. Pri tome je ročnost za kredite koji nijesu stambeni ograničena na 10 godina, a na stambene kredite na 30 godina. Dopuštena su i određena odstupanja od pomenutih limita na DSTI i LTV, koja se u slučaju stambenih kredita uglavnom odnose na situacije u kojima dužnici rješavaju svoje stambeno pitanje tj. finansiraju kupovinu svoje prve stambene nekretnine. Odluka o mjerama je donešena sredinom marta 2025. godine, a stupiće na snagu 1. jula.

[46] Izvori podataka za tekst u nastavku su Evropski odbor za sistemske rizike (https://www.esrb.europa.eu/national_policy/html/index.en.html) i pomenute centralne banke država iz okruženja.

Narodna banka Sjeverne Makedonije donijela je mjere kojima je ograničila DSTI na 50% za devizne kredite i kredite sa valutnom kaluzulom, odnosno na 55% za kredite odobrene u domaćoj valuti – denarima, dok je LTV za kredite koji su obezbijeđeni nekretninama ograničen na 85%. Takođe, ročnost hipotekarnih nestambenih kredita ograničena je na 20 godina, dok je ročnost stambenih kredita ograničena na 30 godina. Mjere su u primjeni od 1. jula 2023. godine.

Banka Slovenije ima duže iskustvo sa mjerama usmjerenim na korisnike kredita, budući da je prve takve mjere uvela 2016. godine, a mjere koje su trenutno na snazi su sljedeće: 1) limit na DSTI od 50%, s tim da dužniku nakon servisiranja duga po kreditima ne smije ostati na raspolaganju manje od iznosa neophodnog za pokriće osnovnih životnih troškova, koji je trenutno procijenjen na 745 eura i 2) limit na ročnost gotovinskih kredita koji nijesu obezbijeđeni stambenom nekretnitnom, na sedam godina. Pored mjera, postoji i preporuka za limit na LTV za stambene kredite, generalno od 70%, a 80% za one stambene kredite kojima se finansira kupovina primarne nekretnine dužnika.

5. ZAKLJUČAK

Nakon snažnog ekonomskog rasta u 2023. godini, crnogorska privredna aktivnost zabilježila je osjetno nižu stopu rasta od 3%. Niži parametri zabilježeni su u sektoru turizma. Visoka inflacija iz prethodnog perioda bilježila je pad koji je u 2024. godini rezultirao njenom najnižom stopom još od 2021. godine.

Određeni indikatori pokazuju da su rizici i dalje prisutni, odnosno da je finansijska pozicija nefinansijskih institucija i stanovništva, dviju glavnih grupa klijenata prema kojima su banke izložene, iako značajno poboljšana, i dalje podložna izazovima.

Stanje u državnim finansijama relativno je stabilno, imajući u vidu uglavnom uravnoteženu potrošnju u periodu 2023-2024. godine, nivo javnog duga, i blago poboljšanje kreditnog rejtinga, na B+, što je i dalje daleko od investicionog rejtinga. Nova zaduženja tokom godine povećala su javni dug na 61,3% BDP-a. Najznačajniji rizici kod javnih finansija su u pogledu visoke otplate starih dugova i finansiranja kapitalnog budžeta, tako da naredni period može biti posebno izazovan, imajući u vidu pripadajući rejting i pogoršanje uslova kreditiranja na međunarodnom tržištu početkom marta 2025. godine. Indirektno, nivo javnog duga u slučaju Crne Gore upućuje na relativno slabu međunarodnu konkurentnost, visoku potrošnju naspram niske akumulacije i zavisnost od priliva stranog kapitala. U kontekstu geopolitičkih previranja i pooštravanja uslova finansiranja na međunarodnom tržištu, neophodan je odlučan nastavak mjera odgovorne i dobro izbalansirane fiskalne politike, usmjerene na rješavanje strukturnih ekonomskih problema.

Fiskalna situacija je relevantna za očuvanje finansijske stabilnosti i zbog izloženosti banaka prema državi, u vidu hartija od vrijednosti i kredita, mada je ta izloženost tokom 2024. osjetno smanjena i iznosila je 11,6% ukupne aktive ili 3,1 pp manje u odnosu na kraj 2023. Država je u 2024. godini značajno manje koristila mogućnost novog kreditnog zaduživanja kod banaka nego što je to bio slučaj tokom prethodne godine.

Bankarski sektor je ostao solventan, likvidan i profitabilan. Nastavljen je stabilan rast depozita, koje banke u posljednje vrijeme više preusmjeravaju u kredite, nego u likvidnu aktivu ili u hartije od vrijednosti. Stabilnost bankarskog sistema se u značajnoj mjeri ogleda u stabilnosti depozita, koji su na kraju 2024. godine iznosili rekordnih 5,84 mlrd. eura. Brojni rizici koji su karakterisali banke u prethodnom periodu na kraju godine su bili na niskom nivou. Banke su zabilježile rekordnu profitabilnost zahvaljujući rastućoj kreditnoj aktivnosti pri datoj kamatnoj marži, ali i rastućim nekamatnim prihodima. Neto dobit banaka u 2024. godini iznosila je 157,6 mil. eura, što je za 8% više u odnosu na uporedni period.

U cilju očuvanja otpornosti bankarskog sektora na moguću materijalizaciju cikličnih sistemskih rizika, CBCG je dvaput povećala stopu kontracikličnog kapitalnog bafera tokom 2024, isprva na 0,5% a potom na 1%. Odabrani pokazatelji ukazivali su na akumulaciju cikličnih rizika, prije svega u domenu kreditnog rasta i daljeg rasta cijena nekretnina. Pored kapitalnih bafera, primjenjivane su i makroprudencijalne mjere koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima. Mjere su u primjeni počev od 2020. godine, a donesene su sa ciljem uspostavljanja održivosti kreditiranja fizičkih lica, budući da su kreditna aktivnost i prosječna ročnost kredita u segmentu gotovinskih kredita iznad nivoa koji je optimalan sa stanovišta finansijske stabilnosti.

Po pitanju kapitalnih zahtjeva, pored osnovnih kapitalnih zahtjeva propisanih zakonom i jednakih za sve banke, u primjeni su bili i dodatni individualni kapitalni zahtjevi u okviru stuba II, kao i kapitalni baferi. Pored toga, banke su držale viškove regulatornog kapitala, tako da je koeficijent solventnosti na nivou sistema iznosio 19,4%, čime postoji visoka otpornost banaka na eventualne probleme sa nekvalitetnim kreditima ili sa padom vrijednosti drugih segmenata aktive.

Tabela 1 – Indikatori finansijske stabilnosti (FSIs), 2019–2024.

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.			
	XII	XII	XII	XII	XII	III	VI	IX	XII
Osnovni indikatori finansijske stabilnosti za kreditne institucije									
Ukupni regulatorni kapital / rizikom ponderisana aktiva [1]	17,7	18,5	18,5	19,3	20,3	19,9	19,5	19,8	19,4
Osnovni regulatorni kapital / rizikom ponderisana aktiva [1]	18,1	17,4	17,4	18,4	19,7	19,4	19,0	19,4	18,6
Neto nekvalitetni krediti / kapital [2]	14,9	21,2	22,6	21,4	18,4	18,7	15,7	14,0	11,2
Redovni osnovni regulatorni kapital / rizikom ponderisana aktiva [1]	---	---	---	18,3	19,7	19,4	19,0	19,4	18,6
Osnovni regulatorni kapital / aktiva	10,0	9,9	9,2	8,0	8,6	9,1	9,3	9,2	8,8
Nekvalitetni krediti / ukupni krediti [3]	5,1	5,9	6,8	6,3	5,8	5,8	5,1	4,8	4,1
Nekvalitetni krediti / ukupni krediti [4]	4,7	5,5	6,2	5,7	5,0	4,9	4,3	4,0	3,5
Koncentracija kredita po ekonomskim aktivnostima [5]	67,4	66,5	67,1	66,7	64,5	64,5	64,7	62,6	62,4
Ispravke vrijednosti / nekvalitetni krediti	52,9	40,0	42,4	43,0	44,4	42,6	45,3	47,3	51,9
Povraćaj na aktivu [6]	1,2	0,5	0,7	1,7	2,6	2,6	2,9	3,0	2,7
Povraćaj na kapital [7]	8,7	3,7	4,5	13,5	19,3	18,9	21,2	21,6	18,5
Kamatna marža / bruto prihod [8]	56,6	60,8	55,6	54,0	55,9	60,9	58,1	56,8	57,6
Nekamatni troškovi / bruto prihod	75,8	74,4	75,7	58,4	57,6	56,4	55,4	56,3	58,8
Likvidna aktiva / ukupna aktiva [9]	20,6	21,8	26,0	30,7	23,5	19,3	20,1	21,8	22,9
Likvidna aktiva / kratkoročne obaveze [10]	31,1	35,1	39,7	42,9	32,2	26,6	27,6	29,6	31,1
Racio likvidnosne pokrivenosti [11]	---	---	---	317,7	310,7	323,3	281,3	324,1	315,7
Racio neto stabilnog finansiranja [11]	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Neto otvorena pozicija u stranim valutama / kapital [12]	0,6	0,7	0,1	0,1	-0,3	-0,3	-0,1	0,4	0,3
Cijene stambenih nekretnina, godišnja procentualna promjena [13]	3,4	-11,3	15,3	20,5	28,0	31,0	21,4	12,8	8,2
Dopunski indikatori finansijske stabilnosti									
Kreditne institucije									
Velike izloženosti / kapital [14]	97,4	96,8	118,1	131,5	121,1	109,4	114,9	116,4	125,5
Geografska struktura kredita, u odnosu na ukupne kredite [15]									
Crna Gora	96,7	97,2	95,7	94,7	94,9	95,3	95,1	95,1	95,4
Razvijene ekonomije	0,6	0,7	0,5	0,5	0,7	0,8	0,9	1,0	0,8
Ekonomije u usponu i razvoju	2,6	2,1	3,8	4,8	4,5	3,9	4,0	3,9	3,8

Tabela 1 – Indikatori finansijske stabilnosti (FSIs), 2019–2024. – nastavak tabele

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.			
	XII	XII	XII	XII	XII	III	VI	IX	XII
Azijske ekonomije u usponu i razvoju	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Evropske ekonomije u usponu i razvoju, isključujući Crnu Goru	1,7	1,2	1,6	2,6	2,5	1,9	2,1	2,1	2,0
Latinska Amerika i Karibi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bliski istok i centralna Azija	0,9	1,0	2,3	2,2	2,0	2,0	1,9	1,9	1,8
Podsaharska Afrika	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruto aktivna pozicija u finansijskim derivatima / kapital [12]	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruto pasivna pozicija u finansijskim derivatima / kapital [12]	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,2	0,4	0,4
Trgovački prihod / ukupni prihod [16]	3,8	3,1	3,8	3,6	4,6	5,0	5,6	5,2	4,7
Troškovi zaposlenih / nekamatni troškovi	36,9	35,0	30,2	37,3	31,7	33,4	32,4	31,0	30,7
Razlika između referentnih kamatnih stopa na kredite i na depozite (u baznim poenima) [17]	561	546	532	567	638	636	636	634	625
Depoziti klijenata / ukupni krediti, osim međubankarskih kredita [18]	116,1	108,3	131,0	151,9	147,2	138,3	133,6	139,8	136,5
Krediti denominovani u stranim valutama / ukupni krediti [19]	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3
Obaveze denominovane u stranim valutama / ukupne obaveze [20]	6,4	4,8	5,3	4,8	4,8	5,0	5,2	4,8	4,6
Rast kredita privatnog sektora [21]	6,6	3,0	3,4	8,8	6,3	7,9	11,2	13,5	17,1
Tržište nekretnina									
Stambeni krediti / ukupni krediti [22]	13,9	14,3	14,2	14,9	14,1	13,7	16,4	17,0	17,0
Krediti za poslovne nekretnine / ukupni krediti [23]	6,1	5,5	5,6	5,5	5,9	5,9	5,9	5,9	6,2

Tekst svih fusnota može se pronaći u eksel fajlu dostupnom na *https://www.cbcg.me/me/statistika/statisticki-podaci/indikatori-finansijske-stabilnosti*, a ovdje su, kao najbitnije, prikazane fusnote u nastavku.

3/ Nekvalitetni krediti se odnose samo na glavnicu, bez kamata i vremenskih razgraničenja kamata i naknada. Sa druge strane, ukupni krediti (pored glavnice) obuhvataju i kamate i vremenska razgraničenja kamata i naknada za kvalitetne kredite, dok su iz obuhvata isključene kamate i vremenska razgraničenja kamata i naknada za nekvalitetne kredite. Izuzetno, za period prije 2013. godine, ukupni krediti pored glavnice obuhvataju samo pomenute kamate, jer podaci o vremenskim razgraničenjima kamata i naknada nijesu bili dostupni.
Prije 2013. godine, krediti klasifikovani u kategoriju "E" (tj. u najgoru klasifikacionu kategoriju - "gubitak"), bili su vođeni vanbilansno, tako da brojilac ovog indikatora (tj. nekvalitetni krediti) sadrži kredite klasifikovane kao "E", dok ih imenilac ovog indikatora (tj. ukupni krediti) ne sadrži.

4/ Interna definicija, prema metodologiji korišćenoj u CBCG.
Definicijom su kamate i vremenska razgraničenja kamata i naknada u cjelosti isključene i iz nekvalitetnih kredita i iz ukupnih kredita. Takođe, prema zahtjevima MSFI 9 (ranije MRS 39), definicija tretira depozite kreditnih institucija položene kod drugih kreditnih institucija kao kredite, što je posebno relevantno za račun br. 1009 (iz Odluke o kontnom okviru za kreditne institucije, („Službeni list CG", broj 128/20). Prije 2013. godine, definicija kredita nije obuhvatala pomenute depozite.

* 01. 01. 2018. godine MSFI 9 zamijenio je MRS 39, uz ograničen uticaj na uporedivost serija podataka prije i počev od 1. 01. 2018. godine.
MRS 39 je bio uveden 01. 01. 2013. godine. Uvođenje MRS 39 prouzrokovalo je neuporedivost značajnog broja serija podataka prije i počev od 01. 01. 2013. Kao najvažnije, 01. 01. 2013. godine: nekvalitetni krediti su porasli, kao i računovodstveni kapital, u manjoj mjeri ukupni krediti a u još manjoj mjeri porasla je i aktiva. Uporedivost troškova za gubitke po rezervacijama za kredite, pa stoga i uporedivost neto dobiti, takođe je bila pogođena promjenom. Kao posljedica, svi indikatori izračunati korišćenjem tih serija podataka u osnovi nijesu uporedivi prije i počev od 01. 01. 2013. Konzistentnost ostalih serija podataka ili indikatora, poput likvidne aktive ili racija adekvatnosti kapitala, uglavnom je bila očuvana.

Izvor: kvartalni i mjesečni izvještaji banaka; MONSTAT

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

IZVJEŠTAJ O STABILNOSTI CIJENA 2024. GODINA

Podgorica, 2025. godine

IZDAVAČ Centralna banka Crne Gore
Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 6
81000 Podgorica
telefon +382 20/664-997, 664-269

INTERNET STRANICA http://www.cbcg.me

SAVJET CENTRALNE BANKE dr Irena Radović, guvernerka
dr Nikola Fabris, viceguverner
dr Zorica Kalezić, viceguvernerka
dr Milorad Jovović
Ruždija Tuzović

GRAFIČKA PRIPREMA Nikola Nikolić
Nikola Marđonović

LEKTURA Jasna Rakočević

ŠTAMPA „AP Print" DOO Podgorica

TIRAŽ 100 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

ARIMA	*Autoregressive Integrated Moving Average* (Autoregresivni integrisani model sa pokretnim prosjecima)
BDP	Bruto domaći proizvod
CBCG	Centralna banka Crne Gore
COVID-19	*COronaVIrus Disease-19* (koronavirus SARS-CoV-2)
CPI	Indeks potrošačkih cijena
ECB	Evropska centralna banka
EMU	*Economic and Monetary Union* (Evropska monetarna unija)
EU	Evropska unija
FAO	*Food and Agriculture Organization* (Organizacija za hranu i poljoprivredu)
HICP	*Harmonised index of consumer prices* (Harmonizovani indeks potrošačkih cijena)
IMF/MMF	*International Monetary Fund* (Međunarodni monetarni fond)
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
OPEC	*Organization of the Petroleum Exporting Countries* (Organizacija zemalja izvoznica nafte)
SAD	Sjedinjene Američke Države
SDI	Strane direktne investicije
UN	*United Nations* (Ujedinjene nacije)
USD	Američki dolar

SADRŽAJ

REZIME 7

1. INDIKATORI INFLACIJE 9

1.1. Kretanje inflacije u Crnoj Gori 9
1.2. Kretanje inflacije u regionu i EU 14

2. INFLACIONA OČEKIVANJA BANKARSKOG SEKTORA I PRIVREDE 16

2.1. Očekivanja banaka 16
2.2. Očekivanja privrede (osim banaka) 17

3. DETERMINANTE INFLACIJE 18

3.1. Tražnja 18
3.1.1. Kretanje plata i ostale raspoložive determinante tražnje 19
3.1.2. Tražnja javnog sektora 22
3.1.3. Nefinansijski sektor 24
3.1.4. Eksterna tražnja i tekući račun platnog bilansa 24
3.2. Ponuda i proizvodnja 25

4. MONETARNA POLITIKA 27

5. PROGNOZA INFLACIJE ZA 2025. GODINU 28

5.1. Modelska procjena 28
5.2. Ekspertska procjena 30

REZIME

Tokom 2024. godine zabilježen je trend usporavanja inflacije, kako na globalnom nivou, tako i u Crnoj Gori. Globalna inflacija procijenjena je na 5,7%, dok je u Evropskoj uniji godišnja stopa inflacije, mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena, iznosila 2,7%.

U Crnoj Gori, prosječna inflacija u 2024. godini iznosila je 3,3%, dok je na kraju decembra godišnja stopa inflacije iznosila 2,1%. Najveći doprinos rastu godišnje inflacije dale su cijene u kategorijama: *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva*, *hoteli i restoran*i i *komunikacije*.

Bazna inflacija, koja isključuje sezonske prehrambene proizvode i administrativno regulisane cijene, bila je tokom godine viša od ukupne inflacije. U decembru je iznosila 3,4%, što ukazuje na i dalje prisutne inflatorne pritiske.

Prema rezultatima naše ankete, većina anketiranih banaka i privrednika očekuje da će inflacija u 2025. godini biti u rasponu od 2,3% do 3,3%.

Poslednji kvartal 2024. godine obilježio je izuzetno visok nivo agregatne tražnje – najviši tokom cijele godine, kao i značajno viši u poređenju sa istim periodom prethodne godine.

Iako se u narednom periodu očekuje nastavak usporavanja inflacije, geopolitičke neizvjesnosti, kao i rast plata i penzija, mogu dodatno pojačati inflatorne pritiske.

Modelska procjena (sa vjerovatnoćom od 90%) predviđa inflaciju krajem 2025. godine u rasponu od 1,2% do 3,3%, sa centralnom tendencijom od 2,3%. Ekspertska procjena je slična i projektuje inflaciju u rasponu od 1,6% do 3,6%, sa centralnom projekcijom od 2,6%.

1. INDIKATORI INFLACIJE

1.1. Kretanje inflacije u Crnoj Gori

Trend usporavanja inflacije, kako na globalnom nivou, tako i u Crnoj Gori, nastavljen je i tokom 2024. godine. Iako su se cijene primarnih proizvoda smanjile, cijene usluga u mnogim ekonomijama, uključujući SAD i Eurozonu, i dalje su ostajale iznad nivoa iz peroda prije pandemije COVID-19. Prema aprilskom izvještaju MMF-a[1], globalna inflacija u 2024. godini procijenjena je na 5,7%, što predstavlja smanjenje u odnosu na 6,6% iz 2023. godine. Očekuje se da će globalna inflacija usporiti na 4,3% u 2025. godini, a zatim na 3,6% u 2026. godini, pri čemu će se brže vratiti na ciljane vrijednosti u razvijenim zemljama nego u zemljama u razvoju i usponu. Prema martovskom izvještaju ECB-a[2], procijenjena godišnja inflacija u Eurozoni za 2024. godinu iznosi 2,4%, što je značajan pad u odnosu na 5,4% iz 2023. godine. Očekuje se da će inflacija u Eurozoni blago opasti na 2,3% u 2025. godini, a zatim se približiti ciljanoj vrijednosti Evropske centralne banke od oko 2% tokom 2026. godine.

U Crnoj Gori, nakon što je u novembru 2022. godine zabilježena najveća godišnja stopa inflacije od sticanja nezavisnosti, došlo je do značajnog usporavanja rasta potrošačkih cijena u prethodne dvije godine. Prema podacima MONSTAT-a, potrošačke cijene, u periodu januar–decembar 2024. godine, bile su u prosjeku više za 3,3% u poređenju sa istim periodom prethodne godine (u odnosu na 8,6% u 2023. godini). Najveći doprinos rastu prosječne godišnje stope inflacije dale su cijene iz kategorija *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* (0,79 pp), *odjeća i obuća* (0,56 pp), *hrana i bezalkoholna pića* (0,46 pp) i *restorani i hoteli* (0,44 pp). Godišnja inflacija u decembru 2024. godine, mjerena potrošačkim cijenama, iznosila je 2,1%, dok je mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena iznosila 2,6%.

Posmatrano po mjesecima, najveći rast potrošačkih cijena evidentiran je u januaru i martu, po 0,5%, dok je najveći pad zabilježen u septembru, od 0,4% (grafikon 1).

[1] IMF: World Economic Outlook: *A Critical Juncture amid Policy Shifts*, april 2025. godine

[2] Izvor: *ECB staff macroeconomic projections for the euro area*, mart 2025. godine

Tabela 1

Inflacija u Crnoj Gori u periodu 2023–2024. godine, u %

	2023.				2024.			
	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
Promjena u odnosu na kraj prethodne godine	0,2	1,9	5,4	4,3	1,5	1,7	2,1	2,1
Godišnja promjena	10,5	7,5	7,9	4,3	5,5	4,1	1,0	2,1

Izvor: MONSTAT

Grafikon 1

Godišnja i mjesečna promjena potrošačkih cijene u Crnoj Gori, u %

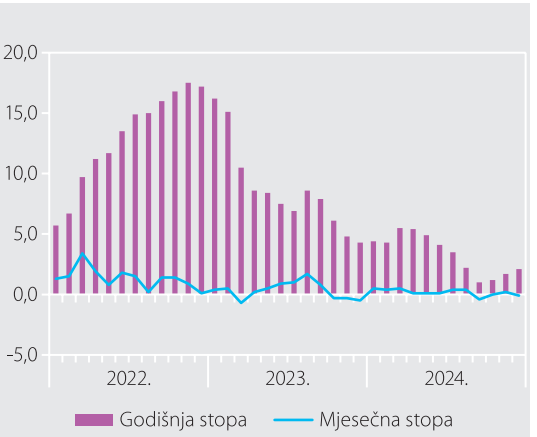

Izvor: MONSTAT

Najveći doprinos rastu godišnje stope inflacije u decembru dale su cijene iz kategorije *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* (0,55 pp) sa rastom od 3,9% (tabela 2), najviše kao rezultat povećanja cijena održavanja i popravke stanova od 10,2%, snabdijevanja vodom od 8,0%, cijena električne energije od 2,9% i čvrstih goriva od 2,3%. Odlukom Elektroprivrede Crne Gore, došlo je do povećanja cijena električne energije za domaće potrošače od januara 2024. godine, dok je primjenom novog cjenovnika, izrađenog po Metodologiji za utvrđivanje cijena regulisanih komunalnih djelatnosti koju je propisala Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti, povećana cijena vode u januaru 2024. godine. Značajan doprinos godišnjoj inflaciji od 0,35 pp, dale su cijene iz kategorije *restorani i hoteli* od 6,7%. Na rast pomenute kategorije najviše je uticao rast cijena usluga smještaja od 5,6% i usluga ishrane u ugostiteljstvu od 7,4%.

Nadalje, rast cijena u kategoriji *komunikacije* od 7,4%, dao je doprinos rastu ukupne inflacije od 0,32 pp, najviše zbog rasta cijena usluga mobilne telefonije od 10,8%. Rast cijena zabilježen je i u kategorijama: *namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana* 5,2%, *rekreacija i kultura* 4,9%, *ostala dobra i usluge* 3,5%, *zdravlje* 2,1%, *alkoholna pića i duvan* 1,4%, *obrazovanje* i *prevoz* po 0,9%, *hrana i bezalkoholna pića* 0,3% i *odjeća i obuća* 0,1%.

Tabela 2

Godišnja stopa rasta (u %) i doprinos pojedinih kategorija u ukupnoj inflaciji[3] u Crnoj Gori

	Ponderi	XII 2024. / XII 2023.	Stopa rasta	Doprinos
Ukupno	**1000,0**	**102,1**	**2,1**	**2,12**
Hrana i bezalkoholna pića	360,6	100,3	0,3	0,10
Alkoholna pića i duvan	39,1	101,4	1,4	0,05
Odjeća i obuća	76,8	100,1	0,1	0,01
Stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva	141,5	103,9	3,9	0,55
Namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana	44,2	105,2	5,2	0,23
Zdravlje	38,4	102,1	2,1	0,08
Prevoz	112,6	100,9	0,9	0,11
Komunikacije	42,5	107,4	7,4	0,32
Rekreacija i kultura	30,2	104,9	4,9	0,15
Obrazovanje	17,7	100,9	0,9	0,02
Restorani i hoteli	52,5	106,7	6,7	0,35
Ostala dobra i usluge	43,8	103,5	3,5	0,16

Izvor: MONSTAT

Grafikon 2

Komponente potrošačkih cijena u Crnoj Gori, doprinos godišnjoj stopi

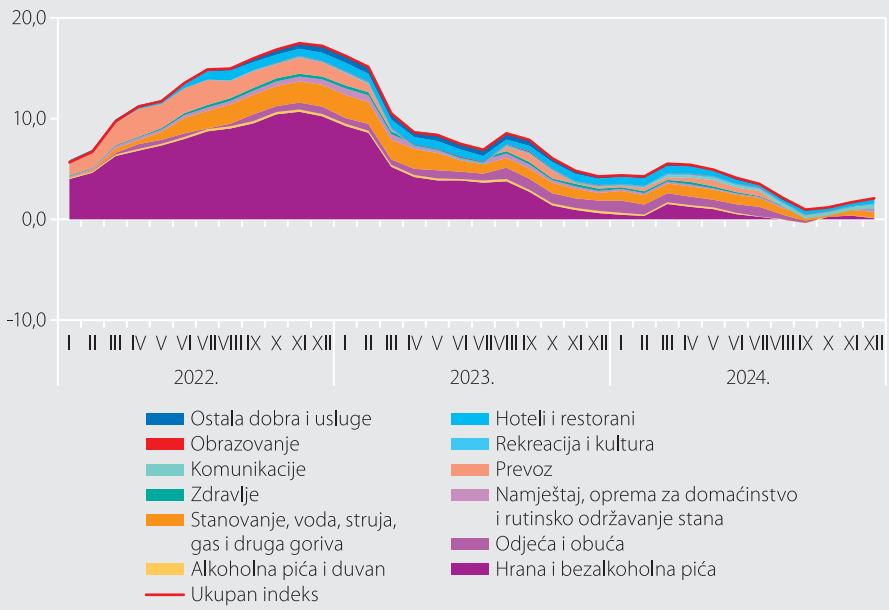

Izvor: MONSTAT

[3] Napominjemo da se, i pored indeksnih promjena, doprinos učešća pojedinih kategorija zbog ponderacione strukture evidentira tek na drugoj, odnosno trećoj decimali.

Grafikon 3

Mjesečna promjena potrošačkih cijena u izabranim kategorijama u Crnoj Gori, u %

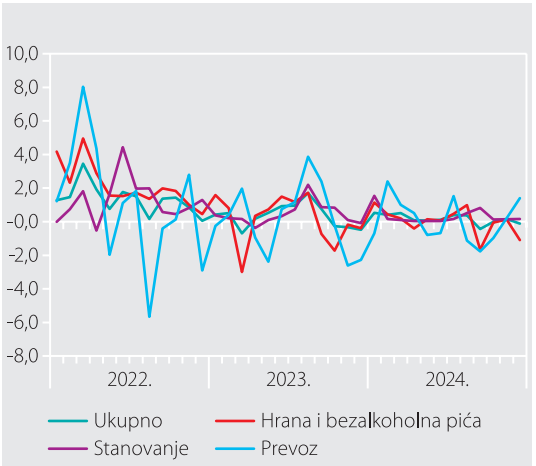

Izvor: MONSTAT

Grafikon 4

Cijene goriva i maziva u Crnoj Gori i cijene nafte OPEC-a, mjesečna stopa, u %

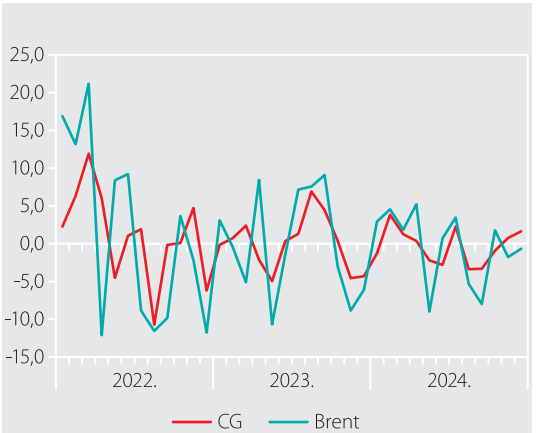

Izvor: MONSTAT i OPEC Montly Oil Market Reports
(*North Sea Dated)

Tokom 2024. godine zabilježen je nastavak trenda smanjenja cijene nafte, kako u Crnoj Gori, tako i na međunarodnom tržištu, u poređenju s kretanjima iz prethodne godine, usljed usporavanja rasta tražnje za ovim energentom, koji je bio izražen u periodu nakon pandemije COVID-19, zatim usporavanja rasta ekonomije Kine, koja je najveća svjetska uvoznica nafte, i pod uticajem rasta proizvodnje u SAD-u i drugim zemalja proizvođačima izvan OPEC+. Cijena referentne korpe OPEC-a je u posmatranoj godini, u prosjeku, iznosila 79,86 USD/barel, što je za 3,76% niže u odnosu na prosječnu cijenu iz istog perioda prethodne godine. Prosječna cijena Brenta u posmatranom periodu bila je 80,63 USD/barel, odnosno 2,41% niže. Posmatrano na mjesečnom nivou, najniži nivo prosječne cijene Brenta zabilježen je u decembru 73,75 USD/barel, što je najniža cijena od avgusta 2021. godine. Prema izvještaju MMF-a[4] iz aprila 2025. godine, predviđa se da će prosječne cijene sirove nafte u 2025. iznositi 66,94 USD/barel, a u 2026. godini prosječno 62,38 USD/barel.

Uprkos usporavanju, bazna inflacija (inflacija koja isključuje sezonske prehrambene proizvode, administrativno regulisane proizvode, naftu i naftne derivate i sl.)[5] je tokom cijele godine bila viša od ukupne inflacije. Godišnja stopa bazne inflacije u decembru iznosila je 3,4% što je za 1,3 pp više od ukupne godišnje inflacije. Najveći raspon između ukupne godišnje i bazne inflacije evidentiran je u septembru, usljed promjena cijena određenih proizvoda koji se uključuju u obračun ukupne godišnje, ali se ne uključuju u obračun bazne inflacije (npr. cijene pojedinih poljoprivrednih proizvoda, električne energije, duvana, goriva i maziva, vode i sl.).

[4] IMF: World Economic Outlook: *A Critical Juncture amid Policy Shifts*, april 2025. godine

[5] Bazna inflacija koristi se kao indikator trenda dugoročne ili buduće stope inflacije odnosno omogućava razlikovanje između privremenih cijenovnih šokova i dugoročne inflacije. Ukupna godišnja inflacija je pokazatelj prosječne promjene cijena svih proizvoda i usluga koje domaćinstva koriste u svrhu potrošnje. Opširnije u okviru metodologije. https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publikacije/radne_studije/obracun_bazicne_stope_inflacije.pdf

U cilju smanjenja inflacije u određenim kategorijama i zaštite ranjivih kategorija potrošača, sa nižim primanjima, krajem marta Vlada Crne Gore je usvojila Odluku o izmjenama i dopuni Odluke o privremenim mjerama za ograničavanje cijena proizvoda od posebnog značaja za život i zdravlje ljudi i listi proizvoda[6]. Odluka je podrazumijevala ograničavanje trgovačke marže za 43 proizvoda trgovcima na veliko i na malo, od 5% do 15% (što je obuhvatalo preko 500 artikala, kada se imaju u vidu različite gramaže i proizvođači). Odluka je važila do 31. maja, nakon čega je donošenjem izmjena Odluke[7] kroz listu proizvoda poseban akcenat stavljen na proizvode domaćih proizvođača i produženo njeno važenje do kraja juna. Zbog rasta cijena osnovnih prehrambenih proizvoda krajem jula je donijeta Odluka o privremenim mjerama za ograničavanje cijena proizvoda od posebnog značaja za život i zdravlje ljudi i listi proizvoda[8] kojom su ograničene maksimalne marže u iznosima do 5% u veleprodaji i do 7% u maloprodaji za pšenično brašno (tip 400 i 500), šećer, suncokretovo ulje i kuhinjsku so. Odlukom o privremenim mjerama za ograničavanje cijena proizvoda od posebnog značaja za život i zdravlje ljudi i listi proizvoda, koja je donijeta krajem avgusta[9], pored dodatnog ograničenja marži, proširena je i lista proizvoda od posebnog značaja na 66 proizvoda (oko 1000 artikala), sa izuzetkom malih trgovina.

Grafikon 5

Godišnja stopa ukupne i bazne inflacije u Crnoj Gori, u %

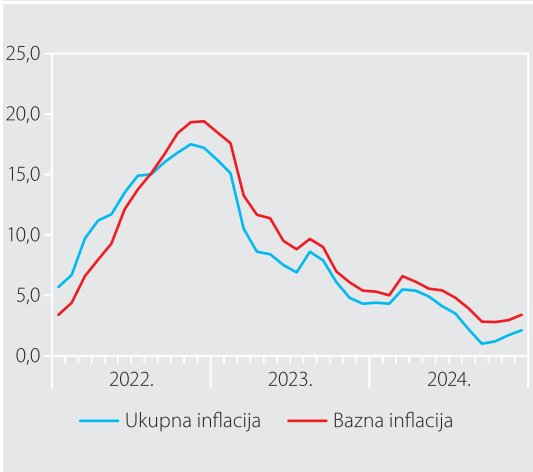

Izvor: MONSTAT i kalkulacija CBCG

U izvještaju UN-a *World Economic Situation and Prospect 2025* iz januara 2025. godine, navodi se da je u 2024. godini inflacija u razvijenim državama iznosila 2,6%, što predstavlja značajan pad u odnosu na prethodnu godinu, kada je iznosila 4,8%. Usporavanje inflacije evidentirano je i u zemljama u razvoju, sa 7,0% u 2023. godini na 6,0% u 2024. godini, dok je u državama u tranziciji evidentirano povećanje inflacije sa nivoa od 7,3% u 2023. godini na 7,7% u 2024. godini (pri čemu je u zemljama jugoistočne Evrope u posmatranom periodu došlo do smanjenja prosječne godišnje stope sa 9,3% na 3,4%). Prema prognozama iz Izvještaja[10] očekuju se niže stope inflacije: u razvijenim zemljama prosječna godišnja stopa će iznositi 2,2%, u privredama u tranziciji 5,3%, a zemljama u razvoju 5,1%.

[6] Službeni list Crne Gore, broj 26/24 od 25. marta 2024. godine

[7] Službeni list Crne Gore, broj 50/24 od 30. maja 2024. godine

[8] Službeni list Crne Gore, broj 70/24 od 22. jula 2024. godine

[9] Službeni list Crne Gore, broj 83/24 od 29. avgusta 2024. godine

[10] Detaljni podaci o kretanju inflacije za pojedine regije i zemlje dati su u aneksu izvještaja *World Economic Situation and Prospect 2025*, u tabelama A.5, A.6 i A.7.

Izvozne cijene proizvođača industrijskih proizvoda[11] su u decembru 2024. godine zabilježile rast od 8,1% u odnosu na decembar prethodne godine, dok je na prosječnom godišnjem nivou evidentiran rast od 4,8%. Prosječan rast zabilježen je kod cijena oba sektora, i to prerađivačke industrije za 3,9%, a sektora vađenje ruda i kamena za 10,4%.

Uvozne cijene industrijskih proizvoda[12] u decembru 2024. godine su porasle za 0,6% u odnosu na decembar prethodne godine, dok je prosječna godišnja stopa rasta iznosila 0,0%. Prosječan godišnji rast zabilježen je u sektoru vađenje ruda i kamena od 0,7%, dok je u sektoru prerađivačka industrija evidentiran pad od 0,1%.

Kretanje uvoznih i izvoznih cijena ima uticaja na cjenovnu konkurentnost crnogorskih proizvoda i usluga, naglašavajući i dalje nisku konkurentnost, evidentnu u deficitu tekućeg računa.

1.2. Kretanje inflacije u regionu i EU

Usporavanje inflacije evidentirano je u većini država regiona i EU. Najveća godišnja stopa potrošačkih cijena u decembru 2024. godine od država regiona zabilježena u Sjevernoj Makedoniji 4,4%, Srbiji 4,3%, zatim u Bosni i Hercegovini 2,2%. dok je u Albaniji iznosila 2,1%.

Grafikon 6

Godišnja inflacija u zemljama regiona i EU, decembar 2024. godine, u %

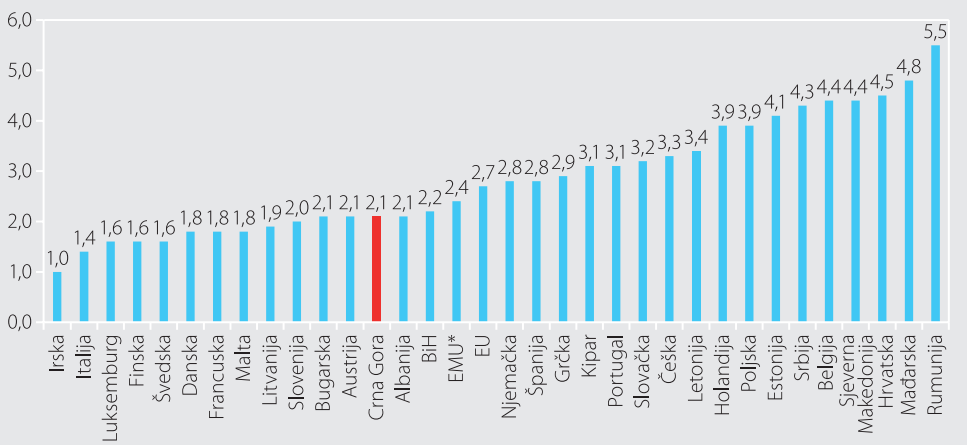

Izvor: Nacionalni zavodi za statistiku i EUROSTAT

[11] Indeks izvoznih cijena odnosi se na mjesečne promjene cijena industrijskih proizvoda koje preduzeća proizvode i prodaju na inostranom tržištu. Riječ je o važnom ekonomskom indikatoru, koji se može koristiti kao deflator vremenskih serija, naročito za potrebe nacionalnih računa.

[12] Indeks uvoznih cijena odnosi se na mjesečne promjene cijena uvoznih industrijskih proizvoda. Može se koristiti kao deflator vremenskih serija, naročito za potrebe nacionalnih računa i kao sredstvo za usklađivanje cijena pri sklapanju različitih kupoprodajnih ugovora.

Godišnja stopa inflacije zabilježena u EU, mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena[13] iznosila je 2,7% u decembru 2024. godine. Od zemalja članica EU, najveća godišnja stopa je evidentirana u Rumuniji 5,5% i Mađarskoj 4,8%, a najniža u Irskoj 1,0% (grafikon 6). U Eurozoni godišnja inflacija, mjerena ovim indeksom, iznosila je 2,4%, i bila je za 0,5 pp niža od godišnje stope iz decembra 2023. godine, a najveći doprinos od 1,78 pp i 0,51 pp dao je godišnji rast cijena *usluga* 4,0%, odnosno *hrane, alkoholnih pića i duvana* 2,6%. Evropska centralna banka je u martovskom izvještaju[14] prognozirala je stopu inflacije u 2025. godini u Eurozoni od 2,3%.

Grafikon 7

Inflacija u Eurozoni (HICP) i Crnoj Gori (CPI)[15] od uvođenja eura (godišnja stopa, u %)

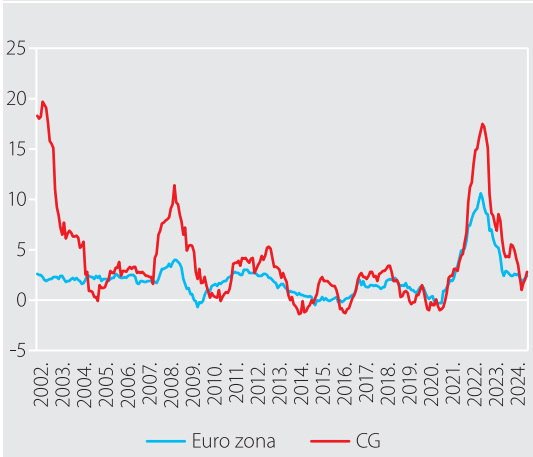

Izvor: MONSTAT i EUROSTAT

[13] Harmonizovani indeks potrošačkih cijena (HICP) je osnova za komparativna mjerenja inflacije u Evropi, kao i za procjenu stabilnosti monetarne vrijednosti u Eurozoni. Svaka zemlja članica EU je obavezna da proizvodi HICP indeks.

[14] Izvor: *ECB staff macroeconomic projections for the euro area*, mart 2025. godine

[15] Za Crnu Goru kao mjera inflacije do 2009. godine predstavljeni su troškovi života, a zatim potrošačke cijene.

2. INFLACIONA OČEKIVANJA BANKARSKOG SEKTORA I PRIVREDE

2.1. Očekivanja banaka

Kada su u pitanju inflaciona očekivanja banaka, na osnovu ankete sprovedene tokom januara i februara 2025. godine[16], osam banaka očekuje da će se inflacija u 2025. godini kretati između 2,3% i 3,3%, dvije banke između 1,3% i 2,3% (grafikon 8), a jedna banka očekuje inflaciju višu od 3,3%.

Za potrebe izračunavanja inflacionih očekivanja korišćen je konjunkturni indikator (linija na grafikonu 9) koji se dobija izračunavanjem razlike između broja banaka koje očekuju rast inflacije i broja banaka koje očekuju pad inflacije. Ukoliko konjukturni indikator ima negativnu vrijednost onda se u narednom periodu očekuje opadanje stope inflacije. Međutim, ako konjukturni indikator ima pozitivnu vrijednost onda se u narednom periodu očekuje rast inflacije. Ukoliko ima nultu vrijednost, u narednom periodu se očekuje nepromijenjena stopa inflacije. Što je vrijednost konjukturnog indikatora više negativna, to su inflaciona očekivanja niža, a viša pozitivna vrijednost predstavlja viši nivo inflacionih očekivanja. Sprovedena anketa tokom prvog kvartala ukazuje na očekivanja da će doći opadanje stope inflacije u 2025. godini, s tim da najveći broj banaka očekuje isti nivo kao u prethodnoj godini.

Grafikon 8

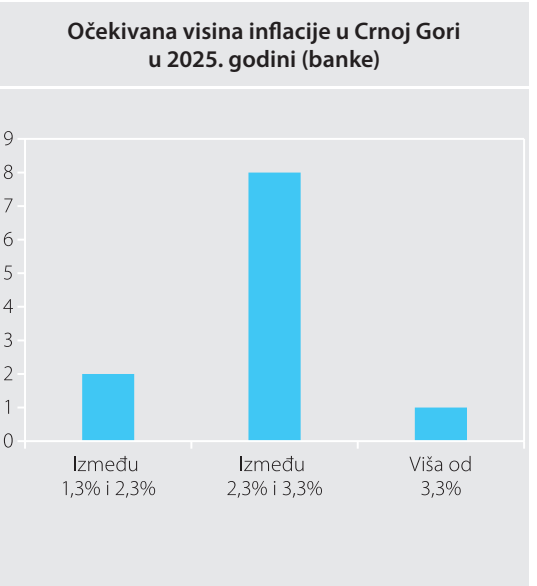

Izvor: Anketa CBCG

Grafikon 9

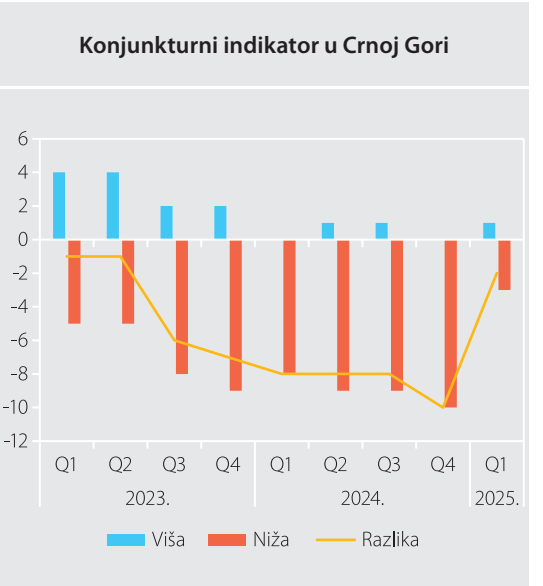

Izvor: Anketa CBCG

[16] Događaj nakon izveštajnog perioda Izvještaja o stabilnosti cijena 2024.

2.2. Očekivanja privrede (osim banaka)

Od ukupnog broja anketiranih privrednih subjekata, najveći broj njih (48,15%) očekuje da će godišnja stopa inflacije u 2025. godini biti između 2,3% i 3,3% (grafikon 10), 31,48% prognozira godišnju stopu inflacije višu od 3,3%, dok 20,37% anketiranih privrednih subjekata smatra da će se inflacija kretati između 1,3% i 2,3%.

Grafikon 10

Očekivana godišnja stopa inflacije u Crnoj Gori u 2025. godini (odgovori prema procentualnom učešću)

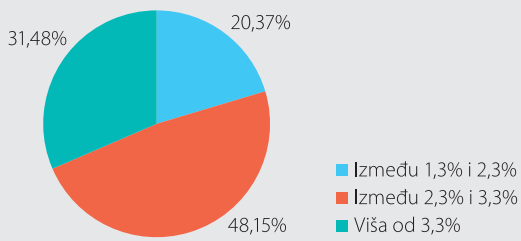

Izvor: Anketa CBCG

3. DETERMINANTE INFLACIJE

3.1. Tražnja

Ukupna tražnja u četvrtom kvartalu 2024. godine, prema preliminarnim pokazateljima, viša je od nivoa tražnje iz preostala tri kvartala, kao i u odnosu na četvrti kvartal prethodne godine. U strukturi ukupne tražnje u četvrtom kvartalu 2024. godine, u odnosu na isti kvartal prethodne godine, povećano je učešće tražnje stanovništva i javne potrošnje, dok je komponenta tražnje privrede smanjena.

Grafikon 11

Agregatna tražnja u Crnoj Gori, u 000 eura

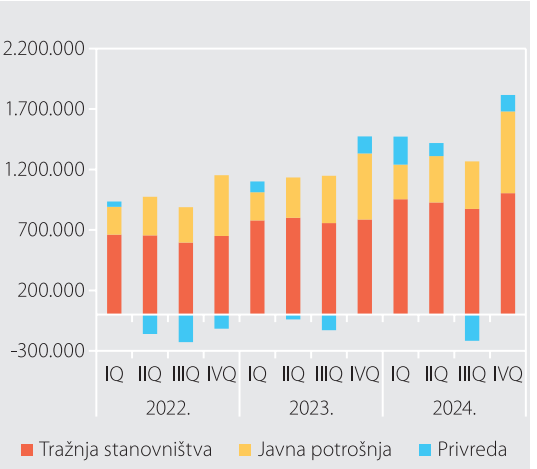

Izvor: Kalkulacije CBCG

Grafikon 12

Agregatna tražnja u Crnoj Gori, kvartalna promjena, u %

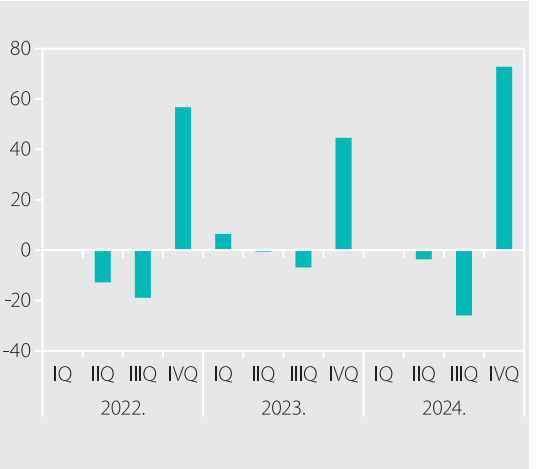

Izvor: Kalkulacije CBCG

Boks 1 – Metodologija računanja agregatne tražnje

U cilju potpunijeg praćenja agregatne tražnje kao determinante inflacije, CBCG je razvila metodologiju za izračunavanje agregatne tražnje. Polazna osnova metodologije je da je agregatna tražnja zbir tražnje tri sektora: lične potrošnje (stanovništvo), investicione potrošnje (privreda) i javne potrošnje. Međutim, imajući u vidu nedostatak velikog broja podataka potrebnih za izračunavanje agregatne tražnje, postojeći podatak o agregatnoj tražnji ne treba tretirati kao pokazatelj tačnog iznosa agregatne tražnje, već kao indikator u kom smjeru se ona kreće. U postojećoj metodologiji nije dostupan niz značajnih podataka poput: investicija privrede, prihoda od prodaje akcija, netržišnih dohodaka, prihoda ostvarenih u sivoj ekonomiji i dr. Metodologija računanja agregatne tražnje je prikazana sljedećom jednačinom:

$$AD = C + I + G$$

AD – agregatna tražnja

C – lična potrošnja = zbir isplaćenih plata + zbir isplaćenih penzija + isplata stare devizne štednje + neto kompenzacije stanovništvu – neto štednja stanovništva (štednja – odobreni krediti)

I – investiciona potrošnja = - neto štednja privrede (depoziti – krediti)

G – javna potrošnja = javna potrošnja – isplaćene penzije – plate isplaćene iz budžeta – neto štednja države (depoziti – krediti – državni zapisi)

3.1.1. Kretanje plata i ostale raspoložive determinante tražnje

Prosječna bruto zarada u Crnoj Gori u 2024. godini, prema podacima MONSTAT-a, iznosila je 1.083 eura i bila je viša za 9,73% od prosječne zarade iz prethodne godine. Istovremeno, prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila je 876 eura i bila je viša za 10,61%, čemu su doprinijele nove mjere iz fiskalnog programa, čija je primjena počela u oktobru (povećanje minimalne zarade sa 450 na 600 odnosno 800 eura, smanjenje doprinosa zaposlenih za penzijsko osiguranje sa 15% na 10%, dok su doprinosi poslodavaca od 5,5% ukinuti). Najveće prosječne zarade bez poreza i doprinosa u 2024. godini zabilježene su u sektoru finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (1.417 eura) i snabdijevanja električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (1.262 eura), dok najniže zarade bilježe zaposleni u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti i u sektoru prerađivačke industrije (od po 709 eura).

Grafikon 13

Godišnja promjena prosječne zarade bez poreza i doprinosa u Crnoj Gori u 2024. godini po djelatnostima, u %

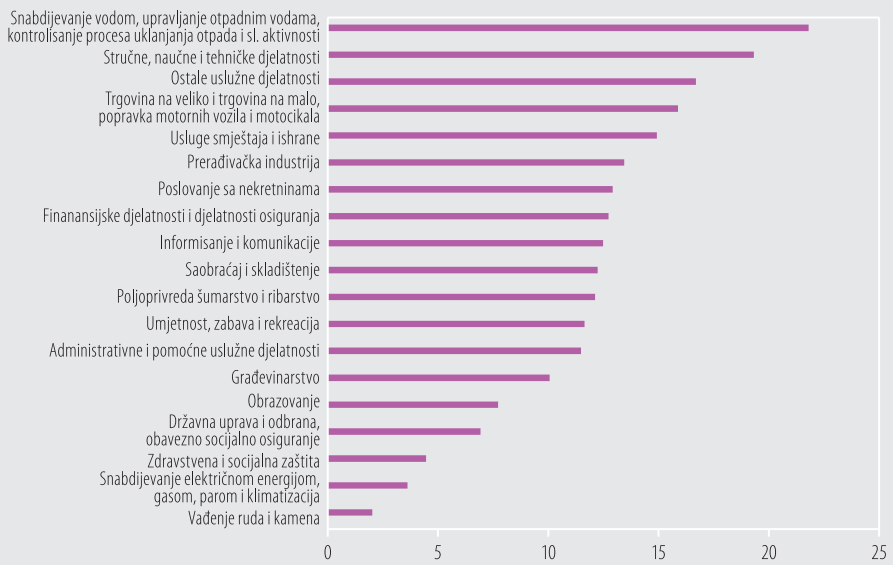

Izvor: MONSTAT

Najveći rast zarada bez poreza i doprinosa zabilježen je u sektoru *snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti* od 21,80%, zatim sektoru *stručne, naučne i tehničke djelatnosti* od 19,32%, kao i sektoru *ostale uslužne djelatnosti* od 16,69%, dok su najsporije rasle zarade u sektoru *vađenje ruda i kamena* od 2,01% (grafikon 13).

Posmatrano po mjesecima, nominalni rast zarada bez poreza i doprinosa zabilježen je u svim mjesecima, a najveći u oktobru 7,64% (grafikon 14), dok je najmanji nominalni rast 0,24% zabilježen u februaru.

Grafikon 14

Prosječne zarade bez poreza i doprinosa u Crnoj Gori po mjesecima, u eurima

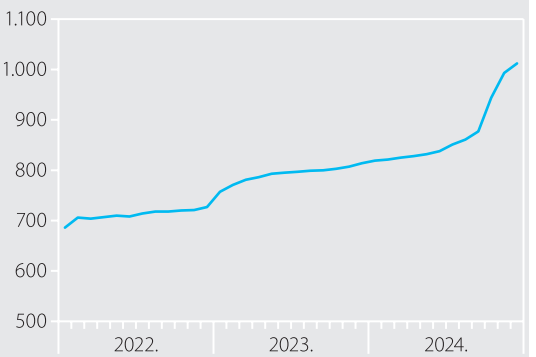

Izvor: MONSTAT

Ako se uzmu u obzir potrošačke cijene, tj. kretanje zarada posmatramo u realnim iznosima, zaključuje se da su realne zarade najveći rast ostvarile u novembru, dok je realni pad zabilježen jedino u februaru.

Kreditiranje sektora stanovništva[17] je tokom 2024. godine zabilježilo rast. Na rast kreditne aktivnosti u sektoru stanovništva značajno je uticao rast plata i penzija. Prosječno mjesečno, krediti u ovom sektoru su tokom pomenutog perioda rasli po stopi od 1,29%, dok su tokom 2023. godine rasli po stopi od 0,70%. Na kraju 2024. godine, ukupni krediti sektora stanovništva iznosili su 1.969,75 miliona eura, što je za 279,90 miliona eura ili 16,56% više u odnosu na kraj 2023. godine (grafikon 16).

Grafikon 15

Mjesečna promjena realne zarade u Crnoj Gori, u %

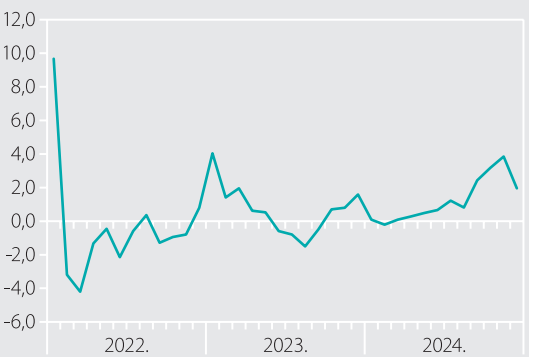

Izvor: MONSTAT

Grafikon 16

Krediti stanovništvu, u 000 eura, 2022–2024, stanje na kraju mjeseca

Izvor: Kalkulacije CBCG

[17] Sektor stanovništva obuhvata rezidentna fizička lica i preduzetnike.

Dug *per capita*[18] iznosio je 3.158,56 eura na kraju posmatranog perioda, i ostvario je rast u iznosu od 448,63 eura ili 16,56% u odnosu na godinu ranije.

Ukupni krediti mikrokreditnih finansijskih institucija odobreni sektoru stanovništva iznosili su 85,74 milion eura na kraju 2024. godine, što je za 12,95 miliona eura ili 17,79% više u odnosu na kraj prethodne godine.

Depoziti sektora stanovništva iznosili su 2.154,88 miliona eura na kraju 2024. godine i zabilježili su intenzivan rast od 254,05 miliona eura ili 13,37% u odnosu na kraj 2023. godine.

Koeficijent krediti/depoziti sektora stanovništva iznosio je 0,91 na kraju 2024. godine i zabilježio je rast u poređenju sa krajem 2023. godine kada je iznosio 0,89.

Na kraju 2024. godine ostvarena je neto štednja sektora stanovništva u iznosu od 185,14 miliona eura, što je manje u odnosu na kraj 2023. godine. Na kraju decembra 2023. godine sektor stanovništva ostvario je neto štednju u iznosu od 210,99 miliona eura.

Statistika platnog bilansa u 2024. godini bilježi rast priliva novčanih sredstava po osnovu kompenzacija zaposlenih, ostalih tekućih transfera, kao i po osnovu ličnih transfera iz inostranstva u odnosu na 2023. godinu (grafikon 17).

Prema preliminarnim pokazateljima, ukupna tražnja sektora stanovništva u četvrtom kvartalu 2024. godine bila je viša u odnosu na nivo tražnje u prethodna tri kvartala, kao i u odnosu na poslednji kvartal prethodne godine.

Grafikon 17

Priliv sredstava iz inostranstva stanovništvu, u 000 eura

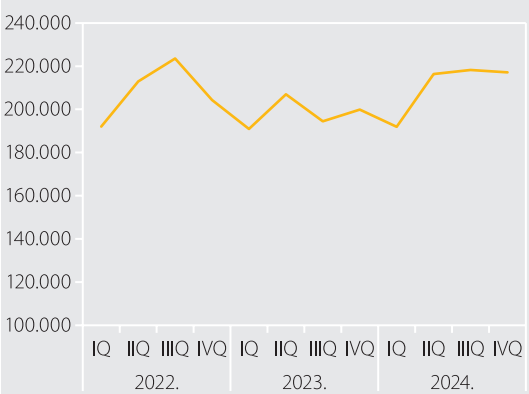

Izvor: CBCG

Grafikon 18

Tražnja stanovništva u Crnoj Gori, u 000 eura

Izvor: Kalkulacije CBCG

[18] Broj stanovnika za 2024. godinu, prema procjeni od 1. januara 2024. godine iznosi 623.680, Izvor: MONSTAT.

3.1.2. Tražnja javnog sektora

Javne finansije Crne Gore[19]

Javna potrošnja u 2024. godini, prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, realizovana je u iznosu od 3,42 milijarde eura i činila je 45,90% procijenjenog BDP-a[20] za 2024. godinu. U poređenju sa planiranom, javna potrošnja bila je viša za 23,73 miliona eura ili 0,70%, a u odnosu na prethodnu godinu zabilježila je rast od 523,93 miliona eura ili 18,07%. Povećanje potrošnje, najvećim dijelom, uzrokovano je povećanjem rashoda po osnovu prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, usljed povećanja minimalne penzije, redovnog usklađivanja penzija i povećanja broja penzionera.

Realizovani nivo javne potrošnje finansiran je prihodima od poreza u iznosu od 2,12 milijarde eura, doprinosima od 584,71 milion eura, naknadama od 138,28 miliona eura, ostalim prihodima 119,51 milion eura, prihodima od donacija u iznosu od 104,64 miliona eura i taksama 21,60 miliona eura.

Tekuća javna potrošnja (javna potrošnja umanjena za kapitalne izdatke) iznosila je tri miljarde eura ili 40,18% BDP-a i viša je u odnosu na 2023. godinu za 16,96%, dok su kapitalni izdaci iznosili 426,13 miliona eura ili 5,71% BDP-a.

U strukturi javnih izdataka, prema ekonomskoj klasifikaciji pojedinačno, najveće učešće ostvarili su transferi (45,52%), zatim tekući javni izdaci (38,79%), kapitalni izdaci (12,45%), dok se 3,24% odnosilo na ostale izdatke – rezerve, pozajmice i kredite, otplatu garancija i otplatu obaveza iz prethodnog perioda.

Preliminarni javni prihodi iznosili su 3,19 milijardi eura ili 42,75% procijenjenog BDP-a, i bili su viši za 0,84% u odnosu na planirane, a za 8,41% u odnosu na 2023. godinu. U strukturi javnih prihoda i dalje su dominantni prihodi od poreza sa učešćem od 69,62%, zatim prihodi od doprinosa, 18,34%, dok svi ostali prihodi učestvuju sa 12,04%.

U 2024. godini, prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, zabilježen je **gotovinski deficit javne potrošnje** u iznosu od 234,73 miliona eura ili 3,15% BDP-a, dok je u 2023. godini zabilježen gotovinski suficit javne potrošnje u iznosu od 41,89 miliona eura ili 0,60% BDP-a.

[19] Strukturu javnih finansija Crne Gore čini Budžet Crne Gore sa državnim fondovima (Fond penzijskog i invalidskog osiguranja, Fond za zdravstveno osiguranje, Fond za obeštećenje, Zavod za zapošljavanje i Fond rada) i budžetima lokalnih samouprava (Prijestonica Cetinje, Glavni grad Podgorica i 23 opštine).

[20] Procjenjeni BDP za 2024. godinu iznosi 7,46 milijardi eura.

Budžet Crne Gore

Budžet Crne Gore u 2024. godini, prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, ostvario je ukupne primitke u iznosu od 3,51 milijardu eura ili 47,06% BDP-a.

Izvorni prihodi iznosili su 2,76 milijardi eura i činili su 36,94% projektovanog BDP-a. U odnosu na planirane, prihodi su bili neznatno niži, a viši za 7,35% u odnosu na prethodnu godinu, prvenstveno zbog povećanja prihoda po osnovu poreza na dodatu vrijednost. Takođe, značajno povećanje je ostvareno kod poreza na dobit pravnih lica i akciza. Povećanja poreskih prihoda rezultat su rasta ekonomske aktivnosti, rasta potrošnje usljed rasta raspoloživog dohotka građana, smanjenja sive ekonomije i povećane naplate akciza na mineralna ulja i njihove derivate, kao i na duvan i duvanske proizvode.

U strukturi izvornih prihoda najveće učešće (71,46%) ostvarili su prihodi od poreza, zatim doprinosi (21,22%), ostali prihodi (3,32%), donacije (1,48%), naknade (1,93%) i takse (0,59%).

Prihodi po osnovu poreza iznosili su 1,97 milijardi eura i bili su viši za 38,28 miliona eura ili 1,98% u odnosu na planirane, a u odnosu na 2023. godinu zabilježili su povećanje od 302,58 miliona eura ili 18,16%. Najveće povećanje u odnosu na prethodnu godinu evidentirano je kod poreza na dodatu vrijednost (163,33 miliona eura ili 15,42%), dominantno zbog rasta potrošnje.

Prihodi po osnovu doprinosa iznosili su 584,71 milion eura i bili su neznatno niži u odnosu na planirane, dok su na godišnjem nivou zabilježili rast od 1,56%, usljed rasta zaposlenosti i uvećanja osnovice za obračun doprinosa.

Konsolidovani rashodi budžeta u 2024. godini iznosili su 2,99 milijardi eura, što čini 40,03% BDP-a. Realizovani rashodi u odnosu na planirane smanjili su se za 0,74%, a u odnosu na prethodnu godinu bili su viši za 16,84%. Tekući budžetski izdaci u posmatranom periodu iznosili su 1,19 milijardi eura i bili su niži za 2,83% od planiranih, a u poređenju sa 2023. godinom evidentiran je rast od 11,12%. Transferi za socijalnu zaštitu iznosili su 1,01 milijardu eura i činili su 13,52% BDP-a. Kapitalni izdaci iznosili su 280,75 miliona eura ili 3,76% BDP-a.

Gotovinski deficit budžeta Crne Gore procijenjen je na 230,92 miliona eura ili 3,10% BDP-a, dok je u prethodnoj godini evidentiran gotovinski suficit budžeta od 10,94 miliona eura ili 0,16% BDP-a. Otplata duga iznosila je 495,64 miliona eura.

Grafikon 19

Gotovinski budžetski suficit/deficit Crne Gore u periodu 2017–2024, u milionima eura

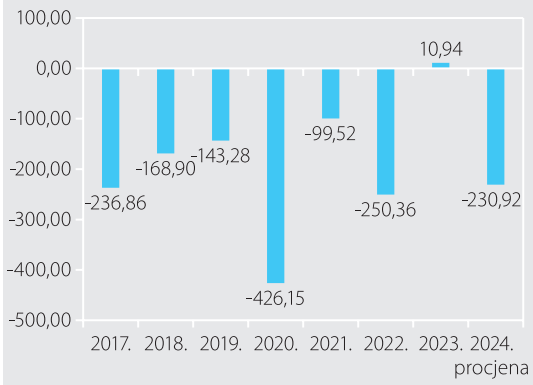

Izvor: Ministarstvo finansija

3.1.3. Nefinansijski sektor

Kreditiranje nefinansijskog sektora[21] je tokom 2024. godine ostvarilo pozitivan trend. Prosječno mjesečno, krediti ovom sektoru su tokom pomenutog perioda rasli po stopi od 1,41%, dok su tokom 2023. godine rasli po stopi od 0,33%.

Na kraju 2024. godine, ukupni krediti nefinansijskog sektora iznosili su 1.546,43 miliona eura, što je za 235,81 milion eura ili 17,99% više u odnosu na uporedni period.

U strukturi kredita ovog sektora, dominirali su dugoročni krediti sa 84,08%, što ukazuje na to da su se krediti nefinansijskog sektora dominantno koristili za povećanje obima ekonomske aktivnosti.

Grafikon 20

Neto štednja/zaduženost nefinansijskog sektora, u 000 eura, januar 2022–decembar 2024, stanje na kraju mjeseca

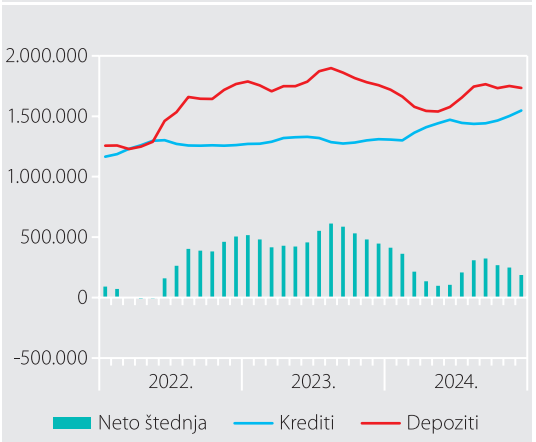

Izvor: Kalkulacije CBCG

Depoziti nefinansijskog sektora iznosili su 1.733,35 miliona eura na kraju 2024. godine i zabilježili su pad od 23,74 miliona eura ili 1,35% u odnosu na kraj 2023. godine.

Koeficijent krediti/depoziti nefinansijskog sektora iznosio je 0,89 na kraju 2024. godine i zabilježio je rast u odnosu na uporedni period kada je iznosio 0,75.

Usljed odsustva podataka o investicijama nefinansijskog sektora, kao aproksimaciju može se koristiti neto štednja/zaduženost nefinansijskog sektora sa ciljem sagledavanja doprinosa ovog sektora tražnji.

Na kraju 2024. godine zabilježena je neto štednja nefinansijskog sektora u iznosu od 186,93 miliona eura, što je manje u odnosu na uporedni period kada je ostvarena neto štednja u iznosu od 446,47 miliona eura (grafikon 20), što ukazuje da je komponenta tražnje privrede smanjena.

3.1.4. Eksterna tražnja i tekući račun platnog bilansa

Prema preliminarnim podacima, u 2024. godini deficit tekućeg računa iznosio je 1.292,52 miliona eura i veći je za 63,34% u poređenju sa 2023. godinom. Rast deficita tekućeg računa posljedica je rasta deficita na računu roba, pada suficita na računu usluga, kao i zabilježenog deficita na računu primarnog dohotka.

Na računu roba zabilježen je deficit u iznosu od 3.286,01 milion eura ili 10,06% više u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan izvoz roba iznosio je 665,77 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 7,07%,

[21] Nefinansijski sektor obuhvata privredna društva u državnom vlasništvu i privredna društva u privatnom vlasništvu.

dok je istovremeno uvoz roba iznosio 3.951,78 miliona eura i bio je za 6,74% veći. Na računu usluga evidentiran je suficit od 1.583,02 miliona eura, što je 6,26% manji u odnosu na prethodnu godinu. Na računu primarnih dohodaka deficit je iznosio 21,30 miliona eura, dok je tokom uporednog perioda na ovom računu zabilježen suficit, a najvećim dijelom je posljedica rasta rashoda po osnovu isplaćenih dividendi. Na računu sekundarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 431,77 miliona eura, što je za 1,50% manje u odnosu na 2023. godinu.

Grafikon 21

Mjesečni priliv ukupnih stranih direktnih investicija u platnom bilansu Crne Gore, u 000 eura

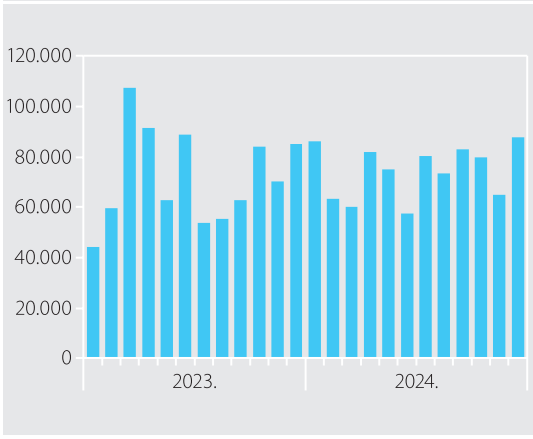

Izvor: CBCG

Prema podacima, neto priliv stranih direktnih investicija u 2024. godini iznosio je 489,94 miliona eura, što predstavlja povećanje od 12,99% u odnosu na 2023. godinu. Ukupan priliv SDI iznosio je 889,80 miliona eura, što je za 3,18% više nego u prethodnoj godini. U ukupnoj strukturi priliva vlasnička ulaganja iznosila su 569,27 miliona eura (rast od 1,91%), dok je priliv u formi interkompanijskog duga iznosio 290,84 miliona eura i bilježi rast od 9,78% u odnosu na uporedni period. U strukturi vlasničkih ulaganja investicije u kompanije i banke iznosile su 113,94 miliona eura (rast od 19,60%), dok su ulaganja u nekretnine iznosila 455,33 miliona eura (pad od 1,72%). Priliv po osnovu povlačenja ulaganja iz inostranstva iznosio je 29,69 miliona eura. Prema strukturi ukupnog priliva SDI, učešće po osnovu ulaganja u nekretnine iznosilo je 51,17%, zatim slijedi interkompanijski dug 32,69%, i investicije u kompanije i banke 12,80%. Ukupan odliv SDI u 2024. godini iznosio je 399,86 miliona eura, što je 6,74% manje nego tokom prethodne godine. Odliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo iznosio je 92,30 miliona eura, dok su povlačenja sredstava nerezidenata investiranih u našu zemlju iznosila 307,56 miliona eura.

Na računu portfolio investicija u 2024. godini zabilježen je neto priliv u iznosu od 328,88 miliona eura, dok je na računu ostalih investicija neto priliv iznosio 595,17 miliona eura.

3.2. Ponuda i proizvodnja

Industrijska proizvodnja je, prema podacima MONSTAT-a, u 2024. godini u odnosu na prethodnu godinu zabilježila neznatan godišnji rast od 0,2%. Rast proizvodnje je ostvaren u sektoru *prerađivačka industrija* od 11,9% i i sektoru *vađenje ruda i kamena* od 8,9%. Pad u sektoru *snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom* od 15,1%, dao je negativan doprinos ukupnoj industrijskoj proizvodnji kao rezultat slabije proizvodnje u hidroelektranama tokom 2024. godine i visoke baze iz 2023. godine, u kojoj je zabilježen rekordan izvoz električne energije. Posmatrajući mjesečne podatke o kretanju industrijske proizvodnje (grafikon 22), najveći mjesečni rast ostvaren je u oktobru 56,1%, a najveći pad u aprilu 35,1%.

Prema podacima MONSTAT-a, Crnu Goru je tokom 2024. godine posjetilo 2,61 milion turista, što je za 0,25% manje u odnosu na prethodnu godinu, kao rezultat pada dolazaka zabilježenog u individualnom smještaju od 1,72%, dok je u kolektivnom smještaju ostvaren rast od 0,96%. U istom periodu ostvare-

Grafikon 22

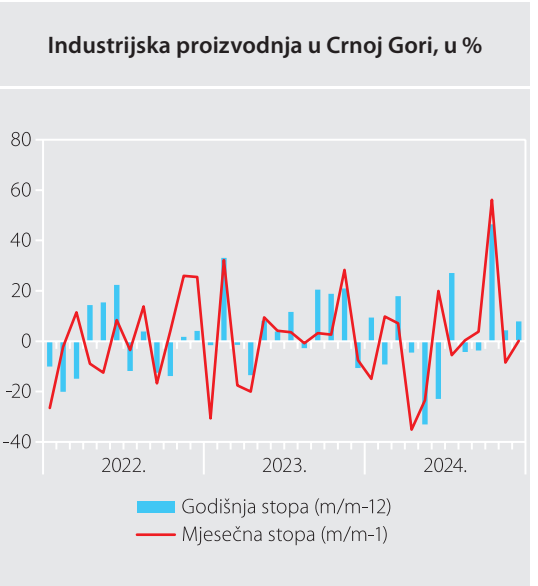

Izvor: MONSTAT

no je 15,59 miliona noćenja, što predstavlja pad od 4,85% na godišnjem nivou. Od ukupnog broja noćenja, domaći turisti realizovali su 0,61 milion noćenja ili 0,60% manje nego u prethodnoj godini, dok su strani turisti realizovali 14,99 miliona noćenja, što predstavlja godišnji pad od 5,02%. U strukturi noćenja stranih turista u ukupnim noćenjima, najzastupljeniji su bili turisti iz Srbije (22,59%), Rusije (17,54%), Bosne i Hercegovine (8,08%), Turske (4,75%), Njemačke (4,55%), Ukrajine (4,09%), Ujedinjenog Kraljevstva (3,65%), Kosova (2,91%), Poljske (2,79%) i Francuske (2,59%). U kolektivnom smještaju zabilježen je rast broja noćenja od 1,48%, dok je njihov broj u individualnom smještaju smanjen za 7,73%.

U 2024. godini, prema podacima MONSTAT-a, proizvedeno je ukupno 217.678 m^3, **šumskih sortimenata u državnim šumama**[22] što predstavlja pad od 38,0%[23] u odnosu na 2023. godinu.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, ukupna vrijednost izvršenih **građevinskih radova** tokom 2024. godine iznosila je 649,63 miliona eura, što je za 2,40%, više u odnosu na prethodnu godinu. Građevinska aktivnost mjerena efektivnim časovima rada, u istom periodu iznosila je 17,66 miliona eura, povećana je za 1,60%.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, rezultati ostvareni u oblasti **saobraćaja** u 2024. godini pokazuju pozitivne trendove u većini segmenata. U drumskom saobraćaju prevezeno je 11,55%[24] više putnika nego u prethodnoj godini, dok je prevoz robe porastao za 6,04%[25]. U željezničkom saobraćaju prevoz putnika bio je povećan za 1,29%[26], dok je prevoz robe smanjen za 10,23%[27]. U vazdušnom saobraćaju prevezeno je 15,18% više putnika na aerodromima, a promet robe na aerodromima povećan je za 16,42%. Ukupni promet robe u lukama iznosio je 2,46 miliona tona i bio je veći za 2,27% u poređenju sa prethodnom godinom, od čega se na izvoz odnosilo 57,24% (povećan za 0,04%), a na uvoz 42,78% (povećan za 5,42%).

[22] Ukupnu proizvodnju šumskih sortimenata MONSTAT objavljuje krajem 2025. godine.

[23] Iskazano ponderisanim indeksom - *Mjesečni statistički pregled* – MONSTAT, januar 2025. godine.

[24] Izraženo preko broja prevezenih putnika, a preko putničkih km rast prevoza putnika iznosio je 9,85%.

[25] Izraženo preko prevezene robe u hiljadama tona, a preko tonskih km pad prevoza robe iznosio je 1,23%.

[26] Izraženo preko prevezenih putnika, a preko putničkih kilometara povećanje od 2,81%.

[27] Izraženo preko hiljada tona, a izraženo tonskim kilometrima smanjenje je iznosilo 17,18%.

4. MONETARNA POLITIKA

Tokom 2024. godine, nije došlo do promjena u monetarnoj politici Centralne banke Crne Gore. U aprilu 2024. godine, donijeta je Odluka o bližim uslovima za davanje kredita kreditnim institucijama u slučaju potrebe za likvidnošću („Sl. list Crne Gore“ br. 35/24), kojom su precizirani uslovi za odobravanje ovih kredita. Iako je ova Odluka definisana kao instrument monetarne politike, u praksi se više koristi kao politika podrške likvidnosti kreditnih institucija nego kao direktni instrument monetarne politike u Crnoj Gori.

U trećem kvartalu 2024. godine, donesena je Odluka o izmjeni Odluke o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod Centralne banke Crne Gore („Sl. list Crne Gore“ br. 78/24). Ovom Odlukom se precizira da Centralna banka kreditnim institucijama ne plaća naknadu na sredstva obavezne rezerve.

5. PROGNOZA INFLACIJE ZA 2025. GODINU

5.1. Modelska procjena

Fen grafik inflacije (*Fan Chart*) Crne Gore predstavlja grafički prikaz distribucije vjerovatnoća prognoze kretanja stope inflacije, izražene preko indeksa potrošačkih cijena. U tom pravcu, umjesto određivanja konkretnih tačaka, grafikonom se preko distribucije vjerovatnoća u obzir uzimaju i potencijalni rizici i neizvjesnosti, koji bi u narednom periodu mogli uticati na kretanje inflacije. Svrha Fen grafikona jeste da ukaže i uzme u obzir neizvjesnost koja postoji u realnim tokovima ekonomije, a koja se posljedično reflektuje u kretanju stope inflacije (rast cijena energenata, povećanje-smanjenje spoljno-trgovinskog deficita i dr.).

Fen grafik inflacije Crne Gore za 2025. godinu baziran je na tri procijenjena sastavna dijela:

1. **Vrijednosti centralne projekcije** – vrijednosti centralne projekcije Fen grafikona izvedene su iz ARIMA modela.
2. **Nivo neizvjesnosti** – nivo neizvjesnosti određuje širinu Fen grafikona. Koeficijenti nivoa neizvjesnosti dobijeni su analitičkom procjenom i kalkulacijom relativnog uticaja potencijalnih internih i eksternih šokova, koji su mogući u crnogorskoj ekonomiji za period od godinu dana, a koji se očitavaju kroz „debljinu" raspona oko centralne projekcije.
3. **Zakrivljenost grafikona** – na osnovu nivoa zakrivljenosti distribucije projekcije inflacije, Fen grafikon se prilagođava prognozi, u smislu da li su vrijednosti centralne projekcije „precijenile" ili „potcijenile" kretanje stope inflacije. Od toga će zavisiti i pozicija srednje vrijednosti distribucije inflacije.

Centralna projekcija Fen grafikona inflacije - ARIMA model za 2025. godinu

U cilju izrade Fen grafikona inflacije, razvijen je ARIMA (autoregresivni integrisani model sa pokretnim prosjecima) model vremenske serije inflacije Crne Gore, izražene preko indeksa potrošačkih cijena. ARIMA model je iskorišćen za potrebe kratkoročne prognoze (12 mjeseci), pri čemu je napravljena iteracija od nekoliko ARIMA modela, koji su rangirani sa stanovišta njihove efikasnosti i kvalititeta

dijagnostike. Odabrani ARIMA model, ARIMAX (3,1,2), ima dovoljan nivo pouzdanosti za potrebe prognoze.

Vrijednost projekcija na mjesečnom nivou je iskorišćena za vrijednosti centralne projekcije grafikona indeksa potrošačkih cijena za 2025. godinu. Dobijene vrijednosti predstavljaju modu distribucije, odnosno vrijednosti sa najvećom frekvencijom u distribuciji ove vremenske serije.

Srednja vrijednost inflacije dobijenog modela je 2,3%. Vrijednost koeficijenta asimetričnosti varira u rasponu od 0,6 do 1,1 a vrijednost standardne devijacije iznosi 0,25. Modelska projekcija inflacije smještena je u centralnom dijelu distribucije. To ukazuje da je odgovarajući raspon neizvjesnosti buduće inflacije približno simetrično orijentisan, kako prema višim, tako i prema nižim nivoima neizvjesnosti. Fen grafikonom objašnjeno je 90% vjerovatnoće distribucije inflacije. Centralna projekcija se obično nalazi u najtamnijem dijelu grafikona, odnosno centralnih 10% vjerovatnoće. Fen grafikon ima po osam slojeva sa svake strane, različitih boja, iznad i ispod centralnog sloja, pri čemu svaki sloj iste boje, u zbiru, iznad i ispod centralnog benda, kumulativno, objašnjava narednih 10% vjerovatnoće kretanja inflacije. Kako neizvjesnost tokom vremena raste, to Fen grafikon postaje sve širi.

Fen grafik inflacije (*Fan Chart*), baziran na procjeni ARIMA modela u 2025. godini, pokazuje da će se, sa vjerovatnoćom od 90%, inflacija, mjerena preko indeksa potrošačkih cijena, tokom 2025. godine kretati u rasponu od 1,2% do 3,3%, dok će prosječna inflacija u 2025. godini iznositi 2,3%. U decembru 2025. godine prema modelu inflacije će se kretati u intervalu od 1,3% do 3,3%, sa centralnom tendencijom od 2,3%. Centralna projekcija Fen grafika inflacije (koja se odnosi na najtamniji dio grafikona), predstavlja raspon vjerovatnoće od 10% (grafikon 23).

Grafikon 23

Projekcija indeksa potrošačkih cijena Crne Gore za 2025. godinu

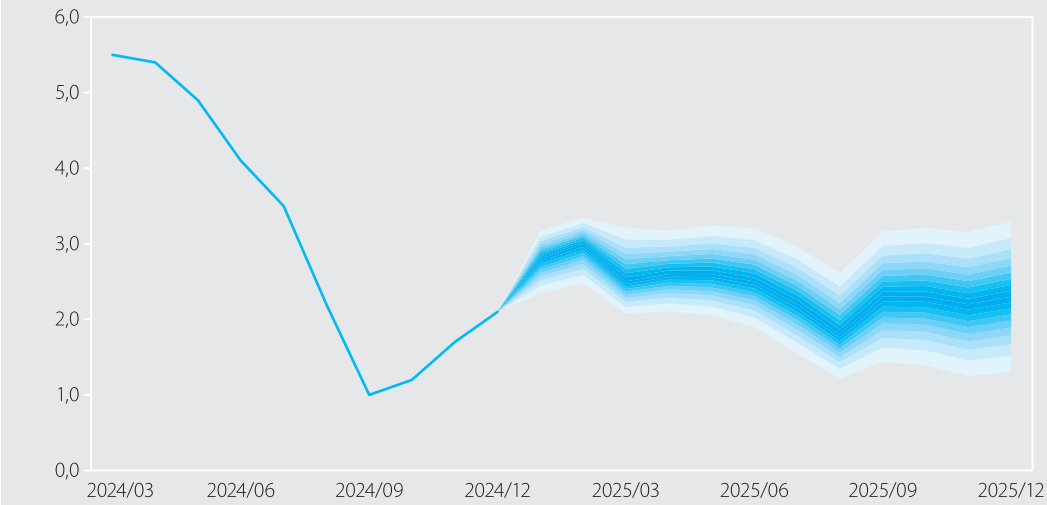

Izvor: CBCG 2025. godine

Projekcija je bazirana na sljedećim pretpostavkama:

1. **Stabilizacija inflacije u zemljama ključnim trgovinskim partnerima**. Inflacija u Eurozoni nastavlja da opada, prvenstveno pod uticajem smanjenja cijena energenata, sirovina i hrane. Prema procjenama Evropske centralne banke (ECB), očekuje se da će prosječna inflacija u Eurozoni iznositi 2,3% u 2025. godini i 1,9% u 2026. godini. Smanjenje troškova proizvodnje i umjereniji rast plata u Eurozoni doprinijeće smanjenju inflatornih pritisaka, iako i dalje postoji neizvjesnost u vezi s dugoročnim efektima prethodnog povećanja troškova rada.
2. **Monetarna politika ECB-a i kamatne stope**. Nakon ciklusa pooštravanja, Evropska centralna banka (ECB) i u 2025. godini nastavlja sa ublažavanjem monetarne politike (započete u junu 2024. godine) preko smanjenja referentnih kamatnih stopa. Tržišna očekivanja ukazuju na nastavak dezinflacije, iako i dalje postoji rizik vezan za dinamiku i obim ublažavanja monetarne politike.
3. **Cijene hrane i sirovina**. Globalne cijene hrane su niže u odnosu na prethodne godine, ali geopolitičke neizvjesnosti i tržišni poremećaji i dalje mogu izazvati kratkoročne oscilacije. Prema podacima FAO-a, u 2024. godini zabilježen je pad cijena hrane od 2,1% u odnosu na 2023. godinu. Ipak, rat u Ukrajini nastavlja da donosi neizvjesnosti u snabdijevanju ključnim poljoprivrednim proizvodima, što može dovesti do povećane nestabilnosti cijena.
4. **Geopolitički rizici i kretanje cijena nafte**. Sukobi u Ukrajini i na Bliskom istoku ostaju ključni faktori rizika, s mogućim poremećajima u lancima snabdijevanja. Cijena sirove nafte smanjena je za 11,07 USD po barelu, odnosno 15,44% od početka 2025. godine. Očekuje se da će se cijena sirove nafte kretati oko 64,15 USD po barelu do kraja drugog kvartala, odnosno oko 67,68 USD po barelu za 12 mjeseci.
5. **Globalna ekonomska dinamika**. Svjetski ekonomski rast usporava i projektovan je na 2,8% u 2025. godini, što može doprinijeti smanjenju inflatornih pritisaka. Američke trgovinske politike, uključujući uvođenje uvoznih tarifa na širok spektar proizvoda, posebno iz Kine, mogle bi povećati troškove proizvodnje i trgovine, što može imati indirektan uticaj na inflaciju u Crnoj Gori.

5.2. Ekspertska procjena

Inflacija u Crnoj Gori je tokom 2023. i 2024. godine je imala opadajući trend, nakon značajnih skokova u 2022. usljed globalnih poremećaja (rat u Ukrajini, energetska kriza, prekinuti lanci snadbijevanja). Najveći broj anketiranih i banaka i privrednika očekuje da će se inflacija u 2025. godini kretati u rasponu od 2,3% do 3,3%. Uprkos pozitivnim pomacima, rizici ostaju izraženi, prije svega usljed geopolitičkih neizvjesnosti, volatilnosti cijena sirovina i kretanja u Eurozoni. Činjenica da je u poslednje dvije godine bazna stopa inflacije viša u odnosu na tekuću stopu inflacije, takodje, ukazuje na moguće inflatorne rizike.

Evidentno je da će tokom 2025. godine postojati faktori koji će djelovati u suprotnim smjerovima na kretanje inflacije. I dalje prisutne geopolitičke tenzije, negativan uticaj politike protekcionizma ključnih "igrača" na svjetsku ekonomiju i visok nivo agregatne tražnje u Crnoj Gori, predstavljaju faktore koji će vršiti pritisak na rast inflacije. S druge strane, očekivani rast ekonomske aktivnosti, usporavanje rasta cijena prehrambenih proizvoda i usporavanje inflacije u zemljama glavnim spoljnotrgovinskim partnerima djelovaće u pravcu smanjenja inflatornih pritisaka.

Projekcija inflacije za 2025. godinu zasniva se na očekivanom padu inflacije u Eurozoni, blažoj monetarnoj politici ECB-a, nižim cijenama hrane i sirovina, ali uz rizike povezane s rastom plata i penzija, usporavanjem globalnog ekonomskog rasta i geopolitičkim šokovima.

Modelska procjena Centralne banke sa vjerovatnoćom od 90%, za kraj godine, predviđa inflaciju u rasponu od 1,2% do 3,3%, sa centralnom tendencijom od 2,3%, a slična je i ekspertska procjena koja prognozira inflaciju u rasponu od **1,6% do 3,6%**, sa centralnom projekcijom od **2,6%**.

Tabela 3

Očekivana stopa inflacije na kraju 2025. godine		
Donji prag inflacije	Centralna projekcija	Gornji prag inflacije
1,6	2,6	3,6

Ekspertska procjena se bazira na istim pretpostavkama kao i modelska, odstupanje neke od pretpostavki bi zahtijevalo reviziju prognoze.

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

338.5

IZVJEŠTAJ o stabilnosti cijena u 2024. godini. - 2010- . - Podgorica (Bulevar Sv. Petra Cetinjskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2025 (Podgorica: AP Print, d.o.o.). - 28 cm

Godišnje
ISSN 1800-8895 = Izvještaj o stabilnosti cijena u ... godini
COBISS.CG-ID 18006544

CENTRALNA BANKA CRNE GORE

Finansijski iskazi
za godinu završenu na
dan 31. decembar 2024. godine
i Izvještaj nezavisnog revizora

SADRŽAJ

Izvještaj nezavisnog revizora	1-3
FINANSIJSKI ISKAZI	
Iskaz o dobitku i gubitku	4
Iskaz o ostalom rezultatu	5
Iskaz o finansijskoj poziciji	6
Iskaz o promjenama na kapitalu	7-8
Iskaz o novčanim tokovima	9
Napomene uz finanansijske iskaze	10 - 96

Izvještaj nezavisnog revizora

Savjetu Centralne banke Crne Gore

Mišljenje

Izvršili smo reviziju finansijskih iskaza Centralne banke Crne Gore (u daljem tekstu "Centralna banka"), koji obuhvataju izkaz o finansijskoj poziciji na dan 31. decembar 2024. godine i iskaz o dobiti ili gubitku, iskaz o ostalom rezultatu, iskaz o promjenama na kapitalu i iskaz o novčanim tokovima za godinu koja se završava na navedeni datum, kao i pregled značajnih računovodstvenih politika i napomena uz finansijske izvještaje.

Prema našem mišljenju, priloženi finansijski iskazi istinito i objektivno prikazuju, u svim materijalnim značajnim aspektima, finansijski položaj Centralne banke na dan 31. decembar 2024. godine, rezultate njenog poslovanja i novčane tokove za godinu koja se završava na navedeni datum, u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

Osnova za mišljenje

Obavili smo reviziju u skladu sa Međunarodnim revizijskim standardima (MRS) primjenjivim u Crnoj Gori. Naše odgovornosti, u skladu sa navedenim standardima su opisane u ovom izvještaju u odjeljku o revizorskim odgovornostima za reviziju finansijskih iskaza. Nezavisni smo u odnosu na Centralnu banku u skladu sa Kodeksom etike za profesionalne računovođe Odbora za međunarodne standarde etike za računovođe (IESBA Kodeksom) kao i u skladu sa etičkim zahtjevima koji su relevantni za našu reviziju finansijskih iskaza Centralne banke i ispunili smo naše ostale etičke odgovornosti u skladu sa tim zahtjevima. Vjerujemo da su revizijski dokazi koje smo dobili dovoljni i primjereni da osiguraju osnovu za naše mišljenje.

Odgovornost rukovodstva i lica ovlašćenih za upravljanje za finansijske iskaze

Rukovodstvo je odgovorno za pripremu i fer prezentaciju finansijskih iskaza u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja i za one interne kontrole za koje odredi da su potrebne za pripremu finansijskih iskaza koji ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze, nastale uslijed prevarne radnje ili greške.

Pri sastavljanju finansijskih iskaza, rukovodstvo je odgovorno za procjenu sposobnosti Centralne banke da nastavi sa poslovanjem u skladu sa načelom stalnosti, objelodanjujući, po potrebi, pitanja koja se odnose na stalnost poslovanja i primjenu načela stalnosti poslovanja kao računovodstvene osnove, osim ako rukovodstvo namjerava da likvidira Centralnu banku ili da obustavi poslovanje, ili nema drugu realnu mogućnost osim da to uradi. Lica ovlašćena za upravljanje su odgovorna za nadgledanje procesa finansijskog izvještavanja Centralne banke.

Odgovornosti revizora za reviziju finansijskih iskaza

Naš cilj je sticanje uvjeravanja u razumnoj mjeri o tome da finansijski iskazi, uzeti u cjelini, ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze, nastale uslijed prevarne radnje ili greške; i izdavanje izvještaja revizora koji sadrži naše mišljenje. Uvjeravanje u razumnoj mjeri označava visok nivo uvjeravanja, ali ne predstavlja garanciju da će revizija sprovedena u skladu sa standardima revizije primjenljivim u Crnoj Gori uvijek otkriti materijalno pogrešne iskaze ako takvi iskazi postoje. Pogrešni iskazi mogu da nastanu uslijed prevarne radnje ili greške i smatraju se materijalno značajnim ako je razumno očekivati da će oni, pojedinačno ili zbirno, uticati na ekonomske odluke korisnika donijete na osnovu ovih finansijskih iskaza.

Kao dio revizije u skladu sa Međunarodnim standardima revizije, Zakonom o reviziji Crne Gore i Zakonom o računovodstvu Crne Gore, mi primjenjujemo profesionalno prosuđivanje i održavamo profesionalni skepticizam tokom revizije. Isto tako, mi:

- Vršimo identifikaciju i procjenu rizika od materijalno značajnih pogrešnih iskaza u finansijskim iskazima, nastalih uslijed prevarne radnje ili greške; osmišljavanje i obavljanje revizorskih postupaka koji su prikladni za te rizike; i pribavljanje dovoljno adekvatnih revizorskih dokaza da obezbijede osnovu za mišljenje revizora. Rizik da neće biti identifikovani materijalno značajni pogrešni iskazi koji su rezultat prevarne radnje je veći nego za pogrešne iskaze nastale uslijed greške, zato što prevarna radnja može da uključi udruživanje, falsifikovanje, namjerne propuste, lažno predstavljanje ili zaobilaženje interne kontrole.

- Stičemo razumijevanje o internim kontrolama koje su relevantne za reviziju radi osmišljavanja revizorskih postupaka koji su prikladni u datim okolnostima, ali ne u cilju izražavanja mišljenja o efikasnosti sistema interne kontrole Centralne banke.

- Vršimo procjenu primijenjenih računovodstvenih politika i u kojoj mjeri su razumne računovodstvene procjene i povezana objelodanjivanja koje je izvršilo rukovodstvo.

- Donosimo zaključak o prikladnosti primjene načela stalnosti kao računovodstvene osnove od strane rukovodstva i, na osnovu prikupljenih revizorskih dokaza, da li postoji materijalna neizvjesnost u vezi sa događajima ili uslovima koji mogu da izazovu značajnu sumnju u pogledu sposobnosti entiteta da nastavi sa poslovanjem u skladu sa načelom stalnosti. Ako zaključimo da postoji materijalna neizvjesnost, dužni smo da u svom izvještaju skrenemo pažnju na povezana objelodanjivanja u finansijskim iskazima ili, ako takva objelodanjivanja nisu adekvatna, da modifikujemo svoje mišljenje. Naši zaključci se zasnivaju na revizorskim dokazima prikupljenim do datuma izvještaja revizora. Međutim, budući događaji ili uslovi mogu za posljedicu da imaju da Centralna banka prestane da posluje u skladu sa načelom stalnosti.

- Vršimo procjenu ukupne prezentacije, strukture i sadržaja finansijskih iskaza, uključujući objelodanjivanja, i da li su u finansijskim iskazima prikazane osnovne transakcije i događaji na takav način da se postigne fer prezentacija

Saopštavamo licima ovlašćenim za upravljanje, između ostalog, planirani obim i vrijeme revizije i značajne revizorske nalaze, uključujući sve značajne nedostatke interne kontrole koje smo identifikovali tokom revizije.

Rukovodeći Partner za reviziju koja je rezultirala Izvještajem Nezavisnog revizora je Aleksandar Džombić.

Datum, 14. mart 2025. godine

Aleksandar Džombić, ovlašćeni revizor

Grant Thornton d.o.o. Banja Luka

Vase Pelagića 2/4

78000 Banja Luka

Slavko Rakočević, ovlašćeni revizor

HLB MONT AUDIT d.o.o. Podgorica

Ulica Aerodromska 2/j-23, p.fah 247

81000 Podgorica

ISKAZ O DOBITKU I GUBITKU
U periodu od 1. januara do 31.decembra 2024. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	2024. godina	2023. godina
Prihodi od kamata	6a	34.000	25.498
Rashodi kamata	6b	(23.686)	(9.623)
Neto prihodi od kamata		**10.314**	**15.875**
Prihodi od naknada	7a	16.529	15.252
Rashodi naknada	7b	(521)	(523)
Neto prihodi od naknada		**16.008**	**14.729**
NETO PRIHODI OD KAMATA I NAKNADA		**26.322**	**30.604**
Ostali prihodi i dobici	8	2.150	949
Drugi finansijski rashodi i prihodi, neto	9	-	(161)
Kursne razlike, neto	10	21	(16)
Dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	11	(49)	(57)
Neto dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trošku	11	(43)	55
Troškovi zaposlenih	12	(11.859)	(11.509)
Ostali troškovi poslovanja	13	(4.301)	(3.597)
NETO DOBITAK		**12.241**	**16.268**

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

Potpisano u ime Centralne banke Crne Gore, dana 14.marta 2025. godine

dr Valentina Ivanović
Direktorica Direkcije za finansije, računovodstvo i kontroling

dr Irena Radović
Guvernerka Centralne banke Crne Gore

ISKAZ O OSTALOM REZULTATU
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	2024 godina	2023. godina
Neto dobitak		12.241	16.268
Komponente ostalog rezultata koje mogu biti reklasifikovane u dobitak ili gubitak			
Promjena fer vrijednosti dužničkih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	16	12.192	21.892
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koji mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	16	54	(69)
Komponente ostalog rezultata koje ne mogu biti reklasifikovane u dobitak ili gubitak			
Promjena fer vrijednosti vlasnickih instrumenata koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		-	8
Prenos sa revalorizacionih rezervi na neraspoređeni dobitak		(30)	(1)
Ostali rezultat		**12.216**	**21.830**
Ukupan rezultat perioda		**24.457**	**38.098**

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI
Na dan 31. decembar 2024. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	31.decembar 2024.	31.decembar 2023.
AKTIVA			
Gotovina i depoziti po viđenju	14	131.708	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	15	530.616	333.454
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	16	773.812	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	17	155.757	106.884
Vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	18	695	695
Sredstva kod Međunarodnog monetarnog fonda	19	182.784	216.303
Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	20	1.180	1.258
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	21	5.332	5.359
Zalihe	22	591	639
Investicione nekretnine	23	5.685	5.685
Nematerijalna ulaganja	24	297	296
Nekretnine, postrojenja i oprema	25	24.061	24.120
Unaprijed plaćena beneficija zaposlenima	26	426	536
Ostala sredstva	27	352	348
Ukupno aktiva		**1.813.296**	**1.568.767**
PASIVA			
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	28	1.150.118	1.104.869
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	29	397.004	181.702
Obaveze prema Međunarodnom monetarnom fondu	19	181.449	212.865
Ostale obaveze i rezervisanja	30	982	932
Ukupno obaveze		**1.729.553**	**1.500.368**
KAPITAL	31		
Osnovni kapital		52.000	52.000
Opšte reserve		13.585	2.830
Specijalne reserve		2.753	1.123
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu		16.535	16.576
Rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		(14.079)	(26.271)
Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		433	433
Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijske instrumente koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		251	197
Nerealizovani revalorizacioni dobici		26	31
Nerealizovani revalorizacioni gubici		(32)	(41)
Neraspoređena dobit		12.271	21.521
Ukupno kapital		**83.743**	**68.399**
Ukupno pasiva		**1.813.296**	**1.568.767**

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

ISKAZ O PROMJENAMA NA KAPITALU
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine
(U hiljadama EUR)

	Osnovni kapital	Opšte rezerve	Specijalne rezerve	Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	Rezerve fer vrijednosti	Nerealizovani revalorizacioni gubici/dobici	Rezervisanja za očekivane kretitne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Neraspoređena dobit/(gubitak)	Ukupno
Stanje na dan 1. januar 2023. godine	**52.000**	**2.830**	**1.123**	**16.577**	**(48.163)**	**(35)**	**266**	**425**	**5.252**	**30.275**
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	21.892	-	-	-	-	**21.892**
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	(69)	-	-	**(69)**
Promjena fer vrijednosti za vlasničke instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat – CKDD	-	-	-	-	-	-	-	8	-	**8**
Prenos rev. rezervi nekretnina, postrojenja i opreme	-	-	-	(1)	-	-	-	-	1	**-**
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	31	-	-	-	**31**
Nerealizovani revalorizacioni gubici						(6)				**(6)**
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	16.268	**16.268**
Stanje na dan 31. decembar 2023. godine	**52.000**	**2.830**	**1.123**	**16.576**	**(26.271)**	**(10)**	**197**	**433**	**21.521**	**68.399**

ISKAZ O PROMJENAMA NA KAPITALU (NASTAVAK)
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine
(U hiljadama EUR)

	Osnovni kapital	Opšte rezerve	Specijalne rezerve	Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	Rezerve fer vrijednosti	Nerealizo-vani revalo-rizacioni gubici/dobici	Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat(OCI)	Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Neraspoređena dobit/(gubitak)	Ukupno
Stanje na dan 01. januar 2024. godine	**52.000**	**2.830**	**1.123**	**16.576**	**(26.271)**	**(10)**	**197**	**433**	**21.521**	**68.399**
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	12.192	-	-	-	-	**12.192**
Raspodjela dobiti u skladu sa Odlukom o raspodjeli dobiti za 2022 godinu i Protokolom o načinu izmirivanja međusobnih obaveza	-	2.608	-	-	-	-	-	-	(5.217)	**(2.609)**
Raspodjela dobiti u skladu sa Odlukom o raspodjeli dobiti za 2023 godinu I Protokolom o načinu izmirivanja međusobnih obaveza	-	8.147	1.630	-	-	-	-	-	(16.294)	**(6.517)**
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	54		-	**54**
Prenos rev.rezerve nekretnina, postrojenja i opreme na neraspoređenu dobit	-	-	-	(41)	-	-	-	-	30	**(11)**
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	(5)	-	-	25	**20**
Nerealizovani revalorizacioni gubici	-	-	-	-	-	9	-	-	(35)	**(26)**
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	12.241	**12.241**
Stanje na dan 31.decembar 2024. godine	**52.000**	**13.585**	**2.753**	**16.535**	**(14.079)**	**(6)**	**251**	**433**	**12.271**	**83.743**

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

ISKAZ O NOVČANIM TOKOVIMA
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2024. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	2024. godina	2023. godina
TOKOVI GOTOVINE IZ POSLOVNIH AKTIVNOSTI			
Primljene kamate		27.327	21.566
Primljene naknade		17.480	14.763
Ostali prilivi		1.129	1.070
Odlivi po osnovu naknade		(453)	(439)
Plaćene negativne kamate		(3.867)	(4.055)
Odlivi po osnovu troškova zarada		(11.895)	(11.813)
Odlivi po osnovu troškova poslovanja		(3.539)	(3.276)
Neto priliv po osnovu kredita i avansa		130	142
Neto (odliv)/priliv po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		(51.628)	208.653
Neto priliv/(odliv) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trosku		(47.081)	3.125
Neto (odliv)/priliv po osnovu ostalih sredstava		6	52
Neto (odliv)/priliv po osnovu računa banaka i drugih finansijskih institucija		24.953	(528.860)
Neto (odliv)/priliv po računa Vlade i drugih državnih organizacija		215.310	19.957
Neto priliv/(odliv) gotovine iz poslovnih aktivnosti		167.872	(279.115)
TOKOVI GOTOVINE IZ AKTIVNOSTI INVESTIRANJA			
Odlivi za nabavku osnovnih sredstava		(720)	(554)
Nabavka materijalnih ulaganja		(105)	(119)
Prodaja osnovnih sredstava			212
Neto odliv gotovine iz aktivnosti investiranja		(825)	(461)
TOKOVI GOTOVINE IZ AKTIVNOSTI FINANSIRANJA			-
Isplata raspoređenog rezultata – prenos budžetu Crne Gore		(9.052)	
Neto odliv gotovine iz aktivnosti finansiranja		(9.052)	-
Efekat kursnih razlika		21	(16)
Neto povećanje/(smanjenje) u gotovini i gotovinskim Ekvivalentima		158.016	(279.592)
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na početku godine		504.308	783.900
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na kraju godine	33	662.324	504.308

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE

Centralna banka Crne Gore (u daljem tekstu: „CBCG“, „Banka“ ili „Centralna banka“) osnovana je Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list RCG", broj 52/00), koji je Skupština Crne Gore donijela u novembru 2000. godine.

2010. godine Skupština Crne Gore donijela je novi zakon kojim je regulisan rad Centralne banke Crne Gore i koji je trenutno u primjeni – Zakon o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list CG“, br.40/10, 46/10, 6/13, 70/17 i 125/23), (u daljem tekstu: „Zakon o CBCG“).

Status, ciljevi, funkcije, poslovanje i organizacija Centralne banke su uređeni Ustavom Crne Gore i Zakonom o CBCG.

Odredbama člana 143. Ustava Crne Gore propisano je da je CBCG samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema i da Centralnom bankom Crne Gore upravlja Savjet Centralne banke, a rukovodi Guverner Centralne banke.

Zakonom o CBCG stvorene su pravne pretpostavke za usklađivanje statusa, ciljeva, funkcija i organizacije CBCG sa članom 143. Ustava Crne Gore, na način kojim se optimalno unapređuje upravljanje i rukovođenje Centralnom bankom i, istovremeno, obezbjeđuje očuvanje nezavisnosti CBCG.

Ovim zakonom je ostvarivanje funkcija CBCG i njeno poslovanje usklađeno sa opštim principima koji se odnose na poslovanje nacionalnih centralnih banaka utvrđenih relevantim propisima Evropske unije, i to odredbama Ugovora o funkcionisanju Evropske Unije i odredbama Protokola broj 4. o Statutu Evropskog sistema centralnih banaka i Evropske centralne banke.

Zakonom o CBCG utvrđeno je da su funkcije CBCG da:

1) nadzire održavanje stabilnosti finansijskog sistema kao cjeline i donosi propise i mjere iz ove oblasti;
2) uređuje poslovanje kreditnih institucija, izdaje dozvole i odobrenja za rad kreditnih institucija i vrši kontrolu kreditnih institucija, u skladu sa Zakonom;
3) uređuje I obavlja poslove u vezi sa sanacijom kreditnih institucija u skladu sa Zakonom;
3a) uređuje i obavlja poslove u vezi sa stečajem i likvidacijom banaka, u skladu sa Zakonom;
4) uređuje i obavlja platni promet, u skladu sa Zakonom;
4a) izdaje odobrenja za pružanje platnih usluga platnim institucijama i vrši kontrolu platnih institucija, u skladu sa Zakonom;
4b) izdaje odobrenja za izdavanje elektronskog novca i za pružanje platnih usluga institucijama za elektronski novac i vrši kontrolu institucija za elektronski novac, u skladu sa Zakonom;
4c) uređuje poslove finansijskog lizinga, faktoringa, otkupa potraživanja, mikrokreditiranja i kreditno-garantne poslove, izdaje dozvole za rad i vrši kontrolu lica koja se bave tim poslovima, u skladu sa Zakonom;
4d) vrši pregled poslovnih knjiga i druge dokumentacije koja se odnosi na poslovanje lica za koje postoji indicija da obavlja poslove bez dozvole, odnosno pruža usluge bez odobrenja koje izdaje Centralna banka, u skladu sa Zakonom;
5) može biti vlasnik i operater platnog sistema i učesnik u drugom platnom sistemu;
6) izdaje dozvolu za rad platnog sistema čiji nije operater i vrši kontrolu i nadgledanje rada platnih sistema;
7) upravlja međunarodnim rezervama;
7a) obezbjeđuje i vrši snabdijevanje i zaštitu novčanica i kovanog novca;

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE (nastavak)

8) djeluje kao platni i/ili fiskalni agent prema određenim međunarodnim finansijskim institucijama i može biti predstavnik Crne Gore u međunarodnim finansijskim institucijama;

9) vrši makroekonomska i finansijska istraživanja, prognoze i analize, uključujući monetarne, fiskalne i platnobilansne analize i može davati preporuke Vladi u oblasti ekonomske politike;
10) vrši identifikaciju, analizu i procjenu uticaja određenih faktora na stabilnost finansijskog sistema kao cjeline;
11) prikuplja i statistički obrađuje i objavljuje podatke i informacije koje su od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke, koje su u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje statistika i statistički sistem;
12) obavlja poslove zaštite prava i interesa klijenata kreditnih institucija, korisnika finansijskih usluga utvrđenih zakonom kojim se uređuje finansijski lizing, faktoring, otkup potraživanja, mikrokreditiranje i kreditno-garantni poslovi, korisnika potrošačkih kredita, korisnika platnih usluga i imalaca elektronskog novca, u skladu sa Zakonom;
13) uspostavlja informacioni sistem za nesmetano izvršavanje svojih funkcija;
14) obavlja transfere na domaćem i međunarodnom finansijskom tržištu;
15) prima depozite kreditnih institucija, državnih organa i organizacija i drugih lica u skladu sa propisima;
16) otvara i vodi račune kreditnih institucija, državnih organa i organizacija, stranih banaka, centralnih banaka, međunarodnih finansijskih institucija, organizacijama koje doniraju sredstva državnim organima i organizacijama i drugih lica u skladu sa Zakonom i drugim propisima i obavlja platni promet po tim računima;
17) donosi propise i mjere iz oblasti za koje je ovlašćena ovim i drugim zakonom;
18) obavlja i druge poslove utvrđene ovim i drugim zakonom.

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE (nastavak)

Zakonom o CBCG uređuju se status, ciljevi, funkcije, poslovanje i organizacija Centralne banke Crne Gore:

- monetarni i drugi instrumenti;
- međunarodne rezerve Crne Gore;
- obezbjeđivanje i zaštita novčanica i kovanog novca i otkup rijetkog i originalnog novca;
- odgovornost za funkcionisanje bankarskog sistema;
- platni promet i platni sistemi;
- prikupljanje, obrada i objavljivanje podataka i informacija, uključujući statističke podatke i informacije;
- odnosi Centralne banke i drugih državnih organa i organizacija;
- upravljanje i rukovođenje Centralnom bankom;
- kapital, imovina, prihodi i rashodi CBCG;
- planiranje prihoda i rashoda, finansijsko i drugo izvještavanje;
- interna revizija CBCG.

Zakonom o CBCG Savjet ima osam članova. Članovi Savjeta su guverner, tri viceguvernera i četiri člana koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci. Guvernera imenuje Skupština, na predlog Predsjednika Crne Gore. Guverner se imenuje na period od šest godina i može biti imenovan najviše dva puta uzastopno. Viceguvernere imenuje Skupština, na predlog Guvernera.

Četiri člana Savjeta, koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci, imenuje Skupština, na predlog radnog tijela Skupštine nadležnog za finansije. Viceguverneri i članovi Savjeta koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci imenuju se na period od šest godina i mogu biti imenovani najviše dva puta uzastopno.

Savjet Centralne banke Crne Gore je u sastavu:

- dr Irena Radović, Guvernerka
- Ruždija Tuzović, član Savjeta
- dr Milorad Jovović, član Savjeta
- dr Nikola Fabris, Viceguverner
- dr Zorica Kalezić, Viceguvernerka

U vezi sa kapitalom i rezervama CBCG, odredbama Zakona o CBCG utvrđeno je sljedeće:

- kapital CBCG se sastoji od osnovnog kapitala i rezervi;
- Zakonom je predviđen osnovni kapital CBCG u visini od EUR 50 miliona;
- osnovni kapital CBCG je u državnoj svojini;
- osnovni kapital Centralne banke može se povećati u visini koju utvrdi Savjet Centralne banke. Povećanje osnovnog kapitala Centralne banke vrši se iz sredstava opštih rezervi. Ukoliko sredstava opštih rezervi nijesu dovoljna za obezbjeđivanje utvrđenog iznosa povećanja osnovnog kapitala, nedostajuća sredstva mogu se obezbijediti iz budžeta Crne Gore;
- rezerve CBCG se sastoje iz opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi, s tim da se opšte rezerve koriste za pokriće gubitka u poslovanju Centralne banke i kao što je navedeno, povećanje osnovnog kapitala CBCG
- specijalne rezerve CBCG može formirati za pokriće određenih konkretnih troškova u poslovanju.

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE (nastavak)

- Visina osnovnog kapitala u iznosu od EUR 50 miliona utvrđena je Zakonom o CBCG radi stvaranja odgovarajućih materijalnih pretpostavki za ostvarivanje utvrđenih funkcija Centralne banke. Naime, odgovornost CBCG za finansijsku i monetarnu stabilnost, koja pretpostavlja korišćenje raspoloživih monetarnih i drugih instrumenata u datim okolnostima (davanja kredita bankama u slučaju potreba za likvidnošću, operacije na otvorenom tržištu i slično), kao i stvaranje uslova za sprovođenje i ostalih funkcija Centralne banke, nametnulo je potrebu utvrđivanja visine osnovnog kapitala u predviđenom iznosu.

Sjedište Centralne banke je u Podgorici, Bulevar Svetog Petra Cetinjskog broj 6.

Na dan 31. decembra 2024. godine CBCG ima 379 zaposlenog radnika (31. decembra 2023. godine: 395 zaposlenog).

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza

(a) Izjava o usklađenosti finansijskih iskaza

Priloženi finansijski iskazi Banke sastavljeni su u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), odobrenim od strane Međunarodnog komiteta za računovodstvene standarde.

Pripremanje finansijskih iskaza u skladu sa MSFI zahtijeva upotrebu određenih računovodstvenih procjena i procjena rukovodstva Banke u procesu primjene računovodstvenih politika Banke. Područja koja zahtijevaju viši stepen procjene ili složenosti ili područja u kojima su pretpostavke i procjene od velikog značaja za finansijske iskaze, objelodanjena su u napomeni 2.1.(d).

Računovodstvene politike u skladu sa MSFI objelodanjene u narednim pasusima su dosljedno primijenjene od strane Banke za sve periode prikazane u priloženim finansijskim iskazima.

Finansijski iskazi su sastavljeni u skladu sa načelom stalnosti poslovanja koji podrazumijeva da će CBCG nastaviti da posluje u doglednoj budućnosti.

CBCG je u sastavljanju ovih finansijskih iskaza pripremljenih u skladu sa MSFI primjenjivala računovodstvene politike objelodanjene u napomeni 3.

(b) Osnove za sastavljanje finansijskih iskaza

Finansijski iskazi sastavljeni su prema principu istorijskog troška sa izuzetkom finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, investicionih nekretnina koja se vrjednuju po fer vrijednosti, zatim nekretnina, postrojenja i opreme koja se vode primjenom revalorizacionog modela, kao i drugih finansijskih sredstava i obaveza (uključujući izvedene finansijske instrumente) po fer vrijednosti kroz dobitak ili gubitak. Na dan 31. decembar 2024. kao i 31. decembar 2023. godine, Banka nema finansijska sredstva i obaveze koje se odmjeravaju po fer vrijednosti kroz dobitak ili gubitak.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

(c) Funkcionalna i iskazna valuta

Priloženi finansijski iskazi Banke su iskazani u EUR, što je i funkcionalna valuta Banke. Svi finansijski podaci su iskazani u hiljadama EUR i zaokruženi na najbližu hiljadu.

(d) Korišćenje procjenjivanja i pretpostavki

Pripremanje finansijskih iskaza u skladu sa MSFI zahtjeva upotrebu procjena i pretpostavki koje utiču na efekte primjenjivanja politika, prikazane iznose aktive i pasive, i na prikazane iznose prihoda i rashoda tokom iskaznog perioda. Procjene i prosuđivanja se donose na osnovu istorijskog iskustva i drugih činilaca, uključujući očekivanja u pogledu budućih događaja za koje se vjeruje da su u okvirima datih okolnosti razumna, gdje rezultati daju dobru osnovu za procjenu knjigovodstvene vrijednosti aktive i pasive koje se ne mogu jasno sagledati iz drugih izvora. Stvarni rezultati se mogu razlikovati od pomenutih procjena.

Procjene i prosuđivanja su predmet stalnog razmatranja. Promjene računovodstvenih procjena se priznaju u periodu kada je došlo do izmjene, ako se izmjena odnosi samo na taj period, odnosno, ako se izmjena odnosi na tekuće i buduće periode, priznaju se i u tom periodu i u budućim periodima.

Posebna područja nesigurnosti procjenjivanja i kritičnih pretpostavki u primjeni računovodstvenih politika koje su od velikog značaja za iznose objelodanjene u finansijskim iskazima, objelodanjena su u napomeni 5 uz finansijske iskaze.

Primjena novih standarda i izmjena postojećih standarda koji su na snazi u tekućoj godini

A) Promjene u računovodstvenim politikama i objelodanjivanjima

Usvojene računovodstvene politike su u skladu sa onima iz prethodne finansijske godine, izuzev sledećih izmijenjenih MSFI koji su usvojeni od strane Banke od 1. januara 2024. godine:

- **MRS 1 Prezentacija finansijskih izvještaja: Klasifikacija kratkoročnih i dugoročnih obaveza (Dopune)**

Izmjene i dopune su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2024. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu, i obavezu da se primjenjuju retrospektivno u skladu sa MRS 8. Cilj izmjena je da razjasni principe u MRS 1 za klasifikaciju obaveza na kratkoročne i dugoročne. Izmjenama je pojašnjeno značenje prava na odlaganje izmirenja obaveza, uslov da ovo pravo postoji na kraju izvještajnog perioda, da namjera menadžmenta ne utiče na klasifikaciju na kratkoročne i dugoročne obaveze, da opcije druge ugovorne strane koje bi mogle da dovedu do izmirenja obaveza prenosom sopstvenih instrumenata kapitala entiteta ne utiču na klasifikaciju na kratkoročnu i dugoročnu obavezu. Takođe, izmjene i dopune preciziraju da samo kovenante sa kojima entitet mora biti usklađen na ili prije datuma izvještavanja mogu uticati na klasifikaciju obaveze. Dodatna objelodanjivanja su takođe potrebna za dugoročne obaveze koje proizilaze iz kreditnih aranžmana koji su predmet usaglašenosti sa kovenantama u roku od dvanaest mjeseci

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

Primjena novih standarda i izmjena postojećih standarda koji su na snazi u tekućoj godini (nastavak)

- **MSFI 16 Lizing: Obaveze po osnovu u transakciji prodaje i povratnog lizinga (Dopune)**

Izmjene su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2024. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu. Izmjene i dopune imaju za cilj da poboljšaju zahtjeve koje prodavac-zakupac koristi u odmjeravanju obaveze za lizing koja proizilazi iz transakcije prodaje i povratnog zakupa u MSFI 16, dok se ne mijenja računovodstveni tretman zakupa koji nije u vezi sa transakcijama prodaje i povratnog lizinga. Konkretno, prodavac-zakupac određuje „lizing plaćanja" ili „revidirana lizing plaćanja" na takav način da prodavac-zakupac ne priznaje bilo kakav iznos dobitka ili gubitka koji se odnosi na pravo korišćenja koje zadržava. Primjena ovih zahtjeva ne sprječava prodavca-zakupca da prizna, u bilansu uspjeha, bilo kakav dobitak ili gubitak u vezi sa djelimičnim ili potpunim raskidom zakupa. Prodavac-zakupac primjenjuje izmjenu retrospektivno u skladu sa MRS 8 na transakcije prodaje i povratnog zakupa koje su sklopljene nakon datuma početne primjene, što je početak godišnjeg izvještajnog perioda u kojem je entitet prvi put primijenio MSFI 16. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

- **MRS 7 Izvještaj o tokovima gotovine i MSFI 7 Finansijski instrumenti: Objelodanjivanja – Finansijski aranžmani sa dobavljačima (Dopune)**

Izmjene su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2024. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu. Izmjene dopunjuju zahtjeve koji su već u MSFI i zahtijevaju od entiteta da objelodani odredbe i uslove finansijskih aranžmana sa dobavljačima. Pored toga, od entiteta se zahtijeva da na početku i na kraju izvještajnog perioda objelodane knjigovodstvene iznose finansijskih obaveza po osnovu finansijskih aranžmana sa dobavljačima i stavke u kojima su te obaveze prikazane, kao i knjigovodstvene iznose finansijskih obaveza i stavki za koje su finansijeri već izmirili odgovarajuće obaveze prema dobavljačima. Entiteti takođe treba da objelodane vrstu i efekat bezgotovinskih promjena u knjigovodstvenim vrijednostima finansijskih obaveza po osnovu finansijskih aranžmana sa dobavljačima koje sprječavaju da knjigovodstveni iznosi finansijskih obaveza budu uporedivi. Nadalje, izmjene zahtijevaju od entiteta da na početku i na kraju izvještajnog perioda objelodani raspon datuma dospijeća za finansijske obaveze koje duguju finansijerima i za uporedive obaveze prema dobavljačima koje nisu dio tih aranžmana. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

B) Standardi koji su izdati, ali još uvijek nisu stupili na snagu i nisu ranije usvojeni

- **MRS 21 Efekti promjena deviznih kurseva: Nedostatak razmjenljivosti (Dopune)**

Izmjene su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2025. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu. Izmjene i dopune preciziraju kako entitet treba da procijeni da li je valuta razmjenljiva i kako treba da odredi spot kurs kada zamjena nije moguća. Smatra se da je valuta zamjenljiva u drugu valutu kada je entitet u mogućnosti da dobije drugu valutu u administrativno razumnom vremenskom okviru, putem tržišta ili mehanizma razmjene u kojem bi transakcija razmjene stvorila izvršna prava i obaveze. Ako valuta nije zamjenljiva u drugu valutu, od entiteta se traži da procijeni spot kurs na dan vrednovanja. Cilj entiteta u procjeni spot kursa je da odrazi kurs po kojem bi se odvijala uredna transakcija razmjene na datum vrednovanja između učesnika na tržištu pod preovlađujućim ekonomskim uslovima. Izmjenama se napominje da entitet može da koristi dostupni kurs bez prilagođavanja ili druge tehnike procjene. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

- **MSFI 18 - Prezentacija i objavljivanje u finansijski izvještajima,**

Novi MSFI 18 zamijeniti će postojeći MRS 1 – Prezentacija financijskih izvještaja, počevši od 1.1.2027. godine, uz potrebu reklasifikacije usporednih podataka za 2026. godinu.
Cilj ovog MSFI 18 je unaprijediti način komuniciranja finansijskih performansi u izvještajima o dobiti ili gubitku, usmjeravajući fokus na relevantne informacije o finansijskom učinku.

- **MSFI 19 Zavisna društva bez javne odgovornsti: Objavljivanja**

Subjekt koji primjenjuje ovaj standard ne mora primjenjivati uslove za objavljivanje iz drugih IFRS računovodstvenih standarda niti primjenjivati nikakve izvještaje o ili napomene, uz te uslove za objavljivanje.
Ovaj standard stupa na snagu za izveštajne periode koji počinju 1. januara 2027. godine ili kasnije, uz mogućnost ranije primjene.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Održivi razvoj i klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje

Aktivnosti Centralne banke Crne Gore u borbi protiv klimatskih promjena definisane su *Politikom Centralne banke Crne Gore u vezi sa izazovima klimatskih promjena koju je Savjet Centralne banke donio 2022. godine*. Centralna banka u kontinuitetu izražava zabrinutost u vezi sa efektima klimatskih promjena koje imaju značajan uticaj na ekonomski razvoj i finansijsku i monetarnu stabilnost na globalnom nivou. Imajući u vidu da klimatske promjene predstavljaju jedan od najvećih izazova sa kojim se svijet suočava, Centralna banka prepoznaje važnost prelaska na zelenu ekonomiju, ozelenjavanja finansijskog sistema i širenja ponude "zelenih finansijskih proizvoda" usmjerenih ka klijentima čije aktivnosti doprinose očuvanju životne sredine i smanjivanju klimatskih rizika i rješavanju problema koje nose klimatske promjene, kao i važnost uvođenja "zelenog poslovanja" kreditnih institucija i drugih pružalaca finansijskih usluga i Centralne banke primjenom energetske efikasnosti, razvojem online pristupa njihovim uslugama i sl. S obzirom na to da klimatski rizici utiču na finansijske rizike, a finansijski rizici na stabilnost i sigurnost finansijskog sistema, Centralna banka cijeni da je neophodno da kreditne institucije identifikuju i prate klimatske rizike, njihovu izloženost ovim rizicima i da ih uključe u svoje poslovanje, a da centralne banke, kao regulatori i supervizori finansijskog sistema, u okviru svojih nadležnosti i uz očuvanje nezavisnosti, ukazuju na ove rizike, prate ih i ocjenjuju otpornost na njih.

Polazeći od ustavne odgovornosti Centralne banke za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema, Politikom je utvrđeno da će Centralna banka, u skladu sa svojim nadležnostima, raspoloživim instrumentima i resursima, voditi politiku aktivnog djelovanja na jačanje otpornosti finansijskog sistema na izazove klimatskih promjena, sa ciljem smanjivanja negativnog uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem i posvećivanja ozelenjavanju finansijskog sistema, preduzimajući aktivnosti usmjerene naročito na:

- razvoj stručnih i analitičkih kapaciteta za prepoznavanje, razumijevanje, procjenu i praćenje klimatskih rizika u različitim oblastima iz svoje nadležnosti, a posebno u oblastima finansijske stabilnosti, kontrole poslovanja kreditnih institucija, istraživanja, upravljanja međunarodnim rezervama i upravljanja operativnim rizikom;
- integrisanje kriterijuma održivosti i opredjeljenja o smanjenju uticaja klimatskih rizika u politike, strategije i prudencijalnu regulativu Centralne banke;
- unaprijeđenje ekološke performanse sopstvenih operacija kroz pripremu uslova za izradu Izvještaja o održivosti;
- podsticanju odabira klimatski odgovornih proizvoda prilikom javnih nabavki;

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

- uključivanje klimatskih rizika u supervizorska očekivanja;
- podsticanje otvorenog dijaloga sa kreditnim institucijama u pravcu promovisanja integracije klimatskih i ekoloških rizika u okvir za upravljanje rizicima;
- razvijanje metodologije nadzora za rizike vezane za klimu i životnu sredinu i sve povezane zahtjeve nadzora kojom bi se utvrdili indikatori i sistem prikupljanja podataka;
- integrisanje fizičkih i tranzicionih rizika povezanih sa klimatskim promjenama u makroekonomsko modeliranje i modele za stresno testiranje;
- procjenu svog ugljeničnog otiska i postavljanje standarda za njegovo smanjenje;
- prelazak na korišćenje obnovljivih izvora energije i smanjenje štetnog uticaja na životnu sredinu;
- kontinuiranu edukaciju svojih zaposlenih sa ciljem sticanja i unapređenja znanja i vještina u oblasti klimatskih promjena i smanjenja njihovog negativnog uticaja na ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke;
- podržavanje aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti društva o značaju klimatskih promjena i efektima njihovog uticaja na finansijski sistem i životnu sredinu, kao i na sveukupni kvalitet života.

U Politici za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke integrisana je opredijeljenost Centralne banke da usklađuje svoje poslovanje sa ciljevima održivog razvoja i principima zelene ekonomije kroz: integrisanje održivosti i klimatskih i ekoloških rizika u praćenje finansijske stabilnosti, u prudencionu regulativu, upravljanje portfolijom hartija od vrijednosti i operativnim rizicima, procjenu ugljeničnog otiska i postavljanje standarda za njegovo smanjenje, aktivnosti kojima se doprinosi smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte.

Strateškim planom Centralne banke 2025-2028, kao jedan od pet strateških ciljeva Centralne banke, utvrđeno je stvaranje vrijednosti za društvo i fokusiranje na održivost. Za postizanje ovog cilja, usvojiće se održive prakse u okviru poslovanja Centralne banke, odnosno jačaće se ekološka održivosti u poslovanju radi smanjenja ekološkog uticaja i podrške zelenom rastu, i ohrabrivaće se inicijative vezane za zelene finansije.

Akcionim planom za sprovođenje Politike za period 2023-2025. godine, u zavisnosti od ciljeva koji se žele postići u vezi sa izazovima klimatskih promjena, grupisane su aktivnosti Centralne banke u dva segmenta, i to: aktivnosti za jačanje otpornosti kreditnih institucija i drugih pružalaca finansijskih usluga na klimatske promjene, i aktivnosti za jačanje otpornosti Centralne banke na klimatske promjene, uz postizanje karbonske neutralnosti.

U skladu sa Akcionim planom, Centralna banka prati i učestvuje u aktivnostima vodećih međunarodnih institucija na polju zelenih i održivih finansija. Nakon sticanja članstva u Network for Greening the Financial System (NGFS) 2022. godine, Centralna banka se u maju 2024. godine pridružila Mreži za održivo bankarstvo i finansiranje (SFBN), a učestvovala je i u radu Radne grupe za klimatske promjene Bečke inicijative i Radne grupe za finansijska tržišta Working Group on Financial Markets (WGFM).

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

Za sprovođenje aktivnosti u skladu sa Politikom i Akcionim planom, Centralna banka sprovodi kvalitativno istraživanje o aktivnostima kreditnih institucija u oblasti integracije ESG (Environmental, Social, Governance) principa, uključujući i klimatske promjene, u poslovnu strategiju i upravljanje, organizacionu strukturu, politike i procedure, objelodanjivanje i izvještavanje. Do sada su sprovedena tri istraživanja i to tokom 2021, 2023 i 2024.godine. Istraživanja ukazuju na rast posvećenosti banaka pitanju klimatskih promjena i ukupnih ESG principa. Banke uglavnom prate evropske preporuke i prakse u ovoj oblasti, razvijaju organizaciju u cilju boljeg praćenja rizika koje nose klimatske promjene na njihovo poslovanje, razvijaju proizvode koji promovišu zeleno finansiranje, imaju strategije održivosti ili planiraju da pripreme iste sa uključenim pitanjima klimatskih rizika, zaštite životne sredine i rodne ravnopravnosti.

Centralna banka podržava ciljeve održivog razvoja u čijoj realizaciji značajnu ulogu ima finansijski sektor koji, kroz zelene i održive finansije, podržava proces tranzicije i prelazak kompanija na zelenu, održivu, ekološki prihvatljivu djelatnost. Održive finansije podrazumijevaju razmatranje ekoloških, društvenih i upravljačkih pitanja pri donošenju odluka finansijskog sektora o ulaganjima u održive ekonomske aktivnosti i projekte.

Centralna banka stavlja poseban fokus na razvijanje alata za procjenu i upravljanje klimatskim i ESG rizicima u cilju blagovremenog preduzimanja mjera za ublažavanje sistemskog uticaja ovih rizika. U tom pravcu, Centralna banka je prepoznala potrebu međusektorskog i međuinstitucionalnog djelovanja na ovom polju i Savjet za finansijsku stabilnost je u julu 2024. godine formirao međusektorsku radnu grupu sa zadatkom izrade Mape puta finansijskog sektora ka održivim finansijama. Mapa puta će biti krovni dokument finansijskog sektora koji će obuhvatiti nadležnosti sva tri regulatora finansijskog sektora i ponuditi strukturiran i koordinisan pristup za integraciju održivosti u donošenje finansijskih odluka, i na taj način doprinijeti da se povećaju finansijski tokovi ka održivim projektima. Primarni cilj razvoja Mape puta je usklađenost nacionalnog finansijskog sektora sa ciljevima održivog razvoja i praćenje rizika i mogućnosti povezanih sa zaštitom životne sredine, društvenim i upravljačkim aspektima.

Sa zadatkom izrade Akcionog plana za implementaciju ESG ciljeva iz Strateškog plana CBCG 2025-2028 i aktivnog učešća i koordiniranja aktivnosti međuinstitucionalne radne grupe na izradi Mape puta finansijskog sektora ka održivim finansijama, Centralna banka je inicirala i formiranje Radne grupe Centralne banke za implementaciju ESG principa u aktivnosti banke.

Pored navedenog, Centralna banke je, povodom 20. septembra, Dana ekološke države Crne Gore, 2023. godine ustanovila godišnju Zelenu nagradu, koja se dodjeljuje za najbolji rad iz oblasti uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem. Nagrada je pokrenuta sa ciljem afirmacije odgovornog odnosa prema izazovima klimatskih promjena i stimulisanja naučne ekonomske misli u ovoj oblasti.

U novembru 2024.godine Centralna banka je podržala inicijativu “Odvoji i recikliraj” sa ciljem afirmacije odgovornog odnosa zaposlenih prema prirodi.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

Predstavnici Centralne banke kroz programe finansijske edukacije, aktivno učestvuju na skupovima (konferencijama, okruglim stolovima i sl.) koji promovišu zeleno finansiranje i održivu ekonomiju. U 2024. godini, 12 zaposlenih u Centralnoj banci Crne Gore je pohađalo 8 programa stručnog usavršavanja (ili konferencija) koje su se odnosile na klimatske promjene, zeleno finansiranje i održive finansije. Takođe, u ovom periodu je 6 zaposlenih pohađalo 3 programa stručnog usavršavanja kojima je glavna tema bila implementacija ESG standarda. Centralna banka će u narednom periodu obezbjeđivati kontinuiranu edukaciju svojih zaposlenih o klimatskim promjenama i značaju odgovornog pristupa svakog pojedinca jačanju otpornosti na klimatske promjene. Takođe, zahvaljujući sredstvima obezbijeđenim Finansijskim i Investicionim planom za 2025. godinu, u narednom periodu će se realizovati aktivnosti na optimizaciji radnog okruženja kroz poboljšanje ergonomije i organizacije rada, kako bi se stvorili bolji fizički i organizacioni uslovi za rad, i time povećala efikasnost, produktivnost i zadovoljstvo zaposlenih.

U cilju postepenog prelaska na korišćenje obnovljivih izvora energije i time smanjenja zagađenja životne sredine, Centralna banka je stvorila uslove za izgradnju sopstvenih energetskih postrojenja koja koriste sunčevu energiju. Izgradnja solarnih panela na objektima Centralne banke je izvršena u prvoj polovini 2023.godine, te je solarna elektrana stavljena u funkciju u septembru iste godine. Solarna elektrana je maksimalnog proizvodnog kapaciteta (invertorske) snage od 130kWp a sastoji se od 274 monokristalnih panela, pojedinačne snage 545Wp. Solarni paneli omogućavaju proizvodnju vlastite energije, čime se smanjuje zavisnost od eksternih izvora električne energije (mreža), što direktno utiče na manju potrošnju energije iz mreže i smanjenje troškova. Za kvantifikaciju uticaja na životnu sredinu, uzeta je u obzir emisija ugljen-dioksida (CO_2) koja bi bila generisana za istu količinu električne energije koja je ušteđena. U prosjeku, emisija CO_2 po kWh zavisi od vrste energije koju koristi električna mreža (na primjer, fosilna goriva ili obnovljivi izvori), ali u većini evropskih zemalja emisija CO_2 iz fosilnih izvora energije iznosi oko 0.4 kg CO_2 po kWh.

Korišćenjem solarnih panela u 2024. godini, Centralna banka je postigla značajne uštede u potrošnji električne energije i smanjenju troškova na računu, što ima i ekonomske i ekološke koristi:

1. **Ekonomske uštede:**

U odnosu na prethodni period, potrošnja električne energije tokom 2024 je smanjena za 13.292 kWh, što je dovelo do smanjenja troška na računu za 1.678 EUR za posmatranu godinu. Ove uštede nijesu samo rezultat smanjenog korišćenja energije iz mreže, već su rezultat korišćenja solarnih panela koji proizvode besplatnu energiju, čime se značajno smanjuju troškovi električne energije iz eksternih izvora. Ovo je dugoročna finansijska korist koja će se povećavati kako Centralna banka bude nastavljala da koristi solarnu energiju. Analizirajući ukupnu prosječnu potrošnju električne energije (izraženo u kWh i EUR) u periodu prije početka stavljanja u pogon solarne elektrane (2020-2022) i tokom 2024.godine, kada je ista radila u punom kapacitetu, utvrđeno je sljedeće: potrošnja u 2024. godini smanjena je za 13.292 kWh odnosno za 38,23%, tj. za 1.678 Eur ili 34,44%.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

2. Ekološke uštede:

Smanjenje potrošnje od 13.292 kWh dovodi do smanjenja emisije ugljen-dioksida, koja je za energiju proizvedenu iz fosilnih izvora oko 0,4 kg CO_2 po kWh, tačnije 13.292 kWh × 0.4 kg CO_2/kWh = 5.316,8 kg CO_2. Na ovaj način, izbjegnuta je emisija oko 5.3 tona CO_2, što ima pozitivan uticaj na životnu sredinu, te je Centralna banka na ovaj način dala doprinos smanjenju globalnog zagrijavanja i zagađenju vazduha, što utiče na poboljšanje kvaliteta života i smanjenje ugljeničnog otiska.

3. Dugoročni uticaj na životnu sredinu:

Uštede u energiji i smanjenju emisije CO_2 nijesu samo trenutni efekti, već predstavljaju dugoročnu promjenu u načinu korišćenja energije. Korišćenjem solarnih panela, Centralna banka smanjuje zavisnost od fosilnih goriva, čime doprinosi globalnim naporima u borbi protiv klimatskih promjena. Svaka tona smanjene emisije CO_2 ima pozitivan efekat na smanjenje zagađenja i očuvanje prirodnih resursa. Uštede u električnoj energiji i troškovima, uz smanjenje emisije CO_2, čine prelazak na solarnu energiju ekonomski isplativim i ekološki odgovornim. Ovaj korak osim što ima neposredne koristi za Centralnu banku, doprinosi i globalnim naporima u smanjenju emisije štetnih gasova i zaštiti životne sredine.

Takođe, Centralna banka je povećala učešće vozila na električni/hibridni pogon u svom voznom parku u cilju doprinosa unapređenju stanja životne sredine kroz smanjenje korišćenja fosilnih goriva. Hibridna vozila doprinose značajnom smanjenju emisije ugljen-dioksida (CO_2). Analizom pređenog puta, potrošnje goriva i prosječne emisije CO_2 po litru goriva, utvrđeno je da su hibridna vozila Centralne banke tokom 2024. godine emitovala **8,9 tona CO_2 manje** u odnosu na ranije korišćena dizel vozila tokom 2021. godine, što predstavlja **smanjenje od 45%** u ukupnoj emisiji. Ovo smanjenje donosi višestruke koristi**,** kako ekološke, tako i ekonomske i to: smanjenje emisije CO_2 direktno doprinosi borbi protiv klimatskih promjena, manja emisija gasova poboljšava kvalitet vazduha, naročito u urbanim sredinama, smanjenje upotrebe fosilnih goriva doprinosi dugoročnoj energetskoj održivosti, efikasnija potrošnja goriva smanjuje ukupne troškove eksploatacije vozila, dok prelazak sa dizela na hibride predstavlja važan korak ka dekarbonizaciji transporta. Ovi rezultati ukazuju na to da je tranzicija ka hibridnim i ekološki prihvatljivijim vozilima strateški ispravan i održiv potez koji donosi konkretne ekološke i ekonomske benefite**.**

U procesu implementacije Zero-Waste strategije i Zero Waste business certifikacije, Centralna banka će sprovesti detaljnu analiza otpada, angažovati ključne zainteresovane strane i razviti prilagođenu zero waste strategiju. Cilj ovog procesa jeste kreiranje održivog sistema upravljanja otpadom, koji će značajno smanjiti otpad, poboljšati efikasnost resursa i uskladiti poslovanje Centralne banke sa evropskim propisima i međunarodnim standardima održivosti. Kroz ovaj process, uspostaviće se mehanizam za praćenje napretka Zero waste strategije, uključujući i ključne indikatore učinka (KPI) i mehanizme izvještavanja i kontinuirano evaluirati efikasnost strategije. Takođe, biće sproveden i komunikacioni plan kako bi se povećala vidljivost postignuća i doprinijelo pozicioniranju Centralne banke kao lidera u održivim praksama, doprinoseći dugoročnim, ekološkim, operativnim i finansijskim prednostima.

Prilikom upravljanja sredstvima međunarodnih rezervi, uz poštovanje osnovnih principa ulaganja, vodi se računa i o kriterijumu održivosti. Iz tog razloga se, u okviru dozvoljenih ograničenja i definisane investicione strategije, još od maja 2021. godine, ulaže u hartije od vrijednosti čija su sredstva namijenjena za finansiranje zelenih, društveno odgovornih i održivih projekata. Na kraju 2024. godine, učešće obveznica koje pripadaju ESG sektoru u ukupnim rezervama je iznosilo 4,14%.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

Posmatrano po portfolijima, hartije koje pripadaju ESG sektoru se nalaze u okviru investicionog portfolija raspoloživog za prodaju i operativnog portfolija.

% ESG HoV		
	IVQ 2024	**IIIQ 2024**
Učešće ESG hov u operativnom portfoliju		
	18,64%	**18,71%**
Učešće ESG hov u investicionom portfoliju raspoloživ za prodaju		
	8,70%	**9,50%**
Učešće ESG hov u ukupnim rezervama		
	4,14%	**4,56%**

U cilju dodatnog unaprjeđenja ESG profila međunarodnih rezervi, na Bloombergu se prate odgovarajući ESG indikatori država, banaka i drugih emitenata kojima je portfolio međunarodnih rezervi izložen.

Kvartalne vrijednosti ESG/climate score		
	IVQ 2024	**IIIQ 2024**
Banke – prekonoćna sredstva	5,33	5,71
Banke – depoziti	2,53	4,16
Kratkoročne HoV	6,44	6,17
Operativni portfolio	3,41	3,95
Investicioni portfolio	4,37	4,66

Climate score je indikator napretka zemlje ili regiona u vezi sa postizanjem ciljeva utvrđenih Pariškim sporazumom o klimatskim promjenama. Ovaj indikator se koristi za emitente kratkoročnih državnih hov, emitente hartija koje se nalaze u investicionom portfoliju, kao i centralne banke kod kojih se nalaze sredstva međunarodnih rezervi. **ESG score** pokazuje učinak kompanije/banke u vezi sa pitanjima životne sredine, društva i korporativnog upravljanja u svojim svakodnevnim operacijama. Ovaj indikator se koristi za banke/grupacije kod kojih su oročena sredstva ili aktivni računi, kao i za emitente hov iz operativnog portfolija. U slučaju da banka ili grupacija kojoj banka pripada nema dostupnu ESG ocjenu, koristi se Climate score države u kojoj se sjedište banke nalazi. Pomenuti indikatori su dostupni na Bloombergu koji je za obje ocjene razvio internu metodologiju i skalu sa vrijednostima od 1 do 10, gdje veća vrijednost ukazuje na bolji pristup zadatim kriterijumima.

Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja S1 i S2 - opšti zahtjevi za objelodanjivanjem informacija povezanih sa održivim razvojem i klimatskim promjenama, zahtijevaju od subjekta da objavi informacije o svim rizicima i mogućnostima povezanim sa održivošću i klimatskim promjenama za koje se očekuje da će uticati na novčane tokove entiteta, njegov pristup finansiranju ili troškove kapitala u kratkom, srednjem ili dugom roku.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

Centralna banka procjenjuje da je mogući uticaj zbog fizičkih i tranzicionih rizika povezanih sa održivošću i klimatskim promjenama nematerijalan, odnosno da rizici povezani sa održivim razvojem i klimom nemaju značajan uticaj na mjerenje pojedinih finansijskih stavki, poslovni model, novčane tokove i finansijske performance, odnosno ukupan finansijski položaj banke u posmatranom periodu. Takođe, procjena je da ne postoje posljedične materijalne neizvjesnosti koje stavljaju značajnu sumnju na sposobnost nastavka poslovanja ("going concern principe").

Centralna banka pomno prati relevantne promjene i razvoj svih međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja koji tretiraju pitanja klimatskih promjena, održivog razvoja kao i ESG standarde i njihov uticaj na poslovanje banke.

Neka od ključnih područja procjena na koja potencijalno mogu uticati klimatski rizici uključuju i očekivane kreditne gubitke, mjerenje fer vrijednosti, procjenu predviđanja koja podržavaju procjenu umanjenja dugotrajne imovine i goodwilla i procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Po pitanju uticaja na vrijednost očekivanih kreditnih gubitaka (ECL) u smislu da klijenti i portfelji izloženi klimatskom riziku mogu rezultirati pogoršanjem kreditne sposobnosti i posljedičnim uticajem na ECL, Banka je mišljenja da s obzirom na nisku izloženost svim vrstama rizika u portfoliju Banke, uz procjenu da druge ugovorne strane neće biti pod materijalnim uticajem fizičkih ili tranzicijskih rizika povezanih s klimatskim promjenama (ne posluju u visokorizičnim sektorima, ne nalaze se u visokorizičnim geografskim područjima i sl.), neće biti materijalnog uticaja na vrijednost očekivanih kreditnih gubitaka u narednom periodu. Takođe, Banka je pretpostavila da su, sve varijable klimatskih promjena uključene u mjerenje fer vrijednosti, one koje bi tržišni učesnici inače uzeli u obzir prilikom određivanja cijene imovine ili obaveza, u skladu s MSFI 13 Mjerenje fer vrijednosti. Pored toga, pretpostavka je da u posmatranom izvještajnom periodu klimatska pitanja nijesu uticala na sadašnju vrijednost nekretnina postrojenja i opreme, niti na njihov preostali vijek trajanja i rezidualnu vrijednost. Saglasno navedenom, Banka je zaključila da je klimatski rizik već sadržan unutar postojeće fer vrijednosti njene imovine i obaveza.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA

3.1. Prihodi i rashodi po osnovu kamata, naknada i provizija

Prihodi i rashodi od kamata za kamatonosne finansijske instrumente se priznaju u okviru prihoda od kamata i rashoda kamata u iskazu o dobitku i gubitku. Metod efektivne kamatne stope je metod za obračun troškova otplate finansijskih sredstava ili finansijskih obaveza, kao i za alokaciju prihoda od kamata i rashoda kamata tokom odnosnog perioda. Efektivna kamatna stopa je stopa koja tačno svodi procijenjena buduća plaćanja ili naplate kroz očekivani životni vijek finansijskog instrumenta ili, kada je to prikladno, u kraćem vremenskom periodu, na neto knjigovodstvenu vrijednost finansijskih sredstava ili finansijskih obaveza. Kada računa efektivnu kamatnu stopu, Centralna banka procjenjuje tokove gotovine uzimajući u obzir sve ugovorene uslove finansijskog instrumenta, ali ne i buduće kreditne gubitke.

Prihodi i rashodi od naknada i provizija priznaju se na principu realizacije u momentu kada je usluga pružena. Naknade i provizije prevashodno obuhvataju naknade za usluge platnog prometa u zemlji, naknade za poslove fiskalnog agenta i naknade za druge usluge koje CBCG pruža u skladu sa Zakonom o CBCG. Prihodi i rashodi od naknada i provizija, koji su sastavni deo efektivne kamatne stope finansijskog sredstva ili obaveze, uključeni su u utvrđivanje efektivne kamatne stope. Ostali prihodi od naknada i provizija se evidentiraju u trenutku pružanja usluga. CBCG nije imala prihode i rashode od naknada i provizija po osnovu izdavanja kredita u toku obračunskog perioda.

3.2. Operativni lizing

Zakupi u kojima zakupodavac zadržava značajniji dio rizika i koristi od vlasništva klasifikuju se kao operativni zakupi (lizing).

Sredstva koja su data u operativni lizing uključena su u poziciju investicione nekretnine u iskazu o finansijskoj poziciji. Prihodi po osnovu lizinga (bez bilo koje stimulacije date korisniku lizinga) priznaju se kao prihod u iskazu o dobitku i gubitku, u jednakim godišnjim iznosima, tokom perioda trajanja lizinga.

3.3. Preračunavanje stranih valuta

Funkcionalna valuta i valuta prikazivanja

Stavke uključene u finansijske iskaze CBCG se odmjeravaju korišćenjem valute primarnog privrednog okruženja u kom CBCG posluje („funkcionalna valuta''). Finansijski iskazi su prikazani u hiljadama EUR koji predstavlja funkcionalnu valutu i valutu prikazivanja Banke.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.3. Preračunavanje stranih valuta (nastavak)

Transakcije i stanja

Transakcije u stranoj valuti se preračunavaju u funkcionalnu valutu primjenom deviznih kurseva važećih na dan transakcije. Pozitivne i negativne kursne razlike nastale iz izmirenja takvih transakcija i iz preračuna monetarnih sredstava i obaveza izraženih u stranim valutama na kraju godine, priznaju se u iskazu o dobitku i gubitku.

3.4. Porezi i doprinosi

Porez na dobit

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, Centralna banka je oslobođena plaćanja poreza na dobit.

Porezi, doprinosi i druge dažbine koje ne zavise od rezultata poslovanja

Ostali porezi iskazani su u okviru troškova poslovanja. Iznosi poreza koji je Centralna banka u obavezi da plati su iskazani u okviru ostalih obaveza kao obaveze za poreze.

3.5. Gotovina i gotovinski ekvivalenti

Gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju sredstva sa rokom dospijeća kraćim od tri mjeseca od dana pribavljanja, uključujući gotovinu u trezoru i blagajni, depozite po viđenju i kratkoročne plasmane kod stranih banaka. Gotovinski ekvivalenti podrazumijevaju i dio finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultata (OCI) i poziciju kod Međunarodnog monetarnog fonda.

Gotovina, depoziti po viđenju i kratkoročni plamani kod stranih banaka kao gotovinski ekvivalent u EUR-ima, priznaju se po nominalnoj (fer) vrijednosti. Naknadno vrednovanje depozita se vrši po amortizovanoj vrijednosti koristeći metod efektivne kamate.

Plemeniti metali procjenjuju se po fer vrijednosti izvedenoj iz cijena plemenitih metala na svjetskom tržištu, na dan sastavljanja bilansa. Efekti promena fer vrijednosti se priznaju u iskazu o dobitku i gubitku.

Plasmani iskazani u specijalnim pravima vučenja (Special Drawing Rights - SDR) procjenjuju se na dan sastavljanja finansijskog izvještaja, po kursu SDR/EUR koji objavljuje Međunarodni monetarni fond.

Za potrebe sastavljanja iskaza o tokovima gotovine, gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju sredstva sa rokom dospijeća kraćim od tri mjeseca od dana pribavljanja, uključujući gotovinu u trezoru i depozite po viđenju i kratkoročne depozite kod stranih banaka.

3.6. Finansijski instrumenti

Finansijska sredstva

(a) Klasifikacija i vrednovanje finansijskih sredstava

MSFI 9 uvodi novu klasifikaciju finansijskih sredstava i novi pristup za njihovo vrednovanje, koji se zasnivaju na poslovnom modelu za upravljanje finansijskim sredstvima i karakteristikama novčanih tokova.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

(a) Klasifikacija i vrednovanje finansijskih sredstava (nastavak)

U skladu sa MSFI 9, finansijska sredstva se klasifikuju u jednu od tri navedene kategorije prilikom početnog priznavanja: finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC), finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (FVOCI) i finansijska sredstva koja se mjere fer vrijednost kroz račun dobitka i gubitka (FVTPL).

Finansijska sredstva će biti vrednovana po amortizovanom trošku (AC) samo ako su ispunjena sledeća dva uslova:

- finansijska sredstva se drži u poslovnom modelu čiji je cilj držanje finansijskog sredstva do datuma dospijeća i naplata očekivanih novčanih tokova i

    - očekivani novčani tokovi predstavljaju isključivo naplatu glavnice i kamate obračunate na preostali iznos glavnice.

Finansijska sredstva će biti vrednovana po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (FVOCI) samo ako su ispunjena sledeća dva uslova:

- finansijska sredstva se drže u poslovnom modelu čiji je cilj držanje finansijskog sredstva zbog naplate očekivanih novčanih tokova i njegove prodaje;
- očekivani novčani tokovi predstavljaju isključivo naplatu glavnice i kamate obračunate na preostali iznos glavnice.

Prilikom inicijalnog priznavanja instrumenata kapitala, koji se ne drže radi trgovanja, Banka može napraviti kasnije nepromjenljivi izbor da se sve promjene fer vrijednosti ovih instrumenata priznaju u okviru ostalih dobitaka i gubitaka u izvještaju o ukupnom rezultatu. Ova klasifikacija se radi na bazi donošenja odluke za svaku pojedinačnu investiciju.

Finansijska sredstva koja ne ispunjavaju prethodno navedene uslove biće klasifikovana i vrijednovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka (FVTPL).

Finansijska sredstva koja ispunjavaju uslove da budu klasifikovani i vrednovani po amortizovanom trošku ili po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat mogu se, samo u slučaju da Banka time eliminiše računovodstvenu neusklađenost u računu dobitka i gubitka, aktiviranjem opcije fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka klasifikovati i vrednovati po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka.

Finansijska sredstva se klasifikuju u jednu od navedenih kategorija pri inicijalnom priznavanju. Međutim, za finansijska sredstva koja su u vlasništvu Banke u trenutku inicijalne primjene MSFI 9, procjena biznis modela se zasniva na tada važećim okolnostima i činjenicama. Takođe, MSFI 9 dopušta novo opredjeljivanje za klasifikaciju kao FVTPL ili FVOCI na datum inicijalne primjene standarda i dopušta ili zahtjeva promjenu prethodnog opredjeljenja za klasifikaciju kao FVTPL ukoliko činjenice i okolnosti na datum inicijalne primjene standarda na to ukazuju.

Naknadno vrednovanje određeno je klasifikacijom finansijskog sredstva.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Finansijska sredstva po amortizovanom trošku - Klasifikacija finansijskih sredstava po amortizovanom trošku se primjenjuje na dužnička finansijska sredstva koji ispunjavaju uslove odabranog poslovnog modela i kriterijume testa novčanih tokova. Vrednovanje po amortizovanom trošku zahtijeva primjenu metode efektivne kamatne stope. Amortizovani trošak finansijskog sredstva se definiše kao iznos po kojem je finansijsko sredstvo ili finansijska obaveza vrednovana pri inicijalnom priznavanju, minus otplata glavnice, plus ili minus kumulativna amortizacija bilo koje razlike između inicijalnog iznosa i iznosa na datum dospjeća korišćenjem metoda efektivne kamatne stope i za finansijska sredstva usklađena za rezervisanje za gubitke. Dobici i gubici po osnovu finansijskih sredstava iz ove kategorije se priznaju u računu dobitka ili gubitka. Dobici i gubici koju su rezultat promjena u fer vrijednosti se ne priznaju za finansijska sredstva koja su klasifikovana u kategoriju po amortizovanom trošku.

Finansijska sredstva po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka - Sredstva klasifikovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka se vrednuju po fer vrijednosti. Svi dobici i gubici koji nastaju kao rezultat promjene u fer vrijednosti se priznaju u računu dobitka i gubitka, osim za hedžing instrumente koji su priznati kao dio određenog hedžing odnosa. Dobici i gubici koji nastaju između datuma poslednjeg izveštajnog perioda i datuma otuđenja sredstava ne predstavljaju posebne dobitke i gubitke prilikom otuđenja. Takvi dobici i gubici koji nastaju prije otuđenja, dok se sredstvo i dalje vrednuje po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka, se priznaju u računu dobitka i gubitka.

Finansijska sredstva po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat - Za dužničke instrumente vrednovane po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, promjena u fer vrijednosti će biti priznata u ostalom ukupnom rezultatu, dok će sledeći dobici i gubici biti priznati u računu dobitka i gubitka i to:

- Kamata obračunata korišćenjem metode efektivne kamatne stope;
- Dobici i gubici od kursnih razlika;
- Dobici i gubici od ispravke vrijednosti.

Banka je utvrdila klasifikaciju finansijskog sredstva na osnovu analize poslovnog modela i testa novčanih tokova.

Poslovni model

Banka je definisala tri osnovna poslovna modela upravljanja finansijskim sredstvima:

- Poslovni model čiji je cilj naplata ugovorenih novčanih tokova finansijskih sredstava;

- Poslovni model čiji su ciljevi pored naplate ugovorenih novčanih tokova finansijskih sredstava takođe i prodaja finansijskih sredstava i

- Poslovni modeli sa ostalim strategijama, uključujući i poslovni model držanja za trgovanje.

Rukovodstvo Banke utvrđuje poslovne modele upravljanja finansijskim sredstvima.

Procjena poslovnog modela

Banka vrši procjenu ciljeva poslovnih modela za upravljanje finansijskim sredstvima na portfolio nivou, budući da ovakva procjena na najbolji način oslikava način upravljanja poslovnim aktivnostima i način izvještavanja rukovodstva.
Informacije koje će se razmatrati uključuju:

- Politike i ciljeve koji su definisani za svaki od portfolija finansijskih sredstava i način njihove primjene u praksi. Posebna pažnja će se posvetiti procjeni da li je strategija rukovodstva

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

usmjerena na naplatu ugovorenih prihoda od kamate, održavanje određenog profila u pogledu kamatnih stopa, usklađivanje ročnosti finansijskih sredstava sa ročnošću finansijskih obaveza iz kojih se finansiraju ta finansijska sredstva ili je pak strategija rukovodstva usmjerena na novčane tokove od prodaje finansijskih sredstava;

- Na koji način se prati profitabilnost portfolija i na koji način se rukovodstvo izvještava o ovim performansama;
- Rizici koji utiču na profitabilnost poslovnog modela i finansijskih sredstava kojima se upravlja putem primjene određenog poslovnog modela, kao i način upravljanja ovim rizicima i
- Učestalost, obim i trenutak prodaje u prethodnom periodu, razlozi za prodaju i očekivanja za prodaju u narednom periodu. Ipak, informacije o prodajnim aktivnostima neće biti posmatrane izolovano, već kao dio ukupne ocjene na koji način su ostvareni postavljeni ciljevi za upravljanje finansijskim sredstvima i kako su novčana sredstva od finansijskih sredstava prikupljena.

Finansijska sredstva koja se drže radi prodaje ili kojima se upravlja i čija se profitabilnost mjeri na bazi promjene fer vrijednosti biće vrednovana kao FVTPL, budući da cilj upravljanja ovim sredstvima nije naplata ugovorenih novčanih tokova, niti je cilj naplata ugovorenih novčanih tokova i prodaja.

Procjena da li se novčani tokovi odnose isključivo na naplatu glavnice i kamate

Banka vrši analizu novčanih tokova finansijskog sredstva odmah po pribavljanju ili izdavanju određenog finansijskog sredstva, a u cilju utvrđivanja da li su novčani tokovi finansijskog sredstva konzistentni sa osnovnim kreditnim poslom, tj. da li se odnose isključivo na naplatu glavnice i kamate na neizmireni iznos glavnog duga.

Karakteristike finansijskih sredstava koje dovode do novčanih tokova koji se ne odnose samo na plaćanja glavnice i kamata će se zanemariti:

- Ukoliko ove karakteristike imaju nematerijalan efekat na ukupne novčane tokove finansijskog sredstva;
- Ukoliko se ove karakteristike realizuju u poslovnoj praksi isključivo u nastanku događaja koji su ekstremno rijetki, abnormalni i imaju izrazito malu vjerovatnoću nastanka.

Za potrebe ove procjene, pojmovi glavnice i kamate odnose se na sledeće definicije:

- glavnica predstavlja fer vrijednost finansijskog sredstva prilikom inicijalnog priznavanja;
- kamata koja ispunjava kriterijume prethodno navedenih modela sastoji se od sledećih elemenata:
  - vremenske vrijednosti novca;
  - kreditnog rizika koji je povezan sa glavnicom za određeni vremenski period;
  - ostali osnovni rizici i troškovi kreditiranja;
  - margine Banke.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Finansijska sredstva koja ne ispunjavaju prethodno navedene uslove biće klasifikovana i vrijednovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka.

U slučaju izmjena ugovornih odredbi koje utvrđuju novčane tokove finansijskog sredstva koje Banka posjeduje, Banka će izvršiti procjenu da li su ove izmjene materijalno značajne i da li stvaraju uslove pri kojima Banka mora da izvrši prestanak priznavanja finansijskog sredstva.

Procjena efekata izmjena novčanih tokova će biti zasnovana na kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi. Banka prvo vrši kvalitativnu analizu i procjenjuje da li je došlo do nekog od sledećih događaja:

- promjena valuta finansijskog sredstva;
- konsolidovanje više finansijskih sredstava u jedno;
- promjena ugovorne strane koja je primalac sredstava koje je Banka plasirala ili je emitent finansijskog sredstva koji Banka posjeduje;
- uvođenje dodatnih klauzula koje podrazumijevaju da se budući novčani tokovi neće sastojati isključivo od isplata glavnice i kamate na neizmirenu glavnicu.

U slučaju da je bilo koji od gore navedenih uslova ispunjen, Banka prestaje da priznaje finansijsko sredstvo, priznaje dobitak ili gubitak od prestanka priznavanja.

U slučaju da gore navedeni uslovi nisu ispunjeni, Banka sprovodi kvantitativnu analizu koja podrazumijeva poređenje neto sadašnje vrijednosti finansijskog sredstva prije navedenih izmjena i neto sadašnje vrijednosti novčanih tokova koji proističu iz finansijskog sredstva nakon izmjena. Razliku između sadašnjih vrijednosti finansijskog sredstva prije i poslije izmjene Banka će iskazati kao gubitak, odnosno dobitak usled izmjena novčanih tokova finansijskih sredstava. Ovaj gubitak, odnosno dobitak, linearno će se amortizovati u preostalom vijeku trajanja finansijskog sredstva.

b) Umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava

Banka vrši procjenu umanjenja vrijednosti finansijskih sredstava (u daljem tekstu: obezvrijeđenje) na osnovu modela očekivanih kreditnih gubitaka (eng. Excepted credit lossses, ECL) u cilju predviđanja budućih gubitaka. Banka priznaje rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku i po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat. Banka priznaje gubitke po obezvrijeđenju na svaki izvještajni datum.

Banka će internim dokumentima utvrditi metodološki okvir za umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava.

Na svaki izvještajni datum Banka će procijeniti da li je za finansijska sredstva u porfoliju došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika u odnosu na inicijalni utvrđeni kreditni rizik za svako pojedinačno sredstvo.

Ukoliko je došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika u smislu prethodnog stava, Banka će izmjeriti rezervisanje za umanjenje vrijednosti za finansijska sredstva u iznosu jednakom očekivanim kreditnim gubicima na cjeloživotnom nivou. Ukoliko nije došlo do povećanja kreditnog rizika za finansijska sredstva, rezervacije za umanjenje vrijednosti će se mjeriti na dvanaestomjesečnom nivou.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Takodje, Banka može pretpostaviti da se kreditni rizik finansijskog sredstva nije značajno povećao u odnosu na trenutak inicijalnog izlaganja kreditnom riziku, ako se utvrdi da je to sredstvo na izvještajni datum sredstvo niskog kreditnog rizika.

Kreditni rizik za finansijsko sredstvo se smatra da je nizak u smislu prethodnog paragrafa, ako ima nizak rizik od neispunjenja obaveza (defaulta), ili dužnik ima veliki kapacitet da uredno vraća svoje ugovorne novčane obaveze kratkoročno i dugoročno.

Banka priznaje dobitak ili gubitak od umanjenja vijednosti u računu dobitka i gubitka u iznosu očekivanih kreditnih gubitaka (ili poništenja) što je potrebno kako bi se rezervacije za umanjenje vrijednosti na datum izvještavanja uskladile sa iznosom koji je potrebno priznati.

Banka može odabrati pojednostavljeni pristup za izračunavanje očekivanih kreditnih gubitaka za potraživanja od kupaca, potraživanja od zakupa i ugovorene imovine.

Priznavanje prihoda od kamata na finansijska sredstva - Prihodi od kamata na finansijska sredstva se obračunavaju korišćenjem metoda efektivne kamatne stope, tako što se efektivna kamatna stopa primjeni na bruto knjigovodstvenu vrijednost finansijskog sredstva. Efektivna kamatna stopa predstavlja stopu koja precizno diskontuje procijenjene buduće novčane tokove, kroz očekivani period trajanja finansijskog sredstva ili finansijske obaveze, do bruto knjigovodstvene vrijednosti finansijskog sredstva ili do amortizovanog troška finansijske obaveze. Obračun ne uzima u obzir očekivani kreditni gubitak, ali uključuje troškove transakcije, premiju ili diskont i naknade koji su sastavni dio efektivne kamatne stope. Ovaj pristup priznavanja prihoda od kamata odgovara finansijskim sredstvima na dvanaestomjesečnom ili cjeloživotnom nivou (nivo 1 i 2).

Izuzetak od navedenog pristupa priznavanja prihoda od kamata, Banka primjenjuje kada je:

- Kupljeno ili samostalno izdato finansijsko sredstvo obezvrijeđeno. Za takva finansijska sredstva, Banka će primjeniti kreditno prilagođenu efektivnu kamatnu stopu na amortizovani trošak finansijskog sredstva od momenta inicijalnog priznavanja i
- Finansijsko sredstvo koje nije kupljeno ili samostalno izdato kao obezvrijeđeno već je u narednom periodu došlo do obezvrjeđivanja finansijskog sredstva. Za takva finansijska sredstva, Banka će primijeniti efektivnu kamatnu stopu na amortizovani trošak finansijskog sredstva u narednim izvještajnim periodima.

Za kupljena i samostalno izdata finansijska sredstva koja su obezvrijeđena (prilikom kupovine ili naknadno) Banka će primijeniti kreditno prilagođenu efektivnu kamatnu stopu, koja se obračunava na bazi amortizovanog troška bruto knjigovodstvene vrijednosti finansijskog instrumenta i uključuje uticaj očekivanog kreditnog gubitka na procijenjene buduće novčane tokove. Oba izuzetka navedena u tekstu gore odgovaraju Nivou 3 obezvrijeđenja finansijskih instrumenata. Za takva finansijska sredstva, Banka će primjeniti efektivnu kamatnu stopu na neto knjigovodstvenu vrijednost finansijskog sredstva.
Banka je definisala internu metodologiju umanjenja vrijednosti po MSFI 9.

U skladu sa odrednicama investicione politike i postojećim portfoliom Banke, finansijska aktiva Banke (uz definisane izuzetke) koji je u obimu umanjenja vrijednosti će biti klasifikovana kao portfolio niskog rizika.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Kreditni rizik za finansijski instrument se smatra da je nizak ako postoji mala vjerovatnoća od neispunjenja obaveza (defaulta), ili dužnik ima veliki kapacitet da uredno vraća svoje ugovorne novčane obaveze kratkoročno i dugoročno. Pri određivanju niskog kreditnog rizika, Banka će koristiti svoju internu procjenu koja je konzistentna sa globalnom definicijom niskog kreditnog rizika ili eksterne rejting-e (npr. finansijski instrumenti investicionog ranga).

Prilikom inicijalnog priznavanja sva finansijska aktiva koja spada u djelokrug MSFI 9 je alocirana u fazu 1 odnosno sva finansijska imovina u portfoliju Banke svoj početak ima u toj fazi. U skladu sa algoritmom umanjenja vrijednosti aktiva Banke u MSFI 9 je klasifikovana kao aktiva sa niskim kreditnim rizikom i zahtijeva obračun 12-to mjesečnih očekivanih gubitaka. Značajan porast kreditnog rizika u odnosu na inicijalno prepoznavanje vodi do prelaska finansijskih sredstava u fazu 2. Eventualni nastanak statusa neispunjenja obaveza ili objektivni dokaz umanjenja vrijednosti vodi do prelaska finansijskih sredstva u fazu 3. Finansijska sredstva se klasifikuju u fazu 2 ukoliko se uoči značajno povećanje kreditnog rizika odnosno ukoliko su ispunjeni neki od sljedećih kriterijuma:

- Pad na ljestvici kompozitnog rejting-a za više od 2 podioka i/ili
- Smanjenje ispod BBB- podioka na ljestvici kompozitnog rejting-a;
- Minimalno kašnjenje više od 30 dana u kontinuitetu.

Banka može na osnovu svoje analize odrediti alokaciju finansijskog instrumenta u fazu 2.Gore navedeni kriterijumi se odnose na finansijske instrumente koji nisu alocirani u fazu 3, odnosno za koje ne postoji objektivni dokaz umanjenja vrijednosti. Kriterijum za prelazak u fazu 3 je dodjeljivanje statusa defaulta finansijskom instrumentu.

Banka će evidentirati obezvređenje za dužničke hartije od vrednosti po FVOCI u zavisnosti od toga da li su klasifikovane u fazu 1, 2, 3. Međutim, očekivani kreditni gubici neće umanjiti knjigovodstvenu vrednost ovih finansijskih sredstava u izveštaju o finansijskoj poziciji, koja će ostati po fer vrednosti. Umesto toga, iznos jednak ispravki vrednosti koji bi nastao u slučaju mjerenja po amortizovanom trošku će se priznati u okviru ostale sveobuhvatne dobitit (OCI) kao akumulirani iznos obezvređenja, sa odgovarajućim obračunom u bilansu uspeha.

Utvrđivanje ECL

Individualno izračunavanje umanjenja vrijednosti

Prema MSFI 9, Banka je dužna računati očekivane kreditne gubitke finansijskog instrumenta na način koji odražava objektivni i vjerovatnoćom ponderisani iznos koji se određuje evaluacijom niza mogućih ishoda/scenarija. Iz tog razloga, za individualni pristup ocjeni umanjenja vrijednosti u Banci se koristi procjena kroz tri različita scenarija.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Pri mjerenju očekivanih kreditnih gubitaka Banka nije dužna odrediti svaki mogući scenarij. Međutim, dužna je uzeti u obzir rizik ili vjerovatnoću nastanka kreditnog gubitka na način koji odražava vjerovatnoću nastanka kreditnog gubitka i vjerovatnoću izostanka kreditnog gubitka, čak i ako je vjerovatnoća nastanka kreditnog gubitka vrlo mala.

Iznos umanjenja vrijednosti za izloženosti koje su predmet individualne procjene se računa kao razlika između knjigovodstvene vrijednosti finansijskog instrumenta i vjerovatnoćom ponderisane sadašnje vrijednosti procijenjenih novčanih tokova, diskontovane efektivnom kamatnom stopom.

Definicija default-a

Kriterijumi za status neispunjavanja obaveza su objektivni dokazi umanjenja vrijednosti i to posebno:

- značajne finansijske poteškoće emitenta hartija od vrijednosti;
- kršenje ugovornih obaveza u smislu kašnjenja po obavezama glavnice i kamate (minimalno kašnjenje više od 90 dana u kontinuitetu);
- eventualno restruktuiranje ili izmjena postojećih uslova otplate finansijskog instrumenta iz razloga koji se odnose na finansijske poteškoće emitenta;
- vjerovatnoća bankrota i/ili likvidacije ili drugi oblik finansijske reorganizacije;
- nedostatak aktivnog tržišta za trgovanje.

U skladu sa navedenim, Banka će označiti finansijske instrumente kod kojih uoči kriterijume za status neispunjavanja obaveza. U skladu sa klasifikacijom po fazama, sve izloženosti koje bi bile u statusu neispunjavanja obaveza, moraju se svrstati u fazu 3.

Inputi za procjenu da li je određeno finansijsko sredstvo u default-u i njihov značaj mogu da se mijenjaju tokom vremena u skladu sa izmjenom okolnosti.

Kreditni rejtinzi i forward-looking informacije

Banka će u svojim izvještajima o izloženosti riziku i performansama portfolija međunarodnih rezervi vršiti redovni monitoring svoje finansijske aktive u kojem su takođe analizirana i predviđanja o kretanju rejtinga u kratkoročnom i dugoročnom periodu. U skladu s tim, vršiće se uključivanje budućih informacija u izračun očekivanih gubitaka prilagođavanjem vjerovatnoće gubitka.

Obzirom da se predviđanje rejting-a prati kroz tri različite rejting agencije (S&P, Moody's i Fitch), dostupne prognoze agencija se ponderišu istom vjerovatnoćom, što se dalje odražava u kompozitnom rejting-u. Ukoliko je predviđanje kompozitnog rejting-a na kratkoročnoj ili dugoročnoj osnovi manje od 2 podioka (notcha) od trenutnog rejting-a, u izračun očekivanih kreditnih gubitaka uzima se najslabiji dostupni rejting agencija, odnosno parametri rizika koji se vežu za taj rejting.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Primjena forward-looking informacija treba omogućiti i rezultirati:

- Objektivnim rezultatima za iznos očekivanog kreditnog gubitka;
- Bez kašnjenja u priznavanju očekivanog kreditnog gubitka.

Kretanje makroekonomskih pokazatelja je ciklično, stoga je za opis ekonomskog ponašanja portfolija dovoljno posmatrati jedan izabrani makroekonomski indikator koji ima najviše uticaja temeljem strukture portfolija (npr. BDP, stopa inflacije itd). Dodatno, ocjene rejting agencija metodološki uključuju makroekonomske parametre.

S obzirom na to da Banka u svom portfoliju ima finansijske instrumente od izdavaoca različitih i po strukturi kao i geografskoj rasprostranjenosti, nije moguće napraviti jedinstven model budućih informacija koji bi uključivao makroekonomske informacije, a koji bi opisao predviđeno ponašanje finansijskih instrumenata u budućnosti. Stoga, s ciljem uključivanja makroekonomskih predviđanja u model izračuna očekivanih kreditnih gubitaka, Banka se oslanja na predviđanja promjene rejtinga za pojedine instrumente (izdavaoce) koje ima u portfoliju, i to na način da u svoj model inkorporira predviđanje smjera kretanja rejtinga.

(c) Prestanak priznavanja finansijskih sredstava

Prestanak priznavanja finansijskog sredstva se vrši samo, i isključivo samo, ako je došlo do:

- prestanka prava na naplatu očekivanih novčanih tokova;
- transfera prava na finansijska sredstva drugom entitetu;
- značajne izmjene novčanih tokova finansijskog sredstva.

Prestankom prava na naplatu novčanih tokova smatra se da su cjelokupni inicijalno ugovoreni novčani tokovi naplaćeni i da finansijsko sredstvo prestaje da postoji.

U slučaju transfera prava na finansijsko sredstvo drugom entitetu, Banka razmatra elemente transfera rizika i benefita, kao i kontrole nad finansijskim sredstvom.

Transferom svih rizika i benefita povezanih sa finansijskim sredstvom na drugi entitet, Banka prestaje sa priznavanjem tog sredstva.

Ako je Banka transferisala dio rizika i benefita povezanih sa finansijskim sredstvom, potrebno je utvrditi da li Banka i dalje ima kontrolu nad tim sredstvom. Ako Banka nije zadržala kontrolu nad finansijskim sredstvom potrebno je prestati sa priznavanjem sredstva, dok se u suprotnom nastavlja sa priznavanjem sredstva dokle god je dio rizika vezan za Banku.

Finansijske obaveze

Finansijske obaveze se inicijalno priznaju po fer vrijednosti koja je uobičajeno vrijednost priliva, umanjena za nastale transakcione troškove. U narednim periodima finansijske obaveze se odmjeravaju po amortizovanoj vrijednosti, primjenom metode efektivne kamatne stope. Finansijska obaveza prestaje da se priznaje kada je obaveza izmirena, ukinuta ili kada je prenijeta na drugog.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.7. Nematerijalna ulaganja

Stečene licence računarskih softvera kapitalizuju se u iznosu troškova nastalih u sticanju i stavljanju u upotrebu softvera. Izdaci vezani za razvoj novih kompjuterskih softvera priznaju se kao trošak u periodu kada nastanu. Izdaci direktno povezani sa razvojem postojećih softverskih aplikacija koje kontroliše CBCG se kapitalizuju samo kada je vjerovatno da će CBCG generisati ekonomsku korist pripisivu tom ulaganju i kada se troškovi mogu pouzdano odmjeriti. Direktno pripisivi troškovi uključuju troškove zaposlenih u timu koji je razvio softver.

Trošak kojim se poboljšavaju i pospješuju performanse računarskih programa koje prevazilaze njihove prvobitne specifikacije priznaje se kao povećanje vrijednosti računarskog softvera u upotrebi. Računarski softver se amortizuje primjenom proporcionalne metode, tokom njegovog korisnog vijeka upotrebe, ali ne duže od pet godina.

Ostali troškovi vezani za održavanje softverskih programa se priznaju kao trošak perioda u kom su nastali. Nematerijalna ulaganja podliježu provjeri da li je došlo do umanjenja njihove vrijednosti uvijek kada događaji ili izmjenjene okolnosti ukažu da knjigovodstvena vrijednost možda neće biti nadoknadiva. Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknadive vrijednosti. Nadoknadiva vrijednost je fer vrijednost sredstva umanjena za troškove prodaje ili vrijednost u upotrebi, u zavisnosti od toga koja od ove dvije vrijednosti je veća. Za svrhu procjene umanjenja vrijednosti, sredstva se grupišu na najnižim nivoima na kojima mogu da se utvrde odvojeni prepoznatljivi novčani tokovi (jedinice koje generišu gotovinu).

3.8. Nekretnine, postrojenja i oprema

Nekretnine, postrojenja i oprema CBCG se, kako je niže navedeno, iskazuju po revalorizovanoj vrijednosti umanjenoj za kumuliranu ispravku vrijednosti.

Zemljište se iskazuje po revalorizovanoj vrijednosti i ne podliježe amortizaciji.

Naknadni troškovi se uključuju u nabavnu vrijednost sredstva ili se priznaju kao posebno sredstvo, ukoliko je primjenljivo, samo kada postoji vjerovatnoća da će CBCG u budućnosti imati ekonomsku korist od tog sredstva i ako se njegova vrijednost može pouzdano odmjeriti. Svi drugi troškovi tekućeg održavanja terete iskaz o dobitku i gubitku izvještajnog perioda u kome su nastali.

Amortizacija nekretnina, postrojenja i opreme se obračunava primjenom proporcionalne metode kako bi se njihov trošak rasporedio na njihovu rezidualnu vrijednost tokom predviđenog korisnog vijeka trajanja sredstva.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.8. Nekretnine, postrojenja i oprema (nastavak)

Primjenjene stope amortizacije za 2024. godinu za najznačajnije grupe nekretnina, postrojenja i opreme, određene na bazi korisnog vijeka upotrebe sredstava, su sljedeće:

Glavne kategorije nekretnina, postrojenja i opreme	Stopa amortizacije nakon procjene (%)
Građevinski objekti	1,43 -3,03
Pomoćni objekti	1,39 -20,00
Trafostanice, generatori, agregati	5,00 – 33,33
Oprema za rad sa novcem	7,69 -25,00
Računari i prateća oprema	7,14 -100,00
Mobilni telefoni	33,33 -100,00
Telekomunikaciona i PTT oprema	11,1 -50,00
Kancelarijski namještaj i oprema	7,69 – 100,00
Motorna vozila	8,33 – 25,00

Dobici i gubici po osnovu otuđenja nekretnina, postrojenja i opreme se utvrđuju kao razlika između novčanog priliva i knjigovodstvene vrijednosti i iskazuju se u iskazu o dobitku i gubitku u okviru ostalih operativnih troškova.

Rezidualna vrijednost i korisni vijek upotrebe sredstva se revidiraju, i po potrebi koriguju, na datum svakog iskaza o finansijskoj poziciji. Provjera da li je došlo do umanjenja vrijednosti osnovnih sredstava vrši se kada događaji ili izmjenjene okolnosti ukažu da knjigovodstvena vrijednost možda neće biti nadoknadiva. Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknadive vrijednosti. Nadoknadiva vrijednost je fer vrijednost sredstva umanjena za troškove prodaje ili vrijednost u upotrebi, u zavisnosti od toga koja od te dvije vrijednosti je veća. Za svrhu procjene umanjenja vrijednosti, sredstva se grupišu na najnižim nivoima na kojima mogu da se utvrde odvojeni prepoznatljivi novčani tokovi (jedinice koje generišu gotovinu).

Nekretnine, postrojenja i oprema podliježu redovnoj revalorizaciji. Učestalost revalorizacije zavisi od kretanja fer vrijednosti sredstava koja se revalorizuju. Kada se sredstvo revalorizuje, njegova kumulirana revalorizacija, do datuma nove revalorizacije, se preračunava u srazmjeri sa izmjenom njegove bruto knjigovodstvene vrijednosti, tako da knjigovodstvena vrijednost sredstva nakon revalorizacije bude jednaka njegovoj revalorizovanoj vrijednosti. Procjena vrijednosti je izvršena u maju 2021. godine.

Povećanje knjigovodstvene vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme po osnovu revalorizacije iskazuje se na računu revalorizacione rezerve u okviru kapitala. Smanjenja knjigovodstvene vrijednosti kojima se umanjuju prethodna povećanja vrijednosti istih sredstava terete direktno revalorizacione rezerve, sva ostala smanjenja terete iskaz o dobitku i gubitku. Revalorizaciona rezerva se prenosi direktno u neraspoređenu dobit/(kumulirani gubitak) kada se revalorizovana sredstva povuku iz upotrebe ili prodaju.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.9. Investicione nekretnine

Investicione nekretnine uključuju poslovni prostor koji ne koristi CBCG i koji se izdaje eksterno, uglavnom poslovnim bankama. Investicione nekretnine se inicijalno priznaju po nabavnoj vrijednosti/cijeni koštanja. Troškovi transakcije se uključuju u početno odmjeravanje. Nabavna vrijednost kupljene investicione nekretnine obuhvata njenu nabavnu cijenu i sve direktno pripisive izdatke. Investicione nekretnine se naknadno vrednuju po njihovoj fer vrijednosti procijenjenoj od strane nezavisnog procjenjivača, a dobit ili gubitak proistekao iz promjene fer vrijednosti priznaje se u korist ili na teret iskaza o dobitku i gubitku.

Dobici ili gubici koji se javljaju prilikom povlačenja iz upotrebe (kada se ne očekuju nikakve buduće ekonomske koristi od otuđenja investicione nekretnine) ili prodaje investicionih nekretnina, utvrđeni su kao razlika između iznosa dobijenog prodajom i knjigovodstvene vrijednosti investicione nekretnine u periodu povlačenja iz upotrebe ili otuđenja i iskazuju se u iskazu o dobitku i gubitku kao dio ostalih prihoda ili kao dio ostalih rashoda.

Neke nekretnine obuhvataju dio koji se drži za ostvarivanje prihoda od zakupnine ili za povećanje vrijednosti kapitala, a drugi dio se drži za korišćenje u sopstvene, administrativne svrhe ili za pružanje usluga. Ako ovi djelovi mogu zasebno da se prodaju, Banka odvojeno vodi i obračunava ove djelove. Ukoliko se djelovi ne mogu zasebno prodati, nekretnina će predstavljati investicionu nekretninu samo ako je beznačajan dio (manje od 5%) te nekretnine namjenjen za korišćenje u svrhe obavljanja redovne djelatnosti Banke – pružanje usluga ili u administrativne svrhe. Utvrđivanje fer vrijednosti je podržano dokazima sa tržišta. Fer vrijednost investicionih nekretnina je zasnovana na procjeni nezavisnog procjenjivača koji ima priznate i relevantne stručne kvalifikacije i nedavno iskustvo sa lokacijom i kategorijom investicione nekretnine koja se procjenjuju.

3.10. Numizmatički kovani novac

Numizmatički kovani novac se vrednuje po cijeni koštanja ili neto prodajnoj vrijednosti, u zavisnosti od toga koja je od ove dvije vrijednosti manja.

3.11. Rezervisanja

Rezervisanje će biti priznato kada:

(a) Centralna banka Crne Gore ima sadašnju obavezu (zakonsku ili izvedenu) kao posljedicu prošlog događaja;
(b) je vjerovatno da će odliv resursa koji predstavljaju ekonomske koristi biti zahtijevan da se izmiri obaveza; i
(c) može da se napravi pouzdana procjena iznosa obaveze;
(d) je posljedica umanjenja vrijednosti za finansijske instrumente tj. očekivanih kreditnih gubitaka na dvanaestomjesečnom ili cjeloživotnom nivou.

Ukoliko ovi uslovi nijesu ispunjeni, rezervisanje neće biti priznato već se obaveza objelodanjuje kao potencijalna. Rezervisanja se mogu razlikovati od ostalih obaveza kao što su obaveze iz poslovanja i vremenska razgraničenja, jer postoji neizvjesnost u pogledu vremena dospijeća ili iznosa budućih izdataka zahtijevanih za izmirenje.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.11. Rezervisanja (nastavak)

Za svrhe rezervisanja, odliv resursa ili drugi događaj se smatra vjerovatnim, kada je vjerovatnije nego da nije, da će on nastati, to jest vjerovatnoća da će događaj nastati je veća od vjerovatnoće da neće (više od 50%).

Rezervisanja se vrše na osnovu najbolje procjene, uz korišćenje prethodnih iskustava, uzimajući u obzir poznate okolnosti i dostupne informacije. Rezervisanja se preispituju na dan sastavljanja bilansa i prilagođavaju tako da predstavljaju najbolju sadašnju procjenu. Rezervisanja se ukidaju u korist prihoda ukoliko se procijeni da neće doći do odliva sredstava za izmirenje obaveze. Kada nastane odliv sredstava po osnovu obaveze za koju je izvršeno rezervisanje, stvarni izdaci se ne priznaju kao rashod, već se vrši ukidanje prethodno priznatog rezervisanja.

3.12. Primanja zaposlenih

a) Obaveze za penzije

CBCG plaća državnim fondovima za sve zaposlene obavezne doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti. Doprinosi na teret zaposlenog za penzijsko i invalidsko osiguranje se obračunavaju po stopi od 15% na bruto zaradu. Doprinosi na teret poslodavca za penzijsko i invalidsko osiguranje se obračunavaju po stopi od 5,5% na bruto zaradu.

Doprinosi se iskazuju kao trošak u momentu nastanka i iskazani su u iskazu o dobitku i gubitku u okviru troškova zaposlenih. CBCG nema drugih obaveza za doprinose izuzev obaveza za navedene doprinose.

b) Otpremnine

Otpremnine se isplaćuju pri raskidu radnog odnosa od strane CBCG prije datuma redovnog penzionisanja ili kada zaposleni prihvati sporazumni raskid radnog odnosa u zamjenu za otpremninu. CBCG priznaje otpremninu pri raskidu radnog odnosa kada je evidentno obavezno da: ili raskine radni odnos sa zaposlenim u skladu sa detaljnim zvaničnim planom, bez mogućnosti odustajanja; ili da obezbijedi otpremninu za prestanak radnog odnosa u cilju smanjenja broja zaposlenih. Otpremnine koje dospijevaju u razdoblju dužem od 12 mjeseci nakon datuma iskaza o finansijskoj poziciji svode se na sadašnju vrijednost.

c) Krediti za rješavanje stambenih potreba

U skladu sa Pravilnikom o rješavanju stambenih potreba zaposlenih u CBCG i odluke Komisije za stambena pitanja, CBCG dodjeljuje kredite zaposlenima za rješavanje stambenih potreba. Krediti se inicijalno priznaju po fer vrijednosti. Naknadno se mjere po amortizovanoj vrijednosti korišćenjem metode efektivne kamatne stope. Razlika između fer vrijednosti na dan priznavanja i raspodijeljenih sredstava priznaje se kao unaprijed plaćene beneficije zaposlenih. Unaprijed plaćena beneficija zaposlenih se amortizuju u toku perioda primanja beneficija. Period primanja je očekivani radni vijek zaposlenog, i ne može biti duži od perioda na koji je odobren kredit. Ukoliko zaposleni prekine radni odnos sa Bankom prije isteka radnog vijeka, sredstva koja su u tom trenutku priznata kao unaprijed plaćene beneficije se otpisuju, a odnosni gubitak se evidentira u iskazu o dobitku i gubitku.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.13. Osnovni kapital i rezerve

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da se kapital Centralne banke sastoji od osnovnog kapitala i rezervi, a da minimalni osnovni kapital iznosi EUR 50.000 hiljada.

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci, izvršena je transformacija kapitala tako što su se osnivački kapital i generalne rezerve transformisale u osnovni kapital. Zakonom se definišu kategorije rezervi u vidu opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi.

Osnovni kapital na dan 31. decembra 2024. godine iznosi EUR 52.000 hiljada (31. decembar 2023. godine iznosi EUR 52.000 hiljada).

3.14. Pravična (fer) vrijednost

Fer vrijednost je cijena koja bi bila ostvarena prodajom neke stavke imovine ili plaćena za prenos neke obaveze u urednoj transakciji među tržišnim učesnicima na datum mjerenja.

Fer vrijednost je cijena postignuta u prodaji imovine, odnosno prenosu obaveza u transakciji s tržišnim učesnikom na glavnom tržištu, tj. tržištu s najvećim prometom i najintenzivnijim aktivnostima predmetnom imovinom odnosno obavezom. Ako ne postoji glavno tržište, koristi se cijena najpovoljnijeg tržišta, tj. tržišta na kojem bi subjekt mogao postići najpovoljniju cijenu.

Fer vrijednost nefinansijske stavke imovine mjeri se prema maksimalnoj i najboljoj mogućoj upotrebi kod tržišnog učesnika. Ako tržišni ili neki drugi faktori ne ukazuju suprotno, pretpostavlja se da je trenutna upotreba sredstva u subjektu maksimalna i najbolja moguća.

Fer vrijednost neke obaveze ili vlasničkog instrumenta subjekta utvrđuje se uz pretpostavku da će instrument biti prenesen na datum mjerenja.

Kad su transakcije neposredno vidljive na tržištu, utvrđivanje fer vrijednosti je relativno jednostavno, a ako to nije slučaj, koriste se tri tehnike vrednovanja koje subjekti mogu koristiti u utvrđivanju fer vrijednosti i to:

- Tržišni pristup - CBCG koristi cijene i druge relevantne informacije iz tržišnih transakcija identičnom ili uporedivom (tj. sličnom) imovinom, identičnim ili uporedivim (tj. sličnim) obavezama ili grupom imovine i obaveza;
- Dobitni (prihodni) pristup - CBCG svodi buduće iznose (npr. novčane tokove, ili prihode i rashode) na jedan tekući (tj. diskontovani) iznos.

3.14. Pravična (fer) vrijednost (nastavak)

- Troškovni pristup - Tehnika vrednovanja kojom se dobija iznos koji bi bio potreban u sadašnjem trenutku da bi se zamijenio uslužni kapacitet neke imovine (koji se često naziva i tekućim troškom zamjene).

Obaveza CBCG je da objelodani sve informacije u vezi sa poštenom (fer) vrijednošću sredstava i obaveza za koje postoje raspoložive tržišne informacije i za koje se identifikuje materijalno značajna razlika između knjigovodstvenih vrijednosti i poštene (fer) vrijednosti. Rukovodstvo CBCG smatra da se knjigovodstvena vrijednost sredstava i obaveza ne razlikuje od poštene (fer) vrijednosti.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.15. Zalihe

Zalihe materijala obuhvataju sve zalihe materijala, rezervnih djelova, alata i inventara koji se u cjelini otpisuju u momentu davanja u upotrebu. Zalihe kancelarijskog i ostalog materijala priznaju se po nabavnoj vrijednosti, uvećanoj za zavisne troškove nabavke. Obračun izlaza sa zaliha vrši se primjenom ponderisane prosječne cijene.

Pod sitnim inventarom podrazumijeva se:

- inventar čija je pojedinačna vrijednost ispod 200 € i vijek upotrebe je kraći od godinu dana
- inventar koji se u potpunosti otpisuje pri izdavanju u upotrebu i pri tom se ne formira ispravka vrijednosti.

Sitan inventar inicijalno se priznaje po nabavnoj vrijednosti uvećanoj za sve zavisne troškove nabavke. Prilikom izdavanja sitnog inventara u upotrebu vrši se 100% otpis i priznaje kao rashod perioda u kome je otpis izvršen.

3.16. Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja

Prema MSFI 5 - Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja, entitet klasifikuje stalnu imovinu (ili grupu za otuđenje) kao imovinu koja se drži za prodaju ako se njena knjigovodstvena vrijednost može povratiti prevashodno prodajnom transakcijom, a ne daljim korišćenjem. Da bi se ovo desilo, imovina (ili grupa za otuđenje) moraju da budu dostupni za momentalnu prodaju u svom trenutnom stanju isključivo pod uslovima koji su uobičajeni za prodaje takve imovine (ili grupe za otuđenje) i njena prodaja mora biti vrlo vjerovatna.

Trebalo bi da se očekuje da prodaja ispunjava uslove da se klasifikuje kao završena prodaja u roku od jedne godine od datuma priznavanja.

Događaji ili okolnosti mogu produžiti period okončanja prodaje i na više od godinu dana. Produžetak perioda potrebnog za okončanje prodaje ne sprečava da se imovina (ili grupa za otuđenje) klasifikuje kao imovina koja se drži za prodaju ako je odlaganje posljedica događaja ili okolnosti koje su van kontrole entiteta i ako postoji dovoljno dokaza da je entitet i dalje posvećen planu da proda imovinu (ili grupu za otuđenje).

Entitet odmjerava stalnu imovinu (ili grupu za otuđenje) klasifikovanu kao imovinu koja se drži za prodaju, po nižem od sledeća dva iznosa: po knjigovodstvenoj vrijednosti ili fer vrijednosti umanjenoj za troškove prodaje.

Entitet ne amortizuje stalnu imovinu dok je ona klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju ili dok je dio grupe za otuđenje klasifikovane kao grupa koja se drži za prodaju.

Ako više nisu zadovoljeni kriterijimi koji klasifikuju imovinu kao imovinu koja se drži za prodaju, entitet prestaje da klasifikuje tu imovinu (ili grupu za otuđenje) kao imovinu koja se drži za prodaju.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.16. Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja (nastavak)

Banka odmjerava stalnu imovinu koja prestaje da se klasifikuje kao imovina koja se drži za prodaju (ili prestaje da bude uključena u grupu za otuđenje klasifikovanu kao grupa koja se drži za prodaju) po nižoj od sljedeće dvije vrijednosti:

- knjigovodstvene vrijednosti prije nego što je imovina (ili grupa za otuđenje) klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju, korigovane za amortizaciju ili revalorizaciju koja bi bila priznata da imovina (ili grupa za otuđenje) nije klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju; i
- njene nadoknadive vrijednosti na datum naknadne odluke da se ona ne proda.

Svaki dobitak ili gubitak od ponovnog odmjeravanja stalne imovine (ili grupe za otuđenje) klasifikovane kao imovina koja se drži za prodaju, a ne zadovoljava definiciju prestanka poslovanja, uključuje se u dobit ili gubitak od poslovanja koja se nastavljaju.

3.17 Drugi finansijski prihodi i rashodi

Drugi finansijski rashodi predstavljaju troškove nastali po osnovu plaćanja negativne kamatne stope na plasmane u depozite i hartije od vrijednosti i ostali finansijski rashodi vezani za obavljanje finansijskih operacija i ulaganja u hartije od vrijednosti.

Drugi finansijski prihodi, iskazuju se prihodi nastali po osnovu ostalih finansijskih prihoda vezanih za obavljanje finansijskih operacija i ulaganja u hartije od vrijednosti.

3.18 Bibliotečki fond

Početno mjerenje bibliotečkog fonda vrši se po nabavnoj vrijednosti i isti ne podliježe amortizaciji.

3.19 Segmenti poslovanja

Poslovanje CBCG obuhvata jedan segment poslovanja koji se obavlja na jednom geografskom području – država Crna Gora. CBCG ima značajan udio finansijske imovine i finansijskih obaveza kao dio aktivnosti upravljanja međunarodnim rezervama i aktivnosti na domaćem tržištu. Navedene aktivnosti ne predstavljaju zasebne operativne segmente.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI

4.1. Upravljanje rizicima

Preuzimanje rizika je neodvojivi dio poslovanja, pa je stoga cilj CBCG da postigne adekvatnu ravnotežu između rizika i koristi koja se želi ostvariti i da minimizira potencijalne štetne efekte na svoje finansijske performanse. Adekvatan odgovor Centralne banke na rizike podrazumijeva analizu, procjenu, prihvatanje i upravljanje rizicima do određenog nivoa.

Politike upravljanja rizicima u Centralnoj banci su kreirane sa ciljem da identifikuju i analiziraju rizike, da uspostave adekvatne limite rizika i kontrole, da prate rizike i kretanja do postavljenih limita, sredstvima pouzdanog i pravovremenog sistema informisanja.

Za operativne rizike je definisan jedinstveni okvir utvrđivanja, praćenja i izvještavanja na nivou banke, dok se ostali rizici razmatraju i prate u okviru samih organizacionih jedinica.

Značajan dio finansijskih rizika CBCG proističe iz procesa upravljanje međunarodnim rezervama kojim upravlja Sektor za finansijske i bankarske operacije. Konkretni rizici kojima je portfolio međunarodnih rezervi izložen su:

- kreditni rizik;
- tržišni rizik (kamatni i rizik promjene cijena);
- rizik likvidnosti i
- operativni rizik.

Iako se u bilansu stanja nalazi i određeni dio sredstava denominovan u drugim valutama (USD, CAD, GBP), valutni rizik kao posebna vrsta tržišnog rizika nije predmet analize u Sektoru za finansijske i bankarske operacije, zbog toga što se tim sredstvima aktivno ne upravlja.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI

4.2. Kreditni rizik

Centralna banka je izložena kreditnom riziku, koji se definiše kao rizik da će povezana strana u finansijskoj transakciji izazvati gubitak po Centralnu banku propuštajući da izvrši preuzetu obavezu.

Značajne promjene u ekonomijama u kojima je koncentrisan portfolio Centralne banke, mogle bi dovesti do gubitaka, koji se razlikuju od onih iskazanih na datum iskaza o finansijskoj poziciji. Zbog toga se pažljivo upravlja izloženošću kreditnom riziku. Ta izloženost je, uglavnom, vezana za plasmane sredstava međunardonih rezervi tako da se upravljanje kreditnim rizikom i kontrola izloženosti prate u Sektoru za finansijske i bankarske operacije.

Internom Metodologijom umanjenja vrijednosti u skladu sa MSFI 9, definisano je da će s obzirom na strukturu i klasifikaciju portfolija, Banka svaku izloženost za koju se utvrdi objektivno umanjenje vrijednosti, odnosno utvrdi status neispunjenja obaveza posmatrati kao individualno značajnu izloženost i primjenjivati individualnu procjenu. Obračunun rezervacija u skladu sa pomenutom Metodologijom se za sredstva međunarodnih rezervi vrši na mjesečnom nivou i u Sektoru za finansijske i bankarske operacije i u Direkciji za finansije, računovodstvo i kontroling, kako bi obezbijedila dupla kontrola obračuna rezervacija.

Banka je utvrdila da je kod individualne kategorije potraživanja od bivšeg zaposlenog po osnovu datog stambenog kredita, ispunjen status neispunjavanja obaveza (default) i da postoje objektivni dokazi umanjenja vrijednosti i to na osnovu: kršenja ugovornih obaveza u smislu kašnjenja po otplati obaveza plaćanja glavnice i kamate i objektivne procjene da je kolateral teško utrživ i neadekvatno tržišno vrednovan odnosno sa visokom vjerovatnoćom neutrživosti i neizvjesnosti vremenske komponente eventualne realizacije kolaterala - questionable timing realization (nakon iscrpljivanja pravnih mogućnosti naplate, pokretanja sudskih postupaka i sl).

Na osnovu gore navedene argumentacije, potraživanje po osnovu datog stambenog kredita od bivšeg zaposlenog ima status defaulta, pa se stoga svrstalo u fazu-stage 3 i za isti izračunao očekivani kreditni gubitak za cjeloživotni vijek trajanja ovog finansijskog instrumenta.

Neto sadašnja vrijednost novčanih tokova je izračunata u Planovima otplate - amortizacionim planovima. Vjerovatnoća scenarija je utvrđena promjenom diskontne stope i to: u scenariju 1 je korišćena diskontna stopa 4,87% koja se koristi za sva potraživanja od zaposlenih po osnovu stambenih kredita a koja predstavlja prosječnu stopu svih emisija CG Eurobonda; u scenariju 2 se koristila diskontna stopa od 2,55% iz poslednje emisije CG Eurobonda koja je i najniža dok se u scenariju 3 koristila najviša stopa na CG Eurobond iz 2010. godine od 7,875%. Iznos oporavka predstavlja vjerovatnoćom ponderisanu sadašnju vrijednost koji je izračunat kao proizvod neto sadašnjih vrijednosti očekivanih novčanih tokova tri različita scenarija i pripadajuće vrijednosti tih scenarija. Umanjenje vrijednosti je računato formulom ECL=EAD-RA, odnosno izloženost u trenutku defaulta (bruto knjigovodstvena vrijednost) umanjena za iznos opravka.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Pregled aktive

	31. decembar 2024.		
	Bruto potraživanje	**Ispravka**	**Neto**
I Bilansne stavke			
Gotovina i depoziti po viđenju	131.708	-	131.708
Oročeni plasmani kod stranih banaka	530.658	(42)	530.616
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	773.812	-	773.812
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trosku	155.839	(82)	155.757
Sredstva kod MMF	182.784	-	182.784
Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.215	(35)	1.180
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	5.334	(2)	5.332
Ukupno	**1.781.350**	**(161)**	**1.781.189**

Pregled aktive

	31. decembar 2023.		
	Bruto potraživanje	**Ispravka**	**Neto**
I Bilansne stavke			
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	333.475	(21)	333.454
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	702.336	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trosku	106.946	(62)	106.884
Sredstva kod MMF	216.303	-	216.303
Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.291	(33)	1.258
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	5.361	(2)	5.359
Ukupno	**1.536.566**	**(118)**	**1.536.448**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Gotovina i depoziti po viđenju

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	170.854	-	-	-	170.854
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	170.854	-	-	-	170.854
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	29.868.983	-	-	-	29.868.983
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(29.908.129)	-	-	-	(29.908.129)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2024. godine	131.708	-	-	-	131.708
Ispravka vrijednosti na 31. december 2024. godine	-	-	-	-	-

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2023. godine	-	-	-	-	-
Promjene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika					
Nova finansijska sredstva	(1)	-	-	-	(1)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	1	-	-	-	1
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2024. godine	-	-	-	-	-

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Oročeni plasmani kod stranih banaka

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	333.475	-	-	-	333.475
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	333.475	-	-	-	333.475
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	24.175.703	-	-	-	24.175.703
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(23.978.520)	-	-	-	(23.978.520)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2024. godine	530.658	-	-	-	530.658
Ispravka vrijednosti na 31 december 2024. godine	(42)	-	-	-	(42)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	(21)	-	-	-	(21)
Promene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(21)	-	-	-	(21)
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(182)	-	-	-	(182)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	161	-	-	-	161
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2024. godine	(42)	-	-	-	(42)

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2023. godine	702.336	-	-	-	702.336
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
–Prelazak u stage 1	702.336	-	-	-	702.336
–Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
–Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	621.918	-	-	-	621.918
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(550.442)	-	-	-	(550.442)
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2024. godine	773.812	-	-	-	773.812
Ispravka vrijednosti na 31. december 2024. godine	-	-	-	-	-

Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2023. godine	106.946	-	-	-	106.946
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
–Prelazak u stage 1	106.946	-	-	-	106.946
–Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
–Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	53.283	-	-	-	53.283
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(4.390)	-	-	-	(4.390)
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2024. godine	155.839	-	-	-	155.839
Ispravka vrijednosti na 31. december 2024. godine	(82)	-	-	-	(82)

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2023. godine	(62)	-	-	-	(62)
Promjene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(62)	-	-	-	(62)
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3					
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika					
Nova finansijska sredstva	(23)	-	-	-	(23)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	3	-	-	-	3
Ispravka vrednosti na 31. decembar 2024. godine	(82)	-	-	-	(82)

Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	1.258	-	-	-	1.258
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti		-	-	-	
– Prelazak u stage 1	1.258		-	-	1.258
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	33	-	33
Nova finansijska sredstva	291	-	-	-	291
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(367)	-	-	-	(367)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2024. godine	1.182	-	33	-	1.215
Ispravka vrijednosti na 31. december 2024. godine	(12)	-	(23)	-	(35)

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2023. godine	(10)		(23)		(33)
Promene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(10)	-	-	-	(10)
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	(23)	-	(23)
Povećanje ispravke zbog promene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(2)	-	-	-	(2)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	-	-	-	-	-
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2024. godine	(12)	-	(23)	-	(35)

Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	5.361	-	-	-	5.361
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	5.361	-	-	-	5.361
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-				-
Nova finansijska sredstva	38.234	-	-	-	38.234
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(38.261)	-	-	-	(38.261)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2024. godine	5.334	-	-	-	5.334
Ispravka vrijednosti na 31. december 2024. godine	(2)				(2)

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	(2)	-	-	-	(2)
Promene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(2)				(2)
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-				-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(6)	-	-	-	(6)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	6	-	-	-	6
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2024. godine	(2)	-	-	-	(2)

Tabela u nastavku analizira kretanje vrijednosti rezervacija za očekivane kreditne gubitke tokom 2024. godine:

Klase finansijskih instrumenata	31. decembar 2023.	Smanjenje rezervacija tokom perioda	Povećanje rezervacije tokom perioda	31.decembar 2024.
Depoziti kod stranih banaka	**21**	**(162)**	**183**	**42**
Depoziti po vidjenju	*-*	*(1)*	*1*	*-*
Oročeni depoziti	*21*	*(161)*	*182*	*42*
Finansijska imovina po FV kroz OCI	**197**	**(165)**	**219**	**251**
Finansijska sredstva koja se mjere po FV kroz OCI	*197*	*(165)*	*219*	*251*
Finansijska imovina po amortizovanom trošku	**62**	**(3)**	**23**	**82**
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	*62*	*(3)*	*23*	*82*
Ostala finansijska imovina	**36**	**(6)**	**7**	**37**
	316	**(336)**	**432**	**412**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.1. Mjerenje kreditnog rizika i kontrola postavljenih limita

(a) Plasmani kod stranih banaka

Tokom 2024. godine, sredstva su oročavana i držana na računima kod poslovnih banaka koje zadovoljavaju okvire postavljene Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama.

Kod oročenih depozita, prate se kreditni rejtinzi banaka kod kojih su sredstva plasirana. Minimalni dozvoljeni rejtinzi banaka su definisani Smjernicama, tako da se sredstva mogu plasirati kod centralnih banaka država čiji je dugoročni rejting minimum A- po S&P- u, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch i kod poslovnih banaka koje ispunjavaju sljedeće uslove kod dvije od predložene tri rejting agencije:

- kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch, i
- dugoročni rejting minimum A- po S&P, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch.

Banke kod kojih se mogu otvoriti računi i sa kojima se mogu obavljati poslovi kupo-prodaje gotovog novca (novčanice i kovani novac), kupo-prodaja valuta (FX trade), i platnog prometa, moraju ispunjavati ograničenje da su njihove kratkoročne obaveze ocjenjene od strane dvije međunarodno priznate agencije sa jednom od tri najviše ocjene, i to:

- kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.1. Mjerenje kreditnog rizika i kontrola postavljenih limita (nastavak)

(b) Dužničke hartije od vrijednosti

Sredstva likvidnog portfolija na 31. decembar 2024. godine su, pored depozita, činile i državne dužničke kratkoročne hartije od vrijednosti originalnog dospijeća do godinu dana. Minimalni dugoročni kompozitni rejting emitenata ovih hartija je BBB-. U cilju dodatnog ograničenja kreditnog rizika Smjernicama je definisana maksimalna izloženost likvidnog portfolija kratkoročnim hartijama emitenata BBB+/BBB/BBB- kompozitnog rejtinga.

Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama, usvojenim u julu 2019. godine, je odobreno formiranje operativnog portfolija. U sastav ovog portfolija ulaze korporativne dužničke hartije od vrijednosti finansijskog sektora čiji emitenti imaju minimalni kompozitni rejting A- i nalaze se u okviru izabranog benčmarka. Dodatno, ove hartije moraju ispunjavati sva ograničenja precizirana Smjernicama.

Investicioni portfolio je podijeljen na: investicioni portfolio raspoloživ za prodaju, koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, i investicioni portfolio do dospijeća, koji se mjeri po amortizovanom trošku.

U sastavu investicionog portfolija koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, na 31. decembar 2024. godine, su bile dužničke hartije od vrijednosti emitenata koji se nalaze u okviru izabranih benčmarka i imaju minimalni kompozitni rejting BBB (postoji ograničenje za izloženost najnižem dozvoljenom rejtingu). Izuzetak su njemačke pokrivene obveznice gdje je propisan minimalni kompozitni rejting emisije, a ne emitenta, i on mora biti A-.

Struktura i iznos investicionog portfolija do dospijeća su, takođe, definisani Smjernicama. Izmjenama Smjernica iz novembra 2024. godine, odobreno je da se ovaj portfolio uveća na nominalni iznos od 150 miliona eura, ali je predviđeno i da se sa dospijećem hartija u aprilu 2025. godine u iznosu od 50 miliona eura, maksimalni iznos smanji na dosadašnjih 100 miliona eura nominalne vrijednosti.

Ukupan portfolio dužničkih hartija od vrijednosti je denominovan u EUR.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.2. Finansijski instrumenti - sredstva i obaveze

Tabela koja slijedi prikazuje izloženost Banke po osnovu finansijskih sredstava i obaveza na dan 31. decembar 2024. i 2023. godine:

	U hiljadama EUR	
	31. decembar 2024.	**31. decembar 2023.**
Finansijska sredstva		
Gotovina i depoziti po viđenju	131.708	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	530.616	333.454
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	773.812	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	155.757	106.884
Sredstva kod MMF	182.784	216.303
Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.180	1.258
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	5.332	5.359
	1.781.189	**1.536.448**
Finansijske obaveze		
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	1.150.118	1.104.869
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	397.004	181.702
Obaveze prema MMF-u	181.449	212.865
Ostale obaveze	250	254
	1.728.821	**1.499.690**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.2. Finansijski instrumenti - sredstva i obaveze (nastavak)

Tabelarni pregled prikazuje vezu između pozicija u iskazu o finansijskoj poziciji i kategorija finansijskih instrumenata na dan 31. decembar 2024. godine:

	Napomena	Klasifikovana po FV	Klasifikovana po AT	Ukupno
Finansijska sredstva				
Gotovina i depoziti po viđenju	14	-	131.708	131.708
Oročeni plasmani kod stranih banaka	15	-	530.616	530.616
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	16	773.812	-	773.812
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trosku	17	-	155.757	155.757
Sredstva kod MMF	19	-	182.784	182.784
Krediti i avansi koji se mjere poamortizovanom trošku	20	-	1.180	1.180
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	21	-	5.332	5.332
		773.812	**1.007.377**	**1.781.189**

	Napomena	Klasifikovana po FV	Klasifikovana po AT	Ukupno
Finansijske obaveze				
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	28	-	1.150.118	1.150.118
Račini Vlade i drugih državnih organizacija	29	-	397.004	397.004
Obaveze prema MMF-u	19	-	181.449	181.449
Ostale obaveze	30	-	250	250
		-	**1.728.821**	**1.728.821**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku

U narednoj tabeli je dat prikaz maksimalne izloženosti kreditnom riziku, na dan 31. decembra 2024. godine i 31. decembra 2023. godine.

	U hiljadama EUR	
	31. decembar 2024.	**31. decembar 2023.**
Gotovina i depoziti po viđenju	131.708	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	530.616	333.454
Finansijska sredstva koja se mjeri po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat	772.812	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	155.757	106.884
Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.180	1.258
Potraživanja koji se mjere po amortizovanom trošku	5.332	5.359
Ukupno	**1.598.405**	**1.320.145**

Kao što se vidi iz prethodne tabele, najznačajnija izloženost kreditnom riziku proizilazi iz finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednost kroz ostali ukupan rezultat 49% (2023. godine: 53%), dok 33% ukupne maksimalne izloženosti na dan 31. decembra 2024. godine proizilazi iz oročenih plasmana stranih banaka (2023. godine: 25%). Ostatak ukupne maksimalne izloženosti proizilazi od finansijskih sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku, gotovine i depozita po viđenju, kredita i avansa i potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku.

Kreditnim rizikom se upravlja odabirom finansijske institucije – poslovne banke, izdavaoca hartija od vrijednosti ili konkretne emisije, na osnovu kriterijuma koje je usvojio Savjet. U tabeli niže je data analiza depozita Centralne banke kod stranih banaka i hartija od vrijednosti na dan 31. decembra 2024. godine i 31. decembra 2023. godine.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku (nastavak)

U sledećoj tabeli je data koncentracija po kreditnom rejtingu:

		31.12.2024			**31.12.2023**
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	AAA	66.527	Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	AAA	92.082
	AA	391.238		AA	318.991
	A	169.298		A	200.517
	BBB	146.749		BBB	90.746
Ukupno		**773.812**			**702.336**
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trosku	AAA	-	Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trosku	AAA	-
	AA	50.237		AA	-
	A	-		A	-
	B	51.423		B	52.095
	BBB	54.097		BBB	54.789
Ukupno		**155.757**			**106.884**
Gotovina i plasmani kod stranih banaka (oročeni i depoziti po viđenju)	AAA	123.986	Gotovina i plasmani kod stranih banaka (oročeni i depoziti po viđenju)	AAA	77.476
	AA	172.003		AA	76.224
	A	235.920		A	258.848
	BBB	-		BBB	-
	Bez rejtinga gotovina u trezoru i blagajni	130.415		Bez rejtinga gotovina u trezoru i blagajni	91.760
Ukupno		**662.324**			**504.308**
Krediti, avansi i potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	Bez rejtinga	6.512	Krediti, avansi i potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	Bez rejtinga	6.617
Ukupno		**1.598.405**			**1.320.145**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku (nastavak)

U okviru redovne revizije investicione strategije, a za potrebe preciznog praćenja kreditnog rizika i nedvosmislene kategorizacije emitenata/hov, krajem 2015. godine u Smjernice za upravljanje međunarodnim rezervama je uveden kompozitni rejting. Metodologija za obračun kompozitnog rejtinga je revidirana u decembru 2018. godine.

Kompozitni kreditni rejting se kreira kao jedinstveni parametar na osnovu ocjena dvije ili više rejting agencija. U praksi se izračunava kao prosječni rejting. Obavezujuće je da ocjene svih relevantnih agencija koje su odredile rejting datog emitenta/hov (S&P, Moody's i/ili Fitch) budu jednake ili iznad minimalno dozvoljenog nivoa.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.4. Finansijski plasmani

U sledećoj tabeli je data koncentracija kreditnog rizika finansijskih sredstva po dospjelosti:

U hiljadama EUR

	Gotovina i depoziti po viđenju	Oročeni plasmani kod stranih banaka	Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz OCI i po AC	Potraživanja koja se mjere po AC	Krediti i avansi koji se mjere po AC	Ukupno
2024						
Nedospijeli	131.708	530.616	929.569	-	1.180	**1.593.073**
Dospijeli neotpisani	-	-	-	5.332	-	**5.332**
Ukupno	**131.708**	**530.616**	**929.569**	**5.332**	**1.180**	**1.598.405**

	Gotovina i depoziti po viđenju	Oročeni plasmani kod stranih banaka	Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz OCI i po AC	Potraživanja koja se mjere po AC	Krediti i avansi koji se mjere po AC	Ukupno
2023						
Nedospijeli	170.854	333.454	809.220	-	1.258	1.314.786
Dospijeli neotpisani	-	-	-	5.359	-	5.359
Ukupno	**170.854**	**333.454**	**809.220**	**5.359**	**1.258**	**1.320.145**

Iz razloga nepostojanja plasmana datih stranim bankama, kredita Vladi i domaćim poslovnim bankama Centralna banka nije objelodanila fer vrijednost instrumenata obezbjeđenja.

Potraživanja od zaposlenih po osnovu stambenih kredita su obezbijeđena ugovorima o hipoteci u korist Centralne banke, do konačne otplate kredita.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.5. Koncentracija rizika vezanih za finansijska sredstva sa izloženošću kreditnom riziku

Geografske regije

Tabela koja slijedi prikazuje glavnu izloženost kreditnom riziku sredstava u njihovim knjigovodstvenim iznosima, po geografskim regijama, na dan 31. decembar 2024. godine. U ovoj tabeli, izloženost kreditnom riziku je zasnovana na zemlji porijekla banaka i institucija sa kojima Centralna banka sarađuje.

U hiljadama EUR

	EU zemlje	SAD	Kina	Crna Gora	Ostalo	Ukupno
Gotovina i depoziti po viđenju kod stranih banaka	1.226	250	-	130.232	-	131.708
Oročeni plasmani kod stranih banaka	468.859	61.757	-	-	-	530.616
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	646.596	-	-	-	127.216	773.812
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	104.334	-	-	51.423	-	155.757
Krediti i avansi	-	-	-	1.180	-	1.180
Potraživanja po AC	-	-	-	5.332	-	5.332
Na dan 31. decembra 2024. godine	**1.221.015**	**62.007**	**-**	**188.167**	**127.216**	**1.598.405**

	EU zemlje	SAD	Kina	Crna Gora	Ostalo	Ukupno
Gotovina i depoziti po viđenju kod stranih banaka	79.024	253	-	91.577	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	257.980	75.474	-	-	-	333.454
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	549.538	-	2.667	-	150.131	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	54.789	-	-	52.095	-	106.884
Krediti i avansi	-	-	-	1.258	-	1.258
Potraživanja po AC	-	-	-	5.359	-	5.359
Na dan 31. decembra 2023. godine	**941.331**	**75.727**	**2.667**	**150.289**	**150.131**	**1.320.145**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3 Tržišni rizik

Centralna banka Crne Gore je izložena tržišnim rizicima koji podrazumijevaju rizik da će se fer vrijednosti ili budući novčani tokovi finansijskih instrumenata mijenjati usljed promjena tržišnih cijena. Tržišni rizici se pojavljuju u slučaju otvorenih pozicija zbog promjene kamatnih stopa, kursa valuta i cijena hartija od vrijednosti.

Tržišnim rizicima koji proizilaze iz portfolija u Centralnoj banci upravlja Sektor za finansijske i bankarske operacije. Izvještaji o upravljanju ovim rizicima se redovno dostavljaju Investicionom komitetu i Savjetu Centralne banke .

4.3.1. Mjerenje tržišnog rizika

Praćenje tržišnog rizika podrazumijeva njegovu identifikaciju, mjerenje i kontrolu. Za potrebe mjerenja tržišnog rizika računaju se VaR, Tracking Error, Sharpe Ratio i modifikovana duracija.

Savjet Centralne banke određuje limite za procjenu rizika koji mogu biti prihvatljivi za banku, a koji se prate na mjesečnoj nivou na osnovu izvještavanja Sektora za finansijske i bankarske operacije. Tako je definisan i limit za VaR u uslovima formiranja/uvećanja i značajnijih reinvestiranja u okviru investicionog portfolija raspoloživog za prodaju, dok se nakon toga ova parametar samo kontinuirano prati.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.2. Rizik promjene kursa valuta

Centralna banka je izložena efektima promjena opštevažećeg kursa valuta na finansijske pozicije i tokove gotovine. Tabela koja slijedi sumira izloženost Centralne banke riziku promjene kursa valuta na dan 31. decembra 2024. godine. U tabeli su uključena finansijska sredstva i obaveze Centralne banke po neto knjigovodstvenoj vrijednosti, kategorizovani po valutama.

				U hiljadama EUR
	EUR	**USD**	**SDR**	**Ukupno**
31.decembar 2024. godine				
Sredstva				
Gotovina i depoziti po viđenju	131.458	250	-	131.708
Oročeni plasmani kod stranih banaka	468.859	61.757	-	530.616
Sredstva kod MMF-a	-	-	182.784	182.784
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	773.812	-	-	773.812
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	155.757	-	-	155.757
Krediti i avansi	1.180	-	-	1.180
Potraživanja koja se mjere po AC	5.332	-	-	5.332
Ukupno finansijska sredstva	**1.536.398**	**62.007**	**182.784**	**1.781.189**
Obaveze				
Računi banaka i finansijskih institucija	1.150.118	-	-	1.150.118
Računi Vlade i drugih organizacija	397.004	-	-	397.004
Obaveze prema MMF	-	-	181.449	181.449
Ostale finansijske obaveze	250	-	-	250
Ukupno finansijske obaveze	**1.547.372**	**-**	**181.449**	**1.728.821**
Neto bilansna pozicija	**(10.974)**	**62.007**	**1.335**	**52.368**

				U hiljadama EUR
	EUR	**USD**	**SDR**	**Ukupno**
31.decembar 2023. godine				
Sredstva				
Gotovina i depoziti po viđenju	170.601	253	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	257.980	75.474	-	333.454
Sredstva kod MMF-a	-	-	216.303	216.303
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	702.336	-	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	106.884	-	-	106.884
Krediti i avansi	1.258	-	-	1.258
Potraživanja koja se mjere po AC	5.359	-	-	5.359
Ukupno finansijska sredstva	**1.244.418**	**75.727**	**216.303**	**1.536.448**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.2. Rizik promjene kursa valuta (nastavak)

Obaveze				
Računi banaka i finansijskih institucija	1.104.869	-	-	1.104.869
Računi Vlade i drugih organizacija	181.702	-	-	181.702
Obaveze prema MMF	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	254	-	-	254
Ukupno finansijske obaveze	**1.286.825**	**-**	**212.865**	**1.499.690**
Neto bilansna pozicija	**(42.407)**	**75.727**	**3.438**	**36.758**

Na dan 31. decembra 2024. godine, ukoliko bi kurs dolara ojačao/oslabio za 1% prema euru, pod uslovom da su svi ostali faktori nepromijenjeni, neto dobit bi za godinu bila za EUR 620 hiljada niža/viša (2023. godine: EUR 757 hiljade), kao rezultat gubitaka/dobitaka usljed promjene kursa valuta.

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa

Rizik novčanih tokova od promjene kamatnih stopa je rizik da će budući novčani tokovi finansijskih instrumenata fluktuirati zbog promjena tržišnih kamatnih stopa. Fer vrijednost rizika od promjene kamatne stope je rizik da će vrijednost finansijskog instrumenta fluktuirati zbog promjena tržišne kamatne stope. Centralna banka je izložena efektima fluktuacija opštevažećeg nivoa tržišnih kamatnih stopa i u fer vrijednosti i u novčanim tokovima. Kamatne marže se mogu povećati kao rezultat takvih promjena, ali mogu takođe smanjiti gubitke u uslovima pojavljivanja neočekivanih tržišnih pomjeranja. Savjet određuje limite za dozvoljeni nivo neusklađenosti pri promjeni kamatne stope, što se prati na mjesečnoj osnovi od strane Sektora za finansijske i bankarske operacije Centralne banke.

Dakle, zbog strukture portfolija međunarodnih rezervi i uticaja na vrijednost finansijskih instrumenata, kao vrsta tržišnog rizika, posebno se prati rizik kamatne stope. Ovaj rizik se kvantifikuje kroz modifikovanu duraciju, koja je na kraju 2024. godine za investicioni portfolio raspoloživ za prodaju iznosila 2,523 bp i bila je u okviru limita definisanog smjernicama.

Modifikovana duracija operativnog portfolija je na kraju istog perioda iznosila 2,366 bp i,takođe, je bila u okviru zadatog limita.

Modifikovana duracija investicionog portfolija do dospijeća je od njegovog formiranja bila u padu. Međutim, kako su nakon prethodno pomenutih izmjena Smjernica, tokom decembra 2024. godine uložena nova sredstva u iznosu 50 miliona eura nominalne vrijednosti, duracija ovog portfolija je uvećana i na 31. decembar 2024. godine je iznosila 3,278 bp.

Tabela koja slijedi sumira izloženost Centralne banke riziku promjene kamatnih stopa. Ona prikazuje finansijske instrumente Centralne banke po knjigovodstvenoj vrijednosti, kategorizovanih po roku kraćem od roka dospijeća i perioda izmjene kamatne stope.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa (nastavak)

U hiljadama EUR

	Do 1 mjeseca	1-12 mjeseci	1-5 godina	Preko 5 godina	Nekamatonosni	Ukupno
31. decembar 2024. godine						
Sredstva						
Gotovina i depoziti po viđenju	131.708	-	-	-	-	131.708
Oročeni plasmani kod stranih Banaka	185.657	344.959	-	-	-	530.616
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	182.784	182.784
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	361.308	378.417	34.087	-	773.812
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	51.423	54.097	50.237	-	155.757
Krediti i avansi	-	-	-	-	1.180	1.180
Potraživanja koja se mjere po AC	-	5.332	-	-	-	5.332
Ukupno finansijska sredstva	**317.365**	**763.022**	**432.514**	**84.324**	**183.964**	**1.781.189**
Obaveze						
Računi banaka i finansijskih Institucija	995.868	-	-	-	154.250	1.150.118
Računi Vlade i drugih Organizacija	397.004	-	-	-	-	397.004
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	181.449	181.449
Ostale finansijske obaveze	-	-	-	-	250	250
Ukupno finansijske obaveze	**1.392.872**	**-**	**-**	**-**	**335.949**	**1.728.821**
31.12.2024. godine Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	**(1.075.507)**	**763.022**	**432.514**	**84.324**	**(151.985)**	**52.368**
31.12.2023. godine Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	**(894.928)**	**587.088**	**360.952**	**124.519**	**(140.873)**	**36.758**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa (nastavak)

U hiljadama EUR

	Do 1 mjeseca	1-12 mjeseci	1-5 godina	Preko 5 godina	Nekamatonosni	Ukupno
31. decembar 2023. godine						
Sredstva						
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	-	-	-	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih Banaka	75.474	257.980	-	-	-	333.454
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	216.303	216.303
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	323.749	303.443	75.144	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	-	57.509	49.375	-	106.884
Krediti i avansi	-	-	-	-	1.258	1.258
Potraživanja koja se mjere po AC	-	5.359	-	-	-	5.359
Ukupno finansijska sredstva	**246.328**	**587.088**	**360.952**	**124.519**	**217.561**	**1.536.448**
Obaveze						
Računi banaka i finansijskih institucija	959.554	-	-	-	145.315	1.104.869
Računi Vlade i drugih organizacija	181.702	-	-	-	-	181.702
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	-	-	-	-	254	254
Ukupno finansijske obaveze	**1.141.256**	**-**	**-**	**-**	**358.434**	**1.499.690**
31.12.2023. godine Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	**(894.928)**	**587.088**	**360.952**	**124.519**	**(140.873)**	**36.758**
31.12.2022. godine Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	**(1.364.937)**	**983.795**	**377.499**	**125.489**	**(123.526)**	**(1.680)**

Analiza osjetljivosti na kamatni rizik se određuje na osnovu izloženosti riziku od promjene kamatnih stopa na dan izvještavanja. Na dan 31. decembra 2024. godine, da je kamatna stopa bila za 100 baznih poena viša/niža, pod pretpostavkom da su ostali faktori nepromijenjeni, neto dobit Centralne banke bi se zaključno na dan 31. decembra 2024. godine povećala/smanjila približno za EUR 2.044 hiljade (2023. godine: približno EUR 1.776 hiljada).

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti

Rizik likvidnosti je rizik da Centralna banka neće biti u mogućnosti da izmiri svoje finansijske obaveze o roku dospijeća i da zamijeni izvore sredstava koji su povučeni. Posljedica toga može biti neizvršavanje dospjelih obaveza.

4.4.1. Upravljanje rizikom likvidnosti

Proces upravljanja rizikom likvidnosti, koji se izvršava unutar Centralne banke i prati od strane stručnog tima Sektora za finansijske i bankarske operacije i Trezora Centralne banke, uključuje:

- dnevno finansiranje kojim se upravlja tako što se prate budući novčani tokovi da bi se očekivani zahtjevi mogli ispuniti. To podrazumijeva ponovno punjenje fondova po njihovom dospijeću ili kada su pozajmljeni klijentima;
- održavanje portfolija visoko tržišne aktive koja može biti lako likvidna kao način zaštite u slučaju bilo kakvih nepredviđenih prekida novčanog toka;
- praćenje racija likvidnosti iskaza o finansijskoj poziciji prema internim i regulatornim zahtjevima i
- upravljanje koncentracijom i profilom dužničkih hartija.

Praćenje i izvještavanje podrazumijeva mjerenje tokova gotovine i projekcije za sljedeći dan, sedmicu i mjesec pošto su to ključni periodi za upravljanje likvidnošću. Početna tačka za projekcije je analiza ugovorenih rokova dospijeća finansijskih obaveza i očekivani dan naplate finansijskih sredstava.

Sredstva raspoloživa za pokriće svih obaveza uključuju gotovinu i depozite po viđenju, plasmane u bankama i kredite i avanse. Centralna banka takođe može odgovoriti na neočekivane odlive gotovine tako što će prodavati finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI).

Sektor za finansijske i bankarske operacije u kontinuitetu kontroliše rizik likvidnosti i to kroz izbor instrumenata za investiranje, kao i izbor partnerskih banaka i dozvoljenih emitenata. Rizik likvidnosti kod HOV je preciznije definisan uvodjenjem ograničenja u pogledu minimalne emisije HOV, a operativno se prati i razlika između kupovnih i prodajnih cijena koja upućuje na likvidnost određenog instrumenta (tzv. bid-ask spread). U svrhu obezbjedjenja dnevne likvidnosti, Smjernicama za upravljanje medjunarodnim rezervama su kao dio likvidnog portfolija definisana disponibilna sredstva koja čine sredstva koja se drže na računima kod odobrenih centralnih i poslovnih banaka. Kod centralnih banka nema limita koji se odnosi na iznos sredstava koji se može držati na računu. Takođe, ročnost depozita se prilagođava najavljenim potrebama za likvidnošću, pri čemu nije dozvoljeno plasiranje sredstava u depozite dospijeća preko šest mjeseci.

4.4.2 ***Pristup finansiranja***

Izvori likvidnosti se redovno revidiraju od strane Sektora za finansijske i bankarske operacije kako bi se obezbijedila široka diverzifikacija valuta, područja, dobavljača, proizvoda i uslova**.**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti

4.4.3. Nederivativni tokovi gotovine

Tabela koja slijedi prikazuje nederivativne tokove gotovine finansijskih sredstava i obaveza Centralne banke.

U hiljadama EUR

	Do 1 mjeseca	od 1 do 6 mjeseci	od 6 do 12 mjeseci	od 1 do 2 godine	od 2 do 3 godine	Preko 3 godine	Bez roka	Ukupno
31. decembar 2024. godine								
Sredstva								
Gotovina i depoziti po viđenju	131.708	-	-	-	-	-	-	131.708
Oročeni plasmani kod stranih banaka	185.657	344.959	-	-	-	-	-	530.616
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	-	-	182.784	182.784
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat	1.001	127.070	233.237	114.009	95.798	202.697	-	773.812
Finansijska sredstva koja se mjere po AT	-	51.423	-	-	-	104.334	-	155.757
Vlasnički finansijski instrument koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	695	695
Krediti i avansi	-	-	-	-	-	-	1.180	1.180
Potraživanja koja se mjere po AT	-	-	-	-	-	-	5.332	5.332
Ukupno finansijska sredstva	**318.366**	**523.452**	**233.237**	**114.009**	**95.798**	**307.031**	**189.991**	**1.781.884**
Obaveze								
Računi banaka i finansijskih institucija	1.150.118	-	-	-	-	-	-	1.150.118
Računi Vlade i drugih organizacija	397.004	-	-	-	-	-	-	397.004
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	-	-	181.449	181.449
Ostale finansijske obaveze	250	-	-	-	-	-	-	250
Ukupno finansijske obaveze	**1.547.372**	-	-	-	-	-	**181.449**	**1.728.821**
Ročna neusklađenost	(1.229.006)	523.452	233.237	114.009	95.798	307.031	8.542	53.063
31. decembar 2023. godine								
Ukupna sredstva	**300.296**	**491.137**	**36.624**	**107.558**	**111.203**	**266.710**	**223.615**	**1.537.143**
Ukupne obaveze	**1.286.825**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**212.865**	**1.499.690**
Ročna neusklađenost	**(986.529)**	**491.137**	**36.624**	**107.558**	**111.203**	**266.710**	**10.750**	**37.453**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti

4.4.3. Nederivativni tokovi gotovine (nastavak)

U hiljadama EUR

	Do 1 mjeseca	od 1 do 6 mjeseci	od 6 do 12 mjeseci	od 1 do 2 godine	od 2 do 3 godine	Preko 3 godine	Bez roka	Ukupno
31. decembar 2023. godine								
Sredstva								
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	-	-	-	-	-	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	75.474	257.980	-	-	-	-	-	333.454
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	-	-	216.303	216.303
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat	53.968	233.157	36.624	107.558	111.203	159.826	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AT						106.884	-	106.884
Vlasnički finansijski instrument koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	695	695
Krediti i avansi	-	-	-	-	-	-	1.258	1.258
Potraživanja koja se mjere po AT	-	-	-	-	-	-	5.369	5.359
Ukupno finansijska sredstva	**300.296**	**491.137**	**36.624**	**107.558**	**111.203**	**266.710**	**233.615**	**1.537.143**
Obaveze								
Računi banaka i finansijskih institucija	1.104.869	-	-	-	-	-	-	1.104.869
Računi Vlade i drugih organizacija	181.702	-	-	-	-	-	-	181.702
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	254	-	-	-	-	-	-	254
Ukupno finansijske obaveze	**1.286.825**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**212.865**	**1.499.690**
Ročna neusklađenost	**(986.529)**	**491.137**	**36.624**	**107.558**	**111.203**	**266.710**	**10.750**	**37.453**
31. decembar 2022. godine								
Ukupna sredstva	294.944	892.209	87.523	102.951	94.119	305.918	250.986	2.028.650
Ukupne obaveze	1791.619	-	-	-	-	-	238.024	2.029.643
Ročna neusklađenost	**(1.496.675)**	**892.209**	**87.523**	**102.951**	**94.119**	**305.918**	**12.962**	**(993)**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza

Centralna banka utvrđuje fer vrijednost finansijskih sredstava koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat na osnovu zvaničnih tržišnih cijena na aktivnom tržištu za identične instrumente.

Knjigovodstvena vrijednost gotovine i depozita po viđenju, kao i računa banaka i finansijskih institucija i računi Vlade i drugih organizacija sama po sebi predstavlja fer vrijednost.

Rukovodstvo Banke je izvršilo procjenu fer vrijednosti sredstava i obaveza koje se vode po amortizovanoj vrijednosti, metodom diskontovanja budućih novčanih tokova, uzimajući u obzir važeće tržišne uslove prilikom utvrđivanja diskontne stope. Po mišljenju Rukovodstva, ova procjena nije dovela do materijalno značajnih odstupanja između fer vrijednosti i knjigovodstvenih vrijednosti ovih sredstava i obaveza.

U sledećoj tabeli dat je prikaz hijerarhije fer vrijednosti finansijskih sredstava koja se odnose na finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat. Banka mjeri fer vrijednost finansijskih sredstava koja se mjere kroz ostali ukupan rezultat koristeći hijerarhiju Nivoa 1 u pogledu kvaliteta ulaznih podataka koji se koriste pri vrednovanju - zvanične tržišne cijene na aktivnom tržištu za identične instrumente.

Hijerarhija fer vrijednosti finansijskih sredstava koje se vode po fer vrijednosti:

Finansijska sredstva 31.12.2024.				**U hiljadama EUR**
	Nivo 1	**Nivo 2**	**Nivo 3**	**Ukupno**
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	773.812	-	-	773.812
Vlasnički instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	695	-	-	695
Ukupno	**774.507**	**-**	**-**	**774.507**

Finansijska sredstva 31.12.2023.				**U hiljadama EUR**
	Nivo 1	**Nivo 2**	**Nivo3**	**Ukupno**
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	702.336	-	-	702.336
Vlasnički instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	695	-	-	695
Ukupno	**703.031**	**-**	**-**	**703.031**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza (nastavak)

Hijerarhija finansijskih sredstava i obaveza koje se ne vode po fer vrijednosti

Finansijska sredstva 31.12.2024. **U hiljadama EUR**

	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	Ukupno
Gotovina i depoziti po viđenju	-	131.708	-	131.708
Oročeni plasmani kod stranih banaka	-	530.616	-	530.616
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	155.757	-	155.757
Sredstva kod MMF	-	-	182.784	182.784
Krediti i avansi	-	-	1.180	1.180
Potraživanja koja se mjere po AC	-	-	5.332	5.332
Ukupno	**-**	**818.081**	**189.296**	**1.007.377**

Finansijske obaveze 31.12.2024. **U hiljadama EUR**

	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	Ukupno
Računi banaka i finansijskih institucija	-	-	1.150.118	1.150.118
Računi Vlade i drugih organizacija	-	-	397.004	397.004
Obaveze prema MMF-u	-	-	181.449	181.449
Ostale finansijske obaveze	-	-	250	250
Ukupno	**-**	**-**	**1.728.821**	**1.728.821**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza (nastavak)

Hijerarhija finansijskih sredstava i obaveza koje se ne vode po fer vrijednosti

Finansijska sredstva 31.12.2023.				**U hiljadama EUR**
	Nivo 1	**Nivo 2**	**Nivo 3**	**Ukupno**
Gotovina i depoziti po viđenju	-	170.854	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	-	333.454	-	333.454
Finansijska sredstva do dospijeća	-	106.884	-	106.884
Sredstva kod MMF	-	-	216.303	216.303
Krediti i avansi	-	-	1.258	1.258
Potraživanja koja se mjere po AC	-	-	5.359	5.359
Ukupno	**-**	**611.192**	**222.920**	**834.112**

Finansijske obaveze 31.12.2023.				**U hiljadama EUR**
	Nivo 1	**Nivo 2**	**Nivo 3**	**Ukupno**
Računi banaka i finansijskih institucija	-	-	1.104.869	1.104.869
Računi Vlade i drugih organizacija	-	-	181.702	181.702
Obaveze prema MMF-u	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	-	-	254	254
Ukupno	**-**	**-**	**1.499.690**	**1.499.690**

Nivo 1 – Kotirane cijene identičnih finansijskih instrumenata koji se kotiraju na aktivnim tržištima.

Nivo 2 – Parametri koji se mogu direktno primjetiti na tržištu, a ne nalaze se na prethodnom nivou. Informacije su dostupne i uočljive bilo direktno (npr.cijene) ili indirektno (izvedene iz cijena).

Nivo 3 – Parametri za vrednovanje finansijskih instrumenata koji se ne zasnivaju na primjetnim tržišnim podacima (neprimjetni parametri). Ova kategorija obuhvata sve instrumente čija se procjena vrši na bazi ulaza koji nijesu dostupni i uočljivi i kao takvi imaju značajni efekat na procjenu vrijednosti instrumenata. Ova kategorija obuhvata instrumente koji se vrednuju na osnovu zvanične cijene za slične instrumente, gdje su značajne korekcije ili pretpostavke potrebne da bi odrazile razlike između instrumenata.

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.6. Upravljanje kapitalom

Ciljevi upravljanja kapitalom, koji je širi koncept u odnosu na osnovni kapital iskazan u iskazu o finansijskoj poziciji, su:

- ispunjenje zahtjeva vezanih za kapital datih u Zakonu o CBCG;
- očuvanje sposobnosti CBCG da nastavi poslovanje u predvidivoj budućnosti i da ispunjava svoje funkcije propisane Zakonom o CBCG i
- održavanje dovoljnog nivoa kapitala u cilju daljeg razvoja osnovnih funkcija CBCG.

Zakonom o CBCG propisano je sljedeće:

(a) da se kapital CBCG sastoji od osnovnog kapitala i rezervi;
(b) osnovni kapital iznosi EUR 50.000 hiljada.

U skladu sa Zakonom o CBCG, izvršena je transformacija kapitala u 2010. godini, tako što su se osnivački kapital i generalne rezerve transformisale u osnovni kapital.

Osnovni kapital na dan 31. decembar 2024. godine iznosi EUR 52.000 hiljada, shodno Odluci br.0101-2837-3/2021 od 28. aprila 2021. godine, na osnovu koje je došlo do povećanja osnovnog kapitala iz opštih rezervi u iznosu od EUR 2.000 hiljada.

5. OSNOVNE RAČUNOVODSTVENE PROCJENE I PROSUĐIVANJA U PRIMJENI RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA

Centralna banka donosi procjene i pretpostavke koje mogu uticati na prikaz iznosa sredstava i obaveza u finansijskim iskazima za narednu finansijsku godinu. Procjene i prosuđivanja biće predmet stalne procjene i donosiće se na osnovu istorijskog iskustva i drugih činilaca, uključujući očekivanja u pogledu budućih događaja za koje se vjeruje da su u okvirima datih okolnosti razumna.

a) Fer vrijednost imovine

Fer vrijednost je cijena koja se može primiti za prodaju nekog sredstva ili platiti za prenos neke obaveze u uobičajenoj transakciji na glavnom (ili najpovoljnijem) tržištu na datum odmjeravanja pod tekućim tržišnim uslovima bez obzira na to da li je cijena direktno utvrdiva ili procijenjena korišćenjem neke druge tehnike vrednovanja.

Poslovna politika Banke je da objelodani informacije o fer vrijednosti aktive ili pasive za koju postoje zvanične tržišne informacije ili informacije do kojih se dolazi na osnovu alternativnih tehnika vrednovanja. Po mišljenju Rukovodstva Banke, iznosi u finansijskim izvještajima odražavaju realnu vrijendost koja je u datim okolnostima najvjerodostojnija i najkorisnija za potrebe finansijskog izvještavanja u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

b) Umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava

Centralna banka utvrđuje da je došlo do umanjenja vrijednosti u finansijskim sredstvima koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) onda kada dođe do značajnog ili produženog smanjenja njihove fer vrijednosti i to ispod njihove nabavne vrijednosti. Određivanje šta je značajno ili produženo zahtijeva rasuđivanje. Umanjenje vrijednosti može biti opravdano onda kada postoji dokaz da je došlo do pogoršanja u finansijskoj poziciji preduzeća u koje se ulaže, privrednoj grani ili sektoru, kao i u novčanim tokovima iz poslovanja i finansiranja. Centralna banka utvrđuje da je došlo do umanjenja fer vrijednosti finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trošku (AC) onda kada dođe do značajnog povećanja kreditnog rizika u skladu sa MSFI 9. Mjerenje finansijskih sredstava po amortizovanom trošku (AC) se obavlja na mjesečnom nivou. Iznos obezvrijeđenja sredstava obično nije značajan u poređenju sa vrijednošću ukupnih finansijskih sredstava Banke.

c) Rezervisanja

Rezervisanja su u velikoj mjeri zasnovana na prosuđivanju, naročito u slučajevima pravnih sporova. Centralna banka procjenjuje vjerovatnoću nastanka negativnog ishoda koji je rezultat prošlih događaja i ukoliko je ta vjerovatnoća veća od 50%, Centralna banka formira rezervisanje za cjelokupan iznos obaveze. Rukovodstvo Centralne banke je veoma oprezno u ovim procjenama, ali usljed značajnog stepena neizvjesnosti, u pojedinim slučajevima su moguća odstupanja između procijenjenog ishoda i stvarnog ishoda događaja.

d) Amortizacija i stopa amortizacije

Obračun amortizacije i stope amortizacije su zasnovane na projektovanom ekonomskom vijeku trajanja nekretnina, postrojenja, opreme i nematerijalnih ulaganja. Ekonomski vijek trajanja stalnih sredstava opredjeljuje se procjenom od strane nezavisnog procjenitelja.

6. PRIHODI I RASHODI OD KAMATA

a) Prihodi od kamata

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Oročeni depoziti kod stranih banaka	19.161	14.345
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (OCI)	13.027	9.377
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC)	1.812	1.776
	34.000	**25.498**

Pregled prihoda po zemljama:

	Crna Gora	Evropska unija	Ostale zemlje	U hiljadama EUR Ukupno
Oročeni depoziti kod stranih banaka	-	18.529	632	19.161
Hartije od vrijednosti	1.014	13.180	645	14.839
Ukupno u 2024.	**1.014**	**31.709**	**1.277**	**34.000**
Ukupno u 2023.	**1.025**	**22.555**	**1.918**	**25.498**

b) Rashodi od kamata

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Rashodi kamata bankama	3.390	4.366
Rashodi kamata drugim finansijskim institucijama koji se mjere po amortizovanom trošku (AC)	4.770	1.838
Rashodi kamata javnom sektoru koji se mjere po amortizovanom trošku (AC)	15.526	3.419
	23.686	**9.623**

Povećanje rashoda od kamata u odnosu na prethodnu godinu, na depozite javnom sektoru i drugim finansijskim institucijama odnosno Ministarstvu finansija i Fondu za zaštitu depozita, uzrokovano je kretanjem kamatnih stopa na evropskom međubankarskom tržištu usljed promjene referentnih kamatnih stopa Evropske centralne banke i visinom deponovanih sredstava.

7. PRIHODI I RASHODI OD NAKNADA

a) Prihodi od naknada

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Učešće u RTGS-u	265	265
Obračun naloga u RTGS-u	2.356	2.013
Obračun naloga u DNS-u	951	902
Obračun naloga državnog trezora	3.424	2.842
Obračun naloga za uplate javnih prihoda	404	382
Gotovinske uplate i isplate preko računa klijenata	916	746
Izdavanje i izvršavanje naloga za prinudnu naplatu	359	364
Registrovanje državnih zapisa	-	100
Servisiranje ino duga	857	681
Kontrola poslovanja banaka i mikrokreditnih finansijskih institucija	4.434	4.213
Usluge kreditnog biroa	733	656
Transferi preko računa Centralne banke u inostranstvu	1.298	1.657
Ostale naknade	532	431
	16.529	**15.252**

Prihodi od naknada po osnovu obračuna naloga u RTGS-u i DNS-u odnose se na RTGS platni sistem u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između učesnika po bruto principu u realnom vremenu i u DNS platnom sistemu u kome se izvršavaju platne transakcije koje glase na iznos manji od minimalne vrijednosti platnih transakcija koje moraju biti procesuirane u RTGS sistemu.

Prihodi od transfera preko računa Centralne banke u inostranstvu odnose se na naknade koje je Centralna banka obračunala na sredstva koja su predmet razmjene sa kreditnim institucijama.

Centralna banka, za vršenje usluga koje obavlja, naplaćuje naknade u visini i na način utvrđen Odlukom o utvrđivanju tarife po kojoj se obračunavaju naknade za vršenje usluga koje obavlja Centralna banka („Sl. list CG“ broj 29/11, 22/12, 58/13, 12/14,22/14, 48/14, 32/15, 15/17, 18/17 ,24/18, 109/21, 087/23 i 108/23).

b) Rashodi naknada

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Unošenje i iznošenje efektive	210	276
Registrovanje državnih zapisa	-	30
Održavanje kastodi računa	68	84
Platni promet	13	15
Ostali troškovi naknada	230	118
	521	**523**

Troškovi ostalih naknada odnose se na plaćanje usluga transporta gotovog novca iz/u inostranstva.

8. OSTALI PRIHODI I DOBICI

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024	 2023.
Operativni lizing poslovnog prostora	292	237
Prodaja mjeničnih blanketa	423	386
Prodaja plemenitih metala	39	73
Efekat razlike u cijeni prilikom prodaje objekta	-	128
Prihodi od supervizorskih mjera	1.242	-
Ostali prihodi i dobici	154	125
	2.150	**949**

9. DRUGI FINANSIJSKI RASHODI I PRIHODI, NETO

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Finansijski rashodi		
Drugi finansijski rashodi - negativna kamatna stopa HOV	-	(161)
Drugi finansijski rashodi - negativna kamatna stopa ino banke	-	-
	-	**(161)**

Drugi finansijski rashodi u 2023. godini obuhvataju efekte negativnih kamatnih stopa od kamatonosne finansijske imovine tj. odnose se na rashode po osnovu negativne kamatne stope na depozite koje je Centralna banka držala kod stranih poslovnih banaka i negativne prinose po osnovu ulaganja u HOV.

10. KURSNE RAZLIKE, NETO

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Pozitivne kursne razlike:		
- Računi CBCG u inostranstvu	3.478	4.066
- Gotovina u trezoru	13	6
- Blagajna	1	-
	3.492	4.072
Negativne kursne razlike:		
- Računi CBCG u inostranstvu	(3.462)	(4.080)
- Gotovina u trezoru	(7)	(7)
- Blagajna	(2)	(1)
	(3.471)	(4.088)
	21	**(16)**

Kursne razlike na računima Centralne banke u inostranstvu uslovljene su obračunom istih na depozit Ministarstva finansija ostvaren po osnovu hedžing aranžmana izražen u valuti USD, usled čega je došlo do povećanja pozitivnih i negativnih kursnih razlika koje u neto iznosu nemaju materijalno značajnu vrijednost.

11. NETO DOBICI/(GUBICI) PO OSNOVU FINANSIJSKIH SREDSTAVA KOJA SE MJERE PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPNI REZULTAT I PO AMORTIZOVANOM TROŠKU

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Gubici po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat:		
Neto povećanje rezervisanja za finansijska sredstva po FV OCI (napomena 16)	(54)	69
Dobici/(gubici) po osnovu prodaje HOV	5	(126)
	(49)	**(57)**
Neto dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trosku:		
Neto povećanje/smanjenje rezervisanja koja se mjere po amortizovanom trošku (napomena 17)	(20)	30
Neto povećanje/smanjenje rezervisanja po osnovu oročenih depozita (napomena 15)	(21)	22
Neto povećanje/smanjenje rezervisanja po osnovu potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	-	3
Neto povećanje rezervisanja po osnovu kredita i avansa (napomena 20)	(2)	-
	(43)	**55**

12. TROŠKOVI ZAPOSLENIH

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Troškovi bruto zarada	8.666	7.953
Troškovi doprinosa na teret poslodavca i zaposlenog	1.990	2.263
Ostala primanja zaposlenih	1.203	1.293
	11.859	**11.509**

13. OSTALI TROŠKOVI POSLOVANJA

	U hiljadama EUR Za godinu koja se završila 31. decembra 2024.	 2023.
Troškovi materijala	157	117
Troškovi goriva i energije	182	206
Troškovi reklame i propagande	67	21
Troškovi naknada po ugovorima o djelu	82	34
Troškovi primanja članova Savjeta CBCG i Odbora za reviziju	98	86
Druge naknade fizičkim licima	178	99
Troškovi stručnih usluga	76	47
Troškovi održavanja imovine	937	757
Troškovi osiguranja imovine	18	13
Troškovi telekomunikacija i PTT troškovi	369	371
Troškovi poreza	163	136
Troškovi amortizacije	890	782
Troškovi humanitarnih aktivnosti	155	139
Troškovi reprezentacije	22	27
Troškovi seminara	82	150
Rezervisanja po osnovu sudskih sporova	27	-
Rezervisanja po osnovu otpremnine zaposlenih (napomena 30)	30	113
Otpis nenaplativih potraživanja	152	142
Ostali troškovi poslovanja	616	357
	4.301	**3.597**

14. GOTOVINA I DEPOZITI PO VIĐENJU

	U hiljadama EUR 31. decembar 2024.	 31. decembar 2023.
Gotovina u trezoru i blagajni:		
- u EUR	130.195	91.564
- u stranoj valuti	39	15
- MMF – gotovinska uplata	182	182
	130.416	91.761
Kamatonosni depoziti po viđenju	31	77.907
Nekamatonosni depoziti po viđenju - strana valuta	1.161	1.086
Nekamatonosni depoziti po viđenju - EUR	25	26
Depoziti po viđenju – BIS	75	74
Ispravka vrijednosti	-	-
	131.708	**170.854**

Kamatna stopa na eurska sredstva koja su bila na računima kod komercijalnih banaka i centralnih banaka se kretala u rasponu od 0% do 4%. Kamatna stopa na sredstva koja su se nalazila kod FED-a na 31. decembar 2024. godine je iznosila 4,25%.

Tabelarni prikaz kretanja ispravke vrijednosti:

	31. decembar 2023	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2024.
Ispravka vrijednosti	-	1	(1)	-

Sa stanjem na dan 31. decembra 2024. godine, Centralna banka ima položene kratkoročne kamatonosne depozite po viđenju na računima kod centralnih i poslovnih banaka u inostranstvu u iznosu od EUR 31 hiljada (31. decembra 2023. godine: EUR 77.907 hiljada)

15. OROČENI PLASMANI KOD STRANIH BANAKA

Oročeni plasmani kod stranih banaka predstavljaju investirane rezerve Centralne banke koje se drže na računima stranih centralnih i poslovnih banaka.

	31. decembar 2024.	U hiljadama EUR 31. decembar 2023.
Kratkoročno oročeni depoziti kod centralnih banaka koji se mjere po amortizovanom trošku	185.658	75.475
Kratkoročno oročeni depoziti kod poslovnih banaka koji se mjere po amortizovanom trošku	345.000	258.000
Umanjeno za ispravku vrijednosti za očekivane kreditne gubitke	(42)	(21)
	530.616	**333.454**

Oročeni plasmani kod inostranih banaka, analizirani prema preostaloj ugovorenoj ročnosti, dati su kako slijedi:

	31. decembar 2024.	31. decembar 2023.
Do mjesec dana	185.658	165.475
Od jednog do tri mjeseca	30.000	-
Od tri do dvanaest mjeseci	315.000	168.000
Ukupno	**530.658**	**333.475**
Umanjeno za ispravku vrijednosti za očekivane kreditne gubitke	(42)	(21)
	530.616	**333.454**

Kamatne stope na oročene EUR depozite na 31. decembra 2024. godine su se kretale u rasponu od 2,99% do 3,37% (31.decembar 2023. godine od 4,01% do 4,27%).
Kao što je već pomenuto, oročeni depoziti kod stranih banaka mogu imati maksimalni rok dospijeća do šest mjeseci.

Tabelarni prikaz kretanja ispravke vrijednosti:

	31. decembar 2023.	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2024
Ispravka vrijednosti za očekivane kreditne gubitke	(21)	161	(182)	(42)

16. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT

Finansijska imovina koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) u iznosu od EUR 773.812 hiljada sa stanjem na dan 31. decembar 2024. godine (31. decembra 2023. godine: EUR 702.336 hiljada) obuhvata eurske dužničke hartije od vrijednosti sledećih emitenata:

- država čija je zvanična valuta euro ročnosti do 7 godina;
- država čija je originalna valuta nije euro, supranacionalnih institucija, federalnih pokrajina, agencija, fondova i razvojnih i specijalizovanih banaka sa garancijom i/ili vlasništvom države ročnosti do 5 godina;
- njemačkih banka koje emituju Pfandbrief obveznice ročnosti do 5 godina;
- komercijalnih banaka koje izdaju korporativne obeznice ročnosti do 5 godina i
- država čija je zvanična valuta eura ročnosti do 1 godina.

Svi emitenti moraju zadovoljavati minimialni rejting definisan Smjernicama i moraju se nalaziti u propisanim benčmarcima.

16. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT (nastavak)

Izloženost portfolija koji se mjeri po fer vrijednosti kroz OCI prodaju prema državama:

	31.12.2024.	31.12.2023.
Država		
Njemačka	62.380	90.677
Francuska	73.590	96.382
Španija	100.795	112.659
Italija	113.184	57.643
Slovacka	10.761	-
Kina	-	2.667
Irska	23.995	28.834
Poljska	17.185	16.738
Ostale EU države	60.973	55.279
Belgija	125.422	54.031
UAE	66.997	92.014
Ostale države izvan EU	64.257	58.116
Finska	46.443	29.758
Velika Britanija	7.830	7.538
UKUPNO	**773.812**	**702.336**

Tabela promjene fer vrijednosti finansijske imovine koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (OCI) za 2024. godinu i 2023. godinu:

	31. decembar 2023.	Promjena fer vrijednosti u toku 2024. godine	31. decembar 2024.
Fer vrijednost	(26.271)	12.192	(14.079)

	31. decembar 2022.	Promjena fer vrijednosti u toku 2023. godine	31. decembar 2023.
Fer vrijednost	(48.163)	(21.892)	(26.271)

16. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT (nastavak)

Tabelarni prikaz rezervisanja fer vrijednosti za finansijske instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat za 2024. godinu i 2023. godinu:

	31. decembar 2023.	Smanjenje rezervisanja (iskaz promjene na kapitalu)	Povećanje rezervisanja (iskaz promjene na kapitalu)	31. decembar 2024.
Rezervisanje	(197)	165	(219)	(251)

	31. decembar 2022.	Smanjenje ispravke vrijednosti (iskaz promjene na kapitalu)	Povećanje ispravke vrijednosti (iskaz promjene na kapitalu)	31. decembar 2023.
Rezervisanje	(266)	180	(111)	(197)

17. FINANSIJSKA SREDSTVA KOJA SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU

		U hiljadama EUR
	31. decembar 2024.	31. decembar 2023.
Dužničke HOV RO	54.142	54.835
Dužničke HOV MNE	51.437	52.111
Duznicka HOV Litvania	21.124	-
Duznicka HOV Latvia	7.251	-
Duznicka HOV Slovacka	21.885	-
Ispravka vrijednosti	(82)	(62)
	155.757	**106.884**

Ponderisani prinos na hartije od vrijednosti koje se mjere po amortizovanom trošku iznosi 2,018%.

Tabelarni prikaz kretanja ispravke vrijednosti:

	31. decembar 2023.	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2024.
Ispravka vrijednosti	(62)	3	(23)	(82)

	31. decembar 2022.	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2023.
Ispravka vrijednosti	(92)	30	-	(62)

18. VLASNIČKI FINANSIJSKI INSTRUMENT KOJI SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT

Osnivačka ulaganja na dan 31. decembar 2024. godine odnose se na ulaganja u kapital Centralno klirinško depozitarnog društva AD, Podgorica (u daljem tekstu CKDD ad Podgorica) u iznosu od 695 hiljada (31. decembra 2023. godine: EUR 695 hiljada). Od 01. januara 2019. godine u skladu sa MSFI 9, Banka je napravila neopoziv izbor i ovo osnivačko ulaganje klasifikovala kao vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI). Banka jednom godišnje (na kraju godine) utvrđuje vrijednost ovih vlasničkih vrjednosnih papira.

	31. decembar 2024.	U hiljadama EUR 31. decembar 2023.
Ulaganje u capital CKDD	262	262
Fer vrijednost-vlasnički instrumenti CKDD	433	433
	695	**695**

Tabela promjene fer vrijednosti finansijske imovine koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat za 2024. godinu i 2023. godinu:

	31. decembar 2022.	Promjena fer vrijednosti u toku 2023. godine	31. decembar 2023.
Fer vrijednost	425	8	433

	31. decembar 2023.	Promjena fer vrijednosti u toku 2024. godine	31. decembar 2024.
Fer vrijednost	433	-	433

19. SREDSTVA/OBAVEZE KOD MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA

		U hiljadama EUR
	31. decembar 2024.	31. decembar 2023.
SREDSTVA		
Sredstva rezervi kod MMF-a	18.635	18.082
Nota za članstvo u MMF-u	57.087	55.390
Nota - Rapid financial instrument	18.979	55.245
SDR holding	87.218	86.770
Kamata, nadoknada i trošak	865	816
	182.784	**216.303**

		U hiljadama EUR
	31. decembar 2024.	31. decembar 2023.
OBAVEZE		
SDR alokacija	105.165	102.040
Nota za članstvo u MMF-u	57.087	55.390
Nota-Rapid financial instrument	18.979	55.245
Račun broj 1	195	167
Račun broj 2	1	1
Druge finansijske institucije	22	22
	181.449	**212.865**

Centralna banka Crne Gore predstavlja fiskalnog agenta države u transakcijama sa MMF-om i depozitara za sredstva MMF-a. Članstvo u MMF-u se bazira na kvoti.

Kvota za članstvo

Kvota za članstvo se utvrđuje po prijemu u članstvo i periodično se revidira u okviru opštih revizija kvota. Kvota čini osnovu za finansijski i organizacioni odnos članova sa MMF-om i, između ostalog, određuje relativnu glasačku moć članova, maksimalni pristup finansiranju MMF-a i udio člana u bilo kojoj dodjeli SDR. (Special Drawing Rights – Specijalna prava vučenja).

Kvota za članstvo kod MMF-a predstavlja inicijalna i naknadna plaćanja kvote i čini sredstva MMF članova. Odbor MMF-a je 2007. godine utvrdio visinu članske kvote za Crnu Goru u iznosu od SDR 27.500 hiljada. U februaru 2016. godine došlo je do povećanja kvote shodno 14. opštoj reviziji kvota nakon koje Kvota za članstvo Crne Gore u MMF-u iznosi SDR 60.500 hiljada što na 31. decembar 2024. godine nakon kursiranja iznosi EUR 75.916 hiljada, a za 2023. godinu EUR 73.639 hiljada.

Kvotu za članstvo čine Sredstva rezervi kod MMF-a, Nota za članstvo i sredstva na računima MMF-a br. 1. i 2.

Sredstva rezervi

Sredstva rezervi kod MMF-a (Rezervna tranša) - Crna Gora je uplatila 24% od svoje kvote u gotovini, u iznosu od SDR 14.851 hiljada što na dan 31. decembra 2024. godine nakon kursiranja iznosi EUR 18.635 hiljade.

19. SREDSTVA/OBAVEZE KOD MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA (nastavak)

Nota za članstvo u MMF-u

Preostali dio kvote za članstvo čini Nota za članstvo u MMF-u izdata od strane Ministarstva finansija i sredstva na računu MMF-a br. 1. i 2. u iznosu od SDR 45.650 hiljada, što na dan 31. decembra 2024. godine nakon kursiranja iznosi EUR 57.283 hiljada. Nota za članstvo u MMF-u se evidentira bilansno u Izvještaju o finansijskom položaju.

Nota-Rapid financial instrument

Sredstva koja je država Crna Gora primila kao RFI (Rapid Finacial instrument) evidentirana su ukupnom iznosu od SDR 15.125 hiljada što na dan 31. decembar 2024. godine nakon kursiranja iznosi EUR 18.979 hiljada. Za ova primljena sredstva Ministarstvo finansija je izdalo novu Notu u korist MMF-a koju Centralna banka Crne Gore iskazuje takođe bilansno. Sredstva dobijena od MMF-a za direktno finansiranje budžeta u skladu sa RFI su obaveza Crne Gore. Servisiranje obaveza prema MMF-u po RFI ispunjava se bez finansijskog opterećenja za Centralnu banku tj. otkup i svi troškovi, uključujući kamate i druge troškove, odgovornost su Ministarstva finansija. Sa svakom otplatom dospjele rate MMF-u smanjivaće se nominalna vrijednost Note u eurima, odražavajući iznos koji je vraćen MMF-u po ovom osnovu. RFI se otplaćuje u periodu od 5 godina uključujući 3 godine grejs perioda. Nakon isteka grejs perioda tokom 2023 i 2024. godine dospjelo je 6 rata u iznosu od SDR 45.375 hiljada (EUR 54.841 hiljada), što je i dovelo do smanjenja nominalne vrijednosti Note.

SDR holding

Na račun SDR-a holding u aktivi evidentirana su doznačena sredstva Crnoj Gori po osnovu alokacije SDR-a od MMF-a. Na dan 31. decembar 2024. godine iznose EUR 87.218 hiljada. Sredstva SDR su sredstva po viđenju denominovana u SDR-u na računu otvorenom kod MMF-a za Crnu Goru. Centralna banka Crne Gore drži specijalna prava vučenja kao dio svoje funkcije upravljanja međunarodnim rezervama.

SDR alokacija

Alokacija SDR predstavlja sredstva dobijena kroz alokaciju opštih rezervi MMF-a u 2009. godini saglasno Amandmanu IV Statuta MMF-a zasnovanoj na postojećoj kvoti svake države članice. Na dan 31. decembra 2024. godine iznosi EUR 105.165 hiljada. Izvršni odbor Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) je tokom 2021. godine odobrio alokaciju MMF-ovih specijalnih prava vučenja (SDR) u iznosu od 650 milijardi dolara (oko 453 milijarde SDR), najveću u istoriji ove međunarodne finansijske institucije sa ciljem povećanja likvidnosti i rezervi 190 zemalja članica MMF-a i rješavanja dugoročne globalne potrebe za rezervama, jačanja povjerenja, otpornosti i stabilnosti globalne ekonomije. Posebno se očekuje da će sredstva ove alokacije pomoći najranjivijim zemljama da bolje upravljaju krizom izazvanom pandemijom Covidom 19. Kreirani SDR su pripisani članicama MMF-a 23. avgusta 2021. godine, proporcionalno postojećim kvotama u MMF-u. Ukupan iznos sredstava odobrenih Crnoj Gori kroz ovu raspodjelu iznosi EUR 102.040 hiljada (SDR 83.809 hiljada), što je evidentirano kroz povećanje bilansnih pozicija koja se odnose na sredstva MMF-a.

19. SREDSTVA/OBAVEZE KOD MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA (nastavak)

Račun broj 1 i 2

Račun broj 1 se koristi za poslovne transakcije MMF-a, dok se račun broj 2 koristi za plaćanja operativnih troškova MMF-a u valuti zemlje članice.

Obaveze prema drugim finansijskim institucijama

Obaveze prema drugim finansijskim institucijama se odnose na sredstva na računima Svjetske banke-IDA račun, u iznosu od EUR 21.816.

20. KREDITI I AVANSI KOJI SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU (AC)

Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku sa stanjem na dan 31. decembra 2024. godine u iznosu od EUR 1.180 hiljada (na dan 31. decembra 2023. godine: EUR 1.258 hiljade) odnose se na kredite za rješavanje stambenih potreba zaposlenih u CBCG.

Krediti za rješavanje stambenih potreba zaposlenih izdati su, u skladu sa Pravilnikom o rješavanju stambenih potreba zaposlenih u CBCG i odlukama Komisije za stambena pitanja, pod sljedećim uslovima:

- krediti zaposlenima su beskamatni sa grejs periodom od godinu ili dvije godine i sa rokom dospijeća od 30 i 35 godina;
- u cilju zaštite od kreditnog rizika, zaposleni su u toku trajanja grejs perioda dužni da zaključe i ovjere kod nadležnog organa ugovor o hipoteci u korist CBCG do konačne otplate kredita.

	31. decembar 2023	Smanjenje ispravke vrijednosti (napomena 11)	Povećanje ispravke vrijednosti (napomena 11)	31. decembar 2024.
Ispravka vrijednosti	(33)	-	(2)	(35)

	31. decembar 2022	Smanjenje ispravke vrijednosti (napomena 11)	Povećanje ispravke vrijednosti (napomena 11)	31. decembar 2023.
Ispravka vrijednosti	(33)	-	-	(33)

21. POTRAŽIVANJA KOJA SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU (AC)

	31. decembar 2024.	U hiljadama EUR 31. decembar 2023.
Potraživanja po osnovu platnog prometa	466	478
Potraživanja po osnovu izvršavanja naloga prinudne naplate	944	939
Potraživanja po osnovu naknada za kontrolu banaka i mikrokreditnih finansijskih institucija	370	354
Potraživanja za unaprijed plaćene troškove	492	287
Potraživanja po osnovu kreditnog registra	194	170
Potraživanja po osnovu naknada za izvršavanja poslova fiskalnog agenta	-	100
Potraživanja po osnovu kamata na depozite	2.602	2.576
Ostala potraživanja	266	457
Ispravka vrijednosti	(2)	(2)
	5.332	**5.359**

22. ZALIHE

	31. decembar 2024.	U hiljadama EUR 31. decembar 2023.
Zalihe materijala i sitnog inventara	20	16
Zalihe mjeničnih blanketa	(32)	3
Zalihe neposredno unovčivog srebra	27	21
Jubilarni zlatnici i srebrenjaci	195	195
Crnogorski kovani novac	381	404
	591	**639**

23. INVESTICIONE NEKRETNINE

Investicione nekretnine iskazane sa stanjem na dan 31. decembra 2024. godine u iznosu od EUR 5.685 hiljada (31. decembar 2023. godine: EUR 5.685 hiljada) se odnose na objekte izdate u zakup trećim licima.

	Investicine nekretnine
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2023. godine	5.684
Prodaja	(87)
Prenos nekretnina	88
Promjena fer vrijednosti	-
Stanje, 31. decembra 2023. godine	**5.685**
Stanje, 1. januara 2024. godine	5.685
Prenos sa nekretnina	-
Promjena fer vrijednosti	-
Stanje, 31. decembra 2024. godine	**5.685**

Investicione nekretnine su procijenjene na dan 31. maj 2021. godine od strane ovlašćenog procjenitelja. Procjena vrijednosti se radi kako bi se izvršila detaljna analiza stanja i vrijednosti nekretnina - građevinskih objekata Centralne banke Crne Gore koje se vode u knjigama Banke kao investicione nepokretnosti, u skladu sa MRS 40 – Investicione nekretnine, sa ciljem utvrđivanja fer vrijednosti investicionih nekretnina.

24. NEMATERIJALNA ULAGANJA

	U hiljadama EUR Nematerijalna imovina
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2023. godine	
Nabavka	329
Stanje, 31. decembra 2023. godine	119
	448
Ispravka vrijednosti	
Stanje, 1. januara 2023. godine	71
Amortizacija	81
Stanje, 31. decembra 2023. godine	152
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2024. godine	448
Nabavka	105
Stanje, 31. decembra 2024. godine	553
Ispravka vrijednosti	
Stanje, 1. januara 2024. godine	152
Amortizacija	104
Stanje, 31. decembra 2024. godine	256
Sadašnja vrijednost:	
- 31. decembra 2024. godine	**297**
- 31. decembra 2023. godine	**296**

25. NEKRETNINE, POSTROJENJA I OPREMA

U hiljadama EUR

	Zemljište	Zgrade	Oprema	Osnovna sredstva u pripremi	Ukupno
Nabavna vrijednost					
Stanje, 1. januara 2023.	4.975	17.580	2.407	297	25.259
Povećanja/(smanjenja)	-	306	248	(11)	543
Prodaja	-	(87)	-	-	(87)
Otpis	-	-	(16)	-	(16)
Stanje, 31. decembra 2023.	4.975	17.799	2.639	286	25.699
Ispravka vrijednosti					
Stanje, 1. januara 2023.	-	426	464	3	893
Amortizacija	-	269	433	-	702
Otpis	-	-	(13)	(3)	(16)
Stanje, 31. decembra 2023.	-	695	884	-	1.579
Nabavna vrijednost					
Stanje, 1. januara 2024.	4.975	17.799	2.639	286	25.699
Povećanja/(smanjenja)	-	255	465	18	738
Otpis	-	-	(61)	-	(61)
Stanje, 31. decembra 2024.	4.975	18.054	3.043	304	26.376
Ispravka vrijednosti					
Stanje, 1. januara 2024.	-	695	884	-	1.579
Amortizacija	-	277	507	-	784
Otpis	-	-	(48)	-	(48)
Stanje, 31. decembra 2024.	-	972	1.343	-	2.315
Sadašnja vrijednost:					
- 31. decembra 2024.	**4.975**	**17.082**	**1.700**	**304**	**24.061**
-31. decembra 2023.	**4.975**	**17.104**	**1.755**	**286**	**24.120**

Zemljište i zgrade Banke su procijenjene na dan 31. maj 2021. godine od strane ovlašćenih procjenitelja.

Ne postoji ograničenje vlasništva, niti su nekretnine, postrojenja i oprema založeni kao garancija za obaveze.

26. UNAPRIJED PLAĆENA BENEFICIJA ZAPOSLENIMA

Unaprijed plaćene beneficija zaposlenima, iskazana sa stanjem na dan 31. decembra 2024. godine u iznosu od EUR 426 hiljade (31. decembra 2023. godine: EUR 536 hiljade), predstavljaju unaprijed plaćene beneficije zaposlenima, dobijene kao razlika između preostalog nominalnog iznosa beskamatnih stambenih kredita datih zaposlenima i amortizovane (fer) vrijednosti kredita na dan bilansa. Iznos se amortizuje kroz naplatu kredita od zaposlenih tokom radnog staža zaposlenih u Banci.

27. OSTALA SREDSTVA

Ostala sredstva sa stanjem na dan 31. decembra 2024 godine u iznosu od EUR 352 hiljada (31. decembra 2023. godine: EUR 348 hiljade) se odnose na bibliotečki fond CBCG.

28. RAČUNI BANAKA I DRUGIH FINANSIJSKIH INSTITUCIJA

	31. decembar 2024.	U hiljadama EUR 31. decembar 2023.
Depoziti po viđenju	670.282	705.364
Oročeni depoziti FZZD	165.609	104.838
Obavezna rezerva poslovnih banaka u zemlji	225.168	207.300
Obavezna rezerva poslovnih banaka u inostranstvu	83.331	83.331
Centralna banka CG - Sanacioni fond	5.728	3.559
Kamate na obaveznu rezervu	-	477
	1.150.118	**1.104.869**

Centralna banka Crne Gore propisuje obavezu banaka da, shodno Zakonu o CBCG, a na osnovu odredbi Odluke o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod Centralne banke Crne Gore („Sl. List. CG“ br. 88/17, 43/20 , 19/22 i 78/24) obračunavaju, izdvajaju i održavaju obaveznu rezervu primjenom stope 5,5% na dio osnovice koju čine depoziti po viđenju i depoziti ugovoreni sa ročnošću do jedne godine i stope 4,5% na dio osnovice koju čine depoziti ugovoreni sa ročnošću preko jedne godine. Na depozite ugovorene sa ročnošću preko jedne godine, koji imaju klauzulu o mogućnosti razoročenja u roku kraćem od jedne godine, primjenjuje se stopa od 5,5%.

Banke mogu da koriste beskamatno do 50% izdvojenih sredstava obavezne rezerve za održavanje dnevne likvidnosti ako korišćeni iznos vrate istog dana.

Odlukom o izmjeni Odluke o obaveznoj rezervi kreditnih institucija broj 0101-5825-7-2024 od 31.07.2024. godine kod Centralne banke Crne Gore u članu 10 definisano je da:

„Na 50% sredstava obavezne rezerve izdvojene u skladu sa članom 6 stav 1 ove odluke Centralna banka plaća kreditnim institucijama mjesečno, do osmog u mjesecu za prethodni mjesec, naknadu obračunatu po stopi od 0 (nula).“ Saglasno navedenom, na 31.12.2024.godine Centralna banka Crne Gore nema obavezu po osnovu kamate na izdvojenu obaveznu rezervu.

28. RAČUNI BANAKA I DRUGIH FINANSIJSKIH INSTITUCIJA (nastavak)

Na iznos korišćenih sredstava obavezne rezerve koji ne vrati istog dana i na iznos razlike između obračunate i nepravilno obračunate ili neblagovremeno izdvojene obavezne rezerve, banka plaća naknadu, po stopi utvrđenoj posebnim propisom Centralne banke**.**

29. RAČUNI VLADE I DRUGIH DRŽAVNIH ORGANIZACIJA

	U hiljadama EUR 31. decembar 2024.	 31. decembar 2023.
Računi Vlade	339.364	129.962
Računi ostalih državnih organizacija	57.640	51.740
	397.004	**181.702**

Vlada, državne organizacije i druge organizacije imaju svoje obračunske račune kod Centralne banke preko kojih učestvuju u domaćem platnom prometu.

30. OSTALE OBAVEZE I REZERVISANJA

	U hiljadama EUR 31. decembar 2024.	 31. decembar 2023
Ostale obaveze	250	254
Pasivna vremenska razgraničenja	179	123
	429	**377**
Rezervisanja za sudske sporove	51	24
Rezervisanja za operativne rizike	33	33
Rezervisanja za otpremnine zaposlenih	469	498
	553	**555**
	982	**932**

Rezervisanja za sudske sporove

Na dan 31. decembar 2024. godine protiv Centralne banke se vodi nekoliko sudskih sporova od strane pravnih i fizičkih lica.

Povremeno i u okviru normalnog poslovanja CBCG prima zahtjeve za nadoknadu šteta. Na osnovu sopstvene procjene i procjene internih profesionalnih savjeta, Rukovodstvo Centralne banke je mišljenja da može doći do gubitaka po osnovu sudskih procesa i shodno tome, rezervisanje po tom osnovu je sadržano u ovim finansijskim iskazima, u iznosu od EUR 51 hiljade, sa stanjem na dan 31. decembra 2024. godine.

30. OSTALE OBAVEZE I REZERVISANJA(nastavak)

Tabela promjena rezervisanja za sudske sporove u toku 2024. godine, prikazana je kao što slijedi:

Vrsta spora	Rezervisanja za sudske sporove na 01.01.2024.	Okončani sporovi u toku 2024.	Rashodi rezervisanja u toku 2024. godine (Napomena 13)	Rezervisanja za sudske sporove na 31.12.2024.
1	2	-	-	5=(2-3+4)
Sudsko-advokatski troškovi	16	-	-	16
Imovinsko - pravni	3	-	-	3
Radni sporovi	5	-	27	32
Ukupno	**24**	**-**	**27**	**51**

Rezervisanja za otpremnine zaposlenih

Rezervisanja za otpremnine zaposlenih su utvrđena primjenom odredbi Međunarodnog računovodstvenog standarda 19 – Primanja zaposlenih na dan 31. decembar 2024. godine za Centralnu banku Crne Gore i odnose se na iznose obaveza za tekuću godinu po osnovu otpremnina za odlazak u penziju.

Za potrebe obračuna korišćen je metod projektovane kreditne jedinice, koji je jedini dozvoljeni metod obračuna u skladu sa MRS 19.

CBCG je angažovala licenciranog aktuara u cilju izrade akturske procjene promjena u rezervisanjima za dugoročna primanja zaposlenih - otpremnina za odlazak u penziju na 31. decembar 2024. godine (obračunata u skladu sa MRS 19).

Pretpostavke za korišćenje izrade obračuna rezervisanja za otpremnine	2024. godina	2023. godina
Diskontna godišnja stopa	5,88%	2,88%
Rast zarada	0%	0%
Godišnja fluktuacija zaposlenih	1%	7%

Promjene na rezervisanjima za otpremnine zaposlenih prikazane su u narednoj tabeli:

	2024.	**U hiljadama EUR 2023**
Iznos obaveze za rezervisanje za otpremnine na dan 01.01. tekuće godine	498	410
Dodatno rezervisanje u toku godine (napomena 13)	30	113
Iznos ukidanja u toku tekuće godine ranije formiranog rezervisanja zaključno sa 31. decembar predhodne godine po osnovu isplate otpremnina	(59)	(25)
Iznos obaveze za rezervisanje za otpremnine na dan 31. decembar tekuće godine	**469**	**498**

31. KAPITAL

Članom 11. Zakona o CBCG propisano je da se kapital CBCG sastoji od osnovnog kapitala i rezervi. Članom 12. istog Zakona je definisano da CBCG ima osnovni kapital u visini od EUR 50.000 hiljada.

Osnovni kapital CBCG na dan 31. decembra 2024. godine iznosi EUR 52.000 hiljada i u cjelosti ima novčani oblik.

Rezerve CBCG sastoje se iz opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi.

Struktura kapitala prikazana je u pregledu koji slijedi:

	31. decembar 2024.	U hiljadama EUR 31. decembar 2023.
Osnovni kapital	52.000	52.000
Opšte rezerve	13.585	2.830
Specijalne rezerve	2.753	1.123
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	16.535	16.576
Revalorizacione rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	(14.079)	(26.271)
Revalorizacione rezerve za vlasničke instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) - CKKD	433	433
Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijske instrumente koji se mjere po FV kroz OCI	251	197
Nerealizovani revalorizacioni dobici	26	31
Nerealizovani revalorizacioni gubici	(32)	(41)
Neraspoređeni dobitak	12.271	21.521
Ukupan kapital	**83.743**	**68.399**

Ukupan kapital na dan 31. decembra 2024. godine iznosi EUR 83.743 hiljade (2023: EUR 68.399 hiljade) i povećan je u odnosu na prethodnu godinu iz razloga smanjenja negativnog trenda revalorizacionih rezervi za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz OCI i povećenja opštih i specijalnih rezervi raspodjelom dobiti za 2022. godinu i 2023. godinu.

Neto dobit ili gubitak CBCG utvrđuje se za svaku finansijsku godinu u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja. Saglasno Zakonu o CBCG, dobit za raspodjelu određuje se tako što se od neto dobiti oduzmu nerealizovani revalorizacioni dobici, a dodaju nerealizovani revalorizacioni dobici koji su bili oduzeti od neto dobiti prethodnih godina, a koji su realizovani u tekućoj godini. Nerealizovani revalorizacioni gubici biće prenešeni na račun nerealizovanih revalorizacionih rezervi dok se njihov saldo ne izjednači sa nulom, nakon čega će ovi gubici biti pokriveni iz dobiti tekuće godine, a nakon toga na način utvrđen članom 70 ovog Zakona. Izuzetno, nerealizovani revalorizacioni dobici i gubici za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat drže se na računu nerealizovanih revalorizacionih rezervi do momenta njihove prodaje, odnosno dospijeća.

31. KAPITAL (nastavak)

Tako utvrđena dobit za raspodjelu raspoređuje se u opšte rezerve u visini od 50% ostvarene dobiti. Dio dobiti za raspodjelu se može rasporediti i u specijalne rezerve, u visini koju utvrdi Savjet CBCG, a njihova visina može iznositi najviše 10% utvrđene dobiti za raspodjelu. Preostali iznos dobiti za raspodjelu čini prihod budžeta Crne Gore.

32. TRANSAKCIJE SA POVEZANIM LICIMA

Strane se smatraju povezanim ukoliko jedna strana ima mogućnost kontrole ili značajnog uticaja na poslovanje druge strane u donošenju finansijskih ili poslovnih odluka. CBCG ima odnos povezane strane sa Vladom Crne Gore, njenim ministarstvima i agencijama.

Pregled potraživanja i obaveza, kao i prihoda i rashoda iz odnosa sa povezanim licima na dan 31. decembra 2024. godine i 31. decembra 2023. godine, prikazan je u sljedećoj tabeli:

	U hiljadama EUR 31. decembar 2024.	 31. decembar 2023.
Potraživanja i obaveze		
Potraživanja		
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	51.437	52.111
Ispravka vrijednosti	(14)	(15)
Potraživanja	279	477
	51.702	52.573
Obaveze		
Računi Vlade i drugih državnih institucija (napomena 29)	397.004	181.702
	397.004	181.702
Prihodi i rashodi		
Prihodi		
Prihod od naknada	3.834	3.242
Prihodi od kamata	1.014	1.025
	4.848	4.267

Tokom 2024. godine, troškovi bruto zarada zaposlenih članova menadžmenta iznose EUR 406 hiljada (2023. godine: EUR 401 hiljada). Tokom 2024. godine članovima Savjeta Centralne banke, koji nijesu u stalnom radnom odnosu, obračunate su i isplaćene naknade u bruto iznosu od EUR 57 hiljade (2023. godine: EUR 76 hiljade).

33. GOTOVINA I GOTOVINSKI EKVIVALENTI

(za potrebe sastavljanja Iskaza o novčanim tokovima)

	31.decembar 2024.	U hiljadama EUR 31. decembar 2023.
Gotovina i depoziti po viđenju	131.708	170.854
Kratkoročno oročeni plasmani kod stranih banaka	530.616	333.454
	662.324	**504.308**

34. VANBILANSNA EVIDENCIJA

Centralna banka Crne Gore vodi u vanbilansoj evidenciji određene račune, koji nisu ni imovina ni obaveza Centralne banke (državno zlato, otvorene i zatvorene ostave u Trezoru, sredstva na računu Sanacionog fonda, devizna štednja, depozitni računi komercijalnih banaka po osnovu kliringa međunarodnih plaćanja).

35. DOGAĐAJI NAKON DATUMA ISKAZA O FINANSIJSKOJ POZICIJI

Nije bilo značajnih događaja posle datuma iskaza o finansijskoj poziciji koji bi zahtijevali objelodanjivanje u napomenama uz priložene finansijske iskaze Centralne banke za 2024. godinu.

36. DEVIZNI KURSEVI

Zvanični kursevi valuta koji su korišćeni za preračun deviznih pozicija iskaza o finansijskoj poziciji u EUR na dan 31. decembra 2024. i 31. decembra 2023. godine bili su:

	31. decembar 2024.	31. decembar 2023.
USD	1,04440	1,10500
CHF	0,94350	0,92600
GBP	0,82950	0,86905
SDR	0,79693	0,82134
CAD	1,50350	1,46420

Potpisano u ime Centralne banke Crne Gore, dana 14. marta 2025. godine

dr Valentina Ivanović
Direktorica Direkcije za finansije, računovodstvo i kontroling

dr Irena Radović
Guvernerka Centralne banke Crne Gore